

A large, stylized red dragon is the central visual element of the book cover. The dragon is depicted in a traditional Chinese artistic style, with its body coiled in an 'S' shape. Its scales are rendered in a repeating circular pattern, and its long, flowing mane and tail are detailed with sharp, flame-like edges. The dragon's head is positioned at the top right, with its mouth slightly open, showing a small tongue. The entire illustration is set against a background of fine, wavy lines that suggest water or mist. The color palette is primarily red and gold, with the dragon's body being a vibrant red and the background a lighter, textured gold.

Rush Doshi

A HOSSZÚ JÁTSZMA

KÍNA ÁTFOGÓ STRATÉGIÁJA
AZ AMERIKAI VILÁGREND LEVÁLTÁSÁRA

osiris társadalomtudományi könyvtár

osiris társadalomtudományi könyvtár

AMERICAN LIBRARY

Sorozatszerkesztő Gyurgyák János

Rush Doshi

A HOSSZÚ JÁTSZMA

Kína átfogó stratégiája
az amerikai világrend leváltására

1981. június 1. napján

1981. június 1. napján a könyvtárba került

1981. június 1. napján a könyvtárba került

1981. június 1. napján

1981. június 1. napján

1981. június 1. napján

1981. június 1. napján a könyvtárba került

1981. június 1. napján a könyvtárba került

1981. június 1. napján a könyvtárba került

1981. június 1. napján a könyvtárba került

1981. június 1. napján a könyvtárba került

1981. június 1. napján a könyvtárba került

1981. június 1. napján a könyvtárba került

1981. június 1. napján a könyvtárba került

Osiris Kiadó • Budapest • 2024

A fordítás alapjául szolgáló mű:
Rush Doshi: *The Long Game. China's Grand Strategy to Displace American Order.*
Oxford, 2021, Oxford University Press

Fordította Felcsuti Péter
Szakmai lektor Li Zhen Árpád

Somogyi-könyvtár, Szeged

5000820391

© Rush Doshi, 2021

Hungarian translation © Felcsuti Péter, 2024

Hungarian edition © Osiris Kiadó, 2024

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz, sokszorosításhoz,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

Osiris Kiadó, Budapest
www.osiriskiado.hu

Az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

A kiadásért felel Gyurgyák János
Szöveggondozó Campos J. Mária, Török Judit
Sorozatterv Környei Anikó
Tördelő, műszaki szerkesztő Lipót Éva
Borítótér Barkay Anna Borbála
Kiadói szerkesztő Kovács-Gyurgyák Anna

ISBN 978 963 276 492 4

ISSN 2631-1410

TARTALOM

Köszönetnyilvánítás	19
A kínai nevek írásmódjáról	15
Bévezetés	17

1. A gondolat és a cselekvés koherens együttese	41
2. Mindent a Párt irányít	58

ELSŐ RÉSZ

REJTSD EL A KÉPESSÉGEIDET, ÉS VÁRD KI,
MÍG ELJÖN A TE IDŐD
A tompítás, Kína első leváltási stratégiája (1989–2008)

3. Új hidegháborúk kezdődtek	97
4. Forgasd a gyilkos bunkóját	133
5. Mutass jó szándékot	196
6. Állandó, normális kereskedelmi kapcsolatok	259

MÁSODIK RÉSZ

ÉRJÜNK EL AKTÍVAN BIZONYOS DOLGOKAT
Az építkezés, Kína második leváltási stratégiája (2009–2016)

7. Változás az erőviszonyokban	299
8. Tegyük offenzívabb lépéseket	343

9. Hozzunk létre regionális architektúrát	390
10. Fejlődésünk vonatán	441

HARMADIK RÉSZ

EGY EGÉSZ ÉVSZÁZAD NEM LÁTOTT ILYEN
HORDEREJŰ VÁLTOZÁSOKAT

Globális expanzió, Kína harmadik leváltási stratégiája (2017-től)

11. A világ színpadának középpontjában	487
12. Emeljük fel bátran a fejünket, és tekintsünk a messzi távolba	517
13. Aszimmetrikus stratégia az amerikai–kínai versengéshez	558

Zárszó	617
Függelék	625
Névmutató	633

Kurtnak, Parshunak, Rupának,
Udaynak és Sohumnak, és végül Jennie-nek

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Egyetlen könyv sem egyetlen ember erőfeszítésének az eredménye, így én is nagyon sokaknak tartozom köszönettel, amiért ez a könyv megszülethetett. Az első oktatóim a kínai külpolitika és a politikatudomány terén a Princeton Egyetem professzorai voltak. Nekik köszönhetem ezt a könyvet és hogy egyáltalán erre a pályára léptem. Az első szikrát Gilbert Rozman csíholta az ázsiai geopolitikával foglalkozó előadásaival. A lángot Tom Christensen szította tovább, akinek ma is tudnám idézni a Kína külpolitikájával és a közszolgálat fontosságával foglalkozó előadásait. Robert Keohane ismertetett meg a kutatás mibenlétével, és türelmesen terelgetett, hogy társadalomtudóssá válhassak. Aaron Friedbergnek szakmai és intellektuális értelemben tartozom nagy hálával, mert kutatóasszisztensévé fogadott, majd kitárta előttem a kaput, hogy szakmai kihívások sokaságával foglalkozhassak. Hálás vagyok a csaknem tizenöt évért, amíg folyamatosan támogatott és tanácsokkal látott el.

Sok szakmai mentornak tartozom köszönettel, akik fantáziát láttak bennem. Susan O'Sullivan, a kínai emberjogi kérdések fáradhatatlan harcosa: tőle kaptam az első lehetőséget, hogy kormányzati munkát végezzek, egyszermind megváltoztatta azt, ahogy Kínáról és a külpolitikáról gondolkoztam. Josh Boltonnak köszönhetem az első teljes munkaidejű kormányzati állást Washingtonban, ő volt az első példaképem a közszolgálat és a feddhetetlenség terén, az ő révén ismerkedtem meg újabb mentorokkal, mint Dan Price, Mike Smart és Clay Lowery, akiktől nagyon sokat tanultam az évek folyamán. Jackie Deal és Steve Rosen révén kaptam meg az első állást a védelmi kutatások terén, amelynek a mesterszakos tanulmányaimat, valamint a Kínával és a külpolitikával foglalkozó karrieremet köszönhetem.

Mesterszakosként három kiváló tanárom és témafelelősöm volt: Steve Rosen, Iain Johnston és Josh Kertzer. Ők tanítottak meg a diplomaírási mesterségére, a türelmüknek, útmutatásuknak és önzetlenségüknek köszönhettem ezt a könyvet. Ezen túlmenően sok más tanszéki kollégának tartozom köszönettel, akik a mesterszakos években terelgettek és támogattak, köztük Taylor Fravel, Vipin Narang, Beth Simmons, Judith Kelley, Barry Posen és Owen Cote. Hálás vagyok Charlie Glasernek is, aki egy teljes évet biztosított számomra, hogy kizárólag kutatással és írással foglalkozhassak a George Washington Egyetemen.

A könyv nagy részét akkor írtam, amikor a Harvard Quincy House-ának (a tizenkét alapszakos iskola egyike) rezidens nevelője voltam, ahol nagyszerű társakra és közösségre találtam az amúgy elég magányos kutatómunka és írás során: Hálás vagyok Lee Gehrke kari dékánnak és feleségének, Debnek, aki szívét-lelkét kitevé a Quincyt otthonná varázsolta. Emléke sok ezer diák és hozzám hasonló munkatárs szívében él tovább.

Az utóbbi években hálás vagyok, hogy a Brookings Intézetet és a Yale Jogi Iskolájának Kína Központját intellektuális otthonomnak mondhatom. Hálás vagyok John Allennek, Bruce Jonesnak, Suzanne Maloneynek és Tarun Chhabrának, akik bevitték a Brookingsba, és rám bízta az intézet Kína-stratégiájának megalkotását. A központ igazgatói, Mike O'Hanlon, Cheng Li, Mireya Solis, Richard Bush és Tom Wright mindvégig útmutatással, tanáccsal és támogatással szolgáltak. Kollégák sokaságának köszönhetem, hogy a Brookingsban eltöltött idő feledhetetlenné vált, és élvezhettem támogatásukat a projekt végrehajtása során: Jeff Bader, Celia Belin, Dan Byman, David Dollar, Lindsay Ford, Ryan Hass, Shadi Hamid, Mara Karlin, Ken Lieberthal, Tanvi Madan, Chris Meserole, Jung Pak, Ted Piccone, Alina Polyakova, Frank Rose, Natan Sachs, Constanze Stelzenmüller, Jonathan Stromseth, Strobe Talbott, Joshua White és Tamara Cofman Wittes, hogy csak néhányat említsek. Andy Moffat, Kevin Scott, Emilie Kimball, Jennifer Mason, Ted Reinert, Ryan McElveen, Leah Dreyfuss, Anna Newby, Miguel Vieira és Patrick Cole mind azon dolgoztak, hogy a projekt haladjon. Kiváltképp hálás vagyok Jacob Helbergnek, a Brookings China Strategy Initiative társelnökének a szenvedélyért, amelyet a projekt

írást érzett, és a sok tanácsért számtalan területen kezdve a technológiától egészen a politikáig.

Nagyon hálás vagyok Paul Gewirtznek, aki bevitt a Yale-re, támogatta kutatómunkámat, és akinek a segítségével kellett ahhoz, hogy a könyv az évek során végre eljusson a finisig. Az igazgatónk, Rob Williams szinte bármely kutatási projekt kapcsán, amivel a Brookingsban vagy a Yale-en foglalkoztam, kiváló edzőpartnernek és lelkes támogatónak bizonyult. Rengeteget profitáltam a következő kollégákkal folytatott együttműködésből a Yale Egyetemen: Jeremy Daum, Jamie Horsley, Mia Shuang Li, Darius Longarino, Karman Lucero, Mira Rapp-Hooper, Sam Sacks, Susan Thornton és még sokan mások. Concetta Fusco, Severine Debaisieux és Lisa Wade nélkül semmi sem valósulhatott volna meg.

A Center for a New American Security (CNAS) a másik szellemi otthonom, és hálás vagyok Michele Flournoynak, Richard Fontaine-nek, Patrick Croninnak és Dan Klimannak, akik kutatóként foglalkoztattak és bevontak a CNAS számos projektjébe. Hálás vagyok Ely Ratnernek, akitől az évek során sok tanácsot kaptam, és a bátorításért, amikor ez a projekt még csak a kutatási terv stádiumában volt. Köszönöm, hogy oly sok fontos kezdeményezésben együtt dolgozhattam vele.

Sokan vannak még, akiknek külön köszönettel tartozom. Mike Green segített, hogy olyan karriert építsek, amelyben együtt van a tudomány és a szakpolitika, ő az elsők között karolta fel ezt a projektet. Hal Brands is lelkesen fogadta az elképzelést, sok tanácsot adott a szerkezetre vonatkozóan, és összehívott egy kerekasztal-megbeszélést, ahol tesztelhettem a megállapításaimat. Ashley Tellis a kezdetektől fogva támogatta a projektet. Új korszak nyílt a karrieremben, amikor felkért, hogy írjak egy fejezetet a *Stratégic Asia* című könyvben; ez ugyanaz a sorozat, melynek köszönhetően érdeklődni kezdtem az ázsiai geopolitika iránt egy évtizeddel korábban, Gilbert Rozmán előadásait hallgatva. Andrew May és David Epstein számtalan kutatásba és projektbe vont be az évek folyamán, segítségükkel formálódhattak a könyvben kifejtett gondolatmenetek. Abe Denmark a Wilson Intézetben adott kutatási lehetőséget, ahol megismerkedhettem a hatalmas tudásanyaggal, amit az intézet a Kína-kutatások terén felhalmozott. Nagyon hálás vagyok

Mira Rapp-Hoopernek, Zack Coopernek és Tarun Chhabrának, akikhez kritikus utélágazásokhoz érve az évek során mindig fordulhattam tanácsért.

A tudomány és a szakpolitika terén még nagyon sokan vannak, akiknek hálával tartozom: Jude Blanchette, Chris Brose, Mike Chase, Elizabeth Economy, Charlie Edel, Andrew Erickson, Julian Gewirtz, Bonnie Glaser, Sheena Greitens, Melanie Hart, Oriana Mastro, Jason Matheny, Evan Medeiros, Sarah Miller, Siddharth Mohandas, Nadege Rolland, Laura Rosenberger, Gary Roughead, Sophie Richardson, Eric Sayers, Orville Schell, David Shambaugh, Victor Shih, Susan Shirk, Matt Stoller, Joseph Torigian, Matt Turpin és George Yin, hogy csak néhányukat említsem.

Egy egész csapatra volt szükség, hogy a disszertációból könyv legyen. Bridget Matzie és Karen Murgolo, az Aevitas Creative Management munkatársai akkor is hittek a projektben, amikor én már a feladásán gondolkodtam. Jim Goldgeier felvette a projektet a *Bridging the Gap* című sorozatába, és a kezdetektől fogva lelkes híve volt. David McBride, a szerkesztő az Oxfordnál meg volt győződve, hogy a könyv nagy siker lesz, türelmesen válaszolt a kérdéseimre és a kéréseimre, mindvégig megosztotta velem tanácsait és bölcsességét. Jonathan Bartlettnek, Brady McNamarának és Nisha Iyernek sokat köszönhetek a borító megtervezéséért. És végül nagyon hálás vagyok Cheryl Merrittnek, hogy tartani tudta a lehetetlenül szoros határidőt.

Ebben a projektben és még annyi másban óriási hálával tartozom Kurt Campbellnek, aki a szupervizorom, mentorom, munkatársam és támogatóm az utóbbi években. Kurt fél tucat agytrösztnék elég Kína-szakértőt nevelt ki az elmúlt huszonöt évben, és megtiszteltetés, hogy egy lehetek közülük. Bölcsessége, kreativitása, önzetlensége és elkötelezettsége a közszolgálat iránt legendaszámba megy Washingtonban. Ebben az esetben a legenda igaz. Köszönöm, Kurt, az útmutatást a politika, a szakpolitika és az élet hullámhegyei-völgyei idején, amelyekben az elmúlt hat évben részem volt. Hatásod a könyv minden oldalán érezhető.

Az életben semmi sem lennék szüleim, Rupa és Uday feltétlen szeretete és támogatása nélkül. Külön-külön érkeztek az Egyesült Államokba, ahol megtalálták egymást, és otthont teremtetek testvérem, Sohum számára és nekem. Az életemben nem történt nagyobb szerencse, mint hogy az ő fiuk-

nak születtem. Hálás vagyok fivéremnek, Sohumnak, akinél nincs lojálisabb és hűségesebb támogatóm. Tanácsára és támogatására mindig számítok az élet nagy és kis dolgaiban egyaránt.

És végül szavakkal nem tudom kifejezni, hogy mivel tartozom életem szerelmének, Jennie-nek. Ezen a hosszú és kanyargós úton a könyv nem érhetett volna célba a te tanácsaid és a támogatásod nélkül. Nagy szerencse, hogy egymásra találtunk, és hogy osztozunk a szenvedélyben, amelyet Kína és Ázsia iránt érzünk. Annyi mindenért vagyok hálás, de leginkább azért, mert annak idején igent mondtál.

A KÍNAI NEVEK ÍRÁSMÓDJÁRÓL

A KÍNAI NEVEK ÍRÁSMÓDJÁRÓL

— *Agave Northropii* (Schott) L. (Agavaceae) *Agave Northropii* (Schott) L. (Agavaceae)

1999

1000

A Magyar Tudományos Akadémia *Helyesírási szabályzata* a kiejtés szerinti írásmódot szorgalmazza a többi nem latin betűs írásmódot használó nyelvhez hasonlóan, mint például az orosz vagy az arab. A kiejtést azonban nagyon nehéz pontosan átírni, ha a magyar hangkészletből hiányoznak a forrásnyelvi hangok. Ilyenkor az olvasó számára a lehetőség szerinti legpontosabb kiejtéshez közelítő átírásra törekszik a kiadói gyakorlat. Ugyanakkor épp a kínai szavak, nevek átírása felvet egy problémát: a kínai irodalmi (mandarin) nyelv az írásrendszer sajátosságai miatt a pinyin mint közvetítő írásmódot alkalmazza a nemzetközi kommunikáció megkönnyítése céljából. Ez óriási segítség annak, aki tisztában van a pinyin írásmód és a kínai szótagok kiejtésének összefüggéseivel. A pinyin használata már olyannyira általános, hogy egyszerűsített formájában (mellékjelek nélkül) világszerte általánosan elterjedt, és a kínai, illetve Kínával foglalkozó szakirodalom vagy akár a köznapi írásbeliség szintjén a pinyin nélkül nemigen lehet ma már boldogulni.

A magyar olvasó azonban – hacsak nem foglalkozik hivatásszerűen vagy kedvtelésből a kínai nyelvvel – gondban lehet, ha a pinyin írásmód alapján akarná kiejteni a könyvben előforduló kínai neveket, kifejezéseket. Éppen ezért kompromisszumos megoldásként a következőképpen járunk el:

Azokat a neveket, amelyek a sajtó vagy a tankönyvek révén a népszerű magyar (még ha nem is feltétlenül „szabályos”) átírás szerint vonultak be a köztudatba, meghagyjuk ebben az ismert formában (Peking, Csi-dinasztia, Hszi Csin-ping, Tajvan, Hongkong stb.). A nem közismert kifejezések és nevek esetében a szövegben a *Magyar helyesírási szabályzat* által „népszerű

magyar átírásnak” nevezett írásmódot követjük, és kiadói lábjegyzetben közöljük a szerző által is használt pinyin alakot, ugyanakkor a hivatkozott irodalomban szereplő neveket és címeket meghagyjuk a szerző által megadott formában. Ugyancsak eredeti írásmóddal közöljük azoknak a tudósoknak, publicistáknak a nevét, akik Hongkongban, Tajvanon vagy az Egyesült Államokban élnek és publikálnak.

Ezúton mondunk köszönetet Li Zhennek az átírásban nyújtott segítségért.

A Kiadó

BEVEZETÉS

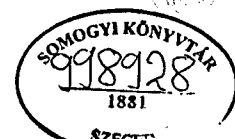
Történelmi megrázkódtatások idején, 1872-ben járunk, amikor Li Hung-csang¹ tollat fogott. Ő a Csing-dinasztia tábornoka és hivatalnoka volt, aki életének nagyobb részében azon dolgozott, hogy megreformálja a hanyatló birodalmat. Gyakran hasonlították őt kortársához, Otto von Bismarckhoz, a német egyesítés és hatalom atyjához, akinek a képét a beszámolók szerint Li inspirációként a szobájában tartotta.²

Bismarckhoz hasonlóan Linek voltak katonai tapasztalatai, amelyeknek köszönhetően meglehetősen befolyást élvezett többek között a külpolitika és a katonai ügyek terén. Nagy szerepet játszott a tizennégy évig tartó Tajping-felkelés leverésében. Ez volt a 19. század legvéresebb konfliktusa, amelyet megelőzött egy evangéliumi keresztény állam létrejötte a Csin³ állam meggyengülése okozta vákuumban. A kirobbanó polgárháború több millió életet követelt. A lázadók elleni hadműveletek során Li meggyőződött a nyugati fegyverek és a technológia hatékonyságáról, egyszersmind félelemmel töltötték el az európai és japán agresszív szándékok. Ezért hitt abban, hogy Kínának a saját erejére támaszkodva modernizálnia kell, és – ami különösen fontos – rendelkezett is valamennyi befolyással és presztízzsel, hogy valamit tehessen ennek érdekében.

¹ Li Hongzhang. (A Kiadó.)

² Harold James: Krupp: A History of the Legendary British Firm. Princeton, 2012, Princeton University Press, 51.

³ Qing. (A Kiadó.)

Így aztán 1872-ben számos levele egyikében írt azokról az alapvető geopolitikai és technológiai változásokról, amelyeknek az élete folyamán a tanúja volt és amelyek egzisztenciális fenyegetést jelentettek a Csing-dinasztia számára. Az egyik feljegyzésében, amelyben befektetéseket szorgalmazott a kínai hajógyártásba, szerepel a híres mondat, amelyet azután nemzedékek ismételtek: Kína olyan „változásokon megy keresztül, amelyekre háromezer éve nem volt példa”⁴

Ez a híres, sodró erejű kijelentés sok kínai nacionalistát az ország megaláztatásaira emlékeztet. Li végső soron kudarcot vallott az ország modernizációja terén, elvesztette a háborút Japán ellen, és rékényszerült a megalázó simonoszeki békeszerződés aláírására. Ám sokan Li mondatait előremutatónak és pontosnak tartják: Kína hanyatlásának az oka, hogy a Csing-dinasztia képtelen volt kezelni azokat a geopolitikai és technológiai változásokat, amelyekre háromezer éve valóban nem volt példa, és amelyek megváltoztatták a nemzetközi erőviszonyokat, Kína számára pedig elhozták a „megaláztatás évszázadát”. Ezekon a trendeken Li minden igyekezete dacára sem tudott változtatni.

Napjainkban Li gondolatmenetét Hszi Csin-ping,⁵ Kína vezetője újrafogalmazta, amikor a hidegháborút követő átfogó kínai stratégia új szakaszáról beszélt. 2017 óta Hszi a külpolitikával foglalkozva számos kulcsfontosságú beszédében utalt arra, hogy a világ „egy évszázada nem látott hatalmas változásokon megy át” (百年未有之大变). Ám míg Li kijelentése az ország megaláztatásának a mélypontjára vonatkozik, Hszi beszéde a lehetőségről szól a megújulásra. Li a tragédiára utal, Hszi a lehetőségre. Ám mindketten megragadnak valami lényegeset: a gondolatot, hogy a példa nélkül álló

⁴ A feljegyzés kapcsán lásd 李鴻章 (Li Hongzhang): 籌議製造輪船未可裁撤折 [Memo on Not Abandoning the Manufacture of Ships / Memorandum a hajógyártással való fel nem hagyásról]. In *The Complete Works of Li Wenzhong* 李文忠公全集, 19. kötet, 1872, 45. Li Hongzhang (Li Hung-csang) nevével Li Wenzhong (Li Ven-csung) alakban is találkozhatunk.

⁵ Xi Jinping. (A Kiadó.)

geopolitikai és technológiai változások nyomán ismét a globális rend forog kockán, ami megköveteli a stratégia újragondolását.

Hszi számára a változások egyfelől Kína megnövekedett hatalmával, másfelől – ahogy ő látja – a Nyugat nyilvánvaló önpusztításával függenek össze. 2016. június 23-án Nagy-Britannia döntött az Európai Unióból történő kiválásról. Alig pár hónappal később egy populista hullám az elnöki székre röpítette Donald Trumpot. Kína szemszögéből, amely nagyon érzékenyen reagál arra, ahogy az amerikai hatalom és fenyegetés terén bekövetkező változásokat érzékeli, e két esemény sokkoló hatású volt. Peking arra a következtetésre jutott, hogy a világ legerősebb demokráciái kivonultak a globális rendszerből, amely annak idején az ő közreműködésükkel jött létre, és immár azzal vannak elfoglalva, hogy a saját rendszereiket tegyék működőképesse. A Nyugat válasza a koronavírus-járványra 2020-ban, majd a szélsőségesek támadása a Capitolium ellen 2021-ben megerősítették azt a benyomást, ahogy Hszi nem sokkal ezeknek az eseményeknek a bekövetkezése után fogalmazott, hogy „az idő és az események dinamikája a mi oldalunkon van”.⁶ A kínai vezetés és a külpolitikai elit „történelmi lehetőségről” beszél, aminek a nyomán Kína ázsiai stratégiai fókuszát és saját társadalmi berendezkedésének elfogadottságát globális szintre emelheti.

E pillanatban a kezdeti szakaszában vagyunk annak, ami még előttünk áll; Kína nem egyszerűen regionális befolyásra törekszik, ahogy azt számos nagyhatalom teszi, de Evan Osnos szavaival „arra készül, hogy meghatározó módon alakítsa a 21. századot, éppúgy, ahogy az Egyesült Államok”.⁷ Xi Jinping (Xi Jinping / Hszi Csin-ping): 习近平在省部级主要领导干部学习贯彻党的十九届五中全会精神专题研讨班开班式上发表重要讲话 [Xi Jinping Delivered an Important Speech at the Opening Ceremony of the Seminar on Learning and Implementing the Spirit of the Fifth Plenary Session of the 19th Central Committee of the Party / Hszi Csin-ping fontos beszédet mondott a tartományi és minisztériumi szintű vezető káderek számára tartott különleges szeminárium megnyitóján, hogy tanulmányozzák és megvalósítsák a CPC 19. Központi Bizottsága ötödik plenáris ülésének szellemét]. 新华 [Xinhua / Hszinhua], 2021. január 11.

a 20. századot alakította”.⁷ A befolyásért folytatott verseny globális lesz, és Peking nem ok nélkül gondolja, hogy a következő évtized meghatározó lesz a versengés kimenetele szempontjából.

Most, amikor ennek az éles versenynek új szakaszába lépünk, kritikusan fontos kérdésekre nincsenek válaszaink. Mik Kína céljai, és van-e átfogó stratégiája, hogy elérje őket? Ha van ilyen stratégiája, mi a lényege, mi van rá hatással, és mit tegyen az Egyesült Államok ezzel kapcsolatban? Ezek alapvető kérdések az amerikai döntéshozók számára, akik az évszázad legnagyobb geopolitikai kihívásával küszködnek már csak azért is, mert az ellenfél stratégiájának ismerete az első lépés, hogy szembeszálljunk vele. És miközben a nagyhatalmi feszültségek fellángolnak, nincs konszenzus az e kérdésekre adandó válaszok tekintetében.

Ez a könyv kísérletet tesz a válasz megfogalmazására. Gondolatmenetében és szerkezetében részben követi a hidegháború idején született tanulmányokat, amelyek az Egyesült Államok átfogó stratégiájával foglalkoznak.⁸ Az említett művek az amerikai „feltartóztatás” stratégiájának elméletével és gyakorlatával foglalkoztak, amelynek középpontjában a Szovjetunió állt a hidegháború idején. Ez a könyv pedig Kína „leváltási” stratégiájának elméletével és gyakorlatával foglalkozik, amelynek középpontjában a hidegháború utáni Egyesült Államok áll.

Ennek érdekében a könyv a Kínai Kommunista Párthoz köthető eredeti dokumentumokra épít – emlékiratok, életrajzok, a magas rangú tisztviselők napi feljegyzései –, amelyeket kellő alapossággal az évek folyamán gyűjtöttünk össze tajvani, hongkongi könyvtárakból, könyvesboltokból, illetve a kínai kereskedelmi honlapokról, és digitalizáltuk őket (l. Függelék). E dokumentumok közül több elviszi az olvasót a Kínai Kommunista Párt zárt ajtajai mögé, bepillant a fontos külpolitikai intézetek munkájába

⁷ Evan Osnos: *The Future of America's Contest with China*. *The New Yorker*, 2020. január 13. <https://www.newyorker.com/magazine/2020/01/13/the-future-of-americas-contest-with-china>.

⁸ Például John Lewis Gaddis: *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War*. Oxford, 2005, Oxford University Press.

és megbeszéléseibe, kínai vezetők, tábornokok és diplomaták sokaságával ismerkedhet meg, akiknek feladata Kína átfogó stratégiájának kidolgozása és végrehajtása. Nincs egyetlen olyan magas szintű dokumentum, amely egy az egyben tartalmazná Kína átfogó stratégiájának valamennyi aspektusát, de a szövegek együttese alapján megalkothatjuk az összképet. E szövegekben a Párt hierarchikus állításokat fogalmaz meg, amelyek tükrözik az államvezetés legfontosabb kérdései terén kialakult konszenzust, és ezek az állítások végigkövethetők az idők folyamán. A legfontosabb ezek közül a „Párt irányvonala”, majd az „útmutatás”, és végül a politika. Ezek megértéséhez esetenként nemcsak a kínai nyelv ismerete szükséges, de érteni kell a látszólag áthatolhatatlan és archaikus ideológiai fogalmakat is, mint a „dialektikus egység” vagy a „történelmi materializmus”.

A GONDOLATMENET RÖVIDEN

A könyv mellett érvel, hogy az amerikai–kínai versengés a hidegháború óta először a regionális, most pedig már a globális rendért folyik. Arra összpontosít, hogy mi a Kínához hasonló feltörekvő hatalmak stratégiája, hogy a fegyveres konfliktust mint lehetőséget nem számítva leváltsa a hegemon pozícióban lévő Egyesült Államokat. A regionális és a globális rendet illetően a hegemon pozíciója széles értelemben az „ellenőrzés” három formájából adódik, amelyeket a hegemon más államok magatartásának befolyásolására vesz igénybe: a kényszerítés képessége (az erő, amellyel az igazodás kikényszeríthető), az egyetértésen alapuló indíttatás (ösztönzés) és a legitimáció (helyénvaló utasítás). A felemelkedő államok, amelyek a hegemon békés eszközökkel történő leváltására törekednek, széles értelemben két, általában egymást követő stratégiára támaszkodnak. Az első a *tompítás*, amellyel igyekeznek gyengíteni a hegemon ellenőrzés-gyakorlásának hatékonyságát különösen a felemelkedő hatalom vonatkozásában, végül is a felemelkedő hatalom nem válthatja le a hegemon, ha kiszolgáltatott marad az utóbbinak. A második az ellenőrzés *építése* mások felett; a felemelkedő állam nem válhat hegemonná, ha a kényszerítéssel való fenyegetés, a konszenzusalapú

indíttatás vagy a helyénvaló legitimitás révén nem képes elérni, hogy a többi állam kövesse őt. Ha a felemelkedő államnak nem sikerül elérnie, hogy tompítsa a hegemon ellenőrzéssel kapcsolatos tevékenységét, a rend építésére irányuló erőfeszítései minden bizonnyal eredménytelenek lesznek, amelyeket könnyű elhárítani. És mindaddig, amíg a feltörekvő hatalom nem ér el kellő eredményt a tompítás és az építkezés terén a saját régiójában, túlságosan sebezhető marad a hegemon befolyásával szemben, hogy kellő magabiztossággal áttérhessen a harmadik stratégiai lépésre, jelesül a *globális expanzióra*, amelynek során egyszerre alkalmazza a tompítást és az építkezést globális szinten, hogy leváltsa a hegemon nemzetközi vezetői pozíciójából. E stratégiák a regionális, majd globális szinten nagyjából biztosítják azt az eszközrendszert a felemelkedésre, amit a Kínai Kommunista Párt nacionalista elitje szükségesnek gondol, hogy Kínát visszahelyezze az őt megillető helyre, és korrigálja azt a történelmi aberrációt, amit a Nyugat mindenre kiterjedő globális befolyása jelent.

Ez a forgatókönyv, amelyet Kína eddig követett, és a könyv, amely tárgyalja Kína leváltási stratégiáját, azt állítja, hogy az elmozdulásokat az egyik stratégiai szakasztól a következőig azok az éles diszkontinuitások magyarázzák, amelyek Kína átfogó stratégiájának legfontosabb változóját alakítják, jelesül azt, hogy milyennek érzékeli az Egyesült Államok erejét és a fenyegetést, amit ez jelent. Kína leváltási stratégiájának első szakaszában (1989–2008) igyekezett csendben *tompítani* a hatást, amelyet az Egyesült Államok Kínára gyakorolt különösen Ázsiában. Ezt a szakaszt három eseménynek – a Tienanmen téri vérengzésre adott amerikai válasznak, az öbölháborúnak és a Szovjetunió összeomlásának – az együttes traumatikus hatása indította el, amelynek nyomán Peking úgy érezte, hogy erőteljesen felerősödött az ellene irányuló amerikai fenyegetés. A leváltási stratégia második szakasza (2008–2016), amely az ázsiai regionális hegemonia alapjainak *építésére* irányult, a 2008-as globális pénzügyi válságot követően kezdődött, amikor Kína úgy érezte, hogy az amerikai hatalom meggyengült, ami növelte a magabiztosságát. És manapság, amikor „egy évszázada nem látott változásokat” élünk meg a Brexitet és Trump elnök megválasztását, valamint a koronavírus kitörését követően, Kína elindította

a leváltási stratégia harmadik szakaszát, amely a tompítási és építkezési tevékenységet *kiterjeszti* az egész világra, hogy leváltsa az Egyesült Államokat globális vezetői pozíciójából. A könyv utolsó fejezeteiben a kínai stratégiával kapcsolatos megállapításokra alapozva aszimmetrikus átfogó stratégiát javasol az Egyesült Államok számára – valamennyire a kínai partitúrából kölcsönözve –, hogy szembeszállhasson Kína regionális és globális ambícióival anélkül, hogy egy az egyben – dollár per dollár, hadihajó per hadihajó, kölcsön per kölcsön – versenyezne vele.

A könyv képet ad arról is, hogy milyen lenne a kínai világrend, ha az országnak 2049-re, a Kínai Népköztársaság kikiáltásának századik évfordulójára sikerülne elérnie célját, a „nemzeti megújodást”. Regionális értelemben a kínai GDP a teljes ázsiai GDP több mint a felét teszi ki, és a régió katonai kiadásainak is a felét. Mindez felborítja a régió jelenlegi egyensúlyát, ami így elindul afelé, hogy a régió kínai befolyási övezetté váljon. A kínai rend felépítése a maga teljességében azzal járhat, hogy az Egyesült Államok visszavonul Japánból és Koreából, felszámolódnak az USA regionális szövetségei, az amerikai Haditengerészet a dolog lényegét tekintve visszahúzódik a Csendes-óceán nyugati térségéből, a Kínával szomszédos országok elfogadják Kína vezetését, Kína egyesül Tajvannal, és megoldódnak a területi viták a Kelet- és Dél-kínai-tengeren. A kínai világrend minden bizonnyal erőteljesebben lesz kényszerítő, mint a jelenlegi, konszenzuális pedig abban az értelemben, hogy elsődlegesen a szövetséges, helyi eliteket kedvezményezi akár a választói tömegek ellenére, és végül a legitimitációját azon kevesek fogadják el, akik közvetlenül profitálnak belőle. Kína ezt a rendet úgy fogja felépíteni, hogy sérülni fognak a liberális értékek, és felerősödnének az autoriter szelek a régióban. A rend az ország határain kívül gyakran olyan, mint azokon belül, így Kína rendépítése határozottan illiberális lesz az amerikai rendépítéssel összehasonlítva.

Globálisan a kínai rend azt fogja jelenteni, hogy Kína megragad minden alkalmat, amit az „egy évszázada nem látott változások” kínálnak, hogy leváltsa az Egyesült Államokat globális vezetői pozíciójából. Ehhez az kell, hogy sikeresen menedzselje a „nagy változásokkal” együtt járó legnagyobb kockázatot, jelesül, hogy az Egyesült Államok nem lesz hajlandó fejét meg-

hajtva önként lelépni a színről, így Kínának gyengíteni kell majd azokat az ellenőrzési pontokat, amelyek támogatják az amerikai globális rendet, és erősíteniük azokat, amelyek a kínai alternatívákat támogatják. A kínai világrend feltételezi „erőteljes befolyási zóna” létrejöttét Ázsiában, illetve részleges hegemoniát a fejlődő világ jelentős részében, amely lassan körbeveheti a világ iparosodott központjait – ezt a víziót egyes népszerűen fogalmazó kínai szerzők szívesen hasonlítják Mao forradalmi útmutatásához, amely szerint „a vidék bekeríti a városokat”.⁹ A komolyabb források kevésbé bombasztikusan fogalmaznak; szerintük a kínai világrendet az „egy övezet, egy út”, illetve a „közös jövőt építők közössége” jelenti, ahol is az első kiváltképp sok lehetőséget kínál olyan hálózatok létrehozására, amelyekben együtt van jelen a kényszerítőképeség, az egyetértésen alapuló indíttatás és a legitimáció.¹⁰

Hszi beszédeiben már tetten érhető néhány az ilyen globális rend építésére irányuló stratégiai elemek közül. A politikai területen Kína vezető szerepet igényel magának a globális politikai és nemzetközi szervezetekben, igyekszik megosztani a nyugati szövetségeket, és aktívan népszerűsíti az illiberális normákat a liberális normák rovására. Gazdasági téren arra törekszik, hogy meggyengítse azokat a pénzügyi előnyöket, amelyek erősítik az amerikai hegemoniát és hogy elfoglalja a „negyedik ipari forradalom” parancsnoki magaslatait, legyen szó a mesterséges intelligenciáról vagy a kvantum-számítástechnikáról. Eközben az Egyesült Államok „egy banánköztársaság iparát veszített, angolul beszélő verziójává süllyedhet, amely nyersanyagokra, ingat-

⁹ Robert E. Kelly: What Would Chinese Hegemony Look Like? *The Diplomat*, 2014. február 10. <https://thediplomat.com/2014/02/what-would-chinese-hegemony-look-like/>; Nadège Rolland: China's Vision for a New World Order. Washington, 2020, The National Bureau of Asian Research. <https://www.nbr.org/publication/chinas-vision-for-a-new-world-order/>.

¹⁰ 袁鹏 (See Yuan Peng / Jüan Peng): 新冠疫情与百年变局 [The Coronavirus Pandemic and the Great Changes Unseen in a Century / A koronavírus-járvány és a nagy változások évszázada]. *现代国际关系* [Contemporary International Relations], no. 5, 2020. június, 1–6.

lanra, turizmusra és talán adóelkerülésre szakosodik”.¹¹ Katonai értelemben a Kínai Néphadsereg világszínvonalú erőket fog csatasorba állítani katonai bázisokkal a világ különböző pontjain, amelyek képesek megvédeni Kína érdekeit a legtöbb régióban, sőt olyan új területeken is, mint az űr, a sarkvidék és a nyílt tengerek. A tény, hogy ennek a vízióknak az egyes aspektusai megjelennek a magas rangú politikusok beszédeiben, erőteljes bizonyítékot jelent arra nézve, hogy Kína ambíciói nem korlátozódnak Tajvanra vagy az indiai–csendes-óceáni régió feletti uralomra. Az „uralomért folytatott küzdelem”, amely egykor Ázsiára korlátozódott, ma már a globális rend és annak jövőjéért folyik. Ha a hegemoniához két út vezet – egy regionális és egy globális –, nos, jelenleg Kína mindkettőre rálépett.

E röpke felsorolás, hogy mit jelenthet a kínai világrend, talán mellbevágó, pedig nem kellene, hogy az legyen. Egy évtizeddel ezelőtt Lee Kuan Ye számára – ő az a korszakos politikus, aki felépítette a modern Szingapúrt, és személyesen ismerte a legfőbb kínai vezetőket – egy interjúban az újságíró a következő kérdést tette fel: „Komolyan gondolják a kínai vezetők, hogy leváltják az Egyesült Államokat mint Ázsia és a világ egyes számú hatalmát?” „Természetesen, miért is ne – kezdte Lee a választ –, valódi gazdasági csoda, ahogy egy szegény országból a világ második legnagyobb gazdaságát létrehozták, és jó úton haladnak [...], hogy az övéké legyen a legnagyobb.” Majd így folytatta: „Kína kultúrája négyezer éves, lakóinak száma 1,3 milliárd, ez hatalmas és tehetséges pool, amiből meríteni lehet. Miért is ne törekedhetnének arra, hogy elsőek legyenek Ázsiában és idővel a világban? Kína olyan gyors ütemben fejlődik, ami harminc évvel ezelőtt elképzelhetetlen lett volna, ilyen drámai átalakulásra senki nem számított” – tette hozzá, majd így folytatta: „Minden kínai szeretné, ha országa erős és gazdag lenne, olyan virágzó, fejlett és technológiai értelemben hozzáértő, mint Amerika, Európa és Japán.” Majd mondanivalóját ezzel a lényegi megállapítással fejezte be: „A sorsszerűségnek ez az újonnan felfedezett érzése hatalmas erő [...] Kína saját maga akar lenni, amit így is kell elfogadni,

¹¹ Michael Lind: The China Question. *Tablet*, 2020. május 19. <https://www.tabletmag.com/sections/news/articles/china-strategy-trade-lind>.

nem mint valamiféle tiszteletbeli vendéget a Nyugat társaságában. Kína »osztozni akar ezen az évszázadon« az Egyesült Államokkal; talán egyenrangúként, de semmiképpen nem alávetettként.”¹²

MIÉRT FONTOS AZ ÁTFOGÓ STRATÉGIA?

Soha nem volt annyira sürgető, hogy alapos ismeretekkel felvértezve megértsük Kína szándékait és stratégiáját. A Kína által támasztott kihívás nagyobb, mint bármely más, amivel az Egyesült Államok történelme folyamán szembesült. Több mint egy évszázadon át Amerika ellenségeinek vagy a velé szemben állók szövetségének a GDP-je soha nem érte el az amerikai GDP 60 százalékát. A Szovjetunió gazdasági hatalma csúcsán vagy Vilmos császár Németországa az első világháború során, illetve a náci Németország és császári Japán együttesen a második világháborúban sem nem lépte át ezt a küszöböt.¹³ Kína ezzel szemben minden különösebb fanfár nélkül már 2014-ben eljutott ide. A vásárlóerő-különbségekkel korrigálva a kínai gazdaság már ma is 25 százalékkal nagyobb, mint az amerikai.¹⁴ Nyilvánvaló, hogy Kína a legfontosabb versenytárs, amellyel az Egyesült Államok valaha is szembekerült, és ezért az, ahogy Washington kezeli Kína szuperhatalommá történő felemelkedését, meghatározó lesz a következő évszázad alakulása szempontjából.

¹² Graham Allison – Robert Blackwill: Interview: Lee Kuan Yew on the Future of U.S.–China Relations. *The Atlantic*, 2013. március 5. <https://www.theatlantic.com/china/archive/2013/03/interview-lee-kuan-yew-on-the-future-of-us-china-relations/273657/>.

¹³ Andrew F. Krepinevich: *Preserving the Balance: A U.S. Eurasia Defense Strategy*. Washington, 2017. január 19., Center for Strategic and Budgetary Assessments. https://csbaonline.org/uploads/documents/Preserving_the_Balance_%2819Jan17%29-HANDOUTS.pdf.

¹⁴ GDP, (US\$). World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.mktp.cd>.

Ami kevésbé világos, legalábbis Washingtonban, hogy vajon Kína rendelkezik-e átfogó stratégiával, és ha igen, az miről szól. Ebben a könyvben átfogó stratégiaként definiálom egy állam elméletét arra vonatkozóan, hogy miként érheti el stratégiai céljait; ez az elmélet tudatos, koordinált, és az államvezetés számos – katonai, gazdasági és politikai – eszközének a felhasználásával kerül végrehajtásra. Az átfogó stratégia nem egyszerűen a stratégiai célok nagysága okán „átfogó”, hanem attól, hogy sokféle „eszköz” koordinálásával kerül megvalósításra. Az ilyesfajta koordináció nem túl gyakori, következésképpen a legtöbb nagyhatalomnak nincs átfogó stratégiája.

Amikor az állam rendelkezik ilyennel, azzal megváltoztathatja a világtörténelem menetét. A náci Németországnak volt átfogó stratégiája, amely gazdasági eszközökkel korlátozta a szomszédait, katonai hatalommal félemlítette meg a riválisait, és politikai szövetségekkel kerítette be az ellenségeit. Mindez lehetővé tette a számára, hogy hosszú időn keresztül jobb teljesítményt nyújtson, mint nagyhatalmi versenytársai, jóllehet az ország GDP-je mindössze egyharmada volt azokénak. A hidegháború idején Washington átfogó stratégiát folytatott, amelynek részeként néha katonai erővel rettentette el a Szovjetuniót az agressziótól, másfelől gazdasági segítségnyújtással korlátozta a kommunista befolyást, politikai intézményekkel pedig szövetségbe tömörítette a liberális államokat – mindezek révén úgy korlátozta a szovjet befolyást, hogy nem került sor háborúra az Egyesült Államok és a Szovjetunió között. Az, hogy Kína hasonló módon integrálja az állam rendelkezésére álló eszközöket, hogy elérhesse átfogó regionális és globális céljait, nem kevés spekuláció, ám viszonylag csekély módszeres tanulmányozás tárgya dacára annak, hogy milyen komoly következményekről beszélünk. A koordináció és a hosszú távú tervezés, amely az átfogó stratégia része, lehetővé teszi az illető állam számára, hogy a súlycsoportjánál magasabb kategóriában versenyezzen. Mivel azonban Kína már ma is nehézsúlyú, ha koherens stratégiával rendelkezik, amely összhangot teremt a 14 ezer milliárd dolláros gazdaság, a nyílt tengeri flotta és a világszerte növekvő politikai befolyás között – az Egyesült Államok pedig nem figyel fel erre, vagy félreérti a természetét –, a 21. század nagyon könnyen úgy

alakulhat, hogy az hátrányos lesz az Egyesült Államok és az általa régóta hirdetett liberális értékek számára.

Washington megkésve ugyan, de immáron számol ezzel a realitással, az eredmény pedig az általa folytatott Kína-politika legkomolyabb következményekkel járó újraértékelése, amire az elmúlt egy nemzedék ideje alatt sor került. Ennek ellenére – bár ez az újraértékelés folyamatban van – nagyon komoly viták folynak arról, hogy mit akar Kína, és merre tart. Egyesek úgy gondolják, hogy Kínának vannak globális ambíciói, mások szerint ezek inkább a régiójára korlátozódnak. Egyesek szerint Kínának koordinált, száz évre szóló terve van, mások szerint Kína alkalomkereső és hibázásra hajlamos. Egyesek szerint Kína merészen újraosztaná a lapokat, mások szerint józan résztvevője a mostani rendnek. Egyesek úgy vélik, Kína azt szeretné, ha az Egyesült Államok távozna Ázsiából, mások szerint tolerálna valamilyen szerényebb szerepvállalást. Amiben az elemzők leginkább egyetértenek, az az, hogy Kína mostani megnövekedett asszertivitása Hszi kínai elnök egyéniségével hozható összefüggésbe, ami komoly tévedés, mert figyelmen kívül hagyja azt a Párton belül régóta meglévő konszenzust, amelyben Kína mostani viselkedése gyökerezik. A tény, hogy a mai viták a Kína átfogó stratégiáját érintő oly sok alapvető kérdés vonatkozásában lezáratlanok – sőt egyes területeken, amelyeken egyetértés alakult ki, pontatlanok –, komolyan aggasztó, hiszen e kérdések mindegyike esetében a rájuk adandó válaszok óriási mértékben eltérő szakpolitikai következményekkel járnak.

A LEZÁRATLAN VITA

E könyv belép abba a javarészt lezáratlan vitába a kínai stratégiát illetően, amely a „szkeptikusok” és a „hívők” között folyik. A szkeptikusok még mindig nincsenek meggyőzve arról, hogy Kína rendelkezik átfogó stratégiával az Egyesült Államok leváltására regionális vagy globális értelemben. Ezzel szemben a „hívők” igazán nem tettek kísérletet arra, hogy meggyőzzék vitapartnereiket.

A szkeptikusok csoportja szerteágazó, és tagjai komoly tudással rendelkeznek. A csoport egyik tagja szerint „Kína még nem fogalmazta meg valódi »átfogó stratégiáját«, a kérdés az, hogy egyáltalán van-e ilyen szándéka”.¹⁵ Mások szerint Kína céljai „kezdetlegesek”, és Pekingnek nincs „alaposan kifejtett stratégiája”.¹⁶ Egyes kínai szerzők, mint Vang Csi-sze¹⁷ professzor, a Pekingi Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének korábbi vezetője szintén a szkeptikusok táborába tartozik. Szerinte „nincs olyan stratégia, bármennyire is törjük a fejünket, amely a nemzeti érdekeink valamennyi aspektusát lefedné”.¹⁸

Más szkeptikusok úgy vélik, hogy Kína céljai korlátozottak, s arra hivatkoznak, hogy az ország továbbra is elsődlegesen a fejlődést és a belföldi stabilitást tartja szem előtt, ezért nem törekszik az Egyesült Államok leváltására sem regionális, sem globális értelemben. A Fehér Ház egy rendkívül tapasztalt munkatársa változatlanul nincs meggyőződve arról, hogy „Hszi ki akarná kergetni Amerikát Ázsiából, és fel akarná számolni az USA ottani szövetségi rendszerét”.¹⁹ Más tudósok ezt sokkal határozottabban fogalmazzák meg: „[s]úlyosan téves az a ma nagyon is általánossá vált felfogás, amely szerint Kína arra törekszik, hogy kiűzze az Egyesült Államokat Ázsiából, és

¹⁵ Angela Stanzel et al.: *Grand Designs: Does China Have a 'Grand Strategy'?* European Council on Foreign Relations, 2017. október 18. https://www.ecfr.eu/publications/summary/grands_designs_does_china_have_a_grand_strategy#.

¹⁶ Susan Shirk: *Course Correction: Toward an Effective and Sustainable China Policy*. Washington, 2019. február 12., National Press Club. <https://asiasociety.org/center-us-china-relations/events/course-correction-toward-effective-and-sustainable-china-policy>.

¹⁷ Wang Jisi. (A Kiadó.)

¹⁸ Idézi Robert Sutter: *Chinese Foreign Relations: Power and Policy since the Cold War*. 3. kiadás. Lanham, 2012, Rowman & Littlefield, 9–10. Lásd még Wang Jisi: *China's Search for a Grand Strategy: A Rising Great Power Finds Its Way*. *Foreign Affairs*, 90, no. 2, 2011, 68–79.

¹⁹ Jeffrey A. Bader: *How Xi Jinping Sees the World, and Why*. Washington, 2016, Brookings Institution. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/xi_jinping_worldview_bader-1.pdf.

magá alá gyűrje a régiót. Valójában semmi nem bizonyítja, hogy Kínának ilyen szándékai lennének.”²⁰

A szkeptikusokkal szemben ott vannak a hívők. Ez a csoport meg van győződve arról, hogy Kína rendelkezik átfogó stratégiával az Egyesült Államok leváltására mind regionális, mind globális értelemben, de nem álltak elő olyan munkákkal, amelyek meggyőzték volna a szkeptikusokat. A kormányzaton belül vannak olyan magas rangú, hírszerzéssel foglalkozó tisztviselők – köztük Dan Coates, a nemzeti hírszerzés korábbi igazgatója –, akik nyilvánosan kijelentették, hogy „Kína alapvetően az Egyesült Államok mint a világ vezető hatalmának a leváltására törekszik”, de nem fejtették ki részletesen (talán nem is tudták részletesen kifejezni), és nem is állították, hogy Kínának lenne konkrét stratégiája, amellyel e cél megvalósítását igyekszik elérni.²¹

A kormányzaton kívül csak kisszámú, a közelmúltban megjelent tanulmány foglalkozik részletesen ezzel a kérdéssel. A leghíresebb ezek közül Michael Pillsbury, a Pentagon munkatársának *One Hundred Year Marathon* című nagy sikerű könyve, amelyben a szerző némi túlzással azt állítja, hogy Kína már 1949 óta rendelkezik olyan titkos átfogó stratégiával, amelynek célja a globális hegemonia megszerzése, és fontos mozzanatok tekintetében nagymértékben személyes tapasztalatokra és anekdotákra hivatkozik.²² Sok

²⁰ Michael Swaine: *The U.S. Can't Afford to Demonize China*. *Foreign Policy*, 2018. június 29. <https://foreignpolicy.com/2018/06/29/the-u-s-cant-afford-to-demonize-china/>

²¹ Jamie Tarabay: *CIA Official: China Wants to Replace US as World Superpower*. CNN, 2018. július 21. <https://www.cnn.com/2018/07/20/politics/china-cold-war-us-superpowerinfluence/index.html>; Daniel Coates: *Annual Threat Assessment*. Senate Select Committee on Intelligence, 2019. https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/2019-01-29-ATA-Opening-Statement_Final.pdf

²² Alastair Iain Johnston: *Shaky Foundations: The 'Intellectual Architecture' of Trump's China Policy*. *Survival*, 61, no. 2, 2019, 189–202.; Jude Blanchette: *The Devil Is in the Footnotes: On Reading Michael Pillsbury's The Hundred-Year Marathon*. La Jolla, 2018, UC San Diego 21st Century China Program. <https://china.ucsd.edu/files/The-Hundred-Year-Marathon.pdf>

más könyv szerzője jutott hasonló következtetésre, és sok mindenben igazuk is van, de ezek inkább intuitív, mint szigorúan empirikus gondolatmenetek, amelyek sokkal meggyőzőbbek lennének a megfelelő társadalomtudományi megközelítéssel és gazdagabb bizonyítékanyaggal.²³ Néhány Kína átfogó stratégiájával foglalkozó munka szélesebb alapon közelíti meg ezt a kérdést, hangsúlyozzák a régmúltat vagy a jövőt, és ezért kevés helyet szentelnek a hidegháború végétől napjainkig terjedő időszaknak, ami kritikusan fontos az amerikai–kínai versengés szempontjából.²⁴ És végül vannak olyan munkák, amelyek egyesítik az inkább empirikus megközelítést a gondos és pontos érvekkel Kína mostani átfogó stratégiáját illetően. Ez utóbbiak jelentik az én könyvem megközelítésének az alapját.²⁵

Bár könyvem sokak kutatásaira támaszkodik, reményeim szerint mégis fontos vonatkozásokban különbözik tőlük. Az egyik a társadalomtudományi megközelítés, amellyel igyekszem meghatározni és tanulmányozni az átfogó stratégiát, a másik nagyszámú, korábban ritkán idézett vagy elérhetetlen kínai textusok felhasználása, a kínai katonai, politikai és gazdasági viselkedés kulcsfontosságú, rejtélyesnek mondható mozzanatainak szisztematikus tanulmányozása, és végül a stratégiában történt elmozdulásokat

²³ Jonathan Ward: *China's Vision of Victory*. Washington, 2019, Atlas Publishing and Media Company; Martin Jacques: *When China Rules the World: The Rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World*. New York, 2012, Penguin.

²⁴ Sulmaan Wasif Khan: *Haunted by Chaos: China's Grand Strategy from Mao Zedong to Xi Jinping*. Cambridge, 2018, Harvard University Press; Andrew Scobell et al.: *China's Grand Strategy Trends, Trajectories, and Long-Term Competition*. Arlington, 2020, RAND Corporation.

²⁵ Lásd Avery Goldstein: *Rising to the Challenge China's Grand Strategy and International Security*. Stanford, 2005, Stanford University Press; Aaron L. Friedberg: *A Contest for Supremacy: China, America, and the Struggle for Mastery in Asia*. New York, 2012, W. W. Norton; David Shambaugh: *China Goes Global: The Partial Power*. Oxford, 2013, Oxford University Press; Ashley J. Tellis: *Pursuing Global Reach: China's Not So Long March toward Preeminence*. In Ashley J. Tellis – Alison Szalwinski – Michael Wills eds.: *Strategic Asia 2019: China's Expanding Strategic Ambitions Paperback*. Washington, 2019, National Bureau of Asian Research, 3–46.

meghatározó változók részletekbe menő vizsgálata. Összességében azt remélem, hogy a könyv hasznos hozzájárulást jelent a kibontakozóban lévő Kína-vitához a maga egyedi módszerével, amellyel igyekszem módszeresen és tudományos szigorral feltárni Kína átfogó stratégiáját.

AZ ÁTFOGÓ STRATÉGIA FELTÁRÁSA

A kihívás, amit az jelent, hogy a versenytárs viselkedése alapján következtessünk átfogó stratégiájára, korántsem új keletű. Évekkel az első világháború kitörése előtt Eyre Crowe, brit diplomata húszezer szavas fontos feljegyzést írt *Memorandum on the Present State of British Relations with France and Germany* címmel, amelyben kísérletet tett arra, hogy magyarázatot adjon a felemelkedő Németország lépéseire.²⁶ Crowe az angol–német kapcsolatok éles szemű elemzője volt, aki szenvedéllyel végezte a munkáját, és ennek egyedi perspektívát kölcsönzött saját személyes háttere. Crowe Lipcsében született, Berlinben és Düsseldorfban tanult, félig német volt, az angolt is német akcentussal beszélte. Huszonegy éves korában lett a brit külügyminisztérium munkatársa. Az első világháború során családjának brit és német ága a szó szoros értelmében háborúban állt egymással; brit unokaöccse a tengeren esett el, egyik német unokatestvére pedig a német tengeri flotta vezérkari főnöke lett.

Crowe feljegyzése 1907-ben született, és igyekezett benne magyarázatot adni a németek sokszor széteső, összetett és minden jel szerint koordinálatlan viselkedésére a külpolitika terén, választ keresett a kérdésre, hogy van-e a németeknek „átfogó tervük”, amely mindezeket vezérli, és kifejtette a főnökei számára, hogy miben is állhat ez a terv. A munkájához nélkülözhetetlen kereteket felállítva meghatározta és elfogadta az elméletet, amely

²⁶ A teljes szöveget, valamint a brit külügyminisztériumban adott válaszokat lásd Eyre Crowe: *Memorandum on the Present State of British Relations with France and Germany*. In G. P. Gooch – Harold Temperley eds.: *British Documents on the Origins of the War, 1898–1914*. London, 1926, His Majesty's Stationary Office, 397–420.

összhangban volt az összes bizonyított ténnyel a német külpolitikával kapcsolatosan. Crowe azt állította, hogy két hipotézis között kell választani – e kettő egyébként nagyon hasonlít a mostani szkeptikusok és hívők pozíciójára Kína átfogó stratégiáját illetően.²⁷

Crowe első hipotézise az volt, hogy Németországnak nincs átfogó stratégiája, csupán valamifajta „bizonytalan, zavaros és kevésbé praktikus államvezetés”. Ahogy fogalmazott, lehetségesnek tűnt, hogy „Németország valójában nem tudja, mit akar, a sok próbálkozás, kardcsörtetés és sportszerűtlen intrika nem áll össze alaposan átgondolt és következetesen végrehajtott egységes politikává”.²⁸ Ez a gondolatmenet nagyban hasonlít a mai szkeptikusokéra, akik szerint Kína bürokratikus politizálása, a frakciók belharcai, a gazdasági prioritások és a nacionalista indíttatású ösztönös reagálások együttesen meggátolják, hogy Peking átfogó stratégiát dolgozzon ki vagy hajtson végre.²⁹

Crowe második hipotézise az volt, hogy a német magatartás fontos elemei valójában egy átfogó stratégia ernyője alatt vannak összehangolva, és „tudatosan azt a célt szolgálják, hogy megteremtsék a német hegemoniát először Európában, majd az egész világban”.³⁰ Crowe végül is ennek a hipotézisnek egy óvatosabb változata mellett tette le a voksát, és arra a következtetésre jutott, hogy a német stratégia gyökereit a két ország közötti kapcsolatokban kell keresni, mert Németország számára elfogadhatatlan a kilátás, hogy „London alárendeltje legyen az idők végezetéig”.³¹ Ez a gondolatmenet a kínai átfogó stratégia meglétében hívők álláspontjára emlékeztet. De emlékeztet az e könyvben megfogalmazott álláspontra is: Kína az elmúlt időszakban sokféle stratégiával igyekezett leváltani az Egyesült Államokat mind regionális, mind pedig globális szinten, aminek a legfontosabb mozgatórugója mindig a relatív pozíciója volt Washingtonhoz képest.

²⁷ I. m. 417.

²⁸ I. m. 415.

²⁹ Uo.

³⁰ I. m. 414.

³¹ Uo.

Az a tény, hogy a Crowe feljegyzésében tárgyalt kérdések meglehetősen hasonlókat mutatnak azokkal, amelyekkel manapság birkózunk, természetesen nem kerülte el az amerikai tisztviselők figyelmét. Henry Kissinger is hivatkozik rá *Kínáról (One China)* című művében. Crowe feljegyzését Max Baucus, korábbi pekingi nagykövet is gyakran emlegette kínai partnereinek, hogy közvetett módon szerezzen információkat egy ilyen stratégia meglétéről.³²

Az utókor nem egyértelműen ítéli meg a Crowe feljegyzést, hogy vajon igaza volt-e a német szándékokat illetően. Ám a feladat, amelyet kijelölt, ma is nagyon fontos, és egyáltalán nem könnyű, különösen mert Kína igazán nem „könnyű falat”, ami az információgyűjtést illeti. Szerzőként abban reménykedem, hogy Crowe módszere javítható a társadalomtudományos alapokon álló, rigorózusabb és cáfolásra alkalmasabb megközelítés révén. Amint alább részletesen kifejtem, ebben a könyvben emellett érvelek, hogy Kína átfogó stratégiájának a létezését; tartalmát és módosulásait beazonosítandó a kutatónak a következőket kell bizonyítania: 1. átfogó stratégia koncepciók megléte a hivatalos dokumentumokban, 2. átfogó stratégiai képességek megléte a nemzetbiztonsági intézményekben, 3. átfogó stratégiai vonalvezetés az állam viselkedésében. Ilyesfajta megközelítés híján az elemző könnyen esik a „percepciók és téves percepciók” típusú természetes torzítások hibájába, ami oly gyakran előfordul más országok megítélésekor.³³

A FEJEZETEK ÖSSZEFOGLALÁSA

A könyvben a mellett érvelek, hogy a hidegháború befejeződése óta Kína átfogó stratégiát valósít meg, amelynek célja az amerikai világrend leváltása először regionális, most pedig már globális szinten.

³² Interjú.

³³ Robert Jervis: *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton, 1976, Princeton University Press.

Az 1. fejezetben meghatározom az átfogó stratégia és a nemzetközi rend mibenlétét, majd tárgyalom azt, hogy a felemelkedő hatalmak miként váltják le a hegemon rendet a tompítás, az építkezés és a terjeszkedés stratégiájával. Magyarázatot adok arra is, hogy a pozícióban lévő hegemon hatalmával és az általa jelentett fenyegetéssel kapcsolatos percepciók miként befolyásolják a feltörekvő hatalom által választott átfogó stratégiai lépéseket.

A 2. fejezet a Kínai Kommunista Párttal foglalkozik, amely mintegy intézményi szövetségként egyben tartja Kína átfogó stratégiáját. A KKP, amelynek mint nacionalista intézménynek a gyökerei a késő Csing-korszak lázas hazafiságáig vezethetők vissza, most arra törekszik, hogy Kínát 2049-ig visszajuttassa az őt megillető globális pozícióba. A KKP leninista intézmény, amelyet erőteljes centralizáció és kérlelhetetlen amoralitás jellemez, magát a nemzeti ügy élharcosának tekinti; rendelkezik „átfogó stratégiai képességekkel”, ami lehetővé teszi számára, hogy az államvezetés nagyszámú eszközét koordinálja, így a nemzeti érdekeket az alacsonyabb szintű érdekek háttérbe szorításával érvényesítse. Összességében a Párt nacionalista orientációja határozza meg a kínai átfogó stratégia céljait, a leninizmus pedig eszközt teremt ehhez. Manapság, Kína felemelkedésének idején ugyanarról a Pártól beszélünk, amely a hidegháború idején oly kényelmetlenül érezte magát a szovjet rendszerben, ezért aligha képzelhető el, hogy tartósan elfogadná az alárendelt szerepet ezúttal az amerikai világrendben. Végül ebben a fejezetben foglalkozom a Párttal mint a kutatás tárgyával, rámutatva arra, hogy a pártkiadványok tömegének gondos elemzése miként enged betekintést az átfogó stratégiai koncepciókba.

Ezt három rész követi, mindegyik a kínai leváltási stratégia egy-egy szakaszával foglalkozik. Az első rész tárgyalja az első stratégiai szakaszt, amelyben Kína *tompítani* igyekezett az amerikai hatalmat, vagy másképpen fogalmazva: gyengíteni az amerikai hatalomgyakorlás hatékonyságát. Ez az időszak a „Rejtsd el a képességeidet, és várd ki, míg eljön a te időd!” stratégiai útmutatás jegyében telt el.

Az első rész a 3. fejezettel kezdődik, amely a Kínai Kommunista Párt textusaira támaszkodva kutatja Kína hidegháború utáni átfogó stratégiájának *tompítási* szakaszát. Bemutatja, hogy három traumatikus esemény nyo-

mán miként vált Kína szemében az Egyesült Államok kvázi szövetségesből a Szovjetunió ellen a legnagyobb fenyegetéssé, a „fő ellenfélle”; a három sorsdöntő esemény – nevezzük „három csapásnak” – a Tienanmen téri vérengzésre adott amerikai reakció, az öbölháború és a Szovjetunió összeomlása. Ezekre válaszul indította el Kína a Párt által kiadott, „Rejtsd el a képességeidet, és várd ki, míg eljön a te idő!” útmutatása alapján a *tompítási* stratégiát, amely pragmatikusnak és taktikainak tekinthető. A Párt vezetői a stratégiai útmutatást egyértelműen az Egyesült Államok általuk percipiált erejéből vezették le, ami ilyen kifejezésekben jelent meg, mint „nemzetközi erőviszonyok” vagy „multipolaritás”. A cél Amerika befolyásának csendes és aszimmetrikus gyengítése volt Ázsiában katonai, gazdasági és politikai eszközökkel. Ezeket egyenként a következő három fejezet tárgyalja.

A 4. fejezet a *tompítást* a katonai téren vizsgálja. Bemutatja, hogy a három csapás nyomán Kína feladta a „tengerellenőrzés” (a távoli tengerszakaszok feletti ellenőrzés, *sea control*) stratégiáját, helyette egyre inkább arra összpontosított, hogy a partjaihoz közeli tengerszakaszok tekintetében megnehezítse a hozzáférést, az áthaladást, az ellenőrzést vagy éppen a beavatkozást (*sea denial*). Ez a váltás nagy kihívást jelentett, amit jól mutat Peking kijelentése, miszerint „egyes területeken felzárkózik, más területeken nem”; vagy az ígéret, miszerint azt fogja építeni, „amitől az ellenség leginkább fél”. Ezért elhalasztotta a költséges és sebezhető felszíni hajók, köztük a repülőgép-anyahajók beszerzését, inkább az olcsóbb, aszimmetrikus, a hozzáférést megnehezítő fegyverekre fókuszált. Így került sor a világ legnagyobb tengeriakna-arsenáljának telepítésére, a világ első felszíni ballisztikus rakétájának kifejlesztésére és a világ legnagyobb tengeralattjáró-flottájának létrehozására; mindezekkel Peking célja az amerikai katonai erő meggyengítése volt.

Az 5. fejezet a *tompítást* a politika szintjén vizsgálja. Bemutatja, hogy a három csapás nyomán Kína feladta korábbi álláspontját, hogy nem csatlakozik regionális szervezetekhez. Attól tartott ugyanis, hogy a multilaterális szervezeteket, mint az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (APEC) vagy a Délkelet-ázsiai Országok Szövetségének (ASEAN) Regionális Fóruma (ARF) Washington a maga liberális regionális rendjének

kiepítésére használhatja, sőt akár egy Ázsia NATO-t is létrehozhat. Most azonban Kína belépett ezekbe a szervezetekbe, hogy tompítsa az amerikai befolyást például úgy, hogy akadályozza ezek intézményi fejlődését; intézményi szabályokra hivatkozva korlátozza az USA manőverezési képességét, és azt is remélte, hogy a részvétele ezekben a szervezetekben megnyugtatta a szomszédait, amelyek egyébként a hatalmi ellensúly megteremtése érdekében hajlandók lettek volna a csatlakozásra egy Amerika vezette koalícióhoz.

A 6. fejezet a *tompítást* a gazdasági szinten vizsgálja. Azt állítja, hogy a három csapás nyomán egyértelművé vált, milyen mértékben függ Kína az amerikai piactól, tőkéttől és technológiától. Ez kiváltképp nyilvánvalóvá vált, amikor a Tienanmen téri vérengzés nyomán Washington szankciókat vezetett be, és kilátásba helyezte a legnagyobb kedvezmény elvének (MFN) visszavonását, ami komoly károkat okozott volna a kínai gazdaságnak. Peking úgy döntött, nem válik le az Egyesült Államokról, inkább igyekezett elérni, hogy Amerika ne tegyen egyoldalú lépéseket gazdasági ereje érvényesítésére. Ennek jegyében keményen dolgozott, hogy a legnagyobb kedvezmény elvét kivonja a törvényhozás éves felülvizsgálata alól a „permanens normális kereskedelmi kapcsolatokra” való hivatkozással, és felhasználva az APEC, illetve a Világkereskedelmi Szervezet (WTO) keretei között folyó tárgyalásokat.

Tekintve, hogy a Párt vezetői a *tompítás* stratégiáját egyértelműen az amerikai hatalom általuk percipiált szintjének kontextusában tartották érvényesnek, érthető, hogy amikor ez a percepció változott, az átfogó stratégiának is változnia kellett. A könyv második része a kínai átfogó stratégiának ezt a második szakaszát vizsgálja, amelynek célja a kínai regionális rend *építése* volt. Ez a stratégiai szakasz a Teng-féle „Rejtsd el a képességeidet, és várd ki, míg eljön a te idő!” útmutatás módosítása jegyében zajlott, ami így hangzott: „Aktívan érjünk el dolgokat!”

A 7. fejezet ezt az építkezési stratégiát követi nyomon a párttextusokban, amelyek azt bizonyítják, hogy a 2008-as globális pénzügyi válság nyomán Kína úgy érzekelte, az Egyesült Államok meggyengült, és ez felbátorította arra, hogy áttérjen az *építő* stratégiára. A fejezet azzal indít, hogy alaposan áttekinti a „multipolaritással” és a „nemzetközi erőviszonyokkal” foglalkozó

A 12. fejezet a kínai expanziós politika eszközrendszerével foglalkozik. Bemutatja, hogy Kína a globális politikai rendszerben és a nemzetközi szervezetekben a vezető képét igyekszik kialakítani magáról, és eközben népszerűsíti az autokrata normákat. Gazdasági értelemben igyekszik meggyengíteni azokat a pénzügyi előnyöket, amelyek támogatják az amerikai hegemonia fennmaradását, és törekszik a „negyedik ipari forradalom” parancsnoki magaslatainak a elfoglalására. Katonai tekintetben a Kínai Néphadsereg valódi globális katonai jelenlétet teremtett, amelynek részeként világszerte katonai bázisokat tart fenn.

Az utolsó, 13. fejezet vázolja a lehetséges amerikai választ Peking ambíciójára, hogy leváltsa az Egyesült Államokat regionális és globális vezetői pozíciójából. Bírálja azokat, akik a kontraproduktív konfrontációt proponálják, de azokat is, akik valamilyen nagyszabású alku keretében kiegyeznének Kínával. Mindkét álláspont figyelmen kívül hagyja az Amerikán belül uralkodó széljárást és Kína stratégiai ambícióit. A fejezet ehelyett aszimmetrikus versengő stratégiára tesz javaslatot, amelyhez nem szükséges, hogy az Egyesült Államok egy az egyben – dollár per dollár, hadihajó per hadihajó és kölcsön per kölcsön – versenyezzen Kínával.

Ennek a költséghatékony megközelítésnek a lényege, hogy ellen kell állni a kínai hegemon törekvéseknek a saját hazai pályáján – nagyon hasonlóan a kínai tompítási stratégiához – azzal a céllal, hogy meggyengítse Kína erőfeszítéseit a regionális és globális rend építésére alacsonyabb költségek mellett, mint amennyibe Kínának a hegemoniaépítés kerül. Ugyanakkor a fejezetben érvek szerepelnek arra nézve is, hogy az Egyesült Államok folytassa a saját rendépítését, azaz fektessen be az amerikai globális rendnek azokba az alapjaiba, amelyeket Kína jelenleg meggyengíteni igyekszik. Ezzel a gondolatmenettel igyekszem meggyőzni a döntéshozókat, hogy bár az Egyesült Államok odahaza és külföldön egyaránt kihívásokkal néz szembe, képes érdekei védelmére és arra is, hogy megakadályozza az illiberalis befolyás terjedését, de csak akkor, ha megérti, hogy az ellenfél legyőzésének legfontosabb előfeltétele, hogy először is megértjük, mit akar.

A GONDOLAT ÉS A CSELEKVÉS KOHERENS EGYÜTTESE

ÁTFOGÓ STRATÉGIA ÉS HEGEMÓN REND

„Mi a szakosodás nemzete vagyunk. Hajlamosak vagyunk arra, hogy egy problémát vagy gazdasági, vagy politikai, vagy katonai természetűnek gondoljunk. Nehéz megértenünk, hogy képesnek kell lennünk arra, hogy egyszerre csináljuk a katonai, a politikai és a gazdasági dolgokat [...], mindet egy időben.”¹

(Henry Kissinger, 1958)

Háromszáz évvel ezelőtt a *stratégia* szó hallatán alighanem üveges tekintettel néztek volna az államférfiak Európában és Amerikában azon egyszerű oknál fogva, hogy stratégia nem létezett. A legközelebbi rokon kifejezés a rég elfeledett ókori *strategia* szó, amely nagyjából „az eszközökre” utalt, „amelyek segítségével a tábornok képes megvédeni az orszagát és legyőzni az ellenségeit”.² A 18. században aztán egy tudós francia katona lefordított egy régi bizánci katonai textust, így a kifejezés a nyugati világban ismét megjelent, és új, szélesebb értelmet kapott. Manapság a *stratégia* és rokona, az *átfogó stratégia*, nélkülözhetetlenné vált azok szótárában, akik a világpo-

¹ Mike Wallace Interview with Henry Kissinger. Harry Ransom Center at the University of Texas at Austin, 1958. július 13. <https://hrc.contentdm.oclc.org/digital/collection/p15878coll90/id/67/>.

² Idézi Beatrice Heuser: *The Evolution of Strategy: Thinking War from Antiquity to the Present*. Cambridge, 2010, Cambridge University Press, 4.

litikával foglalkoznak, még ha maguknak a definícióknak a vonatkozásában továbbra sincs konszenzus.

E könyv gondolatmenetének a középpontjában az *átfogó stratégia* és a *nemzetközi rend* fogalma áll abban az értelemben, hogy Kína az elsőt alkalmazza, hogy az amerikai vezetést a második terén leváltsa. E gondolatmenetet megalapozandó a fejezetben három rövid rész erejéig mind a kettővel foglalkozom. Először is meghatározom, mi az átfogó stratégia, és hogyan tudunk a nyomára bukkanni. Másodszor megadom a választ arra, hogy mi a nemzetközi rend, és miért áll az amerikai–kínai versengés középpontjában. És végül felteszem a kérdést, hogy a nagyhatalmak milyen átfogó stratégiát alkalmazhatnak a rend alakítása érdekében, és milyen változók hatására mozdulnak el egyik stratégiától a másik felé.

AZ ÁTFOGÓ STRATÉGIA NYOMÁBAN

Mi az *átfogó stratégia*? Ahogy Hal Brands, a Johns Hopkins Egyetem tanára fogalmaz,³ ez a „a külpolitikai szótárban szereplő, legnehezebben megfogható kifejezés, amellyel ráadásul a legtöbbször élnek vissza”. A definíciók többsége végül is két tág kategóriába sorolható. Az első az átfogó stratégiát a katonai eszközökre korlátozza, ami azért problematikus, mert az „átfogó stratégiából” „katonai stratégiát” csinál, és eközben figyelmen kívül hagyja a gazdasági és politikai eszközrendszert. A második szerint az átfogó stra-

³ Hal Brands: *What Good Is Grand Strategy? Power and Purpose in American Statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush*. Ithaca, 2014, Cornell University Press, vii. Fontos kérdés, hogy a kínai források hogyan határozzák meg az *átfogó stratégiát*, de mivel ez a könyv az *átfogó stratégiát* elemző fogalomként használja, a kifejezés más kultúrákban meghatározott jelentésének különbségei kevésbé relevánsak. A kérdés az, hogy ez a fajta jelenség, amelyet ez a könyv *átfogó stratégiának* nevez, létezik-e Kína esetében, nem pedig az, hogy ez a kifejezés más kultúrákban mit jelenthet. Habár az *átfogó stratégia* kifejezés e jelenséggel való asszociációja a nyugati stratégiai kánonból származhat, a jelenség kulturális kontextustól függetlenül létezik, és nem kell „nyugatnak” tekinteni.

tégia bármely eszköz felhasználása lehet bármely cél érdekében, ám ezen az alapon az „átfogó stratégia” és a „stratégia” között nincs különbség.

Jobb megközelítés lehet – amely az „átfogó stratégiát” önálló koncepciónak tekinti –, ha *integrált biztonsági elméletként* definiáljuk. A biztonság ebben az esetben „szuverenitást (azaz mozgásszabadságot, autonómiát), sértetlenséget, területi integritást és hatalmi pozíciót jelent – az utóbbi szükséges eszköz az első három garantálására”.⁴ Az átfogó stratégia az illető állam elmélete, hogy miként érheti el ezeket a biztonsághoz kapcsolódó célokat, amely tudatos, koordinált és az államvezetés számos – katonai, gazdasági és politikai – eszközével kerül megvalósításra.

Ez a definíció a gyökereit tekintve a kifejezés elmúlt kétszáz éves evolúciójával hozható összefüggésbe. A stratégiák és a tudósok, akik tanúi voltak annak, hogy miként jön létre a modern ipari állam a maga nagyszámú képességével és eszközével – a napóleoni időktől a gőzhajók megjelenésén keresztül egészen a 20. század totális hadviseléséig – folyamatosan bővítették az elképzeléseiket abban az értelemben, hogy az átfogó stratégia eszközrendszere nem csak katonai természetű, miközben magának az átfogó stratégiának a célját továbbra is a biztonsághoz kötötték. Az így kialakult definíció hasonló ahhoz, ahogy ebben a könyvben én is alkalmazom.⁵

⁴ Barry R. Posen: *Restraint: A New Foundation for U.S. Grand Strategy*. Ithaca, 2014, Cornell University Press, 1.

⁵ Például amikor először vezették be az *átfogó stratégia* fogalmát a 19. században, az a napóleoni tábornokok által használt katonai rövidítés volt. A 19. század végére a növekvő kölcsönös függés és a tengerentúli kereskedelem arra készítette a tengeri stratégiákat, mint Alfred Thayer Mahan és Julian Corbett, hogy a koncepciót a gazdasági eszközökre is kiterjesszék. Az első világháború után tevékenykedő tudósok, mint John Fuller és Basil Liddell Hart még több államvezetési eszközt vettek bele, miközben kiterjesztették a célokat is, hogy ne csak a háborúban való győzelem, hanem a békeidős versenyekben elért sikerek is szerepeljenek benne. Végül a második világháború után egyes tudósok, mint Edward Meade Earle, összefonták ezeket a szálakat, és segítettek meghatározni az *átfogó stratégia* (ebben a könyvben is használt) modern meghatározását.

Hogyan következtethetünk Kína átfogó stratégiájára látszólag széteső viselkedése alapján? Ahogy arról a *Bevezetésben* szó volt, a kihívás nem egészen új keletű. Eyre Crowe brit diplomata 1907-ben egy hosszabb és nagy visszhangot kiváltó feljegyzésben kísérletet tett arra, hogy magyarázatot adjon a feltörekvő Németország sokféleképpen megnyilvánuló viselkedésére.⁶ Bár Crowe feljegyzése mind a mai napig viták tárgya, hasznos alapul szolgált az átfogó stratégiát tanulmányozók számára, mert javítható, ha a megközelítésünk rigorózus, cáfolásra alkalmas, és jobban támaszkodik a társadalomtudományokra.

Crowe úgy vélte, hogy a német stratégiára „következtetni lehet az ország történelme alapján, a kijelentésekből és uralkodóinak, valamint államférfiainak ismert terveiből”, valamint „a német viselkedés bizonyított tényeiből”, azaz amiről beszélünk, az a textus és a viselkedés. Crowe ezt a két tényezőt hangsúlyozta, amihez mi egy harmadikat is hozzátehetünk: a nemzetbiztonsági intézményeket. E megközelítések összegzése alapján három elemre kell fókuszálnunk abban az értelemben tudniillik, hogy az illető államnak a következőkkel kell rendelkeznie:

1. átfogó stratégiai koncepciók megléte arról, hogy a stratégia céljai és eszközei miként állnak össze;
2. átfogó stratégiai képességek megléte a nemzetbiztonsági intézményekben, amelyek feladata, hogy koordinálják az államvezetés különböző eszközeit biztosítandó a nemzeti érdekek elsőbbségét az alacsonyabb szintű érdekek felett;
3. átfogó stratégiai vonalvezetés, amely végső soron összhangban van az állam stratégiai koncepcióival.

⁶ A teljes szöveget, valamint a brit külügyminisztériumban adott válaszokat lásd Eyre Crowe: Memorandum on the Present State of British Relations with France and Germany. In G. P. Gooch – Harold Temperley eds.: *British Documents on the Origins of the War, 1898–1914*. London, 1926, His Majesty's Stationary Office, 397–420.

E szigorú kritériumok alternatívája az átfogó stratégia meglétét eldöntendő a „tudom, ha látom” típusú megközelítés, amely gyakorinak mondható, de komoly veszélye a téves diagnózis, ami igencsak veszélyes lehet, ha hatással van a követendő politikára. Annak érdekében, hogy eldönthessük, teljesülnek-e az előzőekben felsorolt kritériumok, a társadalomtudományi fókusz-nak három elemre kell összpontosulnia: az átfogó stratégiai koncepciókat tartalmazó *textusokra*, az átfogó stratégiai képességek meglétét bizonyító *intézményekre*, illetve az átfogó stratégiai vonalvezetést bizonyító *viselkedésre*.

Ami a *textusokat* illeti, e könyv lényegi alapja, hogy eredeti és teljes egészében digitalizált adatbázisból származó hiteles dokumentumokra támaszkodik: ebben az adatbázisban a Kínai Kommunista Párt kínai nyelvű dokumentumai találhatók, amelyeket a szerző gyűjtött össze az elmúlt három évben tajvani, hongkongi és kínai könyvtárakból, illetve könyvesboltokból, valamint kínai e-kereskedelmi honlapokról (1. Függelék). Ezek a textusok nem egyszerűen bepillantást engednek az átfogó stratégiai koncepciókba, de érintik az átfogó stratégiai képességeket is abban az értelemben, hogy bemutatják, hogyan működnek az érintett intézmények, és végül informálnak az átfogó stratégiai vonalvezetésről, bemutatva, hogy bizonyos döntések miért születtek meg.

Ez elvezet a második módszertani kérdéshez. A textusokon túl a könyv a kínai nemzetbiztonsági *intézményekkel* is foglalkozik, amelyek bizonyítják Kína átfogó stratégiai képességeinek meglétét. Néhány külpolitikával foglalkozó kulcsfontosságú pártintézmény – a Főtitkári Iroda, a Politbűró Állandó Bizottsága, a Vezetői Kiscsoportok (ezek közül többet ma Központi Bizottságoknak neveznek) és a Központi Katonai Bizottság – közvetlenül gyakorlatilag semmit nem hoz nyilvánosságra, és ezért rendkívül nehéz tanulmányozni őket tekintettel a titokzatosságra, amely a tevékenységüket övezi. De előfordul, hogy egyes párttextusok – például emlékiratok, válogatott írások, gyűjteményes munkák és kivonatolt összefoglalók – fontos, bár korlátozott betekintést adnak az ezekben az intézményekben elhangzott kulcsfontosságú beszédekbe, a meghozott döntésekbe, a munkacsoportok üléseibe és a lefolytatott vitákba. Ezek alapján információkat kaphatunk Kína átfogó stratégiájáról.

És végül a harmadik módszertani aspektus a *viselkedés*. Ahogy Crowe megjegyezte, a nagyhatalmak minden területen sokféle tevékenységet folytatnak. Nem mindig könnyű a különbségtétel jelzés és zaj között, meghatározni, hogy mi stratégiai természetű, és mi nem. A társadalomtudományi megközelítés segíthet e kihívás leküzdésében. A tudósok vizsgálhatják a katonai, gazdasági és politikai viselkedést; meghatározhatják, hogy valamely zavarba ejtő viselkedésre az egyes területeken magyarázatot ad-e, ha azt az átfogó stratégiai logika szemüvegén keresztül szemrevételezzük; vizsgálhatjuk, hogy van-e összehangolt elmozdulás a szakpolitikai területek mindegyikén, ami bizonyíték a koordinációra, tanulmányozhatjuk a párttextusokat, hogy megértsük, miért lépett Kína úgy, ahogy. Ezek révén fény derülhet Kína átfogó stratégiai magatartására.

Mindent egybevetve az előzőekben ismertetett megközelítés eredményeként számos kulcsfontosságú kérdés merül fel, amelyek alapvetőek Kína átfogó stratégiájának beazonosítása szempontjából. Ezeket az 1. táblázatban foglaltam össze. Barry Posen, az MIT tanára egy ízben azt mondta, hogy az átfogó stratégiát feltárando „a gondolat és a cselekvés koherens együttesét” kell megtalálnunk, mindenesetre az alábbi kérdések segítenek, hogy ez a keresés strukturált legyen.⁷

Ezek a kérdések nemcsak abban segítenek, hogy eldöntsük, van-e átfogó stratégia, de abban is, hogy *mi* az, és abban is, hogy *mikor* és *miért* változik. Az átfogó stratégia ritka, a változások az átfogó stratégiában még ritkábbak. Ahogy Daniel Drezner, a Tufts University tanára megjegyzi, az átfogó stratégia megváltoztatása „olyan, mint amikor a repülőgép-anyahajó 360 fokkal megváltoztatja a menetirányát; legjobb esetben is nagyon lassan történik”, ezért „az átfogó stratégia inkább állandó, mint változó”.⁸ Valamely állam átfogó stratégiájának „tapadós” jellege lélektani és szervezeti okokra egyaránt visszavezethető. A lélektani kutatások alapján tudjuk, hogy „az emberek nem könnyen változtatják meg a világról kialakított vélelmeket, és

⁷ Brands: *What Good Is Grand Strategy?*, 6.

⁸ Daniel Drezner: Does Obama Have a Grand Strategy? Why We Need Doctrines in Uncertain Times. *Foreign Affairs*, 90, no. 4, 2011, 59.

1. táblázat. Kérdések, amelyek segítségével az átfogó stratégia beazonosítható

Koncepciók (textusok)	1. Célok: Létezik-e konzisztens felfogás, hogy az illető országot érő biztonsági fenyegetések közül melyek tekinthetők a legfontosabbaknak, illetve alapvetőknék?
	2. Utak: Létezik-e az elgondolásoknak olyan konzisztens készlete a mérvadó textusokban arról, hogy ezek a lényeges vagy alapvető fenyegetések miként kezelhetők?
	3. Eszközök: Létezik-e olyan elmélet a mérvadó textusokban, hogy az államvezetés legfontosabb eszközei milyen szerepet játszanak az adott biztonsági fenyegetés elhárításában?
Képesség (intézmények)	4. Koordináció: Van-e bizonyíték arra nézve, hogy a döntéshozók rendelkeznek olyan bürokratikus intézményekkel, amelyekkel az államvezetés különböző eszközeit koordinálhatják?
	5. Autonómia: Rendelkeznek-e a külpolitikai intézmények és széles értelemben az állam kellő autonómiával a társadalomtól és a különböző belföldi erőktől, amelyek meghiúsíthatják az átfogó stratégiát?
Magatartás (viselkedés)	6. Változékonyság az egyes eszközökön belül: vajon az elméletünk az adott állam átfogó stratégiáját illetően jobban magyarázza-e az egyes szakpolitikai területeken belüli viselkedés változékonyságát, mint az adott területen tapasztalható állami viselkedést magyarázó többi elmélet?
	7. Változékonyság az eszközök egészében: vajon az elméletünk az adott állam átfogó stratégiáját illetően csupán egy, vagy számos – katonai, gazdasági és politikai – eszköz vonatkozásában alkalmazható?
	8. Összehangolt elmozdulások: amikor az átfogó stratégia változik, látunk-e szinkronizált változást a viselkedésben az államvezetésnek e mindhárom területén?

a hibáikkal sem könnyen szembesülnek”, továbbá „ha egyszer elkötelezték magukat egyfajta világlátás, értékítélet vagy cselekvési irány mellett, nehéz rávenni őket, hogy változtassanak”.⁹ A szervezetkutatás pedig arra hívja fel a

⁹ David A. Welch: *Painful Choices: A Theory of Foreign Policy Change*. Princeton, 2005, Princeton University Press, 37.

figyelmet, hogy „az erőforráskorlátok, a tranzakciós költségek, a csoporton belüli politika és a belföldi környezet, amelyben a szervezetek működnek” együtt a formális szabályokkal és sztenderd működési elvekkel magyarázatot adnak arra, hogy „a döntéshozóknak jellemzően miért esik annyira nehezükre, hogy radikálisan eltérjenek a status quótól”.¹⁰ Ezek a tényezők együttesen keretek közé szorítják az átfogó stratégiát.

Mármost ha az átfogó stratégiák „tapadósak”, mi az oka annak, ha mégis elmozdulnak? E könyvben azt állítom, hogy az átfogó stratégiák alapját a hatalom és a fenyegetés percepciója jelenti, és az elmozdulásokat ezekben a percepciókban „sokkal inkább az események, különösen a sokk, és nem annyira a statisztikai mérőszámok okozzák”, mint amilyen a GDP fokozatosan változó növekedési üteme vagy a flotta mérete.¹¹ Ha összehasonlítjuk a hatalom és a fenyegetés leírását a kínai textusokban a külpolitikai sokk előtt és után – amilyen egyebek között a Tienanmen téri vérengzés, az öbölháború, a Szovjetunió összeomlása és a globális pénzügyi válság –, választ kapunk a kérdésre, hogy vajon változtak-e a hatalommal és a fenyegetéssel kapcsolatos percepciók, és okoztak-e stratégiai kiigazítást.

A RENDÉRT FOLYTATOTT VERSENGÉS

Az elmúlt években az amerikai–kínai versengés intenzívebbé vált, és ennek nyomán számos döntéshozó és tudós gyakorta feltette ugyanazt a kérdést: „Miről szól ez a versengés?” E könyvben amellet érvelek, hogy az amerikai–kínai versengés arról szól, hogy ki vezeti a regionális és globális rendet.¹²

¹⁰ Uo. 31–33.

¹¹ Michael A. Glosny: *The Grand Strategies of Rising Powers: Reassurance, Coercion, and Balancing Responses*. PhD-disszertáció, 2012, Massachusetts Institute of Technology, 27.

¹² A könyv a hegemonikus rendek politikájára fókuszál, ezen belül is arra, hogy a fel-törekvő hatalmak hogyan vitathatják meg, voltaképpen abban a kontextusban, ame-

Bár a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó kutatók ez idáig általában feltételezték, hogy a világ anarchikus, a valóság az, hogy gyakran inkább hierarchikus, ahol is egyes államok ellenőrzést gyakorolnak más államok felett.¹³ E hierarchikus kapcsolatok száma, kiterjedése és sűrűsége hozza létre a rendet, azaz „az államok között kialakult szabályokat és egyezségeket”, amelyek aztán szabályozhatják az illető államok viselkedését mind külföldön, mind pedig belföldön.¹⁴ A hegemonikus rendben a vezető állam „mobilizálja a vezetést” a hierarchia tetején, ami strukturálja az államok közötti és az államokon belüli kapcsolatokat.¹⁵ A hegemonikus rend része, az, amit Robert Gilpin, a Princeton Egyetem tanára az „ellenőrzés (valamilyen) formájának” nevezett, ahol is a domináns állam szabályozza a neki alárendeltek, és ez az ellenőrzés leggyakrabban a kényszerítőképesség (a megfelelés kikényszerítése), az egyetértésen alapuló indíttatás (ösztönzés) és a legitimáció (helyénvaló utasítás) valamilyen elegye.¹⁶

lyet John Ikenberry és Dan Nexon „harmadik hullámnak” nevez a hegemonikus rend tanulmányozása vonatkozásában.

¹³ Kenneth Waltz: *Theory of International Politics*. Long Grove, [1979] 2010, Waveland Press; David Lake: *Hierarchy in International Relations*. Ithaca, 2009, Cornell University Press.

¹⁴ John G. Ikenberry: *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton, 2011, Princeton University Press, 13. Lásd még Kyle Lascuertes: *Orders of Exclusion: Great Powers and the Strategic Sources of Foundational Rules in International Relations*. Oxford, 2020, Oxford University Press.

¹⁵ Paul Musgrave – Dan Nexon: *Defending Hierarchy from the Moon to the Indian Ocean: Symbolic Capital and Political Dominance in Early Modern China and the Cold War*. *International Organization*, 73, no. 3, 2018, 531–626.; Alex D. Barber: *International Hierarchy*. In *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. Oxford, 2015, Oxford University Press.

¹⁶ Robert Gilpin: *War and Change in World Politics*. Cambridge, 1981, Cambridge University Press, 26. Ez a megközelítés ahhoz is hasonlít, ahogyan Robert Cox a hegemoniát tárgyalja mint gazdasági, katonai és politikai dominanciát, amelyet egy más államok és a közvélemény „beleegyezésének mértékét” biztosító ideológia támogat. Lásd Robert W. Cox: *Gramsci, Hegemony, and International Relations: An Essay in Method*. *Millennium: Journal of International Studies*, 12, no. 2, 1983, 162–175. Mások

A kényszerítés alapja a büntetéssel való fenyegetés; ami adódhat a hegemón katonai erejéből vagy a strukturális lehetőségekből az általa működtetett rendszer kritikus „fojtópontjain”, mint a valuta, a kereskedelem vagy a technológia. Az egyetértésen alapuló indíttatás lényegé az együttműködés ösztönzése vagy akár „megvásárlása” kölcsönösen előnyös üzletek vagy más vonzó dolgok kilátásba helyezése révén. Ezek között gyakran előfordulnak olyan dolgok, mint a véleménynyilvánítási lehetőség, a biztonsági garanciák, a magánjavak biztosítása vagy akár az elit megvásárlása. És végül a legitimitációt egyszerűen a domináns állam identitása vagy ideológiája jelenti. Ennek lehet alapja az ideológiai azonosság, a szimbolikus tőke vagy más források, amelyek valamifajta autoritásként képesek működni. Például évszázadokkal korábban a Vatikán képes volt arra, hogy államokat irányítson, aminek forrása nem az anyagi hatalom, pusztán a teológiai szerepvállalás volt. A kényszerítőképeség, az egyetértésen alapuló indíttatás és a legitimitáció együttesen biztosítják, hogy az államok elfogadják a hegemon vezetését.

A kényszerítésnek, az egyetértésnek és a legitimitációnak ez a hármasa aligha tekinthető egyenszabásúnak, így a hegemonikus rend a tartalmát és a földrajzi kiterjedését tekintve sokféle lehet. Van például a birodalmi rend, amely leginkább a kényszerítésre támaszkodik, és van olyan, mint az amerikai liberális rend, amely az egyetértésen alapuló indíttatást és a legitimitációt hangsúlyozza. A legtöbb rend egyes régiókban erősebb, mint másokban, de általában a legtöbb kihívásokkal szembesül a versenytársak részéről, ami változtatásra kényszeríti őket.

Újra és újra felmerül a manapság különösen releváns kérdés, hogy a rendek miként változnak. Az Egyesült Államokéhoz hasonló hegemonikus rendek a közfelfogás szerint főként masszív nagyhatalmi összecsapások hatására változnak, amilyen a második világháború volt, amely felszámolt egy rendet és útjára bocsátott egy másikat. Mivel a háború a nagyhatalmak között a nukleáris forradalom miatt kevésbé valószínű, sokan tévesen úgy gondolják, hogy

a rend ideológiai tartalmát is hangsúlyozzák. Lásd Bentley B. Allan – Srđjan Vucetic – Ted Hopf: The Distribution of Identity and the Future of International Order: China's Hegemonic Prospects. *International Organization*, 72, no. 4, 2018, 839–869.

a mostani rend alapvetően stabil. Ez a megközelítés figyelmen kívül hagyja a békeidőben folyó nagyhatalmi versengés természetét és a lehetőséget, hogy rendváltásra háború nélkül is sor kerülhet. A rend akkor változik békés úton, ha az ellenőrzés-gyakorlás formái – a kényszerítőképeség, az egyetértésen alapuló indíttatás és a legitimitáció – meggyengülnek, illetve megfordítva, a rend megerősödhet, ha ezek a formák tovább fejlődnek. Az ilyen folyamatok történhetnek fokozatosan vagy akár egyszerre is, de, mint a Szovjetunió viszonylag békés összeomlása mutatja, ehhez nem feltétlenül van szükség háborúra.¹⁷

LEVÁLTÁSI STRATÉGIÁK

Miként próbálhatja Kína feltörekvő hatalomként leváltani az Egyesült Államokat mint pozícióban lévő hegemon a háborút mint eszközt leszámítva?¹⁸ Ha a hegemon pozíciójának az alapja az „ellenőrzés-gyakorlás” olyan formája, mint a kényszerítés, az egyetértés és a legitimitáció, a rendért folytatott versengés e formák meggyengítése, illetve megerősítése körül zajlik. Ily módon a feltörekvő hatalmak, mint Kína, kísérletet tehetnek a hegemon, adott esetben az Egyesült Államok békés eszközökkel történő leváltására két átfogó stratégia segítségével, amelyeket egymást követően alkalmazhat:

1. Az első a hegemon ellenőrzés-gyakorlása formáinak a *tompítása*, különösen azoké, amelyek a feltörekvő hatalmat érintik, végül is a feltörekvő hatalom nem válthatja le a hegemon, ha többé-kevésbé változatlanul kiszolgáltatott marad az utóbbinak.

¹⁷ Gilpin, aki a nagyhatalmi harcokra összpontosít, szintén elismeri, hogy az ilyesfajta rendezett fejlődés fokozatosan is megtörténhet.

¹⁸ Más, újabb munkák, amelyek a növekvő hatalomról, valamint a kialakult hatalmi stratégiákról és kölcsönhatásokról tárgyalnak: Joshua R. Itzkowitz Shiffrin: *Rising Titans, Falling Giants: How Great Powers Exploit Power Shifts*. Ithaca, 2018, Cornell University Press; és David M. Edelstein: *Over the Horizon: Time, Uncertainty, and the Rise of Great Powers*. Ithaca, 2017, Cornell University Press.

2. A második az ellenőrzés-gyakorlás formáinak az *építése* mások felett, csakúgy, mint az egyetértésen alapuló üzletek és a legitimáció alapjainak megteremtése; a feltörekvő hatalom nem válhat hegemónná, ha nem képes valamennyire korlátozni más államok autonómiáját, vagy az egyetértésen alapuló üzletek és a legitimáció révén nem képes rávenni ezeket, hogy az ő preferenciáit kövessék.

A feltörekvő állam számára a döntés, hogy alkalmazza ezeket az átfogó stratégiákat, a hegemón hatalmának és befolyásának az árnyékában születik meg, ami nem csekély kockázattal jár. A feltörekvő hatalom, amely nyíltan, de idő előtt rendépítésbe fog, azt kockáztatja, hogy a hegemón beavatkozik a feltörekvő állam „saját pályáján”, felsorakoztatja a szomszéd államokat, hogy bekerítsék őt, vagy megfosztja a feltörekvő államot azoktól a javaktól, amelyeket a hegemón rend biztosít. Ezen okoknál fogva a tompító stratégiai szakasz jellemzően megelőzi az építkezést, aminek célja a feltörekvő állam saját rendjének létrehozása. Ezen túlmenően mindkét stratégia elsőként regionális szinten kerül alkalmazásra, mielőtt a feltörekvő állam elindítaná a harmadik stratégiai szakaszt, a globális *expanziót*, amelynek egyaránt része a tompítás és az építkezés, de immár globális szinten, és célja a hegemónikus rend leváltása.

Mikor indíthatja el egy hatalom az *expanziót*? Vannak, akik mint John Mearsheimer, a Chicagói Egyetem tanára, úgy vélik, hogy a feltörekvő államnak, amilyen Kína, elsőként a regionális hegemóniát kell megszereznie, és csak ezt követően tűzhet ki szélesebb, globális célokat maga elé, ám ez a kritérium talán túlságosan szűk.¹⁹ Mások, például Robert Gilpin, a Princeton Egyetem korábbi tanára, amellett érvelnek, hogy a feltörekvő állam regionális hegemónia híján is kihívást intézhet a hegemón rend ellen az „ellenőrzés-gyakorlás” olyan csomópontjaiban, mint a gazdaság, a pénzügyek, a technológia vagy az információ. Németország az első világháborút megelőzően ezeken a területeken intézett kihívást a brit globális dominancia ellen, jóllehet nem rendelkezett hegemón pozíciókkal Európában, és min-

¹⁹ John Mearsheimer: *The Tragedy of Great Power Politics*. New York, 2001, Norton.

den jel szerint Kína is ezt teszi manapság.²⁰ A lényeg nem az, hogy Kína feltörekvő államként maradéktalanul szert tett-e regionális hegemóniára; hanem hogy a saját régiójában eleget tett-e a tompítás és az építkezés terén, hogy a siker reményében megkockáztassa akár a hegemón intervencióját is, ha globális *expanzióba* fog.

Egyesek kételkednek abban, hogy Kína feltörekvő államként e dolgok bármelyikébe fogna, ám a feltörekvő államok – mint a legtöbb állam – elkötelezettek a változtatás iránt. Sokak számára ez meglepő állításnak tűnhet, de valójában nem kellene, hogy bárkit megleljen az a meglehetősen szerény előfeltevés, hogy a legtöbb államnak megvannak a saját elképzeléseik arról, hogy a regionális, illetve a globális rendnek miként kellene működnie, és hajlandók arra is, hogy ha a költségek nem túl nagyok, tegyenek ezeknek az elképzeléseknek a megvalósításáért. Valójában ha a költségek alacsonyak, a nagyhatalmak viselkedésében felfedezhető az, amit szokás „hegemonikus sodródásnak” nevezni a rendépítés felé a saját szomszédságukban vagy másutt. A 19. században az Egyesült Államok egyébként nem szívesen tűnt fel nagyhatalomként külföldön, mégis tendált afelé, hogy a nyugati féltekén hegemóniát gyakoroljon. A kulcskérdés nem az, hogy vannak-e a feltörekvő hatalmaknak alternatív preferenciái a regionális vagy globális rendet illetően, sokkal inkább az, hogy mikor és milyen módon döntenek úgy, hogy fel is lépnek ezek megvalósítása érdekében.

Mivel a feltörekvő állam stratégiai kalkulációiban a hegemón szerepel mint legfontosabb tényező, ebben a könyvben amellettt érvelek, hogy a döntés a fennálló rend „revíziója” mellett azon múlik, hogy a feltörekvő állam miként percipálja a hegemont. Két változót tekinthetünk kritikusan fontosnak: 1. a percipált *erőkülönbség* a hegemón és a feltörekvő állam között, ami lényegében arról szól, hogy a hegemón milyen mértékben képes kárt okozni a feltörekvő államnak; 2. a percipált *fenyegetés* a hegemón részéről, hogy tudniillik a hegemón milyen mértékben *hajlandó* erejét latba vetni,

²⁰ Gilpin ezt „nemzetközi rendszernek” hívja, de elismeri, hogy a modern világban ez a rendszer globális. Lásd Gilpin: *War and Change in World Politics* első fejezetét.

hogy kárt okozzon.²¹ E változók percepcióis értelemben történő definiálása kritikusán fontos, mert a stratégia megfogalmazása szempontjából nem az erő és a fenyegetés objektív szintje a leginkább releváns (ami amúgy is nehezen definiálható), hanem a feltörekvő állam percepciója a rivális erejéről és az általa képviselt fenyegetésről. Az egyszerűség kedvéért a 2. táblázatban mind a két változóhoz alacsony és magas értéket rendeltem. És végül a tompítás és az építkezés a meglévő rend revíziójának stratégiáit jelentik, de a nagyhatalmak más stratégiákat is folytathatnak, amelyeket az alábbiakban definiálok.

2. táblázat. A feltörekvő hatalmak átfogó stratégiái a hegemonikus rendszerrel szemben

Percepiált erőkülönbség a hegemon vonatkozásában			
Percepiált fenyegetés a hegemon részéről	Magas		Alacsony
	Magas	Tompítás	Építkezés
	Alacsony	Alkalmazkodás	Domincia

Először is, ha a feltörekvő állam a hegemonat magánál sokkal erősebbként, de nem túlságosan fenyegetőként percepiálja, jellemzően igyekszik alkalmazkodni, azaz a hegemon rendszer „kedvére tenni”, még ha a preferenciái egyébként különböznek is a hegemonétól. Az ilyen magatartás abból fakadhat, hogy a feltörekvő állam igyekszik elkerülni, hogy a hegemon ellenségesse váljon, vagy előnyöket lát a hegemonnal folytatott együttműködésben valamely harmadik féllel szemben. Ilyen esetekben a feltörekvő állam akár tolerálhatja, sőt támogathatja is a hegemon katonai jelenlétét a saját régiójában, a vezető szerepét a regionális szervezetekben vagy a regionális

²¹ A fenyegetés percepcióját felerősítheti az ideológiai megosztottság. Kína éppen azért tartja fenyegetőbbnek az Egyesült Államokat, mint amennyire egyébként tartaná, mert az Egyesült Államok liberális hatalom, amelynek értékei – a Párt saját bevallása szerint – veszélyeztetik hatalmát. Ez a dinamika visszatérő elem a történelem során. Mark Haas: *The Ideological Origins of Great Power Politics, 1789–1989*. Ithaca, 2005, Cornell University Press.

gazdasági kezdeményezések hegemon általi felkarolását. Példa erre India magatartása az Egyesült Államok vonatkozásában Dél-Ázsiában, aminek az alapja, hogy India az Egyesült Államokat erős, de nem különösebben fenyegető hatalomként percepiálja, amely segítségére lehet Kínával szemben. De ilyen volt Kína magatartása is az Egyesült Államok vonatkozásában az 1980-as években.

Másodszor, ha a feltörekvő állam úgy érzi, hogy a hegemon sokkal erősebb, egyszersmind nagyon fenyegető is, *tompító* stratégiát fog választani, amely a hegemon ellenőrzés-gyakorlási eszközeit – a kényszerítést, az egyetértést és a legitimációt – veszi célba regionálisan és globálisan. E forgatókönyv szerint a feltörekvő állam nem tud a fenyegetőként percepiált hegemon „kedvére tenni”, de nem is szállhat nyíltan szembe vele, mert erősnek látja. Ez arra készíti a feltörekvő államot, hogy a „gyengék fegyveréhez” folyamodva igyekezzon tompítani a hegemon hatalomgyakorlásának a hatékonyságát.²² Katonai szinten ez azt jelenti, hogy defenzív katonai képességeket fejleszt, amelyek elrettenthetik a hegemonat a regionális beavatkozástól, és ezzel párhuzamosan lemond olyan képességek fejlesztéséről, amelyek megriasztják a szomszédait, és bekerítést eredményezhetnek. Politikai értelemben a feltörekvő hatalom igyekezik gyengíteni a hegemon súlyát a regionális szervezetekben, míg a gazdasági területen arra fog törekedni, hogy megvédje magát a hegemon gazdasági eszköztárától, amit politikai célokra alkalmazhat. Kína ilyen természetű stratégiát folytatott az 1990-es évektől kezdődően nagyjából 2008-ig.

Harmadszor, ha a feltörekvő hatalom úgy véli, hogy az erőkülönbség a hegemon javára viszonylag szerény, ám ettől függetlenül nagyon fenyegető, építkező stratégiát fog folytatni, hogy megteremtse saját rendje alapjait; ennek érdekében befektet a saját ellenőrzés-gyakorlásának formáiba, azaz a kényszerítőképeség, az egyetértésen alapuló indítatás és a legitimáció megteremtésébe. A feltörekvő hatalom ebben az esetben elég erős, hogy akceptálja a hegemon ellenállásának kockázatát, de nem elég erős, hogy korlátlanul

²² James C. Scott: *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven, 1987, Yale University Press.

dominálja saját régióját, mert ha így tesz, lehetőséget biztosít a hegemon számára. Katonai szinten törekedhet mindazon képességek létrehozására, amelyek lehetőséget teremtenek a kényszerítésre, a beavatkozásra, az erő-demonstrációra és a szárazföld, a levegő, valamint a tengerek ellenőrzésére (nem pedig hegemon hozzáféréseinek és beavatkozásának megakadályozására a part menti szakaszok esetében); politikai tekintetben kísérletet tehet új intézmények létrehozására a régiót irányítása és a hegemon oldalonra szorítása céljából, valamint tudatosan kultiválhatja a kölcsönös, de aszimmetrikus függéseket, amelyek előnyösnek tűnnek, de valójában korlátokat jelentenek a többiek számára. Ezek a lépések akár emlékeztethetnek is azokra a liberális rendépítési stratégiákra, amelyek egyes tudósok, például John Ikenberry, a Princeton Egyetem tanára szerint biztosítják a gyengébb államok egyetértését, és nem vezetnek ellensúlyok megjelenéséhez. Ha pedig a feltörekvő hatalom sikerrel valósítja meg mindezeket a saját régiójában, hozzáláthat a globális szintű *expanzióhoz*. Kína ezt a stratégiát folytatta 2008-tól kezdődően, és közben megteremtette az alapokat az *expanziós* stratégia számára, amit 2016 óta folytat.

Negyedszer, ha a felemelkedő hatalom úgy véli, hogy a hegemon csak kevésbé erősebb, és nem is különösebben fenyegető, nagyobb a szabadsága, hogy a saját rendjében dominanciát teremtsen mások felett, mert nem tart a versenytársi rendépítési erőfeszítésektől vagy a hegemon beavatkozásától. Az építkezésnek adott esetben része a kényszerítés és az egyetértésen alapuló indíttatás, a dominancia esetén azonban túlsúlyba kerülnek a kényszerítő eszközök, mert nincs, aki kihívást jelentsen az új rend számára, vagy ellensúlyként koalíciókat hozzon létre. Katonai értelemben a feltörekvő állam gyakrabban alkalmaz erőt, politikai téren olyan szabályokat és normákat hoz létre, amelyek véglegesítik a saját érdekeit, és aláásnak minden ezekkel versengő intézményt. Gazdasági téren a cél az erőforrások kiaknázása, illetve a kölcsönös, de aszimmetrikus függőségek kultiválása. Példa lehet erre az Egyesült Államok stratégiája Latin-Amerika vonatkozásában a 19. század végén és a 20. század elején, amikor az európai erő viszonylag gyenge, illetve az általa képviselt fenyegetés Latin-Amerika vonatkozásában kevésbé komoly volt, mint évtizedekkel korábban.

E négy stratégia többnyire egymást követi, az alkalmazkodó, azaz a hegemon „kedvére tevő” stratégiától a tompításig, majd az építkezésig és végül a dominanciáig, ám vannak kivételek: a feltörekvő állam dönthet úgy, hogy a tompítástól elmozdul az alkalmazkodás irányába, ha kiegyezik a hegemonnal, vagy az alkalmazkodás felől a dominancia irányába, ha úgy ítéli meg, hogy a jóindulatú hegemon meggyengült.

Kína esetében a jelek szerint a konvencionális sorrendiség tanúi vagyunk; kezdetben a kapcsolatok normalizálása után igyekezett az erős, de nem különösebben fenyegető Egyesült Államok „kedvére tenni”, majd áttért a tompításra, mert a hidegháború befejeződése azt a benyomást keltette benne, hogy az Egyesült Államok a korábbinál fenyegetőbbé vált. Majd hozzákezdett a saját rendje építéséhez, miután a 2008-as pénzügyi válság nyomán arra a következtetésre jutott, hogy az Egyesült Államok meggyengült, és regionális dominancia építésébe foghat, ha az Egyesült Államok engedékeny, vagy vereséget szenved valamely regionális konfliktusban. Kína átfogó stratégiájának elmélete, gyakorlata és az ezzel kapcsolatos tapasztalati bizonyítékok javarészt a Kínai Kommunista Párttal, annak világlátásával és szervezetével hozható összefüggésbe. Ezért most ezzel az intézménnyel fogok foglalkozni, ennek részeként azzal, hogy milyen szerepet játszik a nacionalizmus és a leninizmus a Párt és végső soron Kína átfogó stratégiájának alakításában.

MINDENT A PÁRT IRÁNYÍT

NACIONALIZMUS, LENINIZMUS ÉS A KÍNAI KOMMUNISTA PÁRT

„A szovjetek bármit megtehetnek mindössze egyetlen Politburo-ülés után. Vajon az amerikaiak képesek erre?”¹

(Teng Hsziao-ping² a Kínai Politbüro előtt az 1980-as évek elején)

1987 júniusában Teng Hsziao-ping, Kína tényleges vezetője jugoszláv vezetőkkel találkozott, és aggódott. Kína a „reform és a nyitás” idejét élte, és a piaci reformok sorozata röpítette előre a gazdaságát, ami végső soron megteremtette az alapokat ahhoz, hogy szuperhatalommá váljon. Ám az út korántsem volt kikövezve. Néhány hónappal korábban az ország megtapasztalta a kulturális forradalom óta eltelt időszak legsúlyosabb politikai instabilitását és elégedetlenségét. Ennek nyomán Teng leváltotta a Párt éléről Hu Jao-pang³ főtítkárt, aki a reformok elkötelezett híve volt.

A találkozó alatt Teng gondolatai Kína politikai helyzete körül forogtak, újra és újra elkalandozott a gazdasági reformtól, ehelyett a leninista párt előnyeiről beszélt a politikacsinalás terén. A leninista rendszer legnagyobb előnye, fejtegette a vendégei előtt, hogy „ha egy döntés és a határozat meg-

születik, azonnal, minden akadályozó tényezőtől függetlenül végrehajtható”.⁴ Az amerikaiakkal ellentétben; folytatta, „mi hatékonyabbak vagyunk; mert ha valamit elhatározunk, azt azonnal végrehajtjuk [...]. Ez a mi erőnk, és ezt az előnyt meg kell tartanunk”.⁵ A Teng által kiválasztott utód, Csao Ce-jang⁶ évekkal később arról beszélt, hogy Teng vezetésének idején újra és újra visszatért erre a kérdésre. „Teng a korlátozásoktól, a hatalmi ellensúlyoktól mentes rendszert, a hatalom maradéktalan koncentrációját a legnagyobb versenyelőnyünknek tekintette [...], nagyra becsülte a hatalom koncentrációját és a diktatúrát”.⁷

Teng szerelmi viszonya a leninizmussal jó hatvan évvel korábban kezdődött. Mint nemzedékének oly sok kínai kommunistája, Teng is a nacionalizmus révén jutott el a politikához. Ott volt a május 4-i mozgalom lázas időszakában, majd Párizsba utazott, hogy megtanulja, ahogy fogalmazott, miként lehet „megmenteni Kínát”.⁸ Nemzedékének sok más nacionalistájához hasonlóan politikai céljai elérésének eszközét Teng is a leninizmusban találta meg. Miután Franciaországban belépett egy kommunista szervezetbe, húszas éveinek elején Moszkvába a Szun Jat-szen⁹ Egyetemre ment, ahol megtanulta a leninista pártépítés és szervezés elméletét és gyakorlatát. Egy akkortájt íródott értekezésben, amelyben azzal foglalkozott, hogy a demokrácia miért nem alkalmas Oroszország és Kína számára, így fogalmazott: „A központosított hatalom felülről lefelé áramlik. Az engedelmesség a vezetés direktívái szempontjából abszolút nélkülözhetetlen.”¹⁰ Lucien Pye, az MIT politikatudósa szerint az ilyen és ehhez hasonló élmények hatására „Teng valódi leninistaként szocializálódott”, elkötelezve „a Párt szervezeti

¹ Zhao Ziyang: *Prisoner of the State: The Secret Journal of Premier Zhao Ziyang*. New York, 2010, Simon & Schuster, 252.

² Deng Xiaoping. (A Kiadó.)

³ Hu Yaobang. (A Kiadó.)

⁴ Uo.

⁵ I. m. 252.

⁶ Zhao Ziyang. (A Kiadó.)

⁷ Uo.

⁸ Orville Schell – John Delury: *Wealth and Power: China's Long March to the Twenty-First Century*. New York, 2013, Random House, 263.

⁹ Sun Yat-sen. (A Kiadó.)

¹⁰ Alexander Pantsov – Stephen I. Levine: *Deng Xiaoping: A Revolutionary Life*. Oxford, 2015, Oxford University Press, 56.

egysége, így hatalommonopóliuma iránt”.¹¹ Korántsem Teng volt az egyetlen, aki rajongott a leninizmusért, ahogy munkatársa, Csao¹² fogalmazott: Más kínai nacionalisták is, mint Szun Jat-szen és utódja Csang Kaj-sek¹³ is átvette a lenini recepteket. Számukra, akár csak Teng számára a leninizmus eszköz volt, amellyel a gazdag és erős Kína víziója valóra váltható.

Az erőteljes koordinációnak, integrációnak és a politikai döntések végrehajtásának, amely oly fontos volt Teng és a többi kommunista számára, kétségkívül megvannak az előnyei Kína átfogó stratégiája szempontjából. A Párt az állam felett áll, egyszersmind annak minden szintjén jelen van. Így képes arra, hogy az átfogó stratégia koordinálásának az eszköze legyen és hogy a külpolitikai kérdésekben viszonylagos önállóságot biztosítson a döntéshozók számára az alacsonyabb szintű érdekekkel szemben, akik így képesek arra, hogy az átfogó stratégia által megkövetelteket végrehajtsák. Ahogy Mao fogalmazott és Hszi a közelmúltban megismételte, „a kormányt, a hadsereget, a civileket és a tudósokat, északon, délen, keleten, nyugaton és a centrumban, mindent a Párt irányít”.¹⁴

Ebben a fejezetben azzal foglalkozom, hogy mit jelent a Párt vezetése Kína átfogó stratégiája számára. Ennek során eredeti pártdokumentumokra, emlékiratokra, válogatott művekre, cikkekre és más anyagokra építek.

A Párt szerepének hangsúlyozása néha anakronisztikusnak tűnhet egyesek számára a sajtóban vagy általában a médiában, de nem olyan régóta már széles körben elfogadottá vált, hogy ez a megközelítés igenis fontos. Ahogy

¹¹ Lucian Pye: An Introductory Profile: Deng Xiaoping and China's Political Culture. *The China Quarterly*, no. 135, 1993, 432.

¹² Zhao. (A Kiadó.)

¹³ Chiang Kai-shek. (A Kiadó.)

¹⁴ 中国共产党第十九次全国代表大会关于《中国共产党章程（修正案）》的决议 [Resolution of the 19th National Congress of the Communist Party of China on the 'Articles of Association of the Communist Party of China (Amendment)'] / A Kínai Kommunista Párt 19. Nemzeti Kongresszusának állásfoglalása a „Kínai Kommunista Párt Alapszabályáról (Módosítás)”. 新华网 [Xinhua / Hszinhua], 2017. október 24. http://www.xinhuanet.com/politics/19cpcnc/2017-10/24/c_1121850042.htm.

Richard McGregor újságíró fogalmazott, a Szovjetunióval folytatott küzdelem idején „[a] nyugati elit egyszer már megtanulta, hogy mi a harcrend a kommunista politikában”, hasznára volt, és be is fektetett „a mini iparágba, ami a kremlinológiának nevezett tudományból, az agytrösztökből és az újságírásból” állt.¹⁵ Ám „a szovjet birodalom összeomlása az 1990-es évek elején azzal a következménnyel is járt, hogy a kommunista rendszer alapos ismerete javarészt elveszett, miután a pénzügyi támogatás hiányában folyamatosan csökkent a tudományos és hírszerző munkatársak száma, akik ezt a tudást átadhatták volna.”¹⁶ Kína gazdasági felemelkedése átmenetileg csökkentette a közvélemény érdeklődését a Párt működése iránt is, bár ez az utóbbi időben megváltozni látszik. Manapság egyre többen újra megértik, ahogy David Shambaugh egy alkalommal megjegyezte, hogy „[a]ligha van olyan kérdés, ami Kína, következésképpen a vele kapcsolatban álló nemzetek jövője szempontjából fontosabb lenne, mint az uralkodó párt és a kormány működésének a természete”.¹⁷

Hogy tanulmányozhassam a Párt viszonyát az átfogó stratégiával, a fejezetben három általánosabb feladat elvégzése szükséges. Először is szólnia kell a Kínai Kommunista Pártról mint nacionalista párról, amely a késő Csing-időszakot jellemző hazafias forrongás eredményeként jött létre, és amelynek célja, hogy Kína ismét elfoglalhassa a világban az őt megillető helyet. Másodsor a KKP-t leninista pártként tanulmányozom, amely központosított intézményeket hozott létre – amelyeket kérelmelhetetlen amorális határát – az ország irányítására és a Párt nacionalista víziójának a megvalósítására összességében a Párt nacionalista orientációja segíti a kínai átfogó stratégia céljainak meghatározását, míg a leninizmus a végrehajtás eszköze. És végül a fejezetben foglalkozom a Párttal mint textusok megalkotójával és a kutatás tárgyával, aminek eredményeként kimondható, hogy a nagyszámú

¹⁵ Richard McGregor: *The Party*. New York, 2010, HarperCollins, 18.

¹⁶ Uo.

¹⁷ David L. Shambaugh: *China's Communist Party: Atrophy and Adaptation*. Berkeley, 2008, University of California Press, 1.

pártpublikáció gondos tanulmányozása betekintést ad az átfogó stratégiai koncepciókba. Ez a rész tájékoztatást ad a szövetszerű kutatás stratégiájáról is, amely az egész könyvben végig jelen van.

A NACIONALISTA PÁRT

Valamennyire ellentmondásosnak tűnhet az állítás, hogy a Kínai Kommunista Párt nacionalista párt. Sokan vélik úgy, hogy nyilvános megszólalásaiban a fókusz a nemzeti ügyekre csupán instrumentális, azaz nem más, mint igyekezet a legitimáció újabb forrásainak a felkutatására, miután a kommunista ideológia hiteltelenné vált. A valóság ennél összetettebb. Bár Kína a Tienanmen téri vérengzést és a Szovjetunió összeomlását követően valóban elindított egy „hazafiás oktatás” elnevezésű kampányt, amelynek a célja a nemzeti ügyek nyilvános felkarolása volt, néhányan arra hívják fel a figyelmet, hogy a nacionalizmus régóta szerves része a Párt ideológiájának és identitásának azon hosszú történelmi kapcsolat révén, amely a mai pártot a Csing-időszak nacionalista forrongásához köti.

Ebben a tekintetben a Párt legfontosabb éltető eszméje valamilyen esz-
köz felkutatása, ami helyreállítja Kína korábbi nagyságát, és lehetővé teszi a „nemzeti megújodást”. Manapság ez a kifejezés áll Hszi Csing-ping politikai projektjének a középpontjában, ám ennek hosszú történelmi múltja van, hiszen csaknem kétszáz éve jelen van a kínai erőfeszítésekben. Ahogy Csen Vang¹⁸ megjegyzi, ez a gondolat „egészen Szun Jat-szenig nyúlik vissza, és szinte minden jelentős modern kínai vezető hivatkozott rá, köztük Csang Kaj-sek és a mostani vezetők, mint Csiang Cö-min¹⁹ és Hu Csing-tao”.²⁰ A megújulás nem csupán Kína belföldi reformjai, de átfogó stratégiája szempontjából is egyfajta missziót, elérendő célt jelent.

¹⁸ Zhen Wang. (A Kiadó.)

¹⁹ Jiang Zemin. (A Kiadó.)

²⁰ Zheng Wang: Not Rising, But Rejuvenating: The 'Chinese Dream'. *The Diplomat*, 2013. február 5. <https://thediplomat.com/2013/02/chinese-dream-draft/>.

GAZDAGSÁG ÉS HATALOM

Az 1790-es években az Egyesült Államokban George Washington éppen első elnöki ciklusának megkezdéséhez készülődött, miközben Kínában a Csin-dinasztia hatalmának tetőpontján volt. Ám néhány évtized múltával az ismétlődő vidéki zavargások, a külföld felől érkező megaláztatások és a szklerotikus kormányzás néhány hivatalnok számára egyértelművé tette, hogy Kína hanyatló korszakba lépett.

Vej Jüan²¹ e hivatalnokok egyikeként feltámasztotta a kínai esztétorté-
net egyik hagyományát, mely szerint az állam feladata, hogy „gazdagságot és hatalmat biztosítson”, szemben az inkább jellemző konfuciuszi felfogással, amely „az erényesek kormányzását” hangsúlyozza. Amikor pedig Kína hanyatlásával párhuzamosan megjelentek az európai imperialista törekvések – ez volt az első, katasztrofális következményekkel járó ópiumháború –, elkezdődött az, amit Kínában a „megaláztatás évszázadának” neveznek. Az ország hanyatlásával párhuzamosan az értelmiséget egyre jobban foglalkoztatta a kérdés, hogy az ország miként erősödhetne meg ismét és nyerhetné vissza korábbi dicsőségét. Orville Schell és John Delury nagyszabású esztörténeti munkájukban bemutatják, hogy Kína milyen megszállottan kötődik a „gazdagság és a hatalom” fogalomköréhez. Ebben arra a következtetésre jutnak, hogy Vej Jüan éppen időben elevenítette fel a kétezer éves kifejezést, amely „a kínai értelmiségi és politikai vezetők számára azóta is valamiféle vezérlő csillagot jelent”.²²

Az első ópiumháborút követő évszázadban Kína számos megalázó vereséget szenvedett el, ami megroppantotta a Csing-dinasztia épületét, és olyan új tudós- és politikusnemzedékek előtt nyitotta meg az utat, amelyek Vej Jüan „gazdagság és hatalom” koncepciójára építettek. Vej Jüan szellemi örököse, Feng Kuj-fen²³ tanúja volt a második ópiumháborúnak és a tajping-felkelésnek, amely csaknem megbuktatta a császárt, és nagy szerepet játszott

²¹ Wei Yuan. (A Kiadó.)

²² Schell–Delury: *Wealth and Power*, 15.

²³ Feng Guifen. (A Kiadó.)

az ún. önmege erősítő mozgalom elindulásában. Ő tudósok nemzedékei számára jelentett inspirációt, éppúgy, mint az a Li Hung-csang²⁴ tábornok és államférfi, akiről a *Bevezetésben* már szó volt.

Két évtizeddel Feng Kuj-fen halála után a helyzet valamennyire javult, de ekkor Japán az első japán–kínai háborúban súlyos vereséget mért Kínára. Ez a vereség sokkolta a tudósokat, mint Kang Ju-vej²⁵ és Liang Csi-csao,²⁶ valamint a nacionalista forradalmárokat is, mint Szun Jat-szen, akiket mindez ösztönzött arra, hogy Kína számára az önmege erősítés útját jelöljék ki mint végső célt.

Ezek az emberek és az a szélesebb nacionalista diskurzus, amelynek a részesei voltak, el voltak szánva Kína megújítására, hogy az ország felzárkózzon a Nyugathoz; az ő gondolataik és cselekedeteik jelentették a termőföldet, amelyből a Kínai Kommunista Párt a későbbiekben kinőtt. A KKP első vezetői közül többen hazafias fiatalok voltak, akiket ez a lényegét tekintve megújító nacionalista projekt vonzott magához. Néhányan, mint Teng Hsziao-ping, részt vettek a május negyedike-mozgalomhoz hasonló eseményekben, mert vonzotta őket „a nemzeti erőfeszítés, hogy Kínát megmentsék az elszenvedett megaláztatásoktól”, és az ország „ismét gazdag és erős legyen”.²⁷ Sok későbbi kommunistához hasonlóan Teng is külföldre ment tanulni. Az okokról egy kérdésre válaszolva kimondottan Vej Jüan gondolatát említette „a gazdagságról és a hatalomról”: „Kína gyenge volt, és mi azt szerettük volna, hogy erős legyen. Kína szegény volt, és mi azt szerettük volna, hogy gazdag legyen. Ezért mentünk Nyugatra, hogy tanuljunk, és megtaláljuk a módját, hogy megmentsük Kínát”.²⁸

²⁴ Li Hongzhang. (A Kiadó.)

²⁵ Kang Youwei. (A Kiadó.)

²⁶ Liang Qichao. (A Kiadó.)

²⁷ Ezra Vogel: *Deng Xiaoping and the Transformation of China*. Cambridge, 2011, Harvard University Press, 17.

²⁸ Schell–Delury: *Wealth and Power*, 263.

Az utazáson és a tiltakozáson túl számos kommunista, mint Chen Tuszsiu,²⁹ Csou En-laj³⁰ és Mao Ce-tung,³¹ utat találtak a nacionalizmushoz olyan szerzőket olvasva, mint Kang Jouvej és Liang Csi-csao. Mao később felemlegette, hogy „istenítette Kang Jouvejt és Liang Csi-csaót [...], újra és újra elolvasta őket”, amíg végül kívülről megtanulta a munkáikat. Emlgette azt is, hogy fiatalkorában plakátokat ragasztott, amelyek azt követelték, hogy legyen Szun Jat-szen Kína köztársasági elnöke, Kang a miszterelnök, és Liang a külügyminiszter.³² Teng Hsziao-ping apja Liang Csi-csao politikai pártjának volt a tagja, ez a tény kétségtől hatást gyakorolt Teng fiatalkori nacionalista nézeteinek alakulására.³³ Számos későbbi kommunistát vonzott Szun Jat-szen, akit abban az időben a KKP még istenített. Szun Jat-szen nacionalistái kormányt és katonai akadémiát alapítottak Kantonban, amely „számos hazafias fiatalat vonzott” a városba, köztük sok később ismertté vált politikust, mint Csou En-laj, Je Csien-jing,³⁴ Lin Piao és Mao Ce-tung.³⁵

A hatalomra kerülő Párt motivációja mindig is félreérthetetlenül nacionalista volt még amikor a kommunista ideológia alapján tevékenykedett is, és középpontjában az a törekvés állt, hogy csökkentse Kínának a Nyugattal szemben a gazdagság és a hatalom terén fennálló különbségét. A Mao-korszak ipari modernizációját, a kudarcba fulladt Nagy Ugrást, a vágyat a „két bomba, egy műhold” után és a rendkívül kockázatos lépést, hogy a szovjet táborból kilépve magát tekintse a kommunista ideológia zászlóvivőjének, mind ezek a nacionalista törekvések ihlették. A Teng Hsziao-ping által elindított reform és nyitás, valamint az erőteljes hangsúly a gazdasági és technológiai fejlődésen egyértelműen felhasználta az önmege erősítésen dolgozó

²⁹ Chen Duxiu. (A Kiadó.)

³⁰ Zhou Enlai. (A Kiadó.)

³¹ Mao Zedong. (A Kiadó.)

³² Jonathan Spence: *Mao Zedong: A Life*. New York, 2006, Penguin Books, 9.

³³ Schell–Delury: *Wealth and Power*, 262.

³⁴ Ye Jianying. (A Kiadó.)

³⁵ Vogel: *Deng Xiaoping and the Transformation of China*, 11–12.

politikusok egy korábbi nemzedékének nyelvezetét. Az utódok, Csiang, Hu és Hszi folytatták ezt a nacionalista projektet, hogy megújítsák és visszahelyezzék Kínát az öt megillető helyre a regionális és globális világrendben.

MEGÚJULÁS

Csiang Cö-min egy ízben azt mondta, hogy „Szun Jat-szen volt az első, aki az 振兴中华 or 复兴 ('Újítsuk meg Kínát') jelszót használta”.³⁶ A KKP valóban Szun Jat-szentől kölcsönözte ezt a jelszót, amelyet mind a mai napig használ.

1894-ben, amikor elkezdődött a kínai–japán háború, Szun Jat-szen létrehozta a Hszingcsunhuajt,³⁷ ami nagyjából Kína Újjászületésének Társaságaként fordítható, és feladatául Kína megújulását jelölte meg. Teng és a Párt többi vezetője még a második kínai–japán háború idején is arra biztatták a tagjaikat, hogy a „megújuláshoz vezető útra” fókuszáljanak, amikor pedig a Párt hatalomra került, Mao kijelentette, hogy „csak a KKP mentheti meg Kínát”.³⁸ Amikor 1978-ban a reform és a nyitás elindult, Teng és helyettesei Hu Jao-pang és Csao Ce-jang újra és újra egyértelművé tették, hogy a cél „Kína megújítása” és annak elérése, hogy az ország „gazdag és erős legyen”. 1988-ban Csiang Cö-min kijelentette, hogy a Párt feladata, hogy „véghez vigye Kína megújításának nagy tervét”.³⁹

³⁶ Jiang ezt elismeri a 15. pártkongresszuson tartott beszédében. 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], Peking, 2006,人民出版社 [People's Press], 2. A Párt néha megújulásként fordítja a 振兴 és a 复兴 kifejezéseket.

³⁷ Xingzhonghui. (A Kiadó.)

³⁸ 邓小平 (Deng Xiaoping): 邓小平军事文集 [Collection of Deng Xiaoping's Military Writings]. 1. kötet, Peking, 2004, 军事科学出版社 [Military Science Press], 83.; Zheng Wang: The Chinese Dream from Mao to Xi. *The Diplomat*, 2013. szeptember 20. <https://thediplomat.com/2013/09/the-chinese-dream-from-mao-to-xi/>. Érdekes módon Jiang Zemin személyesen írt bele Deng katonai írásainak borítójába.

³⁹ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第一卷 [vol. 1] Peking, 2006, 人民出版社 [People's Press], 37.

Hogy a Pártot milyen mértékben itatják át ezek az érzelmek, jól látható abból is, hogy szinte minden pártkongresszus anyagában megjelennek, márpedig ez utóbbiak, ahogy a továbbiakban látni fogjuk, a legfontosabb párt dokumentumok közé tartoznak. Hu Jao-pang 1982-ben a Párt 12. kongresszusán tartott beszédében felpanaszolta „az egy évszázadnál is több időt, ami az ópiumháború és a felszabadulás között eltelt”, és ígéretet tett arra, hogy „Kína soha többé nem tűri el, hogy megalázzák”.⁴⁰ Utóda, Csao Ce-jang 1987-ben a Párt 13. kongresszusán a „gazdagság és hatalom” kifejezést használta, és azzal érvelt, hogy a „reform az egyetlen eszköz, amellyel Kína megújíthatja magát”.⁴¹ Csiang Cö-min a beszámolóiban a Párt 14., 15. és 16. kongresszusán felidézte az ópiumháborúkat és a megaláztatás évszázadát, dicsérte a Pártot, mert „véget vetett a kínai nemzet tragikus történelmének”, emlékeztette a hallgatóságot, hogy „a Kínai Kommunista Párt mélyen gyökerezik a kínai nemzetben”, és hogy „a létrejötté óta mindig is vállalta a nemzeti megújítás nagyszerű és ünnepélyes feladatát”.⁴² Hu beszédei

⁴⁰ Lásd 胡耀邦 (Hu Yaobang): 全面开创社会主义现代化建设的新局 [Create a New Situation in All Fields of Socialist Modernization]. In 中共中央文献研究室 [Literature Research Office of the Chinese Communist Party Central Committee]: 十二大以来重要文献选编 [Selection of Important Documents since the 12th Party Congress]. 1. kötet, Peking, 1986, 中央文献出版社 [Central Party Literature Press], 6–62.

⁴¹ Lásd 赵紫阳 (Zhao Ziyang): 沿着有中国特色的社会主义道路前进 [Advance along the Road of Socialism with Chinese Characteristics]. In 中共中央文献研究室 [Literature Research Office of the Chinese Communist Party Central Committee]: 十三大以来重要文献选编 [Selection of Important Documents since the 13th Party Congress/Válogatás a 13. pártkongresszus óta készült fontos dokumentumokból]. 1. kötet, Peking, 1991, 人民出版社 [People's Publishing House], 4–61.

⁴² Jiang 14. pártkongresszusi beszédéhez lásd 江泽民 (Jiang Zemin): 加快改革开放和现代化步伐 夺取有中国特色社会主义事业的更大胜利 [Accelerating the Reform, the Opening to the Outside World and the Drive for Modernization, so as to Achieve Greater Successes in Building Socialism with Chinese Characteristics]. In 中共中央文献研究室 [Literature Research Office of the Chinese Communist Party Central Committee]: 十四大以来重要文献选编 [Selection of Important Documents since the 14th Party Congress]. 1. kötet, Peking, 1996, 人民出版社 [People's Publishing House], 1–47. A 15. pártkongresszusi beszédhez lásd 江泽民 (Jiang Zemin): 高举邓小平理

a 17. és a 18. kongresszuson megismételték ezt a témát, hozzátéve, hogy „a Párt mindig is törekedett a kínai nemzet nagyszerű megújulására, amelyről számtalan hazafi és mártír forradalmár álmodott”.⁴³ A közelmúltban Hszi Csin-ping a Párt 19. kongresszusán 2017-ben *Kínai álom* című beszédében a megújulást helyezte a középpontba mint Kína „új korszakát”. Felidézte a tra-

matikus forradalmat, amely a 19. század elején kezdődött, és a 20. század közepéig tartott, amikor a kínai nemzet megújulását tűzte ki célul.

论伟大旗帜，把建设有中国特色社会主义事业全面推向二十一世纪 [Hold High the Great Banner of Deng Xiaoping Theory for an All-round Advancement of the Cause of Building Socialism with Chinese Characteristics into the 21st Century]. In 中共中央文献研究室 [Literature Research Office of the Chinese Communist Party Central Committee/A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának Irodalomkutató Irodája]: 十五大以来重要文献选编 [Selection of Important Documents since the 15th Party Congress]. 1. kötet, Peking, 2000, 人民出版社 [People's Publishing House], 1–51. A 16. pártkongresszusi beszédhez lásd 江泽民 (Jiang Zemin): 全面建设小康社会，开创中国特色社会主义事业新局面 [Build a Well-off Society in an Allround Way and Create a New Situation in Building Socialism with Chinese Characteristic / Egy jó módú társadalom teremtése átfogó módon, és egy új helyzet teremtése a kínai jellegzetességekkel rendelkező szocializmus felépítésében]. In 中共中央文献研究室 [Literature Research Office of the Chinese Communist Party Central Committee]: 十六大以来重要文献选编 [Selection of Important Documents since the 16th Party Congress]. 1. kötet, Peking, 2005, 中央文献出版社 [Central Party Literature Press], 1–44.

⁴³ A 17. pártkongresszusi jelentéshez lásd 胡锦涛 (Hu Jintao): 高举中国特色社会主义伟大旗帜为夺取全面建设小康社会新胜利而奋斗 [Hold High the Great Banner of Socialism with Chinese Characteristics and Strive for New Victories in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects]. In 中共中央文献研究室 [Literature Research Office of the Chinese Communist Party Central Committee]: 十七大以来重要文献选编 [Selection of Important Documents since the 17th Party Congress]. 1. kötet, Peking, 2009, 中央文献出版社 [Central Party Literature Press], 1–44. A 18. pártkongresszusi jelentéshez lásd 胡锦涛 (Hu Jintao): 坚定不移沿着中国特色社会主义道路前进为全面建成小康社会而奋斗 [Firmly March on the Path of Socialism with Chinese Characteristics and Strive to Complete the Building of a Moderately Prosperous Society in All Respects]. In 中共中央文献研究室 [Literature Research Office of the Chinese Communist Party Central Committee]: 十八大以来重要文献选编 [Selection of Important Documents since the 18th Party Congress]. 1. kötet, Peking, 2014, 中央文献出版社 [Central Party Literature Press], 1–43.

gikus ópiumháborúkat, és kijelentette, hogy a megújulás „mindig is a kínai kommunisták elsődleges vágya és célja volt”, amelyet csak a Párt tud elérni.⁴⁴

Megalakulása óta a Párt magáévá tette az előtte járó nacionalisták törekvéseit. A legfontosabb vezetők csaknem egy évszázadon keresztül hangsúlyozták, hogy „a Kínai Kommunista Párt megörökölte és továbbfejlesztette a május negyediké-mozgalom szellemét”, mindig is törekedett arra, hogy „tanuljon [Szun Jat-szen örökségéből] és fejlessze [azt]”.⁴⁵ Ahogy arról Hu Csin-tao beszélt Mao születésének századik évfordulóján, a Párt váltófutásban versenyez a megújulásért. „A történelem hosszú folyó – jelentette ki. – [A] ma a tegnaptól fejlődött ki, és a holnap a ma folytatása.”⁴⁶ „A kínai nemzet nagyszerű megújulása Mao Ce-tung, Teng Hsziao-ping, az ő elvtársaik és a forradalmi mártírok millióinak nagyszerű eszméje [...]. A történelem a mi kezünkbe adta a stafétabotot.”⁴⁷

„A történelem stafétabotját” az egymást követő vezetők egészen a mostani évszázad közepéig kell, hogy elvigyék, ami Párt hatalomra jutásának a századik évfordulója. Legalább negyven évig minden kínai vezető arról beszélt, hogy ez a megújulás céldátuma, aminek része a Nyugattal szemben fennálló lemaradás behozása. A beszédek egyes esetekben a globális rend formálására is utalnak. Az évszázad közepe mint céldátum az 1980-as évek közepén jelent meg, amikor Teng és munkatársai ezt a dátumot jelölték meg, amikor Kína „közepesen fejlett ország” lesz, és „befejezi a szocialista modernizációt”.⁴⁸

E cél sikeres elérésének messzemenő következményei lennének. 1985-ben Kína második „nemzeti kongresszusán”, amelynek célja az ország politikájá-

⁴⁴ 习近平 (Xi Jinping): 决胜全面建成小康社会 夺取新时代中国特色社会主义伟大胜利 [Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era]. Politikai jelentés a 19. pártkongresszusról, Peking, 2017. október 18.

⁴⁵ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works], 第一卷 [vol. 1], Peking, 2016, 人民出版社 [People's Press], 364., 556.

⁴⁶ I. m. 149.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Ez a hangsúly jól érzékelhető például Zhao Yang 13. pártkongresszuson és Jiang Zemin 14. pártkongresszuson tartott beszédén.

nak a módosítása volt, Teng a következőket mondta: „[A] következő évszázad közepére, amikor megközelítjük a fejlett országok színvonalát, igazán nagy változások lesznek. Akkorra Kína ereje és szerepe a világban egészen más lesz.”⁴⁹ Nem sokkal ezután ez a határidő lett a dolog lényegét tekintve a megújulás határideje. Teng utódja, Csiang ezt így fogalmazta meg: „célunk, hogy ennek az évszázadnak a közepére [...] elérjük a kínai nemzet nagyszerű megújulását.”⁵⁰ Csiang a Párt megalakulásának nyolcvanadik évfordulóján mondott nagy beszédében tovább részletezte a határidővel kapcsolatos eszmefuttatását: „Száz éven át, a 20. század közepétől a 21. század közepéig a kínai nép küzdelme arról szól, hogy a hazát gazdaggá és hatalmassá tegye [...] [és elérje] a nemzet nagyszerű megújulását. E történelmi feladat végrehajtása érdekében a Párt ötven éve vezeti a népet, és óriási sikereket ért el; további ötven kemény munkával eltöltött év, és a feladat sikeresen teljesül.”⁵¹

Mit jelent ez a teljesülés gyakorlati értelemben? Teng arra utalt, hogy a teljesítés nyomán megváltozik Kína viszonya a világgal, majd később arra, hogy a kritikusokat „teljes mértékben meggyőzi” Kína szocialista rendszerének felsőbbrendűségéről.⁵² Csiang ezzel egyetértve azt hangsúlyozta, hogy ez a teljesülés valamifajta helyreállítást jelent a Nyugattal fenntartott kapcsolatokban. A Csin-időszakban bekövetkezett bukást megelőzően, ahogy Csiang megjegyezte, „a kínai gazdaság színvonala első volt a világon” és „Kína aggregált gazdasága ugyancsak első volt a világon.”⁵³ Ezért a megújulás azt jelenti, hogy „csökken a különbség a világ legfejlettebb országaival szemben”, és Kína ismét „gazdag és hatalmas lesz.”⁵⁴

⁴⁹ Ez a gyűlés más, mint egy pártkongresszus és rendszertelenül van megtartva. 邓小平文选 [Deng Xiaoping Selected Works], 2. kiadás, 第三卷 [vol. 3], Peking, 1993, 人民出版社 [People's Press], 143.

⁵⁰ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works], 第三卷 [vol. 3], Peking, 2006, 人民出版社 [People's Press], 308.

⁵¹ Uo. 第三卷 [vol. 3], 299.

⁵² 邓小平文选 [Deng Xiaoping Selected Works], 第三卷 [vol. 3], 204–206.

⁵³ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works], 第三卷 [vol. 3], 2006, 127.

⁵⁴ Uo. 第二卷 [vol. 2], 63. Lásd még Jiang beszédét a 15. pártkongresszuson.

A helyreállítás nagyobb globális szerepvállalást is jelent. Miután az évszázad közepére befejeződik a megújulás, állítja Csiang, „a gazdag és erős, demokratikus, civilizált, szocialista, modern Kína áll a világ keleti részén, a kínai nép új és nagyszerű erőfeszítéseket tesz az emberiség javára.”⁵⁵ Hu Csin-tao idézte Szun Jat-szent, amikor meghatározta az újjászületés globális dimenzióit: „ha Kína erős lesz, nemcsak a nemzeti státuszunkat állítjuk helyre, de nagy felelősséget kell vállalnunk a világ dolgaiért”, majd hozzátette, hogy ennek érdekében erőfeszítésekre van szükség, hogy „a nemzetközi politikai és gazdasági rend igazságosabb és észszerűbb irányba fejlődessen.”⁵⁶ Hu egyértelművé tette, hogy az újjászületés lehetővé fogja tenni, hogy Kína „befolyása a népek érdekében egészen új módon alakuljon.”⁵⁷ A Párt 19. kongresszusán Hszi Csin-ping az összes kínai vezető közül a legeggyértelműbben fogalmazott, hogy mit is jelent a század közepére megtörténő újjászületés: „Kína globális vezető szerepre tesz szert, ami a nemzeti erőt és a nemzetközi befolyást illeti”, „világszínvonalú hadsereget” hoz létre, aktívan részt vesz a világ ügyeinek intézésében, ösztönzi az „új típusú nemzetközi kapcsolatok létrejöttét, és létrehozza a közös jövőt építők közösségét az emberiség javára.”⁵⁸

Hszi Csin-ping ellentmondást nem tűrő víziója nem egyszerűen személyiség vagy valamennyi provincionalizmus dolga; ennél határozottan erőteljesebb dologról van szó: egy nacionalista párt konszenzusáról beszélünk, amely időben a Csin-korszak reformereinek önerősítést sürgető gondolataihoz nyúl vissza. A Kínai Kommunista Pártnak megvoltak a maga belső konfliktusai, frakciózásai, egészen szélsőséges ideológiai vonulatai, ám

⁵⁵ Uo. 第三卷 [vol. 3], 399.

⁵⁶ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works], 第三卷 [vol. 3], Peking, 2016, 人民出版社 [People's Press], 560–561.

⁵⁷ I. m. 659.

⁵⁸ 习近平 (Xi Jinping): 决胜全面建成小康社会 夺取新时代中国特色社会主义伟大胜利 [Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era].

az alapítók és utódaik mindig is úgy tekintettek a Pártra, mint a megújulás eszközére. Időről időre tanúi lehettünk nézeteltéréseknek az irányokat és az eszközöket illetően, de a végcél mindig viszonylag egyértelmű volt, és ez egyetértést teremtett Kína hidegháború utáni átfogó stratégiájában.

A cél elérése ma kézzelfogható közelségbe került. A Párt, amely kényelmetlenül érezte magát a szovjet blokkban, aligha veti alá magát önként az amerikai rendnek. Kína törekvése a megújulásra és a nacionalista motor, amely ezt hajtja, összeütközéssel fenyegető pályát jelent az amerikai hierarchiával Ázsiában és globálisan. A további fejezetekben részletesen tárgyalni fogom, hogy Kína miként igyekszik leváltani Amerikát ezeken a területeken, hogy ekvivalens rendeket hozhasson létre. E törekvésében hite szerint az egyik fő eszköz a leninista struktúra, amivel a következőkben foglalkozom.

A LENINISTA PÁRT

A Kínai Kommunista Párt a Szovjetunió hatására jött létre, felépítése az állam szervezésével és a társadalom irányításával kapcsolatos leninista elveket követi. Ahogy Franz Schurmann, a Párt egyik első kutatója megállapította, a marxizmus adta az elméletet, de a gyakorlatot a leninizmus: a szervezeti elveket, amelyek lehetővé teszik a hatalom megszerzését és gyakorlását, és amelyek tartósnak bizonyultak, még akkor is, amikor maga a marxizmus elerőtlenedett.⁵⁹

Kína kommunista pártja leninista párt. E politikai módszer névadója, Vlagyimir Lenin meg volt győződve arról, hogy a hivatásos forradalmárok élcsapata a maga erőteljesen központosított politikai hatalmával képes arra, hogy megváltoztassa a történelmet. Hitt a döntéshozatal központosításában, többször is szólt arról, hogy a párt szervezésének és egyáltalán mindennemű tevékenységének legfontosabb elve a vezetés lehető legnagyobb

mértékű központosítása.⁶⁰ Lenin bolsevikjai ilyen alapon szervezték meg a pártjukat, és amikor az orosz forradalmat követően megszerezték a hatalmat, összeolvasztották a pártot és az államot, amit aztán a kínaiak egy az egyben átvettek. Ahogy Richard McGregor írja: „[A] szervezeti egységek elnevezése, amelyek révén [a Kínai Kommunista Párt] a hatalmat gyakorolja, a Politbüro, a Központi Bizottság, az Elnökség és a többi, bizonyosságát adják az egyik leginkább figyelmen kívül hagyott ténynek a modern kínai állammal kapcsolatosan, jelesül, hogy az még mindig a szovjet modell alapján működik.”⁶¹

Ez a modell lényeges, ha meg akarjuk érteni Kína átfogó stratégiai képességeit. Ebben a könyvben azt állítom, hogy az átfogó stratégia működtetéséhez az államoknak olyan külpolitikai intézményekre van szükségük, amelyek képesek 1. az államvezetés seregnyi eszközének *koordinációjára* az átfogó stratégia szolgálatában, és 2. biztosítani az autonómiát az alacsonyabb szintű érdekek ellenében, amelyek akadályozhatják az átfogó nemzeti stratégiai célok megvalósítását. Nagyon valószínű, hogy a Párt intézményei jobban ellátják a feladataikat a koordináció és az autonómia biztosítása terén, mint a legtöbb állam intézményrendszere, különösen a külpolitika terén.

KOORDINÁCIÓ

A „piros telefon” ott van a nagyjából háromezer legmagasabb rangú párttag asztalán, ami kissé szokatlan, de nyilvánvaló jele annak, hogy a Párt képes koordinálni az államvezetés számos eszközét.⁶² A rendszert hatvan éve egy titokzatos katonai egység működteti, amely így közvetlen kapcsolatot biztosít az államapparátusban, a honvédelemben, az állami tulajdonú vállalatokban, az állami médiában és sok más ágazatban dolgozó pártkader

⁵⁹ Franz Schurmann: *Ideology and Organization in Communist China*. Berkeley, 1966, University of California Press, 22–26., 122.

⁶⁰ Vlagyimir Lenin: A Letter to a Comrade on Our Organisational Tasks, 1902. In *Lenin Collected Works*. 6. kötet, Moszkva, 1964, Progress Publishers, 231–252.

⁶¹ McGregor: *The Party*, 12.

⁶² I. m. 9.

között anélkül, hogy bármilyen számot kellene tárcsázniuk.⁶³ A „piros telefon”-rendszer nemcsak annak a tanúbizonysága, hogy az illető tisztviselő az országot irányító szűk körű klub tagja, de közvetlen „forró vonalat” biztosít a Párt számára az állam és a társadalom legkülönbözőbb ágaihoz is, ami információgyűjtésre és utasítások kiadására egyaránt alkalmas.⁶⁴

Meglehet, a „piros telefon” kézzelfogható metafora, amely szemlélteti a leninista kormányzást, ám az utóbbi jóval több ennél, részét képezik az intézmények, a megbeszélések és a dokumentumok, amelyek együttesen koordinálják a stratégiát.

Ami a külpolitikát illeti, a legfontosabb döntéshozó szervek mindegyike a Párton belül az állam felett működik, biztosítva a központosított koordinációt és útmutatást. A legmagasabb szintű ezek között a Főtitkár és az irodája. Ezt követi a Politikai Bizottság hét–kilenc főből álló Állandó Bizottsága, akiket a huszonöt tagú Politikai Bizottság tagjai közül választanak. A Politikai Bizottságot a háromszázhetven tagú Központi Bizottság választja meg a saját tagjai közül. Számos csoport dolgozik ezen intézmények keze alá, amelyek feladata minden jel szerint a hosszú távú stratégia kidolgozása; ilyen csoport például a KKP Központi Bizottságának Központi Politikakutatói Irodája. Katonai kérdésekben a Központ Katonai Bizottságé a vezető szerep, amelynek élén a főtitkár áll. Van még egy Nemzetbiztonsági Bizottság is, bár a hírek szerint ez „egy ideje keresi a helyét”, és a jelek szerint inkább belbiztonsági, nem pedig nemzetközi kérdésekkel foglalkozik.⁶⁵

A külpolitika terén kulcsfontosságú szerepük van a gyakran *ad hoc* pártszervezeteknek, amelyeket „szűk körű vezetői értekezleteknek” neveznek; illetve

⁶³ Kinling Lo: The Military Unit That Connects China's Secret 'Red Phone' Calls. *South China Morning Post*, 2017. július 21. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2103499/call-duty-military-unit-connects-chinas-secret-red>.

⁶⁴ McGregor: *The Party*, 9.

⁶⁵ Christopher K. Johnson – Scott Kennedy: Xi's Signature Governance Innovation: The Rise of Leading Small Groups. CSIS, 2017. október 17. <https://www.csis.org/analysis/xisignature-governance-innovation-rise-leading-small-groups>; David M. Lampton: Xi Jinping and the National Security Commission. *Policy Coordination and Political Power*, 24, no. 95, 2015, 772.

néhány esetben intézményesítették, és a „központi bizottságok” elnevezést kapták; ilyen a Központi Külpolitikai Bizottság. Ezeket a nagyon magas rangú pártkáderekből álló testületeket gyakran maga a Főtitkár vagy a Politikai Bizottság Állandó Bizottságának valamelyik tagja vezeti, a minisztériumok és más állami szervek felett állnak, azok számára szinte minden fontos területen direktívákat adnak ki.⁶⁶ Ahogy Alice Miller, az egyik legkiválóbb Kína-szakértő megjegyzi, ezek az intézmények „a politika alakításában és végrehajtásában” a párt, az állam és a társadalom vonatkozásában egyaránt részt vesznek. Gyakran a feladataik közé tartozik, hogy koordinálják a „központi bizottsági osztályok, az államtanács minisztériumai és ügynökségei, valamint a Kínai Nép Politikai Konzultatív Konferenciája komponenseinek és más intézményeknek a munkáját”.⁶⁷ Ezek a testületek egyre inkább intézményesülnek, mert a Párt mind több hatáskört vesz át az államtól, az eredmény pedig a politikai alakításának és végrehajtásának egyre nagyobb fokú centralizációja.⁶⁸

Összességében ezek az intézmények – a Főtitkár, a Politikai Bizottság Állandó Bizottsága, a Központi Külpolitikai Bizottság és a Központi Katonai Bizottság – irányítják a külpolitikát. Ami figyelemre méltó, hogy ez a struktúra mennyire alkalmas a koordinált, felülről lefelé irányuló döntéshozatalra. Minden fontos intézmény, különösen amely a külpolitikával foglalkozik, magán a Párton belül működik, a középpontban a főtitkárral, és az egész az állam felett áll. Összességében ezek a tényezők biztosítják ezen intézmények számára a képességet és a hatáskört a katonai, politika és gazdasági eszközök koordinált összefogására.

⁶⁶ A struktúra reformjáról bővebben lásd Nis Grünberg – Katja Drinhausen: The Party Leads on Everything China's Changing Governance. In Xi Jinping's New Era. Mercator Institute for China Studies, 2019. szeptember 24. <https://www.merics.org/de/china-monitor/the-party-leads-on-everything>.

⁶⁷ Alice Miller: More Already on the Central Committee's Leading Small Groups. *China Leadership Monitor*, no. 4, 2014, 4. <https://www.hoover.org/research/more-already-central-committees-leading-small-groups>.

⁶⁸ Uo.; Johnson–Kennedy: Xi's Signature Governance Innovation; Grünberg–Drinhausen: The Party Leads on Everything China's Changing Governance in Xi Jinping's New Era.

Egyes szakértők szerint a minden jel szerint centralizált rendszer, mint ez is, mégsem feltétlenül koordinál megfelelőképpen. Ken Lieberthal politikatudós szerint Kínára a széttöredezett „autoriter rezsim” leírás a jellemző, ahol is az intézmények és szereplők egymással versenyeznek. Egy másik szakember, David Lampton úgy véli, hogy a vezető kiscsoportok könnyen konfliktusba kerülhetnek egymással, ami „hasonlít az amerikai nemzetbiztonsági tanács »főnök« és »beosztott« üléseire”, amelyeken szintén előfordul, hogy a koordináció kudarcot vall.⁶⁹

Mások, mint Vang Csou,⁷⁰ a továbbra is meglehetősen átláthatatlan vezető kiscsoportok egyik kínai szakértője ezzel nem ért egyet. Wen-Hsuan Tsai tajvani szakértővel közös munkájában esettudományokat dolgoznak fel, és új információkra támaszkodnak a vezető kiscsoportok szervezeti felépítését illetően, sőt még egy példa nélkül álló televíziós közvetítésre is, amely egy ilyen ülésről készült.⁷¹ A két szerző azt állítja, hogy ezek a csoportok tökéletesen beilleszkedtek a Párt szervezetébe, ami lehetővé teszi a csoport vezetője számára, hogy éljen az általa biztosította autoritással – például az előléptetések formális és informális befolyásolása –, és ne csupán az állami hatáskörrel, ami az állami teljesítésekre van hatással. Ez különösen igaz a külpolitikára, ahol a bizottság vezetője szinte mindig Hszi Csin-ping vagy a Politikai Bizottság valamely tagja, és ahol sokkal kisebb a releváns csoportok száma, mint például a belpolitikai kérdések vonatkozásában. Ezen túlmenően Tsai és Csou arra is felhívja a figyelmet, hogy a vezető kiscsoportoknak többnyire saját irodájuk és irodavezetőjük van, aki együttműködik a csoport vezetőjével a házon belüli és kívüli koordináció terén, ennek köszönhetően ezek a csoportok sokkal inkább intézményesítettek, mint az alkalmi „főnök és beosztott” ülések.

Meglehet, ezek a szervezetek háttérbe szorítják az államot és talán megfelelő apparátusuk sincs, mégis alkalmasak arra, hogy leninista eszközként

⁶⁹ Lampton: Xi Jinping and the National Security Commission, 767.

⁷⁰ Wang Zhou. (A Kiadó.)

⁷¹ Wen-Hsuan Tsai – Wang Zhou: Integrated Fragmentation and the Role of Leading Small Groups in Chinese Politics. *The China Journal*, 82, 2019, 22.

támogassák a felülről lefelé irányuló koordinált döntéshozatalt. Ahogy Ceng Pej-jün,⁷² az államtanács korábbi miniszterelnök-helyettese megjegyzi, „ezek a csoportok hatékony eszközök, amelyeket Pártunk és Kormányunk hosszú idő alatt fejlesztett ki”, és „a legfontosabb stratégiai célok teljesítésére” szolgálnak.⁷³ Aligha „széttöredezett autoriter rezsimről” van szó, sokak szerint inkább valamifajta „integrált széttöredezettségről” beszélhetünk, hiszen a Párt ellenőrzés alatt tartja a neki alárendelteket, és ez minden bizonnyal megkönnyíti az átfogó stratégia koordinálását.⁷⁴

A pártértekezletek és az ott született dokumentumok jelentik a második fontos eszközt, amely kikényszeríti a koordinációt és a fegyelmet a politikai döntések végrehajtása során. Ahogy ebben a fejezetben a továbbiakban részletesen tárgyalom, az állam hajóját irányítandó a Párt az útmutatásokra támaszkodik, amelyeket szigorú hierarchiába szervez – a Párt irányvonala, útmutatás és a szakpolitika –, és ezeket a párttagok kötelesek betartani. Az útmutatásokat a nagyobb beszédekben rendszeresen ismétlik vagy felülbírálják; ugyanezt a célt szolgálják a fontosabb ülések és konferenciák anyagaiból készült összefoglalók, amelyeket szintén nagyon szigorúan vesznek. Külpolitikai téren az irányvonal, az útmutatás és a szakpolitika gyakran fontos beszédekben kerül kifejtésre, amelyek a Párt legfontosabb rendezvényein – az ötévente megtartásra kerülő pártkongresszusokon, a nagyjából hatévente megtartásra kerülő nagyköveti értekezleteken (ezeket Hszi idején most már gyakrabban megrendezik), a központi külpolitikai munkaértekezleteken vagy *ad hoc* találkozókon – hangzanak el.

Ahogy Csao Szuj-seng,⁷⁵ a kérdés szakértője megjegyzi, az ilyen külpolitikai értekezleteken „alakítják ki a Kína nemzetbiztonsági stratégiájával és külpolitikai teendőivel kapcsolatos szakpolitikai konszenzust, és megtörté-

⁷² Zeng Peiyan (A Kiadó.)

⁷³ Uo. 4.

⁷⁴ Uo.; Kjeld Erik Brødsgaard ed.: 'Fragmented Authoritarianism' or 'Integrated Fragmentation'? In *Chinese Politics as Fragmented Authoritarianism*. New York, 2017, Routledge, 38–55.

⁷⁵ Zhao Suisheng. (A Kiadó.)

nik a nemzetközi trendek hivatalos elemzésének szintézisé is”.⁷⁶ A beszédek és a róluk készült textusok tartalmazzák sok egyéb mellett – ahogy arról a későbbiekben szó lesz – azt is, ahogy a Párt irányítja a kádereit és az államot, és ezek gyakran utalnak arra, hogy a bennük szereplő megállapítások valójában a magas szinten – a Központi Bizottságban vagy a Politikai Bizottság Állandó Bizottságában – megszületett konszenzust tükrözik. Az egyik jele annak, hogy a magas szintű pártútmutatások, különösen a Hszi Csin-ping szájából elhangzottak mennyire fontosak, az a gyakorlat, mely szerint a tisztviselők kötelesek „tanuló értekezleteken” megvitatni és tanulmányozni ezeket; az ilyesfajta tevékenység manapság az érintettek munkaidejének akár harminc százalékát is lefoglalhatja.⁷⁷

AUTONÓMIA

Természetesen messze nem lenne elegendő, hogy a Párt csupán koordinálja és hirdesse a politikáját, gondoskodnia kell arról is, hogy a politika végrehajtásra kerüljön. Ahogy Lenin írta a politikai szervezettel foglalkozva: „Ahhoz, hogy a központ ténylegesen irányítsa a zenekart, tudnia kell, hogy ki melyik hegedűn játszik, és hol ki játszik hamis hangot, és miért, és hogyan kell hozzásegíteni valakit a disszonancia korrigálásához.”⁷⁸

A Párt ezt a feladatot részben úgy végzi el, hogy alaposan beépül az államba és a társadalomba. A Párt az állam felett áll, párhuzamosan működik vele, és valójában az állam minden szintjén jelen van. Az ország szinte minden fontos tisztviselője párttag, legyen szó miniszterekről, miniszter-

⁷⁶ Suisheng Zhao: *China's Foreign Policy Making Process: Players and Institutions*. In David Shambaugh ed.: *China and the World*. Oxford, 2020, Oxford University Press, 94.

⁷⁷ Li Yuan: *Coronavirus Crisis Shows China's Governance Failure*. *New York Times*, 2020. február 4. <https://www.nytimes.com/2020/02/04/business/china-coronavirus-government.html?action=click&module=Top%20Stories&pgtype=Homepage>.

⁷⁸ Idézi Jerry F. Hough – Merle Fainsod: *How the Soviet Union Is Governed*. Cambridge, 1979, Harvard University Press, 19.

helyettesekről, vidéki vezetőkéről és polgármesterekről; tábornokokról és diplomatakról vagy állami vállalatok és egyetemek vezetőiről stb. De vonatkozik ez az alattuk dolgozó alacsonyabb beosztású dolgozók millióira is. A Pártnak csaknem kilencvenmillió tagja van, így behálózza az egész társadalmat, és kulcsszerepet játszik a politika végrehajtásában. Az államon kívül a Párt jelen van szinte minden intézményben – legyen szó ügyvédi irodákról, magánkézben lévő vállalatokról vagy nonprofit szervezetekről –, így biztosítható, hogy a Párt által fontosnak tartott dolgokat az állam és a társadalom is a magáénak tekintse. Adott a felső szintű vezetés és a legacsonyabb szintre is eljutó intézményi penetráció; a Párt így nem csupán arra képes, hogy koordinálja és irányítsa az államot, de sok esetben arra is, hogy monitorozza. Ez része a tudatosan kialakított struktúrájának.

A párttagok irányításán és ellenőrzésén túlmenően a Pártnak eszközei is vannak a végrehajtás kikényszerítésére. Szélsőséges esetben ez azt jelenti, hogy a Párt a rendelkezésére álló fegyverkezési eszközökkel megbünteti a hibázó kádert. Ám vannak kevésbé nyílt kényszerítő eszközök, amelyeket a Szovjetuniótól vettek át, mint például az előléptetések vagy áthelyezések kézben tartása. Ebben a tekintetben a Párt titokzatos és rendkívül befolyásos Központi Szervezeti Osztálya játssza a fő szerepet. Ez a szervezeti egység dönt a több tízmillió pozíció betöltéséről, amivel nagy befolyást gyakorol az emberek életére. Íme, még egy ok, hogy végrehajtsák a Párt utasításait.⁷⁹ Így aztán nem könnyű, sőt kifejezetten kockázatos, hogy bárki a Párt politikájától eltérő útra lépjen.

Egyetlen állam sem független teljes mértékben a társadalomtól, mindezt Kínában a külpolitika irányítása egészen biztosan központosítottabb, mint a belpolitikáé, és sokkal nagyobb mértékben távol is tartják az emberektől. A belpolitika mindent átfog a hierarchia csúcsán lévő minisztériumoktól a legalsó szinten lévő megyéig és falvakig. A belpolitikai irányítás közvetlenül és kézzelfogható módon hatással van a sok szereplő mindegyikére, ezzel szemben a külpolitika erőteljesebben centralizált, szűkebb a területe és kevesebb a szereplő, így alacsonyabb szintű érdekből is

⁷⁹ Lásd Shambaugh: *China's Communist Party*, 141–143.

kevesebb van. Néhány nagyon látványos témát leszámítva a külpolitika kevésbé tarthat folyamatos érdeklődésre számot, mint a belpolitikában megjelenő hétköznapi kérdések. Ami mégis megjelenik, azt a Párt cenzúrája és a média keretezése hatékonyan képes alakítani.⁸⁰

A legfontosabb kivételt azok a kérdések jelentik, amelyek a nacionalista érzékenységet érintik. A kutatások szerint az ilyen felszólamlások nem feltétlenül játszanak nagy szerepet.⁸¹ A Párt kész arra, hogy egyes esetekben letartóztassa a nacionalista indíttatású bírálókat és elnyomja az ellenvéleményt, míg más esetekben felnagyítja ezeket, hogy jelzést küldjön a külföldi szereplők számára.⁸² Ezzel nem azt állítom, hogy a nacionalista indíttatású közvélemény nem lényeges, inkább – ahogy Joseph Fewsmith kifejti – valószínűleg akkor játszik nagyobb szerepet, ha az eliten belül nem alakult ki konszenzus.⁸³ E gondolatmenet szerint a populáris nacionalizmus nem tartja túszként a Pártot, sokkal inkább a Párt használja fel eszközként, így a legtöbb esetben az utóbbi képes arra, hogy az állam számára megfelelő autonómiát biztosítson az átfogó stratégia végrehajtása érdekében még akkor is, ha az szembekerül a közvéleménnyel.

Ezen erősségek dacára vannak korlátok is a tekintetben, hogy a leninista rendszer milyen mértékben képes függetleníteni az államot. Thomas Christensen és Linda Jakobson társadalomtudósok meggyőzően érvelnek

⁸⁰ Yun Sun: *Chinese Public Opinion: Shaping China's Foreign Policy, or Shaped by It?* Brookings Institution, 2011. december 13: <https://www.brookings.edu/opinions/chinese-public-opinion-shaping-chinas-foreign-policy-or-shaped-by-it/>.

⁸¹ Andrew Chubb: *Assessing Public Opinion's Influence on Foreign Policy: The Case of China's Assertive Maritime Behavior*. *Asian Security*, 2, 2018, 159–179.

⁸² Jessica Chen Weiss: *Powerful Patriots: Nationalist Protest in China's Foreign Relations*. Oxford, 2014, Oxford University Press.

⁸³ Joseph Fewsmith – Stanley Rosen: *The Domestic Context of Chinese Foreign Policy: Does 'Public Opinion' Matter*. In David M. Lampton ed.: *The Making of Chinese Foreign and Security Policy, 1978–2000*. Stanford, 2001, Stanford University Press, 151–190.; Peter Gries: *Nationalism, Social Influences, and Chinese Foreign Policy*. In David Shambaugh ed.: *China and the World*. Oxford, 2020, Oxford University Press, 63–84.

amellett, hogy a külpolitikai szereplők számának növekedése Kínán belül és a nemzetközi kapcsolatok komplexitásának fokozódása Kínán kívül együttesen valamekkora teret nyit az egyének és az intézmények számára.⁸⁴ Más kutatók, mint David Shambaugh a pártintézmények leépülésére hívják fel a figyelmet, megint mások, mint Minxin Pei azt hangsúlyozzák, hogy a korrump tartományi főnökök, minisztériumi vagy állami vállalati vezetők a saját ügyeiket tolják az állam érdekei elé.⁸⁵

Ezek a bírálatok fontos és érvényes dolgokat ragadnak meg a Párt viselkedését illetően, de nem cáfolják az átfogó stratégiai képesség meglétét. A koordináció és az autonómia nem bináris, inkább spektrum; legerősebb a politikacsinálás stratégiai szintjein, és gyengébb a taktikaiakon (például egy csapatösszevonás a kínai–indiai határon vagy egy fontos beruházás). A működés legalacsonyabb szintjén az összes eszközt érintő koordináció alighanem minimális, a monitorálás komoly kihívást jelent, nincs útmutatás, és a központi utasításokkal szembeni ellenállás talán fel sem tűnik, vagy válasz nélkül marad. Ebben a könyvben nem azt állítom, hogy egyetlen elmélet a kínai magatartás összes válfajára egészen a legalacsonyabb szintekig maradéktalan választ ad. Ehelyett inkább abban reménykedem, hogy képes vagyok magyarázatot adni a költséges katonai beruházásokra, a gazdasági lépésekre és a részvételre a nemzetközi szervezetekben, minderről azt állítom, hogy egy átfogó stratégia részei. A kérdés, hogy a külpolitikában káoszt vagy rendet látunk, néha az elemzés szintjén múlik. Ahogy Csao Szuj-seng, a kérdés szakértője kifejti, „az érdekeltek számának növekedése, valamint a megkövetelt specializált szaktudás dacára és még a közvélemény szerepét is figyelembe véve a

⁸⁴ Thomas J. Christensen: *More Actors, Less Coordination?: New Challenges for the Leaders of a Rising China*. In Gilbert Rozman ed.: *China's Foreign Policy: Who Makes It, and How Is It Made?* New York, 2011, Palgrave, 21–37.; Linda Jakobson – Dean Knox: *New Foreign Policy Actors in China*. SIPRI Policy Paper, Stockholm, 2010, Stockholm International Peace Research Institute.

⁸⁵ Shambaugh: *China's Communist Party*; Minxin Pei: *China's Crony Capitalism*. Cambridge, 2016, Harvard University Press.

kínai felső vezetés változatlanul teljes mértékben ellenőrzése alatt tartja a kínai külpolitika egészét”.⁸⁶ A koordináció és az autonómia megléte ott a leginkább valószínű, ahol a tétetek a legnagyobbak, és ahogy arról a következő részben szó lesz, a Párt belső üzeneteinek fontos témája, hogy a külpolitikát megkérdőjelezhetetlenül ellenőrzése alatt tartja.

A PÁRT IRÁNYÍTJA A KÜLPOLITIKÁT

Évtizedeken keresztül a legfontosabb külpolitikai témájú beszédek, amelyek mindig az egyes számú vezető szájából hangzanak el, gyakran az összehívott külpolitikai apparátus előtt, visszatérően tartalmaznak egy fontos tételt: Kína átfogó stratégiáját maga a Párt a legmagasabb szinten határozza meg. Ez mindig is így volt, bár a centralizáció Hszi idején fokozódott. 1986-ban Csao Ce-jang, akkori miniszterelnök a 6. nagyköveti értekezlet előtt az alábbiakat jelentette ki: „[A] kínai külpolitika módosítása a lehető legnagyobb mértékben központosított; a döntést a Politikai Bizottság Állandó Bizottsága hozza meg”.⁸⁷ Csao kijelentése egyértelművé tette, hogy az átfogó stratégia és annak stratégiai módosítása a Párt, és nem az állam hatásköre. Az összegyűlt diplomaták, mondta, „tehetnek javaslatokat, de természetesen el kell fogadniuk a központ által meghozott döntéseket. Jelenleg az a legfontosabb, hogy a központ szándékait megértsék, végrehajtsák, és ezen dolgozzanak”.⁸⁸

Csiang Cö-min későbbi miniszterelnök a 8. nagyköveti értekezleten hasonló gondolatokat hangoztatott az összegyűlt külpolitikai apparátus előtt: „Külföldön a központ által meghatározott útmutatásokat és feladatokat határozottan és megingásoktól mentesen kell végrehajtani, ezen a téren

⁸⁶ Zhao: *China's Foreign Policy Making Process*, 105–106.

⁸⁷ 赵紫阳文集编辑组 [Zhao Ziyang's Collected Works Editing Team]: 赵紫阳文集 1980–1989 [The Collected Works of Zhao Ziyang 1980–1989], 3. kötet, Hong Kong, 2016, 香港中文大学 [The Chinese University Press], 218.

⁸⁸ I. m. 3. kötet, 218.

legcsekélyebb kétértelműség sem engedhető meg”.⁸⁹ Valójában, „a diplomácia erőteljesen központosított és egységes”, a végrehajtása pedig „a központ diplomáciai útmutatásai alapján történik”.⁹⁰ „Meg kell érteniük, hogy a diplomácia nem kis dolog, és hogy a diplomáciai hatáskör korlátozott” – mondta Csiang az összegyűlt diplomaták előtt, és hozzátette: „minden részleg feladata, hogy határozottan végrehajtsa a központi kormányzat diplomáciai útmutatásait, nem mehetnek a saját fejük után. Ha nem így járunk el, nagy problémák keletkezhetnek, amelyek ártanak a reputációnknak”.⁹¹

Csiang utódja is ugyanezt hangsúlyozta. 2003-ban a külügyminisztérium által szervezett konferencián Hu Csin-tao a következőket fejtegette: „[A] diplomáciai fronton dolgozó elvtársaknak kitartóan dolgozniuk kell [...], hogy átfogó módon megvalósítsák a központi irányvonal által meghatározott elveket és lépéseket”.⁹² „Legyenek a központi kormányzat jó külpolitikai tanácsadói...” Majd így folytatta: „Fontos, hogy [...] minden körülmények között megingásoktól mentesen végrehajtsák a központi irányvonalat, útmutatásokat és szakpolitikai döntéseket”.⁹³ Ezen a ponton Hu egyértelművé tette, hogy az irányvonal, az útmutatások és a szakpolitikai döntések, amelyeket a Párt intézményei hoznak, meghatározzák az állam magatartását.

Hu utódjaként Hszi főtákar tovább erősítette a Párt ellenőrzését az állami felett, és újra hangsúlyozta a Párt központi szerepét a kínai külpolitika alakításában. 2013-as beszédében az ún. Perifériális⁹⁴ Diplomáciai Munkafórum kijelentette, hogy a központilag irányított „szakpolitikai lépések és taktika

⁸⁹ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works], 第一卷 [vol. 1], 315.

⁹⁰ Uo.

⁹¹ Uo.

⁹² 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works], 第二卷 [vol. 2] Peking, 2016, 人民出版社 [People's Press], 98–99.

⁹³ Uo.

⁹⁴ A „perifériális” jelző, amely a könyvben többször előfordul, nem eredeti jelentésében, hanem a „nagy hatalmakkal szemben folytatott” kifejezés ellentétéként értendő. (A Fordító.)

a párt életét és a diplomácia életét jelentik”.⁹⁵ Következő nagy külpolitikai beszédében, amelyet 2014-ben a Központi Külügyi Munka Konferencián tartott, ezt mondta: „[A]nnak érdekében, hogy az új feltételek között átfogó módon segíthessük a külföldi munkát, külpolitikai téren erősíteniünk kell a Párt központi és egységes vezetését.”⁹⁶ Jang Csie-cse⁹⁷ külügyi államtanácsos Hszi gondolatait részletezve az egyik nagy pártfolyóiratban arról írt, hogy Kína átfogó stratégiáját a Párt Központ Bizottsága nagyon magas szinten hosszú távra tervezi, és centralizáltan hajtja végre: „Hszi Csin-ping elvtárs többször is hangsúlyozta, hogy a külpolitika területén közép- és hosszú távú stratégiai tervre van szükségünk, amely a legmagasabb szintű nézőpont alapján kerül kidolgozásra”, majd hozzátette: a Párt „integrálja a nagyhatalmakkal, a szomszédos országokkal, a fejlődő országokkal és a multilaterális szervezetekkel” folytatott tevékenységet.⁹⁸

Öt évvel később, a mindössze hatodik alkalommal megtartott Külpolitikai Munkaértekezleten Hszi meglepő részletességgel folytatta e kérdés kibontását, amit igazán érdemes részletesebben szemügyre venni. „A diplomácia az állam akaratának koncentrált megnyilvánulása, és a diplomácia a KKP Központi Bizottságának [...], a centralizált és egységes vezetésnek a hatásköre.”⁹⁹ Ahogy fogalmazott, az összes külpolitikai kérdésben „mindenki tudatosan köteles biztosítani az egységet a KKP Központi Bizottságával,

⁹⁵ 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China], 1. kötet, Peking, 2014, 外文出版社 [Foreign Language Press], 299.

⁹⁶ 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China], 第二卷 [vol. 2], Peking, 2014, 外文出版社 [Foreign Language Press], 444.

⁹⁷ Yang Jiechi. (A Kiadó.)

⁹⁸ 杨洁篪 (Yang Jiechi): 新形势下中国外交理论和实践创新 [Chinese Diplomatic Theory and Innovation in Practice in the New Situation]. 求是 [Qiushi], no. 16, 2013. augusztus 16. http://www.qstheory.cn/zxdk/2013/201316/201308/t20130813_259197.htm.

⁹⁹ 习近平 (Xi Jinping): 努力开创中国特色大国外交新局面 [Xi Urges Breaking New Ground in Major Country Diplomacy with Chinese Characteristics]. 新华网 [Xinhua], 2018. június 22. http://www.xinhuanet.com/politics/2018-06/23/c_1123025806.htm.

ami az utasítások és tiltások maradéktalan betartását és azt jelenti, hogy mindenki egy ütemre lép”.¹⁰⁰ A Párt meghatározta a hosszú távú stratégiát, és mindenki köteles azt végrehajtani. „A diplomáciai munka szisztematikus projekt”, aminek része a koordináció „a politika pártok, kormányok, a KKP KB, a hadsereg, a helyi hatóságok, a közvélemény stb. között”.¹⁰¹ E csoportok összehangolt munkája eredményeként „a végső felelősség a Párté, amely összehangolja minden egyes csoport külpolitikai tevékenységét annak érdekében, hogy a KKP KB külpolitikai irányelvei, politikája és stratégiája, valamint tervei teljesüljenek”.¹⁰² Ezen a ponton Hszi valójában a KKP utasításainak, illetve az állam, a társadalom és a Párt különböző részeinek hierarchiáját ismertette, mely utóbbiak feladata az előbbieik végrehajtása. És végül Hszi beszélt az emberekről is, akik a külpolitika terén dolgoznak: „Miután a politikai irányvonal meghatározásra került, a káderek jelentik a legfontosabb tényezőt, ezért erős külpolitikai kontingenst kell építenünk, amely lojális a KKP-hoz, az országhoz és a néphez.”¹⁰³ A beszéd tehát kiemelte a Párt ellenőrző szerepét a külpolitika intézményrendszere felett, illetve a Párt határozatait ezen intézményeken belül, amelyek végrehajtása a lojális egyének feladata.¹⁰⁴

Ezek a textusok azt mutatják, hogy a kínai vezetők évtizedek óta rendkívül komolyan veszik a Párt irányító szerepét a külpolitika terén. Azt is láthatjuk, hogy a külpolitika irányítása magas szinten, centralizált módon történik, a koordináció pedig az államra és a társadalmi csoportokra egyaránt kiterjed, és mindez hosszú távra. Nagyon ritkán fordul elő és igencsak kockázatos, hogy egy párttisztviselő szembeszálljon a felsőbb utasításokkal vagy a saját feje után menjen; vezetők nemzedékeinek sokasága utalt arra, hogy az ilyenek szigorú büntetésre számíthatnak. Mindez együttesen az átfogó stratégiai képességek meglétét bizonyítja.

¹⁰⁰ Uo.

¹⁰¹ Uo.

¹⁰² Uo.

¹⁰³ Uo.

¹⁰⁴ Uo.

ÁTFOGÓ STRATÉGIAI KONCEPCIÓK

Hogy betekintést nyerjünk az egyébként igen kevésbé transzparens KKP gondolkodásmódjába, a kiindulási pontot leggyakrabban a hivatalos textusok jelentik. A Párt a hivatalos beszédek és textusokat nagyon fontosnak tartja, ezért a legalaposabb Kína-szakértők is régóta nagy figyelmet szentelnek nekik.

E megközelítés egyik úttörője Ladányi László atya, magyar származású jezsuita szerzetes volt, akit „egyszemélyes agytrösztnek” neveztek. Ő egész életében hivatalos pártforrásokat, központi és helyi újságokat, rádióadásokat és más nyilvánosan elérhető forrásokat böngészett.¹⁰⁵ Apja orvos volt, ő jogi diplomát szerzett, egy zeneiskolában hegedülni tanult, majd belépett a jezsuita rendbe, amely 1940-ben Kínába küldte. A kommunisták hatalomra kerülésekor kiutasították az országból, ezért Hongkongban telepedett le. Négy évvel később a Hongkongi Egyetem jezsuiták által működtetett kollégiumának néhány alagsori helyiségében indította el a *China News Analysis* elnevezésű lapját, amely aztán a következő harminc évben hetente megjelent. Ez a legendás hetilap ezerkétszáz számot ért meg, általában hat-nyolc oldal terjedelmű volt, és alkalmanként többnyire egy témával foglalkozott. A kiadványt a nyugati és a szovjet blokkbeli Kína-szakértők olvasták szerte a világon. A CIA is az olvasók közé tartozott. Maga James Lilley – aki harminc éven keresztül dolgozott a CIA-ban és lett a legmagasabb rangú Kína-szakértő a szervezetben, majd az Egyesült Államok nagykövete Pekingben – vélte úgy, hogy a kapcsolatok normalizálását megelőzően a *China News Analysis* volt a legmegbízhatóbb hírszerzési forrás az Egyesült Államok számára.¹⁰⁶

Ladányi atya sikerének oka abban keresendő, hogy szinte kizárólag azzal foglalkozott, hogy a Párt miként kommunikál saját berkein belül és másokkal. Ez a megközelítés elvben nagyon szigorú volt, ám a gyakorlatban rendkívül munkás, mert megkövetelte a pártanyagok elmélyült elemzését.

¹⁰⁵ Richard Baum: *China Watcher: Confessions of a Peking Tom*. Seattle, 2014, University of Washington Press, 235.

¹⁰⁶ Uo.

Simon Ley sinológus szerint a párttextusok ilyen elmélyült tanulmányozása „olyan, mintha rinocérosz húsából készült virslit ennénk, vagy fűrészpórt nyelnénk vödörszámba”, amihez nemcsak a kínai nyelv ismerete kell, de az is, hogy „megfejtjük a kommunista politikai zsargon kódját, hogy emberi nyelvre fordíthassuk le ezt a szöveget, amely tele van jelképekkel, rejtvényekkel, kriptogramokkal, célzásokkal, csapdákkal, sötét utalásokkal és útvesztőkkel”.¹⁰⁷ Ladányi atya egyike volt e műfaj első és legtapasztaltabb művelőinek, de mások is vállalkoztak erre. A CIA-n belül a Foreign Broadcast Information Service (FBIS) hatalmas mennyiségű nyilvánosan elérhető kínai anyagot szerzett meg, fordított le és tett elérhetővé mások számára. Ennek révén jelentős intézményi tudás gyűlt össze, ami segítette a KKP megértését és az e módszerben járatos szakértők nemzedékeinek kiképzését.

A nyilvánosan elérhető kínai anyagok egyik ilyen szakértője Alice Miller, aki változatlanul fontosnak tartja a párttextusok gondos tanulmányozását, jöllehet ez a megközelítés az idők folyamán egyre nehezkesebbé vált. Ahogy Miller megjegyzi, amikor Ladányi atya 1952-ben elindította a lapját, a nyomtatott kínai nyomtatott sajtókinálat háromszáz termékből állt, manapság nagyjából kétezerből; a rádió- és televíziócsatornák száma hasonlóan gyorsan nőtt, így aztán az egyes ember képtelen arra, hogy ezekkel lépést tartson. A hozzáférés a kínai tudósok, kutatók, diplomaták, tisztviselők, vezetők és az állami intézmények megnyilvánulásaihoz szintén temérdek információt jelent.¹⁰⁸ És a külföldi újságírók is a maguk nem csekély korlátaival számos témát dolgoznak fel. Messze vagyunk már Ladányi atya és az FBIS idejétől, amikor Kína a világtól elzárva működött. Ezért felmerül a kérdés, miért annyira fontos még ma is, hogy a párttextusokkal foglalkozzunk.

¹⁰⁷ Simon Leys: *The Art of Interpreting Nonexistent Inscriptions Written in Invisible Ink on a Blank Page*. *New York of Review Books*, 1990. október 11. <https://www.nybooks.com/articles/1990/10/11/the-art-of-interpreting-nonexistent-inscriptions-w/>.

¹⁰⁸ Alice Miller: *Valedictory: Analyzing the Chinese Leadership in an Era of Sex, Money, and Power*. *China Leadership Monitor*, no. 57, 2018. <https://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/clm57-am-final.pdf>.

Bár sok minden változott, de nem minden. A Párt továbbra is a legfontosabb intézmény Kínában, irányvonalai, útmutatásai és szakpolitikai anyagai továbbra is a legfontosabbak, ezek formálják Kína magatartását. A média valóban felduzzadt, de ugyanez nem feltétlenül mondható el a hiteles sajtótermékekre, amelyeket a legfontosabb értekezletek, beszédek, kijelentések és kommentárok közzétételével a Párt változatlanul arra használ, hogy saját szakpolitikai preferenciáiról kommunikáljon saját berkein belül, illetve másoknak. Egyes területeken pedig, amelyeken a megbízható sajtótermékek száma valóban nőtt, a tárgykör túlságosan szűk ahhoz, hogy általánosítani lehessen. Ladányi atya és az FBIS idejéhez képest, amikor a textuális bázis szűk, a konklúziók pedig átfogók voltak, az új források megjelenése (például könyvek vagy fontos minisztériumok nyomdából kikerülő sajtótermékek) paradox módon azt eredményezi, hogy az anyagbőség, ami azonban specializált, csupán szűkebb következtetésekre ad lehetőséget. Például a kutatók dolgoznak az ipari és információs minisztérium anyagaiból a telekommunikációs döntéshozatalt tanulmányozandó, ami azonban túlságosan alacsony szintű ahhoz, hogy a meghatározó pártlapokban tartós figyelmet élvezzen.

Ugyanakkor bár bizonyos médiatermékek kínálata bőséges, Kína ma kevésbé nyitott, mint korábban; újságírókat utasítanak ki, levéltárakat zárnak be és gyakran előfordul, hogy a személyes találkozók a kínai résztvevők annyira óvatosak, hogy a megbeszélések alapján nem sok következtetést lehet levonni: Mindezek eredményeként Geremie R. Barmé ausztrál sinológus arra hívja fel a figyelmet, hogy „talán ismét divatba jön a régóta elhanyagolt és kevésbé megbecsült képesség, hogy képesek vagyunk elolvasni, figyelni és megérteni a kínai pártállam locsogásait”.¹⁰⁹ Nem vitás, hogy a Párt tudatosan választotta a titkolózást és a homályosságot, így textusai változatlanul a kevés betekintési lehetőség egyikét jelentik. Miller meggyőző érvelése szerint „a politikai kommunikáció a tudatos politikai magatartás

¹⁰⁹ Geremie R. Barmé: *The China Expert and the Ten Commandments*. *China Heritage*, 2018. január 5. <http://chinaheritage.net/journal/the-china-expert-and-the-ten-commandments/>.

egyik formája”, és „a politikai magatartás, legyen az bármilyen, sokat elátul az illető szereplőről”.¹¹⁰

A külpolitikára alkalmazva – amely változatlanul erős központi kontroll alatt áll, és ahol az alacsonyabb szintű érdekek minden jel szerint változatlanul kevésbé jutnak szóhoz – ez kiváltképp igaz. A külpolitika kommunikációja továbbra is leginkább a fontos beszédekben történik. Változatlanul a magas szintű vezetők által elmondott beszédekre kell figyelni, amelyek a pártkongresszusokon, a központi külpolitikai munkaértekezleteken, a nagyköveti értekezleteken vagy a Központi Katonai Bizottság megbeszélésein és számos más rendezvényen hangzanak el, amelyek alkalmasak a külpolitika meghatározására vagy módosítására. Ezekről a néha részleges és nehezen érthető beszédekről gyakran jelennek meg kommentárok a Párt legfontosabb sajtótermékeiben a magas rangú munkatársak tollából; ezek autentikusnak és hitelesnek tekinthetők, éppúgy, mint korábban. Az e szövegekben megjelenő fontos kijelentések a „nemzetközi erőviszonyokról” vagy a „stratégiai irányvonalról” továbbra is relevánsak az átfogó stratégia megítélése szempontjából. A leginkább hiteles szövegek szintje alatt ott van a milliárdnyi anyag, amelyek hitelessége változó. Ennek ellenére ezek gondos tanulmányozása is adhat érdemi információt a kínai átfogó stratégiát illetően. A továbbiakban azzal foglalkozom, hogy miként lehet ilyesfajta kutatást végezni.

Konkrétan milyen dokumentumokra támaszkodik a Kína átfogó stratégiájával foglalkozó kutatás, amelyet e könyvben ismertetek? Kína átfogó stratégiájának textuális elemzése úgy történik, hogy fontossági sorrendet állítok fel a nyilvánosan elérhető és a bizalmas kínai források között hitelességük alapján, és a következtetéseket ennek megfelelően vonom le. A leginkább hitelesek a vezetők emlékiratai; a koncepciókat tartalmazó textusok, az irattári források, a hivatalos beszédek, a bizalmas anyagok és a magas rangú vezetők tanulmányai. Ezek jobban tükrözik a Párt gondolkodásmódját, mint a gyakrabban idézett, de kevésbé megbízható források, amilyenek a kínai folyóiratokban megjelenő tanulmányok és az agytrösztök anyagai.

¹¹⁰ Uo. 16.

Ez felveti azt a fontos kérdést, hogy a kutató milyen alapon tehet különbséget a különböző források között, amelyek a közvélekedés alapján megbízhatók? Segítségünkre van, hogy nem minden hiteles anyag egyforma; így van mód arra, hogy különböző kategóriákat állítsunk fel, ahogy az a 3. táblázatban látható.

A források a csökkenő fontosság alapján nagyjából öt kategóriába sorolhatók (a *Függelék* részletesen tárgyalja a könyv által alkalmazott textuális módszertant). Az első kategóriába tartoznak a vezetői beszédek, amelyek a legfontosabb kérdésekben meghatározzák az irányvonalat; az útmutatást és az alkalmazandó szakpolitikai lépéseket; idetartoznak a pártkongresszusokon, a külpolitikai munkaértekezleteken és a nagyköveti értekezleteken, illetve más bel- és külföldi helyszíneken elmondott beszédek. A második kategóriába tartoznak a kínai kormányzati dokumentumok és beszédek, köztük a külpolitikával, a védelmi kérdésekkel foglalkozó „fehér könyvek”, valamint a külföldi hallgatóságnak szánt beszédek. A harmadik kategóriába a pártújságok tartoznak, például a *Zsenmin Zsipao*; a Központi Bizottság által kiadott folyóiratok, például a *Seeking Truth* vagy a Központi Pártiskola kiadványai (például a *Study Times*). Ezek a kiadványok a hivatalos pártálláspontot tükrözik, valamennyire hangot adnak a Párton belül zajló vitáknak, és megbízhatónak tekinthető kommentárokat tartalmaznak az elmondott beszédekkel kapcsolatban. A negyedik kategóriába a funkcionális források tartoznak, mint a válogatott írárok és emlékiratok, valamint más kiadványok, amelyeket a legfontosabb hivatalokkal és a hadsereggel kapcsolatban álló kiadók gondoznak. Ebben a könyvben fontos szerepet szántam tábornokok, diplomata és más magas rangú tisztviselők emlékiratainak. Az ötödik kategóriába az agytrösztök és a tudományos műhelyek anyagai tartoznak, amelyek autentikus volta változó. Ezek a források leginkább az eliten belül zajló vitákat tükrözik, amelyek némi hatással lehetnek az államvezetésre.

3. táblázat. Az elsődleges források hierarchiája

A Párt külpolitikai megállapításainak elemzésére alkalmas dokumentumok hierarchiája	
Vezetői beszédek	Pártkongresszusi beszámolók Belföldön elhangzó, de külpolitikával foglalkozó fontosabb beszédek Más, belföldön elhangzó vezetői beszédek
A külföldnek szánt külpolitikai témájú dokumentumok	A vezetők vagy magas rangú tisztviselők által külföldi közönség előtt elmondott beszédek Kormányzati „fehér könyvek”
Pártújságok a párt állásfoglalásairól	A <i>Zsenmin Zsipao</i> ¹¹¹ szerkesztőségi cikkei vagy kommentárjai A <i>Csiusi</i> ¹¹² és <i>Hszüehszü Sipao</i> ¹¹³ kommentárok
Funkcionális források	A minisztériumok és a hadsereg dokumentumai és nyilatkozatai A minisztériumok és a hadsereg kiadói által megjelentetett anyagok
Agytrösztök és tudományos műhelyek	A jó kapcsolatokkal rendelkező tudósok kommentárjai, a kormánnyal kapcsolatban álló programok részéről elhangzó kommentárok

E könyvben az e dokumentumokból összeálló eredeti adatbázisból dolgoztam. Az adatbázis legfontosabb elemeit a legfontosabb rendszeresen megjelenő pártokumentumok összeállításai jelentik, mint a Mao utáni legfontosabb vezetők válogatott írásai, egyebek közt a pártkongresszusok közötti időszakokban megjelent dokumentumok háromkötetes összeállításai. E források alapján időbeli összehasonlításokra is lehetőség nyílik, mert rendszeresen megjelennek, és a szerkezetükben bizonyos konzisztenciát mutatnak. Eseti alapon felhasználtam továbbá több *ad hoc* megjelenő forrást is. Ezeket más tematikus pártanyag-összeállítások tartalmazzák, amelyeket a Központi Dokumentációs Kiadó jelentet meg. A források között szerepelnek még állami fehér könyvek; miniszteri beszédek; a pártújság

¹¹¹ Renmin Ribao (napilap). (A Kiadó.)

¹¹² Qiushi ('Az igazság keresése', a Párt hivatalos folyóirata). (A Kiadó.)

¹¹³ Xuexi Shibao ('A tanulás ideje', újság). (A Kiadó.)

anyagai, a minisztériumok és a minisztériumi kiadók funkcionális forrásai, emlékiratok, tudományos körökből és agytrösztöktől származó források. És vannak kiszivárgott anyagok is.

Honnan tudhatjuk, hogy a pártanyagok mennyire torzítanak? A hivatalos sajtó által összeállított, hitelesnek tekinthető párt- és állami dokumentumokat szerkesztik és manipulálják, ami a kiszivárgott anyagok esetében nyilván nem áll fenn. Ám szerintem ezek a dokumentumok inkább alul-, nem pedig túlhangsúlyozzák Kína ambícióit és a fenyegetésekkel kapcsolatos percepcióit, így ebben az értelemben a könyvben kifejtett gondolatmenetek „kemény tesztjének” tekinthetők. Ezek a szövegek kevésbé valószínűen tartalmazzák a hitelesnek tekinthető magyarázatokat például arra nézve, hogy Kína vajon tompítja-e az amerikai hatalmat, vagy épít-e regionális autonómiát, mivel ezeket a célokat Kína éppenséggel nem hangsúlyozza a nyilvános megszólalásokban. Továbbá gyakran előfordul, hogy Kína szűri azokat a kifejezéseket, amelyekre a nyugati elemzők felfigyelhetnek, mint amelyek okot adhatnak az aggodalomra Kína felemelkedését illetően. Például azt követően, hogy az Egyesült Államok kereskedelmi háborút indított Kína ellen a *Made in China 2025* elnevezésű iparpolitikai programja miatt, a Propagandaosztály elrendelte a kifejezés elhagyását, így a *Hszinhua*¹¹⁴ hivatalos hírügynökség közleményeiben a kifejezés említése a töredékére esett.¹¹⁵ Más kifejezések is hasonlóképpen érzékenynek számítanak, ilyen például Teng figyelmeztetése, mely szerint „Rejtsd el képességeidet, és várd ki, míg eljön a te időd!” (*Tao Kuang Jang Huj*). Ráadásul az ilyen textusok aligha alkalmasak, hogy Kína ambícióit kedvezőbb színben tüntessék fel a nacionalista publikum körében, mert nem is nagyon forognak a pártkörökön kívül, szemben az agytrösztök vagy a média propagandacélokra sokkal alkalmasabb megnyilvánulásaiival. És végül a kiszivárgott dokumentumok sokkal egyértelműbben fogalmaznak az amerikai fenyegetést és Kína ambícióit illetően, mint a hivatalos szövegek.

¹¹⁴ *Xinhua*. (A Kiadó.)

¹¹⁵ Samuel Wade: On US-China Trade Tensions. *China Digital Times*, 2018. június 29. <https://chinadigitaltimes.net/2018/06/minitrué-on-u-s-china-trade-tensions/>.

Bár ezek a dokumentumok nem teszik könnyűvé a kínai stratégia nyomon követését, mindenesetre hasznos szerepet töltenek be a pártállami apparátuson belüli koordináció terén. Így aztán a kínai stratégiával kapcsolatos „jelzések” mégiscsak kiszűrhetők a hivatalos szerkesztések előidézte „zajból”, különösen, ha a dokumentumokat időbeni összehasonlítások alapján vizsgáljuk. Például a különböző pártkongresszusokra készült munkaanyagok, a nagyköveti értekezleteken elhangzott beszédek és a központi külpolitikai munkafórumok, illetve a kulcsfontosságú koncepciók (stratégiai útmutatások vagy a multipolaritás értékelése) alapján következtetni lehet a stratégiában bekövetkező elmozdulásokra.

Az itt ismertetett megközelítés – a pártanyagok áttekintése – korántsem egyszerű feladat, ám szükséges, mert a kínai külpolitika megértéséhez a Pártot nagyon komolyan kell venni. A hidegháború befejeződése óta azonban a laikus nyugati megfigyelőnek nincs könnyű dolga, ha a figyelmét a Pártra összpontosítja. Ez az intézmény tőlünk idegen, szervezetei régimódiak, textusai dohosak, nehezen emészthetők, am meghatározó szerepet játszanak a kínai nacionalizmus számára, hasonlóképpen kulcsszerepet töltenek be az átfogó stratégia koordinációja terén, és valamennyire függetlenítik az államot a társadalomtól. A szövegek révén bepillantást nyerhetünk ebbe az egyébként igencsak titkolózó szervezetbe, így képet alkothatunk a kínai átfogó stratégia körvonalairól. Most az első olyan fejezet következik, amelyben alkalmazom ezt a megközelítést annak vizsgálata során, hogy a Tienanmen téri vérengzés, az öbölháború és a Szovjetunió összeomlása nyomán miként fogalmazódott meg Kína első leváltási stratégiája, az amerikai világrend működésének tompítása.

A tompítás, Kína első leváltási stratégiája (1989–2008)

NYELV ÉS
 A KÖZÖSSÉGI
 ÉS VÁROSI MŰVELŐDÉS
 TUDOMÁNYA

2000-2001
 (2000-2001)

ÚJ HIDEGHÁBORÚK KEZDŐDTEK

A HÁROM CSAPÁS ÉS AZ ÚJ AMERIKAI FENYEGETÉS

„Nagyon vártam, hogy a hidegháborúnak vége legyen, de most csalódott vagyok: úgy tűnik, egy hidegháború befejeződött, de két másik azonnal elkezdődött.”¹

(Teng Hsziao-ping, 1989)

Négy évtizeddel ezelőtt a szovjet birodalom szélfúttá széléin valószínűtlen partneri viszony jött létre. Peking jóváhagyásával az Egyesült Államok két jelfogó állomást létesített Korla és Csitaj (kínai városok) közelében, amelyek Nyugat-Kínában, a régi kereskedelmi útvonalak mentén találhatók. Ezeken az állomásokon, amelyek a kazahsztáni szovjet rakétakísérleteket tartották szemmel, az amerikai elhárítás munkatársai együtt dolgoztak a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg katonáival, hogy figyelemmel kísérhessék a szovjet fenyegetést.²

¹ 邓小平文选 [Deng Xiaoping Selected Works]. 2. kiadás, 第三卷 [vol. 3], Peking, 1993, 人民出版社 [People's Press], 344–346.

² Ez a beszámoló számos nyílt forrásban megtalálható 1980 és 2000 között. Lásd Philip Taubman: US and Beijing Join in Tracking Missiles. *New York Times*, 1981. június 18. <https://www.nytimes.com/1981/06/18/world/us-and-beijing-join-in-tracking-missiles-in-soviet.html>; John C. K. Daly: US, China—Intel's Odd Couple. *UPI*, 2001. február 24. <https://www.upi.com/Archives/2001/02/24/Feature-US-China-intels-odd-couple/6536982990800/>.

A Korla és Csitaj mellett működő állomások kézzelfogható bizonyítékát adták annak, amit ma már nehéz elhinni: az Egyesült Államok és Kína egykor kvázi szövetségesek voltak. Az 1980-as években Washington együttműködött Pekinggel a Szovjetunió afganisztáni inváziója, illetve a szovjet befolyás ellensúlyozása kapcsán Délkelet-Ázsiában. Fegyvereket adott el Kínának, köztük „tüzérségi berendezéseket, lőszereket, tengeralattjáró-elhárító torpedókat, tüzérségi állások bemérésére alkalmas radarokat, fejlett fedélzeti elektronikai berendezéseket és Blackhawk helikoptereket”.³ Az Egyesült Államok még azt is engedélyezte a szövetségeseinek, hogy egy régi repülőgép-anyahajó hajótestét eladják a kínaiaknak; a hajótesten még rajta volt a gőzkatapult, a fékezőberendezés és az optikai leszállórendszer.⁴ A kínai vezetők örömmel üdvözölték ezeket a kapcsolatokat. Teng a kínai Központi Katonai Bizottság ülésein arról beszélt, hogy „a szovjet hegemonizmus veszélye” miatt „stratégiai védelmi vonal létrehozása vált szükségessé, amely Japántól Európán keresztül az Egyesült Államokig terjed” a biztonság érdekében.⁵ Kína széles körű és intenzív együttműködést folytatott a Nyugattal katonai, gazdasági és politikai téren, Pekingben néhányan abban is reménykedtek, hogy az Egyesült Államok Kína oldalán részt vesz egy, a Szovjetunióval kirobbanó esetleges konfliktusban.

Mindez drámaian megváltozott három eseményt követően, amelyeket ebben a könyvben „három csapásnak” nevezek: a Tienanmen téri vérengzés (1989), az öbölháború (1990–1991) és a Szovjetunió összeomlása (1991). Ez a három röpke, ám történelmi jelentőségű év megváltoztatta az Egyesült

³ Charles Hopper: *Going Nowhere Slowly: US-China Military Relations 1994–2001*. Cambridge, 2006, Weatherhead Center for International Affairs, 5. <https://scholars-program.wcfia.harvard.edu/files/fellows/files/hooper.pdf>.

⁴ *Claims China Using HMAS Melbourne for Study*. *The Age*, 2002. március 8. <https://www.theage.com.au/world/claims-china-using-hmas-melbourne-for-study-20020308-gdu178.html>; Sebastien Roblin: *Meet the Australian Aircraft Carrier That Jump-Started China's Own Carrier Quest*. *The National Interest*, 2018. december 10. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/meet-australian-aircraft-carrier-jump-started-chinas-own-carrier-quest-38387>.

⁵ 邓小平文选 [Deng Xiaoping Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 127–128.

Államokat, Kínát és a nemzetközi rendszert, és mindegyik fokozta Kína nyugtalanságát az Egyesült Államok jelentette fenyegetéssel kapcsolatban. A Tienanmen téri tüntetések Kínát az ideológiai természetű amerikai fenyegetésre emlékeztették, a gyors győzelem az öbölháborúban a katonai, a közös szovjet ellenség bukása pedig a geopolitikai természetűre: Nagyon rövid idő alatt az Egyesült Államok átvette a Szovjetunió helyét mint Kína szempontjából a legfontosabb biztonságpolitikai fenyegetés, ennek nyomán pedig új átfogó stratégia született, és harmincévnyi küzdelem indult az amerikai hatalom leváltására.

Az 1980-as évek végén a szocialista világrend összeomlott, és helyébe új rend lépett. Teng Hsziao-ping új stratégiai útmutatást terjesztett elő, amelynek a célja az Amerika vezette egyensúlyképzés és feltartóztatás kockázatának csökkentése, valamint a Kína feletti amerikai befolyás hatékonyságának tompítása volt, amivel biztosítani lehet az ország fejlődését és függetlenségét. Az útmutatás egy huszonnégy írásjelből álló szöveg, amelyet azonban gyakran egy négyszavas mondatra redukálnak: *Tao Kuang Jang Hui*,⁶ amelynek a lényege: Kínának „el kell rejtenie a valódi képességeit, és ki kell várnia, míg eljön az ő ideje”.⁷ A következő időszakban ez lett az a legmagasabb szintű szervező elv, amely meghatározta Kína külpolitikáját. Átfogó

⁶ Tao Guang Yang Hui (idióma). (A Kiadó.)

⁷ A teljes mondat gyakran ekképpen jelenik meg: 冷静观察，站稳脚跟，沉着应付，韬光养晦，善于守拙，绝不当头，habár néha módosításra kerül. Teng 1989 szeptemberében a központi kormányzathoz intézett megjegyzéseiben már megjelennek utalások erről in 邓小平文选 [Deng Xiaoping Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 321. A Tao Kuang Jang Hui egyik első hivatalos használatát lásd 冷溶 (Leng Rong) – 汪作玲 (Wang Zuoling) eds.: 邓小平年谱 [Deng Xiaoping Nianpu]. 2. kötet, Peking, 2006, 中央文献出版社 [China Central Document Press], 1346. Tang Jiaxuan, volt külügyminiszter, szintén idézte a mondatot, és Dengnek tulajdonította egy fontosabb jelentésében. Lásd 唐家璇 (Tang Jiaxuan): 中国跨世纪外交的光辉历程 [The Glorious Course of China's Cross-Century Diplomacy]. 中华人民共和国外交部 [Foreign Ministry of the People's Republic of China], 2020. október 17. https://www.fmprc.gov.cn/web/ziliao_674904/zt_674979/ywzt_675099/zt2002_675989/2319_676055/t10827.shtml.

stratégiai koncepciónak is nevezhetjük, amelynek célja az amerikai katonai, politikai és gazdasági befolyás hatékonyságának csendes és módszeres *tompítása*, hogy ennek eredményeként növekedjen Peking mozgásszabadsága.

Ebben a fejezetben azt vizsgálom, hogy miként változott meg Peking percepciója az Egyesült Államokat illetően a hidegháború után, illetve tárgyalom az ennek nyomán kialakított átfogó stratégia céljait, irányait és eszközeit. Azt is állítom, hogy bár egyesek szerint a *Tao Kuang Jang Huj* kifejezést a külföld túlértékeli,⁷ ám szerintem ez a nézőpont hibás. A tény, hogy ez a kifejezés szélteben-hosszában megjelenik a vezetői beszédekben, emlékiratokban és félhivatalos kommentárokbán, egyértelműen mutatja a jelentőségét és a kereteit. Az is egyértelmű, hogy a kínaiak az ennek nyomán elindított alkalmazkodó, kevésbé asszertív stratégiát soha nem tekintették véglegesnek. A *Tao Kuang Jang Huj* egyértelműen kapcsolódik ahhoz, amilyenek Kína a nemzetközi erőegyensúlyt látta. Amikor ez megváltozott, a stratégiának is változnia kellett.

E stratégia értelmében Kína úgy döntött, hogy nem fekteti le az ázsiai hegemoniája alapjait, mert attól tartott, hogy ez nyugtalanítaná az Egyesült Államokat és a szomszéd államokat. Nem fektetett repülőgép-anyahajók építésébe, ambiciózus nemzetközi szervezetek és regionális projektumok elindításába, ehelyett – ahogy azt a következő három fejezetben bizonyítani fogom – *tompítási* stratégiát folytatott. Katonai szinten a *tengerek ellenőrzése helyett*, ami a távoli tengeri útvonalak és partszakaszok ellenőrzését jelenti, a közeli partszakaszokkal kapcsolatos korlátozó stratégiára tért át, ami megnehezíti az Egyesült Államok számára az áthaladást, az ellenőrzést és a beavatkozást ezeken a területeken. Politikai szinten Peking úgy döntött, hogy belép a regionális szervezetekbe, majd nehezíti ezek munkáját, azaz *tompítja* az Egyesült Államok képességét, hogy ezeken a szervezeteken keresztül a nyugati ideológiát népszerűsítse, vagy létrehozza a NATO ázsiai verzióját. Gazdasági téren Kínát aggodalommal töltötték el a Tienanmen téri vérengzést követően bevezetett amerikai szankciók, ezért Peking célja az volt, hogy a két- és sokoldalú keretek felhasználásával továbbra is biztosítsa a hozzáférést az amerikai piacokhoz, a tőkéhez és a technológiához, ami csökkentette az Egyesült Államok lehetőségeit, hogy a gazdasági

együttműködést kényszerítő eszközként használhassa. Összességében a kínai *tompító* stratégia figyelemre méltóan átfogó és árnyalt volt, és számos eszközre támaszkodott. Ahogy Teng egykor kijelentette, a kínai vezetők tudták, hogy a hidegháborúnak vége, ám attól tartottak, hogy egy új már el is kezdődött. És ezt szem előtt tartva készültek.

ELMOZDULÁS A PERCIPIÁLT AMERIKAI

FENYEGETÉSBEN

1989-ben egy hűvös júniusi reggel sötétjében Brent Scowcroft nemzetbiztonsági tanácsadó hajnali ötkor felszállt egy katonai szállító repülőgépre, amely az Andrews légibázisról Kína felé indult egy titkos küldetésre. Az utazás célja a kétoldalú kapcsolatok normalizálása volt három héttel azt követően, hogy a kínai hadsereg tüzet nyitott a Tienanmen téren tüntető diákokra. Az utazás minden volt, csak szókványos nem. A titoktartás érdekében Scowcroftnak légi utántöltésre alkalmas C-141 gépre volt szüksége, így nem kellett sehol leszállnia. Scowcroft és két útítársa kényelmét biztosítandó és hogy félrevezessék az ellenséges megfigyelést, a C-141-est „komfort raklapokkal” látták el, ami ágyakat és foteleket jelentett. A katonai incidens kockázatának csökkentése érdekében a gépről eltávolították az amerikai felségjelzéseket, és a személyzet polgári ruhát viselt.⁸ A meglepetés azonban túl jól sikerült. A missziót olyannyira titokban tartották, hogy a kínai légvédelem sem tudott róla, így majdnem tüzet nyitott Scowcroft gépére, ám az elsőtiszt végül úgy döntött, felhívja Jang Sang-kun⁹ miniszterelnök titkárságát. Ahogy Scowcroft később felidézte, „szerencsére sikerült azonnal

⁸ George H. W. Bush – Brent Scowcroft: *A World Transformed: The Collapse of the Soviet Empire, The Unification of Germany, Tiananmen Square, The Gulf War*. New York, 1998, Knopf, 195–196.

⁹ Yang Shangkun. (A Kiadó.)

kapcsolatot teremteni, és Jang megmondta a légvédelemnek, hogy fontos dologról van szó, ne nyissanak tüzet.¹⁰

Július 1-jén délután a gép földet ért, és azonnal bevontatták egy régi hangárba, hogy elrejtse a kíváncsi szemek elől. Másnap Scowcroft találkozott Teng Hsziao-pinggel, Li Penggel és más kínai vezetőkkel. Jelen volt egy fotós volt is, aki történetesen Jang fia volt. Scowcroft útja előtt George W. Bush már titokban írt egy udvarias levelet Teng Hsziao-pingnek arról, hogy mennyire fontosnak tartja a kétoldalú kapcsolatokat. Most Scowcroft feladata volt, hogy ugyanezt előszóban megismételje, és biztosítsa az első számú kínai vezetőt, hogy a kemény intézkedések dacára, amelyekre az Egyesült Államok azért kényszerült, hogy megnyugtassa a kínai hatóságok fellépése miatt felháborodott közvéleményt, Washington korlátok között tartja a szankciókat, hogy ne okozzon kárt a kapcsolatokban.

Végül is a misszió nem oszlott és nem is szorzott.¹¹ Teng először dicsérte az amerikai adminisztrációt a higgadságáért, de aztán éles bírálatra váltott át mondván, „az amerikai külpolitika a dolog lényegét tekintve bekerítette Kínát”.¹² Ahogy fogalmazott: a „Tienanmen téri események földrengéssel érték fel, és nagyon sajnálatos, hogy az Egyesült Államok ilyen mélyen bevonódott”.¹³ Teng szerint az amerikai szankciók és a bírálat a törvényhozás részéről „töréshöz vezetett a kapcsolatokban”, és Washington dolga, hogy „kibogozza a csomót”.¹⁴ A Bush-adminisztráció erőfeszítései minden jel szerint nem voltak elégségesek Teng megnyugtathatásához, aki többször is hangsúlyozta, hogy a tüntetések és ami utánuk történt, egzisztenciális fenyegetést jelentettek a Párt számára. „Az ellenforradalmi lázadás célja a Kínai

¹⁰ Uo.

¹¹ Ezek a dokumentumok elérhetőek a George H. W. Bush Presidential Library and Museum épületében; a ChinaFile számára a George Washington Egyetem professzora, David Shambaugh tette elérhetővé; Ú. S.–China Diplomacy after Tiananmen: Documents from the George H. W. Bush Presidential Library. *ChinaFile*, 2019. július 8. <https://www.chinafile.com/conversation/other-tiananmen-papers>.

¹² Uo.

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

Népköztársaság és a szocialista rendszer megdöntése volt” – mondta, és hozzáette, Washington pedig minden jel szerint kész, hogy „olajat öntsön a tüzre”.¹⁵ Scowcroft ismét megpróbálkozott, hogy a dolgokat az amerikai nézőpont felől mutassa be, de Teng addigra már döntött: „[N]incs túl sok időm” – mondta az egyébként meleg fogadtatás dacára, hozzátéve, hogy „nagyon sok mindennel” nem ért egyet abból, amit a nemzetbiztonsági tanácsadó elmondott.

Egy évtizeddel később Scowcroft felidézte ezeket a tárgyalásokat, s kiemelte, hogy mennyire nehéz volt megnyugtathatni Pekinget: „[Ú]jra és újra elmagyaráztam [...], hogyan működik a rendszerünk, de azt hiszem, végül is nem hitték el” – utalt a nehézségekre, hogy elmagyarázza a törvényhozás és az adminisztráció közötti konfliktust a Tienanmen téri események nyomán bevezetett szankciókkal kapcsolatban.¹⁶ „A kultúra és a politikai rendszer tekintetében fennálló különbségek „szakadékot teremtettek közöttünk; mert „őket a biztonság és a stabilitás, míg bennünket a szabadság és az emberi jogok” érdekelték, emlékezett vissza Scowcroft.¹⁷ Peking pontosan ezt az ideológiai szakadékot – ti., hogy a liberális értékek veszélyt jelentenek a KKP-ra – érzékelte amerikai fenyegetésként, ezért volt ennyire nehéz meggyőzni.

Néhány hónappal a Tienanmen téri események előtt a helyzet még egészen más volt. 1989 februárjában Teng találkozott Bush elnökkel, és a megbeszéléseken a szovjet fenyegetést emlegette: A határvillongások, a nukleáris fegyverek és a harminc szovjet hadosztály jelenléte miatt a Kínával közös határon Teng nagyon is valószínűnek tartott egy nagyszabású katonai konfliktust. Aggodalmait történelmi analógiával világította meg: „Japán rengeteg kárt okozott Kínának” – magyarázta Bushnak, de a Szovjetunió

¹⁵ Uo.

¹⁶ Brent Scowcroft Oral History Part I – Transcript. University of Virginia Miller Center, 1999. november 12. <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-oral-histories/brent-scowcroft-oral-history-part-i>.

¹⁷ Bush–Scowcroft: *A World Transformed*, 204.

csatolt el „hárommillió négyzetkilométernyi területet” az országtól.¹⁸ „Az ötvenévesnél idősebbek emlékeznek arra, hogy Kína területe juharfalevéltre hasonlított. Most, ha valaki ránéz a térképre, láthatja, hogy [a szovjetek] hatalmas északi területeket csatoltak el.”¹⁹ Ennek ellenére József Sztálint Kína barátjának tekintette, de utódja, Nyikita Hruscsov egyik pillanatról a másikra „szerződések százait dobta sutba”, és a célja Kína bekerítése volt. „A kínai–szovjet határon nyugaton és keleten több mint egymillió embert állomásoztat, és ott tartja nukleáris rakétái egyharmadát” – állította Teng.²⁰ A szovjet bekerítési művelet része „India és aztán Vietnám (majd később Afganisztán és Kambódzsza) is. A szovjetek katonai célú áthaladási jogokkal rendelkeznek Észak-Koreában, ami lehetővé teszi a kapcsolatot a Cam Ranh mélytengeri öböllel Vietnámban. A szovjet felderítő-repülőgépek manapság Kína felett repkednek.”²¹ Teng egyértelművé tette, hogy ilyen körülmények között fontos, hogy „Kína fejlessze a kapcsolatait az Egyesült Államokkal”, majd megfogalmazta a legfontosabb kérdést: „[H]ogyan is ne gondolhatná Kína, hogy a legnagyobb fenyegetés a Szovjetunió felől éri?” Ezt nem kizárólag azért mondta, hogy Bush kedvébe járjon. Néhány hónappal később Gorbacsov szovjet vezető pekingi látogatása során őt is szembesítette azzal, amit közvetlen szovjet fenyegetésként érzékelt.²²

Bár Peking időről időre törekedett a kapcsolatok javítására a Szovjetunióval, és az 1980-as évek elején hangsúlyozta, hogy érdekében áll „független” külpolitikát folytatni, valójában egyértelműen az Egyesült Államok felé húzott.²³ Szorosan együttműködött vele biztonsági kérdésekben, katonai és ideológiai természetű textusai pedig elsősorban a Szovjetunióval és nem

¹⁸ I. m. 178.

¹⁹ I. m. 179.

²⁰ Uo.

²¹ I. m. 180.

²² 邓小平文选 [Deng Xiaoping Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 294.

²³ Hu Yaobang: Report to the 12th National Congress of the Communist Party of China: Create a New Situation in All Fields of Socialist Modernization. *Beijing Review*, 2011. április 12. http://www.bjreview.com/90th/2011-04/12/content_357550_9.htm.

a távoli Egyesült Államokkal folytatandó háborúval foglalkoztak.²⁴ Mike Wallace amerikai újságíró 1986-ban interjút készített Tenggel, amelyben feltette a kérdést, hogy miért jobb Kína kapcsolatai a kapitalista Amerikával, mint a szovjet kommunistákkal. Teng nem vitatta Wallace megállapítását. Ahogy fogalmazott, „Kína számára a szocialista rendszer megléte nem perdöntő ezen a téren”, fontosabbak a „speciális feltételek”, amelyek a problémák kapcsán jelentkeznek.²⁵ Az 1980-as évek folyamán a háború lehetőségét a Szovjetunióval Peking végig komoly kockázatnak tekintette.

Az 1980-as évek vége felé, ahogy a Scowcrofttal folytatott tárgyalások is mutatták, Peking helyzetértékelése változóban volt. A Tienanmen tér 1989-ben, az öbölháború 1990–1991-ben és végül a Szovjetunió összeomlása 1991-ben odavezetett, hogy Kína számára immáron nem a Szovjetunió, hanem az Egyesült Államok jelentette az egyes számú fenyegetést, ahogy ezt a hiteles textusok egyértelműen bizonyítják.

A Bush-adminisztráció erőfeszítései dacára Teng megjegyzései az Egyesült Államokkal kapcsolatosan 1989-ben drámaian megváltoztak. Az 1980-as évek legnagyobb részében, ahogy az Teng *Válogatott írásai*ból egyértelműen kiderül, bár a kínai vezető néha bírálta az Egyesült Államokat demokratikus arroganciája vagy a tajvani szerepvállalása miatt, de nem nevezte fenyegetésnek. 1989 után viszont már gyakran bírálta ideológiai alapon. Egy zárt körű megbeszélésen, amelyet a KKP KB tagjaival folytatott alig két hónappal a Scowcroft-féle látogatás után, Teng a következőket mondta: „[N]em kétséges, hogy az imperialisták azt akarják, hogy a szocialista országok a jellegüket tekintve változzanak meg. Nem az a kérdés,

²⁴ Lásd 战略学 [The Science of Military Strategy]. Peking, 1987, 军事科学出版社 [Academy of Military Science Press]; Taylor Fravel: The Evolution of China's Military Strategy: Comparing the 1987 and 1999 Editions of Zhanlue xue. In James Mulvenon – David Finkelstein eds.: *China's Revolution in Doctrinal Affairs: Emerging Trends in the Operational Art of the Chinese People's Liberation Army*. Alexandria, 2005, Center for Naval Analyses, 79–99.

²⁵ 邓小平文选 [Deng Xiaoping Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 168.

hogy a szovjet zászló lehányatlik-e – biztosan lesznek zavargások arrafelé –, hanem hogy a kínai zászlónak leáldozik-e.”²⁶

Ez az érzés azután visszatérő elem lett Teng megnyilvánulásaiban, még a nyilvánosság előtt elmondottakban is. Még ugyanabban a hónapban Teng ezt mondta: „[A] Nyugat valójában azt szeretné, ha nemcsak Kínában, de a Szovjetunióban és Kelet-Európában is zavargások lennének. Az Egyesült Államok és néhány nyugat-európai ország békés evolúciót szeretne ezekben az országokban látni a kapitalizmus felé.”²⁷ Teng fejében az ilyen fenyegetés Kínával szemben a dolog lényegét tekintve a hadviselés egy formája. „Az Egyesült Államok kiöltött egy kifejezést: világháború ágyúfüst nélkül. Ez ügyben nagyon ébernek kell lennünk. A kapitalisták hosszú távon le akarják győzni a szocialistákat. Korábban fegyverrel, atom- és hidrogénbombákkal, ám a világ népei ennek ellenálltak. Ezért ma békés evolúcióval próbálkoznak.”²⁸ Tienanmen után Teng találkozott Richard Nixonnal, akinek a következőket mondta: „az Egyesült Államok mélyen benne volt a közelmúltban lezajlott zavargásokban és a diákok ellenforradalmi lázadásában”, továbbá „néhányan Nyugatról megpróbálták megdönteni a szocialista rendszert Kínában.”²⁹ 1989 novemberében megtartott beszédében arra figyelmeztetett, hogy „a nyugati országok harmadik világháborút indítottak, ezúttal ágyúfüst nélkül.”³⁰ Később egy japán delegáció előtt a Nyugat felelősségéről beszélt a Tienanmen téri eseményekkel kapcsolatban. Szerinte „a nyugati országok, különösen az Egyesült Államok a teljes propagandagépezetükkel a lángokat szítják, bátorítják és támogatják az ún. demokratákat vagy ellenzékeiket Kínában, akik valójában a kínai nép alja. Így kezdődtek a zavargások.”³¹ Teng szerint az Egyesült Államok nem egyszerűen felelős, de a céljai is ellenségesek. „Azzal, hogy több országban is zavargásokat szítanak, valójában hatalmi

²⁶ I. m. 320.

²⁷ I. m. 325.

²⁸ I. m. 325–326.

²⁹ I. m. 331.

³⁰ I. m. 344.

³¹ I. m. 348.

politizálást folytatnak, és hegemoniára törekednek. Olyan országokat is a saját érdekkörükbe akarnak vonni, amelyek korábban nem tartoztak oda. Ha ezt megértjük, megértjük a probléma lényegét.”³²

E félelmek közepette az amerikai erődemonstráció az öbölháborúban 1991 elején – ahogy az a következő fejezetből világosan kiténik – kiváltképp nyugtalanító volt Peking számára. A kínai elemzők és vezetők végig meg voltak győződve arról, hogy az Egyesült Államoknak komoly veszteségei lesznek, sőt talán még a céljait sem lesz képes elérni. Szerintük az Irak elleni „agresszió” kevésbé lesz sikeres, mint a Grenada, Líbia vagy Panama elleniek, mert Irak a kínaihoz hasonló, sőt esetenként jobb fegyverekkel sikeres „népi háborút fog folytatni modern körülmények között”, az Egyesült Államok pedig rákényszerül arra, hogy elhúzódo a szárazföldi háborút vívjon, amely politikai vereséggel ér véget a számára.³³

Mindéz természetesen az iraki fél messzeménő túlértékelése volt, ezért amikor a konfliktus az Egyesült Államok látványos győzelmével zárult, a megdöbben kínai vezetés hasonlóságot látott Irak veresége és Kína hasonló sorsa között egy esetleges konfliktusban az Egyesült Államokkal. Az öbölháborút kezdték a „globális amerikai hegemonia” egy példájának nevezni, és arról írtak, hogy „az Egyesült Államok az egész világot az ellenőrzése alá akarja vonni”, beleértve Kínát is.³⁴ A konfliktus nyomán nem pusztán annyi történt, hogy felerősödtek a kínai félelmek az Egyesült Államokkal kapcsolatban; a Központi Katonai Bizottság nagyszabású kutatómunkát rendelt el a konfliktus tanulmányozására, ezen belül arra, hogy miként lehet aszimmetrikus fegyverekkel felvenni a harcot az amerikai katonai erővel. Teng, az első számú vezető megvitatta e tanulmányok eredményeit, utódja, Csiang Cö-min pedig közvetlenül részt is vett ezekben.

A Szovjetunó összeomlása jelentette e három csapás utolsó elemét. Adigra már a szocialista világ nagy része megszűnt létezni, és Kína egyre ma-

³² I. m. 348.

³³ Haarlán W. Jencks: Chinese Evaluations of 'Desert Storm': Implications for PRC Security. *Journal of East Asian Affairs*, 6, no. 2, 1992, 454.

³⁴ Uo.

gányosabbnak érezhette magát. Ahogy erről David Shambaugh, a George Washington Egyetem tanára beszámol *Atrophy and Adaptation* című könyvében, a szovjet összeomlás mély hatást gyakorolt a Pártra, amely számos kutatást indított el az okok feltárására, amúgy pedig sokan az amerikai felforgatást panasztolták fel.³⁵ Évtizedekkel később a kínai vezetők még mindig az esemény hatása alatt állnak, példa erre Hszi Csin-ping első számú vezető, aki változatlanul ösztönzi a kutatásokat ezen a téren, kifejtve a saját gondolatait is elsősorban arról, hogy mennyire fontos az ellenállás a nyugati liberalizmussal szemben.³⁶

Összességében mindez azt igazolja, hogy milyen alapvető változások mentek végbe abban, ahogy Kína az őt érő fenyegetéseket percipálja. Teng kijelentései az amerikai fenyegetésről lényegében a Párt hivatalos álláspontjának tekinthetők, amely aztán visszaköszön számtalan alacsonyabb szintű katonai, gazdasági és politikai dokumentumban. Ez a percipált fenyegetés lett azután a forma, amelyben az új kínai átfogó stratégiát kiöntötték, és amelynek a célja az amerikai fenyegetés túlélése.

A CÉL: TÚLÉLNI AZ AMERIKAI FENYEGETÉST

I. e. 780-ban született Li Ho,³⁷ ez a vékony, beteges, ám „ördögi tehetségű” költő a Tang-dinasztia egyik kevésbé fontos ágának leszármazottjaként, akiről aztán hosszú időre elfeledkeztek.³⁸ Li látnoki képességei már hét éves korában kiderültek, de az élete nehéz volt. Apja korán meghalt, ő pedig

³⁵ David L. Shambaugh: *China's Communist Party: Atrophy and Adaptation*. Berkeley, 2008, University of California Press.

³⁶ 高瑜 (Gao Yu): 男儿习近平 [Xi Jinping the Man]. DW.com, 2013. január 26. <https://www.dw.com/zh/男儿习近平/a-16549520>; <https://www.dw.com/zh/%E7%94%B7%E5%84%BF%E4%B9%A0%E8%BF%91%E5%B9%B3/a-16549520>.

³⁷ Li He. (A Kiadó.)

³⁸ J. D. Frodsham: *The Collected Poems of Li He*. New York, 2017, Penguin. A bevezetőben szerepel egy összeállítás az életrajzi részletekről.

egy apróság miatt elbukott a császári vizsgán, így nem is kapott hivatalnoki állást, amiből eltárhatta volna a családját és dűledező birtokát. Ezért kénytelen volt katonai pályára lépni, ám huszonhat éves korában tüdőbajban elhunyt. Li élénk és gyakran pesszimista költészete mindörökké eltűnt volna a történelem süllyesztőjében, ha nem figyelt volna fel rá Han Jün,³⁹ a kiváló költő és hivatalnok, aki találkozott a tizenkilenc éves Livel, elolvasta egyik versének első sorát, és azonnal felismerte a zsenijét, ezért mindent elkövetett, hogy a versek fennmaradjanak.⁴⁰

Évszázadokkal később ezek a művek inspirálták Mao Ce-tungot, aki az elbeszélések szerint egyik kedvenc költőjének tartotta Lit. Talán épp ez az oka annak, hogy Csiang Cö-min kínai vezető 1998-ban a Központi Katonai Bizottság ülésén különösebb apropó nélkül Li egyik verssorát idézte mondván, a Nyugat Kína elpusztítására törekszik. Merő véletlen, de Csiang pontosan azt a sort választotta, amely a beszámolók szerint évszázadokkal korábban elbűvölte Han Jünt. Ahogy Csiang felidézte: „Sötét felhők ereszkedtek a városra, amely már csaknem megadta magát.”⁴¹

Csiang figyelmeztetése aligha lóg ki a sorból. A vélelem, hogy az Egyesült Államok jelenti Kína számára az első számú fenyegetést és hogy Kína átfogó stratégiájának a fenyegetés túlélésére kell irányulnia, csaknem két évtizede jelen van a vezetői szintű beszédekben, amelyek fellelhetők a Párt anyagaiban. Ebben a részben a leginkább hitelesnek tekinthető szövegekkel foglalkozom, kiváltképp a nagyon fontos és ritkán, nagyjából hatévente összehívott nagyköveti értekezleteken elhangzottakkal, amelyek a külpolitika megerősítésével vagy módosításával foglalkoznak.

A három csapást követő első nagyköveti értekezletre 1993-ban került sor, amely mindössze a nyolcadik volt Kína történelmében. Csiang Cö-min beszéde a hangulatát tekintve drámaian különbözött a korábbi értekezleteken elhangzott beszédektől, amelyeket Csao Ce-jang, illetve Hu Jao-pang

³⁹ Han Yun. (A Kiadó.)

⁴⁰ Uo.

⁴¹ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], Peking, 2006, 人民出版社 [People's Press], 452.

tartott. „Mostántól még viszonylag sokáig az Egyesült Államok lesz az fő diplomáciai ellenfelünk. [...] Az Egyesült Államok helyzete és szerepe a mai világban meghatározó oka annak, hogy a nemzetközi kapcsolatainkban a fő ellenfelünknek tekintjük.”⁴² Az Egyesült Államoknak szerinte ellenséges szándékai vannak: „Az amerikai politika Kínával szemben mindig is kétélű volt. Egyesek számára az Egyesült Államokban Kína békés evolúciója hosszú távú stratégiai cél. Nem akarják elfogadni Kína újraegyesítését, az ország fejlődését és megerősödését. Számos kérdésben nyomást gyakorolnak országunkra, mint például az emberi jogok, a kereskedelem, a fegyvereladások, Tajvan és a dalai láma. Az Egyesült Államok domináns igényekkel lép fel országunkkal szemben, hegemonként viselkedik, és erőből politizál.”⁴³

Ennek ellenére, ahogy Csiang a diplomaták előtt kifejtette, az Egyesült Államok Kína-politikájának van egy második aspektusa is: „Másfelől az Egyesült Államok a saját globális stratégiáját és alapvető gazdasági érdekeit tekintve nem téveszti szem elől országunk hatalmas piacát, ezért kénytelen együttműködni velünk a nemzetközi kapcsolatokban.”⁴⁴ Másképpen fogalmazva Csiang szerint „az Egyesült Államok kénytelen normális kapcsolatokat fenntartani Kínával”.⁴⁵ Kína ennek ellenére sem konfrontálódhat az Egyesült Államokkal, mert „a gazdasága a legfontosabb exportpiacunk, másfelől a tőke-, a technológia- és a menedzsmentismeretek első számú forrása”.⁴⁶ Ezért „a kínai–amerikai kapcsolat védelme stratégiai jelentőséggel bír. Kína mérsékelheti az amerikaiak ellenszenvét, ha egyes területeken együttműködik velük, más területeken kerüli a konfrontációt, így folytathatja a gazdasági fejlődést, és tovább erősödhet”.⁴⁷

⁴² A 对手 kifejezés ellenséges, ellenzéki vagy rivalizáló viszonyt jelöl, szemben egy semlegesebb kifejezéssel, mint például a beszélgetőpartner.

⁴³ Jiang 8. Nagyköveti Konferenciájának beszédét lásd 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第一卷 [vol. 1], Peking, 2006, 人民出版社 [People's Press], 311–317.

⁴⁴ I. m. 312.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Uo.

Öt évvel később, 1998-ban a soron következő nagyköveti értekezleten Csiang ismét hangsúlyozta az amerikai fenyegetést: „Egyesek az Egyesült Államokban és más nyugati országokban nem mondtak le a politikai meszterkedésről, hogy nyugatvá tegyék és megosszák az országunkat. Mindegy, hogy »feltartóztatásnak« vagy »konstruktív kapcsolatépítésnek« nevezik; aminek százezer módja lehet anélkül, hogy a lényeg változna, azaz hogy végső soron megváltoztassák országunk szocialista rendszerét és becsatlakoztassák a nyugati kapitalista világrendbe.”⁴⁸ A versengés Washingtonnal sokáig fog tartani. „Ez a küzdelem hosszú és bonyolult lesz – jelentette ki Csiang –, mindig meg kell őrizni a higgadtságunkat és az éberségünket.”⁴⁹ Aggódott amiatt is, hogy Washington esetleg együttműködik Kína szomszédaival, ennek kapcsán hozzátette, az Egyesült Államokhoz hasonlóan „a szomszédságunkban lévő néhány nagy ország többféle módon igyekezik korlátozni bennünket”.⁵⁰ Ezt követően rendkívüli, hivatalosnak mondható áttekintést adott a kínai–amerikai kapcsolatokról, amelynek középpontjában az ellenségeség és az Egyesült Államok jelentette fenyegetés állt: „1989. november–december folyamán a korábbi amerikai külügyminiszter és Bent Scowcroft, az elnök nemzetbiztonsági tanácsadója egymást követően jártak Kínában. Teng Hsziao-ping elvtárs mindkettőjüket fogadta, és átfogó tervet tett le eléjük, hogy miként lehetne helyreállítani a kínai–amerikai kapcsolatokat. A terv végrehajtásaként elfogadtuk, hogy hivatalos látogatást teszek az Egyesült Államokban. Az amerikaiak kezdetben jól fogadták ezt, de később meggondolták magukat, és megszegették a szavukat. A Kelet-Európában végbemenő drasztikus változások láttán néhányan az Egyesült Államokban abban reménykedtek, hogy »megváltozunk«. 1991-ben Kelet-Kínában súlyos áradások voltak, és néhányan az Egyesült Államokban azt remélték, hogy káosz lesz úrrá rajtunk. Annak az évnek a decemberében, amikor a Szovjetunió feloszlott, néhányan az Egyesült Államokban úgy

⁴⁸ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 2006, 197.

⁴⁹ I. m. 197.

⁵⁰ I. m. 198.

A felső vezetők néha még ennél is egyértelműbben fogalmaztak. Andrew Nathan és Bruce Gilley az egy évvel korábban megtartott 16. pártkongresszus dokumentumai alapján, amelyeket minden bizonnyal kiszivárogtattak, arra a következtetésre jutott, hogy „az Egyesült Államokkal fenntartott kapcsolatok menedzselését fenyegetésnek tekintik” Kína biztonságára nézve.⁶¹ A dokumentumok teljes szövege sokatmondó abban az értelemben, hogy Hu Csin-tao és a kínai vezető elit, a Politikai Bizottság Állandó Bizottságának tagjai komolyan aggódtak az amerikai hatalom és szándékok miatt. Hu Csin-tao az amerikai kapcsolatot „Kína külpolitikája fő vonalaként” azonosította.⁶² Azt is állította, hogy az Egyesült Államok Kína bekerítésére törekszik: „Az Egyesült Államokban sokan amindig is Kínát tekintették a burkolt stratégiai ellenfélnek, és geopolitikai szempontból kétarcú politikát választottak, az egyik az együttműködésről, a másik a feltartóztatásról szól [...]”. Az Egyesült Államok megerősítette katonai jelenlétét az ázsiai csendes-óceáni régióban, megszilárdította a Japánnal kialakított katonai szövetséget, megerősítette stratégiai együttműködését Indiával, javította kapcsolatait Vietnámmal, igyekszik megnyerni Pakisztánt, Amerika-barát kormányt juttatott hatalomra Afganisztánban, növelte fegyvereladásait Tajvannak, stb. Növelték támaszpontjaik számát; keleten, délen és nyugaton nyomásgyakorlásra alkalmas pontokat hoztak létre. Mindez alapvető változásokat jelent geopolitikai környezetünkben.⁶³

Ugyanezekben a dokumentumokban olvasható, hogy Ven Csia-pao⁶⁴ miniszterelnök szerint az Egyesült Államok célja Kína feltartóztatása: „Az Egyesült Államok arra törekszik, hogy megőrizze státuszát mint a világ egyetlen szuperhatalma, és egyetlen más országnak sem engedi, hogy ezt megkérdőjelezze. Az Egyesült Államok változatlanul érvényben tartja Euró-

pára és Ázsiára alapozó globális stratégiáját, a hangsúlyt Oroszország és Kína feltartóztatására, illetve Európa és Japán ellenőrzésére helyezi. A Kínával kapcsolatos amerikai külpolitika lényege továbbra is kettős: »együttműködés és feltartóztatás«. Egyes konzervatív erők az Egyesült Államokban makacsul ragaszkodnak a hidegháborús gondolkodáshoz, és azt hangsúlyozzák, hogy Kína felemelkedése szükségképpen árt az amerikai érdekeknek. Az amerikai hadsereg arra készül, hogy a stratégiai tervezés terén a hangsúlyt Európáról az ázsiai csendes-óceáni régióra helyezze át. Az Egyesült Államok Tajvan, az emberi jogok, a biztonság és a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok ügyében változatlanul nyomás alatt tart bennünket.”⁶⁵

Más magas rangú vezetők, mint Csiang Cö-min egyes számú tanácsadója, Ceng Csin-hung⁶⁶ hasonló kijelentéseket tett: „Az amerikaiak továbbra is amiatt nyugtalanok, hogy az erős Kína veszélyt jelent vezető pozíciójukra. Ez az oka annak, hogy az Egyesült Államok egyszerre akar vezető szerepet játszani a piacunkon, és minden lehetséges módon akadályozni a fejlődésünket.”⁶⁷ Még Li Zsuj-huan⁶⁸ is, aki az Állandó Bizottság tagja és korábban a szerény mértékű politikai liberalizáció híveként volt ismert, ellességes amerikai szándékokról beszélt: „Az igazat megvallva az Egyesült Államok nagyon is tisztában van az erőnkkel. Tudja, hogy Kína ma nem jelent közvetlen fenyegetést a számára. De ami az Egyesült Államok hosszú távú fejlesztési stratégiáját illeti, ha ránéz a potenciális fejlődési lehetőségeinkre, azaz hogy ha Kína pár évtizeden keresztül a mostani ütemben fejlődik, már elég nagy lesz, hogy ellensúlyt jelentsen. Ezért fel akarnak tartóztatni minket úgy, hogy a mézeskalács és a furkósbót politikáját alkal-

⁶¹ Andrew Nathan – Bruce Gilley: *China's New Rulers: The Secret Files*. New York, 2002, New York Review of Books, 207–209.

⁶² 宗海仁 (Zong Hairen): 中國掌權者: 第四代 [*China's New Leaders: The Fourth Generation*]: New York, 2002, 明鏡出版社 [Mirror Books], 76–78.

⁶³ I. m. 76–78.

⁶⁴ Wen Jiabao. (A Kiadó.)

⁶⁵ I. m. 168. A Zong Hairen összeállításában szereplő, kiszivárogtatott dokumentumokban megtalálható idézetek nagy részének jó fordításáért lásd Nathan–Gilley: *China's New Rulers*, 207–209.

⁶⁶ Zeng Qinghong. (A Kiadó.)

⁶⁷ 宗海仁 (Zong Hairen): 中國掌權者: 第四代 [*China's New Leaders: The Fourth Generation*], 322–326.

⁶⁸ Li Ruihuan. (A Kiadó.)

mázzák. Nem érdemes sok szót vesztegetni arra, hogy cáfoljuk elméletüket, a »Kína-fenyegetést«. Nem hallgatnak senkire.”⁶⁹

Miközben Washington figyelmét egyre inkább a Közel-Kelet kötötte le, a 16. kongresszust követő években Kína továbbra is az amerikai fenyegetés miatt aggódott. 2006-ban Hu Csin-ao a teljes Központi Külpolitikai Munkaértekezletet fogadta, ez volt a Kínai Népköztársaság idején a harmadik eset, amikor az értekezlet összehívásra került. Az értekezleten Hu az amerikai fenyegetést hangsúlyozta, és beszélt Kína félelméről, hogy az Egyesült Államok a szövetségeseivel együttműködve bekeríti Kínát: „Az Egyesült Államok és néhány nyugati ország nagy erőfeszítéseket tesz, hogy létrehozzák a »demokratikus nemzetek szövetségét«.”⁷⁰ Később a korábbi miniszterelnökök beszédére emlékeztető módon kiemelte: „Az Egyesült Államok továbbra is a fő ellenfelünk, amellyel nemzetközi viszonylatban foglalkoznunk kell.”⁷¹

Összességében megállapítható, hogy Kína stratégiai tervezésében az Egyesült Államok kapta a meghatározó szerepét. A kínai vezetők újra és újra az Egyesült Államokat nevezték meg mint fő ellenfelet, mint a Kínát fenyegető legnagyobb veszélyt, és aggodalmuknak adtak hangot, miként lehet az amerikai kapcsolatokat kezelni. A következőkben azzal foglalkozunk, hogyan igyekezett Kína elkerülni az amerikai feltartóztatást és tompítani az amerikai hatalomgyakorlást.

⁶⁹ I. m. 125.

⁷⁰ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 503–504.

⁷¹ I. m. 509.

UTAK – TENG ÚTMUTATÁSA,

A TAO KUANG JANG HUJ

494 körül, nagyjából a mai Csöcsiang⁷² és Csiangszu⁷³ tartományok területén két ország, Jüe⁷⁴ és Vu küzdött egymással a hatalomért. Amikor Koucsien,⁷⁵ a Jüe királyság túlzottan magabiztos vezetője úgy döntött, megtámadja a sokkal erősebb Vu királyságot és annak királyát, Fucsajt,⁷⁶ katasztrofális vereséget szenvedett. Hogy országát a pusztulástól megmentse, a megalázott Koucsien kiszolgáltatta magát Fucsaj királynak, és szolga lett annak udvarában. Bár revansra szomjazott, de egy percre sem mutatta ki indulatait, sőt csendes méltóságáért és lojalitásának kimutatásáért kegyelmet kapott Fucsaj királytól, aki immáron megbízott benne.

Miután hazatért, hogy ismét elfoglalja Jüe trónját, faforgácson aludt; és naponta a lévő állatok hólyagját nyalogatta, hogy így emlékeztesse magát a megaláztatásokra, és megerősítse elszántságát. Bár továbbra is alázatot mutatott Fucsaj király iránt, titokban erősíteni kezdte a királyságát, és Fucsaj király hanyatlóban lévő birodalmát minisztereinek korrumpálásával igyekezett meggyengíteni, hogy adósítsák el az országot; ürítsék ki a gabonarakktárakat, és a király figyelmét nőkkel és borral vonják el. Egy évtizeddel később az immáron sokkal erősebb Jüe királyság, amely hasznosan töltötte a megaláztatás éveit, elfoglalta a hanyatló és gyanútlan Vu királyságot.⁷⁷

Ahogy Paul A. Cohen megjegyzi, a történet inkább példabeszéd, mint a valóságban megtörtént esemény, de a kínai kultúrára gyakorolt hatása nagyon jelentős. Olyan pozitív töltetű kifejezéseket hozott magával, mint az „alvás a faforgácson és a hólyag nyalogatása”, ami az iskolai vagy az üzleti

⁷² Zhejiang. (A Kiadó.)

⁷³ Jiangsu. (A Kiadó.)

⁷⁴ Yue. (A Kiadó.)

⁷⁵ Goujian. (A Kiadó.)

⁷⁶ Fuchai. (A Kiadó.)

⁷⁷ Paul A. Cohen: *Speaking to History: The Story of King Goujian in Twentieth-Century China*. Berkeley, 2010, University of California Press.

életben a kemény munkára és fegyelmemre int, de olyan fenyegető kifejezést is, mint „egy úr bosszúja számára tíz év nem hosszú idő”. A kínai nacionalisták gyakran idézték ezt a példabeszédet a „megaláztatás évszázada” alatt, majd az önmegerősítési mozgalom idején, és végül – ami a mi számunkra fontos – azok a kínai szövegek is felidéztek, amelyek Teng hidegháború utáni stratégiai útmutatását tárgyalták, mely szerint „Kínának el kell rejtene a képességeit, és ki kell várnia, amíg eljön az ő ideje” (*Tao Kuang Jang Huj*). A példabeszéd része lett annak a „kulturális hagyománynak”, amely az útmutatás alapjául szolgált, és amelyet később számos tudományos munka tárgyalt.⁷⁸ Ez a társítás aligha meglepő, a maguk idejében a japán és a vietnámi nacionalisták is felhasználták a saját céljaikra.⁷⁹ És azt sem érdemes gondolkodni, hogy a példabeszéd arra lenne bizonyíték, hogy Kínának hasonlóan brutális és félrevezető szándékai lennének, mint Koucsien királynak a Jüe királyság élén.⁸⁰ Amit viszont a példabeszéd mégiscsak jelez, hogy Teng útmutatását komolyan kell venni, szélesebb nacionalista kontextusban kell értelmezni, és nem szabad figyelmen kívül hagyni, mint afféle gittet, amit arra találtak ki, hogy a Párt rágcsálja.

A *Tao Kuang Jang Huj* valójában Teng huszonnégy írásjelből álló szövegének rövidített változata: Kína „szemléldjön hideg fejjel, biztosítsa a pozícióit, higgadtan oldja meg a felmerülő problémáit, rejtse el a képességeit, várja ki, amíg eljön az ideje, legyen visszafogott, ne vállaljon vezető szerepet, és lépésről lépésre érjen el dolgokat.”⁸¹ Ez a visszafogottság tudatosan választott stratégia. Kína nem fogott regionális rendépítésbe, hogy ne nyugtalanítsa az Egyesült Államokat, ehelyett arra törekedett, hogy feltűnéstől mentesen tompítsa az amerikai hatalom alapjait.

A *Tao Kuang Jang Huj* a Tienanmen tér, az öbölháború és a Szovjetunió összeomlása után jelent meg. Számos kínai forrás, köztük a *Zsenmin Zsipaó* pártlap elektronikus változatában megjelent cikkek is felidézik az útmutatás

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ „冷静观察，站稳脚跟，沉着应付，韬光养晦，善于守拙，绝不当头。”

történetét: „A *Tao Kuang Jang Huj* Teng Hsziao-ping javaslata volt abban a »speciális időszakban« az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején, amikor drasztikus változások zajlottak Kelet-Európában, és szétesett a szocialista tábor. Abban az időben Kína a »mit tegyünk« és »milyen irányba menjünk« dilemmájával és még sok más problémával szembesült, amelyekre sürgősen választ kellett találnia: Teng Hsziao-ping pedig számos fontos gondolattal élt, és ellenintézkedésekre tett javaslatot.”⁸²

A pártlap honlapján egy másik cikk is megjelent ugyanezzel a mondanivalóval, amely a koncepció megjelenésének az időpontját Tienanmen utánra teszi. „A hidegháború vége felé, amikor Kínát nyugati szankciók sújtották, Teng Hsziao-ping elvtárs javaslatot tett a [...] *Tao Kuang Jang Hujra*.”⁸³ Pártvezetők – kezdve az első számúaktól, mint Hu Csin-tao, egészen a Politikai Bizottság Állandó Bizottságának a tagjaiig, mint Liu Hua-csing⁸⁴ – ezt a verziót hangöztatják.⁸⁵

Az első hivatalos utalás a *Tao Kuang Jang Hujra* mint alapvető útmutatásra a Tienanmen téri mézárás után jelent meg. Teng egy 1989-es beszédében a KKP KB ülésén elmondta a dolog lényegét: „Nézeteimet a nemzetközi helyzettel kapcsolatban röviden három mondatban lehet összegezni. Először is higgadságra van szükség a helyzet elemzésekor. Másodszor, ki-

⁸² 肖枫 (Xiao Feng): 邓小平同志的‘韬光养晦’思想是‘权宜之计’吗? [Is Comrade Deng Xiaoping's 'Tao Guang Yang Hui' Thinking an 'Expedient Measure'?]. 北京日报 [Beijing Daily], 2010. április 6. <http://dangshi.people.com.cn/GB/138903/141370/11297254.html>; 张湘忆 (Zhang Xiangyi): 冷静观察，沉着应付，韬光养晦，决不当头，有所作为 [Observe Calmly, Calmly Cope with the Situation, Tao Guang Yang Hui, Do Not Take Leadership, Accomplish Something]. 人民网 [People's Daily Online], 2012. október. 28. <http://theory.people.com.cn/n/2012/1028/c350803-19412863.html>.

⁸³ 朱威烈 (Zhu Weilie): 韬光养晦：世界主流文明的共有观念 [Tao Guang Yang Hui: A Commonsense Concept in the Global Cultural Mainstream]. 人民网 [People's Daily Online], 2011. április 28. <http://world.people.com.cn/GB/12439957.html>; Zhu Weilie professzor a Sanghaji Nemzetközi Tanulmányok Egyetemén.

⁸⁴ Liu Huaqing. (A Kiadó.)

⁸⁵ Lásd például 刘华清 (Liu Huaqing): 刘华清回忆录 [Memoirs of Liu Huaqing]. Peking, 2004, 解放军出版社 [Revolutionary Army Press], 601.

tartónak kell lennünk. És harmadszor, a cselekedeteinket nyugalom kell, hogy áthassa. Ne legyünk türelmetlenek, a türelmetlenségből semmi jó nem fakad, foglalkozzunk csendben és elmélyülten a gyakorlati munkával, hogy egyről a kettőre jussunk Kína érdekében.”⁸⁶ Ezek együtt adják a később *Tao Kuang Jang Huj* néven ismertté vált útmutatás négy központi elemét. Csen Ting-ting,⁸⁷ a Csinan⁸⁸ városi egyetem és Vang Csien-vej,⁸⁹ a Makaói Egyetem tanárai a beszédet elemezve ezt írják: „Bár Teng nem használta a *TKJH* kifejezést, de a szelleme egyértelműen jelen volt a beszédében.”⁹⁰

Idővel Teng több beszédet is mondott, amelyekben megvilágította, illetve a kínai külpolitika középpontjába helyezte a *Tao Kuang Jang Huj* koncepciót. Ennek során olyan nyelvezetet használt, amelyből egyértelműen kitűnik, hogy a koncepció célja Kínát önmérsékletre inteni egy olyan időszakban, amikor az ország viszonylag gyenge volt. Például egy beszédben, amelynek lényegét egy Teng hivatalos megnyilvánulásait tartalmazó kiadványban kivonatolták, a kínai vezető kijelentette, hogy stratégiai víziójának központi eleme a *Tao Kuang Jang Huj*, ami Kína külpolitikáját illeti, és elmondása szerint ennek oka Kína viszonylagos gyengesége: „Csak akkor válhatunk viszonylag erős politikai hatalommá, ha néhány évig tartjuk magunkat a *Tao Kuang Jang Huj*hoz, és akkor Kína hangja valóban hallható lesz majd a nemzetközi szintén. Ha meglesz ez a képességünk, magas technológiai fejlettséget igénylő fegyvereink is lesznek.”⁹¹ Ezen a ponton Teng kapcsolatot teremtett Kína korlátozott diplomáciai aktivitása, a katonai célú beruházások elhalasztása és a *Tao Kuang Jang Huj* stratégia között, kiváltképp tekintettel Kína relatív gyengeségére.

⁸⁶ 邓小平文选 [Deng Xiaoping Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 321.

⁸⁷ Chen Dingding. (A Kiadó.)

⁸⁸ Jinan. (A Kiadó.)

⁸⁹ Wang Jianwei. (A Kiadó.)

⁹⁰ Chen Dingding – Wang Jianwei: Lying Low No More?: China's New Thinking on the Tao Guang Yang Hui Strategy. *China: An International Journal*, 9, no. 2, 2011. szeptember, 197.

⁹¹ 冷溶 (Leng Rong) – 汪作玲 (Wang Zuoling): 邓小平年谱 [Deng Xiaoping Nianpu]. 2. kötet, 1346.

A *Tao Kuang Jang Huj* Kína hivatalos stratégiája maradt a vezetőváltásoktól függetlenül. Nem sokkal kinevezése után Csiang Cö-min 1991-ben beszédet mondott a Politikai Bizottság Állandó Bizottságának kibővített ülésén, amelyben elvetette a „békés evolúció” gondolatát, és megerősítette a *Tao Kuang Jang Huj* stratégia érvényességét. „A mostani, folyton változó nemzetközi viszonyok között tartanunk kell magunkat Teng elvtárs stratégiai útmutatásához, mely szerint Kínának higgadtan szemlélődnie kell, stabilizálni a helyzetét, nyugodtan megoldani a feladatait, el kell rejtenie a képességeit, ki kell várnia, amíg eljön az ő ideje (*Tao Kuang Jang Huj*), és sikeresen meg kell védenie magát.”⁹² Csiang kijelentette, hogy „a tapasztalat azt igazolja, hogy ez a helyes irányvonal, aminek a végrehajtása egyáltalán nem a gyengeség jele, vagy hogy behódolnánk, azt meg pláne nem jelenti, hogy feladnánk az elveinket. Sokkal inkább arról van szó, hogy felismertük, bonyolult nemzetközi helyzet vesz körül bennünket, és nem lehetnek ellenségeink minden sarkon.”⁹³ Néhány évvel később a nagykövetek egy szűkebb csoportja előtt Csiang megismételte ugyanezeket a nézeteket: „Meg kell valósítanunk Teng elvtárs *Tao Kuang Jang Huj* stratégiáját, azaz nem törekedhetünk vezető szerepre. Ehhez nem is fér kétség.”⁹⁴ Majd tovább folytatta: „Nem nyújtózkodhatunk tovább, mint ameddig a takarónk ér, azaz bizonyos dolgokat nem tehetünk meg [a nemzetközi szintén].”⁹⁵ Ahogy 1993-ban a Központi Katonai Bizottság előtt kifejtette, a cél végső soron Kína autonómiájának növelése: „Stratégiai irányvonalunk egyik fontos eleme, hogy használjuk ki az ellentmondásokat, éljünk a rugalmasságunkkal és a kezdeményező-készségünkkel [...] a hegemonia és az erőpolitika elleni

⁹² 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民论反和平演变 [Jiang Zemin Discusses Opposing Peaceful Evolution]. http://www.360doc.com/content/09/0203/23/97184_2452974.shtml; ezt a dokumentumot kézhez kaptam, de ezen a linken is elérhető. (R. D.)

⁹³ Uo.

⁹⁴ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民论有中国特色社会主义 (专题摘编) [Jiang Zemin on Socialism with Chinese Characteristics (Special Excerpts)]. Peking, 2002; 中央文献出版社, 529–530.

⁹⁵ I. m. 529–530.

küzdelemben [...]. Minden lehetséges ellentmondást ki kell aknázni, hogy növelhessük a mozgásterünket.”⁹⁶ Egy másik beszédében azt hangsúlyozta, hogy hosszú távú erőfeszítésről van szó: „A nemzetközi kapcsolatok terén harcolva felmerül a kérdés, hogy mi a hosszú és rövid távú érdekek viszonya. Ezek között néha ellentmondás van, de nem habozhatunk, hogy a rövid távú érdekeket a hosszú távúak alá rendeljük.”⁹⁷

1998-ban a kilencedik nagyköveti értekezleten Csiang Cö-min egy újabb nagyszabású beszédben megerősítette, hogy Kína elkötelezett a Teng által kijelölt külpolitikai irány mellett, mert az ország gyengébb, mint a versenytársai. Tenghez hasonlóan megismételte, hogy az ok Kína viszonylagosan kisebb ereje: „A mostani fontos pillanatban a századfordulón megingástól mentesen végre kell hajtaniunk Teng Hsziao-ping elgondolásait a külpolitikával kapcsolatosan [...], először is változatlanul tartanunk kell magunkat a stratégiai irányhoz, azaz hogy higgadtan szemlélődünk, nyugodtan foglalkozunk a kérdésekkel, soha nem vállalunk vezető szerepet, és fokról fokra érünk el bizonyos dolgokat. Elrejtjük a képességeinket, kivárjuk, amíg eljön a mi időnk, behúzzuk a karmainkat, megőrizzük magunkat, és tudatosan tervezzük a fejlődésünket. Ezt kell tennünk, mert a kontraszt az országunk állapota és a nemzetközi feltételek között ezt diktálja.”⁹⁸

Csiang utódja, Hu Csin-tao elődjéhez hasonlóan szintén számos beszédében hangsúlyozta a *Tao Kuang Jang Huj* érvényességét. Például 2003-ban a külügyminisztériumban nagy beszédet mondott, amelynek nagy részét e koncepció alapvető jelentőségének szentelte: „Helyesen kell kezelniünk a kapcsolatot a *Tao Kuang Jang Huj* és az »érjünk el bizonyos dolgokat« gondolat között”, mely utóbbi nagyobb fokú aktivitásra utal.⁹⁹ A *Tao Kuang Jang Huj* együtt a gondolattal, hogy szemlélődjük higgadtan, oldjuk meg

⁹⁶ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works], 第一卷 [vol. 1], 2006, 289.

⁹⁷ I. m. 315.

⁹⁸ I. m. 202. (Kiemelés R. D.)

⁹⁹ Hu Jintao [胡锦涛]: Hu Jintao Selected Works [胡锦涛文选], vol. 2 [第二卷], 97. (Kiemelés R. D.)

nyugodtan a kihívásokat, ne vállaljunk vezető szerepet, és ne kezdeményezzünk lényegi változásokat – emlékeztette hallgatóságát Hu –, Teng Hsziao-ping elvtárs kínai diplomáciával foglalkozó stratégiai útmutatásának összefoglalása, amely azt követően született, hogy az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején váratlanul megváltoztak a nemzetközi politikai feltételek.”¹⁰⁰ Ennek az útmutatásnak a végrehajtása azt jelenti, hogy Kína a konfrontáció elkerülésével időt nyer. Hu arra intette az összegyűlt külpolitikai apparátust, hogy Kínának folytatnia kell a fejlődést, és nem „süllyedhet a nemzetközi konfliktusok örvényébe”.¹⁰¹ Következésképpen, mondta, „megingásoktól mentesen tartani kell magunkat ehhez az elvhez (TKJH)”.¹⁰² A döntés kétségtől Kína relatív erejének percepcióján alapult. Hu gondolatmenete szerint: „(F)igyelembe véve a jelenlegi helyzetet, Kína adottságainak fejlődési vonalát, valamint a nemzetközi erőviszonyokat, hosszú távú stratégiáról beszélünk.”¹⁰³

Hasonlóképpen egy kiszivárgott előkészítő anyag szerint, amely a 16. pártkongresszusra készült, Hu egyértelművé tette, hogy Kína önmérsékletének az oka relatív ereje: „A nézeteltérések mérséklése egyaránt érdeke Kínának és az Egyesült Államoknak”, ám ennek oka egyértelműen Kína gyengesége. „Ahogy Kína gazdasága fejlődik és a nemzet minden téren erősödik – hangsúlyozta –, rugalmasabbak és magabiztosabbak leszünk a kínai–amerikai kapcsolatok kezelése terén.”¹⁰⁴

A koncepció legalaposabb és legkomolyabb következményekkel járó kifejtésére 2006-ban a Központi Külpolitikai Munkaértekezleten került sor. Ez olyannyira fontos rendezvény, hogy korábban mindössze kétszer került megtartásra. Hu ezen a rendezvényen kifejtette, hogy: „Kínának tartania kell magát a stratégia irányvonalhoz, amely a *Tao Kuang Jang Huj* és az

¹⁰⁰ I. m. 97.

¹⁰¹ I. m. 97.

¹⁰² I. m. 97.

¹⁰³ I. m. 97. (Kiemelés R. D.)

¹⁰⁴ 宗海仁 (Zong Hairan): 中國掌權者: 第四代 [China's New Leaders: The Fourth Generation], 78.

»érjünk el bizonyos dolgokat« kettőséből áll [...]; ezt az elvet soha nem felejthetjük el.”¹⁰⁵ Figyelmeztetett arra is, hogy Kína növekedése figyelmet kelt, és ez gondokat okozhat a stratégia végrehajtása terén: „Manapság egyes országok optimisták velünk kapcsolatban, és azt remélik, hogy nagyobb szerepet fogunk játszani, és nagyobb felelősséget vállalunk [...]. Ezért hideg fejre van szükség, nem ragadtathatjuk el magunkat, mert ma egy kicsit jobban élünk. Ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy nem beszélünk túl sokat, nem teszünk túl sokat, még akkor sem, ha a fejlődésünk folytatódik; ehhez ragaszkodnunk kell.”¹⁰⁶

Hu beszéde alapján egyértelmű, hogy bár Kínának meg kell húznia magát, de ha mégis „tesz valamit”, az valamifajta tompítás kell, hogy legyen. „A »tegyünk valamit« alapja az érdekeink megőrzése és előmozdítása, az erőink gyarapítása [...], a külső ellenállás és nyomás gyengítése.”¹⁰⁷ Ennek kapcsán világosan megfogalmazta, mit is ért tompítás alatt: „Látnunk kell, hogy minél fejlettebb egy ország, annál valószínűbb, hogy külső ellenállásba ütközik, és kockázatos kihívásokkal szembesül [...]; minden eszközt fel kell használnunk, hogy korlátozzuk az ellenséges erők stratégiai feltartóztató politikáját Kínával szemben, és minimalizáljuk a nyomást, amit ezen erők Kínára gyakorolnak.”¹⁰⁸

És végül Hu kifejtette, hogy a *Tao Kuang Jang Huj* kompromisszumot tételez fel, ami az általa használt kifejezések alapján arra enged következtetni, hogy ez valamekkora nyitottságot jelentett a területi igények vonatkozásában, amit pár évvel később visszavont. „Kiváltképp fontos, hogy különbséget tegyünk és megértsük, hogy mit jelent a lényegi érdek, a fontos érdek és az általános érdek. Azt kell előnyben részesíteni, hangsúlyozni és megoldani, amire képesek vagyunk [...] Azon kérdések vonatkozásában, amelyek nem rontják az általános helyzetünket, kölcsönös megértésre és

engedményekre kell törekednünk, hogy erőfeszítéseinket a hosszabb távú és fontosabb nemzeti érdekek védelmére összpontosíthassuk.”¹⁰⁹ A *Tao Kuang Jang Huj* részeként nem célszerű, hogy Kína politikájában jelen legyen a kényszerítés vagy a rendépítés, ami egyébként lehetővé tenné számára érdekei érvényesítését.

A fenti vezetői szintű beszédrejeltek alapján nem lehet kétség afelől, hogy a *Tao Kuang Jang Huj* Kína átfogó stratégiája volt, amelynek lényege, hogy az ország ne tűnjön fel fenyegetőként, elkerülje a bekerítést; a stratégia alapja Kína percepciója az erőviszonyokkal kapcsolatosan az Egyesült Államok vonatkozásában. Vannak szerzők, akik nem értenek egyet ezzel a felfogással; néhányan talán politikai megfontolásokból, megint mások érdemi alapon.

SZKEPTIKUSOK A TAO KUANG JANG HUI KONCEPCIÓVAL KAPCSOLATBAN

A fenti vezetői szintű beszédrejeltek alapján nem lehet kétség afelől, hogy a *Tao Kuang Jang Hui* Kína átfogó stratégiája volt, amelynek lényege, hogy az ország ne tűnjön fel fenyegetőként, elkerülje a bekerítést; a stratégia alapja Kína percepciója az erőviszonyokkal kapcsolatosan az Egyesült Államok vonatkozásában. Vannak szerzők, akik nem értenek egyet ezzel a felfogással; néhányan talán politikai megfontolásokból, megint mások érdemi alapon. A nézeteltérések kétféle formában jelentkeznek: az első, hogy a kifejezés nem átmeneti stratégiára utal Kína relatív ereje alapján, a második, hogy nincs köze az Egyesült Államok hegemoniájának a tompításához.

Ami az elsőt illeti, néhány kínai szerző szerint a *Tao Kuang Jang Hui* nem taktikai, időhöz kötött stratégia, hanem tartós, állandó természetű. A vita azzal kapcsolatos, hogy Kína saját stratégiai és klasszikus kánonjában keveredik a *Tao Kuang Jang Hui* használata. Számos esetben a *Tao Kuang* és a *Jang Hui* kifejezéseket külön-külön vagy egy kifejezésbe olvasztva általában a remetékre alkalmazzák, akik erkölcsi és intellektuális fejlődésük érdekében elvonulva a magányosságot választják. Jang Veng-csang¹¹⁰ visszavonult külügyminiszter-helyettes egy fontos értekezésben, amelyet később a *China Daily*, ez a nyugati fogyasztásra szánt, propagandacélokat szolgáló médiatermék kivonatolt, így fogalmazott: „Elődeink szóhasználatában a *Tao Kuang Jang Hui* kifejezés szerény életmódot és stratégiai meditatálást jelentett, nem

¹⁰⁵ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works], 第二卷 [vol. 2], 518.

¹⁰⁶ I. m. 518.

¹⁰⁷ Uo. (Kiemelés R.D.).

¹⁰⁸ I. m. 510.

¹⁰⁹ I. m. 519.

¹¹⁰ Yang Wenchang. (A Kiadó.)

hasznos taktikát.”¹¹¹ Ebben az értelemben a szerző szerint a *Tao Kuang Jang Huj* „egyaránt alkalmazható jó és rossz időkben”, azt pedig, hogy valaki erős vagy gyenge, nem a külső tényezők vagy változók határozzák meg.

Am ahogy a példabeszéd Koucsien királlyal sugallja, lehetséges, hogy a *Tao Kuang Jang Huj* egy másik irodalmi vonulat terméke, amely sokkal inkább taktikai természetű, és amely a *Tao Kuang Jang Huj* koncepciót a hatalom és a fenyegetés kezelésére alkalmas instrumentális stratégiának tekinti. Még ha meg is engedjük, hogy a *Tao Kuang Jang Huj* kapcsolata a történettel nem teljesen meggyőző, a kifejezés eredete nem perdöntő a jelenkorban történő politikai felhasználása szempontjából. A korábban idézett vezetői beszédek azt bizonyítják, hogy Teng, Csiang és Hu egyaránt világossá tette, a *Tao Kuang Jang Huj* stratégia, amelyet Kínának pontosan ezért kell alkalmaznia, mert anyagi értelemben elmarad a „nemzetközi sztenderdektől”, a nemzetközi erőviszonyok pedig olyanok, amilyenek; ez utóbbiak koncepcionális virágnnyelven a Nyugatot és a nyugati hegemoniát jelentik. Teng maga mondta, hogy nem örök időkre szóló stratégiáról van szó. Ez a kontextus nem hagy kétséget afelől, hogy ellentétben Jang Vengcsang állításával, a *Tao Kuang Jang Huj* nem állandó átfogó stratégia, hanem instrumentális és időhöz kötött.

Másodszor vannak szkeptikusok, akik ugyan elfogadják, hogy a stratégia instrumentális és feltételhez kötött, nem pedig állandó, de vitatkoznak azzal, hogy célpontjában az Egyesült Államok állna, vagy hogy valamilyen átfogó, szervező elv lenne. A *Tao Kuang Jang Huj* koncepciót elemezve Michael Swaine a következő álláspontot képviseli: „Nyugaton gyakran félreértik ezt a koncepciót, mondván, e szerint Kína mindaddig visszafogott kell hogy legyen, és meg kell várnia, hogy eljöjjön az ő ideje, míg alkalmas nem lesz, hogy kihívást jelentsen a globális amerikai hegemonia számára.

...

¹¹¹ Yang Wenchang: My Views about 'Tao Guang Yang Hui'. *Foreign Affairs Journal*, no. 102, 2011.; Yang Wenchang: Diplomatic Words of Wisdom. *China Daily*, 2011. október 29. http://usa.chinadaily.com.cn/opinion/2011-10/29/content_13999715.htm.

Valójában ez a koncepció leginkább diplomáciai (és nem katonai természetű) stratégia, amit a kínai elemzők leggyakrabban Kínának szánt intésnek tekintenek, hogy legyen szerény és visszafogott, építsen pozitív imázst a nemzetközi porondon, érjen el konkrét (bár korlátozott) eredményeket; hogy elkerülje a gyanakvást, a kihívásokat vagy a kötelezettségvállalásokat, amelyek alááshatják Kína régóta folytatott politikáját, amely a belföldi fejlődésre összpontosít.”¹¹²

Swaine-nek igaza van, amikor azt javasolja, hogy a megfigyelők a *Tao Kuang Jang Huj*-t defenzív, ne pedig offenzív stratégiának tekintsék. Bár a koncepció célja, hogy Kína úgy növekedhessen, hogy eközben elkerüli valamilyen ellensúlyt képező koalíció létrejöttét, ám alapvetően mégiscsak a konfliktus elhalasztásáról van szó az Egyesült Államokkal. Először is gyakorlatilag az összes kínai vezető, aki megnyilvánult ebben a kérdésben, egyértelművé tette, hogy Kína erején (kimondva vagy kimondatlanul az Egyesült Államokkal összehasonlítva) múlik, hogy a *Tao Kuang Jang Huj* meddig van érvényben: Az empirikus tények azt mutatják, hogy a *Tao Kuang Jang Huj* azt követően jelent meg, hogy az amerikai fenyegetés a Szovjetunió összeomlása nyomán megnőtt, és hivatalosan a 2008-as pénzügyi válság után került felülvizsgálatra, amikor a kínai elemzők értékelése szerint elkezdődött az egyközpontúság hanyatlása. Másodszor, szemben Swaine érvelésével, a *Tao Kuang Jang Huj* nem csupán „diplomáciai útmutatás”, hanem sokkal szélesebb „stratégiai irányvonal”, amely az államvezetés minden szintje felett áll. Harmadszor, Kína saját agytrösztjei közül nem egynek a munkatársai és más kommentátorok sokkal cinikusabb nézeteket vallanak a *Tao Kuang Jang Huj* vonatkozásában, mint Swaine. Például Jen Hszüetung¹¹³ professzor szétfésülte az útmutatásban használt számos kifejezést, és azt állítja, hogy ezek alapvetően az Egyesült Államok jelentette fenyegetésre reagálnak: „Bizonyos kifejezések, mint »ne vállaljunk vezető szerepet« vagy »ne mi emeljük fel a zászlót«, azt jelentik, hogy Kína nem

¹¹² Michael D. Swaine: Perceptions of an Assertive China. *China Leadership Monitor*, no. 32, 2010, 7.

¹¹³ Yan Xuetong. (A Kiadó.)

akar kihívást jelenteni az amerikai globális vezetés számára annak érdekében, hogy a hidegháború befejeződését követően ne kelljen zéró összegű játszmát folytatnia, amelyben választásra kényszerül: vagy a nemzeti megújulás projektjére fókuszál, vagy fellép az amerikai globális dominancia ellen. Ily módon megakadályozható, hogy az Egyesült Államok gátolja Kína mint globális szuperhatalom felemelkedését.”¹¹⁴

Egyes nyugati megfigyelők szívesen hivatkoznak az egyik vezető kínai diplomata, Taj Ping-kuo¹¹⁵ beszédére, amelyben nem tulajdonított túlzott jelentőséget annak, hogy Kína 2010-ben feladta volna a *Tao Kuang Jang Hujt*. Ám Jen nem ért ezzel egyet, és kitart amellett, hogy a koncepció célpontja az Egyesült Államok. Nyíltan elismeri, hogy Taj beszédének és a sok hűhónak a *Tao Kuang Jang Huj* körül a valós célja „a negatív képzettársítások csökkentése a visszafogottsággal kapcsolatban”, így nem tekinthetők őszintének.¹¹⁶

Összefoglalva: a *Tao Kuang Jang Huj* Kína átfogó stratégiájának fontos eleme. Megjelenése időben szorosan követte a *percipiált amerikai fenyegetést*, és az elfogadásáról szóló indoklás szerint addig marad fenn, amíg fennáll a *percipiált erőkülönbség* az Egyesült Államokkal. A hitelesnek mondható források, mint a pártlapok, amelyek a Párt ideológiai doktrínáját hivatottak terjeszteni, vagy a vezetői beszédek, amelyek ezt a doktrínát meghatározzák, a huszonnégy írásjelből álló intést „stratégiai” és nem „diplomáciai” útmutatásnak nevezik, ami viszont ezt a kifejezést a Párt szótárában a szimpla politika fölé emeli, és nagy autoritást biztosít a számára.¹¹⁷

114 Yan Xuetong: From Keeping a Low Profile to Striving for Achievement. *Chinese Journal of International Politics*, 7, no. 2, 2014, 155–156.

115 Dai Bingguo. (A Kiadó.)

116 Uo.

117 Például még a Központi Párt tankönyvei is így utalnak erre a fogalomra. Lásd 张湘忆 (Zhang Xiangyi): 冷静观察, 沉着应付, 韬光养晦, 决不当头, 有所作为 [Observe Calmly, Calmly Cope with the Situation, Tao Guang Yang Hui, Do Not Take Leadership, Accomplish Something].

És végül számos beszéd a kifejezésnek olyan magyarázatot kölcsönöz, amely szerint az erőfeszítés célja egy esetleges konfrontáció kockázatának mérséklése az Egyesült Államokkal és Kína szomszédaival, miközben csökkenteni lehet a Kínára nehezedő külső nyomást, és bővíteni Kína mozgásterét. Ez azonban maga a tompítás.

ESZKÖZÖK – A TOMPÍTÁS ESZKÖZTÁRA

Ha *Tao Kuang Jang Huj* a dolog lényegét tekintve átfogó stratégia, annak következménye kell hogy legyen az államvezetés eszköztára számára. Ahogy arról korábban szó volt, Csiang és Hu a stratégiát jellemezve arról beszélt, hogy lazítani kell a külső korlátokat, ami összhangban van a tompítással.

A három csapás, amely e stratégia megjelenéséhez vezetett, összehangolt elmozdulásokat eredményezett Kína katonai, politika és gazdasági magatartásában.

Először is katonai szinten a három csapás és a nyomában bekövetkező stratégiai kiigazítás arra kényszerítette Kínát, hogy úgy változtassa a katonai stratégiáját, hogy annak középpontjába a tompítás kerüljön. Az 1980-as évek végén a kínai vezetők figyelme a helyi háborúk és területi viták felé fordult, és Kína hosszú távú terveiben olyan tengeri és légi struktúra kialakítása szerepelt, amely a „tengerellenőrzésre”, azaz a távoli tengerszakaszok megtartására irányult (*sea control*). Ám azt követően, hogy az Egyesült Államok lett a fenyegetés, Kína e stratégia helyébe egy másikat helyezett, amely arra fókuszált, hogy megnehezítse az Egyesült Államok számára a hozzáférést, a behatolást vagy az intervenciót a Kína partjaihoz közeli tengerszakaszokon (*sea denial*). Teng és Csiang személyesen vettek részt ebben a munkában, amely 1993-ban a tompító stratégia *sasoucsien*¹¹⁸ típusú fegyvereit eredményezte, amelyeket Kína aszimmetrikus eszközökként határozott meg a

118 Shashoujian ('a gyilkos bunkója', 'különleges képesség') Kína összetett védelmi rendszerének neve. (A Kiadó.)

hagyományosan erősebb Egyesült Államokkal szemben.¹¹⁹ Kína komoly beruházásokat hajtott végre a *sea denial* stratégia végrehajtásában – felépítette a világ legnagyobb tengeralattjáró-flottáját, a legnagyobb tengérikna- arzenálját, a világ első, felszíni hajók ellen bevethető ballisztikus rakétáját; mindennek célja az esetleges amerikai beavatkozás megghiúsítása, sőt Kína gyakorlatilag minden felszíni harcoló egységét átkonfigurálta a felszíni hajók elleni hadviselésre a többi funkció rovására. Mindezt kinyilvánítottan azon elv alapján, hogy „azt fejlesztjük, amitől az ellenség leginkább tart”.¹²⁰ Ugyanakkor Kína elhalasztotta a tengerellenőrzésbe (*sea control*) eszköz- lendő beruházásokat, mert ezek nem voltak hasznára az Egyesült Államok- kal szembeni tompítási stratégiának. Elhalasztotta repülőgép-anyahajók építését, a partraszálló és aknaelhárító kapacitások kialakítását, valamint a tengeralattjáró elleni hadviselés és a légvédelmi képességek kifejlesztését, mégpedig szintén egy hivatalos elv – „egyes területeken felzárkózunk, mások- kon nem” – alapján.¹²¹ Ami fontos, hogy ezek a lépések a *Tao Kuang Jang Huj* koncepcióhoz kötődtek. Végül is Teng maga hangsúlyozta, hogy Kínának a fegyvergyártást is a *Tao Kuang Jang Huj* alapján kell megszerveznie mind- addig, míg meg nem erősödik. Egy évtizeddel később Csang Van-nien,¹²² a Központi Katonai Bizottság alelnöke szembesült a koszovói amerikai beavatkozás rémével, és ezt mondta: „A Kínai Népi Felszabadító Hadsereg (PLA) dolga válaszul az amerikai intervenciók politika felerősödésére az, hogy emlékezzen, a mi megközelítésünk a *Tao Kuang Jang Huj*.”¹²³ Majd kifejtette, mit ért ezalatt: „Katonai értelemben ez azt jelenti, hogy nagy hangsúlyt kell helyoznunk a *sasoucsien* fegyverekre, összhangban az elvvel, miszerint azt fejlesztjük, amitől az ellenség leginkább fél.”¹²⁴

¹¹⁹ Ezt a kifejezést a 4. fejezet részletesebben tárgyalja.

¹²⁰ Ezt a kifejezést a 4. fejezet részletesebben tárgyalja.

¹²¹ Ezt a kifejezést a 4. fejezet részletesebben tárgyalja.

¹²² Zhang Wannian. (A Kiadó.)

¹²³ 张万年写作组 [Zhang Wannian Writing Group]: 张万年传 [Biography of Zhang Wannian], 2. kötet, Peking, 2011, 解放军出版社 [Revolutionary Army Press], 419.

¹²⁴ Uo.

Másodszor, politikai téren a három csapás és a kínai stratégiaaváltás azt eredményezte, hogy Kína változtatott a politikáján, és immár hajlandó- nak mutatkozott, hogy csatlakozzon a regionális szervezetekhez. A kínai nagykövetek tollából megjelent visszaemlékezések alapján egyértelmű, hogy Kínának azért kellett csatlakoznia ezekhez a szervezetekhez, hogy háromféleképpen is tompíthassa az amerikai befolyást: 1. a szervezetek működésének fékezésével, hogy lassítsa a fejlődésüket, 2. a szervezetek felhasználásával az amerikaiak mozgásszabadságának korlátozására, és 3. a szervezetekhez történő csatlakozás révén a szomszédos országok megnyüg- tatása azt elkerülendő, hogy ez utóbbiak Amerika vezetett koalíciókhoz csatlakozzanak, amelyek ellensúlyt jelentenének Kínával szemben. Peking tartott attól, hogy a csendes-óceáni térségre kiterjedő APEC (Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés) olyan platformmá válik, ame- lyen állva az Egyesült Államok népszerűsítheti a nyugati értékeket, amivel kárt okozhat Kínának, sőt a szervezetből egyenesen akár ázsiai NATO is válhat. Hasonló logika vezette Kínát az ARF (Délkelet-ázsiai Országok Szö- vetségének Regionális Fóruma) vonatkozásában is, amely a multilaterális kérdésekkel foglalkozó tanácsadók félelmei szerint alkalmas lehetett volna Kína korlátozására.¹²⁵ Minden lehetséges módon ellenezte a két szervezet intézményesülését, illetve törekedett a szabályok olyan értelemben tör- ténő átalakítására, ami kizárólag az amerikai katonai műveletek számára jelentett korlátot. Mindez összhangban volt a *Tao Kuang Jang Huj* elvvel, amely szerint Kína nem vállal vezető szerepet, azaz nem kezdeményezi új szervezetek létrehozását; egyébként Teng maga hangsúlyozta, hogy Kína hangja a diplomáciában erősebb lesz, ha egyszer a *Tao Kuang Jang Hujra* már nem lesz szükség.

És végül a három csapás nyomán megváltozott Kína nemzetközi gaz- daságpolitikája is. Az Egyesült Államok gazdasági szankciókat alkalmazott, kilátásba helyezett a legnagyobb kedvezmény elvének (MFN) visszavonását, aminek súlyos következményei lettek volna a kínai gazdaságra, illetve bünte- tő vámokat alkalmazott Kína ellen – mindez ismét arra emlékeztette Kínát,

¹²⁵ Lásd 5. fejezet.

hogy milyen mértékben sérülékeny az amerikai nyomásgyakorlás kapcsán, ezért ez utóbbi tompítása került a kínai erőfeszítések középpontjába. Kína nem egyszerűen az amerikai szankciók lebontására törekedett, igyekezett elérni, hogy a legnagyobb kedvezmény elvének alkalmazása szilárd alapokra kerüljön (ún. „tartósan normális kereskedelmi kapcsolatok” – PNTR). A cél nem egyszerűen a kínai függés korlátozása volt, de az is, hogy az Egyesült Államok ne használhassa egyoldalúan gazdasági erejét. Kína kétoldalú alapon törekedett a PNTR elérésére, de később felhasználta az APEC és a WTO keretében folyó tárgyalásokat is. A WTO-tagságra is azért törekedett, hogy megköthesse az amerikaiak kezét.

A továbbiakban egyenként megvizsgáljuk ezeket az eszközöket, és látni fogjuk, hogy Kína igyekezete, hogy *tompítsa*, miként hozható közvetlen kapcsolatba a három csapással, hogy miként történt meg ezen eszközök mindegyikének módosítása az amerikai erő tompítása érdekében, és hogy ezek a változások összességében miért tűnnek összehangoltak, ami erősen arra utal, hogy a kínai vezetők stratégiai kiigazítást hajtottak végre.

FORGASD A GYILKOS BUNKÓJÁT

TOMPÍTÁS A KATONAI TERÜLETEN

„Azt fejlesztjük, amitől az ellenség a legjobban tart.”¹
(Csang Van-nien, a Központi Katonai Bizottság alelnöke, 1999)

1999. március 27-én Darrell Zelko, az amerikai Légierő alezredese éppen befejezte egy célpont bombázását Belgrád mellett a NATO-hadművelet részeként Szerbia ellen, amely igyekezett tömegesen elűzni a koszovói albánokat otthonukból. Amikor Zelko megfordította lopakodó F-117A típusú vadászbombázóját, hogy visszatérjen az észak-olaszországi Aviano légibázisra, a gépe alatt két fénylő pontot vett észre, amelyek a felhőkből kilépve nagy sebességgel közeledtek felé. A két pont a hangsebesség háromszorosával száguldó rakéta volt, amelyeket a Dani Zoltán vezette szerb légvédelmi egység lőtt ki.²

Dani egysége az 1960-as évekből származó elavult szovjet berendezéssel volt felszerelve, ám a parancsnok újszerű taktikát alkalmazott. Tudta, hogy egysége rendkívül sebezhető az amerikai, sugárzást befogó rakéták miatt, amelyek azonnal megtalálják az ütegeit, ha a szükségesnél akár csak

¹ 张万年写作组 [Zhang Wannian Writing Group]: 张万年传 [Biography of Zhang Wannian]. 下 [vol. 2], Peking, 2011, 解放军出版社 [Revolutionary Army Press], 419.

² Darrell Whitcomb: The Night They Saved Vega 31. *Air Force Magazine*, 2006. december 1. <https://www.airforcemag.com/article/1206vega/>.

egy másodperccel is tovább működtetik tűzvezető radarjaikat; ezt a leckét az iraki légvédelem nem tanulta meg az első öbölháború során. Ezért Dani arra készítette fel az egységeit, hogy a tűzvezető radarokat húsz másodperces időtartamokra aktiválják, és az ütegeket másfél óránként mozgassák a csapás elkerülése érdekében. Készítsenek álradarokat, hogy az amerikai repülőgépek értéktelen célpontokat bombázzanak, alacsony frekvenciájú radarokkal mérjék be a célpontot, és csak *azt követően* tüzeljenek, ha az amerikaiak már befejezték a maguk támadó műveletét. Ennek köszönhetően egysége a háború alatt több mint két tucat rakétacsapást élt túl, azon a szeptemberi éjszakán pedig történelmet írtak.³

Dani rakétája irányíthatatlanná tette a Nighthawk gépet, Zelko katalpultált; őt az amerikai erők azonnal kimentették. Az eset megdöbbentette a világot; ez a gép hosszú idő óta gyakorlatilag láthatatlannak számított a földi légvédelem számára, és most az egyik legkorszerűtlenebb rendszer áldozatául esett, ráadásul ez a rendszer nagyon is hasonlított arra, amivel Kína rendelkezett abban az időben.

Csaknem ötezer mérfölddel távolabb a kínai katonai vezetők óriási érdeklődéssel követték az eseményt. Három napon belül Csang Van-nien, aki akkor a Központi Katonai Bizottság alelnöke volt, egy sietősen összeállított jelentést juttatott el Csiang Cö-min elnök számára a NATO hadműveletéről és a szerbek innovatív harcmodoráról. A jelentésben Csang a következőket írta: „A jugoszláv erők érdekes példáját adták számunkra, hogy magasan fejlett technikai viszonyok között a rosszabbul felfegyverzett fél miként képes legyőzni a jobban felfegyverzett ellenfelet.”⁴ Csang a feljegyzéshez tűzött személyes levélkében kifejezetten könyörgött Csiangnak, hogy olvassa el; mindez bizonyíték arra, hogy Kína nem egyszerűen az aszimmetrikus fegyverekre koncentrált, de alapvetően az amerikai képességek tompítása

³ Az események és taktikák futólagos összefoglalásához lásd Paul F. Crickmore: *Lockheed F-117 Nighthawk Stealth Fighter*. Oxford, 2014; Osprey, 56–58.

⁴ 张万年写作组 [Zhang Wannian Writing Group]: 张万年传 [Biography of Zhang Wannian]. 下 [vol. 2], 415.

sára törekedett.⁵ Nem sokkal később egy magas rangú vezetők számára szervezett megbeszélésen Csang egyértelművé tette, hogy a szerb tapasztalatok tanulmányozása miért is annyira fontos Kína számára, majd ezt az üzenetet a hadseregben széles körben terjesztette. Csang nem kérdőjelezte meg, hogy „a NATO-légicsapások a magas technikai színvonalat képviselő fegyverek összes jellemzőjét és szabályait tükrözték”, de „a szerb ellenállás kifejezetten inspiráló a számunkra. Ezeket a tapasztalatokat be kell építenünk a mi katonai tervezésünkbe” egy erősebb ellenség ellen, ami alatt az Egyesült Államokat értette.⁶

Csang sürgős feljegyzése az „inspirációról”, amit Szerbia kínált az amerikai képességek legyőzésével, tíz évvel azt követően született, hogy Kína – a Tienanmen téri események, az öbölháború és a Szovjetunió összeomlása nyomán – új katonai stratégiát keresett, amely képes az amerikai erő tompítására. Ebben a fejezetben ezt az erőfeszítést tárgyalom. Azt állítom, hogy a három csapást megelőzően a kínai vezetők az 1980-as évek végén helyi háborúkat és területi konfliktusokat vizsgáltak, ezért hosszú távú terveikben olyan tengeri és légi struktúrán, más szóval tengerellenőrzésen (*sea control*) dolgoztak, amelynek a célja távoli tengerszakaszok megtartása, ám azt követően, hogy az Egyesült Államok lett a fő fenyegetés, Peking lemondott erről a stratégiáról egy másik javára. Ez a kínai partokhoz közeli tengerszakaszokra fókuszált (*sea denial*), megakadályozandó az amerikai áthaladást vagy ellenőrzést. Teng és Csiang személyesen is bekapcsolódott ezekbe a munkálatokba, amelyek eredményeként 1993-ban megszületett Kína új „katonai stratégiai irányvonala”. Ez a tompító stratégia *sasoucsien* típusú fegyverek alkalmazását írta elő, amelyek aszimmetrikusnak tekinthetők a konvencionális értelemben fejlettebb Egyesült Államokkal szemben.⁷ Kína

⁵ I. m. 415.

⁶ I. m. 417–418.

⁷ A fogalommal foglalkozó nyugati irodalomhoz lásd Michael Pillsbury: *China Debates the Future Security Environment*. Washington, 2000, National Defense University Press; Jason Bruzdinski: *Demystifying Shashoujian: China's 'Assassin's Mace' Concept*. In Andrew Scobell – Larry Wortzel eds.: *Civil-Military Change in China: Elites, Institutions,*

komolyan beruházott ebbe a stratégiába; hozzálátott a világ legnagyobb tengeralattjáró-flottájának felépítéséhez, tengeriakna-arszenálja is a legnagyobb a világon, létrehozta az első, felszíni hajókkal (elsősorban az amerikai repülőgép-anyahajókkal) szemben bevethető ballisztikus rakétákat, sőt lényegében valamennyi felszíni harci egységét felszíni harcra konfigurálta át, elhanyagolva az összes többi feladatot – aszimmetrikus haditengerészetet állított fel, és egy komplexumot, amely képes a hozzáférés megakadályozására az illető tengerszakaszon, katonai szaknyelven *anti-access/area-denial* (A2/AD) képességeket hozott létre. Mindezt nem is titkoltan az „azt fejlesztjük, amitől az ellenség leginkább tart” elv alapján. Másfelől Kína elhalasztotta a tengerellenőrzési stratégia megvalósítását, mert az nem alkalmas az Egyesült Államok katonai erejének tompítására. Elhalasztotta a repülőgép-anyahajók építését, valamint a partraszálló, a tengeriakna-elhárító, a tengeralattjáró elleni és légvédelmi kapacitások létrehozását. Mindezt az „egyes területeken felzárkózunk, más területeken nem” elv alapján.

Ami fontos, hogy ezek az erőfeszítések a *Tao Kuang Jang Huj* koncepció égisze alatt kerültek megvalósításra. Teng arról beszélt, hogy Kínának a fegyvergyártás terén is ezt az elvet kell követnie mindaddig, amíg meg nem erősödik. És ahogy Csang Van-nien felfigyelt az amerikaiak koszovói háborújára, megismételte azt is, hogy „a kínai hadsereg feladata válaszul [az Egyesült Államok] egyre agresszívabb intervenciók politikájára a *Tao Kuang Jang Huj*”. Majd így folytatta: „Katonai értelemben ez azt jelenti, hogy nagy erővel *sasoucsien* fegyvereket fejlesztünk azon elv alapján, hogy azt fejlesztjük, amitől az ellenség a legjobban tart.”⁸

A továbbiakban a fejezet három részből áll. Elsőként három lehetséges magyarázatot tárgyalok Kína viselkedésére katonai téren, amelyeket egy-

and Ideas after the 16th Party Congress. Carlisle, 2004, US Army War College, 309–364.; Alastair Iain Johnston: *Toward Contextualizing the Concept of Shashoujian (Assassin's Mace)*. Kézirat. 2002. augusztus. Ez a fejezet némileg eltérően közelíti meg a fogalom elemeit az újabb források tükrében.

⁸ 张万年写作组 [Zhang Wannian Writing Group]: 张万年传 [Biography of Zhang Wannian]. 下 [vol. 2], 419.

bevetek az itt tárgyalttal. Másodszor kínai emlékiratok, válogatott munkák, tanulmányok és ideológiai természetű források alapján bemutatom, hogy a kínai katonai stratégia a három csapást követően az amerikai katonai erő tompítására irányult. Harmadszor Kína magatartását elemezve azt is bizonyítom, hogy a tompításra helyezett hangsúly magyarázatot ad Kína katonai célú beruházásaira ebben az időszakban.

A KATONAI STRATÉGIA MAGYARÁZATA

Kétféleképpen is elemezhetjük, hogy Kína ténylegesen miért járt el úgy a katonai célú beruházásai terén, ahogy azt valójában tette: 1. hiteles dokumentumok felhasználásával elemezzük a döntéshozatali folyamatot, és 2. elemezzük a kínai katonai célú befektetések és tevékenységek mintázatát, hogy teszteljük, mi a legjobb magyarázat Kína viselkedésére.

A katonai célú beruházások elemzése során legalább négy fontos mutatót érdemes számba venni – konkrétan a szórást ezeken belül és egymás között, valamint az összehasonlítást más országokkal –, hogy ezeket együttesen vizsgálva bizonyos elméleteket Kína viselkedésére nézve elveszünk, másokat pedig elfogadjunk. Ezek sorrendben: 1. a *beszerzés*, azaz hogy Kína mit vásárolt és mikor; 2. a *doktrína*, ami az elfogadott intézményes elvek halmaza arról, hogy Kínának miként kell harcolnia; 3. az *erő megjelenítése*, azaz hogy Kína hol és hogyan helyezi el katonai erőit és 4. a *képzés*, azaz hogy Kína hogyan és milyen típusú konfliktusokra készíti fel az erőit.⁹ E változókat és a legfontosabb kínai textusokat elemezve tesztelhetjük az egymással versengő elméleteket, amelyek Kína katonai célú beruházásait magyarázzák.

Melyek ezek az egymással versengő elméletek? Az első a *diffúzió* vagy szétterülés, amely szerint az országok a világ legerősebb államát utánozzák, és ennek alapján Kína javarészt az amerikai katonai szervezetet és gya-

⁹ Barry R. Posen: *Military Doctrine and the Management of Uncertainty*. *Journal of Strategic Studies*, 39, no. 2, 2016, 159.

korlatokat másolja.¹⁰ A második magyarázat a *képességhorlátot* helyezi a középpontba; azt ugyanis, hogy költségmegtérítések vagy a szervezeti komplexitás okán Kína nem képes az összes amerikai eljárás átvételére, ezért beruházásai aszerint alakulnak, hogy mit tud átvenni. E két elmélet azzal foglalkozik, hogy kínai oldalon mi áll az államok rendelkezésére, ám a katonai célú beruházások épp ilyen gyakran a keresletről is szólhatnak, arról ugyanis, hogy az államnak mire van szüksége.¹¹ Egy harmadik elmélet tehát a keresletre összpontosít; ez a *bürokratikus politika* elmélete, mely szerint a belső – a Párt és a katonai vezetők, a szárazföldi hadsereg és a haditengerészet vagy a felszíni hadviselés és a tengeralattjáró-flotta vezetői közötti – konfliktusok adnak magyarázatot Kína katonai célú beruházásaira.¹² Ezzel szemben a keresletre alapozó elméletek egy másik csoportja szerint a nemzeti érdek felülemelkedik a páciálisokon. Kimberley Marten Zisk, a Barnard College tanára szerint gyakran előfordul, hogy a katonai vezetők „nem csupán a saját intézményi érdekeikkel törődnek a hazai politikai mezőben, de az állambiztonság szempontjaival is, amit a külső fenyegetés jelenthet”.¹³ Kína esetére alkalmazva ez egy negyedik és egy ötödik elméletet is jelent, amelyek magyarázhatják Kína katonai célú költéseit, és amelyek egyaránt azt veszik alapul, hogy Kína miként percipálja a saját biztonsági környezetét. A negyedik elmélet, amelyet ez a fejezet a magáénak tekint és igyekszik megalapozni – abból indul ki, hogy Kína katonai célú beruházásaira a legjobb magyarázatot egy amerikai katonai beavatkozás fenyegetése jelenti a régióban, ezért beruházásai célja e fenyegetés *tompítása* a hozzáférés megakadályozása révén az illető tengerszakaszon, illetve

¹⁰ Kenneth Waltz: *Theory of International Politics*. Long Grove, 2010 [1979], Waveland Press, 127.

¹¹ João Resende-Santos: *Neorealism, States, and the Modern Mass Army*. New York, 2007, Cambridge University Press.

¹² Lásd a 2. fejezetet: Barry R. Posen: *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany between the World Wars*. Ithaca, 1984, Cornell University Press.

¹³ Kimberly Marten Zisk: *Engaging the Enemy*. Princeton, 1993, Princeton University Press, 3.

légtérben (*anti-access/area-denial* – A2/AD). Az ötödik elméletet Taylor Fravel, az MIT tanára és Christopher Twomey, a Naval Postgraduate School tanára képviseli, akik szerint Kína katonai célú beruházásai középpontjában néhány helyi művelet áll, mint Tajvan, a Délkelet-kínai-tenger, esetleg még az Oroszországgal és Indiával vagy a Koreai-félszigeten kialakuló konfliktus. E felfogás szerint Kína elsődleges fókuszja a régió, és sokkal kevésbé az Egyesült Államok.¹⁴

Ebben és a 8. fejezetben a negyedik és az ötödik elmélet mellett teszem le a voksomat, de szerintem a kérdés nem az, hogy melyik elmélet a helyes, hanem hogy ezen elméletek mindegyike melyik időszakra nézve érvényes. A negyedik elmélet, amely a dolog lényegét tekintve a *tompításról* szól, magyarázatot ad Kína viselkedésére a három csapást követően, az ötödik pedig, amely már kapcsolatba hozható az *éptkezéssel*, leginkább a 2008-as globális pénzügyi válság utáni időszakra ad magyarázatot, amikor az immáron magabiztosabbá vált Kína nyíltan kereste a válaszhelyzeteket a régió váratlan helyzetére.

Az itt felsorolt elméleteket tesztelendő most magukkal a kínai textusokkal foglalkozom, amelyek az ország katonai célú beruházásaival foglalkoznak.

KÍNAI KATONAI TEXTUSOK

A kínai katonai emlékiratok, tanulmányok és ideológiai források azt tanúsítják, hogy 1989 vége óta Kína az Egyesült Államokkal esetlegesen kialakuló konfliktust tekintette a maga szempontjából a legjelentősebb katonai kihívásnak.¹⁵ Ebben a részben 1. beazonosítom a kínai stratégiában bekövetke-

¹⁴ Taylor Fravel – Christopher P. Twomey: *Projecting Strategy: The Myth of Chinese Counter-intervention*. *Washington Quarterly*, 37, no. 4, 2015, 171–187.

¹⁵ A tajvani konfliktusban szereplő tendenciák következményeivel és korlátaival foglalkozó munkához lásd Richard C. Bush – Michael E. O'Hanlon: *A War Like No Other: The Truth about China's Challenge to America*. New York, 2007, John Wiley & Sons.

zett elmozdulást a Tienanmen tér, az öbölháború és a szovjet összeomlás után, és 2. magyarázatot kínállok Kína aszimmetrikus tompító stratégiájára, amelynek középpontjában az Egyesült Államok áll; ennek során elemzem a *sasoucien*, azaz a „gyilkos bunkója” jellegű fegyverekkel kapcsolatos kínai diskurzusokat. A kifejezés meglehetősen sokatmondó, az aszimmetrikus fegyverzeti beruhások szinonimájának is tekinthető. 3. További lehetséges magyarázatokat is megvizsgálók.

STRATÉGIAVÁLTÁS

Az 1980-as években a Szovjetunió egzisztenciális fenyegetést jelentett Kína számára, és ez teljes mértékben lekötötte a védelmi stratégiák figyelmét. Ám az 1980-as évek végére a feszültség fokozatosan enyhült, így a kínai vezetők figyelme a helyi háborúk felé fordult. 1985-ben például Teng Hsziao-ping hivatalosan is módosította Kína stratégiai helyzetértékelését, mondván, immáron nem fenyeget nukleáris összeecsapás közvetlen veszélye a Szovjetunióval. A stratégiai gondolkodásban bekövetkező változás nyomán és részben annak következményeként, hogy a hangsúly fokozatosan eltolódott a haditengerészeti ügyek és a tengeri területi viták felé, a kínai haditengerészet 1986-ban fokozatosan átállította stratégiáját a part menti védelemről a nyílt tengeri védelemre.¹⁶

¹⁶ Számos kiváló nyugati tanulmány létezik Kína dogmatikus változásairól, különösen a „helyi háborúk” fókuszától kezdve a „helyi háborúk csúcstechnológiás körülmények között” és végső soron a „helyi háborúk csúcstechnológiás, informatizált körülmények között” fókuszáig. A végleges tanulmányt lásd Taylor Fravel: *Active Defense: China's Military Strategy since 1949*. Princeton, 2019, Princeton University Press. Lásd még Dennis J. Blasko: *China's Evolving Approach to Strategic Deterrence*. In Joe McReynolds ed.: *China's Evolving Military Strategy*. Washington, 2018, Brookings Institution Press, 335–355.; You Ji: *China's Military Transformation*. Malden, 2016, Polity; Dennis J. Blasko: *The Chinese Army Today: Tradition and Transformation for the 21st Century*. New York, 2006, Routledge; Paul Godwin: *Change and Continuity in Chinese Military Doctrine: 1949–1999*. In David M. Finkelstein – Mark A. Ryan – Michael A.

A kínai biztonságpolitikának ez az iránya azonban nem bizonyult tartós-nak. A Tienanmen tér, az öbölháború és a szovjet összeomlás megváltoztatta Kína biztonsági vízióját, amely így az Egyesült Államokra összpontosított, és nem a szomszéd országokkal esetleg kialakuló helyi (elsősorban tengeri) konfliktusokra. A kínai Központi Katonai Bizottság (KKB) alelnökének – ez a pozíció a legmagasabb katonai beosztás a Főtitkár után – emlékirata, önéletrajzi írásai, válogatott művei és tanulmányai betekintést engednek abba, hogy a kínai katonai stratégia *miért és hogyan* változott. A KKB összes alelnöke a három csapásra vezeti vissza Kína katonai stratégiájának megváltozását.

1993-ban Liu Hua-csing – aki ebben az időben nemcsak a legmagasabb rangú katoná volt, de az utolsó a katonák közül, akik a Politikai Bizottság Állandó Bizottságának is tagja lehettek – hivatalosnak tekinthető tanulmányt tett közzé. Ebben magyarázó megjegyzéseket fűzött Kína új katonai stratégiájához, amelyet abban az évben fogadtak el. A fentiekkel összhangban Liu egyértelműen két általános okkal magyarázta a katonai stratégia megváltozását: 1. a Szovjetunió összeomlása és 2. az öbölháború. Ami az elsőt illeti, Liu okfejtése szerint „a bipoláris rend véget ért [...], [de] a hegemonia és a hatalmi politizálás [ezen az Egyesült Államokat értette] még nem lépett le a globális színpadról”, ezért továbbra is fel kell vele venni a küzdelmet.¹⁷ Nem élvezhetjük a békét, mert „a konfliktusok és a viták, amelyeket a hidegháború idején a szőnyeg alá söpörtek, újra kiéleződtek”. Ez hivatkozás a kínai–amerikai vitákra több kérdés, például Tajvan vonatkozásában, amelyek nem voltak előtérben, mert a hidegháború idején a figyelem középpontjában a Szovjetunió állt. Ugyanezen oknál fogva „nem mondhatjuk, hogy immáron béke van, ezért kicsaphatjuk a lovakat a legelő-

McDevitt eds.: *Chinese Warfighting: The PLA Experience since 1949*. Armonk, 2003, M. E. Sharpe, 23–55.; és Ellis Joffe: *The Chinese Army after Mao*. Cambridge, 1987, Harvard University Press.

¹⁷ 刘华清 (Liu Huaqing): 坚定不移地沿着建设有中国特色社会主义现代化军队的道路前进 [Unswervingly Advance along the Road of Building a Modern Army with Chinese Characteristics]. 解放军报 [PLA Daily], 1993. augusztus 6.

re, a kardokat és a puskákat elcsomagolhatjuk, és a honvédelem modernizációjával majd akkor foglalkozunk, ha a gazdaság már kellő fejlettségi szintet ért el". A Liu által második helyen említett tényező, amely indokoltá tette a stratégia módosítását, az öbölháború. „[A központi vezetés] nagy figyelmet szentelt az öbölháború tanulmányozásának. Az elmúlt években a korlátozott háborúk és köztük különösen az öbölháború speciálisnak mondható jegyekkel rendelkeztek, ezért ki kell mondanunk, hogy az öbölháború speciális konfliktusnak számít", ami szükségessé tette a katonai stratégia módosítását.¹⁸ Peking szemszögéből az öbölháború olyan fenyegető jövőképet vázolt fel, amelyben a magasan fejlett amerikai fegyverrendszerek veszik fel a harcot a korszerűtlen kínai erővel. Ez pedig szükségessé teszi a stratégia megváltoztatását, ahogy azt a következő részekben részletesen tárgyalom.

A KKB három további alelnöke – Csang Csen,¹⁹ Csang Van-nien és Cse Hao-tien²⁰ – közül mindegyik megerősítette, hogy a kínai katonai stratégia jelentős megváltoztatására a szovjet összeomlás, az öbölháború és az amerikai hegemon törekvések miatt volt szükség. Azt is megerősítették, hogy ezek a kérdések az 1990-es évek elején a KKB számos ülésének napirendjén szerepeltek. Csang Csen megjegyezte, hogy „a hidegháborús struktúra vége” és „a magas technikai színvonalú [fegyverzetek] megjelenése” jelentette a „helyzetnek azt a drámai megváltozását, ami szükségessé tette, hogy Kína értelemszerűen változtatást hajtson végre katonai stratégiai irányelveiben”.²¹ Csang Van-nien ezt visszhangozva amellelt érvelt, hogy „a bipoláris világ-szerkezet felbomlása” és az „új változások a hadviselésben, amelyeket a magas technikai színvonalú fegyverzetek megjelenése idézett elő” jelentették „azt a stratégiai hátteret, melynek alapján a KKP Központi Bizottsága és a

¹⁸ Uo.

¹⁹ Zhang Zhen. (A Kiadó.)

²⁰ Chi Haotian. (A Kiadó.)

²¹ 张震 (Zhang Zhen): 张震回忆录 [Memoirs of Zhang Zhen]. 下 [vol. 2], Peking, 2004, 解放军出版社 [Liberation Army Press], 359., 361.

KKB új stratégia irányelvek jóváhagyása mellett döntött”.²² Cse Hao-tien is megemlíttette ezeket a tényezőket, de ezenkívül egy 1991-es beszédében a Tienanmen téri eseményeket követően megjelenő amerikai ideológiai fenyegetésről, a szankciókról és a feltartóztatásról is beszélt: „Tekintettel a viharos és labilis nemzetközi politikai környezetre és olyan körülmények között, amikor a nemzetközi csere és blokádnak, az együttműködés és a feltartóztatás egymás mellett jelen van, következetesen igazodnunk kell ezen új időszak katonai stratégiájához”.²³ E tábornokok mindegyike egyetértett abban, hogy bár a hidegháború befejeződött, „a hegemonia új jellemzői jelentek meg”, és ezek veszélyeztetik Kína újraegyesítését Tajvannal.²⁴ Ezek a témák a katonai területen túl is megjelentek. A három csapás utáni légkör épp elég feszült volt, hogy a Politikai Bizottság minden tagja megkaphasson egy furcsának mondható feljegyzést a konzervatív demagóg Ho Hszin²⁵ tollából, akit az adott pillanat átmenetileg felemelt, és magának Li Peng miniszterelnöknek dolgozhatott külpolitikai tanácsadóként a Vezető Külpolitikai Kiscsoport irodájában. Ebben a szerző amellelt érvelt, hogy az Egyesült Államok katonai csapást mérhet a szárazföldi kínai területekre, és hogy „az Egyesült Államok kitartóan dolgozott és a jövőben is dolgozni fog azon, hogy elszigetelje és blokádnak alá helyezze Kínát, belső zavargások keltésével elérje az ország szétesését, és végül a demokratizálás révén ártalmatlanná tegye”.²⁶ A szerző tiszavirág-életű karrierje a döntéshozatalban az idők jele volt.

²² 张万年写作组 [Zhang Wannian Writing Group]: 张万年传 [Biography of Zhang Wannian]. 下 [vol. 2], 60.

²³ 迟浩田写作组 [Chi Haotian Writing Group]: 迟浩田传 [3]: Peking, 2009, 解放军出版社 [Liberation Army Press], 352–354. (Kiemelés R.: D.)

²⁴ 张震 (Zhang Zhen): 张震回忆录 [Memoirs of Zhang Zhen]. 下 [vol. 2], 361.; 张万年写作组 [Zhang Wannian Writing Group]: 张万年传 [Biography of Zhang Wannian]. 下 [vol. 2], 59.

²⁵ He Xin. (A Kiadó.)

²⁶ A teljes verziót lásd 中华复兴与世界未来. Hosszabb részleteket lásd Willy Wo-Lap Lam: American Ties Are in the Firing Line. *South China Morning Post*, 1991. február 27. A jegyzet jelentősen megszerkesztett változatát lásd 何新 (He Xin): 何新政治经济论文集 [Selected Works of Hexin on Political Economy]. Peking, 1995, 黑龙江教育出版社

E textusok együttesen azt bizonyítják, hogy Kína katonai stratégiája változóban volt. A következő részben azt mutatom be, hogy rövid idő elteltével milyen lett az új stratégia.

A TOMPÍTÁS STRATÉGIÁJA

A három csapást követő években Kína stratégiája koherens módon olyan aszimmetrikus fegyverek kifejlesztését irányozta elő, amelyek alkalmasak az amerikai katonai erő hatékonyságának tompítására. A kínai stratégia kiigazításának története rekonstruálható a magas szintű textusokból és az ülésekről készült jegyzőkönyvekből, amelyek mindegyike azt bizonyítja, hogy 1. Kína úgy vélte, a magas technikai színvonalat jelentő amerikai fegyverek fenyegetést jelentenek a számára, és 2. Kínának aszimmetrikus megközelítésre van szüksége *sasoucien* fegyverek felhasználásával, amelyek alkalmasak a fenyegetés elhárítására.

Ezt a sokatmondó kifejezést – *sasoucien* – gyakran komolytalannak mondják azon az alapon, hogy romantikus regényekben és az újságok sportrovataiban is előfordul, és a jelentése „nagyjából az angol »ezüst pisztolygolyónak« felel meg”,²⁷ ami az ellenfél legyőzésének váratlanul gyors és hatékony módja. Ám a kifejezés történelmi háttere „az ősi kínai folklórban keresendő, amikor a hős a bűvös fegyvert forgatva legyőzi a sokkal erősebb, gonosz ellenfelet”.²⁸ Ami pedig a katonai kontextust illeti, a kifejezés akkoriban valóban valami különlegest takart, aszimmetrikus fegyvereket és képességeket, amelyek segítségével a fejlettebb technológiával rendelkező ellenfelet le lehet győzni.

[Heilong Jiang Education Publishing House], 403–406. Lásd még Haarlan W. Jencks: Chinese Evaluations of 'Desert Storm': Implications for PRC Security. *Journal of East Asian Affairs*, 6, no. 2, 1992, 455–456.; és Lam: American Ties Are in the Firing Line.

²⁷ Johnston: Toward Contextualizing the Concept of Shashoujian (Assassin's Mace).

²⁸ Uo.

Csiang Cö-min, az egyes számú vezető a katonai modernizációról szólva azt mondta, hogy Kínának ki kell fejlesztenie „a saját fejlett, *sasoucien* típusú fegyvereit, amelyek a *fejlett országok* ellen irányulnak, és amelyek alkalmasak arra, hogy Kínát gyors győzelemhez segítsék”.²⁹ Fu Csüan-ju³⁰ tábornok, vezérkari főnök és a Központi Katonai Bizottság tagja így fogalmazott: „A jobban felfegyverzett ellenség legyőzése gyengébb fegyverekkel fejlett technológiai viszonyok között megköveteli, hogy kiváló minőségű *sasoucien* fegyvereink legyenek”.³¹ Nem olyan régen Hszi Csin-ping egy a technológiával foglalkozó beszédében a *sasoucien* kifejezést egyértelműen aszimmetrikusként definiálta.³² Bár egyes tudósok, például Michael Pillsbury, a Pentagon korábbi munkatársa szerint a kifejezés az 1990-es évek végén jelent meg, a ma már elérhető kínai források azt bizonyítják, hogy mind a kifejezés, mind az aszimmetrikus stratégia, amelyre utal, valójában az 1990-es évek elején jelent meg.³³

ÖBÖLHÁBORÚ, KATONAI STRATÉGIA ÉS A SASOUCSIEN

A figyelem nem sokkal a három csapás után fordult az aszimmetrikus stratégia felé. Az öbölháború után egyértelművé vált, hogy mely katonai technológiák jelentenek veszélyt Kínára, és melyek használhatók fel az Egyesült Államok ellen. Ezek a tanulságok bekerültek Kína 1993-as katonai stratégiai

²⁹ Idézi Andrew S. Erickson: *Chinese Anti-Ship Ballistic Missile (ASBM) Development: Drivers, Trajectories, and Strategic Implications*. Washington, 2013, Jamestown Foundation, 36. (Kiemelés R. D.)

³⁰ Fu Quanyou. (A Kiadó.)

³¹ Idézi Bruzdinski: *Demystifying Shashoujian*, 324. (Kiemelés R. D.)

³² 习近平 (Xi Jinping): 习近平在网信工作座谈会上的讲话全文发表-新华网 [The Full Text of Xi Jinping's Speech at the Forum on Cybersecurity and Informatization Work-Xinhuanet]. 2016. április 25. http://www.xinhuanet.com//politics/2016-04/25/c_1118731175.htm.

³³ Pillsbury: *China Debates the Future Security Environment*; Johnston: Toward Contextualizing the Concept of Shashoujian (Assassin's Mace).

irányelvei közé, és ahogy a későbbiekben tárgyalom, Kína katonai célú beruházásaiban is megjelentek. E stratégia részeként Kína olyan fegyverek kifejlesztésével próbálkozott, amelyek segítségével „a gyengébb legyőzheti az erősebbet”. Rögzítésre került, hogy az „amitől az ellenség a legjobban tart” stratégia „adúász, okos sakklépés”, amely alkalmas arra, hogy „elrettentse az erős ellenséget”. E fegyvereket előállítására érdekében Kínának el kellett halasztania bizonyos katonai célú beruházásokat; például a sebezhetőnek gondolt repülőgép-anyahajók és más felszíni hajók építését; ehelyett Peking úgy döntött, hogy „egyes területeken felzárkózik, más területeken viszont nem”.

Az öbölháború kitörésekor a kínai vezetők tisztában voltak azzal, hogy az iraki fegyverek hasonlóak; egyes esetekben akár jobbak, mint a kínaiak. Azt várták, hogy Irak a kínai „népi háború modern verzióját” fogja megvalósítani, ami Washington elhúzódozó szárazföldi háborúra kényszeríti, és ez végül politikai vereséget eredményez számára ellentétben más, simább katonai művelettel, mint korábban Grenada, Líbia és Panama ellen.³⁴ Az Egyesült Államok gyors győzelmét követően a megdöbbent kínai vezetés ijesztő hasonlóságot látott Irak veresége és egy az Egyesült Államok és Kína közötti korlátozott konfliktus kimenetele között. Magas rangú vezetőkből összeállított csapat tanulmányozta az öbölháború tanulságait, és az erről

³⁴ A források összefoglalását lásd in Jencks: *Chinese Evaluations of 'Desert Storm'*, 454. További kiváló áttekintések az öbölháború hatásairól megtalálhatók a következő művekben: Fravel: *Active Defense*; Pillsbury: *China Debates the Future Security Environment*; Ellis Joffe: *China after the Gulf War*. Kaohsiung, 1991, Sun Yatsen Center for Policy Studies; David Shambaugh: *Modernizing China's Military*. Berkeley, 2003, University of California Press; Godwin: *Change and Continuity in Chinese Military Doctrine*; és Blasko: *The Chinese Army Today*. Egy kiváló kötet azt dolgozza fel, hogy Kína hogyan tanulmányozta mások háborúit: Andrew Scobell – Dávid Lái – Roy Kamphausen eds.: *Chinese Lessons from Other People's Wars*. Carlisle, 2011, Strategic Studies Institute. A *The China Quarterly* 1996-os különdíjában számos olyan munkát tartalmaz, amelyek érintik ezeket a témákat. Lásd David Shambaugh: *China's Military in Transition: Politics, Professionalism, Procurement and Power Projection*. *China Quarterly*, no. 146, 1996, 265–298.

készült tanulmányban Cse Hao-tien ezt írta: „az irakiak nem egyszerűen tökéletesen passzív módon reagáltak a légitámadásokra, de a földön is gyors és katasztrofális vereséget szenvedtek”, ami, ahogy fogalmazott, „váratlan volt”.³⁵ Kínai szerzők nyilvánosan elérhető írásaikban az öbölháborút az amerikai „hegemonizmus” példájaként emlegették, és hogy „az Egyesült Államok a világ [és benne Kína] feletti uralomra tör”.³⁶ Ahogy Csang Van-nien fogalmazott: „Az öbölháború után a magasan fejlett technológiával megívott helyi háborúk kerültek előtérbe, és minden nagyobb országnak [köztük Kínának is] módosítani kellett a katonai stratégiáját.”³⁷

A katonai stratégiát módosítandó Kína számos kutatást indított az öbölháború tanulmányozására, alighogy az véget ért. 1991 márciusában a Központi Katonai Bizottság összeült, hogy megvitassa a konfliktust, a megbeszélésen Csiang Cö-min – a Párt főtitkára és a bizottság elnöke – szintén részt vett. A hamarosan egyes számúvá előlépő vezető részvétele egy az öbölháború és főleg annak műveleti aspektusaival foglalkozó tanulmány megvitatásában figyelemre méltónak mondható. Ez arra utal, hogy a kínai katonai stratégia módosítása a lehető legmagasabb szinten történt; más források is megerősítik, hogy Csiang részletekbe menően foglalkozott ezzel a kérdéssel. Cse Hao-tien életrajza szerint Csiang személyesen „foglalkozott az öbölháborúval”, utasította a vezérkart, hogy tanulmányozza a hadviselés jellemzőit és törvényszerűségeit, tanulmányozza az új műveleti mintázatokat, és „tegyen javaslatokat megfelelő ellenlépésekre”, amelyek lehetővé teszik annak a magas színvonalú technológiát alkalmazó hadviselésnek az elhárítását, amelyet az Egyesült Államok műveleti szinten produkált.³⁸ Csan Cseng, aki szorosan együttműködött Csianggal ebben az időben, emlék-

³⁵ 迟浩田 (Chi Haotian): 迟浩田军事文选 [*Chi Haotian Military Writings*]. Peking, 2009, 解放军出版社 [*Liberation Army Press*], 282.

³⁶ Jencks: *Chinese Evaluations of 'Desert Storm'*, 454.

³⁷ 张万年写作组 [Zhang Wannian Writing Group]: 张万年传 [*Biography of Zhang Wannian*]. 下 [vol. 2], 59.

³⁸ 迟浩田写作组 [Chi Haotian Writing Group]: 迟浩田传 [*Biography of Chi Haotian*], 326. (Kiemelés R. D.)

irataiban ezt írta: „Az öbölháború kitörése után Csiang nagyon nyugtalanodott a háború menete miatt, különösen ami a modern fegyverek alkalmazását illeti, és személyesen részt vett számos katonai témával foglalkozó értekezleten.”³⁹ Csiang akár még „útmutatásokat is adott, hogy miképpen foglalkozzanak a fejlett technológia feltételei között felmerülő műveleti kérdésekkel” és „a katonai stratégiai irányelvek kialakításának előkészítésével az új időszakban”.⁴⁰

1991 elején a vezérkar is szervezett egy rendezvényt az öbölháború tanulságainak megvitatására, amelyen Cse Hao-tien is felszólalt, ami képet ad a rendezvényen született főbb megállapításokról. Ahogy fogalmazott, az öbölháború bizonysgot szolgáltatott az Egyesült Államok erejéről, és megmutatta, hogy „a nemzetközi erőviszonyok „nem annyira kedvezők”.⁴¹ Irak veresége azt jelenti, hogy Kínának „tüzetesen tanulmányoznia kell az öbölháború tanulságait és tapasztalatait, hasznos inspirációt kell merítenie belőle, hogy megerősíthessük Kína védelmi és katonai struktúráját”.⁴² A feladat sürgős, hangsúlyozta, mert Kína komoly fenyegetésekkel szembesül. Hivatkozott Argentína és Irak vereségére, amelyet a fejlett fegyverekkel rendelkező nyugati országok mértek rájuk. Cse Hao-tien közvetlen kapcsolatot teremtett e konfliktusok és Kína szerinte nyomorúságos helyzete között.⁴³ „E konfliktusok kimenetele azt bizonyítja, hogy a gyengébb országokat mások ellenőrzésük alá vonják, ezek az országok súlyos vereséget, megaláztatást szenvednek el, sőt még leigázást és pusztulást is. [...] A történelemből számtalan alkalommal megtanulhattuk ezt a leckét, de a keserű valóság [ti. az öbölháború] ismét szembesített ezzel a tanulssággal. Ha ezt a saját helyzetünkre vonatkoztatjuk, nincs veszteni való időnk.”⁴⁴

³⁹ 张震 (Zhang Zhen): 张震回忆录 [Memoirs of Zhang Zhen]. 下 [vol. 2], 361.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ 迟浩田 (Chi Haotian): 迟浩田军事文选 [Chi Haotian Military Writings], 282.

⁴² Uo.

⁴³ I. m. 283. (Kiemelés R. D.)

⁴⁴ Uo. (Kiemelés R. D.)

Tekintettel e nyugtalanító fejleményekre Cse olyan utak-módok felkutatását javasolta, amelyek lehetővé teszik a magas technológiai fejlettséggel rendelkező ellenfél legyőzését. Cse szerint Irak nem talált ilyen aszimmetrikus stratégiákat, és „ez ismét arra kell, hogy rádöbbsen, hogy ha a gyengébb fegyverrel rendelkező ország le akarja győzni az erősebbet”, megfelelő tervekkel kell rendelkeznie. Majd így folytatta: „Az erősebb ellenfél legyőzésének valóban hatékony módja ma is az, amit Mao elnök tanácsolt: úgy harcolsz, ahogy tudsz, és én is úgy harcolok, ahogy tudok. Más szavakkal, neked fejlett fegyvereid vannak, nekem pedig kevésbé fejlettek, de alkalmasak arra, hogy felvegyem veled a harcot.”⁴⁵ Ezt a régi Mao-féle koncepciót – amelyet gyakran emlegettek a „népi háború” kapcsán – kellett újrakonfigurálni a fejlett technológiai viszonyok között, hogy beépíthető legyen Kína katonai stratégiájába. Cse így folytatta: „A taktika tekintetében sokat kell tanulnunk és kísérleteznünk, ennek része specifikusan a népi háború koncepciójának felhasználása az ellenfél legyőzésére a saját kevésbé fejlett fegyvereinkkel. A saját feltételeink és katonai körülményeink között kell kialakítanunk a saját módszereinket, amelyek lehetővé teszik, hogy elrejtjük a gyengeségeinket, érvényesítsük az erősségeinket; ez megakadályozza, hogy az ellenség kihasználja a gyengeségeinket; és lehetővé teszi, hogy csapást mérjünk az ellenség gyengeségeire. A mi normális katonai irányelveinkben erre kell összpontosítanunk, és ez az a stratégiai probléma, amelyet meg kell oldanunk.”⁴⁶

A feladat, ahogy Cse összegezte, „a saját magas technológiai színvonalú fegyvereink kifejlesztése annak megakadályozása érdekében, hogy az ellenség [ti. az Egyesült Államok] meggondolatlan dolgokra vetemedjen” és a fejlett technológiával rendelkező ellenség kényszerítés alá vessen bennünket. Néhány hónappal azután, hogy az öbölháború tanulságait tanulmányozó munkacsoport megtartotta első ülését, a vezérkar elkészítette az öbölháború tanulmányozásáról készült jelentését, amely összegezte a megállapításokat. Cse Hao-tien szerint a jelentés „kiterjedt és alapos elemzést tartalmaz

⁴⁵ I. m. 287.

⁴⁶ Uo. (Kiemelés R. D.)

a tekintetben, hogy miként lehet a meglévő fegyverzettel felvenni a harcot a fejlett technológia előnyével rendelkező ellenséggel”, amin természetesen az Egyesült Államokat értette mint egyetlen szóba jövő lehetőséget.⁴⁷ Néhány hónappal később a vezérkar közzétette ajánlásait Kína új katonai stratégiai irányelveire.⁴⁸

1991–1992 folyamán Kína stratégiája a megvalósulás szakaszába lépett és ezzel párhuzamosan a *sasoucien* kifejezés megjelent Kína politikai rendszerének legmagasabb szintjein. Csang Csen szerint maga Teng Hsziao-ping hívta fel a figyelmet arra, hogy az adott időszakban fejleszteni kell a *sasoucien* fegyvereket, hogy „le lehessen győzni az erősebb ellenséget”.⁴⁹ Csang Van-nien 1992-ben beszédet mondott a Központi Katonai Bizottság és a Politikai Bizottság Állandó Bizottságának együttes ülésén, amelynek témája Kína új katonai stratégiai irányelvei voltak. Ebben Csang Van-nien *sasoucien* fegyvereket szorgalmazott, amelyekkel „kezelni lehet a helyi háborúkat és a magas technológiai szinten zajló fegyveres konfliktusokat”, ez utóbbira nyilván csak az Egyesült Államok képes.⁵⁰

1992 decemberében a Központi Katonai Bizottság tagjai mellett Csiang Cö-min is aktívan részt vett egy kétnapos „katonai stratégiai szimpóziumon”, amelynek feladata az új katonai stratégiai irányelvek véglegesítése volt.⁵¹ Csang Csen beszéde, amely összegezte az új stratégia kapcsán lefolytatott vitát, egyértelműen az amerikai fenyegetésre hivatkozott: „A Kína újkori történelmében átélt szenvedéseket a külföldi ellenségek inváziója okozta”, és ezt kapcsolatba hozta az „[Egyesült Államok] újfajta hegemoniájával [dominancia]”. Azt javasolta, hogy ez kerüljön a védelmi tevékenység közép-

⁴⁷ I. m. 326.

⁴⁸ I. m. 327.

⁴⁹ 张震 (Zhang Zhen): 张震回忆录 [Memoirs of Zhang Zhen]. 下 [vol. 2], 394.

⁵⁰ 张万年写作组 [Zhang Wannian Writing Group]: 张万年传 [Biography of Zhang Wannian]. 下 [vol. 2], 63.

⁵¹ 迟浩田写作组 [Chi Haotian Writing Group]: 迟浩田传 [Biography of Chi Haotian], 327; 张震 (Zhang Zhen): 张震回忆录 [Memoirs of Zhang Zhen]. 下 [vol. 2], 361.

pontjába.⁵² Az öbölháború megmutatta, hogy „a nagy távolságról indított támadóképességek pontossága nyilvánvalóan megnőtt”, és hogy „a nagy távolságú precíziós csapások képesek a kijelölt objektumok elpusztítására [a konfliktuszóna] egész területén”.⁵³ Műveleti szinten aszimmetrikus stratégiára célzott, megjegyezve, hogy „a népi háború stratégiáját és taktikáját meg kell újítani”, és hogy Kína felülvizsgált stratégiájának „az ellenség teljes rendszerének gyenge és kulcsfontosságú pontjaira kell fókuszálnia”.⁵⁴ A KKB még tartott néhány megbeszélést, majd a vezérkar elkészítette a jelentését, és ennek nyomán 1993 januárjában megtörtént az új irányelvek elfogadása, amelyekben a központi szerepet a „helyi háborúk kapták, amelyeket a magas technológiai színvonal feltételei mellett kell megvívni”.⁵⁵ Ezzel hosszú idő után hivatalosan is megtörtént Kína katonai stratégiájának felülvizsgálata.

Az új irányelvek 1993-ban történt nyilvánossá tétele nyomán egyértelművé vált, hogy az aszimmetrikus fókusz a magas technikai felkészültségű ellenségre – mint az Egyesült Államok – megtalálta az utat a véglegesített szakpolitikai döntésekbe. Liu Hua-csing egy hosszú tanulmányban, amelyben az új irányelveket taglalta, megismételte a felső vezetés következtetéseit: „Nézeteink szerint minden magas technikai színvonalú fegyverzetnek megvan a maga gyengesége, ezért mindig meg lehet találni az útját-módját annak, hogy fölébe kerekedjünk”, továbbá hogy „a hadseregünk a maga gyenge felszereltségével [a korábbi konfliktusokban] képes volt arra, hogy legyőzze a jobban felszerelt ellenséget. Ennek a nagyszerű hagyománynak kell tovább élnie a jövőbeni háborúknban, amelyeket magas technikai színvonal mellett fognak megvívni”.⁵⁶ Félreérthetetlenül az Egyesült Államokra célozva így folytatta: „A hegemoniára törekvő országokban a haderő modernizációja

⁵² 张震 (Zhang Zhen): 张震回忆录 [Memoirs of Zhang Zhen]. 下 [vol. 2], 362.

⁵³ I. m. 364.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ I. m. 364–365.

⁵⁶ 刘华清 (Liu Huaqing): 坚定不移地沿着建设有中国特色社会主义现代化军队的道路前进 [Unswervingly Advance along the Road of Building a Modern Army with Chinese Characteristics].

főleg a nagy hatótávolságú csapásmérő fegyverek fejlesztésével történik, és célja a globális harci cselekmények folytatása.”⁵⁷ Liu nem hagyott kétséget afelől, hogy az öbölháború nemcsak azt mutatta meg, hogy ezek a magas technikai színvonalú fegyverek mennyire veszélyesek, de azt is, hogy aszimmetrikus eszközökkel lehetséges a legyőzésük. Liu azt is hangsúlyozta, hogy fel kell éleszteni a Mao-féle régi, aszimmetrikus megközelítést: „Kiváltképp tanulmányozni kell az új taktikai megoldásokat, amelyek lehetővé teszik, hogy kevésbe fejlett fegyverekkel legyőzzük a jobban felfegyverzett ellenséget.”⁵⁸ Liu amiatt is aggódott, hogy „a szakadék Kína és a fejlett színvonal között a világban egyre csak nőni fog”, ha ezeknek az aszimmetrikus lépéseknek a megtételére nem kerül sor.⁵⁹

STRATÉGIAI ÁTVÁLTÁSOK ÉS A SASOUCSIEN

Ennek az új stratégiának a megfelelő végrehajtása, ahogy azt Liu a tanulmányában egyértelművé teszi, Kína részéről átváltásokat tételez fel. Ahogy arra felhívja a figyelmet, az 1993. évi katonai stratégiai irányelvek rögzítik, hogy a katonai célú beruházások középpontjában nem a szárazföldi konfliktusok állnak (például Indiával, Vietnámmal, Oroszországgal vagy az újonnan függetlenné vált közép-ázsiai országokkal). Bár Liu szükségesnek tartotta a hárommilliós hadsereg fenntartását, talán hogy a szárazföldi hadsereg katonai vezetőit megnyugtassa, de szerint a többi fegyvernemnek nagyobb figyelemre van szüksége: „A haditengerészet és a légierő, valamint [...] a műszaki alakulatok fejlesztése kell, hogy elsőbbséget kapjon. Első helyre a haditengerészet és a légierő fejlesztését tettük.”⁶⁰ Kína fontosabb területi vitáinak – és a fókusznak Tajvanon – mind van haditengerészeti aspektusa, amelyben így vagy úgy az Egyesült Államok jelen van, ez magyarázza

a haditengerészetre helyezett hangsúlyt. A későbbi dokumentumokban a hangsúly az Egyesült Államokon még sokkal egyértelműbb, és ahogy Csang Van-nien maga megjegyzi, „az új stratégiai irányelvek meghatározzák a stratégiai irányokat és a katonai ellenfeleket, amelyekkel Kína vélhetően szembesülni fog”.⁶¹ A kontextus ismét erősen valószínűsíti, hogy az Egyesült Államokról van szó.

A felkészülés sokba fog kerülni, és ahogy Liu hangsúlyozta a kínai katonai stratégiai irányelvek tárgyalása során, Kína nem modernizálhat egyszerűen mindent: „A katonai célokra rendelkezésre álló pénz mennyisége korlátozott [...], a berendezések vásárlására és az állóeszköz-beruházásokra rendelkezésre álló pénz valójában nagyon csekély. Ilyen körülmények között a korlátozottan rendelkezésre álló pénzt a lehető legjobban kell elkölteni.”⁶² Valamifajta priorizálásra volt szükség: „Országunk adottságaiból kell kiindulnunk, nem tudunk mindent a legjobb nemzetközi szabványokhoz hasonlítani.” Kína első számú vezetője részt vett ezekben a döntésekben, és ahogy a tábornokok megjegyezték, a sasoucsien erőfeszítések végrehajtása „Csiang Cö-min közvetlen felügyelete alatt történt”.⁶³ Csiang Cö-min előterjesztett a priorizálásra vonatkozó irányelveket, amelyeket aztán a magas rangú katonai vezetők a következő több mint egy évtizedben gyakran ismételtek. Az irányelvek között szerepelt például ez: „válaszd le az elsődlegest a másodlagosról, a dolgokat fontossági sorrendjükben oldd meg”, és „csinálj meg bizonyos dolgokat, más dolgokat viszont ne”, „zárkozz fel bizonyos területeken, más területeken viszont ne”.

⁵⁷ 张万年写作组 [Zhang Wannian Writing Group]: 张万年传 [Biography of Zhang Wannian]. 下 [vol. 2], 165–167. (Kiemelés R. D.)

⁵⁸ 刘华清 (Liu Huaqing): 坚定不移地沿着建设有中国特色社会主义现代化军队的道路前进 [Unswervingly Advance along the Road of Building a Modern Army with Chinese Characteristics].

⁵⁹ 张万年写作组 [Zhang Wannian Writing Group]: 张万年传 [Biography of Zhang Wannian]. 下 [vol. 2], 164; 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], Peking, 2006, 人民出版社 [People's Press], 85., 161., 544.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Uo. (Kiemelés R. D.)

⁵⁹ Uo. (Kiemelés R. D.)

⁶⁰ Uo.

Ezeket a kifejezéseket aztán újra és újra egyértelműen összekapcsolták a prioritizálással a *sasoucsien* fegyverek fejlesztése terén.⁶⁴ Például a Védelmi Tudomány és Technológia Bizottság ülésén mondott beszédében Csang Van-nien, aki a *sasoucsien* munkálatok egyik vezetője volt, a következőket mondta: „A *sasoucsien* építkezéshez sok pénzre van szükség”, azaz „az elmaradott technológiákra épülő programokat el kell hagynunk, mert nem engedhetjük meg, hogy felemésszék korlátozott erőforrásainkat.”⁶⁵ Felidézte Csiang útmutatását, miszerint a *sasoucsien* építkezéshez az kell, hogy Kína „egyes területeken felzárkózzon, más területeken viszont ne”. A *sasoucsien* építkezés felgyorsítására összehívott értekezleten Csang úgy fogalmazott, hogy ezen a területen Kínának „vezető szerephez” kell jutnia szemben a többi területtel.⁶⁶ Egy KKB-ülésen pedig Csang Van-nien ismét visszhangozta Csiang Cö-mint mondván: „A forrásaink korlátozottak, az időnk kevés, nem foglalkozhatunk mindennel. Ha mindennel foglalkozunk, mindent rosszul fogunk csinálni. Ezért kell prioritizálni, elválasztani az elsődlegesen fontos [beruházásokat] a másodlagosaktól, előnyben kell részesíteni azt, amire sürgősen szükség van, és azt kell fejleszteni. Másképpen szólva általánoságban a lényeg, hogy azt fejlesztjük, amitől az ellenség tart.”⁶⁷

A SASOUCSIEN NÖVEKVŐ SÜRGŐSSÉGE
Az irányelvek meghirdetését követő években Kína a legmagasabb szinten foglalkozott az aszimmetrikus *sasoucsien* fegyverek fejlesztésével kiváltképp azért, mert a vezetés többször is szembesült amerikai erő demonstrációkkal.

⁶⁴ 张万年写作组 [Zhang Wannian Writing Group]: 张万年传 [Biography of Zhang Wannian]. 下 [vol. 2], 169–171.

⁶⁵ I. m. 165–167.

⁶⁶ I. m. 170–171.

⁶⁷ 张万年 (Zhang Wannian): 张万年军事文选 [Zhang Wannian Military Writings]. Peking, 2008, 解放军出版社 [Liberation Army Press], 732.

1994-ben Csang Csen vezető tisztviselőkkel folytatott megbeszélésén háromlépéses tervet ismertetett, amelynek célja a fejlettebb technológiával rendelkező ellenség (pl. az Egyesült Államok) legyőzése: Ahogy hallgatósága számára fogalmazott, először is „magas technikai színvonal mellett megvívott helyi háború esetén [a stratégiát] továbbra is arra az elvre kell alapoznunk, hogy gyengébb fegyverekkel győzzük le az erősebb fegyverekkel rendelkező ellenséget”,⁶⁸ majd így folytatta: „A magas technikai színvonal mellett megvívott helyi háború esetén először is alaposan meg kell ismernünk a magas technikai színvonalat képviselő berendezést; a tanulmányozást két komponensre kell bontani: meg kell értenünk a berendezés erősségeit, és meg kell értenünk a gyengeségeit.”⁶⁹ Másodszor, ami a taktikát illeti, „ahelyett, hogy utánóznánk az ellenséget, Kína tartani fogja magát az elvhez, miszerint te a magad módján harcolsz, mi pedig a magunk módján”; ez valójában Mao gondolata volt, amelyet az új feltételekhez kellett igazítani.⁷⁰ Csang ezt követően kifejtette, hogy „a harmadik, egyben legfontosabb lépés a saját ellenlépéseink megtétele, mindenkinek vannak erősségei és gyengeségei, a magas technikai színvonalat képviselő fegyvereknek vannak korlátai, és mindig meg lehet találni a módját annak, hogy ezeket kihasználjuk.”⁷¹ Kína stratégiája, amely a hozzáférés megakadályozására fókuszált (*anti-access strategy*), tehát e három tényezéből állt össze: gyengébb fegyverekkel kell legyőzni az erősebb fegyverekkel rendelkező ellenséget, ennek érdekében egyedi taktikára van szükség, és végül a magas technikai színvonalat képviselő fegyverek korlátait kell megtalálni. Ahogy azt Csang kifejtette, a nagy hatótávolságú csapásmérés kulcsfontosságú, majd hangsúlyozta: „Meg kell oldani a feladatot, hogyan lássunk el messzire, mérjünk csapásokat nagy távolságra, és a csapások hogyan legyenek pontosak, és

⁶⁸ 张震 (Zhang Zhen): 张震回忆录 [Memoirs of Zhang Zhen]. 下 [vol. 2], 390.

⁶⁹ Uo.

⁷⁰ I. m. 391–393.

⁷¹ Uo.

ennek részeként kíváltképp fontos a hatékony *sasoucsien* fegyverek fejlesztésének előnyben részesítése.⁷²

Amikor a feszültségek az Egyesült Államokkal Tajvan kapcsán növekedni kezdtek, a kapcsolat a *sasoucsien* és az amerikai fegyverek között egyértelműbbé vált. Egy megbeszélésen Csang Van-nien kijelentette, hogy Kínának legkésőbb 2000-re „erős, elrettentő képességekkel rendelkező” *sasoucsien* fegyverekre van szüksége annak érdekében, hogy a katonai küzdelem fő irányát kezelni tudja, ami egyértelmű utalás a Tajvani-szorosra, ahol az amerikai beavatkozás feltételezhető.⁷³ 1999-ben egy értekezleten, amely a *sasoucsien* fegyverekkel kapcsolatos kutatási terveket tárgyalta, Csang ismét kapcsolatot teremtett a fegyverek és Tajvan között: „Csian Cö-min elnök többször is hangsúlyozta, hogy magunkévá kell tennünk a *sasoucsien* elvet, ez a [haza] fejlesztésének kulcsa. Csak azt követően, hogy kifejlesztettük a saját *sasoucsien* fegyvereinket, lesz Kína képes arra, hogy stratégiájában kezdeményező szerepet vállaljon.”⁷⁴ Csang hangsúlyozta továbbá a „megosztás ellen irányuló hadviselést”, ami megint csak utalás Tajvanra.⁷⁵ Látnunk kell, hogy a kínai felfogás szerint ezek aszimmetrikus eszközök. Ahogy Csang fogalmazott a kilencedik ötéves terv fegyverfejlesztési fejezetével foglalkozó megbeszélésen, „a magas technikai színvonalon folytatott hadviseléshez valóban szükségünk van trükkös vagy okos sakklépésre, azaz a *sasoucsienre*, amelynek a segítségével teljesülnek a feltételek, hogy elrettentsük és legyőzzük az ellenséget.”⁷⁶

Az 1990-es évek végén, amikor Kína ismét szembesült az Egyesült Államok erődemonstrációjával, csak még intenzívebben törekedett arra, hogy megtalálja ezt a „trükkös vagy okos sakklépést”. Miután 1998-ban az Egyesült Államok csapást mért Irakra, a kínai hadsereg Általános Beszerzési Osz-

tálya aggodalmának adott hangot, mondván, Pekingnek „mielőbb mindent meg kell tennie, hogy képessé váljon *sasoucsien* fegyverek előállítására: Az országunk csak akkor lesz képes egyenes gerinccel járni, ha van néhány ilyen fegyverünk.”⁷⁷ Az Egyesült Államok 1999-es koszovói kampányát követően, ahogy arról a fejezet elején szó volt, a kínai hadsereg nagy figyelmet fordított arra, hogy egyes katonai akciók bizonyossága szerint „a rosszabb fegyverzetel rendelkező fél képes arra, hogy legyőzze a fejlettebb fegyverzetel rendelkező ellenséget”. Ezeket a jelenségeket közvetlenül Csiang Cö-min is megkapta.⁷⁸ Miután az Egyesült Államok 1999-ben tévedésből bombázta Kína belgrádi nagykövetségének épületét, a feldühödött kínai vezetők, mint Csang – akik meg voltak győződve arról, hogy ez „egyáltalán nem volt véletlen, hanem nagyon is előre eltervelt” – a következő napra soron kívül összehívott KKB-ülésen hangsúlyozták, hogy „meg kell gyorsítani a *sasoucsien* fegyverek fejlesztését.”⁷⁹

1999 júliusában a KKB Koszovóval foglalkozó ülésén Csang kapcsolatot teremtett az 1990-es évek amerikai erődemonstrációi és Kína modernizációs stratégiája között. „A nagykövetség »véletlen« bombázása riadót jelentett a kínai hadsereg számára – jelentette ki –, az 1991-es öbölháborútól az 1998-as Sivatagi Róka hadműveleten át egészen a koszovói háborúig 1999-ben a kínai hadsereg súlyos problémák egész sorával szembesült.”⁸⁰ Csang szerint az 1990-es években az amerikai erődemonstráció minden egyes lépése kihívást jelentett Kína biztonsága szempontjából. „Az évszázad végén a koszovói háború fontos lépés volt az Egyesült Államok globális stratégiájának megvalósításában” – mondta ugyanebben a beszédében, majd hozzátette: „és új fejlemény az amerikai hegemon törekvések terén.”⁸¹ „Mit kell a kínai hadseregnek tennie a jövőben nagyon is lehetséges háborús fenyegetések láttán?” Csang „határozott és egyértelmű választ” adott erre

⁷² 张万年写作组 [Zhang Wannian Writing Group]: 张万年传 [Biography of Zhang Wannian]. 下 [vol. 2], 165.

⁷³ I. m. 82.

⁷⁴ I. m. 169–170.

⁷⁵ I. m. 170.

⁷⁶ I. m. 81.

⁷⁷ I. m. 169.

⁷⁸ I. m. 415.

⁷⁹ I. m. 415–417.

⁸⁰ I. m. 420.

⁸¹ I. m. 419.

a kérdésre: Kínának „gyors ütemben fejlesztenie kell *sasoucsien* fegyvereit abból az elvből kiindulva, hogy azt fejlesztjük, amitől az ellenség a legjobba tart. Így lehet megnyerni a fejlett technikai szinten folytatott helyi háborúkat.”⁸² A hangsúly megint csak az Egyesült Államokkal folytatandó háborúk megnyerésén volt.

ALTERNATÍV ÉRTELMEZÉSEK

A számos hiteles kínai katonai emlékirat és válogatott frás együttesen egyértelművé teszi, hogy Kína katonai modernizációja az 1990–2000-es évek folyamán mint előfeltevésből az Egyesült Államokkal magas technikai szinten vívandó háborúból indult ki. Ezek a dokumentumok nem adnak alapot alternatív értelmezésekre Kína magatartását illetően. Például a *diffúzió* vagy a szétterülés elmélete azt tételezi fel, hogy Kína másolja az élenjárók gyakorlatát, a *képességhorlát* elmélete abból indul ki, hogy Kína így tenne, ha a feladat nem lenne pénzügyi értelemben túlságosan megterhelő vagy szervezeti értelemben túlságosan bonyolult. Ám ahogy az idézett szövegekből egyértelműen kitűnik, Kína tudatosan hátrásorolt számos beruházást – az „egyes területeken felzárkózunk, másokon viszont nem” vagy a „válasszuk szét az elsődlegest a másodlagostól” vagy „bizonyos dolgokat megteszünk, más dolgokat viszont nem” elvek alapján – olyanok javára, amelyek hasznos aszimmetrikus eszköznek bizonyulhatnak az Egyesült Államokkal szemben. A *bürokrátikus politikára* hivatkozó elmélet szintén nem ad magyarázatot a kizárólagos fókuszra, amellyel Kína az szimmetrikus hadviseléshez viszonyult. A döntés az aszimmetrikus *sasoucsien* fegyverek fejlesztéséről alapos megfontolás után a legmagasabb szinten született a Központi Katonai Bizottság berkein belül, ami csökkentette annak valószínűségét, hogy az alacsonyabb szintű érdekek hatással legyenek a döntésekre. Minden jel szerint erős tabunak számított, sőt egyenesen szigorú fegyelmi büntetés várt volna azokra, akik a fegyvernemek közötti vagy azokon belüli rivali-

zálásban vesznek részt elvonva ezzel a figyelmet az aszimmetrikus feladat végrehajtásáról. Ahogy Csang Van-nien fogalmazott: „A hadsereg minden osztályának és fegyvernemének szilárdan képviselnie kell az elvet [ti., hogy azt fejlesztjük, amitől az ellenség tart], és mindent meg kell tennie az új, magas technikai színvonalú fegyverek kifejlesztése érdekében. A fókusz biztosítandó a helyi szinteken maradéktalanul biztosítani kell az összhangot az általános célokkal még akár a helyi irodák kárára is. Határozottan fel kell lépünk mindennemű decentralizációval szemben, és senki nem hozhat egyedileg döntéseket az egységek esetében létszám, méret stb. tekintetében. Meg kell tiltanunk, hogy bárki előnyt kovácsoljon a maga számára a helyzetből [a reformokból], és a fegyvelmezésnek kifejezetten összhangban kell lennie az általános célokkal.”⁸³

És végül az sem állja meg a helyét, hogy Kína katonai stratégiája a *régióbeli* szomszédokra fókuszált volna. Ahogy azt a korábbiakban tárgyaltam, a kínai vezetők vitán felül a helyi háborúkkal foglalkoztak, de az ellenfelet leggyakrabban magas technikai szinten állóként jellemezték, amely képes távolsági csapásokra, és célja minden jel szerint a hegemonia biztosítása. Márpedig ez a kritérium abban az időszakban csak az Egyesült Államokra volt igaz. Az ideges kínai katonai vezetők pedig éppen az amerikai erődemonstrációkat tanulmányozták, és egyértelmű párhuzamot vontak a legyőzött országok és Kína helyzete között. Végül minden nagyobb helyi konfliktusban, nemcsak a Tajvani-szoros mint „elsődleges irány”, de a Kelet-kínai-tenger, a Dél-kínai-tenger és a Koreai-félsziget esetében is számolni kell az amerikai jelenléttel, ami komoly korlátozó tényező a kínai siker szempontjából. A magas szinten jóváhagyott kínai textusok, mint a *Katonai Stratégia Tudománya* elismerik, hogy „a közvetlen (azaz a lokális) ellenfél lehet nálunk gyengébb, de ettől függetlenül erős ellenségek (azaz az Egyesült Államok) is beavatkozhatnak. Ezért stratégiai értelemben a kínai hadseregnek továbbra is azon előfeltevés alapján kell működnie, hogy technikailag kevésbé fejlett fegyverekkel kell legyőznie a jobban felszerelt

⁸² Uo.

⁸³ 张万年 (Zhang Wannian): 张万年军事文选 [Zhang Wannian Military Writings], 732.

ellenséget”.⁸⁴ És bár Kínának valóban számolnia kellett szárazföldi konfliktusokkal, elsősorban Indiával és Vietnámmal, de az e részben tárgyalt elemzés alapján megállapítható, hogy Liu Hua-csing már 1993-ben hivatalosan hátrébb sorolta ezeket, hogy a tengeri konfliktusokra fókuszálhasson. Ezt az álláspontot aztán a későbbi hivatalos szövegek, mint az 1999. és 2013. évi *Science of Military Strategy* vagy egészen Hszi elnök legutóbbi beszédéig változatlanul érvényben tartották.⁸⁵

Miután a hivatalos katonai textusok alapján sikerült bizonyítanom az aszimmetrikus stratégia meglétét, most azt fogom megvizsgálni, hogy miként valósult ez meg a gyakorlatban a katonai beruházások terén.

A HOZZÁFÉRÉST AKADÁLYOZÓ PLATFORMOK:

TENGERALATTJÁRÓK, AKNÁK ÉS RAKÉTÁK

A három csapást követő időszakban Kína aránytalanul sokat fektetett be három olyan platform létrehozásába, amelyek alkalmasak a tompítási stratégia végrehajtására; ezek a tengeralattjárók, a rakéták és az aknák. Felépítette a világ legnagyobb tengeralattjáró-flottáját, a világ legnagyobb tengeriakna-

⁸⁴ A *Katonai stratégia tudományának* 2001-es, és az angolra fordított 2005-ös változata, amelyek teljesen azonosak, tartalmazzák ezt a nyelvezetet. Ehhez hasonló nyelvezet más verziókban is megjelenik. Lásd 彭光谦 (Peng Guangqian) – 姚有志 (Yao Youzhi): 战略学 [The Science of Military Strategy]. Peking, 2005, 军事科学出版社 [Military Science Press], 451.

⁸⁵ 建设一支听党指挥能打胜仗作风优良的人民军队 [Establishing Party Command Capable of Creating a Style of a Victorious Army]. 人民网 [People's Daily Online], 2014. július 14. <http://opinion.people.com.cn/n/2014/0714/c1003-25279852.html>; ezt a forrás eredetileg idézi Timothy Heath – Andrew S. Erickson: Is China Pursuing Counter-intervention? *Washington Quarterly*, 38, no. 3, 2015, 149. Lásd még 王文荣 (Wang Wenrong): 战略学 [The Science of Military Strategy]. Peking, 1999, 国防大学出版社 [National Defense University Press], 308.; 寿晓松 (Shou Xiaosong): 战略学 [The Science of Military Strategy]. Peking, 2013, 军事科学出版社 [Military Science Press], 100.

arzenálját és a világ első, felszíni hajók ellen bevethető ballisztikus rakétáját. E képességek létrehozása az 1990-es, illetve a 2000-es évek első felében éles ellentétben áll azzal, hogy Kína abban az időben rendkívül keveset fordított a repülőgép-anyahajóról indítható repülőgépekre, illetve a tengeralattjáró elleni hadviselésre, a légvédelemre, a tengeriakna-elhárító és a partraszálló képességek fejlesztésére, amire a fejezet elején felsorolt elméletek egyike sem ad kellő magyarázatot, köztük a diffúzióra és a képességkorlátra hivatkozók sem. Ráadásul e képességek nem teszik alkalmassá Kínát, hogy szigeteket vonjon az ellenőrzése alá, vagy visszafoglalja Tajvant még akkor sem, ha együtt vizsgáljuk ezeket Kína egyébként korlátozott partraszálló és tengerellenőrzési képességeivel. Újfent látnunk kell, hogy a legjobb magyarázat arra, Kína miért fókuszált ezekre a képességekre, a tompítási stratégia, amelynek ezek a képességek a részét jelentik. Működésük aszimmetrikus abban az értelemben, hogy akadályozzák az Egyesült Államok működését a térségben.

Ez a logika félhivatalos kínai textusokban is megjelenik. Például a 2012-es *Joint Campaign Theory Study Guide* című kiadvány hosszasan értekezik az aszimmetrikus stratégiákról, és egy ponton kimondottan ajánlja a rakéták, a tengeralattjárók és az aknák alkalmazását az aszimmetrikus előny megteremtése érdekében: „Szimmetrikus előnyről akkor beszélünk, amikor az ellenség és a mi erőink is azonos harci képességekkel rendelkeznek, a minőség nagyjából azonos, ezért az ilyen ellenséggel számbeli fölény megléte esetén lehet felvenni a harcot. Ami az aszimmetrikus előnyt illeti, ha az ellenség olyan harci képességekkel rendelkezik, amilyenekkel mi nem, más eszközökre van szükség a legyőzéséhez, és *aszimmetrikus előnyökre* kell szert tennünk, amelyekre a kellő számú rakéta, tengeralattjáró és akna bevetésétől számíthatunk a repülőgép-anyahajó ellen, amelyek így együttesen aszimmetrikus csapásmérő képességet jelentenek.”⁸⁶

Egy másik helyen a szerzők a következőket tanácsolják: „Kína alkalmazzon a vizeinken manőverező repülőgép-anyahajó harci csoporttal szemben

⁸⁶ 李有升 (Li Yousheng): 联合战役学教程 [Joint Campaign Studies Guidebook]. Peking, 2012, 军事科学院 [Academy of Military Science], 199. (Kiemelés R. D.)

rakétatámadást, tengeralattjáró-rajtaütést és tengeriakna-zárat.⁸⁷ A hivatalos szövegekben ezt a három képességet többször is említik, mint amelyek alkalmasak a repülőgép-anyahajók elleni hadviselésre, ez magyarázza, hogy az alábbiakban e három képességgel foglalkozom, valamint a ténnyel, hogy Kína aránytalanul sokat ruházott be ezek létrehozásába. E képességek előnyben részesítését Kína tompítási stratégiájának időszaka alatt érdemes a kínai katonai stratégiával kapcsolatos legmagasabb szintű megszólalások kontextusában vizsgálni, amikor is Csian Cö-min és a KKB számos alelnöke hangsúlyozta, fejleszteni kell a *sasoucsien* fegyvereket, „azt kell fejleszteni, amitől az ellenség tart”, „a gyengék fegyvereit kell fejleszteni, amelyekkel le lehet győzni a technikailag fejlettebb ellenséget”, és hogy „az ellenség gyenge pontjaira” kell fókuszálni. Másfelől a többi képességbe eszközölt viszonylag csekély mértékű beruházás összefüggésbe hozható a főttebb tárgyalt elvekkel, miszerint „válasszuk szét az elsődlegest a másodlagostól” a katonai modernizáció terén, „egyes területeken felzárkózunk, más területeken viszont nem”, illetve „egyes dolgokkal foglalkozunk, de nem mindennel”. A továbbiakban Kína beruházásaival foglalkozom e területek mindegyikén.

TENGERALATTJÁRÓK 2003. április 25-én egy csoport halász valami szokatlan érzelt a Pohaj-tengeren Pekingtől keletre. A vízből egy vékony fémrúd állt ki, csillogott a napfényben. Ahogy óvatosan megközelítették, látták, hogy a rúd valójában egy tengeralattjáró periszkópja, és hogy maga a hajó irányítatlanul sodródik.⁸⁸

A halászok gyorsan értesítették Pekinget, a kutatás pedig azonnal elindult. A tengeralattjáró a kínai Ming osztályhoz tartozó 361. számú volt, de mivel rádiókapcsolatot nem lehetett létesíteni vele, a kínai tengerészek egy

⁸⁷ 李有升 (Li Yousheng): 联合战役学教程 [Joint Campaign Studies Guidebook], 269.

⁸⁸ James Mulvenon: The Crucible of Tragedy: SARS, the Ming 361 Accident, and Chinese Party-Army Relations. *China Leadership Monitor*, no. 8, 2003. október 30., 1–12.

kikötőbe vontatták, ahol felszálltak rá. Belül megtalálták a legénység tagjait holtan, a jelek szerint megfulladtak. A 361-es csaknem tíz napon keresztül hanykolódott a Pohaj-tengeren.

Néhány héttel később Pekingben a külügyminisztérium szóvivője megerősítette a tragédia tényét, amelyet különösebb magyarázat nélkül „műszaki hibának” tulajdonított.⁸⁹ Am egyes elemzők a valódi okot illetően gyanakodtak: szerintük egy rosszul sikerült teszt okozta a tragédiát, amely részét képezte Kína régóta folytatott kísérleteinek a levegőfüggetlen meghajtás kialakítására, amelynek köszönhetően a kínai tengeralattjárókat nehezebben fedeznék fel az amerikai felszíni hajók és a repülőgép-anyahajók.⁹⁰ Az elemzők felfigyeltek arra is, hogy a már amúgy is zsúfolt hajó még további hús matrózzal a fedélzetén hajózott ki, ami szokatlanul sok volt az osztályához tartozó tengeralattjárók esetében. Köztük volt a haditengerészet egy magas rangú tisztje is. Mindez kifejezetten szokatlan volt, és arra utalt, hogy idő előtti éles kísérlet történt.⁹¹

Bár a kívülállók végül is pontosan nem ismerhették meg a tragédia okait, a büntetések egyértelműek volt. A haditengerészet vezetőjét, Si Jün-senget⁹² kirúgták, négy magas rangú vezetőt elbocsátottak vagy lefokoztak. E kudarc ellenére Kína tovább öntötte a pénzt tengeralattjáró-flottája fejlesztésébe, és alig három évvel később a Mingnél fejlettebb kínai Szung osztályú tengeralattjáró azzal döbbsentette meg a világot, hogy egy torpedó hatótávolságán belül a USS *Kitty Hawk* repülőgép-anyahajó mellett a felszínre emelkedett.

⁸⁹ 中华人民共和国外交部 [Foreign Ministry of the People's Republic of China]: 2003 年5月8日外交部发言人在记者招待会上答记者问 [Foreign Ministry Spokesperson's Answers to Journalists' Questions at the Press Conference on May 8, 2003]. 2003. május 8. https://www.fmprc.gov.cn/web/fyrbt_673021/dhdw_673027/t24552.shtml.

⁹⁰ Harvey B. Stockwin: No Glasnost Yet for the Victims of Submarine 361. *Jamestown China Brief*, 3, no. 12, 2003. június 17. <https://jamestown.org/program/no-glasnost-yet-for-the-victims-of-submarine-361/>.

⁹¹ Sebastien Roblin: In 2003, a Chinese Submarine Was Lost at Sea. *The National Interest*, 2018. március 25. <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/2003-chinese-submarine-was-lost-sea-how-the-crew-died-25072>.

⁹² Shi Yunsheng. (A Kiadó.)

Első pillantásra a kínaiak beruházásai a tengeralattjárókba valamennyire furcsának mondhatók. 1990 és 2015 között Kína masszív beruházásokat eszközölt tengeralattjáró-flottája modernizálásába. Kivonta mind a 84 elavult Romeo típusú tengeralattjáróját, beszerzett 14 Ming, 12 orosz Kilo, 13 Szung és 12 Jüan osztályú tengeralattjárót. Elindította az új Shang SSN osztályt, amelyből jelenleg 70 van rendszerbe állítva.⁹³ A legtöbb országban a mélyvízi haditengerészet a repülőgép-anyahajók köré szerveződik. Mi lehet az oka annak, hogy Kína az elmúlt csaknem húsz évben a haditengerészet nagy részét a tengeralattjárók köré szervezte? Miért döntött Kína a három csapás után úgy, hogy létrehozza a világ legnagyobb tengeralattjáró-flottáját, és azt szinte teljes egészében a saját partjaihoz közel állomásoztatja?

A fejezet elején ismerttettem néhány lehetséges magyarázatot; ám ezek nem tűnnek elégségesnek. A *diffúzió* és a *képességhorlát* indokolhatja a beszerzéseket, de nem indokolják a többi fegyvernemhez képest aránytalanul nagy beruházást. Ha *politikai okok*ban hinnénk, hivatkozhatnánk a tengeralattjáró-lobbi erejére a kínai hadseregen belül, ám ez nem tűnik meggyőzőnek; a KKB-nak kevés tagja szolgált a tengeralattjáró fegyvernemnél, alelnök pedig egyszer sem került ki körükből, mindössze kettő volt, aki később a haditengerészet főparancsnoka lett: az egyik három, a másik, Csang Lien-csung⁹⁴ nyolc évig (1988–1996). Ettől függetlenül Csang Liu Hua-csing beosztottja volt. Az utóbbi a KKB alelnöke és a Politikai Bizottság Állandó Bizottságának tagja volt, egyébként pedig a repülőgép-anyahajókat priorizáló haditengerészet elkötelezett híve, aki bármikor felülbírálhatta volna Csangot. Azokkal az elméletekkel sem jutunk messzire, melyek szerint Kína a regionális konfliktusokra összpontosított. Tengeralattjárókkal nem lehet megtartani a vitatott hovatartozású szigeteket, bár hasznosak lehetnek az ilyenek elfoglalása során. Ettől függetlenül Kína még csak alkalmassá sem

tette tengeralattjáróit felszíni hajói védelmére az ellenséges tengeralattjárók támadásai ellen, vagy hogy csapást mérhessenek szárazföldi célpontokra. Ezzel szemben a tengeralattjárókat kifejezetten felszíni hajók elleni hadviselésre alakították ki.⁹⁵ Még ha igaz lett is volna, hogy Kína a szomszédaira összpontosít, mi szüksége volt a túlzott mértékű beruházásokra a tengeralattjárók, másfelől az elégtelen mértékű beruházásokra az ellenőrzés megszerzése terén, amihez repülőgép-anyahajók és más felszíni hajók kellenek?

A válasz összefügg a 361. sz. tengeralattjáró tragédiájával és a meglepetésszerű *Kitty Hawk*-incidenssel. Kína célja a tengeralattjárókkal az amerikai erő tompítása. Ez a fókusz nem alulról – a tengeralattjáró-lobbi felől – érkező nyomás eredménye volt, hanem megfordítva, felső szinten született a döntés arra a vélelemre alapozva, hogy a tengeralattjárók előnyben részesítésével megvalósítható a stratégia, amelynek célja az ellensúly megteremtése a régióban működő repülőgép-anyahajókkal és más felszíni hajókkal szemben. Kína viselkedésének számos aspektusát vizsgálva egyértelműen ez a kép bontakozik ki.

Először is; ami a tengeralattjárók *beszerzését* illeti, 1990–1995 között drámai döntések egész sorának eredményeként Kína felújította teljes tengeralattjáró-flottáját; erre épp akkor került sor, amikor az aggodalmak az amerikai erő demonstráció miatt a tetőpontjukra hágtak. Az öbölháborút követő első években Kína villámgyorsan kivont 54-et a Romeo típusú tengeralattjárói közül, ami elképesztően magas szám, hogy helyét csináljon nagyszámú Ming és Szung osztályhoz tartozó, valamint atommeghajtású, támadó tengeralattjárók beszerzésének. A Szung osztály az első saját építésű dízelmeghajtású tengeralattjáró és az első, amelyet felszíni hajó megtámadására alkalmas cirkálórákétákkal szereltek fel (ami az amerikai hajók elrettentéséhez szükséges).⁹⁶ A Szung osztály gyártása során problémák merültek fel, így aztán Kína ahelyett, hogy csökkentette volna flottája méretét, költséges döntést hozva 12 Kilo típusú orosz tengeralattjárót vásárolt, hogy

⁹³ Yves-Heng Lim: *China's Naval Power: An Offensive Realist Approach*. Burlington, 2014, Ashgate, 90.; The PLA Navy: New Capabilities and Missions for the 21st Century. Washington, 2015, Office of Naval Intelligence. Lásd még Stephen Saunders: *Jane's Fighting Ships 2015–2016*. Couldson, 2015, IHS Jane's.

⁹⁴ Zhang Lianzhong. (A Kiadó.)

⁹⁵ *The PLA Navy*.

⁹⁶ Lim: *China's Naval Power*, 90.; 刘华清 (Liu Huaqing): 刘华清回忆录 [Memoirs of Liu Huaqing]. Peking, 2004, 解放军出版社 [Revolutionary Army Press], 477.

pótolja a hiányt.⁹⁷ A következő évtizedben az amerikai erőfölénnyel kapcsolatos aggodalmak változatlanul fennmaradtak, Kína ezért újabb harmincegy tengeralattjárót vásárolt, ami elképesztő szám. Ezek a hatalmas kiadások alkalmasak voltak az amerikai flotta távol tartására a kínai partoktól, de sokkal kevésbé alkalmasak a szomszédokkal kialakuló konfliktusok kezelésére vagy a távoli tengeri kommunikációs útvonalak (SLOC) védelmére. Ahogy a kínai haditengerészet egyik stratégiai kérdésekkel foglalkozó munkatársa fogalmazott: „Kína (tengeralattjáró-gyártási kapacitása) ötszöröse az amerikaiaknak”, és a Csendes-óceán térségében jelen lévő hetvenöt vagy annál több kínai tengeralattjáró képes a sokkal kisebb számú amerikai erő ellensúlyozására.⁹⁸

A Kína által ebben az időszakban épített tengeralattjárók tulajdonságai szinten sokatmondók. Miért részesítette Kína előnyben a dízel üzemanyagot használó, levegőfüggetlen meghajtású (AIP) tengeralattjárókat az atommeghajtásúakkal szemben?⁹⁹ A dízelalapú tengeralattjáró sokkal csendesebb, mint az atommeghajtású, bár kisebb távolság megtételére képes. Viszont aszimmetrikus eszköz, ami sokkal olcsóbb, mint az amerikaiak atommeghajtású tengeralattjárói és repülőgép-anyahajói, amelyek fenyegetésére az előzőek szolgálnak. Ahogy egy haditengerészeti tiszt megfogalmazta, „egy atommeghajtású tengeralattjáró árából több, akár tíznél is több hagyományos tengeralattjárót lehet vásárolni”.¹⁰⁰ Ezen oknál fogva bár Kína képes lett volna akár több atommeghajtású tengeralattjáró építésére is, nem hozott ilyen döntést, inkább a szovjet stílusú, a hozzáférés megakadályozására fókuszáló haditengerészet létrehozása mellett döntött, amelyben vannak

⁹⁷ Lim: *China's Naval Power*, 90.

⁹⁸ Andrew S. Erickson – Lyle J. Goldstein: *China's Future Nuclear Submarine Force: Insights from Chinese Writings*. In Andrew S. Erickson et al. eds.: *China's Future Nuclear Submarine Force*. Annapolis, 2007, Naval Institute Press, 199.

⁹⁹ William S. Murray: *An Overview of the PLAN Submarine Force*. In Andrew S. Erickson et al. eds.: *China's Future Nuclear Submarine Force*. Annapolis, 2007, Naval Institute Press, 59.

¹⁰⁰ Erickson–Goldstein: *China's Future Nuclear Submarine Force*, 191.

dízel- és atommeghajtású tengeralattjárók is, szemben az amerikai döntéssel, amely kizárólag a atommeghajtású tengeralattjárókat rendszerezíti.

Ebben az időszakban a kínai tengeralattjárók felszíni hadviselésre alkalmas fegyverzettel voltak felszerelve, ami hasznos az Egyesült Államok ellen, de nem különösebben az a szomszéd országok ellen, amelyek esetében inkább a kísérő feladatok ellátása hasznos, de amelyekhez viszont a tengeralattjáró elleni hadviseléshez és szárazföldi csapásméréshez szükséges képességek, illetve az atom-, nem pedig a dízelmeghajtás célszerű. Az 1990-es évek óta a kínai tengeralattjárók főként felszíni hajók ellen bevethető cirkálórakétákkal voltak felszerelve, ami radikálisan különbözik az amerikai Haditengerészet döntésétől, amely egészen a közelmúltig egyáltalán nem rendszerezített cirkálórakétákat, inkább a felszíni hajók támadására alkalmas torpedókkal operált. Kína döntése, hogy a felszíni hajók ellen bevethető cirkálórakétákra koncentrált, lehetővé teszi számára a felszíni hajók támadásakor a torpedókénál nagyobb hatótávolságot (akár 4–10-szeresét is) és sebességet (általában a hangsebességet meghaladó mértékben). 1990-ban a kínai tengeralattjárók egyike sem volt képes felszíni hajók ellen bevethető cirkálórakéta kilövésére, ma jóval több, mint 64 százalék rendelkezik ezzel a képességgel; ez a dolog lényegét tekintve az összes tengeralattjáró, amit 1994 óta építettek vagy vásároltak. A US Office of Naval Intelligence szerint a tengeralattjáróról felszíni hajók ellen indítható cirkálórakéták – köztük az orosz SS-N-27 Sizzler jelű és a hazai gyártású YJ-18 – világszínvonalú, míg a tengeralattjáró elleni hadviselési (ASW) és partraszálló képességei továbbra is meglehetősen gyenge színvonalúak. Mindezek alapján nyugodtan gondolhatjuk, hogy Kína a felszíni hajók elleni hadviselést tekintette prioritásnak a tengeralattjárói számára, ami megint csak az amerikai hajókat, elsősorban a repülőgép-anyahajókat jelenti.¹⁰¹

Másodszor, Kína haditengerészeti doktrínája szintén azt erősíti, hogy a fókusz a tengeralattjárókon van mint a hozzáférést akadályozó eszközökön, nem pedig a kísérő vagy tengerellenőrzési feladatokat ellátó tengeralattjárókon; ebben egyébként a kínai doktrína közös a korábbi szovjettel. Andrew

¹⁰¹ The PLA Navy, 19.

Erickson és Lyle Goldstein a tengeralattjáró-hadviseléssel foglalkozó kínai textusok elemzése során arra a következtetésre jutnak, hogy a kínai szerzők jelentős mértékben merítették a szovjet tengeralattjáró-doktrínából, és a saját helyzetüket – felvenni a harcot egy nagyobb erőt projektáló haditengerészettel – hasonlóknak látják, mint amilyennek a szovjetek látták a sajátjukat.¹⁰² A kínai hivatalos katonai textusok a tengeralattjárót aszimmetrikus eszköznek tekintik az erős ország repülőgép-anyahajó harci csoportja ellen, ami nyilvánvaló utalás az Egyesült Államokra. Ez egyáltalán nem kell, hogy megleljen bennünket; a tengeralattjárókat az első világháború óta aszimmetrikus eszközként alkalmazzák a nyílt vízi flották ellen. A Falkland-szigetekért folytatott háború során – ezt a konfliktust a kínai elemzők alaposan tanulmányozták abból a szempontból, hogy a gyengébb hatalom miként tud eredményt elérni az erősebb Egyesült Államokkal szemben – a brit flotta gyakorlatilag a tengeralattjárók ellen bevethető teljes lőszerkészletét téves célokra lőtte el, így egyetlen járőröző argentin tengeralattjárót sem tudott elsüllyeszteni.¹⁰³ Ráadásul egyes források, amelyek kevésbé tekinthetők hitelesnek, mint a kínai haditengerészet *Shipborne Weapons* elnevezésű kiadványa, egyértelműen ajánlják a tengeralattjárók felhasználását a hozzáférést akadályozó hadműveletekben (A2/AD), különös tekintettel azokra, amelyekben Tajvan, következésképpen az amerikai beavatkozás valamilyen formája szerepel: „Annak érdekében, hogy garantálni lehessen a szükséges nemzetvédelmi erőt, biztosítani a nemzet egységének megteremtését és megőrzését a Tajvan függetlensége projektet, az elmúlt néhány évben Kína fokozta a hagyományos és atommeghajtású új tengeralattjárók gyártását.”¹⁰⁴ A hagyományos kínai tengeralattjárók feladata a partközeli vizek védelme, míg az atommeghajtásúak a Csendes-óceán nyugati részéhez vezető amerikai utánpótlási vonalakat támadhatják.¹⁰⁵

¹⁰² Erickson–Goldstein: *China's Future Nuclear Submarine Force*, 188–191.

¹⁰³ Murray: *An Overview of the PLAN Submarine Force*, 65.

¹⁰⁴ Erickson–Goldstein: *China's Future Nuclear Submarine Force*, 192.

¹⁰⁵ Uo. *China's Future Nuclear Submarine Force*, 192.

Harmadszor, ahogy arról korábban már szó volt, a kínai tengeralattjárók *felvonultatása* oly módon történik, hogy a Kína szomszédságához közeli konfliktusokra fókuszálhassanak. A feladatuk, hogy megnehezítsék az amerikai erők működését a kínai partokhoz közeli szakaszokon. És végül, ha egy pillantást vetünk a kínai erők kiképzésére és a tengeralattjárók részvételével végrehajtott gyakorlatokra, megint csak azt láthatjuk, hogy a hangsúly a hozzáférés megakadályozásán van. 2006-ban és 2015-ben dízel-meghajtású kínai tengeralattjárók követtek amerikai repülőgép-anyahajókat, és torpedókilövésnyi távolságon belül a *felszínre emelkedtek* – ezzel ugyan kockáztatták az észrevétlenséget, de bizonyították, hogy Kína teszteli ezt a képességét. Ezen túlmenően az aknatelepítés is immáron több mint két évtizede a kínai tengeralattjáró-gyakorlatok és a Csingtao¹⁰⁶ Tengeralattjáró Akadémián tanuló közepes rendfokozatú tisztek tananyagának kulcsfontosságú része. Számos esetben ezek az aknatelepítő gyakorlatok nem egyszerűen támadó jellegűek (a célpont az ellenséges kikötő), de defenzívek is (amelyek a repülőgép-anyahajókra és a tengeralattjárókra fókuszálnak). A hivatalos textusok és más dokumentumok egyértelművé teszik, hogy Kína nagy szerepet szán az aknahadviselésnek a repülőgép-anyahajók elleni jövőbeni támadásokban.¹⁰⁷

A kínai hadsereg a 2010-es évek elején kezdte el a partvédelmi aknatelepítést a partközeli vizekben. A partvédelmi aknatelepítés a partközeli vizekben történő aknatelepítés, amely a partközeli vizekben történő aknatelepítés.

AKNÁK: a partközeli vizekben történő aknatelepítés, amely a partközeli vizekben történő aknatelepítés. 1991. február 18-án, hajnali 4 óra 36 perckor a USS *Tripoli* legénységét egy robbanás ugrasztotta ki az ágyból. A 18 500 tonnás, partraszálló képességekkel rendelkező hajó, amelyen 600 fős legénység szolgált, iraki aknára futott a

¹⁰⁶ Qingdao (város). (A Kiadó.) *China's Future Nuclear Submarine Force*, 192.

¹⁰⁷ Andrew S. Erickson – Lyle J. Goldstein – William S. Murray: *Chinese Mine Warfare: A PLA Navy „Assassin's Mace” Capability*. Newport, 2009, Naval War College Press, 9.

Perzsa-öbölben. A robbanás következtében a hajótest víz alatti részén több három négyzetméteres lyuk keletkezett, amelyeken át ömlött be a víz.¹⁰⁸

Két órával később és tíz mérföldre onnan, a USS *Princeton*-t is robbanások sorozata rázta meg. A 9600 tonnás, irányított rakétákkal felszerelt cirkáló egymás után kétszer aknára futott, és szintén vízbetöréssel küzdött.¹⁰⁹

Mind a USS *Tripoli*, mind pedig a USS *Princeton* szerencsésnek mondhatja magát; nem szenvedtek embervesztést, és képesek voltak a vízbetörés elhárítására még mielőtt javításra a kikötőbe érkeztek volna. Ám az incidens sokatmondó volt. Nagy és drága hajókról volt szó – a *Princeton* egymaga egymilliárd dollárba került –, amelyeket pár ezer dolláros iraki aknák tettek harcképtelenné. Egyes becslések szerint akkoriban még több mint ezer akna volt az öböl északi részén, melyek demonstrálták az aknákkal folytatott aszimmetrikus hadviselés előnyeit az erősebb amerikai ellenféllel szemben.¹¹⁰

Kína nagy érdeklődéssel követte ezeket az eseményeket, és beruházási tevékenységét eszerint alakította. Most, évtizedekkel később az Office of Naval Intelligence megállapítása szerint Kína „robusztus aknahadművelési kapacitásokkal rendelkezik”, 50 000–100 000 tengeri aknája van, hozzá „robusztus infrastruktúra a tengeri aknákkal kapcsolatos kutatás, fejlesztés, tesztelés, értékelés és termelés céljaira”.¹¹¹ Ezeket az aknákat számos platformról lehet telepíteni (tengeralattjáró, felszíni hajók és repülőgép) a legkülönbözőbb sávokban. Viszonylag rövid idő alatt Kína teljes mértékben modernizálta a második világháborús időkben származó aknaerőállományát.

¹⁰⁸ R. W. Apple: War in the Gulf: The Overview; 2 U.S. Ships Badly Damaged by Iraqi Mines in Persian Gulf. *New York Times*, 1991. február 19. <https://www.nytimes.com/1991/02/19/world/war-gulf-overview-2-us-ships-badly-damaged-iraqi-mines-persian-gulf.html>.

¹⁰⁹ Richard Pyle: Two Navy Ships Strike Mines in Persian Gulf, 7 Injured. *Associated Press*, 1991. február 18. <https://apnews.com/article/f9c1f4aa006d0436adeaadf100fa6640>.

¹¹⁰ Rod Thornton: *Asymmetric Warfare: Threat and Response in the 21st Century*. New York, 2007, Wiley, 117.

¹¹¹ The PLA Navy, 24.

és „hatalmas készletet halmozott fel a legkülönbözőbb típusú aknákból: lehorgonyzott, sekélyvízi tengerfenéken elhelyezett, sodródó, rakétameghajtású és intelligens aknák”.¹¹² Ma a világban Kínának van a legnagyobb aknaerőállománya.

Van néhány egymással versengő magyarázat, hogy Kína miért fektetett ilyen sokat az aknába, ám ezek közül a legtöbb nem adekvát. A diffúzióra és képességhatárakra apelláló elméletek szerint, amelyek azzal foglalkoznak, hogy mely technológiák terjednek el és melyek nem, adások maradnak a magyarázattal az aránytalanul nagy beruházásokat illetően. A bürokratikus elméletek az erős bürokratikus csoportok meglétére hivatkoznak, ám nem ismerünk olyan beazonosítható érdekeltséget vagy érdekközlációt az aknahadviselés mellett, amely elég erős lenne, hogy befolyásolja a katonapolitikát. És végül az elmélet, mely szerint Kína a regionális konfliktusokra készült a szomszédaival, szintén nem ad magyarázatot az arányost messze meghaladó mértékű beruházásokra. Az akna defenzív eszköz, esetleg hatékonyan használható a tajvani kikötők blokádjára, de önmagában nem képes az ellenőrzés biztosítására, ráadásul Kína olyan aknába investált, amelyek a nyílt vizeken hatékonyak az amerikai tengeralattjárók és repülőgép-anyahajók ellen, ami minőségileg más, mint amelyek Tajvan ellen hasznosak lehetnek.

A legjobb magyarázat Kína beruházásaira a tengeriakna-kapacitások biztosítása. Ez ráadásul magyarázza Kína érdeklődését az öbölháború iránt, s ebből kiindulva a kapacitások részét képezik Kína erőfeszítéseinek, hogy aszimmetrikusan tompítsa az amerikai műveleteket Ázsiában. Először, ami az aknahadviselési képességek beszerzését illeti, az amerikai katonai erővel kapcsolatos aggodalmak, amelyeket az öbölháború felerősített, katalizáló hatásúak voltak. Az öbölháború előtt a kínai kutatások lassú mederben folytak. Kína 1974-ben rendszeresítette első, saját előállítású tengeri aknáját, de az első aknatelepítő hajót csak 1988 decemberében állította hadrendbe; ez a Type-918 kódjelű aknatelepítő azonban lassú és könnyen felfedezhető

¹¹² Uo.

volt, így gyakorlatilag esélytelen a túlélésre harci körülmények között.¹¹³ Az öbölháború után Kína fokozta beruházásait; és aknaárzenáljában a hazai fejlesztések, valamint az oroszoktól megvásárolt aknahadviselési technológiának köszönhetően megjelentek a lehorgonyzott, a sekélyvízi tengerfenéken elhelyezett, sodródó, rakétameghajtású és intelligens aknák. A mélytengeri és rakétaaknák megjelenése összhangban volt a törekvéssel, hogy Kína az amerikai repülőgép-anyahajókat a parti vizeitől távol, az atommeghajtású tengeralattjárókat pedig a parti vizekhez közel is támadni akarta.¹¹⁴

Másodszor, bár nem rendelkezünk hivatalos textusokkal, amelyek a kínai aknahadviseléssel foglalkoznak, a hadsereg dokumentumai, valamint a külső szerzők írásai egyértelműen valószínűsítik, hogy a fókusz az Egyesült Államok volt, és ebben az öbölháború meghatározó szerepet játszott. A konfliktus idején a kínai szerzők tanulmányozták az iraki aknák szerepét az amerikai erőprojekció megghiúsításában, és az aknákat kifejezetten aszimmetrikus eszközként tárgyalták. A *Modern Ships* folyóiratban 1992-ben megjelent cikk hangsúlyozza, hogy az akna a gyengébb ország eszköze, hogy visszaverje az erősebbet, és Irak nyilvánvalóvá tette, hogy az amerikai ellenlépések az aknákkal szemben (MCM) „meglehetősen gyengének” bizonyultak. A kínai katonai szerzők arra is felhívták a figyelmet, hogy a koalíciós erők nem tudtak hatékonyan szembeszállni Irak korlátozott aknahadviselési képességeivel: „Dacára annak, hogy négy ország tizenhárom hajója tevékenykedett ennek érdekében, az eredmény nem volt kielégítő; az okot az egyes hajók drámaian különböző képességei jelentették, így az előrehaladás (az iraki aknák leküzdése terén) nagyon lassú volt.” Durván egy évtizeddel később ezek a következtetések általánosan elfogadottá váltak az aknahadviseléssel foglalkozó kínai szakirodalomban. Egy írás, amely az iraki aknatelepítést vizsgálta a második iraki háború idején, a következőképpen fogalmazott: „Mindenki tudja, hogy az első iraki háború idején az iraki aknák komoly károkat okoztak egyes amerikai hadihajóknak.” Ez a 2004-ben megjelent írás azt állítja, hogy bár az amerikai aknaelhárító

¹¹³ Erickson–Goldstein–Murray: *Chinese Mine Warfare*, 9.

¹¹⁴ The PLA Navy, 24.; Erickson–Goldstein–Murray: *Chinese Mine Warfare*, 44.

technológia (MCM) fejlődött, ám a viszonylag egyszerű aknák továbbra is korlátot jelenthetnek a magas technikai felkészültségű amerikai erők erőprojekciós képességei számára. Álláspontját alátámasztandó a szerző egy amerikai tengerészisztet idéz, aki MCM-feladatokat látott el az Operation Iraqi Freedom ideje alatt: „Az aknavadászat és -felszedés még ideálisnak mondható tengeri és harci körülmények között is frusztrálóan lassú és veszélyes művelet.”¹¹⁵ Ahogy a *People's Navy* folyóiratban megjelent egyik cikk tanúsítja, a kínai elemzők nagyon fontosnak tartották ezeket a tanulságokat egy lehetséges amerikai–kínai konfliktus szempontjából: „Az Egyesült Államok az utánpótlást tengeri úton biztosítja. De Kína nem Irak. Kínának fejlett tengeri aknáinak vannak [...] Ez végzetes fenyegetést jelent az amerikai tengeri szállítás számára [...]. Abban a pillanatban, hogy kitör a konfliktus a Tajvani-szorosban, a kínai haditengerészet aknákat telepíthet. Az amerikai hajó ASW [tengeralattjáró elleni hadviselés] tevékenységéhez a térséget aknamentessé kell tenni. Az öbölháború idején az amerikaiaknak több mint fél évbe telt, hogy az összes iraki aknától megtisztítsák a területet. Ezért aztán nem lesz könnyű dolguk, ha az összes kínai aknát fel akarják szedni.”¹¹⁶

Bizonyos kínai aknahadviselési képességek fókusza egyértelműen az amerikai hozzáférés megakadályozása. Kína nagy összegeket fordított a gyorsan fejlődő rakétaakna – amelyet high-tech tengeri aknának nevez – előállítására. Ezek mélyen a felszín alatt lehorgonyzott aknák, amelyek képesek arra, hogy gyorsan felemelkedve csapást mérjenek a célpontra.¹¹⁷ Kína nem egyszerűen vásárolt ilyen aknákat Oroszországtól (PMK–1, PMK–2), de átvette az orosz katonai doktrínát is; azaz ahogy Oroszország tette, az ellenség atommeghajtású tengeralattjárói (SSN) használja ezeket.¹¹⁸ Kína egyetlen ellensége, amelynek atommeghajtású tengeralattjárói vannak, az Egyesült Államok, ezért nyugodtan kijelenthetjük, hogy ezeknek az aknáknak a feladata az amerikai képességek tompítása; ezt

¹¹⁵ Erickson–Goldstein–Murray: *Chinese Mine Warfare*, 3–5.

¹¹⁶ Idézi uo. 5.

¹¹⁷ I. m. 20.

¹¹⁸ I. m. 21.

egyébként számos kínai szerző egyértelművé is teszi.¹¹⁹ Az egyik szerző az ilyen irányú orosz képességekkel foglalkozva ezt írja: „Ezek a fegyverek olyan gyorsan támadják az atommeghajtású tengeralattjárókat [SSN], hogy azoknak nincs idejük ellenlépések megtételére, ráadásul nagyon hatékonyak számítanak az egytörzsű amerikai tengeralattjárók ellen.”¹²⁰ A hivatalos szövegek elég erős utalásokat tartalmaznak arra nézve, hogy a tengeralattjárók az aknahadviselés kulcsfontosságú célpontjainak tekinthetők. Például a *Campaign Theory Study Guide* tengeralattjárók ellen kialakított aknazónákat szorgalmaz, egy 2017-es szövegkönyv pedig, amely az aknahadviseléssel foglalkozik, többször is hivatkozik arra, hogy az aknákat tengeralattjárók ellen kell bevetni.¹²¹

Nagyon fontos, hogy az aknahadviseléssel foglalkozó kínai kvázi mértékadó textusok általában visszatérő kifejezéseket használnak erősen hangsúlyozva az aszimmetriát az erősebb ellenféllel kapcsolatban, például az aknát „könnyű telepíteni, nehéz felszedni”, ami az aszimmetrikus műveleti előnyökre utal, vagy „négy uncia eltakarít ezer fontot”, ami a pusztító potenciál aszimmetrikus természetére utal.¹²² Egy másik gyakorta használt kifejezés szerint az aknák „nem keltik fel a figyelmet”, ezen a kínai szerzők azt értik, hogy az erős haditengerészettel rendelkező országok, kiváltképp az Egyesült Államok nem fordítanak túlzott figyelmet erre a területre.¹²³ Kínai források gyakran emlegetik, hogy az aknák egyszerre jelentenek „fejlett és egyszerű technológiát”, ami mögött az a tény van, hogy az egyenként tízezer dolláros aknák kilencvenhatmillió dolláros kárt okoztak az amerikai hajóknak.¹²⁴ Összességében ezek a kifejezések, amelyek sűrűn visszaköszönnék az aknahadviseléssel foglalkozó kínai szövegekben, erőteljes utalást jelen-

¹¹⁹ Uo.

¹²⁰ Idézi uo. 44.

¹²¹ Uo.

¹²² I. m. 41.

¹²³ Uo.

¹²⁴ I. m. 43.

tenek arra, hogy aszimmetrikus eszközről van szó, amelynek célpontja az Egyesült Államok.

Harmadszor, az aknahadviseléssel kapcsolatos kínai kiképzési gyakorlatok is arra utalnak, hogy a műveletek célpontja a magas technikai szinten álló ellenség, mint az Egyesült Államok: Kína ma is sokkal több időt fordít az aknahadviseléssel kapcsolatos gyakorlatokra, mint bármely más ország. Ahogy Bernard Cole megjegyzi, a kínai haditengerészet minden más országnál több időt fordít ilyen gyakorlatokra: „A kínai haditengerészet felszíni egységei évente kötelesek gyakorolni az aknatelepítést, ami korántsem megszokott más országok haditengerészetében.” Ez újabb bizonyíték arra, hogy az aknahadviselésbe eszközölt kínai beruházások sokkal jelentősebbek annál, mint amit bármilyen elmélet alapján várni lehetne.¹²⁵ Ami a tengeralattjárókra illeti, az aknatelepítés több mint két évtizede kulcsfontosságú része a kínai tengeralattjáró-kiképzési programoknak, és fontos része a Csingtao Tengeralattjáró Akadémián tanuló közepes rendfokozatú tisztek tananyagának. A *People's Navy* folyóiratban megjelenő cikkek nagy részletességgel foglalkoznak az aknatelepítési gyakorlatokkal, sőt ezeket egyenesen „a tengeralattjáró-hadviselés legalapvetőbb követelményének” nevezik.¹²⁶ A gyakorlatok középpontjában olyan feladatok állnak, hogy miként lehet szembeszállni az Egyesült Államok tengeralattjáró elleni képességeivel, amelyek az aknatelepítéssel foglalkozó tengeralattjárók ellen irányulnak; ilyenek a tengeralattjáró elleni repülőgépek és helikopterek, a tengeralattjárók ellen telepített aknamezők és az atommeghajtású tengeralattjárók. Ezek a képességek arra utalnak, hogy a kínai aknatelepítési erőfeszítések középpontjában az Egyesült Államok áll.¹²⁷ És végül, ami a légi platformokra illeti, az aknák légi úton történő célba juttatása legalább 1977 óta, ha nem régebben a kínai kiképzés fontos részét képezik. E gyakorlatok forga-

¹²⁵ Bernard D. Cole: *The Great Wall at Sea: China's Navy Enters the Twenty-First Century*. Annapolis, 2001, Naval Institute Press, 156.

¹²⁶ Erickson–Goldstein–Murray: *Chinese Mine Warfare*, 33.

¹²⁷ I. m. 33–34.

tókönyvében komoly ellenséges képességek, köztük a fejlett elektronikus hadviselési képességek feltételezése szerepel, amilyenekkel Kína legtöbb versenytársa nem rendelkezik.¹²⁸

RAKÉTÁK

1992-ben Cse Hao-tien, a Központi Katonai Bizottság akkori alelnöke a kínai vezetés nagy részével együtt örjögött a dühtől.¹²⁹ Washington nem sokkal korábban döntött száz F-16-os vadászpilóta eladásáról Tajvan-nak, és döntött arról, hogy a jövőben is masszív katonai jelenlétet tart fenn a régióban. Kína számára mindkét fejlemény aggasztó volt. Ám ahogy Cse megjegyezte, nem sokkal a repülőgép-eladások után a kínai hadsereg Második Tüzérségi Hadteste javaslatot tett egy lehetséges megoldásra.

A Második Tüzérségi Hadtest, amely 1962-ben jött létre és nevét személyesen Csou En-lajtól kapta – a forradalmártól, aki a KKP tényleges vezetője volt, amíg Mao a hosszú menetelés alatt le nem váltotta. A Második Tüzérségi Hadtest feladata évtizedek óta Kína nukleáris stratégiai elrettentő képességének fejlesztése. Ám ez fokozatosan változóban volt, és a terület most javaslattal élt a kínai tábornok számára.

Ahogy Cse visszaemlékezéseiben felidézi: „A Második Tüzérségi Hadtest javaslata a Központi Katonai Bizottság és a vezérkar számára az volt, hogy Kína fejlessze ki hagyományos rakéták egy szériáját, amely képes az ellenséges repülőterek, hajók és az infrastruktúra támadására.”¹³⁰ Ez a komoly diverzifikáció a hagyományos hadviselésben jelentős következményekkel járt, de Cse Hao-tien, ahogy fogalmazott, „határozottan támogatta a javaslatot.”¹³¹ Ezt követően „felkérte a megfelelő részlegeket, hogy azonnal

komolyan vegyék fontolóra a javaslatot, végezzenek közös kutatásokat, és gyorsítsák meg a hagyományos rakéták kifejlesztését” a Második Tüzérségben belül.¹³² És ezzel a program, amelynek eredménye Kína híres „repülőgépanyahajó-gylkos” felszíni hajó elleni ballisztikus rakétája (ASBM), megszületett.

Miután Cse találkozott a Második Tüzérség vezetőivel, Kína éveken keresztül óriási összegeket fordított az ASBM-program felállítására. Ennek során új rakétaosztályt fejlesztett ki, amelyet addig egyetlen ország sem tett meg. Pontosán ezen oknál fogva Kína ASBM-programja bizonyosan nem magyarázható a *diffúziós* vagy a *kapacitáskorlátra* apelláló elmélettel. A *bürokratikus* szemponttal operáló elmélet adhatna magyarázatot a masszív beruházásokra hivatkozva a Második Tüzérségre mint érdekcsoportra, amely működteti ezeket a fegyvereket (ez utóbbi elnevezése jelenleg a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg Rakéta Erő). Nem vitatva a Második Tüzérség fontosságát Kína nukleáris biztonsága szempontjából, érdemes megjegyezni, hogy hosszú ideje a kínai hadsereg legkisebb fegyverneme volt, egyetlen vezetője sem töltötte be a KKB alelnöki posztját, ami a befolyás korlátozott voltára utal. És végül az ASBM csak korlátozott mértékben alkalmazható a *regionális* konfliktusokban Kína szomszédaival, mert kialakítása főleg repülőgép-anyahajók elleni bevetésre teszi alkalmassá, amelyekkel Kína szomszédai jellemzően nem rendelkeznek. India kivétel, de Kína aligha képes támogatni ASBM-jeit ennyire távoli vizeken hajózó repülőgép-anyahajók ellen. Maguk a kínai kiadványok is utalnak az ASBM korlátozott hasznosságára, különösen ami a tengerellenőrzési műveleteket illeti. Ahogy egy szerző megjegyzi, az ASBM „nem helyettesíti a repülőgép-anyahajókat, a tengeralattjárókat és a többi, hagyományos haditengerészeti eszközt”. Az ASBM „hasznos az ellenség tengeri eszközeinek a leküzdése terén, de nem alkalmas a teljes tengerellenőrzés megszerzésére, pláne nem tengeri erőprojekcióra.”¹³³ A tény, hogy az ASBM nem alkalmas erőprojekcióra és tengerellenőrzésre, azt jelenti, hogy csak korlátozottan hasznos a Tajvani-

¹²⁸ Uo.

¹²⁹ 迟浩田写作组 [Chi Haotian Writing Group]: 迟浩田传 [Biography of Chi Haotian], 357.

¹³⁰ Uo.

¹³¹ Uo.

¹³² Uo.

¹³³ Erickson: *Chinese Anti-Ship Ballistic Missile (ASBM) Development*, 71.

szorosban vagy a Kelet- és Dél-kínai-tengeren végzendő műveletekben, hacsak a feladat nem az elrettentés vagy a válasz az amerikaiak repülőgépanyahajóra támaszkodó intervenciójára. Kína beruházásaira az ASBM-képességek megteremtésébe a légből csúszó magyarázatot az kínálja, ha az átfogó stratégia részének tekintjük, amelynek célja az amerikai erő tompítása.

Először is, ami az ASBM beszerzését illeti, Kína motívációja e képesség létrehozását illetően az amerikai erőprojekció miatt érzett aggodalom volt. Kína egyáltalán nem költött ASBM-re abban az időszakban, amikor még nem tekintette az Egyesült Államokat fenyegetésnek, legalábbis 1986 előtt egészen biztosan nem. Egy magas szinten született előterjesztésben, amely a 2000-ig tartó időszakra szóló beruházási tervekkel foglalkozott és amelyet a Második Tüzérség főmérnöke abban az évben jegyzett, az ASBM-ről nem történik említés.¹³⁴ Valójában számos forrás azt támasztja alá, hogy a Második Tüzérségnek semmilyen hagyományos rakétája nem volt nagyjából 1992-ig; ez az a fordulópon, amikor a kínai katonai stratégia megváltozott a Tienanmen tér, az öbölháború és a szovjet összeomlás hatására. A Második Tüzérség félhivatalos története megerősíti e részletek némelyikét, utalva arra, hogy a három csapást követően megváltozott a fegyverneim feladata: „Az 1990-es évek elején a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága, az Államtanács és a Központi Katonai Bizottság tanulmányozta és felmérte a kialakult helyzetet a nemzetközi katonai küzdelmek, valamint a kínai fegyver- és berendezésfejlesztés fényében, és tudományos alapon stratégiai döntést hozott a kínai rakétafegyverek új típusának kifejlesztéséről.”¹³⁵

Észszerű a feltételezés, hogy ezek között az új rakétafegyverek között ott volt a hagyományos ASBM is tekintettel arra, hogy a Második Tüzérség

¹³⁴ I. m. 50.

¹³⁵ The 'Long Sword' Owes Its Sharpness to the Whetstone – A Witness's Account of the Build-Up of the Two Capabilities of a Certain New Type of Missile. In 辉煌年代回顾在改革开放中发展前进的第二炮兵 [Glorious Era: Reflecting on the Second Artillery's Development and Advances during the Period of Reform and Opening]. Peking, 2008, 中央文献出版社 [CCP Central Committee Literature Publishing House], 681–682. (Kiemelés R. D.)

feladatkörébe tartoznak a ballisztikus rakéták, és Cse életrajza is nagyjából megerősíti, hogy a fordulat 1992 körül következett be.¹³⁶ Az 1990-es évek közepére minden jel szerint az új ASBM-program végrehajtása már jócskán előrehaladt, legalábbis épp eléggé ahhoz, hogy a kínai tisztek elhencegessenek vele. Ahogy Larry Wortzel megjegyzi: „Az első alkalomra, amikor a kínai vezérkar egyik magas rangú tisztje említést tett a repülőgépanyahajók támadására alkalmas ballisztikus rakétákról, akkor került sor, amikor két anyahajónk megjelent (a Tajvani-szorosban kialakult válság idején). Átkarolta a vállamat, és azt mondta, ballisztikus rakétákkal elsüllyesztjük az anyahajóitokat, aztán hosszan beszélgettünk erről. Nem tudom, folytattak-e kutatásokat ezt megelőzően, de [...] 1996-ban volt az első alkalom, hogy ezzel szembesítették.”¹³⁷ Andrew Jackson meggyőzően dokumentálja, hogy az ASBM-programmal kapcsolatos technikai munkálatok abban az évben gyorsultak fel. 1999-re a félhivatalos kínai kiadványokban megjelentek az első hivatkozások, amelyek szerint az ASBM alkalmas az anyahajók elleni csapásmérésre. Azt követően, hogy az Egyesült Államok beavatkozott Koszovóban, illetve véletlenül amerikai bombák találták el a belgrádi kínai nagykövetség épületét, a Központi Katonai Bizottság döntött a „gyilkos bunkója” típusú fegyverek fejlesztésének felgyorsításáról. Ezek egyike az ASBM. Összességében mindez arra utal, hogy az ASBM fejlesztésének fő hajtóerejét az amerikai erőprojekcióval kapcsolatos aggodalmak és nyugtalanságok jelentették – gyakran, de nem kizárólag a Tajvannal kapcsolatos forgatókönyvek.

Másodszor, a hivatalos források egyértelműen fogalmaznak a tekintetben, hogy az ASBM hasznos a repülőgépanyahajókkal rendelkező fejlett országok hadseregével szemben, ami értelemszerűen az Egyesült Államokat jelenti. A *The Science of Second Artillery Campaign* című katonai szöveggönyv, amely 2004-ben jelent meg és az általános vélekedés szerint a Második Tüzérség intézményi álláspontját képviseli, egyértelműen tárgyalja az ASBM

¹³⁶ 迟浩田写作组 [Chi Haotian Writing Group]: 迟浩田传 [Biography of Chi Haotian], 357.

¹³⁷ Erickson: *Chinese Anti-Ship Ballistic Missile (ASBM) Development*, 31.

felhasználását a repülőgép-anyahajókkal szemben. A kiadvány leszögezi, hogy az ASBM „a gyilkos bunkója” típusú fegyver, konkrétan pedig az a feladata, hogy elrettentse és blokkolja az ellenséges repülőgép-anyahajó-csoportokat. Felsorol néhányat a működéshez szükséges előfeltételek közül, például hogy „a repülőgép-anyahajó-csoporttal kapcsolatos információknak valós időben kell rendelkezésre állniuk, mert a repülőgép-anyahajó mozgó célpont”. Egy másik részben ezt olvashatjuk: „Amikor az anyahajóról fel szálló repülőgépek sokasága folyamatosan bombázza a partvidékünket, az erőteljes légitámadás megállítása úgy lehetséges, ha az ellenség központi hajóegységére *sasoucien* csapást mérünk.”¹³⁸ Kevésbé hivatalosnak tekinthető kiadványok még egyértelműbben fogalmaznak arról, hogy az ASBM feladata az Egyesült Államok elrettentése. Tung Lu,¹³⁹ a *Naval and Merchant Ships* elnevezésű kiadvány egyik szerzője megjegyzi, hogy az ASBM aszimmetrikus fegyver, amelyet nagyhatalmak ellen kell bevetni: „A hidegháború vége óta a repülőgép-anyahajó a nagyhatalmi erő jelképe lett, viszont a ballisztikus rakéta szintén hatékony fegyver lett a fejlődő országok számára szerte a világban, hogy megvédhessék a biztonságukat és kesztyűt dobhasanak a nagyhatalmaknak. A repülőgép-anyahajó ereje a gazdag és a szegény országok közötti erőkülönbségből fakad. A ballisztikus rakéta viszont lehetőséget ad arra, hogy kihasználjuk a támadó- és védekezőfegyverzet fejlesztése terén meglévő időkülönbséget [...]. Az ASBM minden kétséget kizáróan jelenleg (ha a jövőben nem is feltétlenül) hatékony eszköz a katonai beavatkozás elrettentésére.”¹⁴⁰

Más szerzők, köztük a Második Tüzérség magas rangú tisztjei az ASBM-et illetően 2005-ben hasonló szellemben fogalmaztak: „A jövőbeni tengeri ütközetekben elsődleges szerephez jutnak a precíziós irányítású, nagy hatótávolságú ballisztikus rakéták [...]. Fegyverkezési programunkban [...] a nagy hatótávolságú, tengerről indított, precíziós irányítású ballisztikus

¹³⁸ 于际训 (Yu Jixun): 第二炮兵战役学 [The Science of Second Artillery Campaigns]. Peking, 2004, 解放军出版社 [Liberation Army Press].

¹³⁹ Dong Lu. (A Kiadó.)

¹⁴⁰ Idézi Erickson: *Chinese Anti-Ship Ballistic Missile (ASBM) Development*, 27.

rakétákat prioritásként kell kezelnünk.”¹⁴¹ Ezek a prioritások nyilvánvalóan egy Keleten kialakuló konfliktusra alapoznak, és céljuk, hogy kezeljék Kína gyengébb technológiai felkészültségét, elrettentsék a külföldi hatalmat a beavatkozástól, és ebben az értelemben egy nagyobb, átfogó stratégia részének kell tekintenünk. Egy kínai stratégia elemző ezt írja: „[Az ASBM] Kína számára nagyobb mozgásszabadságot biztosít a stratégiai fontosságú katonai és politikai műveletek terén a keleti partszakaszon [...]. A taktikai ballisztikus rakétarendszer [létrehozása] bármely nagy intenzitású konfliktusban a part menti tengersizakaszokon aszimmetriát teremt Kína javára a tűzerő tekintetében, ami valamennyire képes ellensúlyozni Kína minőségi lemaradását a hagyományos haditengerészeti platformok esetében. Továbbá ez az aszimmetria mindkét fél számára »lélektani« felső határt jelöl ki a konfliktus intenzitása tekintetében. Mindkét fél számára lehetőséget ad ugyanis arra, hogy könnyebben visszatárlaljanak a »racionálitáshoz«, ami így nagyobb mozgásteret eredményez a tengeri konfliktusok megoldása terén.”¹⁴²

Ezek a nézetek a legmagasabb szinten is megerősítést nyertek. Amikor Hszü Caj-hou,¹⁴³ a Központi Katonai Bizottság akkori alelnöke 2009-ben látogatást tett az Egyesült Államokban, és kérdést kapott Kína ASBM-jeiről, implicit módon kapcsolatot teremtett a ballisztikus és cirkálórakéták, illetve az Egyesült Államok elrettentése között egy tajvani forgatókönyvben: „A fegyverekkel és berendezésekkel, köztük a ballisztikus és cirkálórakétákkal kapcsolatos kutatás és fejlesztés, amelynek eredményeiről képet alkothattak a nemzeti ünnepünk [2009. október 1.] alkalmából rendezett katonai felvonuláson, kizárólag önvédelmi célokat szolgálnak, [...] és minimumfeltételnek tekinthetők a nemzetbiztonságunk szempontjából. És amint azt önök is tudják, Kína előtt áll még a nemzetegyesítés feladata.”¹⁴⁴

Ami a kiképzést illeti, néhány jel azt mutatja, hogy a Második Tüzérség hagyományos egységei azon feltételezés alapján gyakorlatoztak, hogy

¹⁴¹ Idézi uo. 70.

¹⁴² Uo.

¹⁴³ Xu Caihou. (A Kiadó.)

¹⁴⁴ I. m. 29–30.

amerikai beavatkozást kell elhárítaniuk, ami nagyon erős utalás arra, hogy Kína olyan forgatókönyvekkel készül, amelyekben az Egyesült Államok szerepel. Ahogy Christman megjegyzi: „Az egyik legfontosabb eredmény, amit a Második Tüzérség Hadtest elért, hogy felkészítse hagyományos erőit a műveletekre egy súlyosan fenyegető környezetben, hogy létrehozott egy »szemben álló erő« elnevezésű egységet, amely alkalmas a gyakorlatozó egységek műveleteinek tesztelésére a legkülönbözőbb harctéri viszonyok között.” Christman továbbá megjegyzi: „Az ún. Kék hadsereg szemben álló ezred [...] feladata, hogy szimulálja a potenciális amerikai rakétaelhárítási műveleteket. Ez az egység számos taktikát alkalmaz, köztük az elektronikus zavarást, számítógépes hálózati műveleteket, vírustámadást, tűzerőtámadást, speciális műveleteket, elektronikus félrevezetést, »logikai bombákat«, rosszindulatú kódokat, amelyek mind alkalmasak szabotázsakciókra a számítógépes rendszerek ellen.”¹⁴⁵ Ilyen akciókat csak az Egyesült Államok képes végrehajtani Kína hagyományos rakétarendszerei ellen, ami ismét bizonyosságot jelent az amerikai erővel kapcsolatos kínai aggodalmakra.

REPÜLŐGÉP-HORDOZÓ ANYAHAJÓK

1973. október 25-én a hetvenöt éves Csou En-laj kínai miniszterelnök külföldi látogatókat fogadott. Csou egészségi állapota egyre romlott, de nem tudta, hogy hólyagrákban szenved, mert Mao megtiltotta az orvosának, aki már egy évvel korábban felállította ezt a diagnózist, hogy megmondja Csounak, sőt azt is, hogy kezelje. Romló egészségi állapota dacára Csou változatlanul nagyon aktív volt. Ezen a találkozón országa területi vitáival foglalkozott, és ennek kapcsán arról beszélt, hogy Kínának repülőgép-hordozó anyahajókra van szüksége. „Egész életemben politikai és katonai kérdésekkel foglalkoztam, és mind ez idáig nem láttam kínai anyahajót” – panaszkolta. „Dél-Vietnám megszállva tartja a Nansa- és Hszisa-szigeteket, de anyahajó

¹⁴⁵ Ron Christman: Conventional Missions for China's Second Artillery Corps. *Comparative Strategy*, 30, no. 3, 2011, 211–212., 216–220. Lásd még 91. jegyzet.

híján a kínai haditengerészet legfeljebb bajonettel harcolhatna”, kitéve az ellenséges anyahajók támadásának. Érzelemtől átítatott hangon kijelentette: „Elviselhetetlen számomra, hogy nincs repülőgép-anyahajónk.”¹⁴⁶

Csou kijelentése és Kína első repülőgép-anyahajójának vízre bocsátása között negyvenegy év telt el. Ezen időszak alatt tizenöt ország – Argentína, Ausztrália, Brazília, Kanada, Franciaország, Németország, India, Olaszország, Japán, Hollandia, Oroszország, Spanyolország, Thaiföld, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok – működtetett anyahajót.¹⁴⁷ A brit haditengerészet első ilyen hajóját, a HMS *Furious* nevűt 1917-ben bocsátotta vízre, száz évvel megelőzve Kínát. Miért tartott ez Kína számára ilyen hosszú ideig?

A diffúzióra hivatkozó elméletek nem adnak magyarázatot arra, hogy Kína miért nem tett szert erre a képességre, amellyel a vezető országok már rég rendelkeztek, hiszen az elmélet szerint Kínának már rég be kellett volna szeréznie egy vagy több ilyen hajót. A *képességhorlára* apelláló elmélet valamivel jobban teljesít, mert azt tételezi fel, hogy „a bevezetés magas pénzügyi és szervezeti követelményei” megnehezítik az anyahajó hadrendbe állítását.¹⁴⁸ Am a tapasztalati tények Kína esetében ezt nem igazolják, hisz már jóval 2012 előtt beszerezhetette volna anyahajóját. Először is képes lett volna arra, hogy megépítse a maga könnyű, nem atommeghajtású repülőgép-hordozó változatát – nem vitás, sokba került volna, és nem lett volna könnyű –, ha ezt prioritásnak tekinti. Ian Storey és Ju Csi¹⁴⁹ elemzők szerint Kína „már az 1960-as évek derekára, a kaotikus kulturális forrada-

¹⁴⁶ Ez az idézet több forrásban is megjelenik. Lásd Andrew Erickson: China's Ministry of National Defense: 1st Aircraft Carrier 'Liaoning' Handed Over to PLA Navy. 2012. szeptember 25. <https://www.andrewerickson.com/2012/09/chinas-ministry-of-national-defense-1st-aircraft-carrier-liaoning-handed-over-to-pla-navy/>; Huang Jingjing: Chinese Public Eagerly Awaits Commissioning of Second Aircraft Carrier. *Global Times*, 2016. április 16. <https://www.globaltimes.cn/content/977459.shtml>.

¹⁴⁷ Michael Horowitz: *The Diffusion of Military Power*. Princeton, 2010, Princeton University Press, 68.

¹⁴⁸ I. m. 65.

¹⁴⁹ You Ji. (A Kiadó.)

lom tetőpontján képes lett volna leküzdeni az atomfegyverek előállításával kapcsolatos műszaki és a pénzügyi problémákat, azóta az ország tudományos, ipari és gazdasági alapjai lényegesen erősebbek lettek”, legalábbis egy könnyű anyahajó megépítéséhez biztosan, ha ezt a kínai vezetés stratégiai szempontból fontosnak tartotta volna.¹⁵⁰ Továbbá, bár az anyahajó-építési program nyilván felemésztette volna a haditengerészet költségvetésének jelentős részét, de pótlólagos költségvetési forrásokat lehetett volna találni, ahogy ez az atomfegyverek és az atommeghajtású tengeralattjárók esetében meg is történt.¹⁵¹ Hitelesnek nevezhető kínai források megerősítik ezt az értelmezést, és bizonyítják, hogy a döntés az anyahajók beszerzéséről a prioritások és nem a pénzügyi vagy szervezeti korlátok szem előtt tartásával született meg. Liu Hua-csing admirális, aki akkoriban a kínai haditengerészet parancsnoka volt, emlékirataiban a saját beszédét idézi, amelyet 1987-ben a hadsereg vezérkara előtt mondott el: „Ami azt a kérdést illeti, hogy technológiai értelemben készen állunk-e arra, hogy repülőgép-hordozó anyahajókat és az ilyen hajókról felszállni képes repülőgépeket építsünk, a repülőgépgyártás, a hajóépítés, valamint a releváns ágazatok vezetői és szakértői szerint képesek vagyunk az ehhez szükséges alapvető feltételek biztosítására.”¹⁵² Ami a pénzügyi kérdéseket illeti, Liu megjegyezte, hogy a szükséges források más programok terhére átcsoportosíthatók: „A repülőgép-hordozó anyahajó harci csoportjának létrehozása feltételezi a beruházási források időbeni lefutásának módosítását, de összességében nem jelent komoly költségnövekedést.”¹⁵³ Ebben az időszakban Kína nyugati segítséget is kapott, amelyből az anyahajóprogram is részesülhetett volna, ideértve egy rendszerből kivont ausztrál anyahajót 1985-ben és lényeges

¹⁵⁰ Ian Storey – You Ji: China's Aircraft Carrier Ambitions: Seeking Truth from Rumors. *Naval War College Review*, 57, no. 1, 2004, 90.

¹⁵¹ Tai Ming Cheung: *Growth of Chinese Naval Power*. Singapore, 1990, Institute of Southeast Asian Studies, 27. Lásd még John Wilson Lewis – Xue Litai: *China Builds the Bomb*. Stanford, 1988, Stanford University Press.

¹⁵² 刘华清 (Liu Huaqing): 刘华清回忆录 [Memoirs of Liu Huaqing], 480.

¹⁵³ Uo.

műszaki cserelehetőségeket is – mindezek révén Kína az 1990-es években megépíthette volna saját repülőgép-anyahajóját.¹⁵⁴

Másodszor, túl azon, hogy Kína megépíthette volna a saját anyahajóját, átalakíthatott vagy vásárolhatott volna ilyen hajót külföldről is. Számos fejlődő ország döntött úgy, hogy vásárol, átalakít, működtet és évtizedekig fenntart könnyű repülőgép-hordozó anyahajókat, például Brazília az 1960-as évektől, India 1961-től, Thaiföld 1996-tól. A nyugati államok még a Tienanmen téri mészárlás és az azt követő fegyverembargó után is hajlandók lettek volna támogatni Kína anyahajóprogramját; Spanyolország például felajánlotta, hogy megépít egy ilyen hajót Kína számára. Franciaország felajánlotta egyik régebbi anyahajója modernizálását (bár mindkét üzlet kútba esett), számos nyugati vállalat pedig tanácsadói szerződéseket írt alá kínai cégekkel, amelyek alapján fontos ismereteket vagy tervrajzokat adtak át. És ami a legfontosabb, Oroszország is készen állt arra, hogy folytassa tervrajzok, szakértelem, technológia és hajótörzsek átadását. Ha Liu Hua-csing nem tévedett abban, hogy Kína az 1980-as években készen állt arra, hogy anyahajót építsen, akkor az 1990–2000-es években, különösen orosz segítséggel, már egészen biztosan képes lett volna erre. A Szovjetunió összeomlása után nyolc éven belül Kína három korábbi szovjet anyahajót vásárolt: a *Minszk*, a *Kijev* és a *Varjag* nevűt, az utóbbit minden jel szerint működő gépekkel és műszaki dokumentációval, ami megkönnyítette a felújítást.¹⁵⁵ Ha pedig a felújítás nehézségekre ütközött volna, Kína fizethetett volna az oroszoknak, hogy tegyék működőképesé az anyahajót, ahogy azt India tette az *Admiral Gorskov* esetében 2-3 milliárd dollárért.¹⁵⁶ Az 1990–2000-es években Oroszország már komoly segítséget nyújtott

¹⁵⁴ Storey – You Ji: China's Aircraft Carrier Ambitions, 79.

¹⁵⁵ Minnie Chan: Mission Impossible: How One Man Bought China Its First Aircraft Carrier. *South China Morning Post*, 2015. január 18. <http://www.scmp.com/news/china/article/1681710/sea-trials-how-one-man-bought-china-its-aircraft-carrier>.

¹⁵⁶ Gorshkov Deal Finalised at USD 2.3 Billion. *The Hindu*, 2010. március 10. <http://www.thehindu.com/news/national/gorshkov-deal-finalised-at-usd-23-billion/article228791.ece>.

Kína számára hadserege modernizációjában. A kérdés ezért változatlanul az, hogy ha Kína képes volt anyahajót építeni vagy felújítani, miért halasztotta ezt el évtizedekre?

Talán lesznek, akik azt állítják, hogy a halasztás oka az apparátus volt abban az értelemben, hogy más fegyvernemek – tengeralattjáró vagy szárazföldi – opponáltak volna az erőforrások átcsoportosítását. Bár az igaz, hogy az anyahajóprogram leginkább prominens opponensei magas rangú tengeralattjáró-tisztek közül kerültek ki, mint Vang Si-csang,¹⁵⁷ a valóság az, hogy a haditengerészet felső vezetése egyértelműen érdekelt volt a repülőgép-hordozó anyahajók beszerzésében.¹⁵⁸ „A haditengerészet tisztjei mindig is javasolták egy repülőgép-hordozó anyahajó megépítését” – jegyzi meg Cseng Min,¹⁵⁹ a Haditengerészeti berendezések és technológiák osztályának a vezetője.¹⁶⁰ Ráadásul a haditengerészet helyettes vezetői mind az 1980-as években (Csang Hszü-szan),¹⁶¹ mind pedig az 1990-es években (Ho Peng-fej)¹⁶² erőteljesen támogatták az anyahajóhoz köthető légierő fejlesztését, és támogatták a *Varjag* titkos megszerzésére vonatkozó döntést.¹⁶³ És ami a legfontosabb, Liu Hua-csing fáradhatatlanul küzdött a kínai anyahajóért; ő a beszámolók szerint a Szövjetunióban Gorskov admirális keze alatt nevelkedett; ez utóbbi az anyahajóhoz köthető légierő profétája volt. Liu híres volt a mondásáról, mely szerint ha Kína nem építi meg saját

¹⁵⁷ Wang Shichang. (A Kiadó.)

¹⁵⁸ Zheng Dao: Voyage of the Varyag, *Caixin*, 2011. július 27. <http://english.caixin.com/2011-07-27/100284342.html?p2>.

¹⁵⁹ Zheng Min. (A Kiadó.)

¹⁶⁰ Uo.

¹⁶¹ Zhang Xusan. (A Kiadó.)

¹⁶² He Pengfei. (A Kiadó.)

¹⁶³ Minnie Chan: PLA Brass 'Defied Beijing' over Plan to Buy China's First Aircraft Carrier Liaoning. *South China Morning Post*, 2015. április 29. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/1779721/pla-brass-defied-beijing-over-plan-buyaircraft-carrier>.

repülőgép-hordozó anyahajóját, forogni fog a sírjában.¹⁶⁴ Nagyon kevésbé valószínű, hogy a tengeralattjáró vagy a szárazföldi fegyvernem alacsonyabb szintű érdekei semlegesítették volna egy olyan befolyásos szószólót, mint Liu, aki az 1980-as évek legnagyobb részében az egész haditengerészetet irányította, majd a KKB alelnökeként a legmagasabb rangú katonatiszt lett, az 1990-es években a Politikai Bizottság Állandó Bizottságába választották, szoros kapcsolatokat ápolt Tenggel és Csianggal, számos nagyszabású katonai reformot hajtott végre, köztük a haditengerészet és a légierő modernizációját a szárazföldi erők kárára.¹⁶⁵ A döntés az anyahajó építésének elhalasztásáról nem alacsonyabb bürokratikus szintek lobbizásának az eredménye; valójában a stratégiai tervezés sokkal magasabb szintjein született, amelyben magas rangú vezetők, mint Csiang, illetve maga a Párt vett részt.

Előfordulhatott, hogy a kínai vezetők döntése az anyahajók beszerzésének elhalasztásáról azért született, mert nem tartották hasznosnak ezt az eszközt a szomszédokkal esetleg kialakuló *regionális* konfliktusokban? Valójában a kínai nyelvű forrásokból egyértelműen kitűnik, hogy ennek az ellenkezője igaz: a kínai vezetés évtizedeken keresztül vallotta, hogy az anyahajó fontos eszköz a szomszédokkal kapcsolatos helyi konfliktusokban, különösen a kísérő és légtérelenőrző feladatok ellátása terén. Csou En-laj egyértelművé tette ezt 1973-ban, és Liu Hua-csing is több ízben magas szinten hangsúlyozta ezt.¹⁶⁶ 1986 novemberében Liu tagja lett annak a „haditengerészet-fejlesztési munkabizottságnak”, amelyben rajta kívül „katonai és polgári vezetők és szakértők” vettek részt az állami szféra minden területéről. Ahogy életrajzi írásában megjegyzi, „Kína tengeri jogai és érdekei

¹⁶⁴ Lásd Liu Huaqing gyászjelentése a *Xinhua*: 现代海军之父刘华清 [Liu Huaqing, Father of the Modern Navy]. *Xinhua*, 2011. január 15. http://news.xinhuanet.com/mil/2011-01/15/c_12983881.htm.

¹⁶⁵ You Ji: The Supreme Leader and the Military. In Jonathan Unger ed.: *The Nature of Chinese Politics*. New York, 2002; M. E. Sharpe, 195.

¹⁶⁶ Ez az idézet több forrásban is megjelenik. Lásd Erickson: China's Ministry of National Defense; Huang Jingjing: Chinese Public Eagerly Awaits Commissioning of Second Aircraft Carrier.

védelmének a szempontjából, Nansa és Tajvan visszaszerzése érdekében és más stratégiai megfontolásokból” a bizottság tagjai „javasolták a repülőgép-hordozó anyahajó megépítését”.¹⁶⁷ Liu megjegyezte továbbá, hogy anyahajó nélkül, pusztán felszíni hajókkal nehéz lenne biztosítani Kína érdekeit. A hadsereg vezérkara előtt 1987-ben ezt mondta: „Haditengerészeti formációkról beszélve eddig rőmbolókra, fregattokra és tengeralattjárókra gondoltunk; a kutatások rámutattak arra, hogy légi biztosítás nélkül ezek a formációk nem képesek eredményesen tevékenykedni a szárazföldről felszálló repülőgépek akciórádiuszán kívül, és hogy válság idején a légi biztosítás még a szárazföldről felszálló repülőgépek akciórádiuszán belül sem biztosítható kellő időben.”¹⁶⁸ A hadsereg meg volt győződve arról, hogy az anyahajók nemcsak a távoli Dél-kínai-tengeren, de a sokkal közelebbi Tajvani-szorosban esetlegesen kialakuló konfliktusok szempontjából is hasznosak. Liu arról írt, hogy a hadsereg vezérkara támogatta a jelentését, és felterjesztette az anyahajó-beszerzés kérdését magasabb szintekre; mindez arra utal, hogy legalább 1987 óta Kína felfogása szerint a szűkebb műveleti válsághelyzetek kezeléséhez legalább egy anyahajóra szükség lett volna. 1995-ben Liu egy magas szintű megbeszélésen, amely a repülőgép-anyahajó kérdéssel foglalkozott, kijelentette: „A Dél-kínai-tenger védelme, Tajvan békés újraegyesítése, tengeri jogaink és érdekeink védelme mind azt igénylik, hogy rendelkezünk repülőgép-hordozó anyahajóval.”¹⁶⁹ A tény, hogy Kína szerint az anyahajó hasznos szerepet játszana regionális konfliktusokban, azt bizonyítja, hogy az elméletek, melyek szerint a kínai beruházásokat a regionális konfliktusokban játszott hasznosságuk alapján kell vizsgálni, nem adhatnak magyarázatot arra, hogy Kína miért halasztotta el az anyahajók építését.

Az előzőekben felsorolt bizonyítékok egyértelművé teszik, hogy Kína anyahajóprogramja megvalósítható volt, magas szinteken támogatást élvez-

¹⁶⁷ 刘华清 (Liu Huaqing): 刘华清回忆录 [Memoirs of Liu Huaqing], 478.

¹⁶⁸ I. m. 479–480.

¹⁶⁹ 刘华清年谱 [Liu Huaqing Chronicles 1916–2011]. 下卷 [vol. 3]. Peking, 2016, 解放军出版社 [Liberation Army Press], 1195.

zett a haditengerészetben belül és szélesebb katonai körökben, a központ is támogatta az 1980-as évek végén, egyetértés volt a tekintetben is, hogy az anyahajó hasznos szerepet játszhat a regionális konfliktusokban – és mindezek dacára Kína mégsem épített anyahajót. Ennek okát pedig abban kell keresni, hogy ez nem volt összeegyeztethető a tompítási stratégiával, amellyel Kína aszimmetrikusan igyekezett gyengíteni az Egyesült Államokat.

Először is Kína *beszerzési* folyamata arra utal, hogy a halasztás nem volt véletlen, inkább nagyon is tudatos, amit magas szinten fontoltak meg. Cseng Min vezérőrnagy, a haditengerészet fegyverzeti osztályának vezetője tagja volt annak a delegációnak, amelynek feladata már 1992-ben a *Varjag* nevű korábbi szovjet anyahajó tanulmányozása volt. „Az úton megállapítottuk, hogy vadonatúj hajóról van szó. Minden tökéletesen új volt a páncélborítástól az összes többi részig, ezért azt javasoltuk a központi szerveknek, hogy vegyünk meg és vigyük haza [...]; ám a kormány másként döntött, aminek oka az abban az időszakban kialakult politikai helyzet volt.”¹⁷⁰ Haszonlóképpen nyilatkozott Csang Hszü-szan, a haditengerészet korábbi helyettes parancsnoka egy 2005-ös interjúban: „Természetesen javasoltam, hogy mielőbb legyen anyahajónk [...]. A haditengerészet helyettes vezetőjeként javasoltam, ahogy az akkori parancsnok, Liu Hua-csing szintén javasolta, de számos oknál fogva a beszerzést elhalasztották.”¹⁷¹ Sok kutató az interjúalanyaikkal Pekingben folytatott beszélgetéseik alapján arra a következtetésre jutott, hogy az egyszeri vagy ismételt döntés a halasztásról az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején született meg magas szintű politikai megfontolások alapján, Csiang pedig csupán a kilencvenes évek közepén döntött országos szintű kutatási program jóváhagyásáról egy esetleges anyahajóprogramot illetően; ebben talán közrejátszhatott Liu meg-

¹⁷⁰ Minnie Chan: The Inside Story of the Liaoning: How Xu Zengping Sealed the Deal for China's First Aircraft Carrier. *South China Morning Post*, 2015. január 19. <https://www.scmp.com/news/china/article/1681755/how-xu-zengping-became-middleman-chinasdeal-buy-liaoning>. Parentheticals are in the original.

¹⁷¹ Andrew S. Erickson – Andrew R. Wilson: China's Aircraft Carrier Dilemma. *Naval War College Review*, 59, no. 4, 2006, 19.

békítésének szándéka is.¹⁷² Ju Csi megjegyzi, hogy Liu számos alkalommal lobbizott Csiangnál az anyahajóprogram érdekében, aki óvatosan viszonyult a kérdéshez, mert szüksége volt Liu támogatására: „Csiang ismerte Liu álláspontját az anyahajókkal kapcsolatban. Újra és újra beleegyezését adta egy előzetes kutatási program elindításához elkerülendő az összeütközést Liuval [...]”, ami végül is halogató taktikának bizonyult, mielőtt a végső döntés megszületett volna a program jegeléséről.¹⁷³ A helyzet akkor jutott nyugvópontra, amikor 1985 májusában Liu jelentést tett a Politikai Bizottság Állandó Bizottsága számára az anyahajóprogram ügyében, és javaslatot tett a *Varjag* megvásárlására. Az Állandó Bizottság elvetette Liu javaslatát, és ezzel az anyahajóügy legalább a következő nyolc évre lekerült a napirendről.¹⁷⁴ Minden jel szerint Kína legközelebb a 2000-es évek közepén kezdett ismét érdeklődést tanúsítani az anyahajók iránt, és komolyabb forrásokat is csak a globális pénzügyi válságot követően fordított erre az ügyre.

Ahogy Liu maga elismerte, a repülőgép-hordozó anyahajó építéséről szóló döntést a Központi Katonai Bizottság szintjén vagy annál magasabban – ez hivatkozás lehet a Politikai Bizottság Állandó Bizottságára, amely elvetette a javaslatát – kellett meghozni. Az anyahajó kérdését az általa nagyobb, átfogóként jellemzett kínai stratégia részeként tárgyalta: „Az anyahajó-építés nem pusztán haditengerészeti kérdés, valójában összefügg a nemzeti stratégia és a védelmi politika sok súlyos aspektusával; a döntésnek úgy kell megszületnie, hogy gondosan tanulmányozzuk és meghatározzuk az ország gazdasági erejét és nemzeti haditengerészeti stratégiáját.”¹⁷⁵ Ez

¹⁷² You Ji: *The Supreme Leader and the Military*; You Ji: *China's Military Transformation*, 194–195.; Robert S. Ross: *China's Naval Nationalism Sources, Prospects, and the U.S. Response*. *International Security*, 34, no. 2, 2009, 46–81.

¹⁷³ You Ji: *China's Military Transformation*, 195.

¹⁷⁴ 瓦良格号航母对中国意义国家战略金钱买不来 [The Significance of the Varyag Aircraft Carrier to China's National Strategy Is Something That Cannot Be Purchased with Money]. 新浪财经 [Sina.com], 2015. március 24. <http://mil.news.sina.com.cn/2015-03-24/1058825518.html>; 刘华清年谱 [Liu Huaqing Chronicles 1916–2011]. 下卷 [vol. 3], Peking, 2016, 解放军出版社 [Liberation Army Press], 1195.

¹⁷⁵ 刘华清 (Liu Huaqing): 刘华清回忆录 [Memoirs of Liu Huaqing], 480.

arra utal, hogy az anyahajó kérdésének és általában a döntésnek a haditengerészet szerkezetéről (anyahajó vagy tengeralattjáró vezette légyen-e) olyan szinten kellett megszületnie, amely nemcsak a katonai stratégia, de az átfogó stratégia összefüggéseinek figyelembevételével is történik; ezek a döntések tehát bepillantást engednek Kína stratégiai céljaiba.

Másodszor, a kínai doktrína arra utal, hogy a döntéshozó szerint az anyahajók nem játszanak hasznos szerepet azokban műveleti forgatókönyvekben, amelyekben az Egyesült Államok szerepelt, illetve amelyek összhangban voltak a szélesebb kínai stratégiai célokkal. Hiteles katonai források egyértelműen arra utalnak, hogy Kína hasznosnak gondolta az anyahajókat a Dél-kínai-tengeren olyannyira, hogy miként Tai Ming Cheung¹⁷⁶ megjegyzi, „nem sokkal a kínai–vietnámi összezcapást követően a Spratly-szigeteknél 1988 márciusában voltak arra utaló jelek, hogy hamarosan megszületik a pozitív döntés az anyahajó építéséről.”¹⁷⁷ Am a három csapás rámutatott arra, hogy az Egyesült Államok immáron nem szövetséges; hanem reális ellenfél, amely sokkal fejlettebb katonai technikával rendelkezik. A kínai átfogó stratégia megváltozott, hogy kezelhesse ezt a fenyegetést, és ezzel összhangban a katonai stratégia is változott hátrébb sorolva a képességeket; amelyekre a szomszéd országokkal kialakuló konfliktusokban van szükség, és előtérbe helyezve az aszimmetrikus fegyvereket, amelyek kevésbé költségesek és sebezhetőek, ellentétben az anyahajókkal.

A kínai katonai folyóiratokban publikáló szerzők régóta értekeztek az anyahajók sebezhetőségéről azon következtetések alapján, amelyeket az amerikai–szovjet tengéri versengésből szűrtek le. Az 1980-as évek végén az egyik szerző szerint „az amerikai Haditengerészet repülőgép-anyahajó harci csoportjai nagyon kisszámúak és erősen kitettek a mindenfajta szovjet harci platformról indított precíziós rakétáknak.”¹⁷⁸ A kínai védelmi stratégiák minden bizonnyal tisztában voltak azzal, hogy az ő anyahajóik is sebezhetőek lettek volna, ahogy tisztában voltak azzal is, hogy a hozzáférést akadályozó

¹⁷⁶ Kínai származású kutató Amerikában: (A Kiadó.)

¹⁷⁷ Tai Ming Cheung: *Growth of Chinese Naval Power*, 27.

¹⁷⁸ I. m. 40.

szovjet stratégiák mennyire hasznosak voltak az anyahajók ellen. Ily módon azt követően, hogy a három csapás nyomán az Egyesült Államok lett az egyes számú stratégiai fenyegetés, minden bizonnyal megváltozott az, ahogy a hivatalos szervek az anyahajóprogram értékéről vélekedtek.

A kínai katonai szakértők írásaikban már jó ideje olyan gondolatmeneteket fejtegettek, amelyek összhangban vannak ezzel a megközelítéssel. Az 1990-es évektől egészen mostanáig számos szerző, sőt néhány kvázi mértékadó forrás is megkérdőjelezte a kínai repülőgép-anyahajók hasznosságát az amerikai Haditengerészettel szemben folytatandó műveletekben. Egy tisztviselő némi nem titkolt túlzással így fogalmazott: „Akár húsz kínai anyahajó sem veheti fel a versenyt az amerikai atommeghajtású anyahajókkal.”¹⁷⁹ Je Cse-cseng,¹⁸⁰ a Pekingi Egyetem tanára, aki a kétezres évek közepére a repülőgép-anyahajó kérdéskörének elismert szakértője lett, az anyahajók sebezhetőségével kapcsolatos hidegháborús gondolkodásmódra emlékeztető módon azt állította, hogy a kínai anyahajók sebezhetők lennének az amerikai rakétákkal szemben. Ahogy fogalmazott, „a tengeri erő másodlagos a szárazföldi erőhöz képest”, ezért „Kínának ell kellene halasztania a repülőgép-anyahajók építését”. Je azt írja, hogy „a tengeri hadviselésnek alkalmazkodnia kell a katonai technológia trendjeihez”, továbbá „a precíziós irányítású szárazföldről/űrből indított rakétatechnológia éretté válásával a repülőgép-anyahajó-csoport értéke jelentősen csökkent, és nagy valószínűséggel a fejlett rakéták, a szárazföldről felszálló repülőgépek, a fejlett tengeralattjárók és rombolók célpontja lesz”.¹⁸¹ Ahogy megjegyzi, bizonyos nagy sebességű rakéták egyenesen „anyahajógyilkosok lesznek”. Kétségtelen, hogy Je álláspontja nem tekinthető annyira mérvadónak, mint a haditengerészet tisztjei, de az elismertsége a katonai kérdésekről folyó vitákban arra utal, hogy széles körben osztott nézeteket fogalmazott meg.

¹⁷⁹ Erickson–Wilson: China's Aircraft Carrier Dilemma, 27.

¹⁸⁰ Ye Zicheng. (A Kiadó.)

¹⁸¹ 叶自成 (Ye Zicheng): 中国海权须从属于陆权 [China's Sea Power Must Be Subordinate to Its Land Power]. 国际先驱导报 [International Herald Leader], 2007. március 2. http://news.xinhuanet.com/herald/2007-03/02/content_5790944.htm.

A Je által felsorolt képességek – tengeralattjárók és anyahajógyilkos rakéták – pontosan azok, amelyeket ebben az időszakban Kína a fejlesztések során előnyben részesített. Kína stratégiai intése a maga számára, hogy ne akarja a nyugati országokat utánozni és hogy a gyengék fegyverével győzze le az erőseket, ezért fejlesszen *sasoucsien* fegyvereket is, ugyanazt a döntést valószínűsíti, mely szerint nem kell anyahajót építeni, mert amúgy is rosszabb minőségű lesz, mint a hasonló nyugati hajók; ehelyett inkább más képességeket érdemes fejleszteni. Je álláspontja szerint az anyahajó építésére szánt költségeket „hatékonyabban lehetne elkölteni [...], fejlett tengeralattjárókra”, valamint „közép- és nagy hatótávolságú rakétaplatformokra”, ideértve „a rakéták teljesítményének javítását”.¹⁸² Mindez arra utal, hogy a kínai katonai és elméleti írások konzisztensen tükrözik azt az álláspontot, hogy a repülőgép-anyahajók nem lennének hatékonyak az Egyesült Államokkal szemben, hogy valójában a katonai technológia terén kibontakozó trendek következtében, amelyeket az öbölháború nyomán vitattak meg, minden anyahajó sebezhető, és hogy ezért Kína jobban teszi, ha nem anyahajóra, hanem a már említett képességekre tesz szert.

Bár nem tudom minden kétséget kizáróan bizonyítani, hogy a Központi Katonai Bizottság vagy a Politikai Bizottság Állandó Bizottságának döntése e logika alapján született meg, de a fenti tapasztalati tények együtt a kínai stratégia szövegszerű elemzésével, amelyről a fejezet elején volt szó, azt valószínűsítik, hogy minden bizonnyal komoly szerepet játszott. A felső vezetők, köztük Csiang minden bizonnyal ismerték ezeket az érveket és a szélesebben vett műveleti megfontolásokat; valójában alighogy Csiang hatalomra jutott, megfogadta Teng tanácsát, részt vett a védelmi tervezésben és az egész napos KKB-ülések munkájában is nemegyszer. A kínai vezetők

¹⁸² Ye Zicheng számos platformot említ, amelyek mindegyike használható tagadásra. Blogja már nem elérhető, de néhány részlet megtalálható a következő helyeken: Christopher Griffin – Joseph Lin: „Fighting Words”. American Enterprise Institute, 2007. április 27. <http://www.aei.org/publication/fighting-words-3/print/>; 叶自成 (Ye Zicheng): 中国海权须从属于陆权 [China's Sea Power Must Be Subordinate to Its Land Power].

aktívan részt vettek az atomfegyverek, a műholdak és az aszimmetrikus fegyverek megépítésében, a repülőgép-anyahajó aligha lett volna kivétel. Végső soron a pozitív döntés a repülőgép-anyahajó megépítéséről nem egyszerűen elkötelezettséget jelentett volna egy bizonyos haditengerészeti struktúra mellett, de olyan általánosabb katonai stratégia mellett is, amely nem alkalmas a tompításra. Ahogy egy kínai katonai tankönyv egyértelművé teszi, „a döntés a repülőgép-anyahajóról nem haditengerészeti kérdés. Általában kapcsolódik ahhoz, hogy miként alakítjuk katonai erőink elhelyezését és nemzeti védelmi politikánkat”.¹⁸³ És pontosan ez az oka annak, hogy a pozitív döntés az anyahajó építése mellett ellentétes lett volna az átfogó stratégiával, amely az Egyesült Államokat helyezi a középpontba.

Természetesen Kína végül is épített repülőgép-anyahajót, pontosan akkor, amikor a percepciói az Egyesült Államokkal kapcsolatban megváltoztak. Addig azonban, ahogy az anyahajó ügye és több más, korábban ismertetett ügy bizonyítja, Kína katonai stratégiája még az amerikai erő tompításáról szólt. A három csapás nyomán adta fel Kína a tengerellenőrzést (*sea control*) hangsúlyozó stratégiáját, amely egyre inkább a távoli tengeri területek ellenőrzéséről szólt és váltotta fel a hozzáférést akadályozó stratégiával (*sea denial*), melynek célja, hogy ellenőrizze part közeli vizeket, és megakadályozza az amerikai erők áthaladását rajtuk. Éppen a nehézségek, amelyek ezzel a váltással voltak kapcsolatosak, tették szükségessé Peking számára, hogy fontossági sorrendet állítson fel – „egy területen felzárkózunk, más területen nem” –, és hogy tartsa magát a recepthez, mely szerint „azt fejlesztjük, amitől az ellenség tart”. Jegelte a repülőgép-anyahajót, illetve más költséges és sebezhető hajók megépítését, dacára annak, hogy egyébként képes lett volna erre. Ehelyett viszonylag olcsón aszimmetrikus fegyverek fejlesztése mellett döntött, amelyek sokkal jobban megfelelnek az Egyesült Államokat távol tartó stratégia, az A2/AD számára. Ennek eredményeként Kína létrehozta a világ legnagyobb tengeriakna-arszenálját, a

világ első, felszíni hajók ellen bevethető ballisztikus rakétáját (ASBM) és a világ legnagyobb tengeralattjáró-flottáját, amely kihívást jelenthetett az amerikai katonai erő számára.

A vízió és cél e konzisztenciája nem korlátozódott a katonai területre. A következő fejezetben bemutatom, hogy mindez megjelent Kína politikai és diplomáciai viselkedésében is a regionális szervezetekben, amelyeknek Kína a tagja lett.

¹⁸³ Idézi You Ji: *China's Military Transformation*, 195.

MUTASS JÓ SZÁNDÉKOT

TOMPÍTÁS A POLITIKA TERÜLETÉN

„Egy fontos ok, ami miatt Kína manapság egyre jobban értékeli a multilaterális diplomáciát, az amerikai hegemon magatartás a hidegháború után, illetve az amerikai szuperhatalmi pozíció.”¹

(Vang Ji-csou,² a Pekingi Egyetem tanára, 2003)

1993 októberében Kína első nagykövete az APEC mellett – egy akkoriban újnak számító ázsiai regionális szervezet, amelynek hivatalos elnevezése Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés – üzte-hajtotta csapatát, hogy időben elkészüljenek a szervezet első csúcstalálkozójára. Vang Jü-seng,³ a nagykövet pontosan tudta, hogy csupán néhány héttel később, a hidegháború elmúltával Clinton elnök meghívására a tizenegy legnagyobb ázsiai gazdaság vezetője Seattle-ben találkozik, hogy megvitassák a fejlődésnek induló szervezet jövőjét és ezzel együtt az ázsiai rendet. Kína számára nagy tételekről volt szó.

Vang Jü-seng az emlékirataiban felidézte, hogy csapatát nagy meglepetés érte, amikor csupán néhány héttel a csúcstalálkozó előtt az egyik japán újságban megjelent egy jelentés, amelyet az APEC amerikaiak által vezetett

szakértői munkacsoportja készített, és amely ajánlásokat tartalmazott a szervezet jövőjére nézve. Vangot tökéletesen váratlanul érte a jelentés és az ajánlások. A reakciója pánikszzerű volt: „Amikor kezünkbe került a jelentés ezzel a hangzatos címmel: *Az ázsiai csendes-óceáni Gazdasági Közösség felé*, a reakciónk a teljes meglepetés volt. Hogyan fordulhatott ez elő? Tényleg megtörtént? Egyetérthetünk ezzel? Mit tegyünk? Problémák sokasága merült fel”⁴ – mesélte később. A jelentés csupán egy tanácsadói testület munkája volt, ám ettől függetlenül is nyugtalanította Vangot: „Nem tudtuk, hogy a jelentés tükrözi vagy nem tükrözi Clinton amerikai elnök ázsiai csendes-óceáni stratégiáját. Egyszerűen nem lehetett tudni, de nem is kellett tudni”, mert Kína mindenképpen ellenezte az ajánlásokat.⁵ Ahogy Vang felidézti: „Abban az időben a legfontosabb dolgunk az volt, hogy azonnal tájékoztassuk a feletteseinket a jelentés tartalmáról, gondoljuk át alaposan, és készüljünk ellenlépésekkel.”⁶

Vang számára a jelentés – és a *közösség* szó használata – harci riadóként hatott. Meg volt győződve arról, hogy a szóhasználat nem egyszerűen jó-hiszemű vagy ártatlan döntés dolga, hanem újabb bizonyíték arra, hogy Washington fondorlatos módon Kína kárára igyekszik az amerikaiak által vezetett szervezetet Ázsia legfontosabb regionális szervezetévé átalakítani. Kínának ezért akadályoznia kellett az APEC-et, és ami ezzel egyenértékű, tompítani az amerikai rendépítési törekvéseket Ázsiában. Vang törekedett a *közösség* (*community*) kifejezés eliminálására, és helyébe az *együttműködés* (*cooperation*) szót akarta elfogadtatni, azt is kisbetűvel, hogy még véletlenül se jusson senki eszébe az analógia a sokkal erőteljesebben intézményesített Európai Gazdasági Közösséggel.

A *közösség* szó feletti bízarr csata – és még vagy egy tucat hasonló – mögött az volt, hogy mennyire legyen erős az APEC, és ezt a kérdést Kína

¹ 王逸舟 (Wang Yizhou): 全球政治和中国外交 [Global Politics and Chinese Diplomacy]. Peking, 2003, 世界知识出版社 [World Knowledge Press], 274.

² Wang Yizhou. (A Kiadó.)

³ Wang Yusheng. (A Kiadó.)

⁴ 王嵎生 (Wang Yusheng): 亲历APEC: 一个中国高官的体察- 王嵎生 [Personally Experiencing APEC: A Chinese Official's Observations and Experiences]. Peking, 2000, 世界知识出版社 [World Knowledge Press], 36.

⁵ Uo.

⁶ Uo.

nagyon komolyan vette. Egy amerikai diplomata nyilvánosan tréfálkozott Vanggal, hogy miért ennyire csökönyös ebben a kérdésben. Vang pedig az emlékirataiban ezt írta: „Mennyire hangzatos szavak. Miközben az amerikaiak folyamatosan arra törekedtek, hogy meghaladják a gazdasági kereteket és létrehozzanak egy közösséget, amelyben ők játszhatják a vezető szerepet. [...] Egyáltalán nem volt észszerűtlén ezt feltételezni.”⁷ Amikor a rá következő évben Kínának sikerült elérnie, hogy az APEC megmaradjon az intézményesülés alacsonyabb szintjén, Vang diadalünnepezt ült: „Az Egyesült Államok kezdetektől fogva arra törekedett, hogy meghatározza az APEC fejlődésének irányát, számos módon igyekezett befolyást kifejteni és nyomást gyakorolni.”⁸ Clinton elnököt a csúcstalálkozóra több mint kétezer ember kísérte el tíz repülőgépen, így az ülésteremben és azon kívül is nagy volt a nyüzsgés. De hiába, mégis kudarcot vallott.⁹ Kína ünnepezt, hogy az Egyesült Államoknak nem sikerült elérnie a céljait, mert ez azt jelentette, hogy az APEC megmaradt „soványka” szervezetnek, és mint ilyen, kevésbé volt alkalmas az amerikai rendépítés számára Ázsiában. Másfelől ez kulcselem volt Kína politikai tömpítási stratégiájában, amelyet a régióban folytatott a három csapás – a Tienanmen tér, az öbölháború és a szovjet összeomlás – után.

Ebben a fejezetben a kínai tömpítási törekvésekkel foglalkozom, amelyek célja az Egyesült Államok erejének gyengítése Ázsiában. Ennek során két zavarba ejtő kérdést vizsgállok, amelyek Kína részvételével kapcsolatosak a regionális szervezetekben a tárgyalt időszakban: 1. Miért döntött Kína úgy az 1990-es évek elején, hogy korábbi gyakorlatát felrúgva csatlakozik ezekhez a szervezetekhez, és 2. miért akadályozta Kína e szervezetek működését a csatlakozását követően? E kérdések megválaszolásához megvizsgálom Kína manővereit a kérdéses időszak legfontosabb ázsiai regionális szervezeteiben, ezek az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdaság Együttműködés

(APEC), a Délkelet-ázsiai Országok Szövetségének Regionális Fóruma (ARF) és a Sanghaj Együttműködési Szervezet (SCO).

Ebben a fejezetben azt állítom, hogy Kína csatlakozott a regionális szervezetekhez, majd akadályozta a működésüket, hogy tömpítsa az amerikai rendépítést, és biztonságot teremtsen a maga számára. Peking aggódott az Egyesült Államok növekvő befolyása miatt a régióban, ezért akadályozta azoknak a szervezeteknek az intézményi fejlődését, amelyekben az Egyesült Államok részt vett, mint az APEC és az ASEAN Regionális Fóruma (ARF), de elősegítette azon szervezetekét, amelyekben az Egyesült Államok nem vett részt, Kína viszont jelentős szerepet kapott, mint az ASEAN Plus Three (APT) és az SCO. E két szervezet létrehozásában Kína aktívan közreműködött. A részvételtől ezekben a regionális szervezetekben Kína azt is remélte, hogy megnyugtathatja a szomszéd államokat, amivel elérheti, hogy azok ne vegyenek részt az Egyesült Államok vezetete, ellensúlyt képező koalíciókban, valamint hogy a szervezetek szabályait felhasználva korlátozhatja az amerikai erőt, ideértve a katonait és a gazdasági kényszerítést. A regionális szervezetekkel kapcsolatos defenzív alapállás, amelyben időről időre voltak offenzívabb kezdeményezések, egészen a 2008-as globális pénzügyi válságig fennmaradt, ezt követően Kína a politikai ambícióit illetően meg inkább felbátorodott.

A REGIONÁLIS SZERVEZETEKEN BELÜL ALKALMAZOTT POLITIKAI STRATÉGIA MAGYARÁZATA

Kína részvétele az ázsiai multilaterális szervezetekben segít megértenünk az ország átfogó stratégiáját.¹⁰ Ezek a szervezetek gyakran pénzt és időt

¹⁰ Számos irodalmi forrás áll rendelkezésre Kína intézményi részvételéről. Lásd Scott L. Kastner – Margaret M. Pearson – Chad Rector: *China's Strategic Multilateralism: Investing in Global Governance*. Cambridge, 2018, Cambridge University Press; Hoo Tiang Boon: *China's Global Identity: Considering the Responsibilities of Great Power*. Washington, 2018, Georgetown University Press; David Shambaugh: *China Goes*

igényelnek a részt vevő országoktól és a vezetőiktől, ezért jól jelzik az államok preferenciáit és stratégiáját. Ezen túlmenően a szervezetek normákat és szabályokat alakítanak ki a saját területeiken, amelyek formálják a részt vevő államok viselkedését, így valamennyire a vezető államok eszközeivé válhatnak.

Van néhány kulcsfontosságú kategória, amelyek alkalmasak arra, hogy értékeljük Kína viselkedését a regionális szervezetekben. Az első a *tagság*, más szóval hogy milyen szervezetekhez csatlakozott Kína, illetve milyen szervezetek létrehozásában vett részt, és hogy ezek a szervezetek rendelkeznek-e megfelelően kialakított kikényszerítési és monitoringmechanizmusokkal. A második a *részvétel*, azaz hogy mit tesz Kína ezekben a szervezetekben. Ennek része annak elemzése, hogy Kína a tevékenységével erősíteni vagy gyengíteni akarja az illető szervezet hatékonyságát azzal például, hogy támogatja a monitoringmechanizmusait, vagy inkább igyekszik meggyengíteni a szervezet döntéshozatali mechanizmusát. Harmadszor, vizsgálhatjuk a szervezet által kínált *előnyöket*, azaz hogy a deklarált alapvető feladatain túl biztosít-e Kína számára jobb pozíciókat a biztonságért folytatott versenyben.

Kína viselkedésének értékelése és a textusok alapos elemzése után igyekeznünk kell megtalálni a magyarázatokat. Ebben a fejezetben két lehetséges magyarázatot tesztelünk. Az első elmélet szerint Kína *őszinte szándékokkal* vesz részt ezekben a szervezetekben. Kína valódi elköteleződésének forrása lehet az együttműködéstől várt előny és problémamegoldás (a liberális magyarázat), vagy lehet az együttműködéstől várt társadalmi előny, mint a státusz, az imázs vagy az identitás (társadalmi magyarázat). E két – a liberális és a társadalmi – magyarázat kombinálható, mert valójában eléggé hasonlítanak; mindkét elmélet feltételezi, hogy Kína valóban elkötelezett e szervezetek és hatékony működésük iránt, és ekként is cselekszik.

Global: The Partial Power. Oxford, 2013, Oxford University Press; Marc Lanteigne: *China and International Institutions: Alternate Paths to Global Power.* New York, 2005, Routledge; és Elizabeth Economy – Michael Oksenberg: *China Joins the World: Progress and Prospects.* New York, 1999, Council on Foreign Relations Press.

A második elmélet szerint Kína részvétele ezekben a szervezetekben nem őszinte, hanem instrumentális, a célja a *tompítás* és az *építkezés*. E fel fogás szerint Kína részvételét átfogó stratégiai logika diktálja, mert a multilaterális szervezetek nem egyszerűen segítenek bizonyos problémák megoldásában, mint a kereskedelem vagy a környezet, de egyszersmind eszközök is, amelyek segítségével a nagyhatalmak létrehozhatják a saját rendjüket. A mechanizmusok – szabályok, normák, reputáció, monitoring vagy kikényszerítés – alkalmasak olyan együttműködés ösztönzésére is, amely elősegíti a kényszerítőképessegek, az egyetértésen alapuló indíttatás és a legitimáció érvényesülését, ez a három együttesen jelenti magát a rendet. Ezen az alapon a *tompító* stratégiát szem előtt tartva az illető állam esetleg azért csatlakozik a versenytárs szervezetéhez, hogy aláassa annak a működését, hogy új, a versenytárs befolyását korlátozó célokat fogalmazzon meg számára, vagy hogy megnyugtassa a szomszéd országokat, amelyek vélhetően értékelik a jóindulat ilyen megnyilvánulását. Ezzel ellentétben az *építkező* stratégia alapján az illető ország igyekszik felhasználni a szervezetet, amely egyébként kulcsfontosságú területeken működik, mint a kereskedelem, a pénzügyek, az egészségügy vagy az információ, hogy ellenőrzési lehetőségeket teremtsen a többi ország felett. Például ha egy országot megfosztanak az illető szervezet által kínált előnyöktől, az kikényszerítési lehetőségeket teremt. Másfelől a szervezeti előnyök biztosítása ösztönzést teremt a szabályok és normák betartására. És végül a szervezet működtetése erősítheti az illető állam legitim igényét a vezetésre.

Ha Kína részvételét ezekben a szervezetekben ezek az átfogó stratégiai szempontok – tompítás és építkezés – motiválják, minden bizonnyal találkozhatunk néhány jellemző mintázattal, amelyek az őszinte részvételi szándék hiányára utalnak. Például ami a *tagságot* illeti, Kína dönthet a csatlakozás mellett, ha az attól várt biztonsági előnyök növekednek, de aztán megkezdheti szükségtelenül párhuzamos szervezetek felépítését ahelyett, hogy jelen lenne egy olyan szervezetben, amelyet mások tartanak az ellenőrzésük alatt. Ami a *részvételt* illeti, Kína tartózkodhat az intézményi jelleg erősítésétől a versenytárs által ellenőrzött szervezet esetében, de lehet ugyanennek az élharcosa olyan szervezetek esetében, amelyek az ő irányí-

tása alatt állnak. Ami pedig a szervezeti előnyöket illeti, Kína számára adott esetben a minden oldalról zárt biztonsági megfontolások lesznek érdekesek, nem az illető szervezet hozzájárulása a problémák megoldásához. Ahogy ebben és a 9. fejezetben bemutatom, Kína viselkedése ezekben a szervezetekben illeszkedik ehhez a stratégiai mintázathoz.

A REGIONÁLIS SZERVEZETEKEL FOGLALKOZÓ KÍNAI POLITIKAI TEXTUSOK

A kínai textusok – diplomáciai emlékiratok és értekezések fontos külügyminisztériumi munkatársak tollából – bizonyoságul szolgálnak, hogy Kína a regionális szervezetekben észközt látott az amerikai rendépítés tompítására, a szomszédok megnyugtatóására és az amerikai regionális szerepvállalás megnehezítésére, nem pedig alkalmas fórumot a problémák megoldására. Ezt bizonyítandó ez a rész két alrészöl áll. Először azzal foglalkozom, hogy a három csapás – a Tienanmen téri vérengzés, az öbölháború és a szovjet összeomlás – milyen hatást gyakorolt a multilaterális szervezetekkel kapcsolatos kínai stratégiára. Ezt követően bemutatom a stratégia megjelenését és tartalmát, amelynek a célja az amerikai rend tompítása volt.

A HÁROM CSAPÁS ÉS A POLITIKAI STRATÉGIA

A három csapást megelőzően a hidegháború idején Kína csak ritkán foglalkozott multilaterális kérdésekkel – kiváltképp regionális szinten. Interakciói az Egyesült Nemzetekre és azokra a szervezetekre korlátozódtak, amelyekől műszaki segítséget remélhetett, mint például a Világbank. A három csapás azonban rákényszerítette, hogy álláspontját felülvizsgálja. Ahogy Kaj Ho,¹¹ a kérdés szakértője kifejti: „a Szovjetunió összeomlását követően drámai változások játszódtak le Kína stratégiai környezetében [...]. Adott volt az

¹¹ Kai He. (A Kiadó.)

emberi jogokkal és Tajvannal kapcsolatos amerikai álláspont, így az Egyesült Államok egyedüli szuperhatalomként súlyos fenyegetést jelentett Kína külső és belső biztonságára”. Az amerikai erő és Kína függése „az amerikai piactól, tőkéttől és technológiától” nem tette lehetővé, hogy Kína nyíltan szembeszálljon Washingtonnal, ezért a regionális szervezetek egyszerűen szerephez jutottak Kína csendesebb biztonsági stratégiájában.¹²

A három csapás nyomán megtörtént Kína átfogó stratégiájának mindenre kiterjedő felülvizsgálata, és ahogy erről a korábbi fejezetekben szó volt, az eredmény az lett, hogy a kínai stratégia fókuszja áthelyeződött a regionális szintű multilateralizmusra. Vang Jü-seng, aki a kezdeti szakaszban részt vett a kínai multilaterális politika alakításában, megjegyzi, hogy „kizárólag a hidegháború befejeződésével” magyarázható, hogy Kína a regionális intézmények felé fordult, és ez az oka annak, hogy „az 1990-es évek eleje körül Kína bekapcsolódott egyes regionális mechanizmusokba”.¹³ Ahogy felidéri, „a Szovjetunió összeomlása és a hidegháború befejeződése után Kína éveken keresztül a nyugodt szemlélődés és a gondos elemzés, illetve tanulmányozás pozícióját választotta”. Ezt követően Vang szerint a kínai vezetők úgy döntöttek, hogy „Kínának szüksége volt, egyben lehetősége, hogy bizonyos módon hozzájáruljon (a multilaterális szervezetek munkájához)”.¹⁴ Ahogy Vang az emlékirataiban megjegyzi, e döntés számára a kontextust az erősödő amerikai fenyegetés jelentette: „Ebben az időben az Egyesült Államok számos stratégiai jelentőségű győzelmet ért el. Ami a katonai területet illeti, az Egyesült Államok élt a lehetőséggel, amit Irak kuvaiti inváziója kínált, továbbá kihasználta az erős dollár kínált előnyöket, legyőzte az ellenségeit, a másik szuperhatalmat, a Szovjetuniót (vagy ahogy az Egyesült Államok hangoztatta, legyőzte a kommunizmust). Ami pedig a gazdaságot illeti, élére állt az infokommunikációs fejlődésnek, és a

¹² Kai He: *Institutional Balancing in the Asia Pacific: Economic Interdependence and China's Rise*. New York, 2009, Routledge, 36.

¹³ Wu Jiao: *The Multilateral Path*. *China Daily*, 2011. június 1. http://www.chinadaily.com.cn/china/cd30thanniversary/2011-06/01/content_12620510.htm.

¹⁴ Uo.

nemzetközi szinten messze maga mögött hagyott mindenkit, miután Japán, amely csaknem behozta, sőt megelőzte az Egyesült Államokat – egyre jobban lemaradt. Az amerikai média nem is rejtette véka alá, hogy az Egyesült Államok a legalkalmasabb a világ vezetésére, és hogy a 21. században egyetlen lehetőség maradt, jelesül, hogy alá vessük magunkat az Egyesült Államoknak. A világ egyetlen szuperhatalmának vezetőjeként Clinton elnöknek olyan hidegháború utáni világrendre volt szüksége, amelyben az Egyesült Államok játssza a vezető szerepet, és amely az amerikai értékeket és fejlődési modellt népszerűsíti.”¹⁵

Ahogy Vang az emlékirataiban többször is hangsúlyozza, Kína meg volt győződve arról, hogy a győztes Egyesült Államok célja, hogy domináns szerephez jusson Ázsiában és általában a világban. Ezért volt szükséges, hogy Kína csatlakozzon a regionális multilaterális szervezetekhez megakadályozandó, hogy Washington Kína ellen használja fel ezeket, vagy arra, hogy regionális rendet építsen. A külügyminisztérium legfontosabb vezetői egyetértettek ezzel. A jelentés, amelyet a kínai külügyminisztérium rendelt meg és a szerzője Csang Jün-ling,¹⁶ a Kínai Társadalomtudományi Akadémia (CASS) munkatársa volt, ezzel a megállapítással indít: „A hidegháború befejeződése után Kína nemzetközi környezete óriási változásokon ment keresztül, melyek alapul szolgálnak Kína számára, hogy megfogalmazza jelenlegi és jövőbeni biztonságpolitikáját.”¹⁷ A jelentés azt szorgalmazza, hogy Peking éljen a multilaterális eszközökkel biztonsági stratégiája részeként.

¹⁵ 王嵎生 (Wang Yusheng): 亲历APEC: 一个中国高官的体察- 王嵎生 [Personally Experiencing APEC: A Chinese Official's Observations and Experiences], 30.

¹⁶ Zhang Yunling. (A Kiadó.)

¹⁷ Nekem van egy példányom ebből a jelentésből, de nem publikus. Viszont nagyon hasonlít a Csang Jün-ling által egy kínai lapban publikált cikkhez. Így hát, hogy mások is hivatkozhassanak erre a forrásra, a jelentés helyett a cikket idézem. (R. D.) 张蕴岭 (Zhang Yunling): 综合安全观及对我国安全的思考 [The Comprehensive Security Concept and Reflecting on China's Security]. 当代亚太 [Contemporary Asia-Pacific], no. 1, 2000, 4–16.

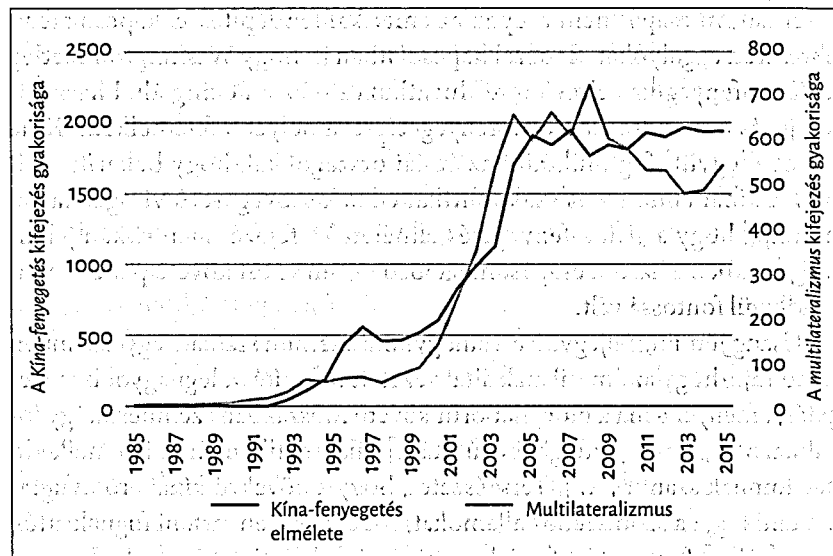
A három csapás nem csupán az amerikai rendépítéssel kapcsolatban ébresztett aggályokat, de azzal kapcsolatban is, hogy Washington esetleg a „Kína-fenyegetés elméletére” hivatkozva – ez a Peking által használt kifejezés a szerinte alaptalan fenyegetésre, amelyet a felemelkedő Kína jelent – együtt fog működni az ázsiai országokkal, hogy bekerítse Kínát. A kínai elméleti és szakpolitikai cikkek szövetszerű vizsgálata azt mutatja, hogy a „Kína-fenyegetés elmélete” kifejezés igen ritkán jelent meg ezekben a három csapást megelőzően, ám az ezt követő pár év során rendkívül fontossá vált.

Csang Jün-ling feljegyzése a külügyminisztérium számára egyértelműen kimondja, hogy az amerikaiak által vezetett bekerítés a legnagyobb fenyegetés, amellyel Kína a hidegháborút követő időszakban szembesül. Így fogalmazott: „Az új [hidegháború utáni] világrendben Kína felemelkedő hatalomnak számít [...]. Természetes, hogy a növekvő kínai erő nyugtalanítani fogja a szomszédos államokat, sőt egyenesen tartani fognak attól, hogy [Kína] fenyegetést fog jelenteni a számukra. Ezért lesznek olyan országok, amelyek fokozzák a katonai erejüket, és szövetségeket keresnek, hogy ellensúlyozzák a növekvő kínai erőt.”¹⁸ A feljegyzésben Vang nem hagyott kétséget afelől, hogy a bekerítés a legnagyobb fenyegetés, amivel Kína szembesülni kénytelen. „A jövőben a legnagyobb biztonsági kihívás Kína számára, hogy miként kezelje a [szomszéd országokkal fenntartott] kapcsolataiban bekövetkező széles körű változásokat, amelyeket a saját növekvő ereje jelent.” Csang attól tartott, hogy ha nem sikerül megfelelően kezelni ezt a kihívást, Kína barátságtalan szomszédok ellenséges gyűrűjében találja magát. Csang szerint „a legnagyobb veszély, hogy számos ország egyesül Kína ellenében, hogy bekerítse és feltartóztassa”.¹⁹ Természetesen a felbujtó az Egyesült Államok kell hogy legyen, és Csang attól is tartott, hogy az Egyesült Államok a szövetségeseivel túl gyakran és túlságosan nagy mértékben avatkozik majd be Kína ügyeibe.²⁰

¹⁸ I. m. 9.

¹⁹ I. m. 11.

²⁰ I. m. 9.

1. ábra. Kínai folyóiratokban megjelent cikkek száma, amelyek tartalmazzák a Kína-fenyegetés elmélete és a multilateralizmus kifejezést, 1985–2016

Ezeknek az aggodalmaknak a nyomán Kína ismét a saját régiója felé fordult, amit „periferiális diplomáciának” is nevez. Ahogy ezzel a fogalommal kapcsolatban az egyik kínai diplomáciatörténész fogalmaz, „az 1980-as évek végén a Szovjetunió széthullásával, a kelet-közép-európai zavargásokkal, valamint az Egyesült Államok és a Szovjetunió között évtizedeken keresztül folyó hidegháború befejeződésével súlyos, az ország létrejötté óta ritkán tapasztalt helyzet alakult ki”. Ennek eredményeként „Kína szomszédságpolitikája kiváltképp nagy szerephez jutott az 1990-es években”.²¹ A „szomszédságpolitika” prioritás lett, amely első ízben egy pártkongresszus politikai jelentésében szerepelt 1992-ben – ez volt az első pártkongresszus a

²¹ 石源华 (Shi Yuanhua): 论新中国周边外交政策的历史演变 [On the Historical Evolution of the Zhoibian Waijiao Policy of New China], 当代中国史研究 [Contemporary China History Studies] 7, no. 5, 2000, 47.

három csapás után.²² És ahogy a fenti ábráról leolvasható, az egyre erősebb hangsúly a „Kína-fenyegetés elméletén”, illetve a szomszédságpolitika és a „multilateralizmus” mint megoldás kéz a kézben jártak.

A TOMPÍTÁS STRATÉGIÁJA

Ahogy arról az előző részben szó volt, a három csapás nyomán Kínának kétféle biztonsági kihívással kellett szembenéznie, és a megoldást a multilaterális szervezetekre építő, új tompítási stratégia jelentette. Az első kihívás az Egyesült Államok vezetete bekerítés fenyegetése volt Kína szomszédainak részvételével. A második maga az Egyesült Államok, amely élve hatalmával egyre fenyegetőbbben lépett fel Kínával szemben. A multilaterális intézményekre történő támaszkodás célja mindkét kihívás kezelése, így ezek beépültek Kína diplomáciai rendszerébe és külpolitikai céljainak hierarchiájába. Korábban az első helyen a nagyhatalmak álltak, őket követte a periféria, azaz a szomszéd államok, végül a fejlődő országok („a kulcs a nagyhatalmak, a periféria az elsődleges, a fejlődő országok az alap”). Azaz, hogy Kína a multilateralizmust felvette ebbe a képletbe, jelzi a kérdés fontosságát a kínai stratégiában („a multilaterális fontos szakasz”).²³ Nagy elmozdulásról beszélünk.

Először is a kínai elméleti szakemberek és a tisztviselők egyértelmű kapcsolatot teremtenek Kína békülékeny multilateralizmusa és a félelme között, hogy amerikai vezetéssel bekeríthetik. Ahogy Csang Jün-ling fogalmaz, a belépés a multilaterális szervezetekbe lehetővé tette Kína számára, hogy

²² Jiang beszédét a 14. pártkongresszuson lásd 江泽民 (Jiang Zemin): 加快改革开放和现代化建设步伐 夺取有中国特色社会主义事业的更大胜利 [Accelerating the Reform, the Opening to the Outside World and the Drive for Modernization, so as to Achieve Greater Successes in Building Socialism with Chinese Characteristics]. Peking, 14th Party Congress Political Report, 1992. október 12.

²³ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], Peking, 2016, 人民出版社 [People's Press], 508.

„bizonyítsa jó szándékát azzal, hogy önkorlátozást gyakorol, és készek mutatkoznak arra is, hogy korlátozzák”. Fontos például, hogy „ebből a megfontolásból közvetlenül következtek olyan lépések, mint a döntés, hogy nem értékelik le a zsenminpit²⁴ az 1997-es ázsiai pénzügyi válság idején, vagy hogy Kína csatlakozott a TAC-SEA-hoz (az ASEAN berkeiben született dokumentum), illetve nagyjából-egészében átadta a kezdeményezést az ASEAN-tagországoknak, hogy ők határozzák meg a dél-kínai-tengeri vitával kapcsolatos normákat”.²⁵ Hasonlóképpen a Párt iskolájának egyik tankönyve Kína külpolitikai stratégiáját taglalva arra hívja fel a figyelmet, hogy Kína önkorlátozó politikát folytatott, és „elfogadta a korlátozást” e szervezetek többi tagállama részéről, hogy megnyugtassa a szomszédait. A tankönyv arra is felhívja a figyelmet, hogy a multilaterális engedmények, mint az ASEAN keretei között aláírt Dél-kínai-tengeri Magatartási Normák elnevezésű dokumentum, része volt ennek a stratégiának.²⁶ Csang Jün-ling egy másik írásában egyértelművé teszi, hogy a „jószomszédsági politika” része az átfogó stratégiának, amelynek célja az amerikai bekerítési erőfeszítések tompítása: „Kína stratégiája a barátságos viszonyok kialakítására irányult a szomszédjaival, ami védelmet kínált arra az esetre, ha feszültségek keletkeznének a kínai–amerikai kapcsolatokban. Teng Hsziao-ping és utódai világosan látták, hogy tekintettel a Kínát körülvevő tizenöt szomszédos országra, az agresszív magatartás egyszerűen nem áll Kína érdekében függetlenül attól, mennyire lehet erős az ország a jövőben, mert bármilyen agresszív azt eredményezi, hogy ezek a szomszédos országok és egy távoli hatalom (ti. az Egyesült Államok) ellensúlyként szövetséget fognak létrehozni. Ha

²⁴ Renminbi (RBM), kínai pénznem. (A Kiadó.)

²⁵ Zhang Yunling – Tang Shipping: China's Regional Strategy. In David L. Shambaugh ed.: *Power Shift: China and Asia's New Dynamics*. Berkeley, 2005, University of California Press, 52.

²⁶ 在和平,发展,合作的旗帜下: 中国战略机遇期的对外战略纵论 252. Idézi Suisheng Zhao: *China and East Asian Regional Cooperation: Institution-Building Efforts, Strategic Calculations, and Preference for Informal Approach*. In Mingjiang Li – Dongmin Lee eds.: *China and East Asian Strategic Dynamics: The Shaping of a New Regional Order*. 2011, Rowman & Littlefield, 152.

viszont Kína defenzív-realista pozícióra helyezkedik, a régió legtöbb országa nem lesz hajlandó arra, hogy kemény feltartóztató álláspontot foglaljon el, így Kína biztonsági értelemben minden bizonnyal jóindulatú környezetre számíthat. Ennek érdekében Kína komoly erőfeszítéseket tett, hogy javítsa a viszonyát a szomszédjaival akár olyan engedmények árán is, amelyek belföldön nagy ellenállásba ütköztek.”²⁷

Amerikai tudósok, mint Susan Shirk, akik az 1990-es évek elején a Track II (háttér) párbeszéd keretében kapcsolatban álltak kínai diplomatákkal, osztják ezt a vélekedést: „Bár Kínának sok oka volt arra, hogy a korábbinál konstruktívabban viszonyuljon az együttműködéshez a regionális biztonság terén, a fő ok az volt, hogy csökkentse a régió országainak a félelmét attól, amit ő Kína-fenyegetésként aposztrofált.”²⁸ Az ARF első ülésén 1994-ben Csien Csi-csen²⁹ külügyminiszter interjúk egész sokaságát adta, hogy megnyugtassa a szomszéd országokat a Kína jelentette fenyegetéssel kapcsolatban.³⁰ Vu Hszin-po³¹ ismert kínai szakember ezeket az erőfeszítéseket taglalva megjegyzi: „Ami a biztonsági kérdéseket illeti, Kína azzal számol, hogy a regionális együttműködés előmozdításával barátságosabb és stabilabb biztonsági környezetet teremthet a saját szomszédságában, amivel csökkentheti az ellensúlyozására irányuló amerikai stratégiai törekvések jelentette biztonsági kockázatokat.”³²

Magas rangú politikai vezetők szintén igazolják ennek a stratégiai irány-
nak a létezését. Csiang elnök 2001-ben a szomszédsági diplomáciával foglal-
kozó értekezleten kijelentette: „Kína az az ország, amely a legtöbb országgal

²⁷ Zhang Yunling – Tang Shipping: China's Regional Strategy, 50.

²⁸ Susan Shirk: Chinese Views on Asia-Pacific Regional Security Cooperation. *NBR Analysis*, 5, no. 5, 1994, 8.

²⁹ Qian Qichen. (A Kiadó.)

³⁰ Nayan Chanda: Gentle Giant. *Far Eastern Economic Review*, 1994. augusztus 4.

³¹ Wu Xinbo. (A Kiadó.)

³² Wu Xinbo: Chinese Perspectives on Building an East Asian Community in the Twenty-First Century. In Michael J. Green – Bates Gill eds.: *Asia's New Multilateralism: Cooperation, Competition, and the Search for Community*. New York, 2009, Columbia University Press, 59.

szomszédos”, és utalt arra, hogy a *háborúzó államok korszaka* óta „őseink felismerték a jószomszédi politika fontosságát”.³³ Csang ezt követően elmagyarázta, mint jelent Kína stratégiájában a biztosítékok nyújtása: „Kína nagy ország, ezért elkerülhetetlen, hogy néhány kisebb szomszédos országnak kételyei legyenek velünk kapcsolatban.”³⁴ „Kínának a békés fejlődés és a baráti együttműködés képét kell magáról kialakítania, türelmesen és pontosan kell azon dolgoznia, hogy eloszlassa a kételyeket, példaszerű szavakkal és tettekkel kell erősítenünk a bizalmat, hogy ezek az országok megértsék, az ún. Kína-fenyegetés valójában egyáltalán nem létezik.”³⁵ Ez azt is jelenti, hogy a hosszú távú érdekeket a rövid távú érdekek elé kell helyezni, és átmenetileg félre kell tenni a területi vitákat.³⁶ A multilaterális eszközöknek is meg van a maguk szerepe. Csang álláspontja szerint „a multilaterális diplomácia egyre fontosabbá vált, Kínának tág teret kell nyitnia” a regionális, multilaterális kezdeményezések előtt.³⁷ Beszéde végén és miután utalt a „külső összeesküvésekre”, amelyek célja a megosztottság kihasználása Ázsiában, Csang hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államok milyen nagy szerepet játszik ebben a stratégiában: „E helyütt egy dolgot szeretnék hangsúlyozni. Az Egyesült Államok a nyugati féltekén helyezkedik el. Bár nem a szomszédunk, de kulcsszerepet játszik országunk biztonsági környezetében.”³⁸ Kína szomszédosági (periferiális) diplomáciájának ebben a szakaszában nem volt cél a Kína vezette rend építése a régióban, inkább az, hogy meggyőzze a szomszédait, ne fogjanak össze az Egyesült Államokkal Kína bekerítése céljából.

„Csang Jün-ling: *Rising China and World Order*. New York, 2010, World Scientific. 8. Uo.

³³ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], Peking, 2006, 人民出版社 [People's Press], 314–315.

³⁴ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]: 第三卷 [vol. 3], 314–315.

³⁵ Uo.

³⁶ Uo.

³⁷ I. m. 317.

³⁸ I. m. 313, 318.

Kínai források szerint e stratégia az általános vélekedés szerint sikeres volt. Áttekintve a kínai multilaterális diplomáciát az 1990-es években Csang Jün-ling megjegyzi, hogy a „multilaterális partnerségek Kína és más országok között lehetővé tették, hogy Kína elkerülje a potenciálisan veszélyes konfrontációkat”.³⁹ Csang azt állítja, hogy Kínának „sikerült mérsékelni [ezen országok] félelmeit a kínai fenyegetéssel kapcsolatban, így sikerült csökkenteni annak a lehetőségét, hogy Kína ellen szövetségek jöjjenek létre”.⁴⁰ „A multilaterális részvételnek és erőfeszítésnek köszönhetően a Kínáról mint megbízható hatalomról kialakult kép javulni fog. Az országok interakciói és együttműködésük Kínával erősödni fognak, így csökken az aggodalom az ún. Kína-fenyegetéssel kapcsolatban.”⁴¹ Álláspontja hangsúlyozására Csang katonai kifejezést is kölcsönött: a külügyminisztérium számára írt feljegyzésében azt állította, hogy a multilateralizmus „aktív védelmi stratégia, amely lehetővé teszi Kína számára, hogy kezelje a [bekerítés jelentette] kihívást, és eliminálja a Kínával szembeni egységes fellépés veszélyét”.⁴² Egy szó, mint száz, a kínai multilateralizmusnak erőteljes *stratégiai* szerepe van.

Ha Kína intézményi stratégiájának első célja az volt, hogy csökkentse az amerikai vezetésű, feltartóztató koalíció létrehozásának kockázatát, a második cél egészen nyilvánvalóan az volt, hogy megakadályozza az amerikai erő gyakorlását. A multinacionális intézmények erre úgy adtak lehetőséget, hogy eközben Kínának nem kellett közvetlen kihívást jelentenie az Egyesült Államok számára: Csang Jün-ling és Tang Si-ping⁴³ azt állítják, hogy Kína felhasználhatta ezeket az intézményeket, hogy „másokkal együttműködve korlátozza az amerikai hegemon viselkedést”, bizonyos intézményeket pedig, mint az SCO, „amelyek feladata az amerikai befolyás korlátok közé

³⁹ Zhang Yunling: *Rising China and World Order*. New York, 2010, World Scientific. 8.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ I. m. 19.

⁴² 张蕴岭 (Zhang Yunling): 综合安全观及对我国安全的思考 [The Comprehensive Security Concept and Reflecting on China's Security], 11.

⁴³ Tang Shiping. (A Kiadó.)

szorítása”⁴⁴ igyekezett helyzetbe hozni. Van Ji-csou hasonló érveléssel teremtetett egyértelmű kapcsolatot a multilateralizmus és az amerikai erő között: „Tegyük világossá: az okot, ami miatt Kína manapság egyre nagyobb becsben tartja a multilaterális diplomáciát, a hidegháború után kialakult amerikai hegemon viselkedés és szuperhatalmi pozícióban kell keresni.”⁴⁵

Ezek a megfontolások visszaköszönek a hivatalos textusokban is. A „multilateralizmus” kifejezés első ízben 1994-ben a pártkongresszusi anyagban jelent meg, amikor Csiang Cö-min kijelentette, hogy Kínának „aktív szerepet (kell játszania) a multilaterális diplomáciában”, és „teljes mértékben ki kell bontakoztatni” az ország szerepét ezekben a szervezetekben.⁴⁶ Ezt követően a kifejezés minden jelentésben visszaköszönt. 1997-ben Csiang a nagyköveti értekezleten elmondott beszédében – az ilyesfajta beszéd gyakran lehetőséget ad az átfogó stratégia módosítására – megismételte, hogy Kínának „aktív szerepet (kell játszania) a multilaterális diplomáciában”, és ezt az új irányt a multipolaritással hozta összefüggésbe. „Ebben az új helyzetben, amelyet az jellemez, hogy a világ multipolaritásának és a gazdasági globalizáció trendje folyamatosan halad előre, minden nagyobb ország a saját fejlődését biztosítandó igénybe veszi a regionális szervezeteket, és multilaterális eszközök segítségével igyekszik elérni azt, amit a kétoldalú kapcsolatokban nem lehet. Erre a jelenségre jobban oda kell figyelni, ahogy arra is, hogy a lehetőségekkel a lehető legjobban élve maximalizáljuk az előnyeinket, és elkerüljük a hátrányokat.”⁴⁷ A kínai diplomata és az állami média egyre kevesebbet hangoztatta a multipolaritás

⁴⁴ Zhang Yunling – Tang Shipping: China's Regional Strategy, 54., 56.

⁴⁵ 王逸舟 (Wang Yizhou): 全球政治和中国外交 [Global Politics and Chinese Diplomacy], 274.

⁴⁶ 江泽民 (Jiang Zemin): 高举邓小平理论伟大旗帜，把建设有中国特色社会主义事业全面推向二十一世纪 [Hold High the Great Banner of Deng Xiaoping Theory for an All-Round Advancement of the Cause of Building Socialism with Chinese Characteristics into the 21st Century]. 15th Party Congress Political Report, Peking, 1997. szeptember 12.

⁴⁷ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], Peking, 2006, 人民出版社 [People's Press] 205–206.

szükségességét, és „egyre jobban hangsúlyozták a regionális szervezetek szerepét”, míg aztán 2004-ben Peking az „együttműködést” Kína külpolitikájának három meghatározó elve közé emelte.⁴⁸ Ahogy Csiang Cö-min fogalmazott, a fejlődő országok növekvő erejének köszönhetően „számos regionális, interkontinentális és globális szervezet példátlanul aktív lett”, és együttesen „ezek a tények azt mutatják, hogy a világ gyorsuló ütemben halad a multipolaritás felé”.⁴⁹ A hivatalos megszólalásokban a multilateralizmus egyre inkább eszközként tűnt fel, amelynek segítségével elérhető a multipolaritás. Csiang egy 2011-es beszédében, amelyet magas rangú katonai vezetők előtt mondott el, megteremtette ezt a kapcsolatot, és azt fejtegette, hogy a részvétel ezekben a szervezetekben növeli Kína mozgásszabadságát. „Bővítenünk kell a rendelkezésünkre álló stratégiai teret, és aktív, multilaterális diplomáciát kell folytatnunk. Ez fontos szerepet játszik abban, hogy stratégiai pozíciókat teremthessünk a magunk számára.”⁵⁰ Miután felsorolta Kína részvételét az APEC, az ARF, az SCO és más szervezetekben, megjegyezte: „Alaposan meg kell értenünk, hogy a világ multipolarizálódásának és a gazdasági globalizációnak a feltételei között a nemzetközi mechanizmusok és a regionális szervezetek felhasználása a multilaterális diplomácia céljaira egyre inkább azzá a fontos eszközzé válik, amelynek segítségével a nagy országok eljátszhatják a saját szerepüket. Folytatnunk kell a multilaterális diplomácia erősítését, kezdeményezőként kell fellépni a nemzetközi rendszer átalakítása érdekében, és a külföldi munkát multilaterális szinten kell végezni.”⁵¹

A következő évtizedben Kína aggodalmai az amerikai erővel kapcsolatban fokozódtak, látva az Egyesült Államok beavatkozását Boszniában,

⁴⁸ Ez a változás egyértelmű a 2000-es és a 2002-es kínai védelmi fehér könyvek összehasonlításakor. Lásd még Evan S. Medeiros: *China's International Behavior: Activism, Opportunism, and Diversification*. Santa Monica, 2009, RAND, 169.

⁴⁹ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 2006, 195.

⁵⁰ I. m. 355.

⁵¹ Uo.

Koszovóban, Afganisztánban és Irakban, ezért a multilateralizmus szerepe még inkább stratégiai hangsúlyt kapott. Vang Csi⁵² akkori külügyminiszter-helyettes egy 2004-es beszédében, amely *A multilateralizmus és a világ multipolarizálódásának az előmozdítása* címet kapta, azt fejtegette, hogy a multilateralizmus segítségével féken lehet tartani az Egyesült Államokat.⁵³ A magas rangú vezetők szintén utaltak erre a lehetőségre. 2006-ban Hu Csin-tao kijelentette, hogy Kínának „erősítenie kell a multilateralizmust, és támogatnia kell a nemzetközi kapcsolatok demokratizálódását”. Megismételte a gondolatot, miszerint a multilateralizmus a multipolaritás fontos eleme.⁵⁴ A Központi Külügyi Munkaértekezlet az évben megtartott ülésén is azt fejtegette, hogy „ami a politikát, egy harmonikus világ felépítésének előmozdítását illeti, [Kínának] aktívan hirdetnie kell a multilateralizmust, elő kell segítenie a nemzetközi kapcsolatok demokratizálódását, valamint szembe kell szállnia a hegemoniára való törekvéssel és az erőpolitikával”⁵⁵

Csiang egyik utolsó beszédében, amelyet a Politikai Bizottság előtt mondott el, felsorolta az elmúlt évtizedek sikereit, és hangsúlyozta, hogy a Kína által „javasolt és végrehajtott stratégiai gondolkodás stabilizálta a periferiát, és fontos szerepet játszott a multilaterális diplomáciai szervezetekben”.⁵⁶ Érdekes, hogy Csiang konkrétan említette az APEC-et, az ASEAN-t és az SCO-t mint a példákat Kína stratégiájára, ugyanis pontosan ezzel a három szervezettel fogok foglalkozni a következőkben.

Wang Ji. (A Kiadó).
Wang Yi: Facilitating the Development of Multilateralism and Promoting World Multi-Polarization. Kínai Köztársaság Külügyminisztériuma, 2004. augusztus 20. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/gjs_665170/gjzz_yhy_665174/2616_665220/2617_665222/t151077.shtml.

⁵² Wang Ji. (A Kiadó).

⁵³ Wang Yi: Facilitating the Development of Multilateralism and Promoting World Multi-Polarization. Kínai Köztársaság Külügyminisztériuma, 2004. augusztus 20. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/gjs_665170/gjzz_yhy_665174/2616_665220/2617_665222/t151077.shtml.

⁵⁴ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 445.

⁵⁵ I. m. 516.

⁵⁶ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 2006, 546–547.

AZ ÁZSIAI ÉS CSENDES-ÓCEÁNI GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉS (APEC)

Vu Hszin-po kínai kutató szerint „Kína tapasztalatai a regionalizmus vonatkozásában az APEC-kel kezdődtek”.⁵⁷ Az APEC 1989-ben jött létre, mint a Csendes-óceáni Perem huszonegy országának a fóruma azzal a céllal, hogy elősegítse a kereskedelmet és a fejlesztési célú segítségnyújtást. A hidegháború befejeződése után és azt követően, hogy Pekingben egyre nagyobb aggodalmat kelített az Egyesült Államok ereje és a fenyegetés, amit ez jelent, Kína az APEC keretei között tompítási stratégiába kezdett. Ez arra utal, hogy Kína részvétele instrumentális és taktikai természetű volt, nem pedig őszinte. Ahogy Vang Jü-seng, Kína első APEC-diplomatája egyértelművé tette, országa attól félt, hogy a szervezet – amelyet meglátása szerint az Egyesült Államok vezetett – végső soron az amerikai hegemonia eszköze lesz Ázsiában, és feladata a gazdasági liberalizáció, az emberi jogok és az amerikai vezetésű, multilaterális biztonsági struktúra előmozdítása lesz. A központi utasításokat végrehajtva Vang dolga az volt, hogy akadályozza az APEC működését azzal, hogy fellép annak intézményi fejlődése ellen. A későbbiekben Kína sikeresen lobbizott az „APEC-megközelítés” érdekében, ami a dolog lényegét illetően megtiltotta az ilyen szervezetek intézményesülését a jövőben. A kínai diplomata aktívan dolgozott annak érdekében is, hogy a szervezetet felhasználva megvédjék Kínát az amerikai erővel szemben (különösen, ami a gazdasági szankciókat illeti), miközben sikeresen használták az APEC nyújtotta platformot arra is, hogy biztosítsák Kína szomszédait, hogy az ország nem jelent fenyegetést. Részben ezzel magyarázható, hogy az APEC kevésbé hatékónak bizonyult a kereskedelem liberalizációjára, és általában eléggé irrelevánsnak volt mondható az ázsiai pénzügyi válság és a 2008-as globális pénzügyi válság idején.

⁵⁷ Wu Xinbo: Chinese Perspectives on Building an East Asian Community in the Twenty-First Century, 56.

ALTERNATÍV MAGYARÁZATOK Kína részvételére az APEC-ben?

Mi adhat magyarázatot Kína részvételére az APEC-ben? Nem tűnik úgy, hogy részvétele *őszinte* lett volna. Az APEC nem volt különösebben „ütős”. Gyenge apparátussal rendelkezett, kérülte a részvételt a kereskedelmi tárgyalásokban, döntéshozatala konszenzusra, nem pedig valamilyen hatékonyabb mechanizmusra épült, monitoringképességei eléggé gyengék voltak, és a döntései nem bírtak kötelező erővel – ezek mindegyike esetében Kína arra törekedett, hogy ne kerüljön sor változtatásra a nagyobb hatékonyság irányába akár még úgy is, hogy az álláspontjával egyedül maradt. Talán látott valamilyen értéket az APEC-ben, mint olyan fórumban, amely vitára, konszenzusra és önkéntes kötelezettségvállalásokra ad lehetőséget, de Kína azon is nagy igyekezettel dolgozott, hogy korlátozza az egyáltalán megvitatható kérdések körét. Mások arra hívják fel a figyelmet, hogy az első APEC-csúcstalálkozó igenis lehetőséget adott Csiang Cö-min számára, hogy első ízben találkozzon az amerikai elnökkel Tienanmen után, ám Kína részvételének jellege azután sem változott, hogy a legmagasabb szintű kapcsolatok ismét rendszeressé váltak. Sokak szerint Kína gazdasági előnyöket remélt az APEC-től, ám gazdasági céljai defenzívek voltak, és jellemzően arra irányultak, hogy a régió ne fogadja el az amerikai gazdasági felfogást, amelyet Kína ellentétesnek gondolt a saját érdekeivel.⁵⁸ Az sem állja meg a helyét, hogy Kína azért csatlakozott az APEC-hez, majd döntött a szervezet működésének megnehezítése mellett, mert attól tartott, hogy Tajvan arra használná a szervezetet, hogy a maga függetlenségi törekvései számára további lehetőségeket teremtsen. Vang Jü-seng, Kína első APEC-nagykövete az emlékirataiban egyáltalán nem említi a Tajvannal kapcsolatos aggodalmakat mint lehetséges megfontolást, amely a csatlakozás mellett szólt. Még mielőtt Kína csatlakozott volna, Pekingnek már sikerült elérnie, hogy Tajvant „Kínai Tajpejként” említsék, amelyet miniszterelnök soha nem, csak a gazdasági miniszter képviselhet, és a biztonsági kérdések vi-

⁵⁸ Chien-peng Chung: *China's Multilateral Co-Operation in Asia and the Pacific: Institutionalizing Beijing's „Good Neighbour Policy”*. New York, 2010, Routledge, 30.

tájában sem vehet részt, hiszen nem állam.⁵⁹ És még azt követően is, hogy Kína csatlakozott az APEC-hez, Vang komolytalanként jellemezte Tajvan erőfeszítéseit, hogy a függetlenségét valamiképpen elfogadtassa, és elismerje, hogy az 1990-es években az Egyesült Államok és a többi APEC-ország javarészt együttműködött Kínával e törekvések visszaverésében, ami arra utal, hogy ezek a megfontolások nem játszhattak szerepet Kína döntésében, hogy csatlakozik a szervezethez.

TOMPÍTÁS

Kína valós érdeke az amerikai erő tompítása és a szomszéd országok megnyugtató volt, ami a hidegháború utáni amerikai erő és fenyegetés általa percipált növekedésére épült.

Az amerikai fenyegetés

Kína részvételét az APEC-ben az a félelem motiválta, hogy az intézmény az amerikai hegemonia eszköze lesz. Chien-peng Chung⁶⁰ és más kutatók szerint Kína „defenzív” megfontolásból csatlakozott az APEC-hez biztosítandó, hogy az ázsiai rendről „ne lehessen a részvétele nélkül dönteni”.⁶¹ Egy másik tudós, Kaj Ho szerint „Kína diplomáciai eszközként használta az APEC-et, hogy akadályozza az amerikai befolyást, és ellenállhasson a nyugati nyomásnak” gazdasági, biztonsági és politikai kérdésekben.⁶² A fő szempont az amerikai vezetés korlátozása volt az ázsiai csendes-óceáni térségben.

Kína APEC-kel kapcsolatos aggodalmait a hidegháború utáni időszakban létrejött aggodalmak folyamánként alakultak ki. Ahogy emlékirataiban

⁵⁹ I. m. 37.

⁶⁰ Hongkongi tudós. (A Kiadó.)

⁶¹ I. m. 15.

⁶² He: *Institutional Balancing in the Asia Pacific*, 33.

Vang Jü-seng megjegyzi: „az APEC alapítási szakaszának első négy évében a nemzetközi helyzet történelmi változásokon ment keresztül”, mert egy új periódus, a hidegháború utáni korszak kezdődött el.⁶³ Vang szerint mivel „az APEC lett a régió meghatározó hivatalos intézménye”, Kínának sürgősen döntenie kellett, „mit tehet ez a szervezet, és ez hová fog elvinni bennünket”.⁶⁴ Vang a választ is megadja: „Az Egyesült Államok azért ösztönözte az APEC létrehozását, hogy megnyissa az ázsiai piacokat”, legalábbis minden jel szerint, de „természetesen az Egyesült Államoknak szuperhatalomként nem csak ilyen [gazdasági] céljai voltak”.⁶⁵ Vang többször is kifejti, hogy az APEC az amerikai hegemonia eszköze volt a gazdasági és politikai liberalizáció terén, amely könnyen amerikai vezetésű „biztonsági közösséggé” fejlődhetett. Ahogy kifejti: „A hidegháború után kialakult világhelyzetben kiváltképp Kelet-Ázsia felemelkedésével az Egyesült Államoknak nagyobb stratégia megfontolásai és követeléseik lettek. Clinton elnök, aki a gazdasági megújulás amerikai jelszavát hangsúlyozta, egy másikat, az »új pacifizmus« jelszavát is kitalálta, ami [a felszínen] a »gazdasági globalizációról« szólt, [ám valójában] ez nem más, mint az »amerikanizáció« vagy az »amerikai modell«; többek között az olyan »amerikai értékek, mint a populáris demokrácia, a szabadság, az emberi jogok« és az amerikai vezetés megteremtése – de minimum az Egyesült Államok vezetése alatt álló »biztonsági rendszer« létrehozása.”⁶⁶

Vang megjegyzései arról tanúskodnak, hogy az Egyesült Államok a hidegháború befejezését követően „új pacifizmust”⁶⁷ igyekezett megvalósítani, amelynek része a liberális gazdasági elvek és értékek, valamint az Egyesült Államok vezette biztonsági közösség; a dolog lényegét tekintve tehát

⁶³ 王嵎生 (Wang Yusheng): 亲历APEC: 一个中国高官的体察-王嵎生 [Personally Experiencing APEC: A Chinese Official's Observations and Experiences], 29.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ I. m. 4.

⁶⁶ I. m. 4–5.

⁶⁷ A *pacific* szó kétféle – ’csendes-óceáni’ és ’békeszerető’ – jelentését kihasználó kifejezés. (A Ford.)

intézményesített amerikai vezetés. E benyomásokat magának Clintonnak a megjegyzései is erősítették, amelyek Tokióban, Koreában és az APEC-vezetők seattle-i csúcstalálkozóján hangzottak el, ahol kijelentette, hogy az Egyesült Államok „új Csendes-óceáni Közösség” létrehozását szorgalmazza, és hogy az amerikai törekvések Ázsiában három cél elérését szolgálják, ezek: „a közös jólét, biztonság és demokrácia”.⁶⁸ Az APEC központi szerepet kapott e törekvésekben: Vang szerint „az Egyesült Államok szemében az APEC része volt ennek az »új pacifizmusnak«, ami *kiindulási alap* vagy laboratóriumi kísérlet is lehetett az amerikai törekvések számára”, „és az csak természetes, hogy boldogan haladt volna ebben az irányban”.⁶⁹ Kína nem akarta tétlenül nézni, hogy az Egyesült Államok az APEC segítségével átírja Ázsia gazdasági, politikai és katonai szabályait. Vang megjegyzi, hogy miután Seattle-ben az Egyesült Államok kísérletet tett arra, hogy magasabb szintre helyezze az APEC-et, „az amerikai stratégiai szándék egyértelműen láthatóvá vált. A »közösség« koncepció három elemből állt: gazdasági integráció a kereskedelem liberalizációja útján, sokoldalú biztonsági rendszer, amelyet az Egyesült Államok vezet, és a demokratizáció az amerikai értékek alapján”.⁷⁰ Majd így folytatta: „Egy ilyesfajta »közösség« létrehozását, ezt a víziót Kína természetesen nem fogadhatta el.”⁷¹ Ezért Kína magának az APEC-nek a meggyengítésére törekedett, hogy ennek révén megakadályozhassa ennek a „közösségnek” a létrejöttét.

⁶⁸ William J. Clinton: Remarks to the Seattle APEC Host Committee. Seattle, 1993. november 19. <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=46137>.

⁶⁹ 王嵎生 (Wang Yusheng): 亲历APEC: 一个中国高官的体察-王嵎生 [Personally Experiencing APEC: A Chinese Official's Observations and Experiences], 5.

⁷⁰ I. m. 37. (Kiemelés R. D.)

⁷¹ Uo. (Kiemelés R. D.)

Az intézményesítés opponálása

Kína tompítási stratégiája az APEC-en belül három irányban folyt: 1. lassítani az intézményi fejlődést; 2. korlátozni a szervezet képességét, hogy biztonsági kérdésekkel foglalkozhasson; és 3. ellenállni a szervezet gazdasági programjának.

Ami az intézményesítést illeti, Kína törekedett arra, hogy az APEC „súlytalan” maradjon, és a konszenzuskényszer jellemezte döntési mechanizmusban Kína minden fontos kérdés tekintetében megtarthassa a vétójogát. Vang érvelése szerint a konszenzuskényszer tette lehetővé, hogy „az APEC minden kezdeményezéséhez Kína egyetértésére volt szükség”. Ez a *de facto* vétójog „komoly mozgásteret biztosított Kína számára, és minden más [az APEC keretei között tárgyalt] globális kérdés vonatkozásában kihasználhattuk az erőnket, és érvényesíthettük különleges befolyásunkat”. Kína keményen dolgozott azért, hogy az APEC ezen kulcsfontosságú jellemzői megmaradjanak, ami lehetővé tette a szembeszállást az amerikai kísérletekkel, amelyek a szervezet intézményesítésére irányultak.

E csaták közül többre, amelyek az APEC intézményi jövője körül zajlottak, 1993 és 1995 között került sor. C. Fred Bergstein szerint, aki aktívan részt vett az Egyesült Államok APEC-kel kapcsolatos politikájának alakításában, és vezetője volt annak a nagy tekintélynek örvendő szakértői bizottságnak, amellyel az Egyesült Államok igyekezett átalakítani a szervezetet „egy pusztán konzultatív fórumból működőképes és érdemi csoporttá”,⁷² Kína egyértelműen ellenezte ezeket az intézményesítési törekvéseket, amelyeket ellenségesnek tekintett. Ahogy Vang a közelmúltban megjegyezte egy interjúban, „amikor Kína csatlakozott az APEC-hez, egyes országokat még mindig a hidegháborús mentalitás jellemzett, és igyekeztek vezető szerepre szert tenni a szervezeten belül”, ami egyértelműen az Egyesült Államokat jelenti, „ám Kína egyenlő jogokat és tiszteletet követelve” ellenállt.⁷³ 1993-

⁷² David E. Sanger: Clinton's Goals for Pacific Trade Are Seen as a Hard Sell at Summit. *New York Times*, 1993. november 14.

⁷³ Wu Jiao: The Multilateral Path.

ben Csiang Cö-min nyilvánosan kijelentette, hogy az APEC-nek fórumnak, „konzultációs mechanizmusnak kell lennie”, nem pedig „intézményesített” szervezetnek.⁷⁴ Emlékirataiban Vang felidézi, hogy Kína ellenállt a törekvésnek, amely a gazdaságon túlra terjesztette volna ki az APEC mandátumát, hogy intézményesített legyen, „közösségnek” tekintsék; hogy olyan fórummá váljon, amelyen olyan kötelezettségek is születhetnek, amelyekről a döntést nem önkéntes alapon hozták meg, és a konszenzustól eltérő bármilyen elv alapján működjön. 1994-ben Kína a legmagasabb politikai vezetés részvételével legyőzte az amerikai erőfeszítéseket, amelyek arra irányultak, hogy az APEC-et „közösségnek” nevezzék.⁷⁵

Bár Kína győzedelmeskedett ezekben a korai ütközetekben, de tartott attól, hogy a szélirány megváltozhat. Ahogy Vang Jü-seng írja, „a »Közösség« [és az intézményesítés többi] szelleme [változatlanul] ott lebegett az APEC felett, és korántsem tűnt el. A munkám során végig éreztem, hogy valódi és nem kitalált szellemről van szó, valamiről, ami nagyon is valós”.⁷⁶ Ezen oknál fogva az 1990-es évek végén Kína kampányba kezdett, hogy a korábbi években védelmezett intézményellenes megközelítést az APEC dokumentumaiban „APEC-megközelítésként” szerepeltesse. Vang megjegyzi, hogy Kína korábbi erőfeszítései az intézményesítés megghiúsítására, amelyek olyan kifejezésekben öltöttek testet, mint a „nagy családi energiák” vagy „egyedi megközelítések”, valójában csak prototípusként szolgáltak a végső „APEC-megközelítés” mint koncepció számára. Megemlíti, hogy a külügyminisztériumban magas beosztású tisztviselők közvetlenül részt vettek a koncepció kimunkálásában, amelynek beillesztését az 1996-as subici (Fülöp-szigetek) csúcstalálkozó dokumentumaiba a legfontosabb prioritásnak tekintették; maga Csiang Cö-min közvetlenül is népszerűsítette.

⁷⁴ Speech by President Jiang Zemin at the Informal APEC Leadership Conference, November 20, 1993. China Ministry of Foreign Affairs. <http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt/zyjh/t24903.htm>.

⁷⁵ 王嵎生 (Wang Yusheng): 亲历APEC: 一个中国高官的体察- 王嵎生 [Personally Experiencing APEC: A Chinese Official's Observations and Experiences], 166–167.

⁷⁶ Uo.

tette, mint „komoly hozzájárulást” az APEC munkájához.⁷⁷ Kína kezdetben ellenállásba ütközött, ugyanis a Fülöp-szigetek kormánya, amely a csúcstalálkozó házigazdája és a közös közlemény megszövegezésének felelőse volt, az amerikaiak ellenállására hivatkozva megváltoztatta álláspontját. Kína APEC-delegációja megdöbben, és a nukleáris opcióval fenyegetőzött, azaz ragaszkodott a konszenzuskényszerhez a közös közlemény szövegét illetően egészen addig, míg a kifejezés be nem került a szövegbe. „Hogyan is okozhattunk volna csalódást Csiang Cö-min elnöknek? – teszi fel a kérdést Vang. – Így aztán nem volt más választásunk, a végsőig ki kellett tartanunk.”⁷⁸ A csel bejött, Kína sikere „pedig azt jelentette a világ számára, hogy az »APEC-megközelítés« megszületett”. A következő évben Kína hasonlóan kemény tárgyalási taktikával elérte, hogy az APEC-megközelítés az APEC egyik fő működési elve legyen, amivel aláasta a szervezet intézményesítését.⁷⁹

Vang emlékiratai feltárják azt a kínai félelmet is, hogy az APEC az amerikai biztonságpolitika eszközévé, sőt akár még egyfajta ázsiai NATO-vá is válhat. Az 1993-as seattle-i csúcstalálkozón maga Clinton elnök kapcsolta össze az APEC-et és a NATO-t úgy, hogy az megdöbbenette a kínai megfigyelőket: „Elképzelnem sem tudjuk, miként vészeltük volna át a hidegháborút a NATO nélkül. Hasonlóképpen a jövő nemzedékei, amikor visszatekintenek, azt mondják majd, el sem tudjuk képzelni, hogy tudott volna az ázsiai csendes-óceáni régió ilyen virágzó módon fejlődni a harmónia légkörében az APEC nélkül.”⁸⁰ Amikor William Perry hadügyminiszter nyíltan amellett érvelt, hogy az APEC keretei között biztonságpolitikai kérdésekről is tárgyaljanak, Kína ezt az ázsiai NATO irányába tett lépésként értékelte.⁸¹ Kína számára ez tűrhetetlen volt, és ahogy Vang Jü-seng az emlékirataiban felidézi, erőteljesen ellenállt annak, hogy a szervezet feladatot kapjon a

biztonságpolitika terén. A különböző APEC tárgyalási fordulók megfigyelői megjegyzik, hogy Kína mindenki másnál jobban ellenállt annak, hogy az APEC biztonsági kérdésekkel foglalkozzon, és az igyekezet, hogy „a fórum kizárólag kereskedelmi és gazdasági kérdéseket tárgyaljon, annyira felfokozott volt, hogy a többi ország néha már egyenesen paranoiásnak tartotta.”⁸² A legtöbb ország, köztük a délkelet-ázsiaiak, végül is támogatta, hogy az APEC naprendjére felkerüljenek olyan kérdések, mint a HIV/AIDS, a kábítószer-kereskedelem, a csempészés, a nem hagyományos biztonsági kérdések, a fiatalokkal, a nőkkel és más ezekhez hasonló témákkal kapcsolatos kérdések. Ám Kína kivétel nélkül mindegyiket, még az ifjúsági kérdéseket is opponálta, mert attól tartott, hogy ezzel megnyitja az utat az Egyesült Államok előtt, hogy változtasson az APEC fókuszán. „Mindezek [a hangsúly a nem gazdasági kérdéseken] valójában kísérletet jelentettek az APEC jellegének megváltoztatására, és objektíve egybeesnek az Egyesült Államok [érdekeivel, amely változatlanul] elszánt arra, hogy létrehozza az »Új Csendes-óceáni Közösséget«, amelyben együtt van jelen a gazdasági együttműködés, a biztonság és a demokrácia az ázsiai csendes-óceáni régióban.” Vang nem titkolja csalódottságát, hogy Kína magára maradt ebben a kérdésben, de az APEC mandátumának bővítését ellenezve végül is a központ utasításait követte: „Követtem a hazai utasítások szellemét, elvégeztem a feladatot, és hangsúlyoztam, hogy az APEC-nek a gazdasági kérdésekre kell fókuszálnia, ha meg akarja őrizni a működőképességét, [és el kell kerülnie] az érzékeny politikai és társadalmi kérdéseket.”⁸³

És végül, ami a gazdasági kérdéseket illeti, Kína ellenezte, hogy az Egyesült Államok a szervezetet arra használja, hogy megállapítsa a régió új gazdasági szabályait, mert attól tartott, hogy az USA vezette APEC-liberalizáció kárt okoz a kínai gazdaságnak. A fő cél az volt, hogy legyőzzék az amerikai

⁷⁷ I. m. 103–106.

⁷⁸ I. m. 102–103.

⁷⁹ I. m. 116.

⁸⁰ Clinton: Remarks to the Seattle APEC Host Committee.

⁸¹ He: *Institutional Balancing in the Asia Pacific*, 70.

⁸² Frank Langdon – Brian L. Job: *APEC beyond Economics: The Politics of APEC*. University of Notre Dame, 1997. október, 14. https://kellogg.nd.edu/sites/default/files/old_files/documents/243_0.pdf.

⁸³ 王嵎生 (Wang Yusheng): 亲历APEC: 一个中国高官的体察- 王嵎生 [Personally Experiencing APEC: A Chinese Official's Observations and Experiences], 114–115.

szabályokat a piacnyitás, a befektetések és a pénzügyi szektor liberalizálása terén; ami az utóbbit illeti, Kína egyáltalán nem gondolta, hogy része lenne az APEC feladatkörének.⁸⁴ Kína az APEC alapvető képességét vette célba, hogy elérje gazdasági céljait, amikor a határidőkkel, a monitoringgal és a koordináció más eszközeivel kapcsolatban támasztott nehézségeket. Például az Egyesült Államok 1994-ben egységes menetrendet javasolt a liberalizációra, de Kína elérte, hogy a fejlődő országokra más határidők vonatkozzanak. Az oszakai csúcstalálkozón 1995-ben az Egyesült Államok szeretett volna kötelező érvényű kötelezettségvállalásokat és döntéseket a határidők vonatkozásában, de Kína elérte, hogy ezek önkéntesek legyenek. És később, amikor az Egyesült Államok engedett, és nem kötelező liberalizációs szabályokra tett javaslatot, Kína ezekkel is szembeszállt, mert Vang Jü-seng szavaival „bár ezek [a szabályok] nem voltak kötelezők, de politikai és erkölcsi hatásuk van, és ami ma »nem kötelező«, holnap »kötelező« lesz”.⁸⁵ Amikor néhányan azt javasolták, hogy az APEC kövesse nyomon és hasonlítsa össze a tagországok által önként vállalt és nem kötelező lépéseit a liberalizáció irányába, Kína ezt a monitoringmechanizmust is ellenezte. Amikor az Egyesült Államok azt javasolta, hogy a fejlett országok gazdasági és műszaki segítségnyújtását kapcsolják össze az önkéntes liberalizációval, Kína magát az elvet vette tűz alá. Ebből a rövid áttekintésből látható, hogy Kína ellenezte lényegében az összes nagyobb liberalizációs kísérletet, még a nem kötelező menetrendeket, a monitoring- és összehasonlító mechanizmusokat, sőt még azt is, hogy az APEC tárgyalási fórumként szolgáljon. Ehelyett Kína azt szerette volna, ha az APEC kizárólag megbeszélések céljaira szolgál.

Kína tompító stratégiája összességében sikeres volt, és az Egyesült Államok végül elvesztette az érdeklődését az APEC mint lehetőség iránt az

⁸⁴ Thomas G. Moore – Dixia Yang: China, APEC, and Economic Regionalism in the Asia-Pacific. *Journal of East Asian Affairs*, 13, no. 2, 1999, 402.

⁸⁵ 王嵎生 (Wang Yusheng): 亲历APEC: 一个中国高官的体察- 王嵎生 [Personally Experiencing APEC: A Chinese Official's Observations and Experiences], 63.

ázsiai liberalizáció előmozdítására. Ehelyett inkább a két- és sokoldalú kereskedelmi megállapodások, közöttük a balsorsú Transz-csendes-óceáni Partnerségi Megállapodás felé fordult.

Biztonsági előnyök

Kína részvétele az APEC-ben beleillett az átfogó stratégiába, amelynek célja az amerikai erő tompítása. Hozzájárult ahhoz, hogy az Egyesült Államok ne jusson platformhoz, amely alkalmas lett volna a nyugati gazdasági és politikai normák meghirdetésére vagy olyan katonai politika számára, amely Kína félelmei szerint egy ázsiai NATO létrejöttéhez vezetett volna, ahogy arról az előző részben szó volt. Lehetőséget teremtett Kína számára abban az értelemben is, hogy megnyugtathassa a szomszédait, és csökkentse annak a valószínűségét, hogy egy ellene irányuló koalíció jöjjön létre, illetve hogy az Egyesült Államok a gazdasági erejét felhasználhassa Kína ellen.

Kína APEC-stratégiáját részben az igyekezet motiválta, hogy megnyugtassa a szomszédait. Ahogy Moore és Jang megjegyzi Kína APEC-béli tevékenységét áttekintő munkájukban, „az APEC Kína számára fontos fórumot jelent, amelyen megbízható, felelősségteljes és együttműködő hatalomként prezentálhatja magát, különösen a kisebb régióbeli szomszédai előtt”. „Lehetőségét kínál továbbá arra is, hogy ellensúlyozza a Kína-fenyegetés érvét, amely a megelőző évtizedben időről időre hangsúlyt kapott.”⁸⁶ Vang Jü-seng maga is egyértelművé teszi, hogy a gazdaság mellett a geopolitika is motivációs tényező volt. Az APEC nagyon hasznos volt a tekintetben, hogy éppen azokkal a szomszéd államokkal tette lehetővé a kapcsolatok javítását, amelyek potenciálisan szerepet kaphattak volna Kína bekerítésében, és ugyanez vonatkozik a nagyhatalmakra is, amelyek többsége részt vett az APEC-ben, és ugyancsak szerepet játszhattak volna ebben a folyamatban. „Kína teljes egészében kihasználhatja az APEC tevékenységében rejlő lehetőségeket – írja Vang –, ami pedig a politikát illeti, az APEC hasznos lehet

⁸⁶ Moore–Yang: China, APEC, and Economic Regionalism in the Asia-Pacific, 390.

AZ ASEAN-HOZ KAPCSOLÓDÓ INTÉZMÉNYEK

1994-ben egy forró nyári napon Bangkokban Csien Csi-csen kínai külügyminiszternek nágy show-ra nyílt lehetősége. A világ minden tájáról érkező újságírók gyűltek össze, hogy meghallgassák. Ők azért jöttek a thai fővárosba, hogy tudósítsanak az ASEAN Regionális Fóruma (ARF) első üléséről. Csien Csi-csen, egy neves tudóscsalád sarja tinédzserként lett a KKP tagja, a Szovjetunióban tanult, és a következő négy évtizedben egyre magasabbra emelkedett a külügyminisztérium számarlétráján.⁹² Az ő feladata volt a szóvivői rendszer létrehozása a minisztériumban, amely ma nacionalista kirohanásairól és „farkasharcos” diplomáciájáról ismert, és ő volt az első szóvivő.⁹³ Egy évtizeddel később Csien nagy hozzáértéssel irányította országa diplomáciáját a Tienanmen téri szankciók és a szovjet összeomlás idején, amelynek a során Teng diplomáciai útmutatását a hidegháború végén diplomáciai gyakorlattá fordította le az 1990-es években. Emlékirataiban felidézi; miként igyekezett ellenállni az amerikai nyomásnak, rehabilitálni Pekinget a világ szemében, és megnyugtatni a szomszéd államokat. Az újságírók kérdéseire válaszolva tisztában volt azzal, hogy az ARF alkalmas ugyanezen célok előmozdítására.

A régió aggódott Kína katonai célú kiadásainak 34 százalékos növekedése miatt az előző évhez képest, ami lehetőséget teremtett az Egyesült Államok számára, hogy koalíciót építsen.⁹⁴ Ezért Csien igyekezett meggyőzni a szomszéd országokat, hogy nincs okuk aggódni Kína miatt. Ahogy mondta, „valójában nincs szó nagy növekedésről”, ami volt, azt teljes mértékben az infláció indokolja.⁹⁵ Kína katonai célú költéseit az Egyesült Államokéval összehasonlítva „egyértelművé válik mindenki számára, hogy

⁹² Chris Buckley: Qian Qichen, Pragmatic Chinese Envoy, Dies at 89. *New York Times*, 2017. május 11. <http://www.nytimes.com/2017/05/11/world/asia/qian-qichen-dead-chinaforeign-minister.html>.

⁹³ Qian Qichen. *People's Daily*. <http://en.people.cn/data/people/qianqichen.shtml>.

⁹⁴ Chanda: Gentle Giant.

⁹⁵ Uo.

a költségek védelmi természetűek”.⁹⁶ Hangsúlyozta továbbá, hogy Kínának nincsenek támadó szándékai. „A történelem folyamán Kína egyetlen más államot sem támadott meg” – jelentette ki, elfeledkezve Vietnám kínai inváziójáról tizenöt évvel korábban.⁹⁷ Néhány pillanattal később egy olyan ország külügyminisztereként, amelynek ma repülőgépanyahajó-flottája és külföldi bázisai vannak, azt fejegette, hogy az ázsiai országoknak nincs okuk aggodalomra Kína miatt, hiszen „nincs repülőgép-anyahajója, és külföldi bázisai sincsenek”.⁹⁸ Mondanivalóját költői kérdéssel zárta: „Hogyan is lehetne a kínai fegyveres erőknek támadó jellegű az elhelyezkedése?”⁹⁹

A kínai diplomáták éveken keresztül hangoztatták ezeket a gondolatokat az ASEAN-hoz köthető fórumokon túl azon, hogy mindent megtettek annak érdekében, hogy megnehezítsék az amerikai rendépítést. A következő évtizedben Kína nagy lelkesedéssel újabb és újabb szervezeteket hozott létre az ASEAN támogatásával, köztük az ASEAN Plus Three (APT), a Kelet-ázsiai Csúcsot (EAS) általában azzal a céllal, hogy aláássák az Egyesült Államok vezetete szervezeteket, mint az ARF, másfelől támogassák azokat, amelyeket nem az Egyesült Államok vezetett. Mindezt azzal a céllal, hogy megnyugtassa a szomszédokat, és tompítsa az amerikai erőt.

ALTERNATÍV MAGYARÁZATOK

Egyáltalán miért volt fontos Kína számára, hogy csatlakozzon az ASEAN-fórumokhoz? Hiszen ezek intézményi fejlettsége alacsony fokú, nem alkalmasak viták eldöntésére vagy katonai lépések monitoringjára; és sem jutalmazni, sem büntetni nem tudják a részt vevő államok viselkedését. Az ASEAN-tagállamok az „ASEAN-módszert” követik, ahol is az „együttműködés informális, fokozatos, konszenzusalapú, a be nem avatkozásra

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ Uo.

⁹⁹ Uo.

épül az államok belügyeit illetően, és végül a fórumon megvitatott kérdések tekintetében kerüli a közvetlen konfrontációt.”¹⁰⁰ Ráadásul ezeknek a szervezeteknek többnyire nincs apparátusuk, nincs mechanizmusuk a kölcsönös segítségnyújtásra külső támadás esetén vagy rendszerszerű szankciók alkalmazására a hibázó tagállammal szemben.

TOMPÍTÁS

Kína részvételét minden jel szerint nem az ASEAN és a tevékenységei iránti érzett önzetlen elkötelezettség motiválta, mely utóbbiakat amúgy is elég gyakran megnehezítette. Sokkal inkább arról lehetett szó, hogy Kína szeretne volna megakadályozni, hogy az Egyesült Államok ezeket a szervezeteket regionális rendépítésre használja.

Az amerikai fenyegetés

A hidegháború befejeződése után Ázsia a regionális projektek útján indult el, a kínai vezetés pedig valamennyi idő után „felismerte, hogy a kimaradás ezekből a multilaterális biztonsági projektekből nagyobb kockázattal jár, mint a részvétel”.¹⁰¹ Rosemary Foot kínai beszélgetőtársaival folytatott interjúk alapján úgy látta, hogy az ARF létrehozását követően a kínai félnek aggodalmi támadtak: „Szerintük az Egyesült Államok mint szuperhatalom törekedni fog arra, hogy domináns szerepet játsszon ezekben a szervezetekben, talán még újabb lehetőségnek is tekinti ezeket, hogy kollektív bírálathoz

¹⁰⁰ Chien-peng Chung: China's Policies towards the SCO and ARF: Implications for the Asia-Pacific Region. In Xinhuan Xiao – Zhengyi Lin eds.: *Rise of China: Beijing's Strategies and Implications for the Asia-Pacific*. New York, 2009, Routledge, 170.

¹⁰¹ Bates Gill: *Rising Star: China's New Security Diplomacy*. Washington, 2007, Brookings, 32.

részesítse Kína belföldön és külföldön tanúsított magatartását.”¹⁰² A kínai tisztviselők attól is tartottak, hogy a Nyugat által dominált ARF valamilyen biztonsági csoportosulás embrionális formája lehet, amely végül szerepet kap egy feltartóztatási stratégiában. Még az olyan lelkes institucionalisták is, mint Csang Jü-seng, a külügyminisztériumnak írt jelentésekben azon aggodalmuknak adtak hangot, hogy az ARF potenciálisan éppoly problematikus lehet, mint az amerikai biztonsági rakétavédelmi rendszerek: „Az amerikai–japán szövetség erősítéséhez hasonlóan a harctéri rakétavédelmi rendszerek és az ARF egyaránt valós és potenciális szándékot jelent a fel-emelkedő Kína ellensúlyozására.”¹⁰³ Vu Hszin-po, egy másik ismert kínai elemző szerint az ARF még az APEC-nál is nagyobb kihívást jelentett Kína számára, mert „ellentétben az APEC eredeti mandátumával, az ARF a regionális biztonsági együttműködés előmozdítását szolgáló mechanizmus”. Megjegyezte továbbá, hogy Kína csatlakozásának „fő oka, hogy látva Kína felemelkedését az ázsiai csendes-óceáni térségben és ezzel kapcsolatban a »Kína-fenyegetés« szlogenjét, az Egyesült Államok, Japán, sőt még egyes délkelet-ázsiai országok is arra használhatják az ARF-et, hogy sakkban tartsák és feltartóztassák a korábbinál erősebb Kínát”. Vu ezután kifejti, hogy: „Peking aggodalmi nem voltak teljesen alaptalanok; [mert] Washington az 1950-es évek közepén valóban létrehozott regionális mechanizmusokat Kína ellen, jelesül a Délkelet-ázsiai Szerződés Szervezetét.”¹⁰⁴ Tekintettel ezekre a félelmekre, ahogy Chien-peng Chung kifejti egy tanulmányban, amely Kína részvételével foglalkozik a multilaterális intézményekben, „a Kínai Népköztársaság részvétele az ARF-ben azt a törekvését tükrözi, hogy figyelemmel kísérje és gátolja egy megalakulóban lévő biztonsági szervezet

¹⁰² Rosemary Foot: China in the ASEAN Regional Forum: Organizational Processes and Domestic Modes of Thought. *Asian Survey*, 38, no. 5, 1998, 426.

¹⁰³ 张蕴岭 (Zhang Yunling): 综合安全观及对我国安全的思考 [The Comprehensive Security Concept and Reflecting on China's Security], 11.

¹⁰⁴ Wu Xinbo: Chinese Perspectives on Building an East Asian Community in the Twenty-First Century, 56.

létrejöttét az ázsiai csendes-óceáni térségben”.¹⁰⁵ Kína attól tartott, hogy az önálló amerikai katonai szövetségek és megállapodások Japánnal, Ausztráliával, Dél-Koreával és más délkelet-ázsiai országokkal hálózattá állhatnak össze, ami lehetővé teszi az Egyesült Államok számára, hogy gyorsan lépjen a feltartóztató műveleteivel, ha ezt szükségesnek látja.¹⁰⁶

AZ INTÉZMÉNYESÍTÉS ELLENZÉSE Kína attól tartott, hogy az Egyesült Államok és Japán olyan irányba tolják az ARF-et, ami ellentétes Kína érdekeivel. Peking ezért arra törekedett, hogy „lassítsa az ARF tempóját, és akadályozza az érdemi biztonsági együttműködést”.¹⁰⁷ Kína tompítási stratégia mellett döntött, amellyel korlátozhatta az ARF hatékonyságát, de ezzel párhuzamosan általában támogatta azon ASEAN-szervezetek, különösen az ASEAN Plus Three (APT) intézményesülését, amelyeknek az Egyesült Államok nem volt a tagja.

Először is Kína ellenezte az ARF által 1995-ben elfogadott tervet, amelynek célja a szervezet intézményesítése volt. A tervezet három szakaszt írt elő: az első szakasz a bizalomerosztó intézkedésekről szólt (*confidence building measures* – CBM), a második lépés a megelőző diplomáciáról (*preventive diplomacy* – PD), a harmadik pedig a konfliktusrendezési megállapodások létrehozásáról. Kína attól tartott, hogy ez a menetrend lehetővé teszi Washington számára, hogy hatékonyabban avatkozhasson be Tajvannal és a dél-kínai-tengeri konfliktusokkal kapcsolatban, ezért mindent megtett annak érdekében, hogy a menetrend ne valósuljon meg.¹⁰⁸ Az első szakaszban megtagadta, hogy információkat szolgáltatson a haderejéről; a második szakaszban nyíltan ellenezte, majd gyengítette a PD-mechanizmusokat a szuverenitási elvekre hivatkozva; és végül a harmadik szakaszban újrafogalmazta a konfliktusrendezés koncepcióját; „a konfliktusok meg-

közelítéseinek” kidolgozásáról beszélt, ami jószerivel értelmetlen volt.¹⁰⁹ Bár az ARF létrehozásának legfőbb célja az volt, hogy tárgyalni lehessen az ASEAN-országok Kínával fennálló konfliktusairól a dél-kínai-tengeri térségben, Peking ellehetetlenítette az érdemi megbeszéléseket.

Másodszor, Kína ellenezte, hogy az ARF két ülés között is foglalkozhasson ügyekkel, ami lényegesen lelassította a szervezet fejlődését.¹¹⁰ Peking attól tartott, hogy ezek a két ülés között sorra kerülő szakértői megbeszélések, amelyeken kormánytisztviselők vesznek részt, olyan formációk létrejöttéhez vezethetnek, amelyek ellentétesek Kína érdekeivel. Kína később engedett, ám igyekezett az ilyen munkacsoportok legitimációját csökkenteni azzal, hogy 1. ne „munkacsoportoknak” nevezzék őket, hanem a kevésbé hivatalos „ülésközi támogató csoportoknak”; 2. ne kormányközi csoportok legyenek, hanem a résztvevők között elméleti emberek és mások is lehessenek; és 3. a hatáskörük korlátozott legyen. Kína végül elfogadta ezeknek a gyenge hatáskörű szervezeteknek a létezését, de ráragasztotta ahhoz, hogy csak kevés ilyen legyen, a megvitatandó témák körét szigorúan korlátozzák például azzal, hogy ne foglalkozhassanak a dél-kínai-tengeri kérdésekkel.¹¹¹

Harmadszor, Kína ellenezte, hogy az ARF függetlenül is cselekvőképes legyen, azaz nem egyezett bele abba, hogy a szervezetnek saját apparátusa legyen. Ellenezte az elnöki funkció tanácsa történő kiszélesítését, ahogy azokat a javaslatokat is, hogy a szervezetnek saját, független titkársága legyen.¹¹² Ellenezte azokat az amerikai javaslatokat is, amelyek lehetővé tették volna, hogy a nem ASEAN-tagországok rotációs alapon betölthessék az ARF elnöki tisztségét, mert attól tartott, hogy az Egyesült Államok vagy

¹⁰⁵ Chung: *China's Multilateral Co-Operation in Asia and the Pacific*, 51.

¹⁰⁶ Uo.

¹⁰⁷ He: *Institutional Balancing in the Asia Pacific*, 36.

¹⁰⁸ Uo.

¹⁰⁹ Lásd Foot: *China in the ASEAN Regional Forum*, 432.; Alastair Iain Johnston: *Social States: China in International Institutions, 1980–2000*. Princeton, 2008, Princeton University Press, 185–186.; He: *Institutional Balancing in the Asia Pacific*, 37.; Chung: *China's Multilateral Co-Operation in Asia and the Pacific*, 45.

¹¹⁰ Johnston: *Social States*, 183.

¹¹¹ Chung: *China's Multilateral Co-Operation in Asia and the Pacific*, 52.

¹¹² Uo.

Japán nemzetközivé szélesítheti Kína területi vitáit.¹¹³ Mindezen okoknál fogva 2004-ig kellett várni, hogy az ARF az ASEAN Titkárságán belül egy kis „ARF-egységet” hozhasson létre, miután az első az APT számára létrejött, de ez utóbbiban nem vesznek részt nyugati országok.

Kína végső soron sikeresen elhárította a törekvéseket, hogy a szervezet több legyen, mint kávéházi beszélgető fórum, és ahogy az egyik elemző megjegyezte, „nagyon elégedett azzal, amit elért, és semmilyen változást nem szeretne”.¹¹⁴ Egy ASEAN-diplomata szerint „számos ARF-tágállam szemében továbbra is Kína jelenti a legfőbb akadályt az ARF intézményi fejlődése útjában”.¹¹⁵

A legfontosabb bizonyítékot arra nézve, hogy Kína részvétele az amerikai erő tompítását szolgálta, az a tény jelenti, hogy miközben Kína opponálta az ARF és az APEC intézményi fejlődését – ebben a két szervezetben részt vesz az Egyesült Államok –, de ugyanezt támogatta az APT esetében – amelyben viszont az Egyesült Államok nem vesz részt. Az APT a balsorsú Kelet-ázsiai Gazdasági Csoport (EAEG) utódszervezete, amelynek létrehozását annak idején Mahathir maláj miniszterelnök kezdeményezte, aki tudatosan és meglehetősen arrogáns módon kizárta a nyugati országokat a tagok közül: „ASEAN Plusz Háromnak nevezzük – mondta Mahathir –, de valójában becsapjuk magunkat, hiszen az ASEAN Plusz Három nem más, mint az EAEG.” Mások, mint Hu Csin-ao alelnök, pontosan ugyanazt mondták.¹¹⁶

¹¹³ Uo.

¹¹⁴ Uo.

¹¹⁵ Takeshi Yuzawa: The Fallacy of Socialization?: Rethinking the ASEAN Way of Institution-Building. In Ralf Emmers ed.: *ASEAN and the Institutionalization of East Asia*. New York, 2012, Routledge, 79.

¹¹⁶ 胡锦涛 (Hu Jintao): 共同谱写亚洲和平与发展的新篇章 [Jointly Writing a New Chapter of Peace and Development in Asia]. 人民网 [People's Daily Online], 2002. április 25. <http://www.people.com.cn/GB/shizheng/252/7944/7952/20020425/716986.html>; Lyall Breckon: Former Tigers. *Comparative Connections*, 4, no. 2, 2002. <http://cc.csis.org/2002/07/former-tigers-dragons-spell/>.

Kína, amely korábban az EAEG-et támogatta, most lelkesen átváltott az APT támogatására. Peking törekedett a szervezet intézményi jellegének erősítésére, hatáskörének bővítésére, és az ázsiai regionalizmus középpontjába helyezte. A kettős mérce, amellyel Kína támogatta az APT-t, de neheztelte az APEC és az ARF dolgát, igazán figyelemreméltó. Például ellenezte, hogy az APEC keretében biztonsági kérdésekről tárgyaljanak, és igyekezett megakadályozni ugyanezt az ARF-ben is, de támogatta a biztonsági célú párbeszédet az APT keretei között. Csu Zsüng-csi¹¹⁷ kínai miniszterelnök például sürgette, hogy az APT „folytasson párbeszédet és működjön együtt politikai és biztonsági téren”.¹¹⁸ Kína ugyanígy ellenezte az APEC szakértői munkacsoportjának a működését, sőt szorgalmazta, hogy egyenesen oszlásuk fel, de támogatta, hogy az APT keretei között egy nagyon hasonló munkacsoport jöjjön létre.¹¹⁹ Az APEC esetében Kína tiltakozott a „közösség” kifejezés ellen, de nem okozott problémát számára, amikor az APT keretei között működő szakértői csoport büszkén vállalta, hogy „a víziója szerint Kelet-Ázsia a nemzetek régiója felől elindul egy valódi regionális közösség felé”, olyannyira, hogy ezt a kifejezést harminc alkalommal szerepeltette az első nagyobb jelentésében.¹²⁰ Az 1997-es ázsiai pénzügyi válság idején Kína ellenezte Japán javaslatát az Ázsiai Valutaalap létrehozására, de egy hasonló kezdeményezést támogatott az APT esetében (ez lett később az

¹¹⁷ Zhu Rongji. (A Kiadó.)

¹¹⁸ Zhu Rongji: Address by Premier Zhu Rongji of the People's Republic of China at the Third ASEAN+3 Informal Summit. Manila, 1999. november 28. http://asean.org/?static_post=address-by-premier-zhu-rongji-of-the-people-s-republic-of-china-at-the-third-asean3-informal-summit-28-november-1999; Zhu Rongji: Strengthening East Asian Cooperation and Promoting Common Development – Statement by Premier Zhu Rongji of China at the 5th 10+3 Summit. Bandar Seri Begawan, 2001. november 5. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zjzg_663340/gjs_665170/gjzyhy_665174/2616_665220/2618_665224/t15364.shtml.

¹¹⁹ Chung: *China's Multilateral Co-Operation in Asia and the Pacific*, 74.

¹²⁰ Towards an East Asian Community Region of Peace, Prosperity and Progress. East Asian Vision Group, ASEAN Plus Three, 2001. október 31., 14. https://www.asean.org/wpcontent/uploads/images/archive/pdf/east_asia_vision.pdf.

APT vezetésével létrejövő Csiangmaj¹²¹ Kezdeményezés), ami biztosította, hogy a kezdeményezés „nem szolgálja Japán vezető szerepét a regionális ügyekben”.¹²² Kína nyugtalan volt a regionális kezdeményezések miatt, amelyekben az Egyesült Államok részt vett (Shangri-La Dialógus, az ázsiai és csendes-óceáni Biztonsági Együttműködési Tanács), viszont vezető szerepet vállalt saját verzióinak megvalósításában, mint például az APT keretei között létrejött Kelet-ázsiai Agytrösztök Hálózata 2003-ban, amelyhez egyébként állami intézményeket vett igénybe.¹²³ Kína egyfelől folyamatosan akadályozta az APEC és az ARF intézményi fejlődését, miközben rendkívül ambiciózus terveket szövögetett az APT számára. Csang Jün-ling kínai tudós, aki részt vett Kína multilaterális diplomáciájának létrehozásában, azt mondta, hogy Kína céljai között szerepelt regionális parlamenti bizottság, védelmi miniszterek találkozója, sőt még egy Kelet-ázsiai Biztonsági Tanács is – ezeket a dolgokat Kína nem egy esetben elutasította az ARF és az APEC esetében.¹²⁴ Kína ellene volt annak, hogy az ARF és az APEC titkárságot és állandó apparátust kapjon, de sikeresen elindította az APT irodáját az ASEAN Titkárságon belül még jóval azt megelőzően, hogy a régebb óta működő ARF kapott volna ilyet.¹²⁵

Kínának célja volt a kettős mércével. Ütős APT-t szeretett volna összehangban azzal a felfogásával, hogy az ázsiai regionalizmusban nincs helye nyugati országoknak, ezért az APT-t a többi rivális szervezet fölé emelte. 2003-ban Ven Csia-pao miniszterelnök kijelentette, hogy az APT kell

¹²¹ Chiang Mai thaiföldi város. (A Kiadó.)

¹²² Robert Sutter: *China's Rise in Asia: Promises and Perils*. New York, 2005, Rowman & Littlefield, 82.

¹²³ Brendan Taylor: China's 'Unofficial' Diplomacy. In Pauline Kerr – Stuart Harris – Qin Yaqing eds.: *China's 'New' Diplomacy: Tactical or Fundamental Change?* New York, 2008, Palgrave, 204–205.

¹²⁴ He: *Institutional Balancing in the Asia Pacific*, 44.

¹²⁵ Vinod K. Aggarwal ed.: *Asia's New Institutional Architecture: Evolving Structures for Managing Trade, Financial, and Security Relations*. Springer, 2008, 79.

hogy legyen a „kelet-ázsiai együttműködés fő csatornája”,¹²⁶ Cui Tien-kaj,¹²⁷ akkori helyettese pedig az APT-t az együttműködés „legfontosabb csatornájának” nevezte az alapvető fontosságú ASEAN mellett, „miközben hangsúlyosan nem említette az ARF-et”.¹²⁸ Kínának nem volt kifogása az „ütős regionalizmus” ellen, feltéve, hogy abban az Egyesült Államok nem vesz részt.

2004-ben Kína étvágya tovább nőtt; szeretne volna, ha az APT-t leválasztva új szervezetet hoznak létre East Asian Summit (EAS) elnevezéssel azzal a céllal, hogy ez legyen a legfontosabb kelet-ázsiai regionális szervezet. Kína felajánlotta, hogy a szervezet Pekingben tartsa alakuló ülését. Vu Hszin-po az EAS-szel foglalkozó kínai írásokat áttekintve felhívja a figyelmet Kína lelkesedésére: „Kína kezdettől fogva azt remélte, hogy az EAS lesz a kelet-ázsiai közösség építésének legfontosabb eszköze.”¹²⁹ Egy másik szerző szerint „Kína szeretne volna megemelni az APT szintjét, és létrehozni egy átfogó, SCO típusú EAS-t, amely hangsúlyozottan kizárja az Egyesült Államokat és a többi nyugati országot”; az SCO vagy Shanghai Cooperation Organization Kína vezette szervezet a közép-ázsiai országok számára.¹³⁰ Az ASEAN-tagállamok, Japán és Dél-Korea nem emeltek kifogást az EAS ellen, de meghívták Ausztráliát, Indiát és Új-Zélandot is a kínai befolyást ellensúlyozandó. Ahogy Vu megjegyzi, Peking valamennyire csalódott volt emiatt, de igazán az a döntés bosszantotta, hogy az EAS házigazdája csak ASEAN-tagország lehet, jóllehet Kína nagyon szeretne volna, ha a második ülést is Kínában tartják. Mivel így az Egyesült Államok sem maradt volna ki, Kína irányt váltott, és megpróbálta az EAS-t gyengíteni az APT-hez

¹²⁶ Wen Jiabao: Speech by Premier Wen Jiabao of the People's Republic of China at the Seventh China-ASEAN Summit. Bali, 2003. október 13.

¹²⁷ Cui Tiankai. (A Kiadó.)

¹²⁸ Cui Tiankai: Speech of Assistant Foreign Minister Cui Tiankai at the Opening Ceremony of the East Asia Investment Forum. Weihai, 2006. augusztus 1. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t265874.shtml.

¹²⁹ Wu Xinbo: Chinese Perspectives on Building an East Asian Community in the Twenty-First Century, 60.

¹³⁰ He: *Institutional Balancing in the Asia Pacific*, 44.

képest.¹³¹ Ahogy Vu Hszin-po megjegyzi, „ilyen körülmények között Kína most már az APT-től reméli, hogy a kelet-ázsiai közösség létrehozásának a fő eszköze lesz”.¹³² Például az EAS első csúcstalálkozóján Kína keményen harcolt, hogy a „kelet-ázsiai közösség” kifejezés ne szerepeljen a közös közleményben, bár az APT keretei között nem volt kifogása ellene.¹³³ Egy kis taktikai győzelem jeleként az első EAS-csúcstalálkozóról kiadott közös közleményben ez szerepel: „A kelet-ázsiai régió már eddig is tett lépéseket, hogy az ASEAN + 3 folyamat révén létrehozza a kelet-ázsiai közösséget.”¹³⁴

BIZTONSÁGI ELŐNYÖK

Kína az ASEAN-hoz kapcsolódó fórumokat is felhasználta, hogy 1. gyengítse az Egyesült Államok befolyását Ázsiában; és 2. megnyugtassa a szomszédait. Először is Kína új normákat terjesztett elő, mint például az általa kidolgozott „Új biztonsági koncepciót”, amellyel igyekezett aláásni az amerikai szövetségeket a három csapást követően. Vu Paj-ji,¹³⁵ a China Foundation for International and Strategic Studies kutatási igazgatója arról írt, hogy az új koncepció kidolgozásával kapcsolatos munkálatok „a Szovjetunió felbomlása után” kezdődtek, amikor „a tervezők és a tudósok feltűnéstől mentesen dolgozni kezdtek az ország biztonsági stratégiájának módosításán”. 1996-ban nem hivatalosan debütált a koncepció az ún. Track II párbeszédekben (háttér-diplomácia keretei között).¹³⁶ Csü Su-lung¹³⁷ szerint a

¹³¹ L. m. 45.

¹³² Wu Xinbo: Chinese Perspectives on Building an East Asian Community in the Twenty-First Century, 60.

¹³³ Uo.

¹³⁴ Chairman's Statement of the First East Asia Summit Kuala Lumpur. East Asia Summit, Kuala Lumpur, 2005. http://asean.org/?static_post=chairman-s-statement-of-the-first-east-asia-summit-kuala-lumpur-14-december-2005-2.

¹³⁵ Wu Baiyi. (A Kiadó.)

¹³⁶ Wu Baiyi: The Chinese Security Concept and Its Historical Evolution. *Journal of Contemporary China*, 27, no. 10, 2001, 278.

¹³⁷ Chu Shulong. (A Kiadó.)

koncepció fő elemeiben elutasítja a „szövetségi megközelítést”. Egy pekingi tudományos konferencia, amelyről a *Zsenmin Zsipao* is összeállítást közölt, „a koncepció lényegét a »négy nemként« azonosította: nem a hegemoniára, nem a hatalmi politizálásra, nem a fegyverkezési versenyre és nem a katonai szövetségekre”.¹³⁸ Egy másik *Zsenmin Zsipao*-cikk szerint a koncepció szembeszállást jelent a hidegháborús gondolkodással, ideértve a katonai szövetségeket, a gazdasági szankciókat és a fegyverkezési versenyt.¹³⁹ 1997 márciusában Kína hivatalosan is előterjesztette a koncepciót az ASEAN-ban, amikor az ARF Pekingben tartotta a két ülés között ülésező szakértői munkacsoport soros összefüvetelét, amely a bizalomépítő intézkedésekkel foglalkozott. Ezen az ülésen a kínai fél „hevesen támogatta a kétoldalú szövetségeket, különösen az amerikai–japánt, mint amelyek destabilizálók és a régi vágású, hidegháborús gondolkodást tükrözik”, továbbá számos javaslatot terjesztett elő, amelyek az amerikai haderővel foglalkoztak.¹⁴⁰ Ezt követően Csien Csi-csen külügyminiszter 1997 júliusában az ASEAN negyedik regionális fórumán és más rendezvényeken is népszerűsítette a koncepciót. Az ASEAN megalakulásának harmincadik évfordulója alkalmából rendezett ülésen a következőkről beszélt: „Bizonyítást nyert, hogy a biztonsági koncepció és a hidegháborús korszak, amely katonai szövetségekre és az egyre élesebb fegyverkezési versenyre épült, nem képes elhozni a békét. Az új helyzetben a szélesedő katonai blokkok és a katonai szövetségek ösztönzése szembemennek a jelenkor és a jövő történelmi trendjeivel.”¹⁴¹ Egy 2001-ben elmondott beszédében is megismételte ezeket a gondolatokat: „A katonai szövetség révén épített abszolút biztonság a saját magunk számára és az

¹³⁸ Chu Shulong: China and the U.S.–Japan and U.S.–Korea Alliances in a Changing Northeast Asia. Stanford, 1999, Shorenstein APARC, 10. https://fsi.stanford.edu/sites/default/files/Chu_Shulong.pdf.

¹³⁹ Idézi uo.

¹⁴⁰ Foot: China in the ASEAN Regional Forum, 435.; Chu Shulong: China and the U.S.–Japan and U.S.–Korea Alliances in a Changing Northeast Asia, 8.

¹⁴¹ Chu Shulong: China and the U.S.–Japan and U.S.–Korea Alliances in a Changing Northeast Asia, 6.

egyre intenzívebb fegyverkezési verseny ellentétes az idők szellemével.”¹⁴² A rá következő évben Peking tovább részletezte a koncepciót, amelyet az ASEAN elé terjesztett. A koncepció legfontosabb elemei a következők:

- Az országoknak „meg kell haladniuk az ideológia és a társadalmi rendszerek terén fennálló különbségeiket”, ami nyilvánvaló utalás Kína autoriter rendszerére.
- „Fel kell hagyniuk a hidegháborús mentalitással és hatalmi politizálással” [sic!], ami hivatkozás az Egyesült Államok szövetségi rendszerére, amely a hidegháború alatt jött létre.
- „Kölcsönösen tájékoztatniuk kell egymást a másik fél biztonságát érintő lépésekről, a védelmi politikáról és a nagyobb műveletekről”, ezzel a módszerrel Kína előzetes információkat kaphatna az amerikai hadgyakorlatokról és korlátozni lehetne az amerikai tengeri megfigyeléseket.
- „Tartózkodjanak a beavatkozástól más országok belügyeibe”, ez hivatkozás az amerikai nyomásgyakorlásra emberi jogi kérdésekben.
- „Elő kell segíteniük a nemzetközi kapcsolatok demokratizálódását”, ami a klasszikus hivatkozás az elmozdulás szorgalmazására az amerikai hegemónia felől a multipolaritás felé.¹⁴³

Másodszor, Kína nem egyszerűen bírálta a katonai szövetségeket, de igyekezett felhasználni az ASEAN intézményrendszerét, hogy korlátozza az Egyesült Államok mozgásszabadságát. Kína előzetes tájékoztatási kötelezettséget és megfigyelőküldési lehetőséget javasolt az összes közös katonai gyakorlat vonatkozásában – ez értelemszerűen kizárólag az Egyesült Államokra vonatkozott, amely egyedülként vett részt az összes közös hadgyakorlatban. Kína elérte, hogy az előzetes tájékoztatás mint kötelezettség

¹⁴² Qian Qichen: Speech by Vice-Premier Qian Qichen at the Asia Society. New York, 2001. március 20. <http://wcm.fmprc.gov.cn/pub/eng/wjdt/zyjh/t25010.htm>.

¹⁴³ China's Position Paper on the New Security Concept. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2002. <https://www.fmprc.gov.cn/ce/ceun/eng/xw/t27742.htm>.

szerepeljen abban a 2002-es közös nyilatkozatban, amely a Dél-kínai-tengeren követendő magatartás normáival foglalkozott.¹⁴⁴ Kína ugyancsak javasolta, hogy az országok hagyjanak fel egymás megfigyelésével, ami a dolog lényegét tekintve az Egyesült Államok tengeri felderítési tevékenységére vonatkozott.¹⁴⁵ A Dél-kínai-tengerrel kapcsolatban folytatott megbeszéléseket arra használta, hogy „korlátozza az amerikai hadtengerészeti gyakorlatokat a térségben”; Kína tilalmat javasolt „a Dél-kínai-tengeren folytatandó hadgyakorlatokra”, amivel a nem sokkal korábban újraindított amerikai–Fülöp-szigeteki gyakorlatokat vette célba. Kína javasolta, hogy az ASEAN hozzon létre Tiencsinben haditengerészeti információs központot, ami „lehetőséget adott volna Kína számára, hogy ellenőrzést gyakoroljon az információmegosztás felett”.¹⁴⁶ Kína nyomást gyakorolt az országokra, hogy ne csatlakozzanak az Egyesült Államok szeptember 11. utáni kezdeményezéséhez, amely a regionális tengerjárás biztonsága megteremtését célozta (Regional Maritime Security Initiative – RMSI). A kezdeményezés lehetőséget adott volna amerikai speciális erők bevetésére, új bázisok létrehozására Malajziában, nagy sebességű hajók alkalmazására a terroristák és kalózkodók ellen a Malacca-szoros biztonságos hajózása érdekében.¹⁴⁷ Kína ezt a javaslatot az amerikai feltartóztatási terv részének tekintette, ezért alternatívaként egy tizenegy országot összefogó közös kínai–ASEAN járőrtevékenység felállítását javasolta a hajózási útvonalak biztosítására.¹⁴⁸ Kína még azt is javasolta, hogy „az ASEAN-országok és a külső hatalmak között létrejött kétoldalú megállapodások”, mint például az Egyesült Államokkal megkötöttek, jogi értelemben ne legyenek erősebbek, mint azok a sokoldalú megállapodások, amelyek az ASEAN keretében jöttek létre, amelyek korlá-

¹⁴⁴ Lyall Breckon: China Caps a Year of Gains. *Comparative Connections*, 4, no. 4, 2002. <http://cc.pacforum.org/2003/01/china-caps-year-gains/>.

¹⁴⁵ Johnston: *Social States*, 189.

¹⁴⁶ Uo.

¹⁴⁷ Uo.

¹⁴⁸ I. m. 136–137.

tozhatják a szövetségi együttműködést vagy a részvételt az RMSI-ben.¹⁴⁹ És végül atomhatalomként Kína volt az első, amely támogatásáról biztosította az ASEAN felvetését, hogy atomfegyvermentes övezeteket hozzanak létre Délkelet-Ázsiában, ami, ha sikeres lett volna, megnehezíti az Egyesült Államok törekvéseit, hogy nukleáris erőket vagy atomfegyverekkel ellátott hajókat és repülőgépeket állomásoztasson a régióban. Ez természetesen korlátozta volna az Egyesült Államok mozgásszabadságát anélkül, hogy bármilyen következménnyel járt volna Kína számára, amely ilyen erőket nem állomásoztatott az országhatárokon kívül.¹⁵⁰

És végül, Kína igyekezett megnyugtatni az ASEAN-tagországokat, hogy elkerülje a bekerítést. Kína intézményi gyakorlata azt mutatja, hogy Kína hajlandó volt a kétoldalú együttműködést felváltani a sokoldalúval, ha ez előnyökkel járt a számára, nem kifogásolta, hogy az ASEAN-e legyen a vezető szerep; ennek célja az volt, hogy alátámassza állításai hitelességét, hogy jó szándékok vezetnek. 2008-ra Kína összesen negyvennyolc intézményi mechanizmusra tett javaslatot az ASEAN keretein belül, míg az Egyesült Államok csupán tizenötöt.¹⁵¹ Kína konkrét politikai engedményeket is tett. 1995-ben elfogadta például, hogy a konfliktusokat az ENSZ tengerjogi konvenciója alapján, és ne erő alkalmazásával oldják meg.¹⁵² 2002-ben Kína az ASEAN-országokkal aláírta a már említett nyilatkozatot, amely magatartási kódexet ír elő a Dél-kínai-tenger térségére; tudomásul vette (mindenesetre nem ignorálta) az ASEAN-igényeket, precedenseket teremtett sokoldalú megoldásokra, amelyek értelemszerűen gyengítették a pozícióját, és elutasította az erőszak alkalmazását a *status quo* megváltoztatására (amire korábban volt példa Vietnámmal kapcsolatban). 2003-ban Kína lett az első nem ASEAN-tagállam, amely aláírta az ASEAN Együttműködési

és Barátsági Szerződést, amely lényegében az ASEAN alapító okirata, és amelynek értelmében a csatlakozó államok lemondanak a beavatkozásról a délkelet-ázsiai országok belügyeibe. Ugyanabban az évben Kína aláírt egy „Stratégiai partnerségről szóló Nyilatkozatot”, amivel azt jelezte, hogy elkötelezett a hosszú távú együttműködés iránt a régió biztonsági kérdéseiben.¹⁵³ Kína arra is felhasználta az ASEAN-t, hogy gazdasági előnyöket nyújtson a tagországok számára. Szabadkereskedelmi megállapodásokra tett javaslatot az ASEAN-országokkal, hiteleket nyújtott és befektetéseket hajtott végre, hogy ezzel is csökkentse az országok biztonsággal kapcsolatos aggodalmait. Egy 2002-es APT-ülésein Kína bejelentette, hogy elengedi Vietnám, Laosz, Kambodzsa és Mianmar adósságát. A Kína és az ASEAN között létrejött szabadkereskedelmi megállapodás tartalmazott egy ún. „korai aratás” klauzulát, amelynek értelmében Kína három évvel korábban csökkentette a mezőgazdasági termékek behozatalára kivetett vámokat, mint az ASEAN-országok. Kína az új ASEAN-országokra is kiterjesztette a legnagyobb kedvezmény elvét, bár ezek még nem voltak a WTO tagjai, és ötéves időszakot biztosított a számukra, hogy viszonyozzák a kínai lépést,¹⁵⁴ hogy megnyugtassa a partnereit.¹⁵⁵ Ily módon képes volt arra, hogy az ARF felhasználásával tömptssa az amerikai rendépítést a régióban, különösen ami egy Kína-ellenes koalíció létrehozásának lehetőségét illeti.

A SANGHAJ EGYÜTTMŰKÖDÉSI SZERVEZET (SCO) 2000. január 18-án Cse Hao-tien, aki akkor a Központi Katonai Bizottság alelnöke volt, látogatást tett Oroszországban, ahol Putyin elnökkel találkozott. A találkozóra érzékeny pillanatban került sor. Alig három héttel koráb-

¹⁴⁹ Yahuda: China's Multilateralism and Regional Order.

¹⁵⁰ Gill: *Rising Star*, 100.

¹⁵¹ Lijun Shen: China and ASEAN in Asian Regional Integration. In Gungwu Wang – Yongnian Zheng eds.: *China and the New International Order*. New York, 2008, Routledge, 257.

¹⁵² Foot: China in the ASEAN Regional Forum, 431.

¹⁵³ Medeiros: *China's International Behavior*, 129–131.

¹⁵⁴ Alice D. Ba: Who's Socializing Whom?: Complex Engagement in Sino-ASEAN Relations. *Pacific Review*, 19, no. 2, 2006, 172.

¹⁵⁵ Chung: *China's Multilateral Co-Operation in Asia and the Pacific*, 73–74.

ban Putyin lett a megbízott elnök, miután Borisz Jelcin az újév előestéjén meglepetésre lemondott. A találkozó lehetőséget adott Cse Hao-tien számára, hogy képet alkosson a fiatal orosz vezetőről, aki szerinte „viszonylag józan és nyugodt, keveset beszél, de amit mond, annak súlya van”.¹⁵⁶ A találkozó minden jel szerint jó hangulatban zajlott le. A találkozót követően a Moszkvába akkreditált kínai nagykövet Cse Hao-tienhez fordulva ezt mondta: „Putyin ritkán mosolyog, de most két ízben is elmosolyodott, ami igazán ritkaság.”¹⁵⁷ Cse Hao-tien nyilván elégedett volt magával, mindenestre örömmel hallgatta a nagykövet szavait. A Cse és Putyin közötti megbeszélés egyik legfontosabb témája a közös orosz–kínai erőfeszítés az ún. Sanghaj Ötöknek – Kína, Oroszország és három, Kínával határos korábbi szovjet köztársaság évente megtartásra kerülő csúcstalálkozójának – a továbbfejlesztésére normális nemzetközi szervezetté; amely a Sanghaj Együttműködési Szervezet (SCO) nevet kapta. Ahogy Cse Hao-tien életrajzírója beszámol róla, ő és Putyin számos kérdésben „konszenzusra” jutott: „Ellent kell állni a hegemonizmusnak, meg kell őrizni a világbékét, nem szabad megengedni a beavatkozást emberjogi kérdések kapcsán, ellenezni kell a rakétavédelmet és más kérdésekben is” – ezek mindegyiké egyértelmű utalás, hogy mindketten szemben állnak az amerikai világrenddel.¹⁵⁸ Ezt követően véglegesítették a terveket, hogy rendszeressé teszik a Sanghaj Ötök védelmi minisztereinek a találkozóját, és hogy az első márciusban tartják. Cse Hao-tien életrajza külön kiemeli, hogy a felek fontosnak tartották, hogy a találkozóra a NATO vezetőinek ugyanazon évi csúcstalálkozója előtt kerüljön sor; talán elrettentő szándékkal üzeni akartak a nyugati államoknak a NATO kibővítésével kapcsolatban, ami esetleg Közép-Ázsiát is érinthette volna.¹⁵⁹ Ezek az aggodalmak

korántsem voltak véletlenek, valójában a szervezet lényegéből fakadtak. A szovjet összeomlást, majd a szeptember 11-i terrortámadást követően megnövekedett az amerikai aktivitás a régióban, Moszkva és Peking pedig egyaránt attól tartott, hogy a keletkezett űrt az Egyesült Államok fogja betölteni. Taj Ping-kuo kínai államtanácsos később emlékirataiban arról írt, hogy Kínának „szüksége volt a Sanghaj Együttműködési Szervezetre, amely szerepet játszhat az erőegyensúly megváltoztatásában a Nyugattal”.¹⁶⁰

Kína azt remélte, hogy a szervezet lesz a közép-ázsiai regionalizmus vezető intézménye, amely reményei szerint képes lesz tompítani az amerikai befolyást a régióban, és megnyugtathatja Kína szomszédait. Ezért aztán habozás nélkül prioritássá tette a szervezet felépítését. A szervezet a székhelyét adó városról kapta a nevét, a titkárságot és a munkatársakat Peking delegálta, az első vezetője kínai diplomata volt, a teljes költségvetés „oroszlánrészét” is a kezdetektől fogva Kína finanszírozta.¹⁶¹

ALTERNATÍV MAGYARÁZATOK

Miért volt Kína ennyire elkötelezett az SCO iránt? Egyesek azt állítják, hogy ennek semmi köze nem volt az Egyesült Államokhoz. Szerintük a szervezet meghirdetett missziójával összhangban a feladat a Kína által „három gonosz-ként” aposztrofált terrorizmus, széparatizmus és vallási szélsőségek elleni harc volt Közép-Ázsiában. Ez fontos volt Kína biztonsága szempontjából.

A hagyományos magyarázat nem kielégítő, elég ehhez megvizsgálni az SCO Regionális Terrorellenes Strukturája (Regional Counter Terrorism Structure – RCTS) elnevezésű szervezeti egységét. Az RCTS a kisszámú állandó szervezeti egység egyike, és a legfontosabb, amely a „három go-

¹⁵⁶ 迟浩田写作组 [Chi Haotian Writing Group]: 迟浩田传 [Biography of Chi Haotian]. Peking, 2009, 解放军出版社 [Liberation Army Press], 407.

¹⁵⁷ Uo.

¹⁵⁸ Uo.

¹⁵⁹ Uo.

¹⁶⁰ 戴秉国 (Dai Bingguo): 战略对话: 戴秉国回忆录 [Strategic Dialogues: Dai Bingguo's Memoirs]. 人民出版社 [People's Press], 2016, 194.

¹⁶¹ Jianwei Wang: China and SCO: Toward a New Type of Interstate Relation. In Guo-guang Wu – Helen Lansdowne eds.: *China Turns to Multilateralism: Foreign Policy and Regional Security*. New York, 2008, Routledge, 104–115.

nosszal” hivatott foglalkozni, de a munkáját nem veszik nagyon komolyan. Kína szorgalmazta az RCTS létrehozását, ám a többi szervezeti egységhez hasonlóan „krónikus pénzhiánnyal küzd, a részt vevő államoktól független döntési jogosítványai pedig korlátozottak”.¹⁶² A költségvetés mindössze évi kétmillió dollár, a személyzet létszáma harminc fő. Csang Hszin-feng,¹⁶³ az RCTS igazgatója maga is elismeri, hogy a „személyzet tagjai közül nem sokan tartózkodnak az irodában”.¹⁶⁴ Egy elemző szerint a költségvetés és az alkalmazotti létszám „vicc, kerekítési tévedés” összehasonlítva „Kína száztizenegymilliárd dollárra becsült belbiztonsági költségvetésével”.¹⁶⁵ Ugyanez az elemző azt is megjegyzi, hogy a NATO hasonló hírszerzési központjának kétszáz munkatársa van, ami elég jól szemlélteti az RCTS jelentéktelenségét.

A kis költségvetés és létszám miatt a feladatkör is korlátozott; „[az egység] jelenleg nem funkcionál közös analitikai környezetként, nem gyűjt információt, nem integrálja a vezetési struktúrákat, nem alakít ki közös koncepciót, nem azonosít be terroristákat, nem alakít ki interakciókat más államokkal vagy regionális biztonsági szervezetekkel, és nem végez el sok más feladatot sem, amit egy biztonsági egységtől elvárhatnánk”.¹⁶⁶ Nem vetették be, amikor igazán szükség lett volna rá. Ez volt a helyzet 2005-ben, amikor az üzbég hatóságok Andizsán városában több száz tüntetőt mészároltak le, vagy 2010-ben Kirgizisztánban az üzbég kisebbséget érintő etnikai tisztogatáskor és 2012-ben, amikor a tádzsik hatóságok egy egész tartományt lezártak, hogy a helyi hadúr csapatait leverjék.¹⁶⁷ Mindezek alapján nehéz

¹⁶² Richard Weitz: The Shanghai Cooperation Organization (SCO): Rebirth and Regeneration? *Center for Security Studies*, 2014. október 10. <https://www.ethz.ch/content/specialinterest/gess/cis/center-for-securities-studies/en/services/digital-library/articles/article.html/184270>.

¹⁶³ Zhang Xinfeng, (A Kiadó.)

¹⁶⁴ Thomas Wallace: China and the Regional Counter-Terrorism Structure: An Organizational Analysis. *Asian Security*, 10, no. 3, 2014, 205.

¹⁶⁵ I. m. 205–206.

¹⁶⁶ I. m. 200.

¹⁶⁷ I. m. 210.

lenne azt állítani, hogy az RCTS vagy éppenséggel maga az SCO valóban létezik, amikor a „három gonosz” elleni harcról beszélünk, különösen mert Kína könnyűszerrel biztosíthatna több pénzt és nagyobb létszámot, ha valóban fontos egységről lenne szó. Akkor hát miért kampányolt Kína ekkora lelkesedéssel az SCO mellett?

A válasz az, hogy Kína nemcsak azért akarja a SCO-t, hanem azért is, hogy meg tudja mutatni, hogy képes a világban a „három gonosz” elleni harcra. A TOMPÍTÁS, azaz a terrorizmus elleni harc, az SCO egyik fő célja. Kína megfontolásai az SCO létrehozásával, ahogy azt Vlagyimir Putyin és Cse Hao-tien találkozója sejtetni engedi, nem annyira a „három gonosz” elleni harcra, mint inkább az amerikai erő tompításáról szól a régióban, illetve az alapok megteremtéséről a kínai regionális rend számára Kína szomszédságában. Mindez abból fakad, ahogy Kína az amerikai fenyegetést percipálta.

Az amerikai fenyegetés az, hogy az amerikai hegemonia a világban a „három gonosz” elleni harcra képes, és ezért a világban a „három gonosz” elleni harcra képes.

A témák, amelyeket Cse és Putyin hangsúlyozott az amerikai hegemoniával szembeni fellépést illetően, lényegében az összes Sanghaj Ötök- és SCO-nyilatkozatban, illetve dokumentumban, valamint felső vezetői beszédben visszaköszönnek. E dokumentumok és beszédek közül ezeket a célokat több is a „multipolaritás” vagy a „nemzetközi kapcsolatok demokratizálódása” eufemizmusokkal írja le, ami az amerikai befolyás csökkentését jelenti. Ezek a textusok gyakran felpanaszolják – ahogy fogalmaznak – az amerikai emberjogi beavatkozást, az újkori intervencionizmust és a rakétavédelmet. 1997-ben a Sanghaj Ötök ülése alkalmából Oroszország és Kína „Nyilatkozat a multipoláris világról és egy új nemzetközi rend létrehozásáról” címmel megállapodást írt alá, amely leszögezi: „A partnerség szellemében a felek törekedni fognak, hogy előmozdítsák a világban a multipolaritást, és hogy új nemzetközi rendet hozzanak létre [...]; egyetlen ország sem törhet hegemoniára, folytathat erőpolitikát vagy monopolizálhatja a nemzetközi

ügyeket.”¹⁶⁸ Ezek a bírálatok az amerikai hegemonia címére megjelent a Sanghaj Ötök 1998-as első nyilatkozatában, majd ezt követően Oroszország és Kína minden évben tovább részletezte őket.¹⁶⁹ Az 1999-es csúcstalálkozó farvizén Csiang elnök kijelentette: „A hegemonia és az erőpolitizálás növekedőben van együtt az ún. újkori intervencionizmus ismételt megjelenésével.”¹⁷⁰ Borisz Jelcin egyetértett, hozzátéve, hogy maga is ellenzi, hogy „egyes országok olyan világrendet építsenek, amely csak a saját önös céljait szolgálja”.¹⁷¹ Majd valósággal sokkolta a jelen lévő újságírókat, amikor kijelentette, hogy „valójában készen áll, hogy csatázzon, kiváltképp a nyugatiakkal”. Külügyminisztere, Ivan Ivanov pedig megerősítette, hogy csúcstalálkozó fókuszában az Egyesült Államok volt.¹⁷² Amikor végre megtörtént az SCO intézményesítése, az alapító okmány szerint a szervezet céljai között szerepel „a politikai multipolaritás előmozdítása”. A szervezet tengernyi dokumentumában sűrűn előfordulnak az ilyesfajta hivatkozások az amerikai hegemonia ellensúlyozására.¹⁷³ Amikor pedig Kína percepciója szerint az amerikai erő hanyatlóban volt, az SCO 2009-es nyilatkozata szerint „a valódi multipolaritás irányába mutató tendencia visszafordíthatatlanná vált”, továbbá „a globális problémák megoldásának regionális aspektusa

¹⁶⁸ Russian-Chinese Joint Declaration on a Multipolar World and the Establishment of a New International Order. 1997. április 23. <http://www.un.org/documents/ga/docs/52/plenary/a52-153.htm>. (Kiemelés R. D.)

¹⁶⁹ Joint Declaration by the Participants in the Almaty Meeting. 1998. július 3. http://repository.un.org/bitstream/handle/11176/177192/A_52_978-EN.pdf?sequence=3&isAllowed=y.

¹⁷⁰ Michael Walker: Russia and China Plug a 'Multipolar Order'. *The Straits Times*, 1999. szeptember 1.

¹⁷¹ Uo.

¹⁷² Uo.

¹⁷³ Lásd az SCO alapszabályzatát, valamint a 2001, 2002, 2003, 2006, 2009, 2011 és 2012-es nyilatkozatokat, amelyekben mind megtalálható ez a nyelvezet. Más nyilatkozatok hasonló gondolatokat közvetítenek, de más kifejezésekkel.

erősödőben van.”¹⁷⁴ Más szavakkal a regionális hatalmak számára elérkezett az idő, hogy ellensúlyt képezzenek az amerikai hegemoniával szemben, és növeljék a mozgásterüket.

A szerény mértékű intézményesítés támogatása

Ha Kína elköteleződését az SCO iránt javarészt az motiválta, hogy tömpítsa az amerikai erőt, akkor ennek az elköteleződésnek növekednie kellett annak mértékében, ahogy az amerikai erővel kapcsolatos aggodalmak fokozódtak különösen 9/11 után. Valójában pontosan ez történt.

9/11 előtt Kína számára „kényelmes és nyugodt pozíciót” jelentett az, hogy az SCO intézményi evolúciója zajlott.¹⁷⁵ A támadást követően „az SCO működőképességét komolyan tesztelte” a tény, hogy az Egyesült Államok közép-ázsiai hatalom lett.¹⁷⁶ Az Egyesült Államok behatolt Afganisztánba és elfoglalta a területét, kétszeresére növelte a közép-ázsiai országoknak nyújtott közvetlen támogatásokat, a katonai természetű támogatások pedig megsokszorozódtak, és végül az Egyesült Államok vezette a NATO Békepartnerség elnevezésű programját a régióban. Kína elborzadására a közép-ázsiai országok, köztük Oroszország is aktívan támogatta az amerikai katonai jelenlétet. Minden közép-ázsiai SCO-tagország vállaltan engedélyezte az Egyesült Államok Légierője számára az átrepülést a területe felett, a többségük ezt a katonai műveletekre is kiterjesztette.¹⁷⁷ Az Egyesült Államok katonai bázisokat hozott létre Üzbegisztánban és Kirgizisztánban, hozzáférést kapott a tádzsik és türkmén repülőterekhez, Kazahsztán pedig felajánlotta számára, hogy használhatja az ország létesítményeit (ezt az Egyesült Államok nem vette igénybe, viszont hozzáférést kapott rendkívüli

¹⁷⁴ Yekaterinburg Declaration, 2009. június 16.

¹⁷⁵ Wang: China and SCO, 110.

¹⁷⁶ Uo.

¹⁷⁷ Olga Oliker – David A. Shlapak: *U.S. Interests in Central Asia: Policy Priorities and Military Roles*. Arlington, 2005, RAND, 12.

esetekre).¹⁷⁸ Oroszország információkat osztott meg, elfogadta az amerikai létesítmények és hozzáférés tényét a régióban, hozzáférést biztosított a saját létesítményeihez, és logisztikai támogatást nyújtott. Ez „meglepte a kínai döntéshozókat és elemzőket, akik arra panaszkodtak, hogy az oroszok nem értik az amerikaiak valódi szándékait”.¹⁷⁹

Kína számára ezek a szándékok nagyon is veszélyesek voltak. Lo Kan,¹⁸⁰ a Politikai Bizottság Állandó Bizottságának tagja panaszkodott, hogy „az Egyesült Államok az afganisztáni háború ürügyén állandó katonai jelenlétre törekszik Közép-Ázsiában, aminek komoly kihatása van a nemzetbiztonságunkra”.¹⁸¹ Csiang Cö-min a Központ Katonai Bizottság egyik ülésén 2001-ben Kína aggodalmait a „három gonosszal” kapcsolatban ugyanazon a szinten emlegette, mint az aggodalmakat az Egyesült Államok közép-ázsiai szerepvállalása kapcsán: „A hidegháború befejeződését követően Közép-Ázsiában két fontos tényező jelent meg, az egyik a »három gonosz«, a másik az amerikai katonai jelenlét”.¹⁸² Kína attól tartott, hogy az amerikai vagy a NATO-jelenlét a régió országaiban semlegesítheti az SCO biztonságpolitikai szerepét, az előző könnyen valami intézményesítetté válhat, akár még egy kibővített NATO-vá is.¹⁸³ Egy kínai elméleti szakember attól tartott, hogy „a NATO keleti expanziója egészen Kína nyugati határához is eljuthat”.¹⁸⁴ Mások bekerítéstől tartottak, hozzátéve, hogy Kína eddig

¹⁷⁸ I. m. 11–16.

¹⁷⁹ Weiqing Song: *China's Approach to Central Asia: The Shanghai Co-Operation Organisation*. New York, 2016, Routledge, 75.

¹⁸⁰ Luo Gán. (A Kiadó.)

¹⁸¹ Andrew Nathan – Bruce Gilley: *China's New Rulers: The Secret Files*. New York, 2002, New York Review of Books, 209.

¹⁸² 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 2006, 355.

¹⁸³ Wang: China and SCO, 110.

¹⁸⁴ Liwei Zhuang: Zhongguo Guoji Zhanlue Zhongde Dongmeng Ketu [The ASEAN Issue in China's International Strategy]. *Dangdai Yatai* [Contemporary Asia-Pacific], no. 6, 2003, 22. Zhang a Jinan Egyetem professzora.

csak keleten szembesült az Egyesült Államok jelenlétével, most nyugaton is szembesülni fog.¹⁸⁵

Kína intézményesítési törekvései tehát arra irányultak, hogy az ország megtartsa az SCO központi szerepét a közép-ázsiai regionális politikában azzal, hogy a terrorizmusra összpontosít, gyengíti az amerikai befolyást a régióban, és megakadályozza a bekerítési törekvéseket. Ahogy Chung megjegyzi, „megakadályozandó, hogy az SCO marginalizálódjon az amerikai katonai jelenlét miatt Közép-Ázsiában, ami 9/11 után jött létre, Peking keményen dolgozott annak érdekében, hogy az SCO kerekei között regionális, terrorizmuselhárító központ [regional anti-terrorism center – RATS]” jöjjön létre, amely hamarosan állandó jelleggel kezdett működni. Csiang Cö-min elnök szerint a központ létrehozása „jelenleg a legsürgősebb feladat”.¹⁸⁶ Néhány hónappal 9/11 után Csu Zsung-csi miniszterelnök a miniszterelnöki grémium előtt erőteljesen érvelt amellett, hogy az SCO-nak mielőbb véglegesítenie kell az alapokmányát; 2003-ban, amikor az amerikai jelenlét Közép-Ázsiában a legmagasabb szintre jutott, Hu Csin-tao kijelentette, hogy „az intézményi építkezés az SCO legfontosabb feladata”, és sürgette egy titkárság felállítását, miközben ugyanezt ellenezte olyan szervezetekben, amelyekben az Egyesült Államok is részt vett.¹⁸⁷ Ilyen nyilatkozatok 9/11 előtt soha nem hangzottak el. Ahogy Szung¹⁸⁸ megjegyzi, annak érdekében, hogy az SCO érdemi szerephez jusson, „Kína hajlandó volt feláldozni a rövid távú érdekeit a hosszú távúak javára, a részlegeseiket az általános érvényűek javára”.¹⁸⁹ Felajánlotta Üzbegisztánnak, hogy a RATS központját odahelyezik, mert attól tartott, hogy az utóbbi lassan az amerikai érdekszférába kerül, miután néhány alkalommal elhárította a részvételt SCO-gyakorlatokban; 2004-ben az-

¹⁸⁵ Zhuang: Zhongguo Guoji Zhanlue Zhongde Dongmeng Ketu, 22.

¹⁸⁶ Chung: China's Policies towards the SCO and ARF, 178.

¹⁸⁷ Wang: China and SCO, 111.

¹⁸⁸ Song, (A Kiadó.)

¹⁸⁹ Weiqing Song: Feeling Safe, Being Strong: China's Strategy of Soft Balancing through the Shanghai Cooperation Organization. *International Politics*, 50, no. 5, 2013, 678.

tán Kína csaknem egymilliárd dollár összegben ajánlott fel hiteleket az SCO tagállamainak.¹⁹⁰ Végül is Kína erőfeszítései arra irányultak, hogy az SCO érdemi szerepet kapjon a régió terrorizmusellenes küzdelmeiben, még ha az erre a célra létrehozott központ soha nem rendelkezett is elégséges forrással, hogy ezt a feladatot ellássa. A percepció a növekvő amerikai jelenlétről a szomszédságában arra sarkallta Kínát, hogy fokozza az intézményesítésre irányuló erőfeszítéseit. Ettől függetlenül az SCO intézményesítése messze elmaradt azon szervezetekétől, amelyeket Kína a globális pénzügyi válságot követően hozott létre, azt követően pedig, hogy India is a tagja lett, az SCO elvesztette a hasznosságát.

Biztonsági előnyök

Ha az SCO túlságosan „könnyű” volt, hogy felvegye a harcot a „három gonosszal”, vagy hogy szerepet játsszon a regionális gazdasági kapcsolatok alakításában, mégis milyen előnyökkel járt? Az SCO alkalmas volt Kína számára, hogy 1. megnyugtassa a közép-ázsiai országokat, amelyek felhasználhatók lettek volna ellensúlyképzésre; 2. tompította az amerikai erőt; és 3. platformot teremtett Kína számára, hogy regionális rendet építsen Közép-Ázsiában.

Először is az SCO-val Kína célja az volt, hogy megnyugtassa Oroszországot és a közép-ázsiai államokat a saját szándékait illetően. Kína tisztában van azzal, hogy a közép-ázsiai államok kívülállóként tekintenek rá egy olyan régióban, amelyben az orosz nyelv és az iszlám vallás az összekötő kapocs; attól tarthatnak, hogy Kínának lehetnek területi követelései, esetleg támogathatja a *han* kínai emigrációt, és veszélyeztetheti az iparukat.¹⁹¹ Peking szemszögéből a szovjet összeomlás azzal a kockázattal járt, hogy az Egyesült Államok a maga javára próbálja kiaknázni ezeket az aggodal-

¹⁹⁰ Song: *Feeling Safe, Being Strong*, 678–679.

¹⁹¹ Anna Mateeva – Antonio Giustozzi: *The SCO: A Regional Organization in the Making*. LSE Crisis States Research Centre, 2008, 11.

makat, egy csapatba gyűjti a közép-ázsiai államokat, hogy ellensúlyozza és bekerítse Kínát. Az SCO-val Kína célja az volt, hogy megnyugtassa ezeket az államokat. Feladta a kétoldalú előnyöket, és elfogadta, hogy multilaterális környezetben kell működnie abban a reményben, hogy a szomszédai az SCO-ban azt a szervezetet látják, amely képes kezelni Kína növekvő jelenlétét. Az SCO-tagállamoknak van módjuk arra, hogy kifejezésre juttassák az egyet nem értésüket Kína lépéseivel; a konszenzusra épülő döntési mechanizmus garantálja, ahogy az egyik korábbi főtítkár megjegyezte, hogy „egyetlen nagyobb ország sem jut nagyobb befolyáshoz, mint a többiek” (Kínát is beleértve).¹⁹² Így módon az SCO lehet a bizonyosság arra, hogy Kína elutasítja az „oszd meg és uralkodj” stratégiát, és a célja az informális eszmecserék és a felmerülő problémák megoldásának ösztönzése miniszteri szinten, nyílt légkörben, ami csökkenti a Kína szándékaival kapcsolatos aggodalmakat.¹⁹³ Ráadásul az SCO alkalmas platform volt a milliárd dolláros hitelek, kereskedelmi kedvezmények, a katonai és műszaki segítségnyújtás bejelentésére és végrehajtására – vagy éppenséggel arra is, hogy a közép-ázsiai országokkal együtt szembeszálljanak a Nyugat emberjogi kritikáival, ami így együtt a országok megnyugtatót szolgálja.

Másodszor, ahogy Jü Pin¹⁹⁴ megjegyzi, Kína az SCO-t felhasználta a Közép-Ázsiában kialakult vákuum betöltésére; Kína a szervezetben „platformot lát, amelynek segítségével hatástalaníthatja, kudarcra kárhoztathatja és semlegesítheti az amerikai befolyásolási törekvéseket” a régióban.¹⁹⁵ Kína igyekezett központi szerepet biztosítani az SCO számára Közép-Ázsiában úgy, hogy eközben távol tartja az Egyesült Államokat; megtagadta az Egyesült Államok kérését, hogy megfigyelői státuszt kapjon a szervezetnél, az SCO terrorelhárító központjával együttműködve megtiltotta, hogy az Egye-

¹⁹² Wang: *China and SCO*, 118.

¹⁹³ Mateeva–Giustozzi: *The SCO*, 7.

¹⁹⁴ Yu Bin. (A Kiadó.)

¹⁹⁵ Yu Bin: *Living with Russia in the Post 9/11 World*. In Simon Shen – Jean-Marc Blanchard eds.: *Multidimensional Diplomacy of Contemporary China*. Lanham, 2009, Lexington Books, 193.

sült Államok nyomon kísérje a katonai gyakorlatokat; mindezekkel vezető pozíciót teremtett a maga számára, hogy formálhassa a régiót. Az SCO-t arra is felhasználta, hogy megakadályozza az Egyesült Államok hozzáférését a közép-ázsiai területekhez és bázisokhoz. Például 2003-ban az SCO külügyminiszteri értekezlete arról tárgyalt, hogy miként lehetne csökkenteni a növekvő amerikai befolyást Közép-Ázsiában.¹⁹⁶ 2005-ben az SCO az astanai csúcst követően közleményt adott ki, amelyben követelte, hogy az Egyesült Államok készítsen ütemtervet katonai erői kivonására Közép-Ázsiából, ami mintegy ernyőt biztosított minden tagország számára, hogy ugyanezt nyilvánosan megtehesse. Ugyanabban az évben Kína és Oroszország támogatta Üzbegisztán döntését, amellyel kiutasította az amerikai csapatokat. 2007-ben az SCO ún. Biseki Nyilatkozata vitába szállt azzal, hogy külső hatalmak részt vehetnének a régió biztonságpolitikai ügyeiben, megjegyezve, hogy „a stabilitás és a biztonság biztosítása Közép-Ázsiában elsődlegesen a régió országainak a feladata a már létrejött regionális és nemzetközi szervezetek keretei között”.¹⁹⁷ Ezt követően a közép-ázsiai országok 2009-ben és 2014-ben felszámolták a még megmaradt amerikai jelenlétet.¹⁹⁸

Az SCO ezen túlmenően két tucatnál is több katonai gyakorlatot tartott, jelezve a mélyülő együttműködést a tagállamai között, és demonstrálva azt is, hogy nincs szükség amerikai beavatkozásra. Mindez a katonai erődemonstráció céljait is szolgálta. A legnagyobb ezek közül a Békemisszió hadgyakorlat, amelyben „tankok, tüzérség, légi és partra szálló egységek, bombázók, vadászgépek és hadihajók” vesznek részt, és néha „erődemonst-

rációnak” tűnnek az Egyesült Államok irányába.¹⁹⁹ A Békemisszió 2005 például minden jel szerint tajvani inváziót gyakorolt, illetve hogy „elrettentse és legyőzze az amerikai katonai beavatkozást a sziget mellett” olyannyira, hogy Kína helyszínnek Csöcsiangot, a Tajvantól északra fekvő tartományt javasolta, de aztán új helyszínt találtak.²⁰⁰ A hadgyakorlatban Kína és Oroszország vett részt, nagyobb volt, mint bármelyik korábbi a hidegháború alatt; tízezer katona vett részt benne, továbbá stratégiai bombázók és száznegyven hadihajó. A feladatok között a légvédelmi eszközök semlegesítése, a tengeri blokádnak megvalósítása és partraszálló műveletek szerepeltek.²⁰¹ Voltak hadgyakorlatok, amelyek egyes SCO-tagországok védelmét szimulálták külső hatalmak, vélhetően az Egyesült Államok támadása ellen.²⁰² Az orosz vezérkar főnöke kijelentette, hogy a Békemisszió 2009 célja „annak bizonyítása a nemzetközi közösség számára, hogy Oroszország és Kína rendelkezik a szükséges erővel, hogy biztosítsa a térségben a stabilitást és a biztonságot” Washington nélkül is.²⁰³ A Békemisszió 2014-et irányító egyik kínai tábornok szerint a hadgyakorlat „erőteljesen támogatja a tisztességes és észszerű új nemzetközi politikai rend létrehozását”.²⁰⁴

Az SCO feladata az Egyesült Államok kiszorítása és a katonai erődemonstráció, ám ezen túlmenően „újfajta Szent Szövetségként” is működik lelassítandó a nyugati értékek terjedését és megvédendő a régiót a demokratikus forradalmaktól.²⁰⁵ A Sanghaj Ötök és az SCO minden egyes közös

¹⁹⁹ Marcel de Haas: War Games of the Shanghai Cooperation Organization and the Collective Security Treaty Organization: Drills on the Move! *Journal of Slavic Military Studies*, 29, no. 3, 2016, 387–388.

²⁰⁰ Richard Weitz: *Parsing Chinese-Russian Military Exercises*. Carlisle, 2015, Strategic Studies Institute, 6.

²⁰¹ I. m. 5–6.

²⁰² Bin: Living with Russia in the Post 9/11 World; Wang: China and SCO, 110.

²⁰³ Weitz: *Parsing Chinese-Russian Military Exercises*, 46.

²⁰⁴ I. m. 45.

²⁰⁵ Stewart M. Patrick: The SCO at 10: Growing, but Not into a Giant. Council on Foreign Relations, 2011. június 14. <https://www.cfr.org/blog/sco-10-growing-not-giant>.

¹⁹⁶ Central Asia Report: September 12, 2003. *Radio Free Europe*, 2003. szeptember 12. <https://www.rferl.org/a/1342224.html>.

¹⁹⁷ Bishkek Declaration, 2007. augusztus 16.

¹⁹⁸ Yu Bin: China-Russia Relations: The New World Order According to Moscow and Beijing. *CSIS Comparative Connections*, no. 3, 2005; Adrian Blomfield: Russia Accuses Kyrgyzstan of Treachery over US Military Base. *The Telegraph*, 2009. június 24. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/kyrgyzstan/5624355/Russia-accuses-Kyrgyzstan-of-treachery-over-US-military-base.html>.

nyilatkozata retorikus támadást intéz a liberális értékek ellen jellemzően olyan formában, hogy tiszteletben kell tartani a „be nem avatkozást”, a „civilizációk és kultúrák sokszínűségét”, bírálni kell a Nyugat „kettős mércejét”, valamint a beavatkozást „az emberi jogok védelmének ürügyén”.²⁰⁶ Az SCO alapokmánya támogatja Kína A békés egymás mellett élés öt elve elnevezésű nyilatkozatát, és a szuverenitás elsőbbségét hangsúlyozza az emberi jogok előtt.²⁰⁷ A nyugati bírálókkal szembesülő tagországok konkrét támogatásra számíthatnak az SCO részéről. Az SCO 2005-ben választásmegfigyelési programot hozott létre (dacára annak, hogy egyik tagországa sem demokrácia), amely „megfigyelte” a kirgiz, a tádzsik és az üzbég választásokat, és „jelentést készített” róluk, egyfajta védelemben részesítve ezeket az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) hasonló missziójával szemben, amely választási csalásra utaló komoly bizonyítékokat talált.²⁰⁸ Amikor Üzbegisztánban több száz embert lemészároltak az Andizsán városban kirobbant tüntetések során, az SCO a dolog lényegét tekintve legitim intézkedésekről beszélt, amelyek a terrorizmus ellen irányultak.²⁰⁹ Vang Jü-seng korábbi kínai nagykövet szerint „az SCO komoly eredménye, hogy a tagországok sikeresen megvédték magukat a »színes forradalomtól«, amelyet az Egyesült Államok neokonzervatív idealistái szítanak”.²¹⁰

Harmadszor, az SCO eszköz a kínai rendépítés számára. A közös közlemények nyíltan beszélnek arról, hogy „az SCO növekvő potenciálját és nemzetközi presztízsét fel kell használni” nemzetközi és regionális

²⁰⁶ Például lásd az SCO 2002-es és 2005-ös közös nyilatkozatait.

²⁰⁷ Shanghai Cooperation Organization: Charter of the Shanghai Cooperation Organization. 2002. június 7. <http://eng.sectsc.org/load/203013/>.

²⁰⁸ Sean Roberts: Prepared Testimony on the SCO and Its Impact on U.S. Interests in Asia. § Commission on Security and Cooperation in Europe, 2006.

²⁰⁹ Chung: China's Policies towards the SCO and ARF, 178.

²¹⁰ 王嵎生 (Wang Yusheng): SCO Shows the Shanghai Spirit. *China Daily*, 2013. szeptember 12.

célokra.²¹¹ Az SCO egyfajta platform Kína számára, hogy egyetértésen alapuló üzleteket ajánlhasson a régiónak, ideértve a hiteleket, a kereskedelmi engedményeket, a befektetéseket, a műszaki segítségnyújtást és a politikai védelmet, ami alternatívát jelent az amerikai renddel szemben, de az orosz erőfeszítésekkel szemben is.²¹² Kína az SCO keretei között fejlesztési bank és földgázkonzorcium létrehozását javasolta, ami előnyös Kína számára, és lehetővé teszi a regionális rend alakítását.²¹³ Az SCO hasznos Pekingnek abban az értelemben is, hogy globálisan támogatást szerez számára az álláspontja és a normái védelmében.²¹⁴ Az SCO bírálta az amerikai katonai beavatkozást Szerbiában, Koszovóban, Líbiában, Irakban és Afganisztánban.²¹⁵ Az SCO-nyilatkozatok újra és újra támogatják Kína álláspontját, támadják az amerikaiak olyan kérdések vonatkozásában, amelyek igencsak kevés relevanciával bírnak az SCO-tagállamok többsége számára, mint például 1. a Dél-kínai-tenger, 2. Tajvan függetlensége, 3. a Koreai-félsziget, 4. az amerikai rakéták, 5. az ENSZ BT bővítése, 6. a világűr katonai célú felhasználása és 7. az internet szuverenitása. Kína felhasználta az SCO-t arra is, hogy együttműködő és multilaterális imázst teremtsen Kína Övezet és Út Kezdeményezése (Belt and Road Initiative – BRI) számára. Például a 2016. évi nyilatkozat szerint az országok elkötelezettek multilaterális szállítási projektek létrehozása mellett, a szervezet pedig aktívan részt vesz a BRI megvalósítását szolgáló megállapodások létrehozásában a régióban.

Az SCO lehetőséget adott Kína számára, hogy alkalmazza a rendépítés sokak szerint liberális eszközeit, mint a multilaterális intézmények, hogy előmozdítsa a kínai erőhöz és stratégiai érdekekhez alapvetően kapcso-

²¹¹ Yekaterinburg Declaration, 2009.

²¹² Weitz: The Shanghai Cooperation Organization (SCO).

²¹³ Robert Sutter: *Chinese Foreign Relations: Power and Policy since the Cold War*. Lanham, 2009, Rowman & Littlefield, 265.; Mateeva–Giustozzi: The SCO, 5.

²¹⁴ Gill: *Rising Star*, 39.

²¹⁵ Például, Astana Declaration, 2011: Shanghai Cooperation Organization, 2011. június 15.

lódó célok megvalósítását. Ez a „stratégiai liberalizmus” egyáltalán nem korlátozódik az intézményi szférára, de a gazdasági szféra egyik jellemzője is. A következő fejezetben bemutatom, hogy Kína a gazdasági eszközöket is alkalmasnak tartja az amerikai erő korlátozására Kína vonatkozásában, és komolyan ápolja a „gazdagság és hatalom” koncepcióját, amely nemzedékeken keresztül a kínai nacionalisták szeme előtt lebegett. És ugyanez a tanulság a jövőre nézve is igaz lesz, amikor Kína törekvése már nemcsak az amerikai erő tompítása lesz, de a saját rend építése is.

Az amerikai erő tompítása és a saját rend építése közötti kapcsolat a Kínában a gazdasági liberalizációval és a gazdasági reformokkal kapcsolatos. A Kínai Kommunista Párt (KPK) a gazdasági reformokat a „négy modernizáció” részeként kezeli, amelyek közé tartozik a gazdasági, technológiai, kulturális és adminisztratív modernizáció. A gazdasági reformok célja a gazdasági növekedés és a jólét megteremtése. A Kínai Kommunista Párt a gazdasági reformokat a „négy modernizáció” részeként kezeli, amelyek közé tartozik a gazdasági, technológiai, kulturális és adminisztratív modernizáció. A gazdasági reformok célja a gazdasági növekedés és a jólét megteremtése.

A gazdasági reformok célja a gazdasági növekedés és a jólét megteremtése. A Kínai Kommunista Párt a gazdasági reformokat a „négy modernizáció” részeként kezeli, amelyek közé tartozik a gazdasági, technológiai, kulturális és adminisztratív modernizáció. A gazdasági reformok célja a gazdasági növekedés és a jólét megteremtése.

ÁLLANDÓ, NORMÁLIS KERESKEDELMI KAPCSOLATOK

A gazdasági tompítás megvalósítása

A GAZDASÁGI TOMPÍTÁS MEGVALÓSÍTÁSA

„A legnagyobb kedvezmény elvének kérdése Kína és az Egyesült Államok között a világtörténelem menetét meghatározóan fontos kérdés.”¹

(Ho Hszin, Csiang Cö-min és Li Peng tanácsadója, 1993)

1979-ben egy hideg és szeles januári délután Teng Hszio-ping kínai miniszterelnök-helyettes repülőgépe leszállt az Andrews légibázison. Ez történelmi pillanat volt, Teng személyében első ízben tett első számú kínai vezető látogatást az Egyesült Államokban. A feketébe öltözött hetvenöt éves forradalmár szórványos taps közepette lelépkedett a lépcsőkön, egy pillanatra mosolyogva megállt, integetett a kis létszámú fogadóbizottságnak, és elindult Walter Mondale alelnök felé, aki a betonon várt rá, hogy üdvözzölje.² Alig néhány héttel korábban Teng normalizálta Kína kapcsolatait az Egyesült Államokkal, most pedig ugyanezt gazdasági téren is szeretne volna elérni.

Másnap Teng találkozott Jimmy Carter elnökkel a Fehér Házban, ami az első volt a találkozók és megbeszélések forgatagában, ami két napon át

¹何新 (He Xin): 何新政治经济论文集 [Selected Works of Hexin on Political Economy]. Peking, 1995, 黑龙江教育出版社 [Heilong Jiang Education Publishing House], 17.

²Az érkezésről szóló videó megtekintéséhez lásd War and Peace in the Nuclear Age; Haves and Have-Nots; Deng Xiaoping Arrives at Andrews AFB. OpenVault from GBH Archives, 1979. július 29. http://openvault.wgbh.org/catalog/V_7F39E138353E4AB0997C4B85BAB58307.

tartott. A két vezető végül rátért a gazdasági kapcsolatokra. Teng hozzáférést kért az amerikai piacokhoz, a tőkéhez és a technológiához Kína gazdasági fejlődésének meggyorsítása érdekében. Ehhez elsőként arra volt szükség, hogy Kína megállapodást írjon alá az Egyesült Államokkal a legnagyobb kedvezmény elvének (MFN) alkalmazásáról.³ Ebben az időben ezt a Jackson–Vanik-féle törvénymódosítás szabályozta, amely szerint kommunista vagy más, nem piacgazdaságokra akkor terjeszthető ki az MFN, ha lehetővé teszik a szabad kivándorlást, amit mindent évben a törvényhozásnak kellett megállapítania.⁴ Egy évtizeddel később Teng döntése, amely alapján katonák tüzet nyitottak a Tienanmen téren tüntető diákokra, ezt az egykor formális éves döntési procedúrát igencsak élessé tette, mert az 1990-es évek folyamán jószerivel egzisztenciális fenyegetést jelentett a kínai gazdaságra, amely továbbra is nagymértékben függött attól, hogy hozzáfér-e az amerikai piacokhoz. Ám az 1970-es évek végén Teng és Carter találkozója sokkal nyugodtabb légkörben zajlott; 1989-ben az MFN körül sok volt a feszültség, 1979-ben még inkább tréfálkoztak vele. Amikor a két vezető az MFN-ről tárgyalva a kivándorlási kérdéseket érintette, Teng megjegyezte: „Akár már ma is teljesítjük a követelményeket. Ha gondolja, azonnal küldhetünk tízmillió kínait.” Carter is hasonló szellemben válaszolt: „Én meg viszonzásként küldök tízezer újságíró.” „Azt ne – mondta Teng –, ártana a normalizációnak.”⁵

³ Document 209 – Memorandum of Conversation, President’s Meeting with Vice Premier Deng. Foreign Relations of the United States, 1977–1980. 13. kötet, Kína, 1979. január 31. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1977-80v13/d209>.

⁴ Vladimir N. Pregelj: Most-Favored-Nation Status of the People’s Republic of China. CRS Report for Congress. Congressional Research Service, 1–3.

⁵ Don Oberdorfer: Trade Benefits for China Are Approved by Carter. *Washington Post*, 1979. október 24. https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1979/10/24/trade-benefits-for-china-are-approved-by-carter/feb46f2-2d39-430b-975f-6c121bf4b42/?noredirect=on&utm_term=.e1efd858846c; Jimmy Carter: *Public Papers of the Presidents of the United States: Jimmy Carter*, 1979. Washington, 1981, US Government Printing Office, 359. Megfigyelhető, hogy az Egyesült Államok kül-

Teng látogatása valódi sikertörténet volt, és a következő évben Kína megkapta az MFN-státuszt. A rá következő években a státusz évenkénti megújítása a törvényhozásban semmilyen nehézségbe nem ütközött. Kína gyorsan növekedett, de ezzel párhuzamosan nőtt a függősége az amerikai piacoktól, a tőkéből és a technológiától, valamint az Egyesült Államok vezetése alatt álló globális intézményektől.⁶ Bár időről időre voltak feszültségek a két ország között Tajvan miatt, Pekinget a jelek szerint nem zavarták a növekvő függés stratégiai következményei, mivel a két ország együttműködött a szovjet fenyegetés elhárításában. Bár ebben az időszakban az állandó MFN-státusz könnyen elérhető lett volna Kína számára, ami csökkentette volna az amerikai befolyásolási lehetőségeket, és aminek révén megkímélhette volna magát az évenkénti meghosszabbítás nyűgétől, Peking számára a helyzet minden jel szerint nem okozott gondot.

A Tienanmen téri mészárlás, majd a szovjet blokk összeomlása okozta sok kellett ahhoz, hogy Kína fókuszot váltson, azaz ne csak megkapja, de meg is tarthassa az MFN-t. Kína percepciójában az amerikai fenyegetés nőtt, és Kínának szembesülnie kellett azzal, hogy az Egyesült Államok politikai célokra használja a gazdasági erejét Kínával szemben, legyen szó szankciókról, a fenyegetésről az MFN visszavonását illetően, kereskedelmi vámokról a 201-es törvénycikk alapján, vagy a műszaki-tudományos együttműködés felmondásáról. Kína stratégiája mindezekre válaszul megváltozott abban az értelemben, hogy nem felszámolni igyekezett a függését az Egyesült Államoktól, inkább tompítani az amerikai erőfeszítések hatékonyságát, hogy e függés révén ne okozzanak kárt neki.

E tompítási stratégia részét képezték az aggodalmak az amerikai szankciók, a műszaki-tudományos együttműködés felmondása és a kritikusan fontos termékek exportjának ellenőrzése miatt. Ebben a fejezetben elsősorban ezekkel foglalkozom. Ám a legfontosabb közülük minden kétséget

kapcsolatai ezeknek a megjegyzéseknek az összefoglalóját kínálják fel – nem pedig az átiratát. Emiatt felhasználtam Carter visszaemlékezését.

⁶ Harold K. Jacobson – Michel Oksenberg: *China’s Participation in the IMF, the World Bank, and GATT*. Ann Arbor, 1990, University of Michigan Press.

kizáróan Kína tüpontos fókuszja volt az állandó MFN-státusz megszerzésére. Az MFN többről szólt, mint a kereskedelemről vagy a folytatódó hozzáférésről a tőkéhez és technológiához, amit lehetővé tett. A kínai vezetők számára az MFN éves felülvizsgálata politikai eszköz volt az Egyesült Államok számára, az állandó státusz megszerzése viszont növelné Kína mozgá szabadságát. A kínai vezetők két- és sokoldalú fórumokon, mint az APEC vagy a csatlakozás a GATT/WTO-hoz, egyaránt törekedtek a permanens státusz megszerzésére. Nyolc éven keresztül dolgoztak annak érdekében, ahogy Csien Csi-csen megjegyzi, hogy átnevezzék az állandó MFN-t „állandó normális kereskedelmi kapcsolatokká” (*permanent normal trading relations* – PNTR), ami szerintük kevésbé leereszkedő Kína számára.⁷ Akár óriási gazdasági engedményekre is hajlandók voltak, kockáztatták az ország politikai stabilitását és a Párt hatalmát, készek voltak kockára tenni egy kétoldalú, amerikai–kínai WTO-megállapodást, csak hogy elérjék ezt a céljukat. Az MFN körüli küzdelem több mint egy évtizeden át tartott, és részét képezte egy nagyobb erőfeszítésnek, amelynek célja az volt, hogy megkössék az Egyesült Államok kezét, azaz csökkentsék az utóbbi mozgásterét, hogy felhasználhassa gazdasági erejét Kína ellen. A továbbiakban részletesen foglalkozom ezekkel az erőfeszítésekkel.

A GAZDASÁGI VISELKEDÉS MAGYARÁZATA

Ebben a fejezetben Kína külgazdasági politikáját a textusok és a viselkedés alapján igyekszem magyarázni; az e fejezetben kínált magyarázatot – azt ugyanis, hogy e politika mögött Kína átfogó stratégiája érvényesült – alternatív magyarázatokkal szembesítem, illetve tesztelem. Ebben a könyvben a nemzetközi gazdasági viselkedésre két alternatív magyarázatot kínállok: 1. az ezt megvalósító tisztviselők motivációja a *lehetséges gazdasági előnyök* elérésére az ország egésze számára; illetve 2. ez a politika bizonyos kulcsfon-

tosságú és megfelelő pozícióban lévő *érdekcsoportokat* jutalmaz függetlenül attól, hogy ennek milyen következményei vannak az ország egészére nézve. Ezeknek az elméleteknek és a belőlük adódó modelleknek megvan a maguk szerepe a gazdasági viselkedés magyarázatában, de komoly problémákkal szembesülünk, ha a segítségükkel Kína viselkedését akarjuk megmagyarázni; nem veszik ugyanis kellőképpen figyelembe a biztonsági megfontolásokat a külgazdasági politikában, és nem kellően értékelik, hogy a leninista állampárt, mint a kínai, amely gyakran függetleníti magát a társadalomtól, időről időre kevésbé fogékony az ilyen érdekek iránt. Ezért ebben a fejezetben azt állítom, hogy számos fontos külgazdasági döntés visszavezethető az átfogó stratégiai megfontolásokra, és részét képezik a *tompító* stratégiának, amelynek célja a hegemon állam gazdasági befolyásának csökkentése a felemelkedő hatalomra, valamint részét képezik az építkező stratégiának is, amikor a felemelkedő hatalom igyekszik kiterjeszteni befolyását másokra. Ez a befolyásolás lehet *relacionális*, ami az államok közötti kölcsönös függésekkel operál, lehet *strukturális*, ami azoknak a rendszereknek és kereteknek az alakításáról szól, amelyekben a globális gazdasági tevékenység zajlik, és lehet *belföldi*, ami az illető ország belföldi politikájának és preferenciáinak az átalakításáról szól.

A fejezetben azt bizonyítom, hogy Kína erőfeszítéseit ebben az időszakban elsődlegesen átfogó stratégiai megfontolások irányították. Ezek egy tompítási stratégia részei voltak, amelynek célja az amerikai gazdasági erő és nyomásgyakorlás minimalizálása volt Kína vonatkozásában – relacionális, strukturális és belföldi értelemben – azzal a céllal, hogy mindeközben továbbra is hozzáférjen az amerikai piacokhoz, a tőkéhez és a technológiához. Mindazonáltal nem minden gazdasági kezdeményezéssel foglalkozom, amellyel Kína ebben az időszakban előállt, inkább azzal, hogy miként igyekezett alakítani a külgazdasági kapcsolatait, hogy ezeket a célokat elérje.

⁷ Qian Qichen: *Ten Episodes in China's Diplomacy*. New York, 2006, HarperCollins, 299.

KÍNAI GAZDASÁGI TEXTUSOK

A HÁROM CSAPÁS ÉS A GAZDASÁGI STRATÉGIA

A Tienanmen tér, az öbölháború és a szovjet összeomlás három csapását megelőzően az 1980-as évtized jó időszak volt a kínai gazdaság számára. Az 1970-es évek végétől kezdődően Teng átállította Kínát a Mao-féle autarkiáról, és csatlakoztatta a kapitalista világkereskedelmi rendszerhez, de nem pusztán jóléti, hanem biztonsági megfontolásokból is. Teng szerint „ha Kína ellent akar állni a hegemonizmus és az erőpolitika nyomásának, kulcsfontosságú a gyors gazdasági növekedés és a fejlesztési stratégiánk végrehajtása”.⁸ Ezt a stratégiát, amelyet gyakran a „reform és nyitás” politikájának neveztek, 1978-ban indították az útjára a 11. Központi Bizottság 3. plenumán, és ezzel kezdetét vette a Párt által hosszú menetelésnek nevezett folyamat, amelynek eredményeként Kínából „modern, erős szocialista ország” lesz.⁹

A reformcsomag elválaszthatatlanul kötődött a világgazdasághoz. Kínának új piacokra volt szüksége a termékei számára, de e termékek előállításához külföldi tőke kellett, amelyet különleges gazdasági övezetekben telepített le vegyesvállalatok formájában a jogbiztonság megteremtésével. A technológiai transzfer is kulcsfontosságú volt e politika sikere szempontjából. A 3. plenumon Teng „négy modernizációról” beszélt, ami a mezőgazdaság, az ipar, a honvédelem, illetve a tudomány és technika korszerűsítését jelentette. Korábban Teng a következőket jelentette ki: „A négy

⁸ Deng Xiaoping: The International Situation and Economic Problems: March 3, 1990. In *Selected Works of Deng Xiaoping*. Peking, 1993, Renmin Press, 227. Részlet a CCP vezető tagjaival folytatott beszélgetésből.

⁹ 中国共产党第十一届中央委员会第三次全体会议公报 [Communique of the 3rd Plenary Session of the 11th Central Committee of the Chinese Communist Party]. 中国共产党历次代表大会数据库 [Digital Library of the Past Party Congresses of the Communist Party of China], 1978. december 22. <http://cpc.people.com.cn/GB/64162/64168/64563/65371/4441902.html>. (Kiemelés R. D.)

modernizáció lényege, hogy urai legyünk a modern tudománynak és technológiának. Enélkül nem építhetünk korszerű mezőgazdaságot, ipart és honvédelmet.”¹⁰ Ennek megfelelően a két reform öt éves terv – a 6. és a 7. – alatt 1981 és 1990 között Kína több milliárd dollárt fordított külföldi technológia behozatalára, hogy ezzel modernizálják az országot. 1979-es látogatása alkalmával Teng bírálta az amerikai exportkorlátozásokat, és kulcsfontosságúnak tartotta, hogy a két ország között műszaki-tudományos megállapodás jöjjön létre. Ezt követően a következő évtized végéig „szinte mindegyik amerikai tudományos ügynökség konstruktív kapcsolatot létesített kínai partnerével.”¹¹

A kínai stratégia nem valósulhatott volna meg amerikai támogatás nélkül. Kínának szüksége volt az amerikai piacokra, a tőkére és a technológiára, valamint arra a nemzetközi gazdasági rendszerre is, amelyet Washington hozott létre. Ehhez kellett az MFN is. Az MFN elsődleges funkciója az volt, hogy biztosítsa a kínai áruk piacra jutását az Egyesült Államokban, de egyértelmű volt a kapcsolata a tőke- és technológiatranszferrel is. A hozzáférés az amerikai piacokhoz érdekeltté tette a külföldi befektetőket, hogy tőkét hozzanak az országba, és maga az export finanszírozta a kínai technológiaimportot is. Ahogy Teng a Fehér Házban tett látogatása során megjegyezte: „gondoskodnunk kell a kínai termékek piacra jutásáról az Egyesült Államokban, mert valaki feltette a kérdést, hogy mivel fognak a kínaiak fizetni ezért (a sok gépért és berendezésért)”, egy sajtókonferencián ugyanezen a napon ezt mondta: „ha az Egyesült Államok tőkét és technológiát biztosít a számunkra, mi a termékeink adta árucserével fizethetünk érte.”¹² Ezért tartotta

¹⁰ Laurence A. Schneider: Science, Technology and China's Four Modernizations. *Technology in Society*, 3, no. 3, 1981, 291–303.

¹¹ Richard P. Suttmeier: Scientific Cooperation and Conflict Management in U.S.–China Relations from 1978 to the Present. *Annals New York Academy of Sciences*, 866, 1998, 137–164.; Document 209 – Memorandum of Conversation, President's Meeting with Vice Premier Deng.

¹² Document 209 – Memorandum of Conversation, President's Meeting with Vice Premier Deng; 冷溶 (Leng Rong) – 汪作玲 (Wang Zuoling) eds.: 邓小平年谱 [Deng

Teng az MFN-státusz biztosítását kulcskérdésnek 1979-es látogatása során, illetve a rá következő hónapokban, amikor számos amerikai törvényhozói delegációval találkozott, és minden alkalmat felhasznált, hogy lobbizzon ennek érdekében. Ezeken a találkozókön azt hangsúlyozta, hogy bár a politikára, kultúrára, kereskedelemre és még számos más területre kiterjedő kapcsolatok terén „sok a teendő, egyes dolgok fontosabbak, mint mások; ilyen például az MFN kérdésének a rendezése”.¹³

1980-tól kezdve a kétoldalú gazdasági kapcsolatok megerősödtek. Az amerikai befektetések és a technológia ömlött Kínába, a kínai export fő célpontja pedig az Egyesült Államok volt. Kína MFN-státuszát évente különösebb gond nélkül meghosszabbították, és a viták egyes kérdésekben – szellemi tulajdonjogok, kényszermunka, emberi jogok, Tajvan – nem különösebben zavarták a kereskedelmi kapcsolatokat.¹⁴ Peking a kereskedelmi kapcsolatokból fakadó előnyökre figyelt, és nem különösképpen aggódott amiatt, hogy az Egyesült Államok kíméletlenül kihasználta Kína függését a piacok, a tőke és a technológia vonatkozásában. Egy évtizeden keresztül még azt sem kifogásolta, hogy a törvényhozás évente szavazzon az MFN megújításáról, ami felhasználható volt nyomásgyakorlásra az Egyesült Államok részéről.

Mindez Tienanmen után megváltozott, különösen azt követően, hogy az Egyesült Államok kész volt a gazdasági erejét felhasználva nyomást gyakorolni Kínára. Kína percepciója szerint az amerikai fenyegetés nőtt, és a kínai vezetők azt is látták, hogy az Egyesült Államok kész a szankciók bevetésére, és ehhez támogatóként megnyerte Európát és Japánt is. Kína immáron komolyan átértézte, hogy milyen nagymértékben függ az Egyesült Államoktól, de azt remélte, hogy az amerikai stratégiai érdekek végül is

Xiaoping Nianpu]. 1. kötet, Peking, 2006, 中央文献出版社 [China Central Document Press], 498.

¹³ 邓小平 (Deng Xiaoping): 邓小平军事文集 [Collection of Deng Xiaoping's Military Writings]. 1. kötet, Peking, 2004, 军事科学出版社 [Military Science Press], 498.

¹⁴ Yangmin Wang: The Politics of U.S.-China Economic Relations: MFN, Constructive Engagement, and the Trade Issue Proper. *Asian Survey*, 33, no. 5, 1993, 442.

felülkerekednek.¹⁵ Teng négy pontos csomagot terjesztett elő, hogy tovább lehessen lépni, ebben voltak bizonyos emberjogi engedmények, a szankciók feloldása, néhány együttműködési kezdeményezés a gazdaság terén és Csiang Cö-min látogatása az Egyesült Államokba. 1989 decemberében Scowcroft Kínába utazott, hogy érzékeltesse, a „csomag” működhet, a kínai vezetők pedig megnyugodtak, hogy a válságnak vége.¹⁶

Ám ez az optimizmus korainak bizonyult, mert eljött a következő sokk, a kommunista világ és a Szovjetunió összeomlása. Csien Csi-csen, aki e tárgyalások aktív résztvevője volt, azt állítja, hogy a kommunizmus összeomlása Kelet-Európában és Közép-Ázsiában, valamint a Szovjetunió meggyengülése befejezte a kínai nézetek evolúcióját, ami Tienanmenel kezdődött és *vice versa*: „Miután Scowcroft visszatért az Egyesült Államokba, voltak jelek arra, hogy a kínai-amerikai kapcsolatok javulni fognak, ám ebben a pillanatban drámai fejlemények történtek Kelet-Európában. A román kormányt megdöntötték, a vezetőjét, Nicolae Ceaușescu december 25-én kivégezték. A kelet-európai politikai változások megváltoztatták a nemzetközi helyzetet. Az Egyesült Államok átértékelte a világpolitikai helyzetet, és immáron nem volt annyira érdekelt a kapcsolatok javításában Kínával. Ily módon a kínai-amerikai kapcsolatok visszacsúsztak oda, ahol a kínai csomag előtt voltak, amelyet így jegeltek [...] A történelmi változások Kelet-Európában és a politikai zűrzavar a Szovjetunióban drámai módon megváltoztatta a kínai-amerikai kapcsolatok stratégiai alapjait. Egyesek az Egyesült Államokban úgy vélték, hogy immár nincs szükség Kína együttműködésére, mások egyenesen arról kezdtek el beszélni, hogy miként lehetne Kínát kordában tartani.”¹⁷

Végül június 15-én egy magas szintű pártértekezleten ezek a nézetek a dolog lényegét tekintve megerősítést nyertek. Li Peng összegezte az ülésen

¹⁵ 李鹏 (Li Peng): 和平发展合作 李鹏外事日记 [Peace and Development Cooperation: Li Peng Foreign Policy Diary]. 上 [vol. 1], Peking, 2008, 新华出版社 [Xinhua Publishing House], 397.

¹⁶ Qian Qichen: *Ten Episodes in China's Diplomacy*, 142–143.

¹⁷ I. m. 143–144. (Kiemelés R. D.)

kialakult konszenzust, amelynek lényege, hogy az Egyesült Államok a szankciókat eszközként használja, hogy aláássa a Párt vezető szerepét. Ahogy a naplójában írta, „a központi vezetés elemezte a nemzetközi helyzetet, és úgy véli, hogy az Egyesült Államok a Kelet-Európában és a Szovjetunióban végbement változásokat követően kísérletet tett arra, hogy nyomásgyakorlás útján megváltoztassa az országunkat”.¹⁸

A rá következő években Peking úgy látta, hogy az Egyesült Államok négy területen alkalmazza a kikényszerítő célú gazdasági nyomást: 1. szankciók, 2. MFN-státusz, 3. a 301. számú törvény (Section 301) alapján folytatott vizsgálódás és 4. a technológiatranszfer. A feszültségek ezeken a területeken odavezettek, hogy Kína kénytelen volt újraértékelni gazdasági függését, amelynek eredményeként a hangsúlyt a stratégiájában az amerikai gazdasági erő tompítására helyezte.

Az első terület a szankciók kérdése, ami nagyon gyorsan prioritássá vált Kína külpolitikájában, háttérbe szorítva sok más kérdést. A szankciók kérdése volt messze a legfontosabb pont Ben Scowcroft pekingi látogatásának napirendjében, hasonló helyen szerepelt Bush elnök Tenghez írt levelében, Teng válaszában, a következő év összes fontos magas szintű érintkezése során és természetesen a vezető kínai diplomaták munkájában is.¹⁹ Csién Csi-csen a Tienanment követő szankciók és elszigeteltség időszakát a legnehezebbként jellemzi tízéves külügyminisztersége alatt, és – ellentétben Teng magabiztos kijelentésével, aki szerint a szankciók csak kismértékben fogják érinteni Kínát – nem tagadta, hogy „az elszigeteltség okozta nyomás rendkívül súlyos volt”.²⁰ Emlékirataiban egész fejezetet szentel ennek a kérdésnek *A nemzetközi nyomás kivédése* címmel, amelyben egyértelművé teszi, hogy ez központi szerepet játszott Kína külpolitikájában. Li Peng miniszterelnök arról írt, hogy a Kínára kivetett szankciók számára legalább annyira súlyosnak tűntek, mint a szovjet szakértők visszarendelése az 1960-as években,

ami „nagy mértékben érintette Kína gazdasági fejlődését, lelassítva a növekedés ütemét”.²¹ 1990-ben részt vett egy magas szintű értekezleten, amely a „szankciók letörésének módjaival foglalkozott”, és arra a következtetésre jutott, hogy Kínának „valamilyen áttörést kell találnia [más országokkal]”, hogy elkerülje a szankciók hatásait.²² Csién Csi-csen keményen dolgozott ennek érdekében, és visszaemlékezéseiben több dolgot is felsorolt: Kína kiállításba helyezte Fang Li-cse²³ másként gondolkodó szabadlábra helyezését, kijátszotta a szovjet kártyát, „beazonosította Japánt mint gyenge láncszemet a nyugati egységfrontban”, ami a „legjobb célpont” lehet a szankciók okozta nehézségek kezelése terén, igyekezett kihasználni a nyugati országok félelmeit, „hogy elveszíthetik piaci részesedésüket Kínában”, és mindezt exponálta az Egyesült Államok és Japán számára az egység megbontása érdekében, végül bátorította a fejlődő országokat, hogy „törjék le a szankciókat”.²⁴ Ezek a koordinált lépések végül működtek, Kína légyőzte a nemzetközi nyomást, amely a szankciók fenntartására irányult, legnagyobb részben a piac méretének köszönhetően, de annak is, hogy sikerült megosztania a feleket. Ettől még a kínai félelmek az amerikai gazdasági nyomásgyakorlás miatt nem hagytak alább.

Az amerikai relacionális nyomásgyakorlás másik fő forrása még nagyobb súlyú volt, mint a szankciók, ti. az egyre erősödő fenyegetés, hogy az Egyesült Államok megvonhatja Kínától az MFN-státuszt. Éppúgy, ahogy 1979-ben az MFN megszerzése volt a legfontosabb feladat, Tienanmen után az éves felülvizsgálat megszüntetése lett a fő cél. Az 1980-as évek folyamán mindössze két alkalommal volt próbálkozás Kína MFN-státuszának megvonására, és ezek az ún. „határozatok a rosszallásról” éppenséggel semmit sem értek. Tienanmen után azonban ilyen határozatokat minden évben benyújtottak azzal a céllal, hogy megvonják Kína MFN-státuszát egészen

¹⁸ 李鹏 (Li Peng): 和平发展合作 李鹏外事日记 [Peace and Development Cooperation: Li Peng Foreign Policy Diary]. 上 [vol. 1], 2008, 215. (Kiemelés R. D.)

¹⁹ Például lásd Qian Qichen: *Ten Episodes in China's Diplomacy*, 133–139.

²⁰ I. m. 127.

²¹ 李鹏 (Li Peng): 和平发展合作 李鹏外事日记 [Peace and Development Cooperation: Li Peng Foreign Policy Diary]. 上 [vol. 1], 2008, 209–210.

²² I. m. 215.

²³ Fang Lizhi. (A Kiadó.)

²⁴ Qian Qichen: *Ten Episodes in China's Diplomacy*, 140., 144., 150., 153., 156.

addig, míg az 2002-ben állandó nem lett. Kína erőfeszítései azonnal megkezdődtek a permanens státusz biztosítása érdekében. 1990. március 27-én Li Peng magas szintű értekezletet hívott össze a kérdés megvitatására. Az értekezleten a gazdasági és kereskedelmi minisztérium számokkal illusztrálta, hogy a megvonás tízmilliárd dollár értékű kereskedelmi forgalmat, azaz csaknem a forgalom felét, a kínai exportnak pedig több mint a felét érintené. Más becslések még ennél is komorabbak voltak, előrevetítették, hogy nemcsak a kínai export nagyobb részét érintené, de a ténylegesen az Egyesült Államokba szállított árumennyiség egyenesen kevesebb mint a felére csökkenne: Az értekezleten Li Peng annak a reményének adott hangot, hogy Kína stratégiai pozíciója a szovjetekkel szemben és a kínai piac mérete végül segítenek megpuhítani Washington.²⁵ Am miután a szovjetek egyre kevésbé számítottak, 1991-re Li már kevésbé volt optimista. Ahogy írta, „az Egyesült Államok megvonhatja az MFN-t Kínától, [...] egyre nagyobb nyomással szembesülünk, és bár keményen dolgozunk a status quo megőrzésén, fel kell készülnünk a legrosszabbra”.²⁶ Például kínai üzletemberekkel folytatott megbeszélésén Li Peng feltette a kérdést: „Mi a várható hatása az MFN megvonásának?” Nem meglepő módon azt a választ kapta, hogy „a hatás nagy lenne. Először elveszítjük az exportpiacot, másodsor a külföldi befektetők bizalmát”.²⁷ Néhány esetben a „rosszalló” határozat többséggel átment a törvényhozáson, és bár az elnök minden alkalommal megvétózta, az elnöki vétó megvétózása a törvényhozásban nagyon kevésen múlt, ami tényleg katasztrofális következményekkel járt volna a kínai gazdaságra nézve (a képviselőházban a vétó simán átment, a Szenátusban hat szavazat hiányzott hozzá).²⁸ Jól látható, hogy az MFN óriási kockázatot hordozott Kína számára.

²⁵ 李鹏 (Li Peng): 和平发展合作 李鹏外事日记 [Peace and Development Cooperation: Li Peng Foreign Policy Diary]. 2008, 397.

²⁶ I. m. 399.

²⁷ 26. 李鹏 (Li Peng): 市场与调控: 李鹏经济日记 [Market and Regulation: Li Peng Economic Diary]. vol. 2, Peking, 2007, 新华出版社 [Xinhua Publishing House], 926.

²⁸ Vladimir N. Pregelj: The Jackson-Vanik Amendment: A Survey. Washington, 2005; Congressional Research Service, 11. A szavazatok száma 357–361 volt a Házban;

A harmadik jel Kína számára ebben az időben arra, hogy az Egyesült Államok nyomásgyakorlásra használhatja a gazdasági erejét, a szövetségi kereskedelmi hivatal (US Trade Representative – USTR) vizsgálódásainak elindítása volt az ún. Section 301 törvény alapján. 1991 áprilisában a USTR „magas prioritású külföldi országnak” sorolta be Kínát, és hat hónapos vizsgálódási időszakot indított el, amelynek végén szankciókra tehetett javaslatot, ha Kína nem ad elégséges biztosítékot az amerikai szellemi tulajdon (intellectual property – IP) védelmére.

Peking nagy sietve új szellemi jogi törvényeket fogadott el, és végül meg is állapodott az Egyesült Államokkal, miután az utóbbi azzal fenyegette meg, hogy hétszázmillió dollár értékű árura, a kínai export csaknem 5 százalékra vámot vet ki.²⁹ Mivel további vizsgálódások és szankciók veszélye fenyegetett, Peking azt remélte, hogy ha csatlakozik a szabályalapú multilaterális szervezetekhez, csökkentheti az egyoldalú amerikai intézkedések kockázatát; ez a feltételezés nagyjából helyesnek is bizonyult Donald Trump megválasztásáig.

A negyedik, aggodalomra okot adó fejlemény a közvetlen csapás volt, amelyet Tienanmen mért a kínai tudomány és technika modernizációjára. Kína öt éves tervei, a négy modernizáció és az ún. „863 program” a csúcstechnológiai K+F fejlesztésére mind feltételezte, hogy folytatódik a milliárd dolláros technológiaiimport az Egyesült Államokból, illetve a szakértők cseréje. Ezek mind a két ország között létrejött átfogó ernyőmegállapodások keretei között zajlottak. Tienanmen után az amerikai kormány bizonyos csúcstechnológiák exportját ellenőrzés alá vonta, a tudományos-technikai megállapodások érvényét pedig nem hosszabbította meg. Egyes félállami vagy privát tudománypolitikai szervezetek is felfüggesztették az együttműködést és a kölcsönös látogatásokat, illetve cseréket Kínával. Bár a későbbiekben az együttműködés újraindult, a korlátozások emlékeztették

60–38 a Szenátusban. Jim Mann: Senate Fails to Override China Policy Veto. Los Angeles Times, 1992. március 19. http://articles.latimes.com/1992-03-19/news/mn-5919_1_china-policy.

²⁹ Wang: The Politics of U.S.-China Economic Relations, 449.

a kínai vezetőket arra, hogy országuk milyen mértékben függ az amerikai tudományos szakértelemtől, illetve hogy az exportpiacok elvesztése a technológiaiimportot is megnehezíti.³⁰

Összességében a gazdasági nyomásgyakorlásnak ez a négy formája megijesztette a kínai vezetőket, és 1989-től mindvégig védekező pozícióba kényszerítette őket. Ez volt az új tompítási stratégia alapja.

TOMPÍTÁSI STRATÉGIA

A szovjet összeomlást követően és szembesülve a Kína ellen irányuló amerikai gazdasági államvezetéssel, a kínai vezetők számára kulcsfontosságú lett a hozzáférés biztosítása az amerikai gazdasághoz; ennek az érdekében tompítani kellett az amerikai képességeket, amelyek e hozzáférést korlátozták. A permanens MFN elérése érdekében tett lépések, illetve Kína csatlakozása a WTO-hoz azt a célt szolgálták, hogy Kína megköthesse az Egyesült Államok kezét, ami a gazdasági nyomásgyakorlást illeti, különösen a kereskedelmi szankciók, a vámok, a 301. számú törvény alapján tett lépések és a technológiatranszfer korlátozása vonatkozásában.

Kína pontosan tudatában volt a maga sebezhetőségének gazdasági téren, és ez visszaköszött azokban a beszédekben, amelyek a kínai átfogó stratégiát alakították, amilyenek például a nagyköveti értekezleteken elhangzott beszédek – ezekben a kínai vezetők elismerték az amerikai fenyegetés tényét, illetve Kína gazdasági függését az Egyesült Államoktól. A 8. nagyköveti értekezleten Csiang kijelentette, hogy „a gazdasági biztonság egyre fontosabb szerepet játszik [a nemzetközi stratégiában]”.³¹ Hozzátette, hogy az Egyesült Államok Kína „fő diplomáciai ellenfele”, és még ugyanitt hangsúlyozta Kína gazdasági sebezhetőségét. „A kínai–amerikai kapcsolatok stabilizálása gya-

korta mindent érint. Az Egyesült Államok továbbra is a fő exportpiacunk, és fontos forrás a tőke, a technológia és a menedzsmentismeretek beszerzése számára. A kínai–amerikai kapcsolatok védelme és fejlesztése ezért stratégiai fontosságú Kína számára.”³²

Ezekből a kijelentésekből egyértelműen kitűnik, hogy a nyílt konfrontációs stratégia az amerikai nyomásgyakorlás csökkentésére a dolog lényegét tekintve szóba sem jött, ezzel szemben minden egy csendesebb, tompítási stratégia mellett szólt. E tompítási stratégia részeként hangsúlyozni kellett a kínai piac jelentőségét. Ahogy Csiang tette 1993-as beszédében, amikor így folytatta: „az Egyesült Államok politikája Kínával szemben mindig kétélű volt”, egyfelől felhasznál kérdéseket, mint a kereskedelem, hogy „nyomást gyakoroljon Kínára, és „uralkodó szerephez jusson az országunkkal folytatott kapcsolatokban, másfelől alapvető gazdasági érdekeiből kiindulva nem hagyhatja figyelmen kívül országunk hatalmas piacát”.³³ Mint Teng Tienanmen után, Csiang is Kína hatalmas piacára hivatkozva próbálta meggyőzni az Egyesült Államokat, hogy tekintsen el a relacionális gazdasági nyomásgyakorlástól. 1993-ban például Csiang ezt mondta Clintonnak: „Kína gazdasági fejlődése előnyös az Egyesült Államok és a világ más országainak fejlődése számára is. Kína hatalmas piaca nagy lehetőségeket kínál, és mi üdvözljük, ha az amerikai üzleti közösség fokozza a befektetéseit és erősíti a gazdasági-kereskedelmi cserét Kínával. A feltartóztatási politika Kína ellen és a gazdasági szankciók alkalmazása magának az Egyesült Államoknak fog károkat okozni.”³⁴

A kölcsönös függéssel kapcsolatos megfontolások az ezt követő magas szintű külpolitikai megszólalásokban is helyet kaptak. Például Csiang a következő nagyköveti értekezleten 1999-ben hangsúlyozta az egyensúlyteremtés fontosságát a kölcsönös kapcsolatok és a globalizáció terén. „Kínának a gazdasági globalizáció által teremtett valamennyi kedvező lehetőséget teljes mértékben ki kell használnia [...], ám ettől függetlenül nem téveszthetjük szem elől a kockázatokat, amelyeket a gazdasági globalizáció hoz magával.

³⁰ Suttmeier: Scientific Cooperation and Conflict Management in U.S.-China Relations from 1978 to the Present.

³¹ 30. 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第一卷 [vol. 1], Peking, 2006, 人民出版社 [People's Press], 311.

³² I. m. 312.

³³ Uo.

³⁴ I. m. 332.

Ez azt követeli, hogy Peking védje Kína gazdasági biztonságát azzal, hogy egyre inkább képes legyen a külföldi nyomással szembeni ellenállásra és a feloldásra [...], szem előtt tartva az ország függetlenségét.”³⁵

Még azt követően is, hogy Kína állandó jelleggel biztosította a maga számára a legnagyobb kedvezmény elvét, és a WTO tagja lett – amit a következőkben részletesen tárgyalok –, az amerikai gazdasági erővel kapcsolatos félelmek nem hagytak alább. A 2003-as nagyköveti értekezleten Hu kijelentette: „Egyre nagyobb erőfeszítéseket igényel, hogy a fejlődő országok fejlesszék a gazdaságukat és megvédjék a gazdasági biztonságukat.”³⁶ Ahogy az összegyűlt külpolitikai apparátus előtt fogalmazott, „bár Kína fejlődése és növekedése nyomán javul az ország nemzetközi helyzete, de azt is látnunk kell, hogy az országunkra továbbra is nyomás nehezedik a fejlett kapitalista országok részéről, amelyek kihasználják a gazdasági és technológiai erejüket. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a komor valóságot, hogy az ellenséges nyugati erők változatlanul törekednek arra, hogy országunkat nyugatívá tegyék, és politikai összeesküvéseket szőjenek Kína megosztására.”³⁷ Annak a reményének adott hangot, hogy „a multipolarizáció hozzájárul a gazdasági hatalom diverzifikálásához”, ami mozgásteret teremt Kína számára.³⁸ Mindentől függetlenül ahogy Ven Csia-pao megjegyezte a Párt 16. kongresszusának egyik előkészítő anyagában – a kongresszusra nem sokkal azt követően került sor, hogy Kína állandó formában biztosította a legnagyobb kedvezmény elvét a maga számára és csatlakozott a WTO-hoz –, a kapcsolat végre Kína számára kedvező irányba változik: „A gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok szempontjából mindkét kormány elfogadta a kölcsönös függés meglétének tényét Kína és az Egyesült Államok között.”³⁹

³⁵ I. m. 第二卷 [vol. 2], 201.

³⁶ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], Peking, 2016, 人民出版社 [People's Press], 90.

³⁷ I. m. 91.

³⁸ I. m. 94.

³⁹ 宗海仁 (Zong Hairen): 中國掌權者：第四代 [China's New Leaders: The Fourth Generation]. New York, 2002, 明鏡出版社 [Mirror Books], 167.

Hu Csin-tao osztotta Csiang Cö-min aggodalmait az amerikai gazdasági nyomásgyakorlással kapcsolatban, sőt kiterjesztette azokat a piacok, a tőke és a technológia szféráján túl a nyersanyagokra és az árumozgásokra. Egy fontos beszédében a „Malacca-dilemmát” – Kína függését a Malacca-szorosról – említette, megjegyezve, hogy egyes nagyhatalmak, mint az Egyesült Államok igyekeznek felhasználni ezt a fojtópontot és a nyersanyagokat, amelyektől Kína dübörgő gazdasága egyre nagyobb mértékben függött. Hu a világgazdaság minden pontján látni vélte az amerikai rossz szándékokat: „Kína egyre több beavatkozással találkozik a külföldi olaj- és gázki-termelés, a vállalatfelvásárlások és a fejlett technológia importja terén. Ez egyesek⁴⁰ szándékos uszításának és rosszindulatú szennézhajhászásának következménye”, bár Hu megengedte, hogy „egyes esetekben inkább valós érdekkonfliktusokról”, mint politikai manőverekről van szó.⁴¹ Kína szerint a megoldás „új biztonsági koncepció” kidolgozása, amelynek részeként fel kell mérni „a diplomáciai, biztonsági és gazdasági kockázatokat”, valamint támogatni kell az állami vállalatokat „a külföldi energiakitermelési projektjeikben” és más nyersanyagbeszerzéseikben.⁴² Ebből a megfontolásból Kína egyre több fejlődő országgal fejlesztette a kereskedelmi kapcsolatait, és a Hu által „kirajzásnak” nevezett politika égisze alatt tőkebefektetési lehetőségeket keresett nyersanyag-kitermelő projektekben Latin-Amerikában, Afrikában és Közép-Ázsiában. Bár ezek a technikák valamennyire különböztek attól, amit Kína Csiang idején folytatott, a lényeg ugyanaz volt: csökkenteni kellett Kína függését mindentől, amit a külföldi, elsősorban amerikai gazdasági nyomás elérhetett. Kína tőkepozíciókat szerzett bányákban és olajlelőhelyekben szerte a világon, mert attól tartott, hogy pusztán a piacról történő beszerzések nem adnak elegendő biztonságot, bár e befektetések védelme katonai célú beruházásokat igényelt, amelyek ideje alig pár évvel később el is jött.

⁴⁰ Vélhetően az amerikaiak.

⁴¹ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 513.

⁴² I. m. 514.

Hu mindvégig meg volt arról győződve, hogy a gazdaság többről szól, mint abszolút értelemben vett nyereségekről és veszteségekről vagy a magánérdekek szolgálatáról, valójában stratégiai szempontokat is szolgált. A Központ Külügyi Munkaértekezleten 2006-ban ezt mondta: „A gazdasági és technológiai együttműködés során nem téveszthetjük szem elől az ország külpolitikai helyzetét és hosszú távú érdekeit”, azaz nem csupán a gazdaságiakat.⁴³ Ugyanitt arról is beszélt, hogy a külföldi hatalmak nyomásgyakorlása sokféle formát ölt: „A nagyhatalmak nagy figyelmet fordítanak a kereskedelemre, az energiára, a nyersanyagokra, a pénzügyekre és más gazdasági eszközökre, amelyek támogatják a politikai műveleteket, így a politikai és a gazdasági stratégia egyre szorosabban összekapcsolódik.”⁴⁴ Következésképpen „egyre fontosabbá válnak a biztonsági kérdések, mint az energia, a pénzügyek, az információ és a közlekedési útvonalak.”⁴⁵ Elmondható tehát, hogy az aggodalmak, amelyek 1989 után jelentek meg azzal kapcsolatban, hogy az Egyesült Államok a világ gazdaság egészére képes hatást gyakorolni, egy évtizeddel később is változatlanul fennmaradtak, jóllehet az aggodalmak továbbra is a kétoldalú kapcsolatok miatt voltak a legerősebbek. Mindezekről függetlenül az MFN státusza és ehhez kapcsolódóan a WTO-tagság megszerzése volt az időszak kulcskérdése, amelynek a legnagyobb volt a tétje Kína számára.

10.2. AZ ÁLLANDÓ, NORMÁLIS KERESKEDELMI KAPCSOLATOK ÉS A WTO-TAGSÁG

1992-ben az MFN sorsa Kína vonatkozásában a törvényhozás kezében volt, ezért az amerikai üzleti világ akcióba lendült. Abban az évben a Kínában működő Amerikai Kereskedelmi Kamara (AmCham) új programot indított DC Doorknock elnevezéssel (Washingtoni kopogtatás), melynek

⁴³ I. m. 513–514.

⁴⁴ I. m. 504–505.

⁴⁵ I. m. 506.

keretében rendszeresen nagyszámú üzleti vezetőből álló delegációkat indítottak a legfontosabb szövetségi hivatalokhoz, a törvényhozás tagjaihoz és másokhoz Washingtonban, hogy érveljenek a szabadabb kereskedelem mellett Kínával. A célok egyszerűek voltak; először is meg kellett akadályozni, hogy a törvényhozás visszavonja az MFN-státuszt Kínától, másodsor elérni, hogy Kína MFN-státusza állandó legyen, és végül biztosítani, hogy Kínát felvegyék a WTO-ba.

Az AmCham és szövetségesei végül is sikerrel jártak. Évekkel később, amikor kínai tisztviselők felszólaltak az AmCham-rendezvényeken, gyakran kifejezték hálájukat ezért. Szun Csen-jü,⁴⁶ Kína WTO-nagykövete visszaemlékezéseiben így fogalmazott: „Az AmCham minden évben végigjárta Washington, és lobbizott a szenátoroknál meg a képviselőknél.” Kína maga is küldött delegációkat, ahogy Sun felidéz: „az önök ajtókopogatói és a mieink egy időben szálltak repülőgépre, és ugyanazokon az ajtókon kopogtattak”. Egy másik rendezvényen Po Hszi-laj⁴⁷ akkori kereskedelmi miniszter (akit később korrupciós vádakkal egy hatalmi harc közepette bebörtönöztek) szintén kifejezte a köszönetét: „Önök segítettek nekünk a PNTR dolgában, és hogy csatlakozhassunk a WTO-hoz. A kínai emberek mindig emlékezni fognak a jó dolgokra, amiket a barátaitk tettek értük.”⁴⁸

A „jó dolgok”, amelyek a PNTR-nek és a WTO-tagságnak voltak köszönhetők, elképesztő jelentőséggel bírtak. Peking attól tartott, hogy az MFN elvesztése nyomán akár a kínai export 95 százalékát is vámok sújthatják, ami megduplázná ezeknek a termékeknek a végső költségét; ez megroppanthatta volna a kínai gazdaságot. Ezért az állandó MFN-státuszt a hideg-

⁴⁶ Sun Zhenyu. (A Kiadó.)

⁴⁷ Bo Xilai. (A Kiadó.)

⁴⁸ Graham Norris: AmCham China Legacy: Furthering US–China Relations. American Chamber of Commerce China, 2016. május 26. <https://web.archive.org/web/20160803020436/https://www.amchamchina.org/news/amcham-china-legacy-moving-us-cn-relations-forward>; Dai Yan: Minister Urges Stronger Sino-US Trade. China Daily, 2005. december 10. http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2005-12/10/content_502259.htm.

háború utáni időszak kulcsfontosságú külgazdasági prioritásként kezelte, a WTO-tárgyalásokat pedig e prioritás elérése egyik eszközének tekintette. Kína készen állt arra, hogy effektív gazdasági költségeket vállaljon, sőt akár a belföldi politikai stabilitást is kockára tegye, hogy megszabaduljon az MFN éves meghosszabbításának a nyűgétől.

Kína hajlandósága ezekre az engedményekre ellentétben áll azzal, ahogy az Egyesült Államok kezelte az MFN-státuszt, amely szerinte ugyanis csak egy kisebb engedmény volt, amelyet Kína *de facto* már amúgy is megkapott. Végül a különbség az MFN-fontosságának megítélésében megteremtette azt az alkulehetőséget, amely végül a megállapodáshoz és Kína WTO-tagságához vezetett.

ALTERNATÍV MAGYARÁZATOK

Két plauzibilis alternatív magyarázat kínálkozik arra, hogy Kína miért tartotta ennyire fontosnak az állandó MFN-státuszt, amelyet állandó, normális kapcsolatoknak (PNTR) is neveznek, valamint a tagság elnyerését a WTO-ban, illetve elődjében, a GATT-ban. Az első, hogy Kínát a tényleges gazdasági előnyök érdekelték, amit a csatlakozástól remélhetett; a másik, hogy a csatlakozás konkrét érdekcsoportok érdekeit szolgálta.

Az elsőnek van valamennyi magyarázó ereje. Csiang Cö-min általában egyetértett azzal, hogy az MFN-státusz és a WTO-tagság hosszú távon erősíti az ország gazdaságát, még ha az utóbbi rövid távon nem jelentéktelen alkalmazkodási költségekkel járt is.⁴⁹ Ettől függetlenül a stratégiai megfontolások minden bizonnyal óriási, sőt meghatározó szerepet játszottak, hiszen Kína jelentős anyagi áldozatokat vállalt az állandó MFN-státusz elnyerése érdekében; úgy is fogalmazhatunk, hogy lemondott elég sok előnyről, amit a protekcionizmus biztosít, a biztonsági és stratégiai előnyökért cserébe, hogy ti. az üzlet eredményeként csökkent az amerikai gazdasági kényszer-

⁴⁹ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 2006, 442–460.

rítés kockázata. Ez tudatos volt; Csiang Cö-min újra és újra hangsúlyozta, hogy – és ezt később részletesen is tárgyalom – a WTO elsősorban politikai, és csak másodsorban gazdasági kérdés.

A másik alternatív magyarázat arra, hogy miért volt ennyire fontos Kína számára az MFN és a WTO-tagság, az érdekcsoportokra hivatkozik. Ám jó okok vannak arra, hogy szkeptikusak legyünk ezzel a magyarázattal kapcsolatban. Az egyik, hogy az állandó MFN és a WTO-tagság kérdését tudatosan izolálták a publikum felől érkező esetleges nyomástól. Ahogy Joseph Fewsmiths kifejti, Csiang Cö-min közvetlenül is részt vett a folyamatban – jelentősen csökkentve ezzel a teret az ellenállásra –, és óriási szabadságot biztosított a megállapodások kitárgyalói, jelesül Csu Zsung-csi és Lung Jung-tu⁵⁰ számára, akik komoly engedmények megtételére kaptak felhatalmazást az érdekcsoportok kontójára.⁵¹ Valójában a Párt világossá tette, hogy „a gazdasági érdekeket a nemzeti érdekek kontextusában kell vizsgálni”.⁵²

Egy másik ok, ami miatt kétségeink lehetnek az érdekcsoportokra hivatkozó magyarázat kapcsán, az, hogy ezek a népes csoportok, ha egyáltalán bármilyen szerepet játszottak, valójában ellenezték Kína törekvéseit az állandó MFN-státusz megszerzésére, illetve a WTO-tagság elnyerésére. Ellenkezésük oka a gazdasági engedmények sora volt, amit Kínának vállalnia kellett a siker érdekében. Li Csao-hszing⁵³ akkori washingtoni nagykövet az emlékirataiban azt állítja, hogy „az országban”⁵⁴ vita volt a csatlakozásról a WTO-hoz. Néhány sérülékeny ágazatnak, mint a mezőgazdaság és a textilipar, komoly problémákkal kellett számolnia. Egyes szakértők

⁵⁰ Long Yongtu: (A Kiadó).

⁵¹ Joseph Fewsmith: China and the WTO: The Politics behind the Agreement. *NBR Analysis*, 10, no. 5, 1999. december 1. https://www.iatp.org/sites/default/files/China_and_the_WTO_The_Politics_Behind_the_Agreement.htm; Joseph Fewsmith – Stanley Rosen: The Domestic Context of Chinese Foreign Policy: Does 'Public Opinion' Matter. In David M. Lampton ed.: *The Making of Chinese Foreign and Security Policy, 1978–2000*. Stanford, 2001, Stanford University Press, 151–190.

⁵² Pearson: The Case of China's Accession to the GATT/ WTO, 357–362.

⁵³ Li Zhaoxing. (A Kiadó.)

⁵⁴ Ti. Kínában.

aggódtak, hogy mi lesz a húszmillió textilipári munkással és a mezőgazdaságban dolgozók százmillióival”.⁵⁵ Komoly beosztású emberek is aggódtak az engedmények miatt. Kína kettes számú vezetője, Li Peng a hírek szerint a gazdaság erősebb védelmét szorgalmazta, és igyekezett meggyengíteni riválisa, a tárgyalásokat vezető Csü Zsung-csi pozícióját. Az ellenállás csak tovább erősödött, amikor az USTR 1999 áprilisában kiszivárogtatta a Kína és az Egyesült Államok között létrehozandó megállapodás tervezetét, jóllehet még nem is volt véglegesítve. Ezek nagyon érzékenyen érintették Csü Zsung-csi pozícióját, ráadásul nem sokkal később került sor Kína belgrádi nagykövetségének véletlen bombázására, ami miatt az indulatok belföldön magasra csaptak. Ám abban az időben, amikor a Kína által elfogadni tervezett engedmények ellen a belföldi ellenállás a legerősebb volt, lényegében semmi nem változott, csupán a megállapodás aláírásának időpontja tolódott el némileg, a tartalmában nem sok változás történt. Li Peng az emlékirataiban felidézi, hogy a központi kormány már 1999. augusztus 23-i ülésén a tárgyalások újraindításáról döntött, és a rá következő héten a stratégiáról kezdett el tárgyalni.⁵⁶ A végleges megállapodás az Egyesült Államok és Kína között lényegében megegyezett azzal, amiről a felek a kiszivárogtatás és a NATO-bombázás előtt tárgyaltak. Maga Li Peng egy megbeszélésen, amikor riválisa, Csü Zsung-csi a leginkább defenzív helyzetben volt, végül is nem támadta őt a túlságosan bőkezű engedmények miatt.⁵⁷ Mindez arra utal, hogy a központi vezetés épp eléggé független volt a társadalomtól és a különböző érdekcsoportoktól, hogy létrehozasson egy ilyen megállapodást.

A vita az állandó MFN-státuszról és a WTO-tagságról nem annyira a *legyenről*, mint inkább arról szólt, hogy Kína *milyen* engedményeket tegyen

⁵⁵ 李肇星 (Li Zhaoxing): 说不尽的外交 [Shuo Bu Jin De Wai Jiao]. Peking, 2014, 中信出版社 [CITIC Publishing House], 51.

⁵⁶ 李鹏 (Li Peng): 市场与调控: 李鹏经济日记 [Market and Regulation: Li Peng Economic Diary]. 3. kötet, Peking, 2007, 新华出版社 [Xinhua Publishing House], 1534.

⁵⁷ A tárgyalás rendkívül hasznos áttekintésért lásd Fewsmith: „China and the WTO: The Politics Behind the Agreement”.

ennek érdekében. Li Peng szerint Kínának utólag kellő gondossággal vissza lehet néhányat vonnia az engedmények közül. 1999. augusztus 30-án egy magas szintű megbeszélésen, amelyen Csiang és több más vezető is részt vett, Li kifejtette: „A WTO-hoz történő csatlakozásnak vannak előnyei és hátrányai, az előbbiek meghaladják az utóbbiakat, ám az utóbbiak közül néhány kezelhető törvényi eszközökkel a megvalósítás szakaszában.”⁵⁸ Miután novemberben a két ország aláírta a kétoldalú csatlakozási megállapodást, Li továbbra is hangot adott a nézeteinek. November 15-én a Központi Gazdasági Munkaértekezleten, amelynek a célja minisztériumi és a tartományi apparátusok felkészítése volt a Kína csatlakozásával kapcsolatban felmerülő kérdések vonatkozásában, Li Peng a következőket mondta: „A hátrányok a belföld védelmével és a versenyképesség növelésével leküzdhetők.”⁵⁹ Sőt néhány ülésen még bírálta is a protekcionista felvetéseket, mint például a törvényhozás állandó bizottságában, amely jóváhagyta azokat a rendelkezéseket, amelyek összhangba hozták a kínai törvényeket a WTO által megkívántakkal: „Az, hogy egy vállalatban a külföldi tulajdon elérheti a 49 százalékot, nem ugyanaz, mint ha a külföldi tulajdon az ipar egészében elérné a 49 százalékot.”⁶⁰ Magyarán a protekcionista érzelmeket pontosan az az ember csatornáztatta abba az irányba, hogy *miként* kell a WTO-szabályokat megvalósítani – nem azt, hogy *milyen* szabályokat fogadtak el –, aki egyike volt a legnagyobb ellenzőknek. Mindez azt bizonyítja, hogy az érdekcsoportokra történő hivatkozás nem lehet kielégítő magyarázat.

⁵⁸ 李鹏 (Li Peng): 市场与调控: 李鹏经济日记 [Market and Regulation: Li Peng Economic Diary]. 3. kötet, 1536.

⁵⁹ I. m. 1546.

⁶⁰ I. m. 1579.

AZ ÁTFOGÓ STRATÉGIÁRA HIVATKOZÓ MAGYARÁZAT

Kína erőfeszítéseit az MFN-nel kapcsolatosan erőteljes stratégiai logika diktálta. Először is ebben a részben bemutatom, hogy a kínai vezetők az MFN-t sokkal inkább stratégiai, mint tisztán gazdasági kérdésnek tekintették. Másodszor megvizsgálom, hogy Kína miként igyekezett elérni a célját az MFN-nel kapcsolatban, felhasználva erre az APEC-et és a WTO-t.

Kína kezdetben sem az MFN-t, sem a GATT-tagságot nem tekintette stratégiai kérdésnek. 1979-ben megkapta az MFN-t az Egyesült Államoktól, és az évenkénti megújítás semmilyen problémát nem jelentett.⁶¹ Ami ahogyról korábban már szó volt, a három csapás mindent megváltoztatott. Tienanmen előtt Kína közel volt ahhoz, hogy megállapodjon az Egyesült Államokkal a GATT-tal kapcsolatban, ami megoldotta volna az MFN kérdését is, ami amúgy sem tűnt problematikusnak abban az időben. Végül is az összes kommunista ország számára lehetővé tették a belépést, és megkapták az MFN-t, Kína ráadásul partner is volt a Szovjetunió ellen. Ahogy Gilbert Donahue, a pekingi amerikai nagykövetség külgazdasági felelőse felidézi: „Az USTR kész volt arra, hogy megkezdje a tárgyalások emlékeim szerint utolsó szakaszát Kína GATT-tagságával kapcsolatban [...]. Júniusban akartak delegációt küldeni a tárgyalások lezárására.”⁶² Am ugyanazon év júniusában a Tienanmen téri vérengzéseket követően Mark E. Mohr, az amerikai konzulátus sanghaji irodájának vezetője már ezt írta: „Az amerikai törvényhozás, a média és a közvélemény [...] mind amellet volt, hogy Kínát valamiképpen meg kell büntetni, különösen gazdasági téren, mert lelőtték a diákokat. Konszenzus jött létre, hogy Kínától meg kell vonni az MFN-státuszt.”⁶³

⁶¹ Jayetta Z. Hecker: China Trade: WTO Membership and Most-Favored-Nation Status. Pub. L. No. GAO/T-NSIAD-98-209, § Subcommittee on Trade, Committee on Ways and Means, House of Representatives, 1998, 14.

⁶² Tiananmen: Another Bump in China's Road to WTO Accession. Association for Diplomatic Studies and Training, 2016. <https://adst.org/2016/04/tiananmen-another-bump-in-chinas-road-to-wto-accession/>.

⁶³ Tiananmen: Another Bump in China's Road to WTO Accession.

E fejlemény jelentősége természetesen a kínai vezetők figyelmét sem kerülte el, akik tudták, hogy ennek milyen súlyos következményei lehetnek Kína jövőjére nézve. Ho Hszin, a konzervatív bajkeverő, aki később fontos pozíciókat töltött be Csiang Cö-min és Li Peng külpolitikai tanácsadójaként, 1993-ban arról beszélt, hogy milyen nagyok voltak a téték: „Az MFN kérdése Kína és az Egyesült Államok között fontos kérdés, amely meghatározza a történelem menetét.”⁶⁴ A kínai vezetők pontosan értették az MFN kérdését a hidegháború utáni új feltételek kontextusában, ti., hogy az akár egy a Tienanment és a szovjet összeomlást követő új feltartóztató stratégia eleme is lehet. Két neves külügyminiszter – Csien Csi-csen, aki az MFN-viták idején a pozíciója mellett miniszterelnök-helyettes és a Politikai Bizottság tagja is volt, valamint Li Csao-hszing, aki az MFN-tárgyalások utolsó szakaszában washingtoni nagykövet volt – az emlékirataikban arról írnak, hogy sokan azok közül az Egyesült Államokban, akiknek „ellenséges szándékaik voltak Kínával szemben”, a legfontosabb eszközt látták az MFN-ben és az emberjogi kérdésekben, hogy feltartóztassák Kínát.⁶⁵ Li Csao-hszing egyértelműen kijelenti, hogy az MFN a feltartóztatás eszköze volt, amely az újonnan létrejött stratégiai környezet nyomán válhatott azzá: „A Szovjetunió szétesése után az amerikai törvényhozás néhány tagja ideológiai előítéletek alapján az MFN-t fegyverként használta Kína ellen. 1990-től 2000-ig [...] az amerikai törvényhozásban alkalmanként több mint két hónapon keresztül vita folyt arról, hogy megadják-e Kína számára az MFN-t, de a vita nem arról szólt, hogy Kína lehetővé teszi-e a szabad kivándorlást, inkább az emberi jogokról, a vallásról, a családtervezésről, Tajvanról, Tibetről, az atomfegyverek terjedésének megakadályozásáról, a kereskedelmi mérleg hiányáról, a munkaerőpiaci reformokról és más irrelevant kérdésekről. Valójában ez⁶⁶ fontos eszköz lett az amerikai törvényhozás

⁶⁴ 何新 (He Xin): 何新政治经济论文集 [Selected Works of Hexin on Political Economy], 17.

⁶⁵ 李肇星 (Li Zhaoxing): 说不尽的外交 [Shuo Bu Jin De Wai Jiao], 34–35.; Qian Qichen: Ten Episodes in China's Diplomacy, 314–315.

⁶⁶ Ti. az MFN.

kezeiben, hogy kényszerítse Kínát és nyomást gyakoroljon rá.”⁶⁷ Majd így folytatja: „[A hidegháború befejeződése után] bármilyen probléma támadt a két ország között, az megjelent a törvényhozásban, a Kína MFN-státuszával kapcsolatos vitákban.” Ez a tartós nyomásgyakorlás egy formája volt, mert „Kínának könyörögnie kellett az Egyesült Államoknak. Kínának engedelmesnek kell lennie, mert egyébként az Egyesült Államok törvényhozása megbünteti”. Kína szerint az MFN a feltartóztató relacionális gazdasági erő egy formája volt, amelyet tompítani kellett. Ahogy Li fogalmaz: „Miért használta az Egyesült Államok az MFN-státuszt Kína bírálataira és kényszerítésére? Ha ez nem hegemonizmus, akkor mi az?”⁶⁸ Csü Zsüncsi, aki miniszterelnök és a tárgyalások vezetője volt abban az időszakban, úgy látta, hogy az Egyesült Államok a relacionális gazdasági erejét felhasználva az MFN révén erőszakoskodott Kínával: „Kínának kilencévesi erőfeszítésébe került az újbóli belépés. Ezen időszak alatt az Egyesült Államok is azt állította, hogy támogatja az újbóli belépést, valójában azonban az MFN-státuszt felhasználva nagyhatalomként újra és újra akadályozta a tárgyalásokat, újabb és újabb durva és irreális követelésekkel állt elő.”⁶⁹ Csiang egy 2002-es nagy beszédében, amelyet magas rangú pártvezetők előtt mondott el azt követően, hogy Kínának végre sikerült elérnie az állandó MFN-státuszt és a WTO-tagságot, a sikert biztonsági kontextusban értékelte: „Végül sikerült visszavernünk az Egyesült Államok és néhány nyugati ország ésszerűtlen követeléseit, megvédtük Kína alapvető érdekeit és nemzetbiztonságát.”⁷⁰ A beszéd az MFN fontosságára összpontosított egy nagyobb hatalmi harc összefüggései között, és érdekes módon egy olyan küzdelemben elért győzelemként értékelte, amely a nemzetbiztonságért folyt; ez egyértelműen a stratégiai kontextusra utal:

⁶⁷ 李肇星 (Li Zhaoxing): 说不尽的外交 [Shuo Bu Jin De Wai Jiao], 47.

⁶⁸ I. m. 47–48.

⁶⁹ 朱镕基 (Zhu Rongji): 朱镕基答记者问 [Zhu Rongji Meets the Press]. Peking, 2009, 人民出版社 [People's Press], 93.

⁷⁰ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], Peking, 2006, 人民出版社 [People's Press], 448–449.

A kínai vezetők nagy gazdasági és belpolitikai költségeket vállalva igyekeztek biztosítani az MFN-státuszt, mert úgy gondolták, hogy ennek révén érhető el az a fajta védelem az amerikai relacionális nyomásgyakorlással szemben, amely kulcsfontosságú az ország jövője szempontjából. Még Li Peng is, aki szkeptikus volt a gazdasági liberalizációval szemben, a Központi Gazdasági Munkaértekezlet ülésén 1999-ben azt fejtegette, hogy az Egyesült Államokkal létrehozott megállapodás biztosítja „Kína számára a nagyobb mozgásszabadságot a nemzetközi szinten.”⁷¹ A WTO-tárgyalásokat fel lehetett használni az MFN biztosítására, Csiang elnök pedig többször is hangsúlyozta, hogy a csatlakozás a WTO-hoz elsődlegesen politikai kérdésként kezelendő, nem pedig gazdaságiként. Ahogy Li Peng felidézte egy fontos kormányzati ülésen 1999. augusztus 30-án, amelyre egy héttel azután került sor, hogy Kína döntést hozott a tárgyalások újraindításáról, „Csiang Cö-min hangsúlyozta, hogy a WTO politikai kérdés, nem pedig technikai értelemben vett üzleti [...]. Mindenki egyetértett Csiang álláspontjával, amely szerint a csatlakozás a WTO-hoz nem csupán gazdasági, de politikai kérdés is.”⁷² Ennek az egyik fontos eleme az amerikai nyomásgyakorlás mérséklése és ezáltal a kapcsolatok stabilizálása Washingtonnal. Ahogy egy interjúban Csü Zsüncsi fogalmazott: „Az ok, ami miatt ilyen nagy engedményeket tettünk, az volt, hogy barátságos és együttműködő kapcsolatokra van szükségünk az Egyesült Államokkal azon konstruktív stratégiai partnerség alapján, amelyet mint célt Csiang Cö-min elnök és Clinton elnök tűzött ki.”⁷³

Kína készen állt arra, hogy nagy kockázatokat vállaljon, csak hogy megköthesse az Egyesült Államok kezét. Peking tisztában volt azzal, hogy a csatlakozás a WTO-hoz növelheti a belföldi instabilitást, alááshatja a Párt

⁷¹ 李鹏 (Li Peng): 市场与调控: 李鹏经济日记 [Market and Regulation: Li Peng Economic Diary]. 3. kötet, 2007, 1546.

⁷² 李鹏 (Li Peng): 和平发展合作 李鹏外事日记 [Peace and Development Cooperation: Li Peng Foreign Policy Diary]. 2. kötet, Peking, 2008, 新华出版社 [Xinhua Publishing House], 802–803.

⁷³ 朱镕基 (Zhu Rongji): 朱镕基答记者问 [Zhu Rongji Meets the Press], 101–113.

hatalmát; mindéz a stratégiai motivációkra utal különösen akkor, ha figyelembe vesszük Csiang gondolatmenetét, mely szerint a WTO-csatlakozásra elsősorban politikai kérdésként kell tekinteni, és csak másodsorban gazdaságiként. Például 2000 áprilisában egy pártépítéssel foglalkozó értekezleten Hu Csin-tao azt fejezte ki, hogy „a nyitás kiteljesedésével, az internetkultúra megjelenésével és különösen Kína csatlakozásával a WTO-hoz a burzsoá ideológia beszívargása és a különböző dekadens ideológiák okozta kulturális erőzítő jelentette kihívás egyre fontosabbá válik, és még sokáig komoly problémát fog jelenteni”.⁷⁴ Valóban pontosan ezektől az erőktől remélte a nyugati elit, hogy az MFN és a WTO-csatlakozás révén sikerül megváltoztatni Kínát. Csiang Cö-min ugyanezt a nyelvezetet használta 2008. november 28-án a Központi Gazdasági Munkaértekezleten. Ahogy fogalmazott, a „gazdasági rendszer átalakítása”, a „nyitás” folyamata „óhatatlanul komoly hatással van az emberek eszméire és elgondolásaira, és elkerülhetetlenül együtt jár a különböző ideológiák és kultúrák kölcsönös penetrációjával.” Továbbá, „miután csatlakoztunk a WTO-hoz, új kihívásokkal fogunk szembesülni a nyugati kulturális termékek megjelenésével. Ezért az ideológiai tartalom és a kifejezőmód tekintetében növelnünk kell a kínai kulturális termékek versenyképességét”.⁷⁵ 2002. február 25-én a Központi Bizottság nagy összejövetelt szervezett, amelyen részt vettek a tartományi és minisztériumi káderek, felszólalt sok magas rangú vezető, köztük Csiang is. Beszédének fő célja az volt, hogy megszabja a Kína WTO-csatlakozásával kapcsolatban a hivatalos irányvonalat, felkészítse az összes vezetőt a tekintetben, hogy a WTO-csatlakozás miként illik Kína nemzetközi politikai stratégiájába, illetve hogy tárgyalja a csatlakozástól várt gazdasági előnyöket és a reformokat,

amelyek a csatlakozás miatt szükségessé váltak. Egy indulatos beszédben Csiang egyértelművé tette, az amerikai stratégia célja azzal, hogy lehetővé tette Kína számára az állandó MFN-t és a csatlakozást a WTO-hoz, Kína belföldi meggyengítése volt: „Az Egyesült Államok végre eljutott a megállapodáshoz, ám ezt nem szívjóságból tette. Egyfelől egyértelművé vált előtte, hogy mennyire erősek vagyunk, így a további akadályozás nem lett volna jó számukra. Másfelől, ne legyünk naívak, megvannak a maguk stratégiai szempontjai. A politikai liberalizáció előmozdítása a gazdasági liberalizáció révén fontos stratégiai eszköz egyes nyugati politikai körök számára, amelyek szeretnék meghonosítani a nyugati értékeket a szocialista országokban, és megosztó politikai összeesküvéseket szőnek. Az Egyesült Államok és Kína kétoldalú megállapodást kötött Kína csatlakozásáról a WTO-hoz, ami szorosan kapcsolódik az amerikai globális stratégiához. Ezen a ponton Clinton egészen egyértelmű volt. A törvényhozáshoz intézett levelében, amely a Kína számára biztosítandó állandó MFN-státusszal foglalkozott, Clinton így fogalmazott: »A csatlakozás a WTO-hoz kínaiak milliói számára hozza el az információs forradalmat, amelyet az állam nem ellenőrizhet. Fel fogja gyorsítani a kínai állami vállalatok összeomlását. A folyamat eredményeként az állam távolabb kerül az emberek mindennapi életétől, társadalmi és politikai változásokat fog előidézni Kínában.« Ami ezeket a szándékokat illeti, tiszta fejre van szükségünk, a lényegre kell figyelniünk, elővigyázatossággal és készenléttel kell elkerülnünk a veszélyeket, keményen kell dolgoznunk stratégiai céljainkért, és elő kell mozdítanunk Kína gazdasági fejlődését.”

Kína hajlandósága, hogy az MFN-státuszért és a WTO-csatlakozásért komoly belföldi kockázatokat vállaljon, további bizonyíték arra, hogy alighanem a stratégiai és nem csupán a gazdasági megfontolások játszottak meghatározó szerepet. Ez elvezet a második kérdéshez: hogyan sikerült végül is kiharcolni az állandó MFN-státuszt? A kérdés mindent felülmúló fontosságát mutatja, hogy a legmagasabb szintű kínai vezetők akkor is prioritásnak tekintették az állandó MFN megszerzését, amikor szigorúan véve erre semmi esélyük nem volt. Például amikor Clinton az emberi jogokhoz kötötte az MFN éves megújítását, Liu Hua-csing, aki akkor a Politikai Bizottság Állandó Bizottságának tagja és a Központi Katonai Bizottság al-

⁷⁴ A teljes beszédhez lásd 中共中央文献研究室 [Literature Research Office of the Chinese Communist Party Central Committee]: 十五大以来重要文献选编 [Selection of Important Documents since the 15th Party Congress], 2. kötet, Peking, 2001, 人民出版社 [People's Publishing House], 1205–1227. (Kiemelés R. D.)

⁷⁵ Uo. 中共中央文献研究室 [Literature Research Office of the Chinese Communist Party Central Committee]: 十五大以来重要文献选编 [Selection of Important Documents since the 15th Party Congress], 2. kötet, 1461–1475.

elnöke volt, az amerikai haditengerészeti államtitkárral és Dick Cheney korábbi hadügyminiszterrel beszélve ezt mondta: „Az MFN státuszát nem lehet az emberi jogokkal összekapcsolni. Ha az Egyesült Államok felfüggeszti az MFN-t Kína vonatkozásában, az nagyon előnytelen lesz a számára, de más országok és régiók számára is, és a veszteség az Egyesült Államok számára még annál is nagyobb lesz.”⁷⁶

Kína két úton igyekezett megszerezni az állandó MFN-státuszt: egyfelől az APEC, majd később a WTO keretei között zajló tárgyalások révén. Ahogy egy korabeli beszámoló megállapítja: „Kína kereskedelmének jövője ténylegesen [...] azon múlik, sikerül-e megőriznie az MFN-re épülő hozzáférést az amerikai piacokhoz. Kínának szüksége van arra a bizonyosságra és védelemre, amit a GATT és az APEC szabadkereskedelmi rendszerei jelentenek. Egyébként továbbra is ki lesz téve az Egyesült Államok részéről diszkriminatív akadályoknak, szankcióknak és megtorló lépéseknek bármilyen ürrügy alapján, ideértve az emberi jogokat.”⁷⁷

Gazdasági tompítás az APEC révén

Kína felhasználta az APEC-et, hogy tompítsa az amerikai relacionális nyomásgyakorlást. Vang Jü-seng, Kína első APEC-nagykövete szerint: „az APEC lehetővé teszi számunkra, hogy harcba szállhassunk, megszerezzük a lehetséges előnyöket, s elkerüljük a lehetséges hátrányokat.”⁷⁸ Az egyik ilyen harc arról szólt, miként lehet megakadályozni, hogy az Egyesült Államok korlátozza Kína hozzáférést az amerikai piachoz. Az APEC kere-

tei között Kína „olyan regionális kereskedelmi szabályokat szorgalmazott, amelyek megakadályozták, hogy az Egyesült Államok túszul ejtse [Kína] kereskedelmi státuszát annak alapján, hogy miként ítéli meg az emberjogi és fegyverkereskedelmi teljesítményét.”⁷⁹ Thomas Moore és Dixia Yang szerint „a kínai tisztviselők kezdetektől fogva abban reménykedtek, hogy az APEC lesz az a multilaterális fórum, amelyen Kína védelmet szerezhet a maga számára a különböző fenyegetések ellen, amilyenek például az Egyesült Államok által egyoldalúan kivetett kereskedelmi szankciók.”⁸⁰ E cél elérése érdekében Kína kétféle taktikát alkalmazott.

Az első arról szólt, hogy az APEC mondja ki a diszkriminációmentesség elvét a kereskedelem terén, ami lényegében annak kimondását jelentette, hogy „az APEC-tagországok egymás között feltétel nélkül alkalmazzák a legnagyobb kedvezmény elvét.”⁸¹ Ha gondosan elemezzük Kína tárgyalási pozícióit, kitérünk, hogy „multilaterális eszközökkel igyekezett elérni azt – a permanens MFN-státuszt az Egyesült Államoktól –, amit kétoldalúan nem tudott elérni.”⁸² Vang Jü-seng APEC-nagykövet emlékirataiban nem tagadta, hogy „a diszkriminációmentesség elve a dolog lényegét tekintve Kína és az Egyesült Államok ügye volt”, de azt is hozzátette, hogy a konfliktus multilaterálissá tétele hasznosnak bizonyult, „mert az APEC-tagországok eltérő mértékben ugyan, de szimpatizáltak velünk és támogattak, ezért mindig hangsúlyoztuk, hogy korántsem csak Kína és az Egyesült Államok közötti nézeteltérésről van szó, a probléma az APEC egészét érint, benne Kínát és az Egyesült Államokat, valamint az összes többi tagországot, amelyeknek együtt kell működniük a probléma megoldása érdekében.”⁸³ Vang felidézte,

⁷⁶ 刘华清 (Liu Huaqing): 刘华清回忆录 [Memoirs of Liu Huaqing]. Peking, 2004, 解放军出版社 [Revolutionary Army Press], 702–705.

⁷⁷ Gary Klinton: China's Evolving Relationship with APEC. *International Journal*, 50, no. 3, 1995, 497.

⁷⁸ 王嵎生 (Wang Yusheng): 亲历APEC: 一个中国高官的体察- 王嵎生 [Personally Experiencing APEC: A Chinese Official's Observations and Experiences]. Peking, 2000, 世界知识出版社 [World Knowledge Press], 14–15.

⁷⁹ David E. Sanger: Clinton's Goals for Pacific Trade Are Seen as a Hard Sell at Summit. *New York Times*, 1993. november 14.

⁸⁰ Thomas G. Moore – Dixia Yang: China, APEC, and Economic Regionalism in the Asia-Pacific. *Journal of East Asian Affairs*, 13, no. 2, 1999, 386.

⁸¹ I. m. 394.

⁸² Uo.

⁸³ 王嵎生 (Wang Yusheng): 亲历APEC: 一个中国高官的体察- 王嵎生 [Personally Experiencing APEC: A Chinese Official's Observations and Experiences], 70.

hogy miként igyekezett összekapcsolni az Egyesült Államok kereskedelem-liberalizálási programját a diszkriminációmentesség kimondásával az APEC-en belül: „Hangsúlyoztuk, hogy elsőként a diszkriminációmentességet kell biztosítani az APEC-tagállamok számára, ami alapul szolgálhat a kereskedelem és a befektetések liberalizációjához.”⁸⁴ Az Egyesült Államok ellenezte ezt a megközelítést.

Kína másik taktikája arra irányult, hogy az APEC segítségével közvetlenül nyerjen felvételt a GATT/WTO-ba, ami automatikusan garantálná az MFN-státuszt, és gyengítené az amerikai gazdasági nyomásgyakorlási lehetőségeket Kínával szemben. Ahogy Csien Csi-csen külügyminiszter megfogalmazta, Kína egyetértett az elvvel, miszerint „az összes APEC-tagország legyen a GATT tagja”.⁸⁵ Kína kilátásba helyezte, hogy az amerikai liberalizációs törekvések támogatását a GATT/WTO-csatlakozástól teszi függővé. Vu Csi⁸⁶ kereskedelmi miniszter újságírók előtt egyértelműen megfogalmazta ezt a gondolatot: „Valóban arra kértük az APEC-fórumot, adjon egyértelmű támogatást, hogy Kína ismét csatlakozhasson a GATT-hoz. [...] Ha Kína kívül marad, az nem csupán kárt okoz a világkereskedelmi rendszer egyetemességének, *de akadályozni fogja azt is, hogy Kína maradéktalanul végrehajtsa a kereskedelem-liberalizációs tervét az APEC-régióban.* Ha Kína szerződéses viszonya a GATT-tal nem rendeződik, az nagyon megnehezíti, hogy elkötelezze magát az uruguayi fordulón született megállapodások végrehajtása iránt, és *negatívan fogja érinteni az APEC regionális kereskedelem-liberalizációs programját is.*”⁸⁷

Ha Kínának nem sikerült is közvetlen belépést biztosítani a GATT/WTO-ba, reményei szerint alacsonyabbra helyezhette a léccet azzal, hogy támogassák az elvet, miszerint a „fejlődő országoknak” minősülő APEC-tag-országok a GATT/WTO-n belül is annak számítsanak. Ezzel ellensúlyozni

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ Idézi Moore–Yang: China, APEC, and Economic Regionalism in the Asia-Pacific, 394.

⁸⁶ Wu Yi. (A Kiadó.)

⁸⁷ Idézi uo. 396.

akarták az amerikai álláspontot, amely szerint egy ilyen nagy ország, mint Kína, fejlett – és nem fejlődő – országnak kell, hogy számítsa. Az APEC-en belüli „fejlődő ország” státuszt felhasználva Kína igyekezett megkönnyíteni és meggyorsítani a csatlakozást. Ahogy Vu Csi kereskedelmi miniszter fogalmazott: „Az Egyesült Államok már elfogadta, hogy [az APEC-en belül a fejlődő országok számára] más menetrend legyen. [...] Azt szeretnénk, ha az Egyesült Államok ugyanígy az elvet elfogadná Kína újbóli GATT-csatlakozása ügyében is annak érdekében, hogy mielőbb előrehaladást érhesünk el a tárgyalásokon.”⁸⁸

Kína erőfeszítései az APEC vonatkozásában jelzik Peking aggodalmait az MFN-státusszal és az amerikai gazdasági nyomásgyakorlással kapcsolatban. Am végső soron a WTO-tárgyalások teremtettek lehetőséget Kína számára, hogy kiharcolja az amerikai hozzájárulást az MFN-státusszal kapcsolatban.

Gazdasági tompítás a WTO keretei között

Kína tárgyalásai az Egyesült Államokkal a WTO-ba történő belépésről igazán nem a WTO-ról szóltak; mindkét fél értette, hogy a tárgyalások valójában Kína MFN-státuszáról szólnak.

Kínának ugyanis nem volt szüksége az Egyesült Államok jóváhagyására, hogy a WTO tagja legyen; ehhez elegendő volt a tagállamok kétharmadának támogató szavazata, és Kína jól haladt ezen a téren dacára az Egyesült Államok ellenállásának. Lung Jung-tu kínai tárgyaló küldött szerint a tárgyalások „meghatározó témája” az MFN biztosítása volt, és azon meggyőződésének adott hangot, hogy a WTO-csatlakozás megoldja ezt a kérdést. Egy interjú során, amelyben felidézte a WTO-tárgyalási folyamatot, ezt mondta: „Magas rangú vezetők gyakran kérdezték tőlem, hogy vajon az Egyesült Államok eltörli-e Kína MFN-státuszának évenkénti felülvizsgálatát

⁸⁸ I. m. 394.

azt követően, hogy beléptünk a WTO-ba.”⁸⁹ Egy másik interjúban pedig: „A WTO segíthet abban, hogy megoldódjanak Kína növekvő kereskedelmi konfliktusai a fejlett országokkal, ami elháríthatja a fenyegetést, hogy a legnagyobb kedvezmény elvét visszavonhatják.”⁹⁰

Miként jelentett segítséget Kína számára a WTO-csatlakozás az MFN-tárgyalások során? A választ a csatlakozás sajátosságaiban kell keresni. A WTO-tagság előírja a felek számára az MFN-státusz feltétlen biztosítását; ha Kína úgy csatlakozik a WTO-hoz, hogy az Egyesült Államoktól nem kapja ezt meg, az azt jelenti, hogy az utóbbinak az ún. „nem alkalmazhatóság” cikkelyre kell hivatkoznia, ami a dolog lényegét illetően azt jelenti, hogy a két ország megállapodott abban, hogy a WTO-szabályok a kétoldalú kereskedelmi kapcsolataikban „nem alkalmazhatók”. Ez azt jelenti, hogy az amerikai vállalatokat jelentős hátrányok érik a kínai piacon, mivel az európai és japán versenytársaik élvezik a WTO nyújtotta előnyöket Kína vonatkozásában, amelyek viszont az előbbieik számára nem elérhetők. Magyarán a nem alkalmazhatósági klauzula nem feltétlenül jelenti, hogy Kína a korábbiakhoz képest rosszabb helyzetbe kerül, különösen akkor nem, ha az Egyesült Államok biztosítja az évenkénti megújítást, miközben ő maga lényegesen rosszabb helyzetbe kerülne a versenytársainál. A kínai felső vezetés tökéletesen tisztában volt ezzel a lehetőséggel és fel is használta az MFN megszerzése érdekében. Ahogy Li Csao-hszing ENSZ-nagykövet megjegyezte: „A WTO szabályai szerint a tagállamok feltétel nélkül biztosítják egymás számára az MFN-státuszt. Kína WTO-csatlakozását követően az 1974. évi amerikai kereskedelmi törvény ellentmondásba kerülne ezzel a szabállyal. Az Egyesült Államok ekkor választásra kényszerült: megadja Kína számára az MFN-státuszt, és akkor élvezheti a Kína csatlakozásából fa-

kadó előnyöket, vagy a »nem alkalmazhatóság« klauzulára hivatkozva átengedi a Kína megnyitott piaca által kínált lehetőségeket más országoknak.”⁹¹

Ily módon tehát Kína tudatában volt annak, hogy minél több megállapodást ír alá a fontosabb országokkal a WTO-hoz történő csatlakozás tárgyában, annál nagyobb lesz a nyomás az Egyesült Államokon, hogy biztosítsa az MFN-státuszt. És valóban, ahogy Li Peng 2000 májusában a különböző csatlakozási megállapodások tárgyában összehívott értekezleten megjegyezte: „Az EU-val létrehozandó megállapodás hozzájárulhat ahhoz, hogy az Egyesült Államok is biztosítsa a permanens normális kereskedelmi kapcsolatokat (PNTR) Kína számára.”⁹² Ezen túlmenően a kínai vezetők kijelentették, hogy a legtöbb, ha ugyan nem az összes engedményt visszavonják, amelyeket az MFN-ért cserébe ajánlottak fel a mezőgazdaság, a személyautók, a külföldi befektetések felső határa, a dömpingellenes intézkedések terén, ha az Egyesült Államok nem biztosítja a PNTR-t. Például egy magas szintű gazdasági tervezési megbeszélésen 1999. június 30-án Li Peng és Csu Zsung-csi között felmerült a kérdés, hogy miként ütemezzék a kínai engedményeket. Li Peng szerint „miután Kína csatlakozott a WTO-hoz, meg kell tiltani az összes külföldi bank zsenminpi-műveleteit, valamint a biztosítási és telekommunikációs szektorban eszközölt beruházásokat. Ő [Csu Zsung-csi] egyetértett azzal, hogy a megfelelő törvényi szabályozást a WTO után kell megteremteni. Azt mondta, hogy a WTO-hoz történő csatlakozással kapcsolatos tárgyalások már befejeződtek, Kína és az Egyesült Államok között ismét állandó normális kereskedelmi kapcsolatok vannak. Erre azt válaszoltam, hogy ha az amerikai törvényhozás blokkolja az állandó normális kereskedelmi kapcsolatok helyreállítását Kína és az Egyesült Államok között, az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottsága is megvétózza [a liberalizációs törvénycsomagot].”⁹³ A dolog lényegét tekintve a kétoldalú WTO-tárgyalásokon felajánlott engedményeket Kína egy az egyben visszavonja, ami hátrányos helyzetbe hozná az amerikai

⁸⁹ Zhang Bin: Core Interests: A WTO Memoir by China Chief Negotiator Long Yongtu. 人民画报 [China Pictorial], 2002. http://www.chinapictorial.com.cn/en/features/txt/2011-11/01/content_402102.htm.

⁹⁰ 龙永图 (Long Yongtu): China's Chief Negotiator. CCTV.com, 2012. március 19. <https://web.archive.org/web/20130119080612/http://english.cntv.cn/program/upclose/20120319/118542.shtml>.

⁹¹ 李肇星 (Li Zhaoxing): 说不尽的外交 [Shuo Bu Jin De Wai Jiao], 49–50.

⁹² 李鹏 (Li Peng): 市场与调控: 李鹏经济日记 [Market and Regulation: Li Peng Economic Diary]. 3. kötet, 2007, 1585.

⁹³ I. m. 1529.

vállalatokat más országokbéliekhez képest, miközben a kínai vállalatok helyzete alig romlana. Ez a fajta kemény játék összhangban volt Kína tárgyalási stratégiájával, és a külföldi országokban tett látogatások, amelyek célja a csatlakozási megállapodások aláírása és a kereskedelmi tárgyalások folytatása volt, csak fokozták e stratégia hitelességét. Például miután Csiang 1999 novemberében a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése érdekében hat országba látogatott el, köztük olyan nehézsúlyú gazdasági hatalmakhoz, mint Nagy-Britannia, Franciaország és Szaúd-Arábia, megerősítette Kína álláspontját, miszerint „ha az Egyesült Államok törvényhozása nem hagyja jóvá a normális kereskedelmi kapcsolatokat Kínával, akkor a két ország között [a WTO-csatlakozással kapcsolatban] létrejött megállapodást semmisnek tekinti”, és valamennyi engedmény visszavonásra kerül.⁹⁴

Amerikai szempontból a kínai fókusz az MFN-en hasznos lehetőséget kínált. Valójában sok amerikai úgy gondolta, hogy az MFN-státusz meghosszabbításának nincsenek valós gazdasági konzekvenciái az Egyesült Államok számára vagy különösebb gazdasági előnyei Kína számára. Paul Krugman a *New York Times*-ban például ezt írta: „Azt mondhatnánk, hogy az »állandó normális kereskedelmi kapcsolatok«, a PNTR biztosítása Kína számára lényegében procedurális kérdés. Az Egyesült Államok egyetlen meglévő kereskedelmi akadályt sem bont le, míg az összes engedményt a piacnyitás kapcsán Kína teszi meg.”⁹⁵ Clinton is ugyanezt hangoztatta még ugyanazon a napon, amikor átküldte a törvényhozásnak a tervezetet, amely megadja Kína számára a PNTR-t: „A WTO-megállapodás nyomán Kína a jó irányba mozdul el. A megállapodás elősegíti azoknak a céloknak a megvalósulását, amelyekért az Egyesült Államok Kína vonatkozásában az elmúlt három évtizedben dolgozott. Gazdasági értelemben ez a megállapodás egyirányú utca. Arra kötelezi Kínát, hogy nyissa meg a piacait a termékeink és a szolgáltatásaink előtt példa nélkül álló új módokon; végül

is a világ lakosságának az ötödéről és potenciálisan a legnagyobb piacáról beszélünk. Mindezekért cserébe csak annyit kell tennünk, hogy biztosítsuk Kína számára azt a hozzáférést, amit eddig is élvezett.”⁹⁶

A kétoldalú WTO-megállapodás létrehozására irányuló tárgyalási folyamat telis-tele volt nehézségekkel, de a kínai csapat egyetlen pillanatra sem tévesztette szem elől az MFN-t. Amikor a tárgyalások 1999-ben megszakadtak, és Washington kiszivárogtatta a Kína által felajánlott engedményeket, Li Peng egy gazdasági témájú megbeszélésen tanácskoztott magas rangú munkatársakkal, hogy mi legyen Kína válaszlépése. Visszaemlékezéseiben ezt írja: „Április 8-án az Egyesült Államok egyoldalúan közzétette a tárgyalásokon megszületett közönyilatkozat-tervezetet és az amerikai feltételek listáját, és kijelentette, hogy [ezekben a pontokban] már megszületett a megállapodás. Válaszul a kínai fél közzétett egy nyilatkozatot, amely tagadta, hogy a megállapodás létrejött volna. Ám a lista időközben már mindenhová eljutott. A cikkelyeknek és a tartalomnak a 95 százalékáról elmondható, hogy valóban egyeztetve volt és összhangban az amerikaiak által közzétett listával, Kína csupán néhány biztosítékot tartalmazó klauzulát szeretett volna csatolni. Ami nem volt egyértelmű, hogy vajon az éves felülvizsgálat a megállapodás után fennmarad-e, vagy sem, illetve hogy az Egyesült Államok ún. legnagyobb kedvezmény elve bekerül-e, vagy sem a megállapodásba. Ezért én két dolgot tettem hozzá: először, az Egyesült Államoknak meg kell adnia a PNTR-t és le kell mondania az MFN éves felülvizsgálatáról, másodsor el kell fogadnia bizonyos törvényeket, amelyek biztosítják a WTO-szabályok korrekt végrehajtását, és garantálják Kína szerepét a külvilág felé történő nyitásban.”

A dolog lényegét tekintve, bár adva volt az alkalom, hogy támadja a riválisát az óriási engedményekért, amelyek közül több aktivizálta a megállapodás ellenfeleit, Li Peng változatlanul az MFN kérdésre koncentrált. Ez volt a tárgyalások fő témája, és ez volt a legfontosabb eszköz, amellyel semlegesíteni lehetett az amerikai relációs nyomásgyakorlást Kínára. A Csü által tett engedmények voltak az ár, amelyet ezért a stratégiai jelentőségű eszközért meg kellett fizetni.

⁹⁶ Sanger: Clinton's Goals for Pacific Trade Are Seen as a Hard Sell at Summit.

⁹⁴ 李鹏 (Li Peng): 和平发展合作 李鹏外事日记 [Peace and Development Cooperation: Li Peng Foreign Policy Diary]. 2. kötet, 2008, 803.

⁹⁵ Paul Krugman: Reckonings: A Symbol Issue. *New York Times*, 2000. május 10. <https://www.nytimes.com/2000/05/10/opinion/reckonings-a-symbol-issue.html>.

A fenti magas szintű kijelentésekből kivehető, hogy Kína számára az Egyesült Államokkal létrehozandó kétoldalú WTO-csatlakozási megállapodás elsősorban az MFN-ről, és nem a WTO-ról szólt. Miután a megállapodást aláírták és a törvényhozás megkezdte a vitát arról, hogy Kína MFN-státusza permanenssé tehető-e, Csü Zsung-csi egyértelműen összekötötte a megállapodást az MFN-nel: „Ennél többet nem tehetek. Óriási engedményeket tettünk [a csatlakozási megállapodásban], most már csak meg kell várnunk, mire jutnak.”⁹⁷ Az engedményeket nem az indokolta, hogy Kínának diplomáciai támogatásra lett volna szüksége a WTO-hoz történő csatlakozás érdekében, hanem az, hogy a WTO-ban Kína azt a kényszerítő eszközt látta, amellyel mérsékelhető az amerikai gazdasági nyomásgyakorlás Kínára.

Kína engedményeit javarészt a gyengesége és a függése magyarázza a kapitalista Nyugattól, mely utóbbi a fejlődéséhez volt szükséges. A 2000-es évek elejére világossá vált, hogy Kína a legtöbbet hozta ki a gyenge pozíciójából a PNTR-rel és a WTO-csatlakozással kapcsolatos tárgyalásokon. Biztosította a maga számára a stabil hozzáférést a fellelvő piacokhoz, amire reagálva a multinacionális vállalatok szívesen fektettek be Kínában és exportáltak onnan a világpiacra; így kialakult egy pozitív visszacsatolási kör, ami lehetővé tette Kína robbanásszerű fejlődését, miközben ezzel párhuzamosan az ipari világban elsorvadt az ipar, és növekedett a munkanélküliség. Ami ugyanennyire fontos, a PNTR és a WTO lehetővé tette Kína számára, hogy két évtizedre megkösse az amerikaiak kezét a gazdasági kényszerítés vonatkozásában egészen 2018-ig, amikor a Trump-adminisztráció felrúgott bizonyos önként vállalt korlátozásokat, és kereskedelmi háborút indított Kína ellen. Addigra a kínai gazdaság már korántsem volt annyira gyenge; a WTO-csatlakozás idején a kínai gazdaság az amerikaiak tíz százaléka volt, a kereskedelmi háború kirobbanásakor pedig már hetven százaléka. Ez a drámai változás Kína relatív erejében természetesen a kínai átfogó stratégia minden elemét érintette, és ahogy a következő fejezetek demonstrálják, ez a stratégiai elmozdulás évekkel korábban, a 2008-as globális pénzügyi válsággal elkezdődött.

MÁSODIK RÉSZ

ÉRJÜNK EL AKTÍVAN BIZONYOS DOLGOKAT

Az építkezés, Kína második leváltási
stratégiája (2009–2016)

⁹⁷ 朱镕基 (Zhu Rongji): 朱镕基答记者问 [Zhu Rongji Meets the Press], 391.

VÁLTOZÁS AZ ERŐVISZONYOKBAN

A PÉNZÜGYI VÁLSÁG ÉS AZ ÉPÍTKEZÉS HAJNALA

„A múltban visszafogottságot kellett tanúsítanunk (Tao Kuang Jang Huj), mert gyengék voltunk, miközben más országok erősek. Most a Törekedjünk arra, hogy elérjünk dolgokat jelszóval megmutatjuk a szomszédainknak, hogy erősek vagyunk, ők pedig gyengék. Ez alapvető változás.”¹

(Jang Hszüe-tung, Csinghua Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Intézete, 2013)

Több száz kínai diplomata és külpolitikai szakember állt sorban. Ugyanúgy voltak öltözve: fekete nadrág, fehér ing zakó és nyakkendő nélkül, ez a szokatlanul laza megjelenés ellentétben állt az esemény történelmi jellegével. A kínai pártvezetők évtizedek óta „nagykováti értekezleteken” találkoztak a külpolitikai apparátussal; öt-hat évente kerül sor ezekre a rendezvényekre. Most a szürke konferenciateremben a Kínai Népköztársaság történetében tizenegyedik alkalommal gyűlt össze Kína külpolitikai apparátusa a világ-gazdaságot megrázó pénzügyi válság kellős közepén, amely megmutatta az amerikai hatalom gyengeségét.

¹ 阎学通 (Yan Xuetong): 从韬光养晦到奋发有为，中国崛起势不可挡 [From Tao Guang Yang Hui to Striving for Achievement: China's Rise Is Unstoppable]. 人民日报中国经济周刊 [People's Daily China Economic Weekly], 2013. november 11. <http://www.ceweekly.cn/2013/1111/68562.shtml>.

A válság kitörése után, de még a konferencia előtt kínai agytrösztök arról írtak, hogy csökkent az erőkülönbség az Egyesült Államok és Kína között. Megszülettek az első javaslatok, melyek szerint Kínának felül kellene vizsgálnia vagy egyenesen el kellene vetnie a „rejtőzködj, és várd ki, míg eljön a te időd” útmutatásra alapozó átfogó stratégiáját.² És most ezekből a nem hivatalos ajánlásokból hivatalos politika lesz.

Hu Csin-tao, a híresen visszafogott kínai elnök mosolygott és kezeket rázott, ahogy a kínai diplomaták sorfala között a helyére sietett. Majd néhány beszédet követően ő lépett fel a pódiumra. A Pártra jellemző stílusban a beszéd nyelvezete árnyalt volt és kellően becsomagolta a pártzsargonba, így vetette alá alapvető revízióknak Kína átfogó stratégiáját. „Nagy változás történt az erőviszonyokban – mondta; amivel a pénzügyi válságra utalt. – A kilátások a multipolaritásra ma sokkal nyilvánvalóbbak.”³

Ezek nem hétköznapi kijelentések voltak. A kifejezések, mint a „nemzetközi erőviszonyok” vagy a „multipolaritás”, eufemisztikusan az amerikai erő meggyengülésére utalnak, nem általában az erőviszonyokra a világ vezető országai között. A pártszövegek jó indikációt jelentenek arra nézve, hogy miként áll Kína az erő tekintetében az Egyesült Államokhoz képest, és nem kevésbé fontos, hogy ezek a szövegek azt is jelzik, hol tart a Párt az átfogó stratégia vitájában. Ebben a fejezetben bemutatom, hogy a kínai vezetők soha nem állították, hogy a „rejtőzködés és a kivárás” stratégiája örök időkre szólt volna, valójában mindig is a „nemzetközi erőviszonyoktól” függ. És bár Hu meglehetősen merevnek tűnhetett, amikor arról beszélt, hogy a „rejtőzködés és kivárás” stratégiai döntés, amely a nemzetközi erőviszonyok egészének elemzése alapján született,⁴ azért ez a kijelentés elég sokatmondó volt. Ha ugyanis – ahogy Hu kijelentette – „a nemzetközi erőviszonyok megváltoztak”, ez azt jelentette, hogy Kína átfogó stratégiájának is változnia kellett.

² Interviews, Beijing, Kunming, Chengdu, 2011–2012.

³ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], Peking: 2016, 人民出版社 [People's Press], 234.

⁴ I. m. 236.

Hu beszéde pontosan erről a felülvizsgálatról szólt. Kijelentette, hogy Kínának módosítania kell Teng Rejtsd el a képességeidet, és várd ki, míg eljön a te időd! elnevezésű útmutatását (Tao Kuang Jang Huj) egy új instrukcióval, amelyet az Aktívan érvünk el bizonyos dolgokat! jelszóval lehet leírni.⁵ Ez a látszólag érdektelen szemantikai elmozdulás, amely Teng eredeti doktrínájához hozzáteszi az aktívan szócskát, nagy jelentőséggel bírt. Teng útmutatása és annak hosszabb, huszonnégy karakteres kifejtése csaknem két évtizeden keresztül megkérdőjelezhetetlen volt. Hu viszont most ezt módosította. Ez a lépés egy ilyen magas szintű fórumon fontos jele volt annak, hogy Kína átfogó stratégiája változóban volt. Az amerikai erő tompítása immáron nem elég, az Aktívan érvünk el bizonyos dolgokat!, majd a Hszi által tovább fejlesztett változat, a Tegyük erőfeszítéseket az eredményekért!, azt jelzi, hogy a kínai stratégia elmozdult a regionális rend építése irányába Ázsiában.

A következő három fejezet arról szól, hogy e beszédet követően Kína viselkedése ezzel a stratégiai elmozdulással összhangban változott meg. Katonai téren (8. fejezet) a globális pénzügyi válság meggyorsította a változást Kína fókuszában, amely addig kizárólag az amerikai erő tompítását jelentette, azaz a hozzáférés megnehezítését a part menti tengerszakaszokhoz (sea denial) és ami a tengeriakna-hadviselésre, a rakétákra és a tengeralattjárókra volt alapozva. Kína a regionális rendépítés részeként most már a tengerellenőrzést (sea control) és a partraszálló képességeket helyezte előtérbe, ami repülőgép-ányahajókat, nagyobb teljesítményű felszíni hajókat, partra szálló egységeket, tengerentúli kiszolgálólétesítményeket és számos más olyan képesség kifejlesztését jelentette, amelyeket korábban elhanyagolt. E képességek lehetővé teszik a katonai nyomásgyakorlást a szomszédokra, távoli szigetek és tengerszakaszok megtartását, a tengeri útvonalak védelmét, a beavatkozást a szomszédok ügyeibe, vagy széles értelemben biztonsági közjavak nyújtását. Politikai szinten (9. fejezet) a globális pénzügyi válság hatására Kína feladta azt a stratégiáját, hogy az amerikai politikai befolyás tompítása érdekében csatlakozik regionális szervezetekhez, majd akadályozza azok munkáját, ehelyett építkező stratégiát választott saját befolyásának

⁵ I. m. 234–246.

növelése érdekében. Gazdasági téren Kína kezdeményező szerepet vállalt az Ázsiai Infrastrukturális Befektetési Bank (AIIB) létrehozásában, biztonsági téren feltámasztotta és intézményesítette a korábban obskúrus, *Az ázsiai bizalomépítési kölcsönhatásokkal és intézkedésekkel foglalkozó konferencia* (CICA) elnevezésű szervezetet azt remélve, hogy mind a kettő hozzájárul a számára megfelelő regionális rend építéséhez. Gazdasági szinten (10. fejezet) a globális pénzügyi válság lehetővé tette Kína számára az amerikai gazdasági nyomásgyakorlás tompítására irányuló elmozdulást a defenzív gazdasági államvezetés felől egy inkább offenzív irányba, ami lehetővé teszi a maga kényszerítő és konszenzuális gazdasági képességeinek létrehozását mások vonatkozásában. Ennek az erőfeszítésnek a középpontjában az Övezet és Út Kezdeményezés (Belt and Road Initiative – BRI) áll, továbbá a gazdasági államvezetés robusztus felhasználása a szomszédok vonatkozásában, valamint a nagyobb pénzügyi befolyás megszerzése. E tevékenységek egyike sem lett volna megindokolható a *Tao Kuang Jang Huj* doktrínával. Ebben a fejezetben azt mutatom be, hogy Kína miként mozdult el a *Tao Kuang Jang Huj* felől az *építkező* stratégia felé. A fejezet négy részből áll. A párttextusok elemzésével bemutatom, hogy 1. Peking *percepciója szerint a relatív erőkülönbség* az Egyesült Államok és Kína között a globális pénzügyi válságot követően csökkent; 2. megváltoztak Kína átfogó stratégiai céljai, amelyek a kizárólagos fókuszról, amely az Egyesült Államokra irányult, elmozdultak a konkrétabb regionális rendépítés felé a „periferiális diplomácia” és a *közös jövőt építő országok közössége* koncepció révén; 3. elmozdulás történt Teng stratégiai útmutatása (*Tao Kuang Jang Huj*) felől az *Aktívan érjünk el bizonyos dolgokat!* koncepció és annak későbbi utódai felé; és 4. az átfogó stratégia eszközeiben is elmozdulások történtek a tompításra alkalmasak felől az építkezési stratégiát támogatók felé.

ELMOZDULÁS A PERCIPIÁLT AMERIKAI ERŐT ILLETŐEN – A MULTIPOLARITÁS DISKURZUS

A 2008-as pénzügyi válságot követően a kínai percepció az amerikai erőről illetően alapvetően megváltozott, és ez megjelent a multipolaritással és a nemzetközi erőviszonyokkal kapcsolatos kínai diskurzusban. A „multipolaritás” kifejezés a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó szakirodalomban bevett, és olyan nemzetközi rendszert értenek rajta, amelyben több nagyhatalom van jelen. Ám Kína számára a kifejezésnek hosszú múltja van. A hidegháború idején csak ritkán jelent meg, és főleg az amerikai, illetve a szovjet erő mérsékléséről szólt; a szovjet összeomlást követően a kifejezés eufemisztikusan az amerikai erő mérséklését jelentette, és előfordulása, illetve használata gyakorisága is drámaian megnövekedett.

Ezt alátámasztandó ebben a részben áttekintek szinte minden egyes hivatkozást a multipolaritásra, amely a pártkongresszusok beszámolóiban, a vezetők beszédeiben (a kiadott válogatások alapján) és a KKP háromkötetes dokumentumgyűjteményében előfordul, mely utóbbiak a pártkongresszusok közötti időszakokban jelentek meg. A kirajzolódó trend egyértelmű; az 1990-es évek elején Kína tartott attól, hogy a multipolaritás a távoli jövő zenéje, a 2007–2008-as időszak elején azonban úgy látta, hogy már valóban kibontakozóban van. Ez pedig új stratégiát tett szükségessé.

A MULTIPOLARITÁSSAL FOGLALKOZÓ DISKURZUS

A multipolaritással foglalkozó diskurzus a hidegháború utáni korszak terméke, ezt megelőzően ritkán fordult elő még a pártdokumentumokban is. Például a hidegháború vége előtt jószérivel egyetlen pártdokumentum sem hivatkozott a multipolaritásra, ám a Tienanmen tér, az öbölháború és a szovjet összeomlás három csapását követően *minden egyes* beszámolóban szerepelt, gyakran a beszámoló elején és a külpolitikával foglalkozó részben, ami jelzi a kifejezés stratégiai jelentőségét. És bár a multipolaritás szinte soha nem szerepel a kínai vezetők hidegháború utáni reformnemzedékének

válogatott írásában (pl. Hu Jao-pang és Csao Ce-jang), de megjelent Teng hidegháború utáni írásában és hetvenhét, illetve hetvenkét alkalommal Csiang és Hu válogatott írásában. Ugyanígy, az 1980-as években a kifejezés nagyjából ezer alkalommal jelent meg a kínai folyóiratokban megjelent írásokban, az 1990-es években már tizenháromezer alkalommal, 2000 és 2010 között pedig negyvenhatezer alkalommal.⁶

A tény, hogy Kína fókusza a multipolaritásra a három csapás után jelent meg, erőteljesen arra utal, hogy a kifejezés valójában az amerikai erő méréséül fedti, ám a multipolaritás ilyen értelmezése mégis ellentmondásos lehet. Egyesek szerint szónoki fordulat, amely a szuperhatalmi befolyás csökkentését követeli, ám ez az álláspont figyelmen kívül hagyja azt a tény, hogy a Párt szerint ez valójában komoly elemzésre épülő megállapítás. Mások szerint a multipolaritás igazából Kína vágyát tükrözi, hogy egyike legyen a pólusoknak, ám ez az álláspont túlságosan szó szerint veszi ezt a fogalmat. Ahogy Iain Johnston megjegyzi, „ha valaki kínai elemzőknek azt a kérdést teszi fel, hogy vajon a multipolaritás a relatív erő növekedését jelenti-e, vagy Japán stratégiai függetlenségét, netán India atomfegyverprogramját, a válasz gyakran tagadó vagy bizonytalan lesz”.⁷ Ehelyett, ahogy látni fogjuk, a multipolaritást említő diskurzusok gyakran foglalkoztak azzal, hogy az Egyesült Államok milyen mértékben hajlandó katonai erőt alkalmazni, mi az amerikai gazdasági válság hatása az ország erejére, milyen az Egyesült Államok exportteljesítménye, belföldi helyzete, az amerikai tudomány és innováció állapota és még számos más tényező, de mindegyik arra utal, hogy a multipolaritással kapcsolatos legfőbb állítások így vagy úgy az Egyesült Államokkal kapcsolatosak.⁸

⁶ A CNKI szöveges keresésből.

⁷ Alastair Iain Johnston: *Is China a Status Quo Power?* *International Security*, 27, no. 4, 2003, 5–56.

⁸ Például lásd Jiang 1998-as beszédét a 9. Nagykövetségi Konferencián; 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], Peking, 2006,人民出版社 [People's Press], 195–206. Lásd még az 1999-es beszédét Központi Gazdasági Munkafórumon; 江泽民 (Jiang Zemin): 第二卷 [vol. 2], 421–449.

Ennek ellenére vannak, akik felteszik a kérdést: vajon a multipolaritás egyáltalán fontos-e a kínai stratégia szempontjából. Kínai tudósok szerint „a multipolaritással kapcsolatos diskurzus nem játszik egyértelmű szerepet a kínai külpolitika folyamataiban”, és „nem világos, hogy ez a diskurzus szerepet játszik-e a vezetői döntésekben, tükrözi-e a vezetői preferenciákat, vagy inkább annak a mélyen gyökerező áldozati szerepnek a tükröződése, ahogy Kína magát a külvilág vonatkozásában látja”.⁹ Ám ha ez a kifejezés nem lényeges, akkor miért szerepel minden egyes kongresszusi beszámolóban 1992 óta, csaknem minden külpolitikával foglalkozó vezetői szintű megszólalásban, plénumokon, a Központi Munkaértekezleteken, a Politikai Bizottság ülésein, a tartományi és minisztériumi pártértekezleteken és a nagyobb pártrendezvényeken elhangzott beszédekben?

A kínai vezetők megadják a választ, nem hagyva kétséget afelől, hogy a multipolaritás magas szinten kialakított pártálláspont, amely közvetlen hatással van a stratégiára. Például Csiang Cö-min a Központi Katonai Bizottság előtt elmondott egyik beszédében kijelentette, hogy a multipolaritás egyike annak a „négy fontos tényezőnek”, amelyet a világpolitika áttekintése során számba vesz.¹⁰ Az 1999. évi Központi Gazdasági Munkaértekezleten hangsúlyozta, hogy a „multipolaritás mintázatának” számbavétele „fontos döntés, amelyet a Párt Központi Bizottsága hoz meg”.¹¹ Ez a döntés minden egyes pártkader munkája szempontjából lényeges: „A Párt minden kádere, különösen a magas beosztásúak nyitott szemmel kell hogy járjanak, pontosan és átfogó módon érteniük kell a világpolitika és gazdaság hátterét, a mintázatait és általános trendjeit. Csak ezeknek a globális világtrendeknek a megértése révén javíthatjuk az általános helyzetünket és foglalkozhatunk a saját dolgaink menedzselésével.”¹² A 2006. évi Külpolitikai Munkaértekezleten Csiang utódja, Hu Csin-tao is részletesen foglalkozott a multipolaritással, mint „az egyik alapvető megállapítással, ami az új évszázad nemzetközi

⁹ Johnston: *Is China a Status Quo Power?*, 30.

¹⁰ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 170.

¹¹ I. m. 422.

¹² I. m. 421.

helyzetét érinti és amelyet a Párt és az állam központi szervei alakítottak ki”.¹³ A fentiek bizonyítják, hogy a beszédek sokszor miért kezdődnek és végződnek a multipolaritás legfontosabb jellemzőinek a tárgyalásával; valószínűleg ugyanis ez fontos részét képezi Kína stratégiai döntéshozatalának.

Akkor tehát miként formálja a multipolaritás a stratégiát? Mind Csiang, mind pedig Hua azt mondja nekünk, hogy a multipolaritás és ikertestvére, a „nemzetközi erőviszonyok” alapvető fontosságú inputot jelentenek Kína átfogó stratégiája számára, mert jelzik Kína relatív erejét. Például a 9. nagyköveti értekezleten 1998-ban Csiang egyértelművé tette ennek a kapcsolatnak a létezését: „El kell rejtenünk a képességeinket és ki kell várnunk, hogy eljőjön a mi időnk, be kell húznunk a karmainkat és meg kell őrizni magunkat, tudatosan kell terveznünk a fejlődésünket. Az országunk helyzete és a nemzetközi erőviszonyok ezt követelik tőlünk.”¹⁴ Hu Csin-tao is hangsúlyozta a kapcsolat meglétét. Egy 2003-as diplomáciai értekezleten kijelentette: „Minél jobban halad előre a multipolaritás, annál nagyobb lesz a mozgásszabadságunk.”¹⁵ Hangsúlyozta azt is, hogy a *Tao Kuang Jang Hujra* pontosan azért van szükség, mert Kína ereje korlátozott: „Ha átfogó módon számba vesszük országunk jelenlegi helyzetét és a nemzetközi erőviszonyok terén kibontakozó trendeket; ez (a *Tao Kuang Jang Huj*) az a stratégiai irányvonal, amelyhez még hosszú időn keresztül tartani kell magunkat.”¹⁶ Később megismételte, hogy Kína diplomáciai lehetőségeit „a nemzetközi erőviszonyokban bekövetkező változások és az ország fejlesztési és biztonsági szükségletei határozzák meg”.¹⁷ Egy 2009-es beszédben, amelyben első ízben történik meg a *Tao Kuang Jang Huj* hivatalos módosítása, Hu kijelentette: „A *Tao Kuang Jang Huj* a központ által hozott stratégia.

¹³ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], Peking, 2016; 人民出版社 [People's Press], 503–504.

¹⁴ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 202.

¹⁵ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 93.

¹⁶ I. m. 92. (Kiemelés R. D.)

¹⁷ I. m. 93.

giai döntés, amely a nemzetközi erőviszonyok egészének átfogó elemzése alapján került meghozatalra.”¹⁸

Ezek a vezetői szintű megnyilatkozások a külpolitikával kapcsolatban összességükben azt bizonyítják, hogy a Párt 1. figyelemmel kíséri a nemzetközi rendszert; 2. értékeli a multipolaritásban és a „nemzetközi erőviszonyokban” zajló trendeket; és 3. e trendek fényében módosítja a stratégiáját. A továbbiakban azt tárgyalom, hogy ezek a fontos megállapítások miként változtak az idők folyamán, és miként eredményezték egy új szakasz eljövétét Kína átfogó stratégiájában.

Multipolaritás az idő múlásával

A hidegháború után Kína úgy vélte, hogy a multipolaritás idejének el kell jönnie, de a folyamat fájdalmasan nehéz lesz az amerikai erő fennmaradása miatt. Például az 1992-es pártkongresszus politikai beszámolója első ízben tesz említést a multipolarizációról, mondván: „a kétpólusú világrend véget ért, a világ a multipolarizáció felé halad, az új rendszer kialakulása hosszú és bonyolult folyamat”, ami arra utal, hogy a beszámoló készítői szerint az amerikai erő változatlan szinten marad.¹⁹

Hat évvel később az 1998. évi nagyköveti értekezleten még mindig ez a megállapítás volt érvényben. Csiang szerint: „a világ gyorsuló ütemben halad a multipolaritás felé; ám világosan látnunk kell, hogy a jelenlegi erőviszonyok minden egyes eleme rendkívül labilis. Az Egyesült Államok egypólusú világ létrehozására törekszik, és domináns pozíciót foglal el a

¹⁸ I. m. 第三卷 [vol. 3], 236. (Kiemelés R. D.)

¹⁹ 江泽民 (Jiang Zemin): 加快改革开放和现代化建设步伐夺取中国特色社会主义事业的更大胜利 [Accelerating the Reform, the Opening to the Outside World and the Drive for Modernization, so as to Achieve Greater Successes in Building Socialism with Chinese Characteristics]. 14th Party Congress Political Report, Peking, 1992. október 12.

világpolitikában.²⁰ Az amerikai erő változatlanul túlságosan nagy: „Bár sok tényező korlátozza, de az Egyesült Államok még hosszú ideig megőrzi jelentős előnyét a politika, a gazdaság, a tudomány és technológia területén, valamint katonai téren is.”²¹ Ezt követően az Egyesült Államok gazdasági erejével foglalkozott: „Az elmúlt években az Egyesült Államok gazdasági ereje nemhogy nem csökkent, de egyenesen újjászületett; az Egyesült Államok ismét a világ legnagyobb exportőre és legversenyképesebb gazdasága.”²²

Csiang ugyanezeket hangsúlyozta a következő évi Központi Gazdasági Munkaértekezleten, amelyen Washington koszovói beavatkozásával foglalkozott. Bár a multipolaritás egy nap eljön, „a multipolaritás mintázatának végső kialakulása hosszú folyamat lesz, amelyet bonyolult küzdelmek kísérnek [...], ezt a fontos következtetést a Párt Központi Bizottsága vonta le.”²³ Csiang részletesen tárgyalta a multipolaritást és a „nemzetközi erőviszonyokat”, amiből kitűnt, hogy a következtetések az amerikai erő felmérésén alapulnak. „A jelenlegi nemzetközi erőviszonyokat súlyos egyensúlyhiány jellemzi. Az Egyesült Államok gazdasági, katonai, tudományos-technológiai ereje nyilvánvalóan nagyobb, mint a többi országé. Ma az Egyesült Államok szuperhatalom a világban.”²⁴ Ennek az értékelésnek része volt az is, hogy az Egyesült Államok kész az erő alkalmazására: „Az Egyesült Államok fokozza erőfeszítéseit, hogy megvalósítsa globális stratégiáját; »új intervencionizmust«, hirdet, új »ágyú-naszád-politikát« valósít meg, beavatkozik más országok ügyeibe; sőt még erőt is alkalmaz.”²⁵ Csiangnak az amerikai erővel foglalkozó elemzésében még az amerikai belföldi tényezők is szerepet kapnak: „Az Egyesült Államokban számos belföldi konfliktus éleződik”, amelyek gyengítik mozgásszabadságát.²⁶

²⁰ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 195–196.

²¹ I. m. 195–196.

²² I. m. 195–196.

²³ I. m. 422.

²⁴ I. m. 422–423.

²⁵ I. m. 422–423.

²⁶ I. m. 422–423.

A publikus és a zárt körben elhangzó beszédek néha másképp foglalkoznak az Egyesült Államokkal. 2000-ben Csiang az ENSZ előtt elmondott beszédében kijelentette, hogy „a multipolaritás irányába mutató trend gyorsuló ütemben bontakozik ki”, viszont gyakorlatilag a zárt ajtók mögött a pártvezetés előtt elmondott beszédek már korántsem tükrözték ezt a magabiztosságot.²⁷ Ugyanabban az évben egy pártépítéssel foglalkozó beszédében Csiang úgy fogalmazott, hogy „a multipoláris rendszer végső létrejötte hosszú és fájdalmas folyamat eredménye lesz.”²⁸ Ugyanabban az évben a KKP Központi Bizottsága előtt elmondott beszédében ezt mondta: „A végső forma létrejötte hosszú és bonyolult folyamat eredménye lesz.”²⁹ A 15. Központi Bizottság 5. plenáris ülésén elmondott beszéd – ez fontos eszköz a Párt irányvonalának megállapítására – ugyanezeket a kifejezéseket használta: „A nemzetközi rendszer a multipolaritás irányába fejlődik, de a folyamat nem könnyű, lesznek küzdelmek és csavarok.”³⁰ És a Központi Katonai Bizottság kibővített ülésén is ugyanez: „Komoly egyensúlyhiány tapasztalható a globális katonai erőviszonyokban”, amivel arra utalt, hogy az Egyesült Államok sikeresen honosítja meg az új katonai technológiákat annak részeként, amit sokan forradalomnak neveznek katonai téren.³¹ 2001-ben Csiang részt vett az SCO csúcstalálkozóján, és megint arról beszélt, hogy a multipolaritás erősödik vagy gyorsul.³² De a legfontosabb párton belüli megnyilvánulásokban – például a Kínai Kommunista Párt megalakulásának nyolcvanadik évfordulója alkalmából elmondott beszédében vagy a 2002-es pártkongresszus politikai beszámolójában – a multipolaritást kanyargós úton haladó folyamatként jellemezte.³³ Ez egyáltalán nem a magabiztosság jele volt.

²⁷ I. m. [vol. 3], 107.

²⁸ I. m. 7.

²⁹ I. m. [vol. 2], 545.

³⁰ I. m. 125.

³¹ I. m. [vol. 3], 160.

³² I. m. 258.

³³ I. m. 297.; 江泽民 (Jiang Zemin): 全面建设小康社会, 开创中国特色社会主义事业新局面 [Build a Well-off Society in an All-Round Way and Create a New Situation in

A vélekedés, hogy a multipolaritás még messze van, nem érintette a vezetőváltásokat. Amikor Hu Csin-tao került hatalomra, és egy diplomáciai értekezleten fontos beszédet mondott, megtartva a Csiang által használt nyelvezetet kijelentette, hogy a hegemonia és az unilaterizmus (mindkettő amerikai vezetéssel) odavezet, hogy „a világ multipolárisává válása fájdalmas és kanyargós úton haladó folyamat”, amiből közvetlenül levonta a következtetést, hogy Kínának tartani kell magát a *Tao Kuang Jang Hui* elvhez.³⁴ A stílus 2004-re sem változott, amikor a KKP Központi Ellenőrző Bizottsága előtt elmondott másik fontos beszédében Hu megismételte: „A multipolaritás kanyargós úton haladó folyamat”, ami azt bizonyítja, hogy a multipolaritás értékelése vezetőváltástól függetlenül mit sem változott.³⁵ Még 2005-ben is egy magas rangú tartományi és minisztériumi párttitkárok előtt elmondott beszédében Hu ismét arról beszélt, hogy a multipolaritás kibontakozása lassú és a „nemzetközi erőviszonyok” kiegyensúlyozatlanok, továbbá „a globális helyzet fontos jellemzője a haladás a multipolaritás felé [...]”. Mivel a globális erőviszonyokat nem lehet rövid távon alapvetően megváltoztatni, a multipolaritás felé vezető út nem lesz könnyű.³⁶ Mint előtte Csiang, ő is ezt a vonalat vitte a belső pártértekezleteken, az ENSZ-ben történt felszólalásokkor, a Nagy-Britanniában és Szaúd-Arábiában tett látogatása alkalmából; mindezt egyetlen év leforgása alatt. Vendéglátói előtt kijelentette, hogy „a trend a multipolaritás felé mélyül”, ami azt bizonyítja, hogy a multipolaritással foglalkozó megszólalások a külvilág számára rámenősebbek voltak, mint amelyeket belső használatra szántak.³⁷ A rá következő évben, a 2006-os nagy jelentőségű Központi Külpolitikai Munkaértekezleten – amelyből a KKP történetében korábban mindössze kettőt tartottak – Hu ismét óvatos nyelvezetet

használt mondván, „a multipolaritás kanyargós úton haladó folyamat, és a trend folytatódik, de az unipoláris és multipoláris erők küzdelme továbbra is rendkívül bonyolult”, amivel kontextusba, illetve korlátok közé helyezte az általa korábban használt optimista kifejezéseket, illetve továbbra is azt érzékeltette, hogy a multipolaritást nem lesz könnyű elérni.³⁸ Ahogy az előzőekben tárgyaltak bizonyítják, legalábbis az autentikusnak tekinthető pártkongresszusi beszámolók, a legmagasabb szintű megszólalások külföldi közönség előtt és az ugyancsak magas szintű Párton belüli megnyilatkozások szerint a hidegháború befejeződését követően a tompítási szakasz egészének ideje alatt Kína egyértelműen azt gondolta, hogy a multipolaritás a távoli jövő zenéje – ez annak a jele, hogy Kína percepciójában az amerikai relatív erő végig magas szinten maradt.

A globális pénzügyi válság előestéjén, de különösen utána ezek a nézetek drámai változáson mentek keresztül, és összhangban vannak azzal a ténnyel, hogy Kína az építkezési stratégia felé mozdult el. Néhány hónappal a pénzügyi válság kirobbanása után 2007-ben és azt követően, hogy az Egyesült Államokat kudarcok érték Irakban, Hu elnök a 17. pártkongresszus számára készített politikai beszámolóban kijelentette: „A haladás a multipoláris világ felé visszafordíthatatlanná vált, a nemzetközi erőviszonyok a béke megőrzése javára változnak.”³⁹ Ez a nyelvezet sokkal pozitívabb volt, mint bármelyik korábbi beszámolóé, és a multipolaritás felé vezető trendnek ugyanez a visszafordíthatatlan volta megjelent a Központi Katonai Bizottság számára még ugyanabban az évben készített beszámolójában is.⁴⁰ Bár az, hogy a multipolaritás felé vezető trend visszafordíthatatlan, legalább egyszer már korábban is megjelent a beszédekben, de a tény, hogy immáron az ahhoz vezető út „nem kanyargós”

Building Socialism with Chinese Characteristics]. 16th Party Congress Political Report, Peking, 2002. november 28.

³⁴ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 236.

³⁵ I. m. 152.

³⁶ I. m. 276.

³⁷ I. m. 352.; 380., 444.

³⁸ I. m. 503–504.

³⁹ 胡锦涛 (Hu Jintao): 高举中国特色社会主义伟大旗帜 为夺取全面建设小康社会新胜利而奋斗 [Hold High the Great Banner of Socialism with Chinese Characteristics and Strive for New Victories in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects]. 17th Party Congress Political Report, Peking, 2007. október 15.

⁴⁰ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 35.

– ez a nyelvezet dominált a megelőző hat évben –, arra utal, hogy Kína magabiztosabb lett a multipolaritás trendvonalát illetően, még ha még nem mérte is fel teljes mértékében e változás ütemét. És bár a kibontakozó gazdasági válság Kínát is érintette, a kínai vezetők úgy látták, hogy a válság megfosztja a legitimitásától az amerikai pénzügyi kapitalizmus egykor kétségbevonhatatlan modelljét, és aszimmetrikusan gyengíti az Egyesült Államokat. Ahogy Taj Ping-kuo emlékirataiban 2008 decemberében megjegyzi, „világossá vált, hogy az Egyesült Államok az 1930-as évek nagy gazdasági világválsága óta a legsúlyosabb pénzügyi válságba zuhant, miközben a kínai gazdaság továbbra is gyorsan növekedett”.⁴¹ Amikor a 2008-as válság globálissá vált, a Párt konszenzusra jutott a multipolaritás ütemét illetően. Addigra a multipolaritás és a nemzetközi erőviszonyok leírására használt nyelvezet diadalittasabbá vált, mint bármikor korábban. Hu a 2009. évi nagyköveti értekezleten elmondott beszédében, amely az első ilyen volt a válság kitörése óta, az alkalommal élve nagy részletességgel beszélt ezekről a kérdésekről. Kijelentette, hogy „nagy változások történtek a nemzetközi erőviszonyokban – ez hivatkozás volt a pénzügyi válságra –, és a kilátások a multipolaritásra sokkal nyilvánvalóbbak”.⁴² Továbbmenve Kína gazdaságát összekapcsolta a multipolaritás elindulásával mondván, „Kína fejlődése óhatatlanul hatással van a nemzetközi erőviszonyokra”.⁴³ A globális pénzügyi válság következményeként a világ és Kína szomszédságának biztonsága bonyolultabbá vált, Kína kihívásokkal szembesül a Nyugat részéről, de összességében arra a következtetésre jutott, hogy „a lehetőségek nagyobbak, mint a kihívások”.⁴⁴ A lehetőség abból a helyzetértékelésből adódott, mely szerint: „folytatódott Kína fejlődése külső feltételeinek javulása, [...] összességében

gében javul a stratégiai környezetünk és országunk képessége, hogy megőrizze függetlenségét és biztonságát. [...] Kína puha ereje tovább növekedett”.⁴⁵ Ami fontos, hogy Hu ezt a beszédet használta fel a Tao Kuang Jang Huj revíziójára. Egyértelművé tette, hogy bár a Tao Kuang Jang Hujt mint stratégiai döntést a központ hozta meg „a nemzetközi erőviszonyok egészének átfogó tanulmányozása alapján”, de az is világossá vált, hogy „nagy változás ment végbe a nemzetközi erőviszonyokban”, amelyekre az akkori döntést alapozták, ezért egyetelmű, hogy Kína átfogó stratégiája is revízióra szorul.

A rá következő évben, 2010-ben a Központi Gazdasági Munkaértekezleten Hu folytatta e kérdések kifejtését mondván, „a multipolaritás elmélyült, [...] a nemzetközi erőviszonyok gyors változásokon mennek keresztül”.⁴⁶ Ugyanabban az évben a KKP KB plenáris ülésén elmondott beszédében nemcsak annyit jegyzett meg, hogy „a multipolaritás mélyül”, de hozzátette, „nemzetközi szemszögből nézve a globális pénzügyi válság súlyosan érintette a világ gazdaságát, miközben Kína nemzetközi befolyása és státusza komolyan javult”.⁴⁷ Két évvel később a Párt 18. kongresszusa számára készített politikai beszámolójában a használt nyelvezet nem változott: „a multipolaritás elmélyült”, „a nemzetközi erőviszonyok a világbeke megőrzését kedvezményezik”.⁴⁸ Összességében ezek a kijelentések elmozdulást jelentenek a korábbi évek óvatos megfogalmazásaitól, amit a párt tagjai hallhattak:

Ezeket a megfogalmazásokat Hu utódja, Hszi elnök is magáévá tette 2014-es beszédében, amelyet a Központi Külpolitikai Munkaértekezleten tartott: „Nem lesz változás a multipolaritás irányába történő előrehaladásban”.

⁴¹ 戴秉国 (Dai Bingguo): 战略对话: 戴秉国回忆录 [Strategic Dialogues: Dai Bingguo's Memoirs]. 2016, 人民出版社 [People's Press], 143.

⁴² 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 234.

⁴³ I. m. 236.

⁴⁴ I. m. 234.

⁴⁵ I. m. 234.

⁴⁶ I. m. 457–458.

⁴⁷ I. m. 437.

⁴⁸ 胡锦涛 (Hu Jintao): 坚定不移沿着中国特色社会主义道路前进 为全面建成小康社会而奋斗 [Firmly March on the Path of Socialism with Chinese Characteristics and Strive to Complete the Building of a Moderately Prosperous Society in All Respects]. 18th Party Congress Political Report, Peking, 2012. november 8.

dásban [...], a változás világában élünk. Ebben a világban a nemzetközi rendszer és a rend alapvetően átalakul. Alapvető változások mennek végbe a nemzetközi erőviszonyok terén, ami a békét és a fejlődést kedvezményezi.”⁴⁹

CÉLOK – A PERIFERÁLIS DIPLOMÁCIA

ELŐRESOROLÁSA

2013. március 16-án Vang Ji⁵⁰ kapott megbízást a kínai külügyek irányítására.⁵¹ A kínai érdekek elegáns, ámde elszánt védelmezője, akit néha „ezüstrókanak” is neveznek „külleme és diplomáciai ravaszsága miatt”, kiváló és nagy munkabírási politikus.⁵² Középiskolai tanulmányait a kulturális forradalom idején fejezte be, amikor nyolc hosszú évre egy észak-kínai mezőgazdasági szövetkezetbe küldték, hogy ott dolgozzon. Egy korábbi osztálytársa visszaemlékezései szerint Vang Ji nem „vesztegette az idejét”, önmagát képezve elmélyült az irodalom és a történelem tanulmányozásában.⁵³ Amikor a kulturális forradalom véget ért, Vang Ji szorgalma megtérült, felvették a pekingi Nemzetközi Tanulmányok egyetemére, ahol a japán nyelvre szakosodott.

Az egyetem elvégzése után nem sokkal kezdődött karrierje a külügyminisztériumban, és elvette feleségül egy magas rangú külügyi munkatárs lányát. Újdonsült apósa, Csien Csia-tung⁵⁴ az 1950-es években a genfi

⁴⁹ 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: *The Governance of China*]. 第二卷 [vol. 2], Peking, 2014, 外文出版社 [Foreign Language Press], 442.

⁵⁰ Wang Yi. (A Kiadó.)

⁵¹ Peter Ford: The New Face of Chinese Diplomacy: Who Is Wang Yi. *Christian Science Monitor*, 2013. március 18. <https://www.csmonitor.com/World/Asia-Pacific/2013/0318/The-new-face-of-Chinese-diplomacy-Who-is-Wang-Yi>.

⁵² Christian Shepherd: China Makes 'Silver Fox' Top Diplomat, Promoted to State Councilor. *Reuters*, 2018. március 18. <https://www.reuters.com/article/us-china-parliament-diplomacy/china-makes-silver-fox-top-diplomat-promoted-to-state-councilor-idUSKBN1GV044>.

⁵³ Ford: The New Face of Chinese Diplomacy.

⁵⁴ Qian Jiadong. (A Kiadó.)

tárgyalásokon részt vevő kínai delegáció tagja volt (ez volt az ország első nagyobb diplomáciai projektje), később az 1960–70-es években a külügyminisztériumot is létrehozó Csou En-laj miniszterelnök vezető külpolitikai titkára, később Kína ENSZ-nagykövete is volt. Vang Ji folyékony japán-nyelv-tudásának köszönhetően Japánban kezdte karrierjét, majd Japán- és Ázsia-szakértőként emelkedett a ranglétrán. Ravaszságért sem ment a szomszédba. Egy Észak-Koreával kapcsolatos tárgyalás kapcsán tudta, hogy Washington háromoldalú tárgyalásokat szeretett volna Kína és Észak-Korea részvételével, míg Észak-Korea közvetlenül szeretett volna tárgyalni az Egyesült Államokkal. Vang Ji megoldása egyszerű volt, ha szokványos nem is. Bankettet szervezett a három ország képviselői számára, amelynek közepén elnézést kérve a mosdóba távozott, és a munkatársait is arra utasította, hogy feltűnés nélkül szivárogiának ki, így a háromoldalú rendezvényből valójában kétoldalú lett – Phenjan nagy öröme és Washington bánata.⁵⁵

Képességei alapján Vang Ji előmenetele a külügyminisztériumban senkit nem lepett meg. De kinevezése a minisztérium élére néhány megfigyelőt mégiscsak meglepett. A két korábbi külügyminiszter – Li Csao-hszing és Jang Csie-cse – a dolog lényegét tekintve USA-szakértők voltak, akik hosszú éveket töltöttek diplomataként az Egyesült Államokban, kinevezésük egyúttal azt is jelezte, hogy a kínai külpolitikai hierarchiában az Egyesült Államok töltötte be a Kína által „kulcsnak” nevezett szerepet: Egy Ázsia-szakértő, mint Vang Ji – okkal vagy ok nélkül – azt a benyomást keltette, hogy Kína szomszédsága immáron nem kevésbé fontos, sőt talán fontosabb is, mint a kapcsolatok menedzselése Washingtonnal.

A külföldi megfigyelők többsége számára a magas szintű kinevezések mögött meghúzódó logika, mint Vang Ji esetében, aligha átlátható, és igazán nem is érdemes túl sokat „belemagyarázni”. Azt azért érdemes megjegyezni, hogy Vang Ji kinevezése valóban abban a pillanatban érkezett – amikor Kína percepciója szerint az amerikai erő a globális pénzügyi válság nyomán csökkent –, amikor a kínai vezetők az ország stratégiai céljait elkezdték áthangolni az amerikai erő tompításának szűk feladata felől a regionális rendépítés

⁵⁵ Uo.

szélesebb céljai felé. Ez a „periferiális diplomácia” elnevezést kapta, ami a Kína szomszédságára (azaz a perifériájára) irányuló diplomáciát jelenti, aminek gyökerei az 1990-es évek ázsiai pénzügyi válságáig nyúlnak vissza. A múltban a periféria Kína számára a fenyegetéssel volt egyenértékű, az aggodalmat jelentette ugyanis, hogy az Egyesült Államok koalíciót szervez ellensúlyként, amely kihívást intézhet ellene.⁵⁶ A globális pénzügyi válságot követően Kína számára a periféria nem egyszerűen lehetőséget jelentett a szembeszállásra a „Kína-fenyegetéssel”, de lehetőséget is a pozitívabb és kevésbé defenzív stratégiára. Idővel az olyan fogalmak megjelenése, mint „a Közös Jövőt Építő Országok Közössége” jelzi Kína igényét a rendépítésre a régió belül. Az Ázsia-szakértők, mint Vang Ji kiválóan alkalmasak e stratégia végrehajtására.

A kínai textusok azt mutatják, hogy a fókusz a hangsúlyosabb rendépítésen a perifériában valóban a globális pénzügyi válság után jelent meg, majd vált elsőrendű stratégiai céllá Kína külpolitikai irányvonalában.⁵⁷ A folyamatot Hu Csin-tao indította el a 2009. évi nagyköveti értekezleten elmondott beszédével; ez volt az, ami az elmozdulást is jelezte a *Tao Kuang Jang Huj* koncepciótól. Hu ebben a beszédben kifejtette, hogy a periferiális diplomácia „fontos külső feltétel” az új hangsúly szempontjából, amit az „érjünk el valamit a nemzetközi szintéren” jelszó takar.⁵⁸ Kína fókusza immáron nem egyszerűen a periféria „stabilizálását”, de a „fejlesztését” is jelentette.⁵⁹ Hu utalt arra, hogy a globális pénzügyi válságnak köszönhetően „országunk befolyása a periferiális ügyekben tovább erősödött”, és hogy ennek a

⁵⁶ Avery Goldstein: The Diplomatic Face of China's Grand Strategy: A Rising Power's Emerging Choice. *The China Quarterly*, no. 168, 2001, 835–864.; David Shambaugh ed.: *Power Shift: China and Asia's New Dynamics*. Berkeley, 2005, University of California Press; David Shambaugh: *China Engages Asia: Reshaping the Regional Order*. *International Security*, 29, no. 3, 2004, 64–99.

⁵⁷ Ennek az érvnek a leghathatósabb kifejezését lásd Timothy Heath: China's Big Diplomacy Shift. *The Diplomat*, 2014. december 22. <https://thediplomat.com/2014/12/chinas-big-diplomacy-shift/>.

⁵⁸ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 241.

⁵⁹ I. m. 241.

befolyásnak a kiaknázása tervezést igényel.⁶⁰ „Átfogó szemszögből nézve meg kell erősítenünk a perifériával kapcsolatos stratégiai tervezésünket” – jelentette ki Hu, és így első ízben a hivatalos kínai pártdokumentumok sorában megjelent az elsőként még Csiang által megfogalmazott „légy jó a szomszédaidhoz, tégy jót a szomszédaiddal” elv, ami immáron a „periferiális diplomácia irányvonala”, azaz stratégiai cél lett.⁶¹

Két évvel Hu nagy jelentőségű beszéde után Kína fehér könyv formájában közzétette a *Közös Jövőt Építő Országok Közössége* elnevezésű koncepciót, amely kifejtí Kína külpolitikáját. A kifejezés részletezése fényt vet arra, mit jelent Kína rendépítése a gyakorlatban. Kína olyan Ázsiát szeretne látni, amely gazdaságilag Kínától függ, katonai értelemben pedig levált az Egyesült Államok vezette szövetségekről. Gazdasági és intézményi értelemben a „közösség” olyan állapotot jelent, amelyben a résztvevők kölcsönösen összekapcsolódnak és összefonódnak, biztonsági szempontból ellenzik a „hidegháborús mentalitást”, ami többnyire utalást jelent az Egyesült Államokra és ázsiai szövetségeire.⁶² Ez a kifejezés, azután visszaköszönt 2012-ben, mikor Hu megtartotta politikai beszámolóját a 18. pártkongresszus előtt.⁶³ Korábban néha előfordult, hogy a kifejezést Tajvanra értették, de a kontextus hasonló logikára utal; Kína mindkét esetben korlátozza mások mozgásszabadságát azzal, hogy a saját gazdaságába integrálva leválasztja az utóbbiakat az Egyesült Államokról.

Hszi Csin-ping e beszéd után került hatalomra, és a következő egy évben ő is előtérbe helyezte a „periferiális diplomáciát”. Hszi külügyminisztere, Vang Ji 2013 júniusában elmondott beszédében, majd később egy fontos

⁶⁰ I. m. 234.

⁶¹ I. m. 241.

⁶² Information Office of the State Council: China's Peaceful Development. Peking, 2011. szeptember. http://english.gov.cn/archive/white_paper/2014/09/09/content_281474986284646.htm.

⁶³ 胡锦涛 (Hu Jintao): 坚定不移沿着中国特色社会主义道路前进 为全面建成小康社会而奋斗 [Firmly March on the Path of Socialism with Chinese Characteristics and Strive to Complete the Building of a Moderately Prosperous Society in All Respects].

tanulmányban, amely nem sokkal ezt követően a *Zsemin Zsipaóban* jelent meg, leszögezte, hogy a „periferiális diplomácia a kínai külpolitika elsődleges iránya”; ez a nyelvezet korábban teljesen ismeretlen volt.⁶⁴ Kijelentette, hogy Kína „közjavakat” biztosít, és az általa kifejtett program erőteljesebb fókuszra irányzott elő a régió számára a gazdasági együttműködéstől a multilaterális intézményeken keresztül a regionális elérési pontokig és a katonai kérdésekig. Ezek az előnyök, ahogy Vang Ji a tanulmányában megjegyzi, nem feltétel nélküliek: „Kína szívesebben veszi figyelembe azon szomszédainak érdekeit, amelyek *régóta barátságot tanúsítanak Kína iránt*, és nehéz problémákkal küzdenek fejlődésük során.”

A rá következő hónapban Hszi elnök példa nélkül álló módon munkaértekezletet hívott össze a periferiális diplomácia tárgykörében, amelyet felhasznált arra, hogy a kérdést magas szintre emelje, és formálisan is összekapcsolja a *Közös Jövőt Építő Országok Közössége* koncepcióval; ez volt a legegységesebb jel, hogy Kína immáron a regionális rendépítésre fókuszál. Hszi még nevet is adott az értekezletnek: *A Közös Jövőt Építő Országok Közössége* mint koncepció verjen mély gyökeret a szomszédos országokban! Ezzel egyértelművé tette, hogy Peking számára a periferiális diplomácia végcélja, hogy a szomszédos országok fogadják el Pekingnek ezt a koncepciót.

„Ezt valószínűleg úgy is le lehetne fordítani, mint „elsőbbségi irány”, de a nyelvezet egyértelműen jelzi a központiséget más kontextusban való használata alapján. Lásd 王毅 (Wang Yi): 王毅部长在第二届世界和平论坛午餐会上的演讲 [Speech by Minister Wang Yi at the Luncheon of the Second World Peace Forum]. 中华人民共和国外交部 [Foreign Ministry of the People's Republic of China], 2013. június 27. https://www.fmprc.gov.cn/web/wjzb_673089/zyjh_673099/t1053901.shtml; lásd még 王毅 (Wang Yi): 人民日报: 坚持正确义利观积极发挥负责任大国作用: 深刻领会习近平同志关于外交工作的重要讲话精神 [Insist on Correct View of Righteousness and Benefits, Actively Play the Role of Responsible Great Powers: Deeply Comprehend the Spirit of Comrade Xi Jinping's Important Speech on Diplomatic Work]. 人民网 [People's Daily Online], 2013. szeptember 10. <http://opinion.people.com.cn/n/2013/0910/c1003-22862978.html>.

cióját.⁶⁵ Az értekezlet az első fontos külpolitikával foglalkozó rendezvény volt Hu Csin-tao 2006-os munkaértekezlete óta, egyszersmind az első, amely a periferiális diplomáciával foglalkozott. A célja egyértelműen az átfogó stratégia koordinálása volt a periferián; részt vett rajta valamennyi külpolitikával foglalkozó fontos szereplő és a Politikai Bizottság Állandó Bizottságának tagjai. Az állami Hszinhua hírügynökség összefoglalója szerint: „az értekezlet fő célja, hogy meghatározza a stratégiai célokat, az útmutatásokat, a periferiális országok vonatkozásában folytatott diplomáciai munka egészének struktúráját a következő öt-tíz évre, egyetértést teremtsen a gondolkodásban, kialakítsa a végrehajtási tervet a szomszédos országokkal folytatandó diplomáciai tevékenység főbb kérdéseinek és problémáinak megoldása érdekében.”⁶⁶

Hszi hangsúlyozta, hogy számára a periferiális diplomáciára helyezett hangsúly valójában a korábbi politika folytatása, és kapcsolódik a „diplomáciapolitikai irányelvekhez”, amelyeket a 18. kongresszus hagyott jóvá Hu vezetése alatt. Ez a munka régóta központilag koordinált módon folyik. Ahogy fogalmazott, „a KKP KB régóta foglalkozott a szomszéd országok vonatkozásában folytatandó fontosabb diplomáciai kezdeményezések meghatározásával, tervezésével és végrehajtásával”.⁶⁷ Mint előtte Hu, Hszi is leszögezte, hogy Kína *Légy jó a szomszédaidhoz, és tégy jót a szomszédaiddal* elve „alapvető útmutatás a periferiális diplomácia számára”. Am Hszi minden korábbi vezetőnél messzebbre ment, amikor kijelentette: „Kína diplomáciája ezen a téren (ti. a szomszéd országok vonatkozásában) a két évszázados célt és a nemzeti megújítást szolgálja”; ez egy újabb jel arra, hogy a fókusz Kína periferiális diplomáciáján belül elmozdult a Kína-fenygetés elméletének leküzdése felől a rendépítés felé, egyszersmind jelzi

⁶⁵ 习近平: 让命运共同体意识在周边国家落地生根 [Xi Jinping: Let the Sense of a Community of Common Destiny Take Root in Peripheral Countries]. 新华网 [Xinhua], 2013. október 25. http://www.xinhuanet.com/politics/2013-10/25/c_117878944.html.

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China], 1. kötet, 296.

ennek fontosságát Kína átfogó stratégiáján belül.⁶⁸ Egy újabb erőteljes jeleként annak, hogy a periferiális került az átfogó stratégia középpontjába, Hszi alternatívát javasolt a „rejtőzködj és várj” jelszóra, amire Hu a maga „Aktívan érjünk el dolgokat” jelszavát építette. Az új jelszó, a „Törekedjünk arra, hogy elérjünk dolgokat!” egyértelműen a „periferiális diplomácia előmozdításához” kapcsolódik.⁶⁹

Hszi azt is világossá tette, hogy ez mit jelent a gyakorlatban: Kína „olyan lépéseket tesz, amelyek támogatást és barátokat szereznek nekünk, [...] válaszként azt reméljük, hogy a szomszédos országok nagyobb hajlandóságot mutatnak irányunkban, erősebb lesz az affinitásunk velük; a vonzerőnk és a befolyásunk növekedni fog.”⁷⁰ Ezekben a dokumentumokban egyértelműen visszaköszön a remény a régió belüli nagyobb befolyásra, illetve a koordinált stratégia ennek megvalósítása érdekében, ami egyértelmű kontrasztot jelent a korábbi időszakkal szemben, amikor a feladat az amerikai erő tompítása és az eseti megnyugtató gesztusok nyújtása volt. Most előttünk állt egy átfogó regionális program. Ahogy a *Zsemin Zsipao* egyik online cikke megjegyzi nem sokkal Hszi mérföldkönek számító 2013-as értekezletét követően: „Az értekezlet a periferiális diplomáciát fontosságában a nemzeti megújódás szintjére emelte.”⁷¹ Az írás felhívta a figyelmet továbbá „az értekezlet rendkívüli konkrétságára a periferiális diplomáciával kapcsolatban, ami rendkívül szokatlan.”⁷² Egy másik *Zsemin Zsipao*-ban megjelent cikk a periferiális diplomáciát Kína „átfogó stratégiájának” nevezte.⁷³ Hónapokkal később az év eseményeit áttekintve Vang Ji ezt írta: „Kína új útra lépett a periferiális diplomácia terén [...] a

⁶⁸ I. m. 297.

⁶⁹ I. m. 296.

⁷⁰ I. m. 297.

⁷¹ 中国周边外交：推进大战略 [China's Peripheral Diplomacy: Advancing Grand Strategy]. 人民网 [Renmin Wang], 2013. október 28. <http://theory.people.com.cn/n/2013/1028/c136457-23344720.html>.

⁷² Uo.

⁷³ Uo.

szomszédságdiplomáciának nagyobb súlyt adott a diplomáciai tevékenysége egészen belül.”⁷⁴ A periferiális diplomácia megnövekedett súlyát bizonyítandó hivatkozott arra, hogy Hszi Csin-ping és Li Ko-csiang⁷⁵ első külföldi útjai a hivatalba lépésüket követően a szomszédos országokba irányultak, illetve hogy kevesebb mint egy év alatt húszonég szomszédos ország vezetőjével találkoztak, és Hszi részt vett a regionális szervezetek munkájában, végül hogy a „Párt a KNK megalakulása óta első ízben értekezletet tartott a periferiális diplomácia kérdéskörében.”⁷⁶ A periferiális diplomácia valóban „előresorolt irány lett”.

A rá következő évben, 2014-ben került sor a Központi Külpolitikai Munkaértekezletre, amelyből az ország fennállása alatt mindössze négyet tartottak, és azokat is általában változások idején. Ez a rendezvény átfogóbb volt, mint a 2013-as, amely a periferiális diplomáciával foglalkozott; a tény, hogy a szomszédság ismét napirendre került, sokatmondó. Ezen az értekezleten Hszi a szomszédság kérdését Kína stratégiájának többi eleme fölé emelte. A külpolitikával foglalkozó legtöbb pártdokumentum, amelyekben a megszólaló vezetők tárgyalják a hangsúlyos területeket, elsőként mindig a nagyhatalmakat mint „kulcsfontosságúakat” említette, majd a periféria volt a második mint „prioritás”, és a fejlődő világ mint harmadik. Hszi fontos beszéde első ízben megváltoztatta ezt a sorrendet, és a perifériát helyezte az első helyre, ami finom, de nagyon fontos változás ezeknek a beszédeknek a felépítésében.⁷⁷ A Hszi beszédéről kiadott hivatalos összefoglalóban szó volt az elnök óhajáról, miszerint „Kína szomszédságát közös jövőt építő országok

⁷⁴ Wang Yi: Embark on a New Journey of China's Diplomacy. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/wjbz_663308/2461_663310/t1109943.shtml.

⁷⁵ Li Keqiang. (A Kiadó.)

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ Ez a prioritás egyértelmű az angol nyelvű online olvasmányban és a hivatalos nyomtatott változatban. The Central Conference on Work Relating to Foreign Affairs Was Held in Beijing. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2014. november 29. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1215680.shtml; 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China]. 第二卷 [vol. 2], 444.

közösségévé kell tenni”, a részletes ismertető szerint pedig Hszi azt hangsúlyozta, hogy „Kínának össze kell kovácsolnia a közös jövőt építő országok közösségét”.⁷⁸ Ez a sorrend aztán több későbbi beszédben is visszaköszönt, például Li Ko-csiang 2014-es beszámolójában a kormány munkájáról; ez egymásik kulcsfontosságú beszéd, amely meghatározza a politikát.⁷⁹ Ebben Li Ko-csiang leszögezte, hogy „a perifériában folyó diplomácia új szakaszba érkezett”. Bár a perifériális diplomácia ilyen besorolása nem minden beszédben egységesen azonos, ám sokban igen, és még ha a „perifériális diplomácia” nem szerepel is, a *közös jövőt építő országok közössége* gyakran a többi fogalom előtt található. Például Hszi politikai beszámolójában a Párt 19. kongresszusán a beszéd külpolitikai fejezete ezt a címet kapta, és a *közös jövőt építő országok közössége* koncepciójának a tárgyalása megelőzte a nagyhatalmakkal fenntartott kapcsolatokat, ami megint csak arra utal, hogy Kína átfogó stratégiai céljaiban elmozdulás történt a periféria irányába. Hasonlóképpen Jang Csie-cse is néha a nagyhatalmak előtt tett említést a perifériális diplomáciáról.⁸⁰

A párttextusok azt is egyértelművé teszik, hogy a fókusz Kína szomszédságán számos gazdasági, intézményi és biztonsági kezdeményezés révén valósul meg, amelyek megváltoztatják azt, ahogy a régió Kínára tekint. Sőt Hszi szavaival ezek a kezdeményezések „értelmezik a Kínai Álmot a szomszédaink számára”, egyenesen hozzásegítenek ahhoz, hogy „a közös jövő érzete gyökeret verjen”, azaz a szomszéd országok megértsék és elfogadják

⁷⁸ The Central Conference on Work Relating to Foreign Affairs Was Held in Beijing; 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China]. 第二卷 [vol. 2], 444.

⁷⁹ Li Keqiang: Full Text: Report on the Work of the Government. 2014. http://english.gov.cn/archive/publications/2014/08/23/content_281474982987826.htm.

⁸⁰ 杨洁篪 (Yang Jiechi): 在习近平总书记外交思想指引下不断开创对外工作新局面 [Continue to Create New Prospects for Foreign Work Under the Guidance of General Secretary Xi Jinping's Diplomatic Thoughts]. 中华人民共和国外交部 [Foreign Ministry of the People's Republic of China], 2017. január 14. <https://www.fmprc.gov.cn/ce/ceus/chn/zgyw/t1430589.htm>.

Kína központi szerepét a régió dolgaiban.⁸¹ Ezeknek az erőfeszítéseknek a részeként a *közös jövőt építő országok közössége* kifejezés állandó elemmé vált Hszi külföldi megszólalásaiban, kiváltképp minden olyan alkalommal, amikor Kína nagy jelentőségű gazdasági, intézményi és biztonsági kezdeményezést jelentett be. Például 2013-ban az indonéz parlamentben elmondott beszédében, amelyben a BRI bejelentésre került, Hszi Csin-ping öt alkalommal említette ezt a kifejezést.⁸² Majd amikor az AIIB létrehozását jelentette be, a témát ismét megemlítette.⁸³ 2014-ben, amikor átvette a CICA soros elnöki tisztjét, megint csak említést tett erről, miközben Új Ázsiai Biztonsági Koncepciót hirdetett meg, ami egyszerre volt része a *közös jövőt építő országok közössége* koncepciónak és az amerikai szövetségek bírálatának.⁸⁴ Hszi a 2015. évi Boao Fórumon is fő témává tette ezt a koncepciót.⁸⁵ Kína 2017-ben fehér könyvet jelentetett meg az ázsiai biztonsági együttműködésről, amely többek között kimondja: „A kínai vezetők számos alkalommal foglalkoztak a közös jövőt építő országok közösségének koncepciójával. Kína dolgozik azon, hogy létrehozza a közös jövőt építő országok közösségét Ázsiában és az ázsiai csendes-óceáni térség egészében.”⁸⁶ E beszédek

⁸¹ 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China]. 1. kötet, 296–299.

⁸² Megjegyzés: ennek a beszédnek nem szerepel a teljes szövege Hszi Csin-ping *Kína kormányzása* című könyvében; lásd Xi Jinping: Speech by Chinese President Xi Jinping to Indonesian Parliament. Jakarta, 2013. október 2. http://www.asean-china-center.org/english/2013-10/03/c_133062675.htm.

⁸³ Uo.
⁸⁴ Xi Jinping: New Asian Security Concept for New Progress in Security Cooperation. 4th Summit of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia, Shanghai, 2014. május 21. http://www.s-cica.org/page.php?page_id=711&lang=1.

⁸⁵ Xi Jinping: Towards a Community of Common Destiny and a New Future for Asia. Boao Forum for Asia, Boao, 2015. március 28. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t1250690.shtml.

⁸⁶ 中国的亚太安全合作政策白皮书 [China's White Paper on Asia-Pacific Security Cooperation Policies / Kína fehér könyve az ázsiai csendes-óceáni biztonsági együttműkö-

mindegyikében a koncepció előmozdításaként Hszi infrastrukturális beruházásokat, új pénzügyi eszközöket és új biztonsági intézményeket javasol. Mindez demonstrálja a regionális fókusz, ami drámaian különbözik a korábbitól, amelynek a fókuszában az Egyesült Államok volt.

Perifériális diplomácia és Kína globális felemelkedése

A vezető kínai külpolitikai kommentátorok megjegyezték, hogy a perifériális diplomácia és a rendépítés a *közös jövőt építő országok közössége* koncepció révén fontosságában az Egyesült Államokkal folytatott diplomácia fölé emelkedett. Azt is gondolják, hogy a regionális hegemonia konszolidálása a *közös jövőt építő országok közössége* égisze alatt fontos szerepet játszott Kína globális felemelkedésében. Liu Csen-min⁸⁷ külügyminiszter-helyettes e kérdéseket egy csokorba vonva alapos értekezést jelentetett meg 2014-ben: „Hogó megvalósíthassa a nemzeti megújulás álmát, Kínának először el kellett fogadtatnia magát, és támogatást kellett szereznie az ázsiai országoktól összekötve a kínai emberek álmát az ázsiai nemzetek álmával.”⁸⁸

Csin Can-zsung,⁸⁹ a Zsenmin Egyetem tanára a Zsenmin Zsipao elektronikus változatában megjelent cikkében erre a komoly stratégiai váltásra hívja fel a figyelmet: „Gyakran mondjuk, hogy a kulcs a nagyhatalmakkal folytatott diplomácia, a periféria pedig prioritás.”⁹⁰ Bár a kulcs és a prioritás fontos kifejezések a diplomáciai rendszerben, a gyakorlatban a perifériális

dési politikákról]. Peking, 国务院新闻办公室 [State Council Information Office], 2017. január. <http://www.scio.gov.cn/zfbps/32832/Document/1539907/1539907.htm>.

⁸⁷ Liu Zhenmin. (A Kiadó.)

⁸⁸ Liu Zhenmin: Insisting on Win-Win Cooperation and Forging the Asian Community of Common Destiny. *China International Studies*, 45, no. 5, 2014. http://www.ciis.org.cn/english/2014-06/17/content_6987936.htm.

⁸⁹ Jin Canrong. (A Kiadó.)

⁹⁰ 凌陈 (Ling Chen): 最高层着手‘顶层设计’中国周边外交提速升级 [The Highest Level Sets Out a 'Top-Level Design' for Speeding Up the Upgrade of China's Peripheral Diplomacy / A legmagasabb szint „legfelső szintű tervezést” határoz meg a kínai periferikus

diplomácia gyakran csak második a nagyhatalmakkal folytatott diplomácia mögött. Ám ezen az értekezleten Kína azt hozta a külvilág tudomására, hogy a jövőben a diplomáciai gyakorlatban a *periféria* és a *nagyhatalom* egyformán fontos.”⁹¹ Az építkezés immáron legalább annyira fontos stratégia, mint a tompítás.

Mások, mint Jen Hszü-e-tung szerint nincs szó azonos szintről az amerikai és a perifériális fókusz között, valójában az utóbbi már meghaladta az előbbi.⁹² „Kína perifériája vagy másképpen a szomszédos országok nagyobb szerepet játszanak a felemelkedésében, mint az Egyesült Államokkal fenn tartott kapcsolatok”, írja, ami azt jelenti, hogy Kína a diplomáciájában most már nagyobb fontosságot tulajdonít az szomszédos országokkal fenn tartott együttműködésnek, mint a korábbi stratégiának, ami az amerikai nyomás ellensúlyozására irányult.⁹³ „Valamely ország felemelkedése a dolog lényegét tekintve azt jelenti, hogy utoléri a világ legerősebb országát; az utóbbi csak akadályozhatja, nem pedig támogathatja ebben, és ez okozza a strukturális ellentétet Kína és az Egyesült Államok között.” Ezért szerinte: „Kína régóta úgy vélte, hogy ha jól kezeli a kapcsolatait az Egyesült Államokkal, csökkentheti az amerikaiak erejét, amellyel Kína felemelkedését korlátozzák, ebben az értelemben az Egyesült Államok a legfőbb prioritás.” Ez a felfogás, amely a tompítási stratégiára emlékeztet, végül átadta a helyét az építkezésnek, és Jen gondolatmenetében a perifériának az Egyesült Államok fölé kell kerülnie: „Kína felemelkedése szempontjából fontosabb, hogy minél több szomszéd ország támogatását megnyerje, mint az Egyesült Államok korlátozó erőfeszítéseinek a mérséklése”, továbbá Kína előtérbe helyezhe-

diplomácia fejlesztésének felgyorsítására]. 人民网 [Renmin Wang], 2013. október 27. <http://politics.people.com.cn/n/2013/1027/c1001-23339772.html>.

⁹¹ 中国周边外交: 推进大战略 [China's Peripheral Diplomacy: Advancing Grand Strategy].

⁹² 阎学通 (Yan Xuetong): 阎学通: 整体的‘周边’比美国更重要 [Yan Xuetong: The Overall 'Periphery' Is More Important than the United States]. 环球时报 [Global Times], 2015. január 13. <http://opinion.huanqiu.com/1152/2015-01/5392162.html>.

⁹³ Uo.

ti a BRI-hez hasonló projekteket, amelyek Jen szerint részét képezhetik „a stratégiának, amely országuk felemelkedésének a konszolidációjára irányul”, és regionális szinten „alapul szolgálhatnak a közös jövőt építő országok közössége számára”. „A nagyhatalmak felemelkedése folyamat, melynek során az érintett országból először regionális hatalom lesz, és ezt követően válhat globálissá”, továbbá ha Kína „a szomszédos országokat a legfontosabb prioritásként kezeli a diplomáciájában, azzal csökkenti annak a veszélyét, hogy futni kezd, mielőtt járt tudna”. Így Kína Ázsiára tud koncentrálni. és elkerülheti, hogy bevonják a saját régióján kívüli zavaros ügyekbe.

Mások is osztják ezt a véleményt. Hszü Csin⁹⁴ és Tu Csen-jüan,⁹⁵ a Kínai Társadalomtudományi Akadémia munkatársai szerint „a szomszédos országokkal folytatott diplomácia jelentőségében meg fogja haladni az Egyesült Államokkal fenntartott kapcsolatokat. A Munkaértekezlet azt igazolta, hogy a szomszédos országok kerülnek Kína diplomáciájának középpontjába”.⁹⁶ Szerintük „a kínai kormány felismerte, hogy a felemelkedés előfeltétele a felemelkedés a saját régióban. Ha Kína nem képes arra, hogy a maga számára kedvező regionális rendet hozzon létre, a távoli országokkal létrehozott jó kapcsolatnak nem lesz nagy haszna”.⁹⁷ Amikor Hszi Csin-ping arról beszél, hogy a periferiális diplomácia szükséges a nemzeti megújodáshoz, akkor e tudósok szerint valójában azt mondja, hogy erre azért van szükség, hogy Kína globális szuperhatalommá válhasson. „A kínai nemzet úgynevezett megújodása a dolog lényegét tekintve azt jelenti, hogy szuperhatalom lesz. Szó sincs arról, hogy ez a kifejezés új lenné, ám Kína eddig nem verte nagy dobra, hogy mit is ért nemzeti megújodáson.”⁹⁸

⁹⁴ Xu Jin. (A Kiadó.)

⁹⁵ Du Zhenyuan. (A Kiadó.)

⁹⁶ Xu Jin – Du Zheyuan: The Dominant Thinking Sets in Chinese Foreign Policy Research: A Criticism. *Chinese Journal of International Politics*, 8, no. 3, 2015: április 13. 277.

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ Uo.

Hasonlóképpen Csen Hszü-lung,⁹⁹ aki a China Institute of International Studies nemzetközi és stratégiai tanulmányok osztályát vezeti, így fogalmaz: „A jó periféria létfontosságú Kína számára, hogy globális hatalommá váljon.” Ez az új hangsúly lényeges változást jelent a korábbiakhoz képest: „Kína nem lesz képes e kihívások kezelésére [a periférián], ha továbbra is visszafogott marad (*Tao Kuang Jang Hui*). Kezdeményezőként kell fellépnie, hogy számára kedvező perifériát hozzon létre.”¹⁰⁰ Vang Ji-csou, a Pekingi Egyetem tanára egyetért ezzel: „Nyilvánvaló, hogy Kína új megközelítése a periferiális diplomácia tárgykörében azt mutatja, hogy elmozdulóban van a korábbi passzív és előnytelen diplomácia felől, hogy vezető szerepet vállaljon az ázsiai biztonsági rendszer formálásában.” A bizonyítékot erre a hivatalos megnyilatkozások szolgáltatják. „Az új megfogalmazás minden érintett számára egyértelművé teszi az elmozdulást” Kína külpolitikájában.¹⁰¹

Ez az áttekintés nem hagy kétséget afelől, hogy a globális pénzügyi válság óta Kína stratégiai fókuszja drámai módon eltolódott a perifériára; a közös jövőt építő országok közösségének létrehozására; a tetemes mennyiségű textuális bizonyíték azt mutatja, hogy ez az új fókusz má már felette áll Kína tompítási stratégiájának, amelyet az Egyesült Államok vonatkozásában folytatott. Ez az elmozdulás együtt járt Kína fő stratégiai irányvonalának hivatalos felülvizsgálatával, és most ez utóbbival fogunk foglalkozni.

⁹⁹ Chen Xulong. (A Kiadó.)

¹⁰⁰ Chen Xulong: Xi Jinping Opens a New Era of China's Periphery Diplomacy. *China-US Focus*, 2013. november 9. <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/xin-jinping-opens-a-new-era-of-chinas-periphery-diplomacy>.

¹⁰¹ Wang Yizhou: China's New Foreign Policy: Transformations and Challenges Reflected in Changing Discourse. *The Asian Forum*, 6, no. 3, 2014. március 21. <http://www.theasianforum.org/chinas-new-foreign-policy-transformations-and-challenges-reflected-in-changingdiscourse/>.

IRÁNYOK – ELMOZDULÁS TENG FELŐL

2010. július 23-án Jang Csie-cse Hanoiban volt, ahol részt vett az ASEAN Regionális Fórumán. Ő az első külügyminiszter, aki a Kínai Népköztársaság 1949-ben történt kikiáltása után született, és személyében példázza a frissen professzionálissá vált kínai diplomáciai testületet: a kulturális forradalom alatt a Pucsiang Elektromos Mérőműszer Gyárban kellett dolgoznia, ám utána 1972-ben kivételes lehetőséget kapott a külügyminisztériumban, ahol gyakornokként dolgozhatott.¹⁰² Itt az angol nyelvre szakosodott, és öt évvel később a huszonhét éves Jang tolmácsként és kíséreként kapott feladatot a későbbi elnök, George H. W. Bush mellett, aki tizenhat napos látogatást tett Tibetben. James Lilley, a delegáció tagja és későbbi pekingi nagykövet visszaemlékezéseiben elmondja: „Jang végig velünk volt, és az első perctől kezdve nagyon jól kijöttünk egymással.”¹⁰³ Jang később összebarátkozott a Bush családdal, ennek eredményeként szokatlan, de évtizedekig tartó barátság született Bush és Peking között, amelyet mindketten felhasználtak, amikor a kínai–amerikai kapcsolatok érzékeny szakaszba kerültek, és nem utolsósorban Jang karrierjének sem ártott. Abból az időből származik a barátságos becenév, amelyet a későbbi elnök csapata aggatott rá: „Tigrisnek neveztük őt, mert valójában minden volt, csak az nem, kedves volt és tisztelettudó” – emlékszik vissza Lilley.¹⁰⁴

Jang egyéniségének ez a barátságos és kedves oldala eltűnni látszott 2010-ben az ASEAN Regionális Fórumán, miután Hillary Clinton külügyminiszter bírálata tárgyává tette Kína igényeit a Dél-kínai-tengerrel kapcsolatban. Jang kirohant a teremből, és egy egész óráig nem tért vissza.

¹⁰² Yi Wang: Yang Jiechi: Xi Jinping's Top Diplomat Back in His Element. *China Brief*, 17, no. 16, 2017. <https://jamestown.org/program/yang-jiechi-xis-top-diplomat-back-element/>.

¹⁰³ Jim Mann: China's Tiger Is a Pussycat to Bushes. *Los Angeles Times*, 2000. december 20. <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2000-dec-20-mn-2466-story.html>.

¹⁰⁴ James R. Lilley – Jeffrey Lilley: *China Hands: Nine Decades of Adventure, Espionage, and Diplomacy in Asia*. New York, 2005, Public Affairs.

Amikor visszatért, félórás beszédében az amerikai és ázsiai beszámolók szerint Kína-ellenes összeesküvéssel vádolta meg az Egyesült Államokat, kétségbe vonta Vietnám szocialista elköteleződését, és megfenyegette Szingapúrt. Majd híressé vált utolsó mondatában kifejezésre juttatta Kína új diplomáciájának lényegét: „Kína nagy ország, más országok pedig kicsik, ez egyszerűen tény.”¹⁰⁵

Jang hangneme sokakat megdöbbenített a régióban. Tapasztalt diplomátáról volt szó, aki a feszült pillanatokban is könnyed tudott maradni, Kína pedig nagyhatalomként régóta arra használta az ARF-et, hogy megnyugtasson másokat, ne pedig szemrehányásokat tegyen. Ez az érzékelhető fordulat Jang viselkedésében és Kína regionális politikájában aligha lehetett véletlen, ahogy nem is volt az. Mind a kettő egybeesett az elmozdulással Kína stratégiai irányvonalában – azzal ugyanis, hogy a globális pénzügyi válságot követően Kína a Teng-féle *Tao Kuang Jang Huj* útmutatást felváltotta az *Aktívan érjünk el dolgokat!* típusúval, ami azt jelentette, hogy Kína immáron a regionális rendépítés alapjainak lerakásával foglalkozott.

Évtizedeken keresztül Teng, Csiang és Hu beszédeiben a *Tao Kuang Jang Huj* iránymutatás kéz a kézben járt azzal, ahogy Kína a relatív erejét percipálta, ami azt is jelenti, hogy ha ez a percepció változik, a *Tao Kuang Jang Huj* iránti elköteleződésnek is változnia kell.

Ahogy ennek a fejezetnek a bevezető részében erről szó volt, Kína elmozdulása a *Tao Kuang Jang Huj* felől egy évvel a globális pénzügyi válság után kezdődött Hu Csin-tao beszédével, amely a 11. nagyköveti értekezleten hangzott el. Ebben a beszédben, amelynek hangvétele drámaian különbözött a nagyköveti értekezleteken elhangzott korábbi beszédekétől, Hu – miután kedvező trendekről adott számot a multipolaritás előrehaladása és a nemzetközi erőviszonyok alakulása terén – előadta vízióját Kína átfogó stratégiájának felülvizsgálatára vonatkozóan; új kínai doktrínára tett javaslatot, amely egyszerre szólt a *Tao Kuang Jang Huj* fenntartásáról és egy új

¹⁰⁵ John Pomfret: U. S. Takes a Tougher Tone with China. *Washington Post*, 2010. július 30. <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/07/29/AR2010072906416.html>.

elém megjelenéséről, amely az *Aktívan érvünk el dolgokat!* jelszóval került meghirdetésre.¹⁰⁶ Első látásra úgy tűnhet, hogy ez valójában a korábbi stratégia folytatása. Ám Hu megfogalmazása elmozdulást jelent Teng útmutatásához képest, és ennek oka az *aktívan* szócska megjelenése, amivel így együtt a szónok már *stratégiai irányvonalként* prezentálta. Ez a lépés, amely egy fontos külpolitikai rendezvényen került meghirdetésre, azt jelenti, hogy az *aktívan* szócska beillesztése nem egyszerű szónoki fordulat, hanem alapvető stratégiai irányváltás, amely azonban változatlan hűséggel és alázattal viszonyul Teng eredeti megfogalmazásához. Ez talán túlságosan is finom különbségtételnek hathat, de két kínai tudós – Csen Ting-ting, a Csinani Egyetem és Vang Csién-vej, a Makaói Egyetem tanára – szerint „a jelentőségét nem szabad alábecsülni. A felső szintű döntéshozatalt jól ismerő tudósok és tisztviselők szerint a *tegyünk proaktívan azért, hogy dolgok megtörténjenek* (azaz *Aktívan érvünk el dolgokat!*) valójában az új stratégia súlypontja.”¹⁰⁷ És ez az új súlypont volt hatással Jang viselkedésére az ARF-találkozóan.

A kapcsolat a *Tao Kuang Jang Huj* és az *Érvünk el valamit!* között a felszínes megfigyelő számára nem feltétlenül magától értetődő, talán részben azért, mert a kifejezés mélyen gyökerezik a KKP ideológiai zsargonjában. Ám ha a zsargont megfejtjük, Hu felhívása, miszerint *Aktívan érvünk el dolgokat!*, egyértelművé teszi, hogy nem egyszerű szónoki fordulatról van szó. Teng eredeti gondolatmenetét a *Tao Kuang Jang Hujt* illetően nem találjuk meg a marxi dialektikában, azaz ez a stratégia megáll a maga lábán, és eredetét inkább a kínai viselkedésben kell keresni. Ám Csiang 1995–1998 között elmondott beszédeiben a *Tao Kuang Jang Huj* dialektikus viszonyba került az *Érvünk el valamit!* jelszóval, ami egyébként része volt Teng eredeti

¹⁰⁶ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 234–246.

¹⁰⁷ Chen Dingding – Wang Jianwei: Lying Low No More?: China's New Thinking on the Tao Guang Yang Hui Strategy. *China: An International Journal*, 9, no. 2, 2011. szeptember, 212.

intésének.¹⁰⁸ Ezt visszahangozta Li Csao-hszing korábbi külügyminiszter is az emlékirataiban, aki szerint „a *Tao Kuang Jang Huj* és az *Érvünk el valamit!* között dialektikus kapcsolat áll fenn.”¹⁰⁹

Mit jelent ez? A marxi elméletben dialektikus kapcsolat többnyire két ellentétes tényező vagy erő között áll fenn. Például a fel és a le ellentétesek, de egyik sem létezhet a másik nélkül, ezért dialektikus egységben vannak. Az egység dacára a dialektikus kapcsolat két eleme nem feltétlenül kiegyensúlyozott (ami pangást eredményez), azaz az egyik lehet erősebb, mint a másik. Ebből a szemszögből nézve a *Tao Kuang Jang Huj* és az *Érvünk el valamit!* dialektikus viszonyba helyezése ideológiai szempontból rendkívül fontos, és azt jelenti, hogy a két fogalom egymás ellentéte. Ahogy Li Csao-hszing hangsúlyozta, helytelen lenne, ha Kína „e fogalmak egyikét egyoldalúan hangsúlyozná”, a másikat pedig teljesen figyelmen kívül hagyná, de e dialektikus egység egyik felét bátran hangsúlyozhatja. Csiang 1995-ös beszédében, amelyben Teng útmutatására *Tao Kuang Jang Huj* – *Érvünk el valamit!* együtteseként hivatkozott, azt fejtegette, hogy el kell érni dolgokat, amikor ez lehetséges, de a hangsúly az útmutatás első felén van.¹¹⁰ Így fogalmazott: „Megvannak a feltételek, hogy »elérjünk dolgokat«, de amikor ezt mondom, azt értem rajta, hogy csak azokat a dolgokat tegyünk meg, amelyeket meg kell tennünk vagy meg tudunk tenni, és nem kell megpróbálnunk, hogy mindent megtegyünk. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a bennünket körülvevő valóságot, amikor a nemzetközi színtéren dolgokra vállalkozunk.”¹¹¹

¹⁰⁸ Az 1995-ös beszédet lásd 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民论有中国特色社会主义 (专题摘编) [Jiang Zemin on Socialism with Chinese Characteristics (Special Excerpts)]. Peking, 2002, 中央文献出版社, 529–530. Az 1998-as beszédet lásd 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 202.

¹⁰⁹ 李肇星 (Li Zhaoxing): 说不尽的外交 [Shuo Bu Jin De Wai Jiao]. Peking, 2014, 中信出版社 [CITIC Publishing House], 295–296.

¹¹⁰ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民论有中国特色社会主义 (专题摘编) [Jiang Zemin on Socialism with Chinese Characteristics (Special Excerpts)], 529–530.

¹¹¹ Uo.

Csiang egy későbbi beszédében egyértelművé tette, hogy a dialektikus kapcsolat melyik elemét kell hangsúlyozni: „a lényeg, hogy megértsük a nemzetközi struktúrát”, amin a Párt a multipolaritást és a nemzetközi erőviszonyokat érti.¹¹² Amikor tehát a struktúra változik, Kína a dialektikus kapcsolat másik elemét hangsúlyozza. Ily módon 2009-ben a globális pénzügyi válságot követően Hu elnök az *Aktívan érjünk el dolgokat!* kifejezést használta, és ezzel felülvизsgálta a csaknem húsz éve érvényben lévő útmutatást. Az *aktívan* szócska azt jelentette, hogy eljött az idő, hogy Kína a dialektikus kapcsolat másik elemét – *érjünk el dolgokat!* – hangsúlyozza, ami tehát asszertívebb külpolitikát jelentett. Hu azt is kijelentette, hogy a *Tao Kuang Jang Huj* és az *Aktívan érjünk el dolgokat!* a „dialektikus egység két eleme”, „nem ellentétesek egymással”, ami elég furcsa, hiszen a dialektika egymással ellentétes elemek kapcsolatát jelenti.¹¹³ Hu nem mondta, hogy ez a két koncepció ne állna egymással ellentétben, inkább úgy fogalmazott, hogy nem ellentétek egységének a részei, ami fontos eleme a dialektikának. A Párt oktatási kiadóhivatala gondozásában megjelent *Filozófiai Szótár* részletesen tárgyalja a KKP által alkalmazott dialektikát, és megtaláljuk benne ezeknek a kifejezéseknek a jelentését és a különbségtételt közöttük.¹¹⁴ Az ellentétes egység egymást kölcsönösen kizáró elemek párosítása, míg a dialektikus egység az ellentétek kevésbé konkrét, inkább absztrakt párosítása, amelyek esetében megvan a lehetőség az átfedésre. Konkrétan Hu azt állítja, hogy a *Tao Kuang Jang Huj* és az *Aktívan érjünk el dolgokat!* valójában „dialektikus egységben”, nem pedig ellentétek egységében állnak egymással, azaz a viszony a két fogalom között nem bináris, van valamennyi spektrum közöttük. Amit tehát Hu állított, hogy Kína áttérhet az *Aktívan érjünk el dolgokat!* politikájára úgy, hogy eközben valamennyit megőriz az ellentétes

¹¹² 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 202.

¹¹³ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 236.

¹¹⁴ 李宗阳 (Li Zongyang) – 涂荫森 (Tu Yinsen): 哲学概念辨析辞典 [A Dictionary of Philosophical Concepts]. Peking, 1993, 中共中央党校出版社 [Central Party School Press], 94.

Tao Kuang Jang Huj koncepcióból. Hu ezt követően kifejtette, hogy a *Tao Kuang Jang Huj* nem annyira szélsőséges, hogy „az embernek meg kellene alázkodnia, és teljes passzivitásba kellene vonulnia”, ahogy az *Aktívan érjünk el dolgokat!* sem annyira szélsőséges, hogy az embernek „arrogáns módon hivalkodnia kellene a képességeivel, vagy hogy mindent megtegyen, ami csak észébe jut”. Így teljes a kép.¹¹⁵ Az *Aktívan érjünk el dolgokat!* koncepció felé haladva, ahogy Hu megjegyzi, Kína aktívabban „használja ki növekvő nemzeti erejét és befolyását, hogy jobban védje országunk érdekeit”, és eközben távolodik a *Tao Kuang Jang Huj*tól, amelyet ezzel ellentétben Hu olyan stratégiának látott, melynek alapján „Kína kerüli, hogy a nagyobb nemzetközi konfliktusok középpontjába kerüljön, elkerüli a konfliktusok és konfrontációk forgószelét, hogy minimálisra csökkentse a külső nyomást és az ellenállást Kína fejlődésével szemben”.¹¹⁶ A hidegháborútól a globális pénzügyi válságig Kína a dialektikus egységen belül az önmérsékletet jelentő *Tao Kuang Jang Huj* koncepciót részesítette előnyben, és a „külső nyomás” tompítására törekedett. A hidegháború után a proaktívabb *Aktívan érjünk el dolgokat!* komponenst hangsúlyozta, ami nagyobb asszertivitást jelentett különösen a régióban.

A Hu által használt nyelvezet az *Aktívan érjünk el dolgokat!* koncepció kapcsán éles ellentétben áll a sokkal passzívabb megfogalmazással, amelyet 2006-os beszédében használt, amelynek egy hosszabb része azzal foglalkozott, hogy Kínának „nem kell túl sokat beszélnie” és vezető szerepet vállalnia.¹¹⁷ 2009-ben viszont Hu amellettt tört lándzsát, hogy Kínának „stratégiai magaslatookról kell többre törekednie a nemzetközi kapcsolatokban”, ezen belül „nagyobb nemzetközi kötelezettségeket kell vállalnia, ami összhangban van Kína egyedi konstruktív erejével és státuszával, így kibontakoztathatja egyedi konstruktív szerepét”. Ettől függetlenül az aggodalmak az

¹¹⁵ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], 236.

¹¹⁶ I. m. 236.

¹¹⁷ I. m. 518.

amerikai–kínai, ún. G–2 vagy a komolyabb nemzetközi kötelezettségek tekintetében változatlanul fennmaradtak.¹¹⁸

Az eltávolodás a tengi koncepciótól, amelyet Hu 2009-es beszéde fémjeléz, még egyértelműbbé vált Hszi Csin-ping alatt. Vang Ji egy fontos beszédében 2013-ban, amely Kína új „nagyhatalmi diplomáciájával” foglalkozott, egyenesen elvetni látszott a *Tao Kuang Jang Huj* koncepciót az *Aktívan érjünk el dolgokat!* javára. Vang szerint „Kína ma már reflektorfényben áll a világban”, ami egyértelmű utalás Teng „rejsd el a fényedet!” útmutatására a *Tao Kuang Jang Huj* alapján. Ezért Wang „proaktívabb külpolitikát” szorgalmazott Kína számára, amelynek része az új kötelezettségek vállalása.¹¹⁹ Vang Ji a *proaktív, aktív, aktívan* kifejezéseket legalább tizenhárom alkalommal használta a beszédében; amivel egyértelmű kapcsolatot teremtett a Hu-féle *Aktívan érjünk el dolgokat!* koncepcióval, ezzel egyszersmind biztosította a kormányokon átívelő konzisztenciát.¹²⁰ Hszi viszont egyáltalán nem tett említést a *Tao Kuang Jang Huj* koncepcióról a különböző pártforumok előtt elmondott beszédeiben; ő az első egyes számú vezető Mao óta, aki ezt a kifejezést soha nem használta. 2013-ban a perifériális diplomáciával foglalkozó beszédében Hu *Aktívan érjünk el dolgokat!* kifejezését minden jel szerint a saját maga által gyakran használt *Tegyünk erőfeszítéseket az eredményért!* kifejezésre váltotta, ami így első ízben jelent meg a külpolitikában. „Erőfeszítéseket kell tennünk, hogy eredményt érjünk el a perifériális diplomáciában” – mondta, és hozzátette: „Keményen kell dolgoznunk, hogy kedvező perifériát teremtsünk országunk fejlődése számára, egyszersmind azt is biztosítanunk kell, hogy országunk fejlődése előnyös a perifériális or-

¹¹⁸ I. m. [vol. 3], 237.

¹¹⁹ Wang Yi: Exploring the Path of Major-Country Diplomacy with Chinese Characteristics. Peking, 2013. június 27. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/wjbz_663308/2461_663310/t1053908.shtml.

¹²⁰ Bonnie S. Glaser – Alison Szalwinski: Major Country Diplomacy with Chinese Characteristics. *China Brief*, 13, no. 16, 2013. augusztus 9. <https://jamestown.org/program/major-country-diplomacy-with-chinese-characteristics/>.

szágok számára, így ösztözzük a fejlődésben.”¹²¹ Hszi egyértelművé tette, hogy Kína új asszertivitása mögött a nagyobb befolyásra való törekvést és a nagyobb konnektivitás építését kell keresni Kína régiójában.

A Kína önképében bekövetkezett változás is igazolja ezt az erős kontrasztot a korábbi időszakokkal szemben. A *Tegyünk erőfeszítéseket az eredményért!* keret szorosan kapcsolódik a Párt „nagyhatalmi diplomáciának” nevezett koncepciójához, amely szintén változott, miután Kína erősebbnek látja magát. Ez a koncepció eredetileg Kínának a többi nagyhatalommal fenntartott kapcsolataira utalt, ám Vang Ji 2013-as beszéde, amely *A kínai jellemzőkkel rendelkező nagyhatalmi diplomácia tárgyalása* címet kapta, azt mutatja, hogy Kína immáron nagyhatalomként tekint önmagára, és olyan diplomáciára van szüksége, amely összemérhető ezzel az új státusszal. Ezt az új státuszt aztán Hszi Csin-ping elnök legitimálta, aki a 2014-es Külpolitikai Munkaértekezleten hasonló véleményének adott hangot: „Kínának saját nagyhatalmi diplomáciára van szüksége. A külpolitikai tevékenységünket megalapozó elgondolásokat gazdagítanunk és fejlesztenünk kell, amiben szerepet kapnak Kína egyedi sajátosságai, stílusa és méltóságteljes viselkedése.”¹²² Ahogy Jen Hszüe-tung megjegyzi: „a nagy ország [ti. nagyhatalom] kifejezés immáron nem más országokra, hanem *magára Kínára* utal.”¹²³ Hszü Csin és Tu Csen-jüan pedig ezt írja: „Az útmutatás más országok számára lép a soha ne vállaljunk vezető szerepet politika helyébe; az utóbbi alkalmas a gyenge államok számára, vagy olyan politika része lehet, amely gyengéséget jelez. Kínának asszertívebbnek és proaktívabbnak kell lennie, gyakrabban kell határozottan állást foglalnia és nagyobb felelősséget vállalnia.”¹²⁴

¹²¹ 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China]. 1. kötet, 296.

¹²² Uo. [vol. 2], 443. (Kiemelés R. D.)

¹²³ 阎学通 (Yan Xuetong): From Keeping a Low Profile to Striving for Achievement. *Chinese Journal of International Politics*, 7, no. 2, 2014. április 22., 168.

¹²⁴ Xu Jin – Du Zheyuan: The Dominant Thinking Sets in Chinese Foreign Policy Research, 277.

Összességében a *Tao Kuang Jang Hui* irány volt Kína számára, hogy elérje a célját, az Egyesült Államok vezette feltartóztatás kockázatának mérséklését. A globális pénzügyi válságot követően a kínai vezetők megítélése szerint erre a stratégiára már nem volt szükség; ennek a helyébe új irányként az *Aktívan érjünk el dolgokat!* és a *Tegyünk erőfeszítéseket az eredményért!* lépett, ami azt a célt szolgálja, hogy Kína nagyobb regionális befolyásra tegyen szert olyan stratégia révén, amely egyértelműen Kínához igyekszik kötni a szomszéd országokat, alternatívát kínálva nekik az amerikai ellensúlyképzéssel és szövetségi politikával szemben, illetve határozottabban érvényesíti Kína regionális és területi érdekeit. Ha a célok és az irányok változnak az új stratégiában, az eszközöknek is érzékelhetően változniuk kell.

AZ ÉPÍTKEZÉS ESZKÖZEI

Ahogy az a korábbi részekben egyértelművé vált, Kína új stratégiája nem absztrakció, a magas szintű beszédek egyértelműsítik, hogy a stratégiát miként kell lefordítani az államvezetés specifikus eszközeivé. Hu 2009-ben fontos beszédet mondott a 11. nagyköveti értekezlet előtt, amelyben kifejtette, hogy konkrétan mi értendő az *Aktívan érjünk el dolgokat!* és Kína új asszertivitása alatt. A dolog lényegét tekintve koordinált változásokról beszélünk Kína politikai, gazdasági és katonai viselkedésében azzal a közös céllal, hogy az ország proaktívan formálhassa a régiót. Ami a politikai viselkedést illeti, Hu egyértelművé tette, hogy „Kínának aktívabban kell részt vennie a nemzetközi szabályok [és intézmények] kialakításában”, ami mintegy előrevetíti az AIIB létrehozását és a vezető szerep vállalását a CICA-ban.¹²⁵ Gazdasági téren Hu szerint Kínának „aktívabban kell fellépnie a nemzetközi gazdasági és pénzügyi rendszer reformja érdekében”, és ennek részeként nagyszabású infrastrukturális beruházásokat kell végrehajtania.¹²⁶ „Konkrétan” mintegy megelőlegezendő a későbbi BRI-programot, Hu ki-

jelentette: „Aktívan részt kell vennünk és erőteljesen szorgalmaznunk kell az autópályák, vasutak, kommunikációs vonalak és energiatovábbító csatornák építését a perifériánkban, hogy Kína körül összekapcsolt és interoperábilis hálózati infrastruktúra jöjjön létre.”¹²⁷ Ami a területi viták katonai aspektusait illeti, Hu a következőket mondta: „Kínának aktívabban kell fellépnie az alapvető érdekeit érintő nemzetközi és regionális konfliktusok megoldása érdekében. Meg kell erősítenünk a stratégiai tervezésünket, hogy *offenzívabb* lépéseket tehessünk, és aktívan kell lépnünk, hogy a helyzet a számunkra kedvező irányba mozduljon el.”¹²⁸ Ez az asszertív nyelvezet lényegében kezdeményezést követelt; és azt, hogy a viták Kína feltételei szerint rendeződjenek, ami markáns eltérés Hu 2006-os beszédéhez képest, amelyet a Külpolitikai Munkaértekezleten mondott el, ahol Kína alapvető érdekeivel foglalkozva még így fogalmazott: „Olyan kérdések vonatkozásában, amelyek az alapvető helyzetet nem befolyásolják, kölcsönös megértést és kompromisszumkészséget kell tanúsítanunk, hogy az erőfeszítéseinket a hosszú távú és fontosabb nemzeti érdekeink védelmére összpontosíthassuk.”¹²⁹ Az „aktívabb” szerepvállalás másfajta katonai képességeket tételez fel, kiváltképp olyanokat, amelyek tengerellenőrzési (*sea control*) és partraszállási feladatok elvégzését teszik lehetővé szemben a korábbi tompító stratégiával, amikor a hangsúly az áthaladás és hozzáférés megakadályozása volt kínai partokhoz közeli tengerszakaszokon (*sea denial*).

Hszi erőfeszítései a perifériális diplomácia előtérbe helyezésére és a *közös jövőt építő országok közösségének* a megteremtésére lényegében azokra az alapokra építenek, amelyeket Hu 2009-es beszédében fektetett le.

Először is, ami az intézményi és gazdasági kérdéseket illeti, Hszi több beszédében is egyértelművé tette, hogy a kínai vezetés által elindított nagyszabású kezdeményezések, mint a BRI és az AIIB részét képezik annak a stratégiának, amelyet ő a *közös jövőt építő országok közössége* koncepcióban képzelt el, lényegi részét képezik a „perifériális diplomáciának”, ami viszont

¹²⁵ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 237.

¹²⁶ I. m. 237.

¹²⁷ I. m. 241.

¹²⁸ I. m. 236–237. (Kiemelés R. D.)

¹²⁹ I. m. [vol. 2], 519.

a nemzeti megújulás előfeltétele. Az indonéz parlament előtt, majd Kazahsztánban elmondott beszédei, amelyekben meghirdette a BRI-t, majd az APEC előtt elmondott beszéde, amelyben az AIIB létrehozását jelentette be, mind egyértelművé teszik ennek a kapcsolatnak a meglétét. Ahogy arról korábban már szó volt, Hszi az egész Boao Fórum témájává ezt tette a következő címmel: *Ázsia új jövője: a közös jövőt építő országok közössége felé*, és ugyanazokat az eszközöket említette, mint lényegéseket. A 2017-es BRI Fórumon Hszi egyértelművé tette a kapcsolat meglétét mondván, a BRI összes résztvevője „haladni fog a közös jövőt építő országok közössége felé, ami az emberiség javát szolgálja. Erre gondoltam akkor, amikor első ízben javaslatot tettem az Övezet és Út Kezdeményezésre. És ez ennek a kezdeményezésnek a végső célja”.¹³⁰ Röviden: ezek a gazdasági és intézményi eszközök, amelyek Kína átfogó stratégiájának a középpontjában állnak, mely utóbbi a regionális rend létrehozására irányul.

A nyilvános megszólalásokkal ellentétben Hszi beszédei a pártfórumokon sokkal nyíltabban tárgyalják, hogy ezek az eszközök miként járulnak hozzá Kínai befolyásának növekedéséhez a régióban; különösen sokatmondó a beszéde, amelyet a periferiális diplomáciával foglalkozó 2013. évi Munkaértekezleten mondott el, és amely már kilátásba helyezte az olyan nagyszabású kezdeményezések meghirdetését, mint az AIIB és a BRI.¹³¹ Ebben a beszédben a gazdasági oldalon Hszi közjavak nyújtásáról és kölcsönös függőségekről beszélt, amelyek „létrehozzák a közös érdekek szoros hálózátát, integrálják Kína érdekeit [a szomszédaiéval], így azok profitálhatnak Kína fejlődéséből”.¹³² Pontosan elmagyarázta azt is, miként kerül erre sor.

¹³⁰ 习近平 (Xi Jinping): 习近平主席在‘一带一路’国际合作高峰论坛圆桌峰会上的开幕辞 [Chairman Xi Jinping's Opening Remarks at the Roundtable Summit of the 'Belt and Road' International Cooperation Summit Forum], Ministry of Commerce of the People's Republic of China, 2017. május 15. <http://www.mofcom.gov.cn/article/i/jyj/1/201705/20170502576387.shtml>.

¹³¹ 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China]. 1. kötet, 296–299.

¹³² Uo.

„Mindent meg kell tennünk a kölcsönös előnyökért, átfogó terveket kell készítenünk az erőforrásaink kiaknázására, és ki kell aknázunk a komparatív erősségeinket, pontosan be kell azonosítanunk a konvergencia stratégiai pontjait a szomszédainkkal folytatandó kölcsönösen előnyös együttműködés érdekében, és aktívan részt kell vennünk a regionális gazdasági együttműködésben.”¹³³ Gyakorlati értelemben „együtt kell dolgoznunk a szomszédainkkal, hogy meggyorsítsuk az infrastruktúránk összekapcsolását”, és ennek kapcsán a BRI-t és az AIIB-t mint konkrét eszközöket említette.¹³⁴ Továbbá Hszi szerint „meg kell gyorsítani a stratégiai szabadkereskedelmi zónák létrehozását”, melynek során „a szomszéd országokat bázisnak kell tekinteni”, ami egy újabb utalás a periféria jelentőségének előresorolására.¹³⁵ Fontosak az új beruházások, valamint az aktív kapcsolatok létrehozása Kína határ menti régiói és a szomszéd országok között. Általában az a cél, mondta Hszi, hogy „létrehozzuk a regionális gazdasági integráció új mintázatát”, amely szerint nagyságrendekkel közelebb hozza a régiót Kínához.¹³⁶ Kimondatlan maradt, hogy az ilyesfajta aszimmetrikusan kölcsönös függés Kína számára nagy mozgásszabadságot biztosít, és lehetőséget arra, hogy a szomszédait körlátok közé szorítsa.

Ami a biztonsági kérdéseket illeti, úgy tűnt, Hszi szerint a multilaterális szervezetek alkalmas eszközök a közös jövőt építő országok közösségének az előmozdítására úgy, hogy eközben kisebb szerep jut az Egyesült Államok által létrehozott szövetségeknek. A periferiális diplomáciával foglalkozó 2013. évi Munkaértekezleten elmondott beszédében Hszi nem rejtette véka alá azt a véleményét, hogy Ázsiának „új biztonsági megközelítésre” van szüksége, és ennek érdekében „Kínának együtt kell működnie a szomszédos országokkal egy átfogó biztonsági stratégia kidolgozása terén”.¹³⁷ Nemzetközi szinten is egyértelművé tette, hogy Kína regionális céljai szükségessé

¹³³ Uo.

¹³⁴ Uo.

¹³⁵ Uo.

¹³⁶ Uo.

¹³⁷ Uo.

teszik, hogy Peking „aktívan részt vegyen a regionális és szubregionális biztonsági kezdeményezésekben”.¹³⁸ Ezek a megszólalások előrevetítették, hogy Kína a legfelső szinten felhasználja elnökségét a CICA élén, hogy előterjessze a maga pánázsiai vízióját Ázsia biztonsági szerkezetére, ahol is Hszi sürgetté az ázsiai országokat, hogy hozzák létre a *közös jövőt építő országok közösségét*, amelynek középpontjába egy kellően részletezett új ázsiai biztonsági elgondolásnak kell kerülnie, amely garantálja „a közös, átfogó, együttműködésre alapozó és fenntartható biztonságot”. A 9. fejezetben lesz szó a négy pontból álló koncepcióról, amely egyértelműen megkérdőjelezi a külső államok részvételével létrehozott szövetségeket, és deklarálja, hogy az ázsiai országok maguk felelnek az ázsiai ügyekért.¹³⁹ Például a 2015. évi Boao Fórumon elmondott beszéd, amelynek témája a *közös jövőt építő országok közössége* volt, félreérthetetlenül kimondja, hogy „a közös jövő építése feltételezi a közös, átfogó, együttműködésre alapozó és fenntartható biztonságot. Mivel minden ország jövője közös, növekszik a kölcsönös függésünk; a hidegháborús mentalitástól végre meg kell szabadulni, új biztonsági koncepciókat kell kidolgozni, miközben új utakat keresünk Ázsia számára, amelyek mindenki által és mindenki számára garantálják a biztonságot”.¹⁴⁰ A 19. pártkongresszus számára készített *Politikai beszámoló*ban pedig a *közös jövőt építő országok közösségével* foglalkozva Hszi kijelentette, hogy ehhez „közös, átfogó, együttműködésre alapozó és fenntartható biztonságra” van szükség, és felszólította a világ összes országát, hogy „határozottan utasítsák el a hidegháborús mentalitást, és újfajta módon viszonyuljanak az államközi kapcsolatok fejlesztéséhez a kommunikáció és nem a konfrontáció, a partnerség és nem a szövetségek révén”.¹⁴¹ A multilaterális szervezetek ebben

¹³⁸ Uo.

¹³⁹ A részletes analízishez lásd a 9. fejezetet.

¹⁴⁰ Xi Jinping: Towards a Community of Common Destiny and a New Future for Asia.

¹⁴¹ 习近平 (Xi Jinping): 决胜全面建成小康社会 夺取新时代中国特色社会主义伟大胜利 [Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era]. Politikai jelentés a 19. pártkongresszusról, Peking, 2017. október 18.

az értelemben kulcsszerepet töltenek be, mert segítenek átírni az ázsiai biztonsággal kapcsolatos regionális normákat, erősítve Kína vezető szerepét, és csökkentve az amerikaiakat. E normákkal széles értelemben foglalkozva Hszi a periferiális diplomáciával foglalkozó 2013-as Munkaértekezletén a következőket mondta: „El kell fogadnunk és gyakorolnunk kell ezeket az elgondolásokat, hogy az egész régióban közös vélekedéssé és normákká váljanak az államok magatartásával kapcsolatban.”¹⁴²

A katonai eszközök is felhasználhatók a nagyobb regionális befolyás elérésére, ideértve az intenzívebb biztonsági kapcsolatokat a szomszéd államokkal, a nagyobb befolyás biztosítását a területi viták megoldása során és a biztonsággal kapcsolatos közjavak biztosítása terén. A szomszéd államokkal fenntartott kapcsolatokat illetően Hszi a *közös jövőt építő országok közösségét* szorgalmazza, és gyakran hangsúlyozza annak a fontosságát, hogy Kína fokozza együttműködését a szomszédaival a biztonsággal kapcsolatos kérdések terén. Egy 2013-as beszédében Vang Ji ennek az erőfeszítésnek a részeként összekapcsolta „a hagyományos és nem hagyományos biztonsági területeken folytatott együttműködést”, és szorgalmazta „a védelmi és biztonsági cserét a szomszéd államokkal”.¹⁴³ Ami a biztonsággal kapcsolatos közjavakat illeti, Kína szóhasználata a CICA-ban nem hagy kétséget afelől, hogy magát tekinti a közjavak jövőbeni nyújtójának. A kalózkodás elleni fellépés része ennek, de további ambiciózus tervek is ismertté váltak. Például Vej Feng-ho¹⁴⁴ védelmi miniszter kijelentette: Kína kész biztonsági garanciát adni az Övezet és Út Kezdeményezés számára, ami azt jelenti, hogy a *közös jövőt építő országok közössége* elgondolásnak része az is, hogy a kínai hadsereg biztonsággal kapcsolatos közjavakat nyújtson.¹⁴⁵ És végül a 2008-

¹⁴² 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China]. 1. kötet, 297–298.

¹⁴³ Wang Yi: Exploring the Path of Major-Country Diplomacy with Chinese Characteristics.

¹⁴⁴ Wei Fenghe. (A Kiadó.)

¹⁴⁵ China Desires Consolidated Ties with Pakistan. Dawn, 2018. április 20. <https://www.dawn.com/news/1402694/china-desires-consolidated-ties-with-pakistan>.

as globális pénzügyi válságot követően Kína határozottabb hangot üt meg a területi vitákkal kapcsolatban; ennek első jelét éppen Hszi beszédében fedezhetjük fel, amely a 11. nagyköveti értekezlet előtt hangzott el. Az erős szóhasználat mind a mai napig megmaradt; például Hszi a kínai parlamentben elmondott 2017-es beszédében kijelentette: „egyetlen négyzetcenti” kínai földről sem mond le.¹⁴⁶

Összességében Hu és Hszi beszédei – a miniszterek beszédeivel együtt – erőteljes utalást jelentenek arra, hogy Kína a politikai, gazdasági és katonai eszközök koordinált felhasználásával igyekszik előmozdítani periferiális diplomáciáját és a közös jövőt építő országok közössége koncepcióját. Hu 2009-es döntése, hogy az *Aktívan érvünk el dolgokat!* jelszót helyezi előtérbe a *Tao Kuang Jang Huj* útmutatással szemben; átalakította Kína átfogó stratégiáját, ami a motorja lett annak az „újfajta asszertivitásnak”, amit sokan felfedeztek Kína magatartásában a 2008-as globális pénzügyi válság után. Ennek az új stratégiának a leginkább kézzelfogható jelei katonai téren láthatók, amikor Kína elkezdte a repülőgép-anyahajó harci hajócsoportjai, a partra szálló egységek és a tengerentúli kiszolgálólétesítmények létrehozását. Ezekkel a kérdésekkel foglalkozom a következő fejezetben.

¹⁴⁶ 习近平 (Xi Jinping): 在第十三届全国人民代表大会第一次会议上的讲话 [Speech at the First Meeting of the 13th National People's Congress]. 全国人民代表大会 [National People's Congress], Peking, 2018. március 20. http://www.xinhuanet.com/politics/2018lh/2018-03/20/c_1122566452.htm.

TEGYÜNK OFFENZÍVABB LÉPÉSEKET

A KATONAI ÉPÍTKEZÉS MEGVALÓSÍTÁSA

„2009-ben Kína elkészítette a terveit repülőgép-anyahajók építésére. Ez azt jelenti, hogy Kína új történelmi korszakba lépett, amikor is tengeri nagyhatalommá válik.”¹

(Kínai Állami Tengerészeti Hivatal, 2010)

Az, akit a kínai haditengerészet atyjaként tisztelnek, élete nagy részében nem látott tengert. Liu Hua-csing a hegyekben nőtt fel, tizennégy éves korában a kommunistákkal együtt harcolt, végigcsinálta a hosszú menetelést és a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg kitüntetésekkel elismert tisztje lett. 1952 februárjában az akkor harminchat éves Liut Pekingbe rendelték, és legnagyobb meglepetésére azt közölték vele, hogy ő lesz a Talien városában újonnan létrehozott Tengerészeti Akadémia helyettes politikai vezetője. Ez volt az a pillanat, amikortól a saját szavaival „eltéphetetlen kötelék fűzte a tengerhez”²

¹ 国家海洋局海洋发展战略研究所课题组 [Research Group of the Institute of Ocean Development Strategy, State Oceanic Administration]: 2010中国海洋发展报告 [China's Ocean Development Report 2010]. Peking, 2010, 海洋出版社 [China Ocean Press], 482.

² 刘华清 (Liu Huaqing): 刘华清回忆录 [Memoirs of Liu Huaqing]. Peking, 2004, 解放军出版社 [Revolutionary Army Press], 252.

Abban az időben a kínai hadseregnek gyakorlatilag nem volt haditengerészete. Ez a hadsereg évtizedeken keresztül gerilla-hadviselést folytatott, így amikor Liu szolgáltatételre jelentkezett az akadémián, hamarosan azzal szembesült, hogy a kadétok és a munkatársak többsége nem sok időt töltött a nyílt tengeren. Csak néhányan kaptak engedélyt az éles gyakorlatozásra egy bérelt kereskedelmi vitorlás hajón a diákok és a munkatársak nagy mulatságára. Liu elsőként a gyakorlatok minőségén változtatott, a rá következő évben a diákokat valódi hadihajóra küldte gyakorlatozni, ami történetesen egy állományból kivont amerikai hadihajó volt, amely a második világháború alatt épült. „Ez volt az első alkalom, hogy tengerre szálltam” – írta Liu az emlékirataiban, és a dolog egyáltalán nem ment egyszerűen. „A gyakorlott tengerészek és a tengerhez szokott diákok nem könnyen lesznek tengeribetegek, én viszont gyakorlott katoná voltam, de bizonyosan nem gyakorlott tengerész.” Így a haditengerészet atyja a tanítványai többségével az utazás legnagyobb részében hányt.³

Évtizedekkel később a kínai haditengerészet immáron modern, profeszszionális és komoly teljesítményre képes. Maga mögött hagyta az időket, amikor vitorlás hajókkal és állományból kivont amerikai hadihajókkal dolgozott; a kínai haditengerészet ma mennyiségi és minőségi szempontból az amerikai versenytársa az indiai–csendes-óceáni térségben, ami nagymértékben Liu odaadásának és vezetői teljesítményének köszönhető. Liu nem sok időt töltött a talieni tengerészeti akadémián, de ez indította el hosszú pályafutását a haditengerészetnél. Nem sokkal később Moszkvába utazott, ahol négy évet töltött a Vorosilov Tengerészeti Akadémián, és olyan dolgokat tanult meg, amit akkor csak kevesen tudtak Kínában. Ezután gyorsan emelkedett a ranglétrán, és ő lett a kínai haditengerészet leghosszabb ideig szolgáló parancsnoka, a kínai Központi Katonai Bizottság alelnöke, később a Kínát irányító Politikai Bizottság Állandó Bizottságának tagja.

Liu nagy álma olyan haditengerészet létrehozása volt, amely a repülőgép-anyahajók köré épül, feladata pedig a tengerellenőrzés (*sea control*) révén a tengerentúli kínai érdekek védelme. Ám amikor nyugállományba

³I. m. 261–265.

vonult, az öröksége olyan haditengerészet volt, amely a tengeralattjárókra alapozott, és feladata az amerikai katonai behatolás és beavatkozás megakadályozása volt a kínai part közeli vizeken (*sea denial*). Liu javaslatát a repülőgép-anyahajók építésére a kínai vezetés újra és újra visszadobta, ahogy arról a 4. fejezetben szó volt, mert a cél az amerikai katonai fenyegetés *tompítása* volt, és erre a feladatra az aszimmetrikus fegyverek, mint a tengeralattjárók, alkalmasabbak voltak, mint a sebezhetőbb repülőgép-anyahajók, amelyek ráadásul nyugtalanságot válthattak ki a szomszédos országokból, és azok így inkább az Egyesült Államok felé hajlottak volna. Liu kötelességtudóan irányította az aszimmetrikus haditengerészet létrehozását, de gyakran ismételte: „Amíg Kína nem épít repülőgép-anyahajót, nem pihenhetek nyugodtan a síromban.”⁴ Liu 2011-ben halt meg, egy évvel később Kína vízre bocsátotta első repülőgép-anyahajóját. Addigra a kínai haditengerészet átállítása a tengerellenőrzésre, a nyílt vizekre és a repülőgép-anyahajókra már folyamatban volt.

Ebben a fejezetben ezzel az átállítással foglalkozom.⁵ Azt állítom, hogy amikor a globális pénzügyi válság kirobbant és az amerikai erő Kína megítélése szerint gyengült, Kína átfogó stratégiájában is elmozdulás történt. Az amerikai erő *tompítása* átadta helyét egy új stratégiának, amelynek célja a Kína vezette rend *építése*, s az alapok lerakása Ázsiában. E stratégia katonai komponense kulcsfontosságú volt. A kínai szakírók tisztában voltak azzal, hogy az aknák, a rakéták és a tengeralattjárók, amelyek nagyon hasznosak, amikor az amerikai műveletek vagy intervenciók akadályozásáról van szó a *tompítási stratégia* részeként, kevésbé azok, amikor a feladat a *rendépítés* együtt

⁴Lásd Liu Huaqing gyászjelentése a *Xinhua*: 现代海军之父刘华清 [Liu Huaqing, Father of the Modern Navy]. *Xinhua*, 2011. január 15. http://news.xinhuanet.com/mil/2011-01/15/c_12983881.htm.

⁵A kínai haditengerészet kulcsfontosságú munkái közül lásd Michael McDewitt: *China as a Twenty-First-Century Naval Power: Theory Practice and Implications*. Annapolis, 2020, Naval Institute Press; Bernard D. Cole: *The Great Wall at Sea: China's Navy in the Twenty-First Century*. 2. kiadás, Annapolis, 2010, Naval Institute Press; Yves-Heng Lim: *China's Naval Power: An Offensive Realist Approach*. Burlington, 2014, Ashgate.

a képességgel, hogy Kína tartós katonai nyomásgyakorlással rendelkezzen a szomszédai vonatkozásában. Ezekkel az eszközökkel nem lehet elfoglalni vagy megtartani távoli szigeteket vagy vizeket, biztosítani kommunikációs útvonalakat, beavatkozni a szomszédok ügyeibe, ahogy nem alkalmasak a biztonsággal kapcsolatos közjavak nyújtására sem. Ehhez másfajta szerkezetű haderőre van szükség, amely alkalmasabb a tengerellenőrzésre, a partraszálló hadviselésre és az erőprojekcióra. Kína vezetői, ahogy Liu írása tanúsítja, úgy érezték, korlátokba ütköznek az utóbbi célok megvalósítása terén, ezért elhagyták a terveket, inkább minimalista, nem túlságosan fenyegető beruházásokat hajtottak végre ezeken a területeken. A pénzügyi válság az aggodalmakat javarészt eloszlatta; Kína önbizalma megnőtt, kevésbé aggódott az amerikai erő és elszántság miatt, és úgy vélte, az 1990-es évek aggodalmait, miszerint a szomszéd államok bekeríthetik Kínát, már a múlté, nem pedig a szemük előtt kibontakozó jövőé. Így aztán nem sokkal a válság után Kína jelentősen növelte beruházásait a repülőgép-anyahajók építésébe, a nagyobb teljesítményű felszíni hajók gyártásába, a partraszálló képességek, sőt még a tengerentúli bázisok létrehozásába is; mindeközben növelte kiszolgálólétesítményei számát a Dél-kínai-tengeren, és általában fokozta területi asszertivitását.

Gondolatmenetem kifejtésében most is követem a 4. fejezetben alkalmazott megközelítést; elemzem a mértékadó kínai textusokat és Kína viselkedését négy fontos dimenzióban. Az első, hogy mit szerzett be és mikor (*beszerzések*), a második, hogy mit gondol, mivel kell szembeszállnia (*doktrína*), a harmadik, hogyan és hol helyezi el Kína a katonai erőt (*erőelhelyezés*), és végül, hogy készül katonai műveletekre (*kiképzés*). A textusok, illetve e négy dimenzió elemzése alapján tesztelhetjük a különböző alternatív magyarázatokat Kína katonai célú beruházásaira és viselkedésére.

Ahogy ebben a fejezetben bemutatom, a legjobb magyarázat Kína katonai viselkedésére a globális pénzügyi válság után azt valószínűsíti, hogy Kína olyan katonai képességek létrehozására törekedett, amelyek segítségével hatékonyabban léphet fel a szomszédai vonatkozásában az indiai–csendes-óceáni térségben, hogy megteremthesse a regionális hegemonia alapjait; ez része annak a válság utáni átfogó stratégiának, amely a regionális rendépítésre irányul.

Más lehetséges magyarázatok, melyek szerint Kína a legtöbb esetben utánoz másokat (*diffúzió, képességhatár*) vagy hogy részérdekek határozzák meg a viselkedését (*bürokratikus politika*), vagy hogy a fókusz a amerikai fenyegetés (*tompítás*) nem adnak kellő magyarázatot erre az elmozdulásra. Ahogy látni fogjuk, e magyarázatok egyike sem tud mit kezdeni a ténnyel, hogy miért várt Kína e képességek létrehozásával, amikor már korábban is létrehozhatta volna őket, ahogy arra sem, hogy ha Kína erőfeszítéseinek középpontjában az amerikai fenyegetés miatti aggodalom áll, miért hoz létre olyan képességeket, amelyek sebezhető az amerikai katonai erő által. A legjobb magyarázat Kína beruházásaira a repülőgép-anyahajók építésébe, a nagyobb teljesítményű felszíni hajók gyártásába és a tengerentúli kiszolgálólétesítmények létrehozásába, hogy ezek részét képezik a regionális rendépítési erőfeszítéseknek.

A KÍNAI KATONAI TEXTUSOK

A mértékadó és kvázi mértékadó textusok tanúsítják az elmozdulásokat a kínai katonai stratégiában a globális pénzügyi válságot követően. Nem vitatható, hogy e megközelítésnek vannak korlátai: számos anyag, amely az 1980–90-es években rendelkezésre állt, az utolsó évtized vonatkozásában nem elérhető. A Központi Katonai Bizottság több alelnökének emlékiratait és válogatott írásait, akik 2002-vel bezárólag teljesítettek szolgálatot, rendelkezésre állnak, de egyetlen ilyen dokumentum sem áll rendelkezésre azok tollából, akik ezt követően töltötték be ezt a tisztséget. A létező források – elsősorban a magas rangú vezetők beszédei és a fehér könyvek – arra utalnak, hogy a globális pénzügyi válságot követően Peking döntést hozott az építkező stratégia megkezdéséről. Ennek nyomán indultak el a beruházások olyan képességek létrehozásába, amelyek nem egyszerűen tompítják az amerikai erőt, de erőt is projektálnak, partraszálló műveleteket tesznek lehetővé, beavatkozásokat támogathatnak az indiai–csendes-óceáni térségben Kína tengerentúli érdekeinek a védelmében, és lehetővé teszik ún. biztonsági közjavak nyújtását.

ELMOZDULÁS A STRATÉGIÁBAN

A globális pénzügyi válságot követően minden jel szerint a kínai felső vezetés úgy döntött, átorientálja Kína átfogó stratégiáját a rendépítés felé a szomszédságában; ez kiváltképp vonatkozik a regionális befolyás kiterjesztésére, Kína szuverenitásának és tengerentúli érdekeinek védelmére. Az erre utaló jelek egyes esetekben már korábban is felfedezhetők voltak, például amikor Hu Csin-tao arra utasította a hadsereget, hogy álljon készen „új történelmi missziókra”, ami nagyobb tengerentúli aktivitást jelent. A textusok és maga a viselkedés azonban arra utalnak, hogy a komolyabb elköteleződés a globális pénzügyi válságot követően született meg. Általában a kínai források két okot említenek a stratégiai elmozdulásra: 1. az igényt a kínai tengeri jogok és érdekek jobb védelmére, és 2. az igényt a bővülő kínai tengerentúli érdekek jobb védelmére, kiváltképp az indiai–csendes-óceáni térségben.

Először is Hu elnök 2009-es beszédében, amelyet a nagyköveti értekezleten mondott el, és amelyben kapcsolatot teremtett a stratégiai elmozdulás és a globális pénzügyi válság között, ez a katonai váltás egyértelmű. Ez volt az a beszéd, amelyben Hu revízió alá vetette a *Tao Kuang Jang Huj* koncepciót, és hangsúlyozta az *Aktívan érjünk el bizonyos dolgokat!* aspektust. Ebben azt is egyértelművé tette, hogy a nagyobb aktivizmus területi természetű is lehet: „Kínának aktív részt kell vállalnia azon nemzetközi és regionális konfliktusok megoldásában, amelyek alapvető érdekeit érintik, erősíteniünk kell a stratégiai tervezésünket, *offenzívabb lépéseket kell tennünk*, és a dolgokat aktívan, az érdekeinkkel összhangban álló irányba kell terelnünk.”⁶ Ez az asszertív szóhasználat kezdeményezést sürget, és a konfliktusok megoldását Kína feltételei szerint. Ezzel szemben a 2006-os Központi Külpolitikai Munkaértekezleten Hu emlékeztetesen még óvatosabban fogalmazott: „Azon kérdések vonatkozásában, amelyek nem rontják az általános helyzetünket, kölcsönös megértésre és engedményekre kell törekednünk, hogy erőfe-

⁶ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works / Hu Jintao válogatott művei]. 第三卷 [vol. 3], Peking, 2016, 人民出版社 [People's Press], 236–237. (Kiemelés R. D.)

szítéseinket a hosszabb távú és a fontosabb nemzeti érdekek védelmére összpontosíthatassuk.”⁷ Ennek az új megközelítésnek a demonstrációja volt 2010-ben, ahogy arról az előző fejezetben szó volt, amikor Jang Csie-cse külügyminiszter a délkelet-ázsiai országok képviselői előtt, akik Kína igényei miatt aggódtak a Dél-kínai-tengeren, kijelentette: „Kína nagy ország, más országok pedig kicsik, és ez egyszerűen tény.”⁸

Hszi elnök folytatta és felerősítette Hu törekvését, hogy Kína aktívan oldja meg területi vitáit és védje meg tengerentúli érdekeit. Ő, akárcsak Hu, finoman eltávolodott a béke és a fejlődés témakörétől. A Politikai Bizottság Tanulmányi értekezletén 2013-ban, amely a *Béke és Fejlődés* kérdéskörével foglalkozott, határozottan kijelentette: „Mi szeretjük a békét, és kitartunk a békés fejlődés mellett, de nem adjuk fel országunk legitim jogait és érdekeit, nem áldozhatjuk fel ezeket az érdekeket.”⁹ Hszi ugyanezt a Politikai Bizottság egy másik hasonló rendezvényén is megismételte, amely a „tengeri hatalom létrehozásával” foglalkozott.¹⁰ A területi vitákról szólva kijelentette: „Kínának készen kell lennie a különböző bonyolult helyzetek kezelésére”, illetve „a jogok védelmezését össze kell egyeztetni a stabilitás követelményeivel”, azaz a háborút mint eszközt leszámítva Kínának védelmeznie kell a szuverenitását.¹¹ „Kínának biztosítania kell az összhangot

⁷ I. m. 第二卷 [vol. 2], 519.

⁸ John Pomfret: U.S. Takes a Tougher Tone with China. *Washington Post*, 2010. július 30. <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/07/29/AR2010072906416.html>.

⁹ 中共中央党史和文献研究院 [Central Party History and Literature Research Institute of the Chinese Communist Party] ed.: 习近平关于总体国家安全观论述摘编 [Excerpts from Xi Jinping's Statements on the Concept of Comprehensive National Security Concept]. Peking, 2018, 中央文献出版社 [Central Party Literature Press], 259.

¹⁰ 习近平: 进一步关心海洋认识海洋经略海洋推动海洋强国建设不断取得新成就 [Xi Jinping: Caring More about the Ocean, Understanding the Ocean, Planning and Controlling the Ocean, and Promoting the Construction of a Maritime Great Power and Constantly Acquiring New Achievements]. 人民网 [Renmin Wang], 2013. augusztus 1. <http://cpc.people.com.cn/n/2013/0801/c64094-22402107.html>.

¹¹ Uo.

tengeri jogai és érdekei védelme, valamint széles értelemben nemzeti erejének előmozdítása között.”¹² Annak mértékében, ahogy Kína erősödött – és valójában ez történt a globális pénzügyi válság után –, Peking egyre határozottabb álláspontot foglalt el a területi viták kérdésében: 2014-ben Vang Ji külügyminisztert Kína újfajta asszertivitásáról kérdezték, mire ezt válaszolta: „Kína soha nem fog erőszakoskodni kisebb országokkal, de azt sem fogadhatjuk el, hogy a kisebb országok észszerőtlen követelésekkel álljanak elő. A terület és a szuverenitás kérdésében Kína álláspontja egyértelmű és határozott.”¹³

Másodszor, Kína nem csupán a területi vitákra figyel, de egyre növekvő mértékben a tengerentúli érdekeire is, különösen ami a Kína gazdasága számára kulcsfontosságú nyersanyagszállításokat illeti elsősorban az indiai–csendes-óceáni térségben. A 2008-as védelmi fehér könyv volt az első, amelyben szerepelt, hogy a „küzdelem a stratégiai erőforrásokért” – ami kissé homályos utalás a kőolajra – egyre intenzívebbé válik, és hogy a kínai haditengerészetnek képesnek kell lennie arra, hogy „távoli vizeken” manőverezzen.¹⁴ Majd 2009 elején Hu ezeket a „tengerentúli érdekeket” hangsúlyosan említette a nagyköveti értekezleten elmondott beszédében. Bár erről már korábban is beszélt – ti. a 2004-es nagyköveti konferencián –, a 2009-es megbeszélésen elhangzottak jelentősége sokkal nagyobb és láthatóan fontosságukban előbbre lettek sorolva, illetve kapcsolat teremtdött ezeknek az érdekeknek a védelme és Kína növekvő ereje között. Hu specifikusan a beszéde elején tett említést a tengerentúli érdekekről mondván, ezeknek az érdekeknek a számossága annak mértékében növekszik, ahogy Kína ereje nő, és hogy „minél számosabbak ezek az érdekek”, annál nagyobb

¹² Uo.

¹³ Foreign Minister Wang Yi Meets the Press. 中华人民共和国外交部 [Foreign Ministry of the People's Republic of China], 2014. március 8. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/wjbz_663308/2461_663310/t1135385.shtml.

¹⁴ Information Office of the State Council: China's National Defense in 2008. 2009. január. http://english.gov.cn/official/2009-01/20/content_1210227_3.htm.

„nyomással és ellenállással” kell Kínának számolnia.¹⁵ A korábbi beszédeitől eltérően a kínai külpolitika fontos feladatnak nevezte „Kína tengerentúli érdekeinek kitartó védelmezését, a jogok védelméhez szükséges képességek erősítését”. Beszédében egy egész fejezetet szentelt ennek a kérdésnek. Első ízben a nagy beszédek sorában ebben a mostaniban Hu kijelentette: „A tengerentúli érdekek Kína nemzeti érdekeinek fontos részét képezik.”¹⁶

A Hszí-irányítás átvette ezt a nézőpontot. Kína 2012-es védelmi fehér könyve egyértelműen a kínai tengerentúli gazdasági érdekek védelmével indít úgy, ahogy ez a korábbi dokumentumokban soha nem fordult elő. A 2013-as fehér könyv egyik alfejezete első ízben tesz említést a „tengerentúli érdekek védelméről”,¹⁷ ami a definíciója szerint a „tengerentúli nyersanyagforrásokat” és a „stratégiai fontosságú tengeri útvonalakat” jelenti. Az anyag szerint ezek az érdekek Kína biztonsági rendszerében „egyre fontosabbak”, miközben „a Kína tengerentúli érdekeit fenyegető biztonsági kockázatok erősödőben vannak”. Hszí Csin-ping 2014-es beszédében gyakran visszatért erre a kérdésre: „A tengeri útvonalak Kína külkereskedelme és energiaimportja számára a fő csatornát jelentik. A tengerhajózás szabadságának és biztonságának garantálása elsődrendű kínai érdek.”¹⁸ Majd a 2015-ös fehér könyv „Kína tengerentúli érdekei biztonságának védelmét” a hadsereg nyolc „stratégiai feladata” egyikeként nevezte meg. Kína korábban a célok kijelölésekor „általános feladatokról” és „általános célokról” beszélt, ezért a tengerentúli érdekek beazonosítása „stratégiai feladatként”

¹⁵ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 2016, 235.

¹⁶ I. m. 243–244.

¹⁷ The Diversified Employment of China's Armed Forces, 2013. Information Office of the State Council, 2013. április. http://eng.mod.gov.cn/TopNews/2013-04/16/content_4442750.htm.

¹⁸ 习近平: 携手追寻中澳发展梦想 并肩实现地区繁荣稳定 [Xi Jinping: Join Hands to Pursue the Development Dream of China and Australia and Achieve Regional Prosperity and Stability]. 人民网 [Renmin Wang], 2014. október 18. <http://cpc.people.com.cn/n/2014/1118/c64094-26043313.html>.

különösen fontos.¹⁹ A fehér könyv a tengerentúli érdekek meghatározásakor a következőket említi: „energia- és nyersanyagforrások, stratégiai tengeri útvonalak (*sea lines of communication* – SLOC), valamint a külföldön található intézmények, a személyzet és az eszközök”. Az anyag felsorolja a konkrét fenyegetéseket is, amelyek a „tengerentúli érdekek biztonságát” érinthetik: „nemzetközi és regionális zavarok, terrorizmus, kalózkodás, súlyos természeti katasztrófák és járványok”. Az anyag hangsúlyozza azt is, hogy ezek a fenyegetések mennyire komolyak, és arra a következtetésre jut, hogy Kína tengerentúli érdekeinek sérülékenysége okán ez a kérdés „nem tűr halasztást”.

Annak mértékében, ahogy a kínai erő az amerikaihoz képest növekedett, lehetséges, sőt egyre fontosabb lett, hogy Kína foglalkozzon a területi és tengerentúli érdekeivel. E cél érdekében fontossá vált a korábbihoz képest szélesebb körű katonai akciók megalapozása, ami szerepet kaphat a regionális rendépítésben.

ÉPÍTKEZŐ STRATÉGIA

A globális pénzügyi válságot követően Kína építkező stratégiájának részeként Peking a tengeri hatalom fontosságát kezdte hangsúlyozni. Kína katonai erejének korábbi szerkezete főként az amerikai erő tompítására volt optimalizálva, és nem volt alkalmas a Kína által a maga számára igényelt szigetek és vizek megtartására vagy megszerzésére, a beavatkozásra a tengerentúli érdekek védelmében, a járőrözésre a Kína számára fontos tengeri útvonalak védelmében vagy biztonsági közjavak nyújtására, ami hitelessé teszi Kína igényét a vezetésre.

¹⁹ 潘珊菊 (Pan Shanju): 中国军事战略白皮书发布 首提“海外利益攸关区” [Released White Paper on China's Military Strategy Is the First to Put Forward 'Overseas Interests Area']. 京华时报 [Jinghua Times], 2015. május 27. http://res.cssn.cn/dybg/ggdy_zz/201505/t20150527_2011778_1.shtml.

Ahogy az alábbi esetek bizonyítják, a kínai politikai és katonai textusok évtizedek óta egyértelművé teszik, hogy Kína szerint milyen képességekre van az országnak szüksége, hogy megvédje regionális érdekeit, azaz milyen eszközök szükségesek az építkező stratégia számára. Ezek a doktrinális textusok, mint a magas rangú vezetők beszédei Csou En-lajtól Liu Hua-csingig, nem hagynak kétséget afelől, hogy a repülőgép-anyahajók, a tengeralattjáró elleni hadviselésre (*anti-submarine warfare* – ASW) és a légvédelemre (*anti-air warfare* – AAW), a tengeriakna-ellenes hadviselésre alkalmas és part-raszálló képességekkel rendelkező (*amphibious warfare* – AMW) felszíni hajók egyaránt szükségesek, ha Kína fel akar készülni minden eshetőségre a Kelet- és Dél-kínai-tengeren, a Tajvani-szorosban, a Koreai-félszigeten, vagy védelmet akar nyújtani tengerentúli érdekei és a nyersanyagszállítások számára.²⁰ Más szavakkal, ahogy az esetek bizonyítják, a döntés, hogy ilyen képességeket létre kell hozni, nem azért született meg, mert Kína véleménye megváltozott ezek hatékonyságát illetően, vagy netán mert az ország pénzügyi helyzete ezt most már lehetővé tette. Ami más lett, az a politikai környezet és az ennek nyomán megszülető új stratégia.

A globális pénzügyi válságot követően Kína azt hangsúlyozta, hogy tengeri biztonsági érdekeinek védelme szükségessé teszi a beruházásokat a tengerellenőrzést lehetővé tévő platformok létrehozása érdekében. Ez különösen igaz a nyílt vízi képességekre, amelyeket korábban tudatosan elhanyagolt. Röviden, az építkező stratégia másfajta haditengerészeti beruházásokat igényel. Az Állami Tengerészeti Hivatal, amely fontos szerepet játszik Kína tengeri stratégiája civil és katonai komponensének kidolgozásában, azt érzékeltette, hogy a stratégiai váltásra nagyjából ebben az időben került sor. Kína már 2003-ban ambiciózus célokat fogalmazott meg a tengeri hatalom létrehozásával kapcsolatban, és 2004-ben arra utasította a kínai haditengerészetet, hogy „készüljön új történelmi feladatok” végrehajtására, de a végrehajtás csupán 2009-ben indult el. Ahogy a beszámoló megjegyzi: „2009-ben Kína döntött a repülőgép-anyahajó megépítéséről,

²⁰ Lásd főként a repülőgép-hordozók és felszíni hajókról szóló elemzést a fejezet későbbi részében.

ami bizonyíték arra, hogy az ország történelme új szakaszába lépett, amikor is tengeri nagyhatalommá válik.” Majd később: „A 2010–2020-as időszak kulcsfontosságú történelmi szakasz e stratégiai cél megvalósítása szempontjából, a cél, hogy Kína ezen időszak alatt közepes nagyságú tengeri hatalommá váljon.”²¹

Néhány évvel később Kína védelmi fehér könyve elsőként tesz említést arról, hogy „Kína nagy tengeri és szárazföldi ország”, és hangsúlyozza a megújult fókusz a regionális tengeri kihívásokra és a hadsereg folyamatos áthangolására ebben az irányban. A dokumentum szerint Kínának „nyílt vízi képességekre van szüksége”, ami összhangban van az építkező stratégiával, felül kell vizsgálnia a korábbi döntését, amely a *tompítási* stratégia időszakában a fontossági sorrendben hátrasorolta a repülőgép-*anyahajókat* és a nyílt vízi felszíni hajókat. A dokumentum leszögezi, hogy „az ország békés fejlődésének biztosítása szent feladat”, olyan cél, amely szükségessé teszi az aktívabb szerepvállalást az indiai–csendes-óceáni térségben. Ugyanabban az évben a Párt 18. kongresszusa számára készített munkajelentésben Hu első alkalommal beszélt arról ilyen fórumon, hogy a kínai vezetés feladata, hogy „Kína tengeri hatalommá váljon, és határozottan megvédje tengeri jogait és érdekeit.”²² A nyílt vízi fókusz immáron hivatalos lett.

A későbbi dokumentumok megerősítik ezt a fókusz. Például Hszi 2013-ban összehívta a Politikai Bizottság 2013-as munkaértekezletét, hogy megvitassák Kína „tengeri hatalommá” válását. Ezen részt vettek az Állami Tengerészeti Hivatal stratégiai részlegének munkatársai is, aki a projektért feleltek. Hszi arról beszélt, hogy Kína tengeri képességeinek javítása egy szélesebb terv része, amelynek az eredete Hu Csin-taóig nyúlik vissza:

²¹ 国家海洋局海洋发展战略研究所课题组 [Research Group of the Institute of Ocean Development Strategy, State Oceanic Administration]: 2010中国海洋发展报告 [China's Ocean Development Report 2010], 482.

²² 胡锦涛 (Hu Jintao): 坚定不移沿着中国特色社会主义道路前进 为全面建成小康社会而奋斗 [Firmly March on the Path of Socialism with Chinese Characteristics and Strive to Complete the Building of a Moderately Prosperous Society in All Respects]. 18th Party Congress Political Report, Peking, 2012. november 8.

„A 18. pártkongresszus fontos tervet fogadott el arról, hogy Kínának tengeri nagyhatalommá kell válnia. E fontos terv megvalósítása nagy és messze ható jelenséggel bír nemzeti szuverenitásunk, biztonságunk és fejlesztési érdekeink védelme szempontjából, és hogy elérjük a kínai nemzet megújulásának nagyszerű célját.” Hszi szerint Peking feladata, hogy „elősegítse Kína tengeri nagyhatalommá válását, hogy új és új sikereket érjünk el”. Nem meglepő módon Hszi többször is hangsúlyozta, hogy „erősíteni kell Kína képességét, hogy megvédje tengeri jogait és érdekeit.”²³ Li Ko-csiang miniszterelnök ugyanerről beszélt egy kormányzati munkaértekezleten a rá következő évben mondván, „a tengerek értékes nemzeti területünket jelentik.”²⁴ Valamennyivel később egy nagy hajógyárban tett látogatása során Hszi kijelentette: „A tengeri ágazat fontos szerepet játszik a nemzet túlélése és fejlődése szempontjából, rajta is áll vagy bukik a nemzet felemelkedése. Eleget kell tennie a feladatának, hogy Kína tengeri hatalommá váljon.”²⁵

Kína védelmi fehér könyvei is ezt az új stratégiát hangsúlyozzák. A 2015-ös védelmi fehér könyv leszögezi: „Szakítanunk kell azzal a hagyományos felfogással, hogy a szárazföld fontosabb, mint a tenger, nagy fontosságot kell tulajdonítanunk a tengerekkel és óceánokkal kapcsolatos ügyeknek; tengeri jogaink és érdekeink védelmének.” A dokumentum arra is kitér, hogy „Kínának modern haditengerészetet kell létrehoznia, amely alkalmas a nemzetbiztonsággal és a fejlődéssel kapcsolatos érdekeink védelmére,

²³ 习近平: 进一步关心海洋认识海洋经略海洋推动海洋强国建设不断取得新成就 [Xi Jinping: Caring More about the Ocean, Understanding the Ocean, Planning and Controlling the Ocean, and Promoting the Construction of a Maritime Great Power and Constantly Acquiring New Achievements].

²⁴ 中共中央文献研究室 [Literature Research Office of the Chinese Communist Party Central Committee]: 十八大以来重要文献选编 [Selection of Important Documents since the 18th Party Congress]. 1. kötet, Peking, 2014, 中央文献出版社 [Central Party Literature Press], 844.

²⁵ 习近平: 深入实施创新驱动发展战略 为振兴老工业基地增添新动力 [Xi Jinping: Deeply Implementing the Innovation-Driven Development Strategy to Add Momentum to the Revitalization of the Old Industrial Base]. 人民网 [Renmin Wang], 2013. szeptember 2. <http://cpc.people.com.cn/n/2013/0902/c64094-22768582.html>.

garantálja a szuverenitásunkat, tengeri jogainkat és érdekeinket, védelmezi stratégiai tengeri útvonalainkat és tengerentúli érdekeinket”. Röviden: Kínának tengeri hatalommá kell válnia.

E cél elérésének közvetlen műveleti következményei vannak, és egészen más hadsereget tételez fel; ahogy erre a dokumentum fel is hívja a figyelmet: „A part menti tengerszakaszok és a nyílt vizek védelme mint stratégiai feladat azt igényli, hogy a kínai haditengerészet fókuszában a part menti tengerszakaszok védelmét fokozatosan felváltsa a part menti tengerszakaszok védelmének és a nyílt vízi védelem együttes feladata; ehhez kombinált, többfunkciós és hatékony haditengerészeti struktúrára van szükség. A kínai haditengerészetnek ki kell fejlesztenie azon képességeit, amelyek révén alkalmassá válik a stratégiai elrettentésre és ellentámadásra, a tengeri manőverezésre, közös tengeri műveletekre, valamint átfogó védelmi és kiszolgáló funkciók ellátására.”

A fehér könyv egyik készítőjének hivatalos kommentárja folytatja ennek a gondolat kibontását: „A tengerentúli érdekek védelme szempontjából kulcsfontosságú feladat a nemzetközi békefenntartás, a nyílt vízi kíséret, a közös terrorizmusellenes műveletek és nemzetközi mentőműveletek.”²⁶ Kínának e vízió valóra váltása érdekében többet kell invesztálnia az erőmegjelenítő platformok létrehozásába, mint a repülőgép-anyahajók és a felszíni hajók, és ahogy látni fogjuk az e fejezetben tárgyalt példákban, pontosan ez történt.

REPÜLŐGÉP-ANYAHAJÓK

Hihetetlennek tűnhet, hogy egy kosárlabda-játékos, aki tizenkét évet játszott a kantoni katonai régió csapatában, fő szerepet játszon a kínai erőfeszítésekben, amelyek a repülőgép-anyahajó megszerzésére irányultak. Ám

²⁶ 于淼 (Yu Miao): 军事战略白皮书作者澎湃撰文: 首提‘海外利益攸关区’ [Author of the Military Strategy White Paper: The First Time ‘Overseas Interest Area’ Was Put Forward]. *The Paper*, 2015. május 26. https://www.thepaper.cn/newsDetail_forward_1335188.

Hszü Ceng-ping,²⁷ akit ma sokan nemzeti hősnek és „vörös kapitalistának” tartanak, kulcsfontosságú közvetítő szerepet játszott, hogy a kínai hadsereg megszerezhesse a *Varjag* anyahajó nem teljes törzsét. A *Varjag* a szovjet éra legfejlettebb anyahajóosztályába tartozott, és hosszú időn keresztül egy ukrán dokkban állt. Az elmúlt tíz évben Hszü egyre többet hozott nyilvánosságra a beszerzésben játszott szerepéről, amely megadta Kína számára az első repülőgép-anyahajóját, a *Liaoningot* és a kulcsfontosságú műszaki leírásokat, amelyek nyomán további anyahajók épülhettek.

Hszü 1971-ben lépett be a hadseregbe, ahonnan az 1980-as években távozhatott egyenesen az üzleti világba. Kereskedővállalatot alapított, amiből állítása szerint meggazdagodott, és feleségével Hongkongba költözött. Az asszony szintén kosárlabdázó volt, helyet kapott a kínai nemzeti válogatottban, és egy időben Jao Ming²⁸ édesanyjával egy csapatban játszott.²⁹ Egy évtizeddel később Hszü találkozott Ho Peng-fej altengernaggyal, aki arra kérte, vállaljon közvetítő szerepet a *Varjag* megszerzésében. Ezt követően több mint egy tucat alkalommal találkoztak. Ahogy Hu felidézte a Minnie Chan újságírónak adott interjúban, „teljesen meggyőzött és meghatott, amikor megfogta a kezemet, és ezt mondta: »kérlek, tedd meg nekem a szívességet, hogy elmész, és elhozod a hazának és a hadseregnek«”.³⁰ Hszü szerint az igazi „főnök” Csi Seng-tő³¹ vezérőrnagy, a hadsereg felderítésének vezetője volt; aki az 1990-es évek végén több százezer dollárral igyekezett megvesztegetni amerikai választási jelölteket. „Személyesen hagyta jóvá a

²⁷ Xu Zeping. (A Kiadó.)

²⁸ Yao Ming. (A Kiadó.)

²⁹ Minnie Chan: The Xu Family: From Basketball to the Aircraft Carrier. *South China Morning Post*, 2015. január 19. <https://www.scmp.com/news/china/article/1681753/xu-family-basketball-aircraft-carrier-business>.

³⁰ Minnie Chan: 'Unlucky Guy' Tasked with Buying China's Aircraft Carrier: Xu Zeng-ping. *South China Morning Post*, 2015. április 29. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacydefence/article/1779703/unlucky-guy-tasked-buying-chinas-aircraft-carrier-xu>.

³¹ Ji Shengde. (A Kiadó.)

terveket, nagy támogatást és sok szakmai tanácsot adott.”³² 1997 márciusában Hszü elvállalta a feladatot.

A nyugati ellenkezést elkerülendő – és egyébként mivel Kína ebben az időben nem akarta feladni a „rejtse el a képességeidet, és várd ki, míg eljön a te időd!” politikát, amire tekintettel egy olyan látványos lépés, mint egy anyahajó beszerzése, megijeszthetett volna másokat – Hszü és társai tudták, hogy félre kell vezetniük a világot Hszü vagyonát, szándékait és a kormányval fenntartott kapcsolatait illetően. Történetesen ezt kínai kormányzati támogatással érték el. Szinte rögtön az aláírás után Hszü munkához látott, igyekezett magáról kialakítani a különönc milliárdos imázsát, aki kimustrált anyahajót akar vásárolni, hogy kaszinóvá alakítsa át Makaóban. Annak az évnek a júniusában ő és a vállalata nagyszabású eseményt szponzorált abból az alkalomból, hogy Hongkong visszatért Kínához. Az eseményen Blackie Ko, a tajvani autós akrobata áthajtott a Houkou vízesésen a Sárga-folyón.³³ Majd augusztusban Hszü létrehozott egy üres vállalatot Makaóban Agencia Turistica e Diversoes Chong Lot elnevezéssel, és csaknem egymillió dollárt költött arra, hogy a makaói hatóságoktól megkapja az engedélyt az úszó kaszinó létrehozására.³⁴ Ezt követően Hszü csaknem harmincmillió dollárért megvásárolta Hongkong egyik legdrágább villáját. Ahogy felidézte, „az elején mindent meg kellett tennem, hogy a világ azt gondolja, személyes befektetési projektről van szó. A legegyszerűbbnek az ígérkezett, ha megveszem a város legdrágább villáját, mert a nyugatiak nem hitték, hogy

³² Uo.

³³ 张彤 (Zhang Tong): 山东人徐增平买回‘瓦良格’ [Shandong Native Xu Zengping Bought the Varyag]. 济南时报 [Jinan Times], September 30, 2011. szeptember 30. <http://jinantimes.com.cn/index.php?m=content&c=index&a=show&catid=8&id=14936>; Taiwan Stuntman Jumps China Waterfall. CNN World News, 1997. június 1. <http://www.cnn.com/WORLD/9706/01/china.jump/>.

³⁴ Minnie Chan: The Inside Story of the Liaoning: How Xu Zengping Sealed the Deal for China's First Aircraft Carrier. *South China Morning Post*, 2015. január 19. <https://www.scmp.com/news/china/article/1681755/how-xu-zengping-became-middleman-chinas-deal-buy-liaoning>.

Kína ennyi pénzt ad nekem egy ház megvásárlására.”³⁵ A villa megvásárlása a nagyszabású megtévesztési művelet része volt; Hszü képes újságokban jelent meg elegáns ruhában, divatos, vastag keretes szemüvegben a feleségével a hivalkodóan elegáns környezetben.³⁶ Hszü azt is elmondta, hogy a pénzek, amelyek a művelethez kellettek, különböző homályos forrásokból érkeztek. Például az egyik üres vállalatában tulajdoni részesedést adott el harmincmillió dollárért egy kínai állami vállalatnak, majd ahogy később elmondta: „az összes könyvelési lépésre Pekingben került sor, nem pedig Hongkongban vagy Makaóban, mert nem engedhettük meg, hogy a külvilág tudomást szerezzen kínai állami vállalatok bekapcsolódásáról.”³⁷ Az állami tulajdonú Huahszia³⁸ Bank is a donorok között volt.³⁹ Néhány gazdag hongkongi magánszemély hozzájárult a művelet finanszírozásához, egyikük még abban az évben harmincmillió dollárt adott; és „semmilyen biztosítékot nem kért”.⁴⁰ Hszü a pénzből irodát nyitott Kijévben, és némileg ráutaló módon Pekingben is. Felvett egy tucatnyi hajóépítésben és tengerészeti ügyekben jártas szakértőt, közülük Hsziao Jünt⁴¹ is, aki akkor a kínai légierő helyettes beszerzési főnöke volt. Ő kilépett a hadseregből, hogy Hszü pekingi irodáját vezethesse.⁴² A Központi Katonai Bizottság néhány korábbi

³⁵ Minnie Chan: How a Luxury Hong Kong Home Was Used as Cover in Deal for China's First Aircraft Carrier. *South China Morning Post*, 2017. augusztus 19. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2107370/how-hong-kong-luxury-home-was-used-cover-deal-chinas>.

³⁶ Uo.

³⁷ Uo.

³⁸ Huaxia. (A Kiadó.)

³⁹ 余玮 (Yu Wei): 历经周折 从“瓦良格”号到中国首艘航母诞生始末 [Through Twists and Turns, from the 'Varyag' to the Birth of China's First Aircraft Carrier]. 党史 [Party History], 2012. november 23. <http://dangshi.people.com.cn/n/2012/1123/c85037-19679177-1.html>.

⁴⁰ Chan: The Inside Story of the Liaoning.

⁴¹ Xiao Yun. (A Kiadó.)

⁴² Chan: 'Unlucky Guy' Tasked with Buying China's Aircraft Carrier.

munkatársa közvetítőként működött Hszü és a hadsereg között, hogy ha valami kiszivárog, hihető módon cáfolni lehessen.⁴³

Miután a fedőtörténet összeállt, megvolt a pénz és a személyzet, Hszü Kijevbe utazott. 1997 októberé és 1998 márciusa között keményen dolgozott, hogy lezárhassa az üzletet. Egy téli napon még azt is megengedték neki, hogy felmenjen a hajó elhagyatott, rozsdás és hó borította fedélzetére. Hszü fehér, legombolható nyakú inget, elegáns barna mellényt és némiképp oda nem illő módon North Face márkájú élénksárga tolldzsekit viselt ugyanolyan nadrággal. „Első ízben voltam anyahajón, és a mérete lenyűgözött.”⁴⁴ A rá következő hónapokban Hszü milliókat költött megvesztegetésre, és esetenként itatta az eladókat. „Úgy éreztem, mintha az alkohol teljesen átítatott volna – mesélte később. – Az utolsó, kritikusan fontos négy napban ötven üveget [Ergoutou márkájú kínai likört] hozattam. De mindig is úgy éreztem, hogy jól vagyok és józan, mert célom volt, míg az ukránok csak berúgni akartak.”⁴⁵ Végül megállapodás született az anyahajó eladásáról húszmillió dollárért, de Hszü nemcsak a hajót, hanem a dokumentációt és a motorokat is kérte, amit nem volt könnyű megindokolni, végül is kaszinóról volt szó. „A dokumentáció fontosabb, mint maga a hajó – mondogatta magának –, együtt van rájuk szükség.”⁴⁶ Végül az ukránok engedtek, és még negyvenöt tonnányi dokumentációt is felajánlottak, ami később, amikor a kínaiak átépítették a *Varjagot* és aztán megkezdték a saját anyahajóik megépítését, felbecsülhetetlen értékűnek bizonyult. Ami a gépeket illeti, amelyek sokkal fejlettebbek voltak, mint amire abban az időben Kína egyáltalán képes volt, a felek nyilvánosan azt állították, hogy korábban már kiszerezésre kerültek. Ahogy Hszü megfogalmazta, „a gépek kiszerezéséről szóló [jelentések]

⁴³ Uo.

⁴⁴ Chan: *The Inside Story of the Liaoning*.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ „瓦良格”号如何来到中国 [How the 'Varyag' Came to China]. 中国共产党新闻网 [Chinese Community Party News], 2015. január 22. <http://cpc.people.com.cn/n/2015/0122/c87228-26427625.html>.

fedőtörténetek voltak, és a nyugati országok félrevezetésére szolgáltak.”⁴⁷ A gépek valójában a hajón voltak; „vadászotjuk, gondosan bezsírozva, becsomagolva” és ma már Kína első anyahajóját működtetik.⁴⁸ Miután az üzletet lezárta, Hszü következő feladata az volt, hogy a hajót eljuttassa a Talien városbéli hajógyárba; ez négy évig tartott, mert Törökország csak nehezen adta meg az engedélyt, hogy a Fekete-tengerről a Boszporuszon keresztül kihajózhasson. Ez alkalommal már szükség volt a kínai kormány nyilvános intervenciójára. Csiang Cö-min 2000-ben látogatást tett Ankarában, ahol megígérte, hogy a török árukat beengedik Kínába. Ezen túlmenően beleegyezett több mint húsz biztonsági előírásba, és egy egymilliárd dollár összegű biztosítást is vállalt, csak hogy a hajó kihajózhasson a Földközi-tengerre.⁴⁹ 2002-ben a *Varjag* hosszú útja Talienben véget ért.

Am ekkor egy még hosszabb út kezdődött el. További hét év telt el, mielőtt a komolyabb munkálatok egyáltalán elkezdődtek, hogy a *Varjagból* működőképes repülőgép-anyahajó legyen. Az összes rafinált félrevezetés, a gondos tervezés, a diplomáciai manőverek és az elképesztő költségek (összesen százhuszmillió dollárt költöttek a tranzakcióra) eredménye lehangelő módon hosszú várakozás lett. Az anyahajó beszerzése befektetés volt a jövő nyílt vízi flottájába. Am Kína számára ez a jövő, miután el akarta kerülni a konfliktust az Egyesült Államokkal és a szomszédaival, egyelőre nem érkezett el.

Miután a *Varyag* kikötött Talienben, Csiang és Hu a rá következő évben megnézte: ám ahelyett, hogy engedélyt adtak volna a felújításra, amivel

⁴⁷ Chan: *How a Luxury Hong Kong Home Was Used as Cover in Deal for China's First Aircraft Carrier*.

⁴⁸ Minnie Chan: *Mission Impossible: How One Man Bought China Its First Aircraft Carrier*. *South China Morning Post*, 2015. január 18. <http://www.scmp.com/news/china/article/1681710/sea-trials-how-one-man-bought-china-its-aircraft-carrier>.

⁴⁹ 张彤 (Zhang Tong): 山东人徐增平买回“瓦良格” [Shandong Native Xu Zengping Bought the Varyag]; Minnie Chan: *Mission Impossible II: The Battle to Get China's Aircraft Carrier Home*. *South China Morning Post*, 2015. január 20. <https://www.scmp.com/news/china/article/1682731/mission-impossible-ii-battle-get-chinas-aircraft-carrier-home>.

működőképessé lehetett volna tenni a hajót, csupán tanulmányokat engedélyeztek a felújítás mikéntjéről, amelyeket 2004–2005 folyamán végeztek el.⁵⁰ Amikor a tanulmányok végére értek és a Központi Katonai Bizottság jóváhagyását adta, a hajót bevontatták az egyik dokkba, ahol megtisztították, újrafestették, korróziótól védő bevonattal látták el, és hajótörzsen alapvető állagmegőrző munkálatokat végeztek.⁵¹ A munkákat 2005 decemberében fejezték be, ezt követően a hajó több évig állt, vagy ahogy egyes kínai források fogalmaztak, „három év csend” következett anélkül, hogy nagyobb munkákba fogtak volna.⁵² Egyes források szerint a hajó belső részeiben folytak munkálatok, de Kína még nem áll készen arra, hogy egy repülőgép-anyahajó programjának politikai és stratégiai költségeit vállalja, így nagyobb munkák, amelyek a külföld számára is felfedezhetőek lettek volna, nem kezdődtek. A kínai védelmi ügyekkel foglalkozó Tudományos, Technológiai és Ipari Bizottság (COSTIND) még 2008-ban is arról adott számot a közvélemény előtt, hogy nagyobb munkák elvégzésére még nem került sor.⁵³

Csupán a globális pénzügyi válságot követően indult el a komolyabb munka.⁵⁴ Az Állami Tengerészeti Hivatal szerint, amely e stratégia haditengerészeti komponenséért felel, ez része volt az átfogó stratégia módosítá-

⁵⁰ 余玮 (Yu Wei): 历经周折 从“瓦良格”号到中国首艘航母诞生始末 [Through Twists and Turns, from the 'Varyag' to the Birth of China's First Aircraft Carrier].

⁵¹ 瓦良格号航母对中国意义 国家战略金钱买不来 [The Significance of the Varyag Aircraft Carrier to China's National Strategy Is Something That Cannot Be Purchased with Money]. 新浪财经 [Sina.com], 2015. március 24. <http://mil.news.sina.com.cn/2015-03-24/1058825518.html>.

⁵² 熊松策 (Xiong Songce): 不远万里来到中国的“瓦良格”号 [The 'Varyag' That Came All This Distance]. 科技导报 [Science and Technology Review] 30, no. 5, 2012, 15–17. Ez időnként a 2002–2005, illetve a 2005–2008 közötti időszakra utal; a 2005-ben végzett tevékenység főként a hajótest használhatóvá tételére irányult.

⁵³ 中國宣布已擁有製造現代航母的技術 [China Announced That It Has the Technology to Manufacture Modern Aircraft Carriers]. Radio Free Asia, 2008. augusztus 25., https://www.rfa.org/cantonese/news/china_military-08252008112237.html.

⁵⁴ 余玮 (Yu Wei): 历经周折 从“瓦良格”号到中国首艘航母诞生始末 [Through Twists and Turns, from the 'Varyag' to the Birth of China's First Aircraft Carrier].

sának. A 2010-es jelentés egyértelműen fogalmaz e módosítás tekintetében: „2009-ben Kína tervbe vette repülőgép-anyahajók építését. Ez arra utal, hogy Kína történelmének új szakaszába lépett, amikor is tengeri nagyhatalommá válik.”⁵⁵ Egyesek szerint, akik kínai katonai forrásokra hivatkoznak, a kínai repülőgép-anyahajó-programot a Politikai Bizottság 2009. áprilisi kibővített ülésén hagyták jóvá, és hogy a döntés korántsem volt egyszerű, mert többen attól tartottak, hogy a lépés „felerősítheti a szomszédos országok félelmeit a kínai katonai fenyegetéssel kapcsolatban.”⁵⁶ Egy hónappal a Politikai Bizottság állítólagos ülése után 2009 májusában az anyahajót új dokkba vontatták át, a projekt új vezetőt kapott (Jang Lej),⁵⁷ és szerződést írtak alá a talieni hajógyárral, az anyahajó eredeti szovjet zászlóját és nevét bevonták, és a komoly munkák hamarosan elindultak.⁵⁸ Az átépítés 2009 májusa és 2011 vége között nagyjából tizenöt hónapig tartott.⁵⁹

Nagyjából ebben az időben – valószínűleg már 2009-ben – Kína megkezdte saját anyahajójának tervezését a *Varjag* dokumentációja alapján (002 típus). A tervezés 2013-ban indult, az építkezés 2015-ben, a tengeri tesztek

⁵⁵ 国家海洋局海洋发展战略研究所课题组 [Research Group of the Institute of Ocean Development Strategy, State Oceanic Administration]: 2010中国海洋发展报告 [China's Ocean Development Report 2010], 482.

⁵⁶ Kenji Minemura: Beijing Admits It Is Building an Aircraft Carrier, *Asahi Shimbun*, december 17, 2010.

⁵⁷ Yang Lei. (A Kiadó.)

⁵⁸ A Changsha Evening News műsorában interjút készítettek Yang Leivel a Hunan Satellite TV csatornán; az átiratok több weboldalon is elérhetőek. Lásd 肖永根 (Xiao Yonggen): 杨雷: 我为祖国监造航母 [Yang Lei: I Supervised and Built an Aircraft Carrier for My Homeland]. 绝对忠诚 [Absolute Loyalty], 湖南 [Hunan], 湖南卫视 [Hunan Satellite TV], 2014. http://tv.81.cn/2014/2014-08/01/content_6075529.htm; 余玮 (Yu Wei): 历经周折 从“瓦良格”号到中国首艘航母诞生始末 [Through Twists and Turns, from the 'Varyag' to the Birth of China's First Aircraft Carrier].

⁵⁹ 常雪梅 (Chang Xuemei) – 程宏毅 (Cheng Hongyi): 我军航母建设: 5月完成30月工作量 1个部门15人牺牲 [Our Military's Aircraft Carrier Construction: 30 Months of Work Completed in 15 Months]. 人民网 [People's Daily Online], 2013. június 1. <http://pc.people.com.cn/n/2013/0601/c87228-21699891.html>.

2018-ban.⁶⁰ A harmadik anyahajó (003 típus) 2015 óta épül, a hírek szerint lapos tetejű (flattop) lesz, nem rámpás, és elektromágneses katapulttal rendelkezik majd.⁶¹ Kínai haditengerészeti források szerint további 003 típusú anyahajók várhatók. És végül egy atommeghajtású (004 típusú) is fejlesztés alatt áll; a hírt az illetékes kínai vállalat (China Shipbuilding Industry Corporation – SCIC) véletlen kiszivárogtatásának köszönhetjük.⁶² Összességében a fenti beszerzési ütemterv azt mutatja, hogy a váltás az anyahajóra épülő haditengerészetre a globális pénzügyi válságot követően gyors volt; Kína nagyon gyorsan feladta a korlátokat az anyahajóprogrammal kapcsolatosan, és lázas munkával egy évtized alatt két komplett repülőgép-anyahajót állított hadrendbe, további egy hamarosan elkészül, egy negyedik építés alatt áll, ezen túlmenően folyik az atommeghajtású anyahajók tervezése.

Ezek a tények fontos kérdést vetnek fel: mi az oka annak, hogy a dolog lényegét tekintve Kína 2009-ben indította el az anyahajóprogramját? Ahogy a 4. fejezetben láthattuk, a várakozásokkal ellentétben az okot nem abban kell keresni, hogy Kína milyen mértékben volt képes e feladat elvégzésére, és abban sem, hogy a bürokratikus ellenállás okozta volna a késedelmet, hiszen a hadsereg és a Politikai Bizottság támogatta a programot. A fentiek egyike sem ad magyarázatot arra, hogy Kína miért állt át az anyahajóprogramra 2009-ben.

⁶⁰ China Launches Second Aircraft Carrier. *Xinhua*, 2017. április 26. http://www.xinhuanet.com/english/2017-04/26/c_136237552.htm.

⁶¹ Liu Zhen: Three Catapult Launchers Spotted in Image of China's New Aircraft Carrier. *South China Morning Post*, 2018. június 20. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacydefence/article/2151703/chinas-newest-aircraft-carrier-likely-have-catapult>.

⁶² Liu Zhen: China Aims for Nuclear-Powered Aircraft Carrier by 2025. *South China Morning Post*, 2018. február 28. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacydefence/article/2135151/china-aims-nuclear-powered-aircraft-carrier-2025>; Jeffrey Lin – Peter W. Swinger: A Chinese Shipbuilder Accidentally Revealed Its Major Navy Plans. *Popular Science*, 2018. március 15. <https://www.popsci.com/china-nuclear-submarine-aircraft-carrierleak/>.

Vannak, akik szerint a nyílt vízi haditengerészet Kína számára nemzeti büszkeség dolga volt, megint mások szerint megváltoztak az anyahajók hasznosságával kapcsolatos vélemények, ám ezek a magyarázatok ugyanezen okoknál fogva nem kielégítők – Kína régóta fontosnak tartotta az anyahajók szerepét a regionális konfliktusokban. Ha a mozgatórugó a státusz lett volna, nem Kína stratégiai érdeke, a Párt gondoskodhatott volna egy alig működőképes anyahajó beállításáról csak a show kedvéért, és átalakíthatta volna katonai célokra (mint Brazília vagy Thaiföld tette), amikor Tienanmen után a hasznossága leginkább megkérdőjeleződött. Ám nem ezt tette, sőt a politikai kockázatra tekintettel egyenesen megtagadta a *Varjag* megvásárlását, és a három másik anyahajót, amelyet megvásárolt (a HMS *Melbourne*, a *Minszk* és a *Kijev*), beolvasztották, vagy szórakozóhelyé, illetve szállodává alakították át ahelyett, hogy katonai célra használták volna fel.⁶³ Az azóta eltelt időben Kínának az anyahajókkal kapcsolatos ambíciói messze meghaladták azt, amit a státusz igényelne; e pillanatban Peking 4–6 anyahajót, kísérő anyahajó harci csoportokat épít, továbbá az utánpótlást biztosító infrastruktúrát és tengerentúli létesítményeket hoz létre. Mindezek eredményeként Kína haderejének szerkezete tartósan megváltozik.

Az eseményeknek erre a menetére az a magyarázat a leginkább hihető, egyszersmind a legegyszerűbb, mely szerint Kína több mint ötven éven keresztül pontosan tudta, hogy a repülőgép-anyahajó és a nyílt vízi haditengerészet hasznos a stratégiai céljai szempontjából különösen a saját régiójában. Már 1970-ben Hsziiao Csin-kuang,⁶⁴ a kínai haditengerészet első parancsnoka ezt mondta: „A kínai haditengerészetnek szüksége van repülőgép-anyahajóra; ha a flotta anyahajó nélkül működik a nyílt vizeken, nem biztosított a légi fölény, légi fölény nélkül pedig nincs győzelem.”⁶⁵

1973-ban Csou En-laj miniszterelnök az anyahajókat egyenesen a nem-

⁶³ Chan: How a Luxury Hong Kong Home Was Used as Cover in Deal for China's First Aircraft Carrier.

⁶⁴ Xiao Jinguang: (A Kiadó.)

⁶⁵ 余玮 (Yu Wei): 历经周折 从“瓦良格”号到中国首艘航母诞生始末 [Through Twists and Turns, from the 'Varyag' to the Birth of China's First Aircraft Carrier].

zeti függetlenséggel hozta összefüggésbe: „A Nansa-⁶⁶ és a Hszisa-⁶⁷ szigeteinket a Vietnámi Köztársaság (Dél-Vietnám) tartja megszállás alatt; anyahajó híján a kínai haditengerészet nem bocsátkozhat harcba, mert csak szuronyokkal tudna harcolni.”⁶⁸ Kínai katonai vezetők évekkel később is ugyanennek a véleménynek adtak hangot: 1986 novemberében Liu Hua-
csing egy munkacsoport tagja volt, amely a haditengerészet fejlesztésének a stratégiai kérdéseit tanulmányozta és amelyben katonai és polgári vezetők vettek részt az államigazgatás valamennyi területéről. Ahogy emlékirataiban fogalmazott, „a csoport tagjainak véleménye szerint Kína tengeri jogainak és érdekeinek védelme, Nansa és Tajvan visszaszerzése és más stratégiai körülmények kezelése azt igényli, hogy építsünk repülőgép-anyahajót.”⁶⁹ Liu gondolatmenete szerint pusztán felszíni hajókkal repülőgép-anyahajó híján nehéz lesz biztosítani Kína érdekeit. A rá következő évben a hadsereg vezérkara előtt kijelentette: „A haditengerészet felépítése szempontjából eddig rombolókkal, fregattokkal és tengeralattjárókkal foglalkoztunk. További kutatás eredményeként arra a következtetésre jutottunk, hogy légi támogatás nélkül ezek az egységek nem tudnak hatékonyan működni a szárazföldi bázisú harci repülőgépek akció rádiuszán kívül, de még az akció rádiuszon belül (l. Tajvan-forgatókönyv) sem képes a légi támogatás időben rendelkezésre állni válság idején.”⁷⁰ Liu emlékirataiban megemlíti, hogy a vezérkar általánosságban egyetértett a helyzet értékelésével, és továbbította a repülőgép-anyahajó beszerzésére vonatkozó elképzeléseket, ami mind arra utal, hogy legkorábban 1987 óta a szűkebb helyi konfliktusokkal fog-

⁶⁶ Nansha. (A Kiadó.)

⁶⁷ Xisha. (A Kiadó.)

⁶⁸ Ez az idézet több forrásban is megjelenik. Lásd Andrew Erickson: China's Ministry of National Defense: 1st Aircraft Carrier 'Liaoning' Handed Over to PLA Navy. 2012. szeptember 25. <https://www.andrewerickson.com/2012/09/chinas-ministry-of-national-defense-1staircraft-carrier-liaoning-handed-over-to-pla-navy/>; Huang Jingjing: Chinese Public Eagerly Awaits Commissioning of Second Aircraft Carrier. *Global Times*, 2016. április 6. <https://www.globaltimes.cn/content/977459.shtml>.

⁶⁹ 刘华清 (Liu Huaqing): 刘华清回忆录 [Memoirs of Liu Huaqing], 478.

⁷⁰ I. m. 479–480.

lalkozó kínai vezetés hangsúlyozta az anyahajó fontosságát. Ez a felfogás a hidegháború után sem változott. 1995-ben egy magas szintű megbeszélésen, amely az anyahajó kérdésével foglalkozott, Liu kijelentette: „A Dél-kínai-tenger védelme, a békés újraegyesítés Tajvannal, a tengeri jogok és érdekek védelme mind azt igénylik, hogy rendelkezünk repülőgép-anyahajóval.”⁷¹ Az 1990-es évek elején mindez kiegészült azzal, hogy Kína egyre nagyobb mértékben függ tengerentúli erőforrásoktól és nyersanyagoktól, ami ugyancsak növeli az igényt az Indiai-óceánt elérni képes repülőgép-anyahajó iránt.

Ha az elmozdulás Kína ilyen irányú ambícióiban nem a képességek, a bürokratikus politika, a státuszszempontok terén bekövetkezett változások miatt történt, és nem is az anyahajók hasznosságával kapcsolatos változások okozták, akkor mégis mi? A választ Kína átfogó stratégiájában kell keresnünk. Bár Peking tudatában volt annak, hogy az anyahajó milyen mértékben hasznos a helyi konfliktusokban és a tengerellenőrzés megvalósításában, de ezek a szempontok nem illettek Kína *tompítási* stratégiájába. Peking engedélyezte tanulmányok készítését, a tervezési munkálatokat a jövőbeni anyahajó-kötél felállítására, de kivárt a program elindításával addig, míg úgy nem gondolta, hogy az idő alkalmas. A 2008-as globális pénzügyi válságot követően az időzítés sokat javult, így Kína most már koncentrálhatott arra, hogy „aktívan végrehajtsa dolgokat”, szemben a korábbiakkal, amikor „elrejtette a képességeit és várt, hogy eljőjön az ideje”. Így aztán Kína nem rejtette véka alá, hogy regionális hegemonia építésébe kezdett, ami azt jelenti, hogy előresorolt esetleges konfliktusokat a szomszédaival, lépéseket tett a tengerellenőrzési képességek létrehozása érdekében, kifejlesztett partaszálló és a kommunikációs tengeri útvonalak melletti járőrözést lehetővé tevő képességeket. E képességek létrehozása során Peking immáron nem aggódott a költségek miatt, amelyeket a szomszédok vagy az Egyesült Államok nyugtalansága jelenthet. Ugyanezen oknál fogva a nagyobb, repülőgép-anyahajóra épülő haditengerészet létrehozása stratégiai cél lett, aminek most jött el az ideje.

⁷¹ 刘华清年谱 [Liu Huaqing Chronicles], 1916–2011. 下卷 [vol. 3], Peking, 2016, 解放军出版社 [Liberation Army Press], 1195.

A leginkább meggyőző ellenvetés e gondolatmenettel szemben úgy foglalható össze, hogy Kínának az anyahajóprojekttel kapcsolatos tervei előre meghatározott modernizációs ütemterv szerint haladtak, azaz a dolog lényegét tekintve az átfogó stratégiától függetlenül. E vélekedés szerint a program 2009-es indítása inkább csak véletlen egybeesés, igazán nincs köze a 2008-as globális pénzügyi válsághoz vagy az elmozduláshoz az átfogó stratégiában. Az anyahajó-építés komplex, hosszú átfutási idejű, így aligha valószínű, hogy a 2009-es indításnak köze lehet valamihez, ami 2008-ban történt.

Ez meggyőzőnek tűnő érv, de nem feltétlenül igaz. Például igaz ugyan, hogy Kína az 1990-es években, illetve a 2000-es évek elején visszafogottságot tanúsított, de eközben előkészületeket tett, hogy azonnal elindíthassa az anyahajó-építési programot, ha a döntés megszületik. Ezért készítettett tanulmányt az anyahajóról indítható légierő tárgykörében, pénzt fordított a releváns anyahajó-építési technológiák megismerésére, állami segítséggel megszerezte a *Varjag* anyahajót, politikai szinten interveniált, hogy a hajó áthajózhasson a Boszporuszon, megbízást adott a hajó tervrajzainak tanulmányozására, tervet készíttetett a *Varjag* felújítására, sőt néhány tanfolyamot is elindított az anyahajóról indítható légierővel kapcsolatos ismeretek elsajátítására. Mindezek az előkészületek azt eredményezték, hogy Kína készen állt a program azonnali elindítására, amint úgy ítélte meg, hogy a stratégiai feltételek alkalmasak. A legtöbb előkészítő lépésre titokban került sor, mert nagyon világos és kemény korlátok voltak a tekintetben, hogy Kína mit hajlandó jóváhagyni. A globális pénzügyi válság előtt Kína megállt az egyértelmű lépések megtétele előtt, mert azok elidegeníthettek volna másokat; nem vitette át az anyahajót egy másik (látható) dokkba, amely alkalmas a felújítás elvégzésére, nem illesztette be a *Varjagot* a kínai haditengerészet rendszerébe, és nem indította el egy (pláne nem négy) anyahajó építését. Mindezen lépésekre feltétlenül szükség lett volna, ha Kína nyílt vízi flottát akar magának, de mert ezek a lépések elmaradtak, az anyahajóprogram is leállt.

A késedelmet az anyahajóprogram végrehajtása terén nem valamifajta technokrata modernizációs ütemterv okozta, hanem nagyon is valószí-

nűen politikai természetű volt, amelyet átfogó stratégiai megfontolások határoztak meg néhány körülményre tekintettel. Először is, ahogy arról a 4. fejezetben szó volt, és ez az esettanulmány is bizonyítja, a pártvezetés attól tartott, hogy elidegenítheti Kína szomszédait és az Egyesült Államokat, ezért a múltban a legmagasabb szinten hozott döntéseket a program elhalasztásáról; Csiang Cö-min nem engedélyezte magának a programnak az elindítását, csupán előzetes kutatásokat hagyott jóvá. Másodszor, ha Kína előre meghatározott modernizációs ütemterv alapján készült az anyahajó építésére, nehéz pusztá egybeesésnek gondolni, hogy a program elindítása éppen 2009-re esett – amikor Kína felülvizsgálta átfogó stratégiáját –, és nem egy másik évre. Ráadásul a 2009-ben jóváhagyott fészített átalakítási és építési ütemterv több év viszonylagos csendje után született meg, ami arra utal, hogy dolgok nem előre elhatározott ütemterv szerint haladtak. Harmadszor, Kína nem egyszerően megkezdte a *Varjag* átalakítását, nem titkolt módon további anyahajók építését is megkezdte, ami ismét csak arra utal, hogy nem volt előre rögzített ütemterv; a dolgok ilyen alakulására valójában a stratégia módosítása ad magyarázatot. Negyedszer, ahogy arról korábban már szó volt, az Állami Tengerészeti Hivatalból származó mértékadó dokumentumok szerint a kulcsév 2009 volt, amikor a kínai politikai vezetés stratégiai döntést hozott az anyahajóprogramról, és más dokumentumok is arra utalnak, hogy a programot a Politikai Bizottság 2009-ben hagyta jóvá.

Összefoglalva: Bár Kína a lehetőségei és a képességei, valamint a stratégiai érdekei adottak voltak, hosszú időn keresztül lemondott a repülőgép-anyahajó építéséről, mert *tompítási* stratégiát folytatott, és tudta, hogy az anyahajóprogram elindításával rossz üzenetet küldene az Egyesült Államoknak és a szomszéd államoknak, miközben változatlanul rendkívül sebezhető lenne egy esetleges támadással szemben. A 2008-as globális pénzügyi válságot követően Kína a regionális *rendépítést* helyezte előtérbe, és már nem érezte szükségesnek, hogy az Egyesült Államok vagy a szélesebb régió nyugtalanítása okán korlátozza magát. A repülőgép-anyahajók ismert adottságai most már teljes mértékben összhangban voltak

Kína saját stratégiai érdekeivel, amelyek egyre inkább a tengeri szuverenitás kikényszerítéséről és a régiós beavatkozási képesség létrehozásáról szólnak. Ily módon Kína csatlakozott a repülőgép-anyahajót felvonultató nagyhatalmak sorához.

FELSZÍNI HAJÓK

Kína stratégiájának módosítása a globális pénzügyi válság után nem kizárólag arról szólt, hogy ismét a repülőgép-anyahajó felé fordult, szélesebb értelemben történtek változások a felszíni flottája tekintetében. Peking megértette, hogy a képességek, mint a partraszálló hadviselés (*amphibious warfare* – AMW), a tengeralattjáró elleni hadviselés (*anti-submarine warfare* – ASW), a légvédelem (*anti-air warfare* – AAW) és a tengeriakna-ellenes hadviselés (*mine countermeasure* – MCM) fontos szerepet játszanak azokban a műveletekben, amelyek a regionális rendépítést célzó stratégia számára szükségesek. Ám ezeknek a képességeknek a létrehozását évtizedeken keresztül nem tekintette prioritásnak. Ehelyett a felszíni hajók elleni hadviselést (*anti-surface warfare* – AsuW) sorolta előre. Ez felvet egy kérdést: miért részesítette módszeresen előnyben két évtizeden keresztül az AsuW-képességek létrehozását az összes többi fontos felszíni hadviselési képességgel szemben, és miért váltott irányt 2008 után? Ebben a részben azt igyekszem bizonyítani, hogy az elmozdulás az átfogó stratégiában a *tompítás* felől az *építkezés* felé magyarázatot ad a felszíni flotta szerkezetében bekövetkezett változásokra. Foglalkozom az elmozdulással 1. a fő felszíni hadviselési képességek egésze, 2. az MCM-hajók és 3. az AMW-be eszközölt beruházások terén.

FONTOSABB FELSZÍNI HARCOLÓ EGYSÉGEK

Amint arra az egyik értékelés felhívja a figyelmet, az 1990–2000-es évek folyamán Kína főbb felszíni harcoló egységeinek mindegyike „nagyon hatásos, hajók ellen bevethető rakétákkal” volt felszerelve, bár továbbra is csak korlátozott AAW- és ASW-képességekkel rendelkezett.⁷² Az idők folyamán Kína többször is korszerűsítette a felszíni hajók elleni hadviselő képességeit, ami hasznos az amerikai erő *tompítására* irányuló stratégia számára, de eközben elhalasztotta a beruházásokat azoknak a légvédelmi és tengeralattjáró elleni hadviselő képességeknek a létrehozásába, amelyek a tengerellenőrzésre, a tengeri útvonalak védelmére vagy a partraszálló műveletek végzésére szolgálnak, és amelyek a regionális rendépítési stratégia számára szükségesek – jöllehet a lehetőségei meglettek volna. A dolgok akkor változtak, amikor megtörtént az elmozdulás az átfogó stratégiában az *építkezés* irányába.

A szkeptikusoknak talán kétségeik lesznek, hogy az átfogó stratégia terén történt elmozdulás magyarázza ezt a döntést, és hivatkozhatnak a *kapacitáskorlátokra* mint magyarázó tényezőre. Felhozhatják, hogy a túlzott mértékű beruhások a felszíni hajók elleni hadviselési képességek létrehozásába és a túlzottan kis mértékű beruházások a légvédelmi és a tengeralattjáró elleni hadviselési képességekbe egyszerűen azzal magyarázhatók, hogy az utóbbiak pénzügyi és szervezeti értelemben nagyobb kihívást jelentenek. Ám az alaposabb elemzés alapján egyértelmű, hogy a dolgok ennél bonyolultabbak. Kína valóban nem ruházott be a felszíni hajók elleni hadviselési képességek létrehozásába, de nem azért, mert úgy vélte, hogy az utóbbi nehéz vagy drága; egyszerűen úgy gondolta, másfajta döntésre van szüksége. Kínai elemzők hosszú ideje tanulmányozták a szovjet stratégiákat, amelyek tömeges rakétatámadásokat irányoztak elő az amerikai repülőgép-anyahajók ellen: „ha [az amerikai repülőgép-anyahajó] egy időben nagyszámú, különböző precíziós platformokról indított rakétával szembesül, az egyetlen műveleti lehetőség számára, hogy a nagyobb technológiai fejlettségére

⁷²Lim: *China's Naval Power*, 74.

támaszkodva egyenként pusztítsa el az ellenséget”, ám ezzel kudarcot vall.⁷³ A kínai Katonai Tudományok Akadémiája által a cirkálórakéták tárgykörében kiadott könyv egyértelműen fogalmaz: „nem kétséges, hogy a jövő tengeri ütközeteiben a repülőgép-anyahajó lesz a legfontosabb célpont”, ti. a cirkálórakéta-csapások célpontja.⁷⁴ Kínai források szerint ha a rakétákat tömegesen vetik be, az anyahajó vezette harci csoport aligha lesz képes javítani ezeken a rossz arányokon.⁷⁵ Nem véletlen, hogy egy mértékadó amerikai forrás szerint a régióban Kína hétszer annyi rakétát rendszeresített, mint az amerikai Haditengerészet.⁷⁶

A felszíni hajók elleni hadviselés hangsúlyozása egyértelműen visszaköszön Kínának a felszíni hajók *beszerzésére* vonatkozó döntéseiben. A hidegháború utáni első kínai rombolók – a *Luhu* osztály – nagyságrendekkel jobb felszíni hajók elleni fegyverzettel rendelkeztek, mint az elődeik (az egyébként jó képességű YJ–83 osztály), ám változatlanul rendszeresítve maradtak a nagyon elavult, tengeralattjáró elleni aknavetők és légvédelmi rendszerek (HQ–7).⁷⁷ 1997-ben Kína rendszerbe állította a *Luhai* osztályt, amely radarral nehezebben felfedezhető, jobb a hajtóereje, de légvédelmi fegyverze nem változott az elődjéhez képest, a tengeralattjáró elleni képességei (torpedók és kis számban helikopterek) pedig csak szerény mértékben javultak, és nem rendelkezett fejlett észlelképességekkel. Nem véletlen, hogy Kína beszerezett Oroszországtól négy *Sovremenny* osztályba tartozó rombolót, amelyeket a felszíni hajók elleni hadviselés céljaira kifejlesztett Sunburn/Moskit típusú rakétákkal szereltek fel, mely utóbbiak állítólag „jobbak, mint amerikai felszíni hajó ellen bevethető bármely cirkálórakéta”.

⁷³ Lásd Tai Ming Cheung: *Growth of Chinese Naval Power*. Singapore, 1990, Institute of Southeast Asian Studies, 40.

⁷⁴ Idézi Dennis M. Gormley – Andrew S. Erickson – Jingdong Yuan: *A Low-Visibility Force Multiplier: Assessing China's Cruise Missile Ambitions*. Washington, 2014, NDU Press, 62.

⁷⁵ I. m. 79.

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ Lim: *China's Naval Power*, 76.

ta”, és amelyeket kimondottan amerikai repülőgép-anyahajó harci csoport elleni bevetésre fejlesztettek ki.⁷⁸ Mindazonáltal ezek az új hajók a kínaihoz hasonló tengeralattjáró elleni képességekkel is rendelkeztek, és csak kevésse jobb légvédelmi fegyverekkel, amelyek a dolog lényegét tekintve „pontvédelmi (egy objektum vagy kis terület védelmére kialakított) fegyverzeteknek” számítanak 15 tengeri mérföldnél kisebb hatósugárral.⁷⁹ Kína ezt követően kezdett el kísérletezni új rombolómodellekkel, mint a *Lucsou*,⁸⁰ a *Lujang*⁸¹ I és a korai *Lujang II* osztályok, amelyeket 2005 és 2007 között állítottak rendszerbe; ezek általában elég gyenge minőségű tengeralattjáró elleni technológiával és pontvédelmi képességekkel voltak ellátva, az utóbbi légvédelmi célokra. Kína fregattmodernizációs programja hasonló úton haladt és ami szintén sokatmondó, Kína hatalmas számú, kis rakétahordozó hajót gyártatott le, amelyek gyakorlatilag nem képesek a túlélésre, ezen túlmenően ki tudott állítani nyolc jó minőségű YJ–83 típusú felszíni hajó elleni cirkálórakéta-rendszert, de nem rendelkezett érdemleges légvédelemmel és tengeralattjáró elleni hadviselési képességekkel. Az Office of Naval Intelligence évtizedeken keresztül arról számolt be, hogy a kínai haditengerészet „fő erőssége” változatlanul a felszíni hajók elleni hadviselés.⁸²

Ha prioritásnak tekintette volna, Kína gond nélkül beszerezhetett volna légvédelmi vagy a tengeralattjáró elleni hadviselés céljait szolgáló fegyverrendszereket. Például ami a légvédelmet illeti, a kínai *Luda*, *Luhu*, *Luhai*, *Sovremenny* és *Lucsou* osztályok mindegyike viszonylag gyenge pontvédelmi fegyverzettel rendelkezett dacára annak, hogy importálhatott volna jobbakat is Oroszországból. Csupán a Type–52 *Lujang* DDG (távírányítású

⁷⁸ Roger Cliff: *China's Military Power: Assessing Current and Future Capabilities*. New York, 2015, Cambridge University Press, 64.

⁷⁹ Bernard D. Cole: *The Great Wall at Sea: China's Navy Enters the Twenty-First Century*. Annapolis, 2001, Naval Institute Press, 99.

⁸⁰ Luzhou. (A Kiadó.)

⁸¹ Luyang. (A Kiadó.)

⁸² The PLA Navy: New Capabilities and Missions for the 21st Century. Washington, 2015, Office of Naval Intelligence, 16.

rakétával felszerelt romboló) és annak is csupán egy variánsa (Type-52C) kapott egyedül jó minőségű légvédelmi rendszert, a HHQ-9 jelűt.⁸³ Ami a jó minőségű tengeralattjáró elleni hadviselést illeti, Kína még a 2010-es években is tengeralattjáró elleni aknavetőket állított be, bár a torpedó hatékonyabb és viszonylag olcsó is. 1997-ben történt első ízben, hogy Kína az egyik hadihajón ASW torpedókat rendszeresített, és csupán 2005-ben jelent meg az első vontatott szonáreszköz.⁸⁴ Ezzel szemben India az 1980-as évek óta rendszeresített ASW torpedókat (a *Rajput* osztályú rombolókon és az *Abhay* osztályú korvetteken), és már az 1990-es évek óta alkalmazott vontatott szonáreszközöket (a *Delhi* osztályú rombolókon és a *Brahmaputra* osztályú fregattokon), ami arra utal, hogy erre Kína is képes lett volna. Szélesebb értelemben Kína soha nem tett komoly erőfeszítést az orosz *Udaloy* osztályú romboló megszerzésére, amelynek fejlett tengeralattjáró elleni és légvédelmi képességei vannak, és a kifejlesztése azt a célt szolgálta, hogy kiegészítse a *Sovremenny* osztályú rombolók felszíni hajók elleni harci képességeit, amiből Peking viszont vásárolt az oroszoktól.

Mindez minden jel szerint megváltozott azt követően, hogy Kína átfogó stratégiájában elmozdulás következett be az építkezés irányába. 2012-ben Kína első ízben drámaian javított AAW- és ASW-képességein, amikor rendszeresítette a fejlett *Lujang II* modellt. Ami az AAW-t illeti, bevezetésre került egy „Aegis-hez hasonló” rendszer (az Aegis amerikai integrált haditengerészeti fegyverzet), és megjelentek az „első kínai hadihajók, amelyek jó teljesítményt nyújtanak az AAW-feladatok ellátása terén, ami létfontosságú a *Liaoning* anyahajó védelme szempontjából”.⁸⁵ Érdekes módon ennek az osztálynak az utolsó gyártási éve 2005, ezt követően semmi, majd 2010 és 2012 között négyet gyártottak belőle nyilván azért, hogy a repülőgép-anyahajók mellett kísérő feladatot lássanak el. Amikor a modell véglegesítésre

⁸³ Cole: *The Great Wall at Sea*, 102.

⁸⁴ Az 1980-as évek végén készült Luda átszerelések biztosíthatták bizonyos hajóknak ezt a képességet, de ez teljesen haszontalan volt, mert a szonár alig bír működni a zaj miatt.

⁸⁵ Bernard D. Cole: *China's Carrier: The Basics*. USNI News, 2012. november 27. <https://news.usni.org/2012/11/27/chinas-carrier-basics>.

került, Kína megkezdte a *Lujang III* osztály gyártását, amelynek minden darabját ezekkel a korszerű ASW- és AAW-képességekkel láttak el. Ami igazán figyelemreméltó, az nem is annyira a tény, hogy a fejlett színvonal bizonyosságul szolgál arra nézve, hogy a kínai haditengerészet immáron a felszíni hajók elleni hadviselésen túli feladatokra is vállalkozik, sokkal inkább az, hogy minderre tömeges méretben képes. Valójában a szériagyártás a globális pénzügyi válság után indult el; elképesztő számokról – húsz darabról – van szó, az első rendszerbe állítása 2014-ben megtörtént. Kína új katonai stratégiájának talán ez a tételszám a legjobb indikációja. A *Lujang III* utódjából, a Type 055 *Zsenhaj*⁸⁶ osztályú rombolóból ugyancsak hat gyártását vették tervbe, ami 2014-ben el is kezdődött. A csaknem harminc korszerű romboló, amelyek fejlett ASW- és AAW-képességekkel vannak felszerelve, komoly tétel, és bár ezek némelyike esetében a gyártás a globális pénzügyi válság előtt kezdődött; a termelési méretek arra utalnak, hogy a bővítés ezt követően történt meg; ráadásul a legnagyobb tétel gyártása huszonhat romboló esetében minden jel szerint néhány évvel azt követően indult el, hogy megtörtént a stratégiai elmozdulás, amelyet a globális pénzügyi válság indított el.

AKNÁTLANÍTÁS (MCM)

Bármilyen műveletről is lenne szó, amelynek célja, hogy Kína a tengeri erejét projektálja vagy partraszállást hajtson végre, az aknátlanítás fontos képességnek számít, a megfelelő számú aknaszedő pedig katonai szükséglet. A kínai katonai textusok régóta tisztában vannak ezzel. A *Science of Military Strategy* szaklap 2006-os kiadása nem hagy kétséget afelől, hogy bármely partraszálló műveletet megelőzően meg kell tisztítani a partraszállási zónát az aknáktól.⁸⁷ Ugyanígy, a *Joint Campaign Study Guide* 2012-es kiadásában

⁸⁶ Renhai. (A Kiadó.)

⁸⁷ 战役学 [The Science of Campaigns]. Peking, 2006, 国防大学出版社 [National Defense University Press], 316–330.

arról ír, hogy a szigetek ellen irányuló műveletek fontos része az aknátlantás.⁸⁸ Fontos és valamennyire meglepő is, hogy ennek ellenére Kína a hidegháború befejeződését követő csaknem két évtizeden keresztül nem fordított jelentősebb összegeket ezeknek a képességeknek a megteremtésére. Ez azt mutatja, hogy ezek a katonai műveletek nem számítottak prioritásnak Kína számára abban az időszakban, amikor az átfogó stratégia célja az amerikai erő *tompítása* volt. És megfordítva, amikor viszont Kína a globális pénzügyi válságot követően investálni kezdett az MCM-képességek létrehozásába, az megmutatta, hogy milyen típusú műveletekkel számol a regionális rendépítés során.

Az 1990–2000-es években Kína meglepően keveset investált az MCM-képességek létrehozásába. Ahogy Bernard Cole 2010-ben megjegyezte, miközben Kína jelentős beruházásokat hajtott végre a támadó célú akna-hadviselésbe (ahogy arról a 4. fejezetben szó volt), a haditengerészet „nem hajtott végre ezzel egybevethető beruházásokat az aknavadászat és aknaszedés terén”.⁸⁹ Évtizedeken keresztül Kínának csupán kisszámú, az 1950-es évekből származó aknaszedő hajója volt, ezek között nagyjából huszonhét szovjet tervezésű T-43/Type 010 óceánjáró és nyolc part menti aknaszedő; ezek mindegyike elavult és alacsony hatásfokú volt, a becslések szerint hajók hetvenöt százaléka tartalékba volt helyezve.⁹⁰ 2007-ig kellett várni – csaknem huszonöt évet az első MCM-hajó hadrendbe állítása után –, hogy Kína új tervezésű aknaszedőt állítson be, amely egyaránt képes aknaszedő és aknavadász feladatokat ellátni (a *Vocse*⁹¹ osztály) és lecserélje elaggott T-43 flottáját.⁹² Addigra Oroszország közel tíz új osztályt fejlesztett ki a Kínának eladott verziót követően.

„A Kína haditengerészetének a 21. század elejére való felkészültségét a 2007-es évi haditengerészeti költségvetés tükrözi, amely a 2006-os évi költségvetéshez képest 10,2%-os növekedést mutat.”

⁸⁸ 李有升 (Li Yousheng): 联合战役学教程 [Joint Campaign Studies Guidebook]. Peking, 2012, 军事科学院 [Academy of Military Science], 259.

⁸⁹ Cole: *The Great Wall at Sea*, 105.

⁹⁰ I. m. 102.; Lim: *China's Naval Power*, 93.

⁹¹ Wochi. (A Kiadó.)

⁹² Jane's World Navies. IHS Jane's, 2015. május 19.

Ellentétben a *kapacitáskorlátokra* hivatkozó elméletekkel, Kína MCM-kapacitásainak korlátozott volta nem a költségkorlátokkal vagy a projekt szervezeti nehézségeivel függött össze, sokkal inkább tudatos döntés következménye. Az aknaszedő tudottan nem olcsó mulatság a méretéhez képest, a hajótörzs fából vagy üvegszálból készül, a propeller speciális, ami csökkenti a mágneses, nyomás- és akusztikus jeleket, amelyek aktiválhatják az aknákat. Ettől függetlenül messze nem annyira költségesek, mint a nagy felszíni csatahajók. Ami a szervezeti kihívásokat illeti, Kína és más fejlődő országok haditengerészete az 1950-es évek óta végez aknaszedő műveleteket. Azóta az MCM természetesen fejlődött – ma már a hajó (vagy a helikopter) szonárja detektálja az aknát és a rakétával hajtott aknákat, a megsemmisítés bűvárok és távirányításos eljárások által történik –, de azért nem nevezhető különösebben összetettnek. Számos fejlődő ország – Indonézia, Pakisztán, Szaúd-Arábia és Törökország – végez ilyen műveleteket az 1990-es évek óta. Semmi nem szólt amellett, hogy Kína két évtizeden át az elavult 1950-es évekbéli modelleket használja, építhetett volna saját modellt, vagy megvásárolhatta volna az oroszok egyik továbbfejlesztett modelljét. És valóban, amikor bekövetkezett az elmozdulás Kína átfogó stratégiájában, amely immáron a regionális rendépítésre összpontosít, az ezzel kapcsolatos attitűdben is változás történt. A 2000-es évek közepén Kína még csak kis számban épített új osztályú MCM-hajót, majd a termelés leállt, hogy aztán a globális pénzügyi válság után újrainduljon. Azóta viszont Kína számos korszerű MCM-hajót épített. Az Office of Naval Intelligence szerint a *beszerzés* és a *képzés* terén egyaránt változások történtek, ami a korábbinál erősebb fókuszot bizonyítja ezeken a területeken: „Kína masszívan investált aknaszedő (MCM) képességeinek feljavításába. Számos, erre a célra kifejlesztett MCM-hajó lett a flotta része, köztük a színvonalas *Vocse* osztályba tartozó aknavadász hajók, illetve az új *Vocang*⁹³ osztályú aknavadászok, amelyek anyahajó-feladatokat látnak el a *Vonang*⁹⁴ osztályú, partközeli operáló, távirányítású aknaszedők számára. Kína javítja aknaszedő képes-

⁹³ Wozang. (A Kiadó.)

⁹⁴ Wonang. (A Kiadó.)

ségeinek minőségét a szonár- és aknasémlegesítő járművek beállításával. A kínai hadvezetés rendszeresen tart gyakorlatokat mind az aknalerakás, mind pedig az aknaelhárítás (MCM) terén.⁹⁵ Ez az új fókusz éles ellentétben áll a korábbi időszakkal, amikor Kína eléggé elhanyagolta ezt a képességet, így ez is erőteljesen utal a stratégiában bekövetkezett változásra.

PARTRASZÁLLÓ HADVISELÉS

Kína mindig is úgy vélte, hogy a partraszálló hadviselésre (*amphibious warfare* – AMW) szükség van a Kelet- és a Dél-kínai-tengeren vagy a Tajvani-szorosban végrehajtandó műveletekhez vagy más feladatok elvégzéséhez, amelyek a regionális rendépítés szempontjából lényegesen. Ám évtizedeken keresztül messze kevesebbet költött ilyen célokra, mint amennyit megengedhetett volna magának. Mivel Peking célja az amerikai erő *tompítása* volt, az inkább támadó jellegű AMW-képességet nem tekintette prioritásnak. Amikor azonban a globális pénzügyi válságot követően a stratégiájában elmozdulás következett be a regionális rendépítés irányába, az AMW prioritás lett.

Ami az AMW-t illeti a kínai hadsereg megalakulásától egészen 2010-ig soha „nem rendelkezett jelentős partraszálló erővel” dacára annak, hogy lehetősége lett volna, hogy sokkal többet ruházzon be ezeknek a képességeknek a létrehozásába.⁹⁶ Az 1980-as évek végétől kezdődően Kína lagymatag erőfeszítéseket tett, hogy javulást érjen el ezen a téren. 2000-ben a hajói többsége még nem rendelkezett nyílt vízi navigációs képességekkel, és a nagyjából ötvenöt közepes és nagy méretű partraszálló hajójából több negyven évnél öregebb volt, és nem teljesített aktív szolgálatot.⁹⁷ Az 1990-es évek közepén, illetve a 2000-es évek elején Kína a kiöregedett darabok

⁹⁵ The PLA Navy: New Capabilities and Missions for the 21st Century, 24.

⁹⁶ Cole: *The Great Wall at Sea*, 106.

⁹⁷ You Ji: *Armed Forces of China*. Singapore, 1999, Allen & Unwin, 194.

lecserélésére több partraszálló és kiszolgálóhajót épített, mint a *Jüting I*⁹⁸ és *Jüting II* osztályú LST-k (tankok partra szállítására alkalmas hajó), a *Jün-su*⁹⁹ osztályba tartozó LSM-ek (logisztikai támogató hajók) és a *Jüpej*¹⁰⁰ osztályba tartozó LCU-k (fegyverzet és személyzet partra szállítására szolgáló hajók). Ezek a fejlemények sokatmondók, mert, ahogy Bernard Cole megjegyzi: „a cél a partraszálló képességek modernizálása, de nem feltétlenül a jelentős mennyiségi növelés volt, nagyjából egy teljesen felszerelt gépesített hadosztály mozgatására elegendő”, ez pedig 2000 óta nagyjából változatlan.¹⁰¹ 2006-ban azonban megépült a *Jücsao*¹⁰² osztályba tartozó LPD (partra szálló transzpordokk), amivel Kína jelentős képességekre tett szert a katonai erő tengeri úton történő átdobása terén, bár az azóta eltelt évtizedben Kína mindössze négy ilyen hajóra tett szert. Ám még ebben az esetben is az LPD-k „fegyverzete viszonylag könnyű, egyetlen 76 mm-es ágyú és négy 30 mm-es CIWS (kis hatósugarú, rakéta és repülőgép elleni védelem céljaira szolgáló ágyúk), ami arra enged következtetni, hogy a valódi cél nem is annyira a partraszálló képességek, mint inkább a nem háborús viszonyok közötti katonai műveletek végzése, amilyen a katasztrófaelhárítás.”¹⁰³ A hajókon túlmenően a tengerészgyalogság is fontos szerepet játszik Kína partraszálló képességeiben. Bár Kína 1979-ben létrehozott egy tengerészgyalogos-ezredet, majd egy másodikat 1998-ban, így a tengerészgyalogság létszáma tíz-tizenkétezer aktív fő volt, ám ezt a létszámot ebben az időszakban nem növelte.¹⁰⁴

Ezt a halasztást a partraszálló képességek bővítése terén nem lehet a kapacitáskorlátokra hivatkozó elméletekkel magyarázni, amelyek azt állítják, hogy e hajók előállításának költsége vagy az ezzel kapcsolatos szerve-

⁹⁸ Yuting. (A Kiadó.)

⁹⁹ Yunshu. (A Kiadó.)

¹⁰⁰ Yubei. (A Kiadó.)

¹⁰¹ Cole: *The Great Wall at Sea*, 106.

¹⁰² Yuzhao. (A Kiadó.)

¹⁰³ I. m. 106–107.

¹⁰⁴ Jane's World Navies.

zeti nehézségek okozták a késedelmet. Valójában számos fejlődő ország nagyon eltérő technikai felkészültséggel – mint Algéria, Brazília, Chile, Indonézia, Peru, a Fülöp-szigetek, Szingapúr és Dél-Korea – építettek vagy beszereztek ilyen hajókat. Kína hajóépítő ipara minden kétséget kizáróan már 2007. előtt is képes volt LPD-k építésére. Ami a tengerészgyalogságot illeti, egyértelmű, hogy ennek a haderőnek a felállítására vagy bővítésére sem nem különösebben költséges, sem nem összetett feladat. Számos ország, mint Brazília (15 000 fő), Kolumbia (24 000 fő), Dél-Korea (30 000 fő) és Thaiföld (20 000 fő) évtizedek óta rendelkezik tengerészgyalogsággal; maga Kína is rendelkezik 10 000 fős egységgel, és bármikor dönthetett volna a bővítés mellett. Évtizedekkel korábban, az 1950-es években, amikor a Tajvan elleni invázió legalábbis plauzibilisnek tűnt, Kínának százezer tengerészgyalogosa volt, ám 1957-ben a leépítés mellett döntött, amikor az amerikai beavatkozás ellehetetlenítette ezeket a terveket.¹⁰⁵ A viszonylag csekély és időben elhalasztott beruházások ezen a téren nem a költségekkel vagy a feladat összetettségével, hanem a stratégiai szempontokkal magyarázható – ezekre a képességekre egyszerűen nem volt szükség egy olyan időszakban, amikor a feladat az amerikai erő *tompítása* volt.

Amikor Kína stratégiája elmozdult a regionális rendépítés felé, nagy volumenű beruházásokba fogott a szállítási kapacitások és a partra szálló gyalogság létszámának bővítése érdekében, ami így drámainak megnövelte a fegyverek és az élőerő átdobására rendelkezésre álló kapacitásokat. Ugrásszerűen nőtt a Type 071 osztályú partra szálló platformdokkók száma; 2007-ben még csak egy ilyen volt, 2020-ban már hét. Tény, hogy a hajók gyártása már a globális pénzügyi válság előtt megkezdődött, de azóta Kína jelentősen bővítette a gyártási kapacitásokat. És csak a globális pénzügyi válság után kezdte el három hatalmas Type 075 osztályú helikopterleszálló dokk építését; ezek csaknem kétszer akkora kapacitásúak, mint a Type 071 LPD, a fegyverzetük sokkal erősebb, következésképpen nagyobb teljesítményre képes – egyszerre akár harminc helikopter fogadására is alkalmasak.

¹⁰⁵ Tai Ming Cheung: *Growth of Chinese Naval Power*, 30–32.; You Ji: *Armed Forces of China*, 193–194.

Ezzel a tíz nagy partra szálló egységgel Kína másodikként közvetlenül az Egyesült Államok mögé zárkózik fel, miközben tíz évvel ezelőtt ilyesmiről még szó sem volt. Ezen túlmenően jelentősen nőtt a közepes méretű part-raszálló hajók száma; miután a 2000-es években kilenc ilyen épült, majd a termelés leállt, de a globális pénzügyi válságot követően újraindult, 2016-ra csaknem megduplázódott, és további bővítésről is szó van. A hajókon túl a globális pénzügyi válságot követően Kína drámaian növelte tengerészgyalogos-erők létszámát, miközben ezt megelőzően a létszám évtizedeken keresztül nem haladta meg a tizenkétezer főt. 2017-ben a létszám megduplázódott, és a nyilvánosságra hozott tervek szerint legalább százezer főre fog emelkedni.¹⁰⁶ Ez komoly létszám, figyelembe véve, hogy a haditengerészet összlétszáma nagyjából csak kétszázharmincötezer fő, így ezzel a döntéssel az egész fegyvernem szerkezete átalakul. Ahogy Liu Hsziao-csiang,¹⁰⁷ a haditengerészet egyik korábbi komisszára megjegyezte, ez a masszív növekedés arra utal, hogy a fókusz „a lehetséges háború Tajvánnal, illetve a Kelet- és Dél-kínai-tenger védelmére”, továbbá „új feladatok az indiai–csendes-óceáni térségben [megvédendő] az ország életfontosságú vonalait, ellátási depóit például Dzsibutiban vagy a pakisztáni Gvádar kikötőjében”.¹⁰⁸ Más szavakkal, mindez tökéletesen összhangban van az építkező stratégiával, amelynek célja Kína tengerentúli érdekeinek védelme, különösen Ázsiában.

¹⁰⁶ Minnie Chan: *As Overseas Ambitions Expand, China Plans 400 Per Cent Increase to Marine Corps Numbers*, Sources Say, *South China Morning Post*, 2017. március 13. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2078245/overseas-ambitions-expand-china-plans-400pc-increase>.

¹⁰⁷ Liu Xiaojang. (A Kiadó.)

¹⁰⁸ Uo.

TENGERENTÚLI LÉTESÍTMÉNYEK

ÉS BEAVATKOZÁSOK

Az elmúlt években a kínai emberek több kínai filmsorozatot is a nézettségi listák élére küldtek; ezek a filmek ugyanarra az ötletre alapoznak; például a *Wolf Warrior* és a folytatása, a *Wolf Warrior 2*, az *Operation Mekong* és az *Operation Red Sea* arról szól, hogy a kínai haderő az országhatárokon kívül akcióba lép, hogy megmenten kínai állampolgárokat, védelmezze a kínai befektetéseket, és nemzetközi közjavakat biztosítson. A hadsereg biztosít valamennyi finanszírozást az ilyen filmek számára, segít az akciók megtervezésében, és – ami a legfontosabb – biztosítja az inspirációt. A történetek alapja, hogy a kínai haderő első ízben vállalkozik a külföldi kínai érdekek védelmére, kiment állampolgárokat Líbiából és Jemenből, fellép kalózok ellen, és 2011-ben kérte egy drogbáró kiadását, aki tucatnyi kínai állampolgár haláláért volt felelős. Az *Operation Red Sea* című filmben például egy kínai akciócsoport az Ádeni-öbölben megment elrabolt kínai állampolgárokat, megállít egy nukleáris anyagok terjesztését tervező bűnözői csoportot, és diadalmasan hazahajózik. Útközben amerikai hadihajókkal találkoznak a Dél-kínai-tengeren, amelyeket felszólítanak a távozásra. Ahogy a címlista pereg, egy kínai J-15-ös száll fel egy repülőgép-anyahajóról – ez a korábbi *Varjag* –, és elszáll a kínai vizekre behatoló amerikai hajók felé.

A nézők szünni nem akaró érdeklődése az ilyen filmek iránt – kettő ezek közül minden idők legnagyobb bevételét hozta Kínában – egyaránt tükrözi az okokat és a következményeket Kína ambícióival kapcsolatban, hogy „tengeri nagyhatalom” legyen. Egy rövid áttekintés Kína megnövekedett aktivizmusáról az indiai–csendes-óceáni térségben – legyen szó kalózok elleni fellépésről vagy területi vitákról – mindenképpen sokatmondó lehet. 2008. december 26-ától Kína időről időre haditengerészeti erőket vezényelt az Ádeni-öbölbe kalózok elleni fellépés céljából; „31 kísérflotta, 100 hajó, 67 fedélzeti helikopter és több mint 26 000 katona” az

első tíz évben.¹⁰⁹ Ettől az időtől kezdve a kínai haderő rendszeresen használ számos kikötőt az indiai–csendes-óceáni térségben készletek feltöltésére. 2011-ben Kína hadihajókat küldött harmincezer Líbiában rekedt állampolgára kimentésére. Ugyanabban az évben, miután tizenegy kereskedelmi hajón szolgáló kínai matrózt megöltek a Mekong-vidéken, Kína igyekezett elérni a gyilkossággal gyanúsított külföldiek kiadatását, hogy kínai bíróság előtt feleljenek a tettükért. Ezen túlmenően első ízben hajtott végre járőrözési feladatokat az ország határain kívül közösen Mianmarral, Thaifölddel és Laosszal, és még egy dróntámadást is tervbe vett, amelynek célpontja egy külföldön tartózkodó drogbáró volt.¹¹⁰ 2013-ban Kína bejelentette egy ún. légtérvédelem-beazonosítási zóna kialakítását a Kelet-kínai-tengeren. 2014-ben tárgyalásokat kezdett az első külföldi bázisa megnyitásáraól Dzsi-butiban a Szomáliával megkötött biztonsági és védelmi stratégiai partnerségi megállapodás keretei között.¹¹¹ Még ugyanabban az évben mesterséges szigeteket hozott létre katonai célokra a Dél-kínai-tengeren, ami komoly változás a korábbi évek gyakorlatával szemben; a szigetekén repülőtereket, dokkokat és kiszolgálólétesítményeket hozott létre. Ezzel a lépéssel egy időben számos, a korábbi precedenseket felrúgó, provokatív lépést tett a Japán által ellenőrzött Kelet-kínai-tengeren. 2015-ben Kína nagyjából ezer állampolgárát mentette ki Jemenből, majd katonai helikoptereket bevetve száznál többet Nepálból. Ezek az esetek azt bizonyítják, hogy a korábbiakkal szemben Kína ma már sokkal inkább hajlandó „tengeri nagyhatalomként”

¹⁰⁹ Guo Yuandan: Chinese Navy Sees Broadened Horizon, Enhanced Ability through 10-Year Escort Missions. *Global Times*, 2018. december 30. <https://www.globaltimes.cn/content/1134066.shtml>.

¹¹⁰ Shaio H. Zerbà: China's Libya Evacuation Operation: A New Diplomatic Imperative – Overseas Citizen Protection. *Journal of Contemporary China* 23, no. 90, 2014; 1092–1112.; Ernest Kao: China Considered Drone Strike on Foreign Soil in Hunt for Drug Lord. *South China Morning Post*, 2013. február 19. <https://www.scmp.com/news/china/article/1153901/drone-strike-was-option-hunt-mekong-drug-lord-says-top-narc>.

¹¹¹ Djibouti and China Sign a Security and Defense Agreement. *All Africa*, 2014. február 27. <https://allafrica.com/stories/201402280055.html>.

viselkedni az indiai–csendes-óceáni térségben, ami összhangban van az átfogó stratégiában bekövetkezett elmozdulással az építkezés irányába.¹¹² Ennek a stratégiának a végrehajtásához nem egyszerűen olyan haditergészetre van szükség, amely képes erőprojekcióra, partraszálló műveletek végrehajtására, tengerellenőrzésre és járőrözésre a fontos tengeri útvonalak mentén – ezeket a képességeket Kína köteleességszerűen létrehozta –, de az is kellett, hogy Kína feladja két vállalást, amelyeket még a Teng-korszakban tett, és amelyek a *tompításra* irányuló átfogó stratégia köbe vésett tételei voltak, jelesül Kína 1. nem hajt végre beavatkozásokat külföldön; és 2. kerül a külföldi bázisok létrehozását. A globális pénzügyi válságot követően felerősödtek a követelések, hogy Kína szakítson ezekkel a vállalásokkal.

Először is, ami a külföldi beavatkozásokat illeti, Csen Csou¹¹³ tábornok, számos kínai fehér könyv szerzője érveket sorakoztatott fel amellett, hogy ideje szakítani ezzel a vállalással. Egy évvel a globális pénzügyi válság után Csen megjegyezte: „Az, hogy egy ország képes-e hatékonyan védelmezni tengerentúli érdekeit, nagyon érzékeny kérdés, mert [más országok] szuverenitását érinti. [...] Történelmileg az első világháború után a nemzetközi közösség általában elismerte az erő használatának jogosságát, ha az illető ország külföldön tartózkodó állampolgárai életének és tulajdonának védelméről volt szó, ám Kína viszonylagos gyengesége miatt ezt a felfogást agresszióként és beavatkozásként értelmeztük.” Természetesen a helyzet azóta megváltozott, ezért „ahogy országunk ereje növekedett, meg kell védenünk energiaforrásaink és kereskedelmi útvonalaink biztonságát, valamint a kínai állampolgárok törvényes jogait és érdekeit, erre úgy kell tekintenünk,

mint a nemzetbiztonság fontos elemére.” A beavatkozás ilyen esetekben „az állam joga és hatalma, valamint felelőssége és kötelezettsége”. Csen szerint ez nem hipokrita visszavonulás a korábbi elvi alapokról, mert Kína más, mint a nyugati országok, Kína „a békés egymás mellett élés öt elve szerint jár el”, míg a Nyugat az érdekeit „háborúk és egyenlőtlen szerződések” révén biztosította. Ezért „a mi érdekeink valóban jogszerűek és legitimek”, ezért az erő alkalmazása külföldön a kínai érdekek védelmében igazolható.¹¹⁴ Csen erőltetett logikája mindenesetre intellektuális szépségtapaszt rakott a tényre, hogy Kína szakított a be nem avatkozás elvével.

Másodszor, ami a külföldi jelenlétet és Kína érdekeinek a védelmét illeti, ideértve az Övezet és Út Kezdeményezést (BRI), Kínának egy másik elvvel is szakítania kellett, jelesül, hogy nem hoz létre tengerentúli bázisokat. Kína évtizedeken keresztül hangoztatta, hogy „nem fog csapatokat állomásoztatni, sem bázisokat létrehozni egyetlen ország területén sem”, ez a vállalás számos fehér könyvben visszaköszönt.¹¹⁵ Tekintettel Kína korábbi kötelezettségvállalásaira, miszerint soha nem hoz létre tengerentúli „katonai bázisokat”, a hadsereg most más kifejezéseket használ, hogy leírja ezeket a létesítményeket, amelyek létrehozását tervezi; például „stratégiai erőpontok” vagy „tengeri állomások”, netán „támogató bázisok” vagy egyszerűen csak „létesítmények” és további eufemizmusok. A globális pénzügyi válságot követően megsaporodtak a kommentárok, amelyek hangsúlyozzák ezeknek a létesítményeknek a fontosságát. Ezek a kommentárok aztán megjelentek a mértékadó hivatalos dokumentumokban is. Szung Csien-kuo¹¹⁶ admirális, az egyesített vezérkar helyettes vezetője a *Csiusi* folyóiratban ezt írta: a 18. pártkongresszus 2012-ben utasítást adott, hogy „Kína folyamatosan gondoskodik tengerentúli bázisok létrehozásáról”, ami egyébként

mint nemzetbiztonság fontos elemére.” A beavatkozás ilyen esetekben „az állam joga és hatalma, valamint felelőssége és kötelezettsége”. Csen szerint ez nem hipokrita visszavonulás a korábbi elvi alapokról, mert Kína más, mint a nyugati országok, Kína „a békés egymás mellett élés öt elve szerint jár el”, míg a Nyugat az érdekeit „háborúk és egyenlőtlen szerződések” révén biztosította. Ezért „a mi érdekeink valóban jogszerűek és legitimek”, ezért az erő alkalmazása külföldön a kínai érdekek védelmében igazolható.¹¹⁴ Csen erőltetett logikája mindenesetre intellektuális szépségtapaszt rakott a tényre, hogy Kína szakított a be nem avatkozás elvével.

Másodszor, ami a külföldi jelenlétet és Kína érdekeinek a védelmét illeti, ideértve az Övezet és Út Kezdeményezést (BRI), Kínának egy másik elvvel is szakítania kellett, jelesül, hogy nem hoz létre tengerentúli bázisokat. Kína évtizedeken keresztül hangoztatta, hogy „nem fog csapatokat állomásoztatni, sem bázisokat létrehozni egyetlen ország területén sem”, ez a vállalás számos fehér könyvben visszaköszönt.¹¹⁵ Tekintettel Kína korábbi kötelezettségvállalásaira, miszerint soha nem hoz létre tengerentúli „katonai bázisokat”, a hadsereg most más kifejezéseket használ, hogy leírja ezeket a létesítményeket, amelyek létrehozását tervezi; például „stratégiai erőpontok” vagy „tengeri állomások”, netán „támogató bázisok” vagy egyszerűen csak „létesítmények” és további eufemizmusok. A globális pénzügyi válságot követően megsaporodtak a kommentárok, amelyek hangsúlyozzák ezeknek a létesítményeknek a fontosságát. Ezek a kommentárok aztán megjelentek a mértékadó hivatalos dokumentumokban is. Szung Csien-kuo¹¹⁶ admirális, az egyesített vezérkar helyettes vezetője a *Csiusi* folyóiratban ezt írta: a 18. pártkongresszus 2012-ben utasítást adott, hogy „Kína folyamatosan gondoskodik tengerentúli bázisok létrehozásáról”, ami egyébként

Ezt az idézetet és a fordítását lásd Murray Scott Tanner – Peter W. Mackenzie: *China's Emerging National Security Interests and Their Impact on the People's Liberation Army*. Arlington, 2015, Center for Naval Analyses, 85–86.

Például lásd az 1995-ös, 1998-as és 2000-es kínai védelmi fehér könyvet.

Song Jianguo. (A Kiadó.)

¹¹² A tompítási szakaszban Kína három esetben folyamodott erőszakhoz. 1988-ban a kínai és a vietnámi erők összecsaptak a Dél-kínai-tengeren található Johnson South-zátony felügyelete felett; 1994-ben elfoglalták a Mischief-zátonyt a Fülöp-szigetektől, 1995–1996-ban pedig rakétákat lőttek ki Tajvan vizeire. Azóta Kína valójában sokkal kevésbé hajlandó halálöszt alkalmazni, kivéve az indiai csapatokkal 2020-ban bekövetkezett határ menti összecsapást, amelyben nagyjából húsz indiai katona vesztette életét. A globális pénzügyi válság után azonban nagyobb hajlandóságot mutatott erre.

¹¹³ Chen Zhou. (A Kiadó.)

alighanem már korábban elkezdődött.¹¹⁷ 2013-ban pedig a *Science of Military Strategy* ezt írta: „Stratégiai erőpontokat kell létrehoznunk, amelyek a szárazföldre támaszkodnak, de hatásuk a perifériára sugárzik ki, és jelen vannak a két óceánon [ti. a Csendes- és az Indiai-óceánon], támogatják a tengerentúli katonai műveleteket, vagy előretolt bázisként szolgálnak a katonai erők külföldi felvonultatása számára és a politikai, valamint katonai befolyás biztosítására a régióban.”¹¹⁸

Ez a nyelvezet egyértelművé teszi, hogy a létesítmények részét képezik a regionális rendépítésre irányuló átfogó stratégiának. A rá következő évben Liu Ce-kuj,¹¹⁹ az Állami Tengerészeti Hivatal korábbi igazgatója – ez az a kormány szerv, amelynek feladata Kína tengeri stratégiájának a kidolgozása – úgy fogalmazott, hogy a „tengeri állomások” és a konnektivitás elsőrendű prioritás az Övezet és Út Kezdeményezés tengeri biztonsági komponensének létrehozása szempontjából. „Meg kell ragadnunk és tartanunk kell a kulcsfontosságú csatornákat, csomópontokat és projekteket, létre kell hoznunk a tengeri közbiztonsági létesítményeket az útvonal mentén található országokkal. [...] A tengeri utak biztonsága kulcskérdés a Tengeri Selyemút stabil fejlődésének fenntartásában; a kikötők és a dokkok kulcsszerepet játszanak a tengeri útvonalak biztonsága szempontjából.”¹²⁰

¹¹⁷ 孙建国 (Sun Jianguo): 为引领世界和平发展合作共赢贡献中国智慧: 深入学习习近平主席人类命运共同体重要思想 [Contributing Chinese Wisdom to Leading World Peaceful Development and Win-Win Cooperation – Deepen Study of Chairman Xi Jinping's Thoughts on the Mankind's Common Destiny]. 求是 [Qiusi], 2016. augusztus. http://web.archive.org/web/20160601120417/http://www.qstheory.cn/dukan/qz/2016-04/15/c_1118595597.htm.

¹¹⁸ 寿晓松 (Shou Xiaosong): 战略学 [The Science of Military Strategy]. Peking, 2013. 军事科学出版社 [Military Science Press].

¹¹⁹ Liu Cigui. (A Kiadó.)

¹²⁰ 刘赐贵 (Liu Cigui): 发展海洋合作伙伴关系 推进21世纪海上丝绸之路建设的若干思考 [Some Thinking on Developing Maritime Cooperative Partnership to Promote the Construction of the Twenty-First Century Maritime Silk Road]. 国际问题研究 [Guoji Went Yanjiu], 2014. április. http://intl.cssn.cn/zxx/gjzxx_zxx/201408/t20140819_1297241.shtml.

Ezeknek a kikötőknek „nemcsak az árukezelés a feladatuk, utánpótlást és logisztikai szolgáltatásokat is kell nyújtaniuk, és ami a *legfontosabb*, garantálniuk kell a környező vízi utak biztonságát”.¹²¹ Liu „tengeri állomásait” „a fogadó országtól függetlenül is létre lehet hozni Kína és más országok által, de meglévő kikötőket is bérbe lehet venni, amelyek műveleti bázisként kiszolgálhatnak”. Liu korántsem állt egyedül ezekkel a nézetekkel. Csen Čsou tábornok, számos védelmi fehér könyv szerzője ezt írta: „Ki kell terjesztenünk a tengeri tévékenység hatókörét, törekednünk kell arra, hogy a jelenlétünk a kritikusan fontos régiókban látható legyen, diplomáciai és gazdasági eszközök felhasználásával stratégiai támogató pontokat kell létrehoznunk, fel kell használnunk a kikötési lehetőségeket és utánpótlási pontokat, amelyekhez legális hozzáférést kell kapunk az érintett országoktól az érintett tengeri régiókban.”¹²² A kevésbé mértékadó források még ennél is egyértelműbben fogalmaznak.¹²³ Liang Fang, a Nemzetvédelmi Egyetem tanára szerint az Övezet és Út Kezdeményezésnek két előfeltétele van.¹²⁴ Először is az eddigieknél markánsabb tengerentúli jelenlétre van szükség, amely képes biztosítani „a mobilis haditengerészeti erők működését, amelyek középpontjában a repülőgép-anyahajó formáció van”. Másodszor, Kínának rendszerszinten kell rendelkeznie tengerentúli katonai jelenléttel. Liang Fang szerint „stratégiai szempontból a tengerentúlon ott kell stratégiai jelenlétre szert tennünk, ahol komoly és koncentrált érdekeink vannak”. Ezek nem kell, hogy feltétlenül bázisok legyenek, lehetnek „ideiglenes kikötési jogok és utánpótlás-lehetőségek a hadihajóink számára”; ilyenek például a kettős – polgári és katonai – rendeltetésű kikötők.

¹²¹ Uo.

¹²² Tanner–Mackenzie: China's Emerging National Security Interests and Their Impact on the People's Liberation Army, 87.

¹²³ Conor Kennedy: Strategic Strong Points and Chinese Naval Strategy. *Jamestown China Brief*, 2019. március 22. <https://jamestown.org/program/strategic-strong-points-and-chinese-naval-strategy/>.

¹²⁴ 梁芳 (Liang Fang): 今日‘海上丝绸之路’通道风险有多大? [What Are the Risks to the 'Maritime Silk Road' Sea Lanes?]. 国防参考 [Defense Reference], 2015. március 13. http://www.globalview.cn/html/strategy/info_1707.html.

Az ilyen tengerentúli létesítmények előtérbe kerülése minden bizonynyal számos fontos haditengerészettel kapcsolatos döntés alapjául szolgált, különösen ami a külföldi kikötőkbe történő befektetéseket illeti. 2014-ben a kínai Haditengerészeti Kutatóintézet munkatársai – a haditengerészet stratégiai és doktrinális kérdésekkel foglalkozó kutatóintézetéről van szó – hét lehetséges helyszínt azonosítottak be a katonai bázisok számára: ezek a Bengál-öböl, Mianmar, Pakisztán (Gvádar), Dzsibuti, a Sýchelles-szigetek, Sri Lanka (Hambantota) és Tanzánia (Dar es-Salaam).¹²⁵ Conor Kennedy, a Naval War College munkatársa egy tanulmányában a kínai forrásokat áttekintve azt találta, hogy számos kikötői projektről mint lehetséges „katonai erőpontokról” történik említés. Kína óvatosan halad a regionális kikötőkbe történő befektetésekkel, és számba veszi lehetséges katonai felhasználásukat. A kínai katonai szerzők fontosnak tartják, hogy tervezési munkálatok folyanak több bázissal és ponttal kapcsolatban, de csak néhány fog ezek közül „származni”.¹²⁶ Például Kína masszívan investált a gvádari kikötőbe, amelyet jelenleg a pakisztáni haditengerészet használ, és annak repülőterébe is. A kínai katonai szerzők nyíltan írnak arról, hogy Gvádar hosszú távú megoldás lehet mint pihenő- és utánpótláspont a kínai haditengerészet számára, vagy akár egy jövőbeni támogató bázisként is szolgálhat, mint amilyen jelenleg Dzsibutiban működik. A kikötő katonai jelentősége magától értetődik, és egyes kínai tisztek szerint „az étel felszolgálva, mi döntjük el, mikor esszük meg”.¹²⁷ Eközben a pakisztáni Karacsi kikötőjét már most is használja a kínai

¹²⁵ Lásd Li Jian – Chen Wenwen – Jin Chang: 印度洋海权格局与中国海权的印度洋扩展 [Overall Situation of Sea Power in the Indian Ocean and the Expansion in the Indian Ocean of Chinese Seapower]. 太平洋学报 [Pacific Journal] 22, no. 5, 2014, 74–75. Idézi Erica Downs – Jeffrey Becker – Patrick deGateno: China's Military Support Facility in Djibouti: The Economic and Security Dimensions of China's First Overseas Base. Center for Naval Analyses, Arlington, 2017, 40.

¹²⁶ Kennedy: Strategic Strong Points and Chinese Naval Strategy.

¹²⁷ Peter A. Dutton – Isaac B. Kardon – Conor M. Kennedy: China Maritime Report No. 6: Djibouti: China's First Overseas Strategic Strongpoint. US Naval War College China Maritime Studies Institute, Newport, 2020. április 1., 50–51. <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=cmis-maritime-reports>.

haditengerészet utánpótlási célokra. Amikor Kína elindította építkező stratégiáját, a kikötő jelentősége csak növekedett, 2008 előtt a kínai haditengerészet munkatársai öt alkalommal tettek látogatást a kikötőben, 2008 után tizenhét alkalommal.¹²⁸ Kína masszívan investált a Sri Lanka-i Hambantota kikötőbe; Colombo kikötőjében korábban kikötött egy tengeralattjáró és egy csatahajó. Kína további hasonló privilégiumokat kért, de nem kapta meg, és katonai célú hozzáférést is kért, amikor átvette Hambantota kikötőjét, miután Sri Lanka nem tudta törleszteni az építésére fordított hitelt.¹²⁹ A további projektek a régióban Mianmarban, Bangladesben, a Maldív-szigeteken és Afrika keleti partján kétségkívül ugyanilyen megítélés alá esnek – Kína regionális rendépítési stratégiájának részét képezik.

Ezek a projektek együtt a ténnyel, hogy a kínai hadsereg egyre nagyobb figyelmet szentel a repülőgép-anyahajóknak és a nagy teljesítményű felszíni hajóknak, azt bizonyítják, hogy Kína maga mögött hagyta az amerikai erő tompítására irányuló stratégiáját, és immáron az ellenőrzés katonai formáit építi, amelyek a regionális rend előfeltételei. Ez az új imperatívusz – *tegyünk offenzívabb lépéseket*, ahogy Hu Csin-tao mondta 2009-ben – nem kizárólag katonai téren valósul meg. A következő fejezetben azzal foglalkozom, hogy Kína erőteljesebb asszertivitása az ázsiai regionális szervezetekben is meghatározó szerephez jutott.

¹²⁸ Isaac B. Kardon – Conor M. Kennedy – Peter A. Dutton: China Maritime Report No. 7: Gwadar: China's Potential Strategic Strongpoint in Pakistan. US Naval War College China Maritime Studies Institute, Newport, 2020. augusztus 1. <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=cmis-maritime-reports>.

¹²⁹ Shihar Aneez – Ranga Sirilal: Chinese Submarine Docks in Sri Lanka Despite Indian Concerns. *Reuters*, 2014. november 2. <https://www.reuters.com/article/sri-lankachina-submarine/chinese-submarine-docks-in-sri-lanka-despite-indian-concernsidINKBN0IMOLU20141102>; Shihar Aneez – Ranga Sirilal: Sri Lanka Rejects Chinese Request for Submarine Visit: Sources. *Reuters*, 2017. május 11. <https://www.reuters.com/article/us-sri-lanka-china-submarine/sri-lanka-rejects-chinese-request-for-submarinevisit-sources-idUSKBN1871P9>; Maria Abi-Habib: How China Got Sri Lanka to Cough Up a Port. *New York Times*, 2018. június 25. <https://www.nytimes.com/2018/06/25/world/asia/china-sri-lanka-port.html>.

HOZZUNK LÉTRE REGIONÁLIS ARCHITEKTÚRÁT

A POLITIKAI ÉPÍTKEZÉS MEGVALÓSÍTÁSA

„Végso soron Ázsia ügyei az ázsiaiakra tartoznak, az ő dolguk Ázsia problémáinak megoldása és biztonságának a megőrzése.”

(Hszi Csin-ping, 2014)

2014 októberében Hszi Csin-ping kínai elnök Asztanába, Kazahsztán fővárosában repült. Ami ott történt, valamennyire paradoxonnak tekinthető, de mindenesetre történelmi pillanat egy egyébként obskúrus szervezet életében.

Az Ázsiai Bizalomépítési Kölcsönhatásokkal és Intézkedésekkel Foglalkozó Konferencia (CICA) alighanem a leghosszabb nevű multilaterális szervezet, ami valaha volt a világban, ám a sok szó semmiképp nem kompenzálja a feladatok eléggé jól látható hiányát. A szervezet létrehozására elsőként Nurszultan Nazarbajev kazah elnök tett javaslatot egy 1992-ben elmondott beszédben. Aztán még egy évtizedre, számos informális találkozóra és kudarcot vallott közös közleménykísérletre volt szükség, hogy a szervezet valóban létre is jöjjön. Történetének legnagyobb részében a szervezetet formálisan és informálisan Kazahsztán, majd egy négyéves (2010–2014) időszakra Törökország vezette. Most pedig Kínán volt a sor.

A kínai elnöki szerepkör nem a véletlen műve, hanem nagyon tudatos udvarlás eredménye volt, amely 2012-ben kezdődött. Mások obskúrus és impotens szervezetnek látták a CICA-t, Kína számára azonban lehetőséget jelentett, mert régóta kereste a módját, hogy olyan ázsiai biztonsági archi-

tektúrát hozzon létre, amely összhangban van a preferenciáival. Az ASEAN irányította fórumok és az Egyesült Államok vezette szövetségek ez idáig kudarcra ítélték a törekvéseit. Most azonban itt volt egy szervezet, amelyben részt vett a legtöbb eurázsiai ország, nem volt rá jellemző az ASEAN típusú centralizáció, és ami a legfontosabb, nem vett benne részt az Egyesült Államok és Japán. Viszonylag könnyű volt átvenni a szervezet vezetését, és Kína most lehetőséget kapott arra, hogy a maga képére formálja. Reményei szerint a CICA platform lehet azon normák elfogadtatására, amelyek alááshatják az amerikai szövetségeket, és életre hívhatják Kína vízióját egy olyan regionális architektúrára, amelyet az Egyesült Államok és Japán nem torpedózhat meg. Ahogy az egyik kínai agytröszt fogalmazott, „a CICA olyan szilárd intézményi platform lehet, amely kijelöli a legrövidebb utat az ázsiai biztonsági architektúrához”, ti. olyanhoz, amely Kína prioritásait tükrözi.¹ Ily módon tehát Hszi a CICA vezetőjeként első ízben elmondott beszédében „Új Ázsiai Biztonsági Konceptiót” terjesztett elő – ez az 1990-es években kidolgozottnak valamennyire továbbfejlesztett verziója, amely támada az amerikai szövetségeket. Itt hangzott el Hszi híressé vált mondata, amely szerint „Ázsia ügyei az ázsiaiakra tartoznak, az ő dolguk Ázsia problémáinak megoldása és biztonságának megőrzése”. Másképpen szólva nincs szükség az Egyesült Államokra és az általa létrehozott szövetségekre.

Ez a kijelentés annyira sokkoló volt, hogy néhány Kína-szakértő Nyugaton szimpla aberrációként intézte el a beszédet – alighanem néhány tapasztalatlan kínai diplomata ellenőrizetlen produkciója.² Ám tévedtek, amikor ilyen könnyen átléptek ezen a beszéden, részben, mert hosszú távú célokról beszélünk, amelyeket a globális pénzügyi válság most felerősített. A korábbi CICA-ülésekre készült kínai előkészítő anyagokból, amelyeket óvatlanul a CICA honlapjának kevésbé látogatott részein helyeztek el, egyértelmű, hogy a válságot követően Kína szorgalmazta ezeket a témákat a szervezeten be-

¹ CICA at 25: Review and Outlook. Sanghaj, Second Conference of the CICA Nongovernmental Forum, 2017. június. <http://www.cica-china.org/eng/xjzs/sa/>

² Linda Jakobson: Reflections from China on Xi Jinping's 'Asia for Asians', *Asian Politics and Policy*, 8, no. 1, 2016, 219–223.

lül. A dokumentumok és a csatlakozó PowerPoint-oldalak szorgalmazták, hogy Ázsia térjen át az Egyesült Államokkal létrehozott, „zárt kétoldali katonai szövetségekről” egy új architektúrára, amely ezektől független. Idővel mindaz, ami zárt ajtók mögött elhangzott, egyre inkább nyilvánosan is megerősítésre került. 2012-ben az egyik kínai külügyminiszter-helyettes szerette volna, hogy Oroszország és Kína együttesen javaslatot terjesszenek elő, amely bírálja az amerikai szövetségeket, így ez a CICA-megközelítés alapjául szolgálhatna az ázsiai biztonsági architektúrát illetően. A politikus másokat is arra kért, hogy értsenek egyet ezzel a kizárólagos vízióval: „Az orosz–kínai kezdeményezés alapján közös *viselkedési szabályokat* javasolunk minden ázsiai ország számára a biztonság terén.”³

Hszi 2014-es beszéde és vezető pozíciója a CICA élén Kína sokéves erőfeszítéseinek a kulminációját jelentette a globális pénzügyi válság után, amelyek célja a kínai rend építése Ázsiában. Amikor Hszi úgy fogalmazott, hogy „Ázsia az ázsiaiaké”, nyilvánvalóan nem kísérleti léggömből volt szó, a 2014-es beszédet követően a kínai diplomaták újra és újra elismélték a CICA rendezvényein. Kína immáron vezeti a CICA-t, és végre napirendre tűzheti kizárólagos vízióját a regionális rendet illetően.

Ebben a fejezetben Kína regionális rendépítésre irányuló fenti erőfeszítését tárgyalom, amely az ázsiai szervezetek keretei között bontakozott ki. Ennek során két rejtélyre adok választ: 1. Miért hozott létre Kína költséget nem sajnálva új fórumokat és emelt fel korábban szabad szemmel nem láthatókat, amikor rendelkezésre álltak már létező és érettebb szervezetek? 2. Mi az oka annak, hogy Kína, amely korábban ellenállt az ázsiai szervezetek intézményesítésére irányuló törekvéseknek, most viszont lelkesen támogatja ezt? A válasz mindkét esetben a változás, ami Kína átfogó stratégiájában következett be a globális pénzügyi válságot követően. Kína fórumot akart a maga számára, amelyet vezethet, és támogatta az intézményesítését, mert ez szolgálja a kínai rendépítési törekvéseket, és mert az Egyesült Államok

³ Statement by H. E. Mr. Chen Guoping at CICA Meeting of Ministers of Foreign Affairs. CICA Meeting of Ministers of Foreign Affairs, Ankara, 2012. http://www.s-cica.org/page.php?page_id=605&lang=1. (Kiemelés R. D.)

nem vesz részt benne. Az idegesség és a féltékenység immáron a múlté, amellyel annak idején Kína az APEC-hez vagy az ARF-hez viszonyult, mert akkor még tartott az Egyesült Államok vezetete bekerítéstől. Most Kína a saját fórumait építi, amelyek összhangban állnak a víziójával. A rendépítés feltételez bizonyos „ellenőrzési formákat”, amelyekkel a szomszédok viselkedése alakítható, a nemzetközi szervezetek pedig lehetőséget adnak a kényszerítésre (például gazdasági téren), az egyetértésre (a közjavak nyújtása vagy az előnyös alkuk révén) és a legitimációra is (a vezető szerep igénylésével és a normák megállapításával). Kína erőfeszítései több szervezetet is érintettek, és nem mindegyik volt sikeres, kettő ezek közül azonban mindenképpen figyelemre méltó: a CICA és az Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bank (AIIB). Ha igaz, hogy a CICA Kína ázsiai multilaterális rendépítésének biztonsági komponense, akkor az AIIB viszont a gazdasági komponens. A kettő közül az AIIB lényegesen fontosabb, de együttesen demonstrálják Kína preferenciáit és hogy stratégiai ambíciói milyen mértékben kiterjedtek. A kínai stratégiák fejében a kettő együtt jelenthette az utat a regionális rendépítés irányába, amely megfelel Kína igényeinek.

KÍNAI POLITIKAI TEXTUSOK

A globális pénzügyi válság után a nemzetközi intézményekkel foglalkozó kínai textusok megváltoztak. Bár az elmúlt évtizedből hiányoznak fontos belső diplomáciai textusok, Hu és Hszi elnökök beszédei feltárják az elmozdulást Kína stratégiájában a korábbiaktól, amikor a regionális szervezeteket még az amerikai erő tompítására vagy az aggódó szomszédok megnyugtatására használta, a mostanihoz, amelynek lényege az igyekezet, hogy lefedtesse az ázsiai regionális rendépítés feltételeit. Mindkét vezető nagyobb hangsúlyt helyezett a szomszédos régióra, azaz a periferiális diplomáciára, és a multilaterális szervezeteket eszköznek látták a „közös jövőt építő országok közösségének” a felépítésére Ázsiában, ami megfelel Kína érdekeinek.

A GLOBÁLIS PÉNZÜGYI VÁLSÁG ÉS A POLITIKAI STRATÉGIA

Hu abban a bizonyos beszédben, amelyben vázolta az elmozdulást Kína stratégiájában a globális pénzügyi válság után, a „periferiális diplomácia” fontosságát hangsúlyozta. E fókusz azonban minőségi értelemben más, mint ami korábban volt.

Ahogy arról a korábbi fejezetekben szó volt, Kínának a szomszédos országokra irányuló „periferiális diplomáciája” a három csapás, illetve az 1997-es ázsiai pénzügyi válság után kapott új lendületet, mely utóbbi lehetőséget adott számára, hogy jóindulatát gazdasági engedményekkel demonstrálja.⁴ A fókusz a következő időszakra is fennmaradt, de a mögöttes ok alapvetően defenzív volt, ti. az igyekezet az amerikai vezetésű koalícióépítés vágy bekerítés *tompítására*. Ezekben az években a kínai vezetők nemegyszer hangot adtak az aggodalmuknak a bekerítés vagy az óvatos szomszédok miatt, akik hitelt adnak a „Kína-fenyegetés elméletének”. Ezek a megfontolások alakították Kína részvételét a nemzetközi szervezetekben.

A globális pénzügyi válságot követően ezek a félelmek alábbhagytak, és a „periferiális diplomácia” céljai is változóban voltak. Beszédében Hu meglepően magabiztos volt: hangsúlyozta, hogy Kínának sikerült csökkentenie a ránehezedő külső nyomást; és nőtt a mozgástere a régióban. Ahogy fogalmazott, „a válságot követően a stratégiai környezet egészében folyamatosan javul, és országunk befolyása a periférián tovább erősödött”.⁵ Hogy milyen mértékben csökkentek Kína félelmek a szomszédos országok ellenállása miatt, azt jól szemlélteti a Hu által alkalmazott nyelvezet a területi követelésekkel kapcsolatban. 2006-ban a Központi Külpolitikai Munkaértekezleten még kimondottan konciliáns beszédet mondott, 2009-re azonban megváltoztatta mondanivalóját a konfliktusok jelgeléséről, és így fogalmazott: „Pontosan értenünk kell a kapcsolatot egyfelől a jogaink

⁴ Evan Medeiros – Taylor Fravel: China's New Diplomacy. *Foreign Affairs*, 82, no. 6, 2003, 22–35.

⁵ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], Peking, 2016, 人民出版社 [People's Press], 234.

védelme és a stabilitás megőrzése, másfelől a tengeri jogokkal, területekkel és határokon átlépő folyókkal kapcsolatos viták között, amelyek Kína és a szomszédai között állnak fenn. Kínának határozottan harcolnia kell, ha a jogait és az érdekeit az érintett országok megsértik; meg kell védenünk az alapvető érdekeinket.”⁶ Ez a fajta nyelvezet néha megjelent más beszédekben, ám sokkal visszafogottabb módon. A 2009-es beszédben viszont Hu folytatta ezt a gondolatmenetet mondván, „Kínának offenzívabb lépéseket” kell tennie a területi vitákkal kapcsolatban. Ez a keményebb új vonal arra utal, hogy a korábbi kínai multilaterális politika mögött meghúzódó fundamentális dinamika megváltozóban volt; Kína immáron a régió aktív alakítására törekszik. Ily módon Kína regionális multilateralizmusának is változnia kellett.

Hu 2009-es beszédében nem tagadta ennek az elmozdulásnak a tényét, és azt fejtegette, hogy a válság után a diplomáciának is változnia kell, aszszertívebbé kell válnia. „A diplomáciai munkának alkalmazkodnia kell a globális változásokhoz minden irányban, és szintén aktívvá kell válnia.”⁷ Ez a változás „aktívabb multilaterális diplomáciát” tételez fel, Kínának aktívan részt kell vállalnia a multilaterális ügyekben, a multilaterális diplomácia teljes eszköztárát és mechanizmusát latba kell vetni nemzeti érdekeink védelmében. A multilaterális diplomácia soha nem látott mértékben aktív és fontos”.⁸ Ami pedig különösen a periferiális diplomáciát illeti, Hu szerint „erőteljesen fokozni kell a biztonsági, a gazdasági és a kulturális területeken folyó gyakorlatias együttműködést [a multilaterális szervezeteken belül], és aktívan ösztönözni a regionális együttműködést Kelet-Ázsiában”.⁹ Ezek a kijelentések, amelyek egy olyan beszédben hangzottak el, amely a válságra válaszul módosította Kína diplomáciáját, arra utalnak, hogy a nagyobb multilaterális aktivizmus közvetlenül levezethető a válságból; és rendkívül fontos Kína regionális céljai szempontjából.

⁶ I. m. 239–240.

⁷ I. m. 240.

⁸ I. m. 242.

⁹ I. m. 241.

Hu beszédét követően a szomszédos országok vonatkozásában folytatott periferiális diplomácia felértékelődött Kína átfogó stratégiájában azon erőfeszítések részeként, amelyek célja a *közös jövőt építő országok közösségének* létrehozása, ami eufemisztikusan a kínai rendépítés koncepcióját fedi. A multilaterális intézmények ebben kulcsszerepét játszottak. 2011-ben Kína első ízben tett közzé fehér könyvet, amely meghirdette a *közös jövőt építő országok közösségének* programját.¹⁰ Két évvel később, 2013-ban Vang Ji külügyminiszter kijelentette, hogy a periferiális diplomácia a szomszéd országokkal Kína külpolitikájának fő iránya. Ezt követően Hszi összehívta a periferiális diplomáciával foglalkozó Munkaértekezletet – a maga nemében az első ilyen 2006 óta, amely általában a külpolitikával és konkrétan első ízben a periferiális diplomáciával foglalkozott. Ezen az értekezleten Hszi közvetlen kapcsolatot teremtett Kína diplomáciája és a „nemzeti megújulás” mint végső cél között. Kijelentette, hogy Peking célul tűzte ki a *közös jövőt építő országok közösségének* regionális szintű létrehozását, ami egyértelműen mutatja, hogy Kína milyen komolyan veszi rendépítési ambícióit. A rá következő évben, 2014-ben a Központi Külpolitikai Munkaértekezleten Hszi első ízben módosította a „diplomáciai szerkezetét” abban az értelemben, hogy a periferiális diplomáciát a nagyhatalmakkal, köztük az Egyesült Államokkal folytatott diplomácia fölé emelte.

A multilaterális szervezetek alkalmas platformok a *közös jövőt építő országok* koncepciójának megvalósítására; Hszi a regionális megbeszéléseken minden lehetséges alkalmat fel is használt e koncepció népszerűsítésére. Ha még maradtak volna kételyek a tekintetben, hogy Kína regionális szinten a *közös jövőt építő országok közösségének* építésére törekszik, az ázsiai biztonsági együttműködéssel foglalkozó 2017-es fehér könyv leszögezi: „A kínai vezetők számos alkalommal foglalkoztak a közös jövőt építő országok közösségének koncepciójával. Kína azon dolgozik, hogy létrehozza a közös jövőt építők közösségét Ázsiában és az ázsiai csendes-óceáni térség

¹⁰ China's Peaceful Development. Information Office of the State Council, Peking, 2011. szeptember. http://english.gov.cn/archive/white_paper/2014/09/09/content_281474986284646.htm.

egésében.”¹¹ Ezek a források nem hagynak kétséget afelől, hogy a regionális rendépítés lett a kínai átfogó stratégia fontos, ha nem a legfontosabb prioritása, és Kína minden kétséget kizáróan hangsúlyozza, hogy érdekelt a regionális architektúra alakításában, ahogy ezt az AIIB-vel és a CICA-val kapcsolatos diskurzus az alább ismertetendő esettanulmányokban még világosabbá teszi.

ÉPÍTKEZŐ STRATÉGIA

Ahogy azt a 4. fejezetben dokumentáltam, a globális pénzügyi válság nyomán Kína drasztikusan újraértékelte, amit az amerikai erőről gondolt, és olyan regionális stratégiát tett magáévá, amely a korábbiakhoz képest nem annyira Kínát védi a szomszédságától, mint inkább alakítja az utóbbit. Az 1990-es években, illetve a 2000-es évek elején Kína periferiális diplomáciájának célja a „Kína-fenyegetés” kezelése volt. A megnyugtató immáron kevésbé fontos szemben az építkezéssel, ami a regionális rend alapjainak lerakására irányul.

A multilaterális intézmények nagy szerepet játszanak Kína szélesebb értelemben vett regionális aktivitásában, különösen ami a kialakulóban lévő diskurzust illeti a regionális architektúra formálása tekintetében. Ezek segítségével Kína megteremtheti saját rendjének alapjait – mint a kényszerítést, az egyetértést és a legitimációt. Ez a megközelítés visszatükröződik az intézményekkel kapcsolatos diskurzusok némelyikében.

Az ellenőrzés e három formája együtt kavargó a kínai diskurzusban, ideértve egyebek között Hu 2009-es beszédét, a 2011-es fehér könyvet és a 18. pártkongresszust, amelyek együttesen felvázolják Kína új stratégiájának

¹¹ 中国的亚太安全合作政策白皮书 [China's White Paper on Asia-Pacific Security Cooperation Policies]: 国务院新闻办公室 [State Council Information Office], Peking, 2017. január. <http://www.scio.gov.cn/zfbps/32832/Document/1539907/1539907.htm>.

kontúrjait, amelynek célja Ázsia regionális biztonságának és multilaterális gazdasági szerkezetének formálása.

Hu elnök a 2009-es nagyköveti értekezleten erőfeszítéseket szorgalmazott annak érdekében, hogy a regionális gazdaságok beintegrálódjanak a kínai gazdaságba: „Nagy figyelmet kell fordítanunk az ázsiai regionális együttműködés elmélyítésére, az integráció megteremtésére a regionális és szubregionális együttműködés, illetve Kína saját belső regionális fejlesztési stratégiája között.”¹² A 18. pártkongresszuson is megtörtént ennek a gondolatnak a megerősítése, ahol Hu elnök multilaterális, regionális és szubregionális kezdeményezéseket szorgalmazott elsősorban az infrastruktúra területén: „Átfogó terveket kell készítenünk a két- és sokoldálú, regionális és szubregionális nyitás és együttműködés előmozdítására, meg kell gyorsítanunk a szabadkereskedelmi zónák létrehozására irányuló stratégia megvalósítását, elő kell segítenünk az infrastruktúrák összekapcsolását a szomszéd országokkal.”¹³ Ily módon az intézmények, mint az AIIB, felhasználhatók gazdasági közjavak nyújtására, Kína státusza pedig mint előnyöket hordozó gazdasági partner a kisebb szomszédokkal integrálódva valamekkora legitimitást jelent. Ezen beszédek mindegyikében Hu hangsúlyozta az „aktív” részvételt a multilaterális ügyekben, ami hivatkozást jelent az útmutatásra, hogy Kína immáron nemcsak „rejtőzködik és kivár”, de „aktívan megvalósít dolgokat”. Ezekről a lépésektől Kína valamifajta elfogadást várt, azt ugyanis, ahogy arra a 2011-es fehér könyv utalt, hogy a régió országai „legyenek nyitottak a regionális együttműködésre vonatkozó kínai javaslatokra”, miközben egyértelművé tette azt is, hogy „Kína bátran tör új utat” a régióban.

Hu utódja, Hszi Csin-ping alatt még egyértelműbbé és nyilvánvalóbbá vált, hogy Kínának komoly érdekei fűződnek ahhoz, hogy a multilaterális intézményeket felhasználja Ázsia képének formálására, de ettől függetle-

nül sok szempontból követte az elődje által kijelölt utat. Számos kezdeményezésre, mint a vezető szerep megszerzése a CICA élén vagy az AIIB megalapítása, Hszi idején került sor, de az első lépések a Hu-időszakban történtek, ami a stratégia kontinuitására utal. Hszi több fontos beszéde alapján, amelyek regionális kérdésekkel foglalkoztak – legyen szó az APEC-ről 2013-ban, a Periferiális Munkaértekezletről ugyancsak 2013-ban, a CICA-ról 2014-ben, a Boao Fórumról 2015-ben, a BRI Fórumról 2017-ben és 2019-ben –, egyértelmű, hogy Kína maga akarja alakítani Ázsia regionális gazdasági és biztonsági architektúráját.

Az ellenőrzés formái – kényszerítés, egyetértés és legitimáció –, amelyek olyannyira fontosak a rendépítés szempontjából, megjelennek Hszi diskurzusaiban, amelyekben multilaterális kérdésekkel foglalkozik, különösen ami a kölcsönösen előnyös alkukat és az új közjavakat illeti. Például 2013-as beszédében, amelyben bejelentette az AIIB létrehozását, majd a 2014-esben, amelyben a kínai vezető szerep megszerzéséről volt szó a CICA élén, kimondottan vezető szerepet igényelt Kína számára, cserébe pedig gazdasági és biztonsági közjavakat ajánlott fel. Az AIIB-vel foglalkozó beszédében egyértelművé tette: „Az ázsiai csendes-óceáni térség nemzetei egyetlen nagy családot alkotnak, és Kína e család egyik tagja. Kína nem fejlődhet, ha elszigeteli magát az ázsiai csendes-óceáni térségtől, de a térség sem fejlődhet Kína nélkül.”¹⁴ Hszi leszögezte azt is, hogy a kínai gazdaság „kézzelfogható előnyöket” nyújt Ázsia számára, illetve hogy Ázsia növekedésének felét a kínai gazdaság növekedése adja. Ugyanígy az ázsiai csendes-óceáni térség biztonsági együttműködési kérdéseivel foglalkozó 2017-es fehér könyv leszögezi, hogy Peking közjavakat biztosít: „Kína nagyobb részt vállal a regionális és globális biztonság biztosítása terén, több biztonsági szolgáltatást nyújt az ázsiai csendes-óceáni régió és a világ egésze számára.”¹⁵ Az Övezet és Út elfogadtatásával foglalkozó diskurzusok, amelyekről az előző fejezetben volt szó, ugyanezt az érdeket visszhangozták.

¹² 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 241.

¹³ 胡锦涛 (Hu Jintao): 坚定不移沿着中国特色社会主义道路前进 为全面建成小康社会而奋斗 [Firmly March on the Path of Socialism with Chinese Characteristics and Strive to Complete the Building of a Moderately Prosperous Society in All Respects]. 18th Party Congress Political Report, Peking, 2012. november 8.

¹⁴ 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China]. 1. kötet, Peking, 2014, 外文出版社 [Foreign Language Press], 343–352.

¹⁵ I. m. 353–359.

Ezzel egy időben Kína fokozta erőfeszítéseit, hogy korlátok közé szorítsa a szomszéd államok biztonsági partnerségeit. Ez a legeggyértelműbben a CICA esetében látszott, amikor Hszi kijelentette, hogy Ázsiának „új regionális biztonsági architektúrára van szüksége” szemben az amerikai szövetségekkel. Azon a találkozón és más esetekben is Hszi „Ázsia közös, átfogó, együttműködő és fenntartható biztonsági koncepciójáról” beszélt; ebben a kifejezésben a *közös* és az *együttműködő* jelzők a meglévő szövetségek meggyengítésére utalnak. Kína saját magatartása – ideértve egyes országok megbüntetését, mint Dél-Koreát, amely megengedte amerikai rakétavédelmi rendszerek telepítését – arra utal, hogy a szövetségellenes normák a kétoldalú kapcsolatokban akár büntetéssel is együtt járhatnak. A kínai agytrösztkök kutatói rendszeresen egyértelművé teszik ezt a kapcsolatot, és egyes multilaterális szervezetek lehetőséget is adnak arra, hogy ebből a kapcsolatból regionális norma legyen.

Együttesen a közös jövőt építő országok közössége létrehozására irányuló erőfeszítések nagyjából egy évtizede kerültek Kína regionális diplomáciájának középpontjába: most e tevékenység két központi elemét vizsgálom meg: az AIIB Kína általi létrehozását és az ország aktivitását a CICA keretei között.

ÁZSLAI INFRASTRUKTURÁLIS BERUHÁZÁSI BANK

2016. január 16-án az Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bank végre „megnyitotta a kapuit az ügyfelek előtt”, első elnökének a szürkülő hajjú Csin Li-csünt,¹⁶ az angol irodalom szerelmesét választották.¹⁷ Csin képzett pénz-

¹⁶ Jin Liqun. (A Kiadó.)

¹⁷ The AIIB Was Declared Open for Business on January 16, 2016, and Mr. Jin Liqun Was Elected as the Bank's First President. Asia Infrastructure Investment Bank, 2016. february 2. <https://www.aiib.org/en/news-events/news/2016/The-AIIB-was-declared-open-forbusiness-on-january-16-2016-and-Mr-Jin-Liqun-was-elected-as-the-Banks-first-President.html>.

ügyi szakember, aki levezényelte a bank megalapításának hosszú és fáradságos folyamatát az ötlettől, amelyet Hszi Csin-ping jelentett be 2013-ban, a megvalósult multilaterális fejlesztési bankig, amely 2016-ban nyitotta meg a kapuit. És most lehetőséget kapott arra, hogy vezethesse ezt a bankot.

Csin iskolázott, de szegény családban nőtt fel, szenvedélye az angol irodalom iránt akkortájt elég szokatlannak volt mondható. A kulturális forradalom idején egy évtizedre vidéki munkatáborba küldték, ahol a száncsalmasan alacsony fizetésének kétharmadát és kevéske szabadidejét, ami az egész napos fárasztó mezei munka után maradt, e szenvedélyére fordította.¹⁸ Ahogy mesélte, volt egy öreg Remington frógépe, egy Webster szótára és egy rádiója, amelyen bejött a BBC, így az angolt a hetvenes évekből ismert sztenderd BBC-akcentussal beszéli.¹⁹ Amikor a kulturális forradalom heve alábbhagyott, a huszónkilencéves autodidakta felvételt nyert a pekingi Külföldi Nyelvek Főiskolájára, kiváló eredménnyel elvégezte a mesterszakot, és felajánlották, hogy az egyetemen maradhat. „Az egyetemi élet, amiért annyira rajongtam, épp akkor kezdett feléledni” – mesélte Jin.²⁰

De nem így történt. Abban az évben Kína a Világbank tagja lett, és szükség volt angolul beszélő munkatársakra az újonnan megnyílt washingtoni irodában. Barátai noszogatták, hogy menjen, így pályát módosítva angol irodalmárból bankár lett. Egy évtizedet töltött a Világbankban, majd az Ázsiai Fejlesztési Bankban, ahol az első kínai alelnök lett. Szakmai élettrajza és névjegykártya-gyűjteménye kínai viszonyok között páratlannak mondható. Amikor Kína úgy döntött, hogy létrehozza saját fejlesztési bankját, Csin logikus választás volt.

¹⁸Jamil Anderlini: Lunch with the FT: Jin Lique. *Financial Times*, 2016. április 21. <https://www.ft.com/content/0564ce1e-06e3-11e6-a70d-4e39ac32c284>.

¹⁹ Brian Bremmer – Miao Han: China's Answer to the World Bank Wants Green, Clean Asian Infrastructure. *Bloomberg*, 2018. 4prilis 8. <https://www.bloomberg.com/features/2018-asian-infrastructure-investment-bank-jin-liqun-interview/>; Anderlini: Lunch with the FT.

²⁰ Bremmer-Han: China's Answer to the World Bank Wants Green, Clean Asian Infrastructure.

Csin nem különbözik olyan nagyon a banktól, amelynek létrehozásában segédkezett. Külsőre mind a kettő kozmopolita. Csin könyvespolcán Shakespeare- és Faulkner-kötetek, a bank részvényesei között az Egyesült Államok szövetségesei és partnerei szerepelnek. A nyugati hatás mindkettőjük esetében tetten érhető. Csin elegánsan alkalmazza a nyugati normákat, a bank pedig büszkén állítja magáról, hogy megfelel a nemzetközi szabályoknak és eljárásoknak. Ám mindezek ellenére a bank és az ő gyökerei is félreérthetetlenül kínaiak.

Csin büszke a párttagságára. Az interjúban elmondja, hogy két hónappal azután született, hogy a Párt az országban átvette a hatalmat, de a Csiangszu tartományt, ahol született, már korábban az ellenőrzése alatt tartotta. „A vörös zászló alatt születtem” – teszi hozzá gyorsan.²¹ Csin néha nyilvánosan is hangot ad a székeszékének az Egyesült Államok tartós vezető szerepe okán. „A történelem nem ismer olyan esetet, amikor egy birodalom örökké uralkodott a világban” – írta a közelmúltban egy tanulmányban, amelyben Kína felemelkedésével és az amerikai renddel foglalkozott.²² A bank pedig, amelyet vezet, és amelynek Kína az alapítója, legnagyobb részvényese, politikai szponzora és házigazdája, a globális jellemzők dacára kevésbé nemzetközi, mint az ember gondolná. „Remélem, egy nap egy kínai lép a helyembe” – a bank élén, teszi hozzá az esetleges kétséget kizárva.²³

Azzal, hogy Kína létrehozta ezt a bankot, látványosan szakított korábbi gyakorlatával, amikor ellenezte a nemzetközi szervezetek, mint az ASEAN, az ARF, de még az SCO intézményi fejlődését is, ahogy erről a korábbiakban szó volt. Mindez „jelzi Kína mint intézményépítő megjelenését” és az

²¹ Jane Perlez: A Banker Inspired by Western Novelists Seeks to Build Asia. *New York Times*, 2017. január 13. <https://www.nytimes.com/2017/01/13/world/asia/china-aiib-jin-liqun.html>.

²² Uo.; Jin Liqun: Bretton Woods: The System and the Institution. In Marc Uzan ed.: *Bretton Woods: The Next Seventy Years*. New York, 2015, Reinventing Breton Woods Committee, 211–216.

²³ Perlez: A Banker Inspired by Western Novelists Seeks to Build Asia.

elmozdulást Kína átfogó stratégiájában a regionális tompítás felől az építkezés irányába.²⁴ Csin ennek az elmozdulásnak a végrehajtója, de bizonyosan nem a kezdeményezője. Az magasabb szintről érkezett:

Kína döntése, hogy létrehozza az AIIB-t, a 2008-as globális pénzügyi válság utáni született. A megfontolás, hogy létrehozza, arra utal, olyan eszköz keresett, amely kiválóan alkalmas a domináns pozíció megszerzésére, felhasználható a politikai célok előmozdítására, és támogatja az Övezet és Út Kezdeményezést. Idővel Kína megállapodott a tagországokkal; feladott valamennyit a politikai ellenőrzésből a csatlakozók javára, cserébe ők elfogadták Kína kezdeményező szerepét, és legitimálták a kínai erőt és vezetést. A nagyhatalmak által létrehozott más multilaterális fejlesztési intézményekhez hasonlóan az AIIB is a szponzor rendépítési törekvéseit szolgálja: 1. erősíti Kína kényszerítőképességeit; 2. létrehozza az egyetértés alapját közjavak biztosítása és kölcsönösen előnyös alkuk révén; és 3. légitimálja Kína hatalmát.

ALTERNATÍV MAGYARÁZATOK

Miért hozta létre Kína az AIIB-t? Egyesek szerint a cél, hogy a bank segítse elő Kína többlet ipari kapacitásainak exportját; ennek érdekében a külföldi államok számára forrásokat biztosít infrastrukturális projektek megvalósítására, amelyek kínai vállalatokat és munkásokat foglalkoztatnak. Ám Kína többletkapacitásai messze meghaladják az AIIB finanszírozási képességeit; csupán az acéltöbblet évi hatvanmilliárd dollár, ami háromszor több annál, mint amit az AIIB egy évben kihitelezhet.²⁵ Csin Li-csün, az AIIB elnöke nem vitatja ezt mondván, „Kína méreteit figyelembe véve” az AIIB nem

²⁴ Jeffrey D. Wilson: What Does China Want from the Asia Infrastructure Investment Bank? Indo-Pacific Insights Series, Perth, USAsia Centre, 2017. május, 4.

²⁵ David Dollar: The AIIB and the 'One Belt, One Road'. Brookings, 2015. <https://www.brookings.edu/opinions/the-aiib-and-the-one-belt-one-road/>.

képes arra, hogy ekkora többleteket felszívjon.²⁶ Mások szerint az AIIB létrehozásával Kínát az őszinte szándék vezérelte, hogy segítse Ázsiát az infrastruktúra terén fennálló lemaradása behozásában. Am tételezzük fel, hogy a bank teljesíti ambiciózus céljait évi tíz–húsz milliárd dollár kihe-lyezésére, ezzel aligha tesz sokat a régió lemaradásának ledolgozásához az infrastruktúra terén, amelynek mértékét az Ázsiai Fejlesztési Bank évi nyolcszázmilliárd dollárra teszi.²⁷ Az AIIB kisebb, mint a Világbank és az Ázsiai Fejlesztési Bank, ráadásul Kína dönthetett volna a saját meglévő fej-lesztési bankjai csatásorba állítása mellett is, mint a China Development Bank (CDB) és az Export-Import Bank of China (CEB). Ezek a bankok viszont sokkal nagyobbak, mint a Világbank, és egyes években nála is több hitelt nyújtanak a fejlődő országoknak, ráadásul nem is „korlátozzák Kína mozgásterét” azzal, hogy hitelezési tevékenységüket „szigorú szabályok és külső ellenőrzés alá helyezik, ahogy az a multilaterális szervezetek eseté-
ben szokásos”.²⁸ Ez pedig felveti a kérdést: Miért döntött Kína egy olyan intézmény létrehozása mellett, amely korlátozza a mozgásszabadságát, és ha már így döntött, mi a célja ezzel?

A választ azon alapvető okok körül kell keresni, amelyek miatt az orszá-
gok multilaterális fejlesztési pénzüzetek létrehozása mellett döntenek. Dani Rodrik szerint ilyen pénzüzetekre nem lenne szükség, ha a bilate-

²⁶ Jin Liqun: Building Asia's New Bank: An Address by Jin Liqun, President-Designate of the Asian Infrastructure Investment Bank. Brookings, Washington, 2015. október 15., 10–11. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2015/10/20151021_asia_infrastructure_bank_transcript.pdf.

²⁷ Lásd Biswa Nath Bhattacharyay: Estimating Demand for Infrastructure in Energy, Transport, Telecommunications, Water and Sanitation in Asia and the Pacific: 2010–2020. ADBI Working Paper Series, Asian Development Bank, 2010. szeptember; Biswa Nath Bhattacharyay – Prabir De: Restoring the Asian Silk Route: Toward an Integrated Asia. ADBI Working Paper Series, Asian Development Bank, 2009. június.

²⁸ Xingqiang (Alex) He: China in the International Financial System: A Study of the NDB and the AIIB. Centre for International Governance Innovation, 2016, 4–5.; Mike Callaghan – Paul Hubbard: The Asian Infrastructure Investment Bank: Multilateralism on the Silk Road. *China Economic Journal*, 9, no. 2, 2016, 117.

rális segélynyújtás és a nemzetközi tőkepiacok megfelelőképpen működne-
nek. Ezeknek a pénzüzeteknek az a feladatuk, hogy hitelekkel jelezzék a
jó beruházási klíma meglétét, illetve hogy ezt a jelzést és magukat a hiteleket
függetlenítsék az adott állam politikai érdekeitől.²⁹ Am ahogy Christopher
Kilby állítja, erre a célra akár egy pénzüzet is elegendő lenne. De akkor
miért van az, hogy ennyi, egymás tevékenységét részben átfedő *regionális*
fejlesztési bank működik?³⁰ E redundancia magyarázata nem gazdasági
természetű, inkább legalább részben a nagyhatalmak politikai érdekeihez
kötődik. Ez a politikai logika ad magyarázatot arra, hogy Kína miért döntött
az AIIB létrehozása mellett.

A nagyhatalmak a multilaterális fejlesztési bankokat rendépítési céljaikra
használják. Az alakító lemond az ellenőrzési jogok egy részéről, hogy rá-
vegye a kisebb államokat a csatlakozásra, a kisebb államok pedig a részvéte-
lükkel legitimálják az alapító erejét és az új intézményt, amelyet az utóbbi a
saját politikai céljaira használhat. Például a hidegháború idején Washington
hozta létre az Amerika-közi Fejlesztési Bankot (IADB), amely szerepet ka-
pott a kommunizmus terjedése elleni harcban úgy, hogy az Egyesült Álla-
mok a források megvonásával fenyegetve és részleges ellenőrzést gyakorolva
elérte, hogy kommunista országok ne kapjanak a banktól hitelt.³¹ Ugyanígy
Japán „módszeresen befolyást gyakorolt az ADB forrásainak elosztására”;
egy tanulmány megállapította, hogy amikor Japán lobbizott, hogy az ENSZ
Biztonsági Tanácsában helyet kapjon, azok az ázsiai országok részesültek na-
gyobb hitelekben, amelyek szerepet játszhattak ezen a téren.³² Általában a

²⁹ Dani Rodrik: Why Is There Multilateral Lending. In Michael Bruno – Boris Plesko-
vic eds.: *Annual World Bank Conference on Development Economics 1995*. Washington,
1996, The World Bank.

³⁰ Christopher Kilby: Donor Influence in Multilateral Development Banks: The Case
of the Asian Development Bank. *Review of International Organizations*, 1, no. 2, 2006,
173–195.

³¹ Stephen D. Krasner: Power Structure and Regional Development Banks. *Internati-
onal Organization*, 35, no. 2, 1981, 314.

³² Christopher Kilby: Donor Influence in Multilateral Development Banks. Vassar
College Economics Working Paper, 2006. <http://economics.vassar.edu/docs/wor->

hitelnyújtáshoz kapcsolódó feltételek és jelzések révén ezek a bankok közreműködnek a regionális rend szabályainak és normáinak meghatározásában: a banki jelentések, a mutatók, a jogosítványok az ülések összehívására és maguk a hitelek nagyon gyakran összekapcsolódnak bizonyos kérdésekkel, mint az emberi jogok, a kormányzati átláthatóság, az őshonos lakosság jogai, a környezetvédelmi megfontolások, az állami vállalatok szerepe, és még sok mással, amelyek alapvetően politikai természetűek. Kína például korábban ellenezte, hogy az emberi és más szabadságjogok szerepeljenek a Világbank jelentéseiben és kiadványaiban. Pusztán történeti alapon nézve nem lenne meglepő, ha Kína céljai az AIIB-vel legalább annyira a rendépítésről, mint a fejlesztések jelentette gazdasági előnyökről szólnának.

ÉPÍTKEZÉS. (A bányászati és kőbányászati építkezésekkel kapcsolatban.)

Kína kezdeményezése az AIIB létrehozására 1: a globális pénzügyi válság utánra tehető; 2. nem jellemző módon komoly befektetéseket is jelentett a szervezet intézményesítésébe; és 3. Kína számára előnyöket biztosít a rendépítés terén. Az alábbiakban ezzel a három kulcsfontosságú komponenssel foglalkozom.

A válság után megnyíló lehetőség – ha jól tudjuk, a válság nemcsak a gazdaságot, hanem az életet is megváltoztatja. A válság után megnyíló lehetőség az, hogy a vállalatok újra megvizsgálják a működésüket, és megtalálják azokat a módokat, amelyekkel a jövőben a legjobban tudnak majd teljesíteni a feladatukat. Ez lehet például a digitális marketing, a személyre szabott szolgáltatások, vagy a társadalmi felelősségvállalás.

Kína a 2008-as globális pénzügyi válságot követően kezdeményezte az AIIB létrehozását. Az első javaslat a Boao Fórumon hangzott el; ez egy kínai kezdeményezésre létrejött szervezet, amelyet Peking gyakran használ nagyobb kezdeményezései várható fogadtatásának tesztelésére. Ilyen volt

king-papers/VCEWP70.pdf; Daniel Lim – J. R. Vreeland: Regional Organizations and International Politics: Japanese Influence over the Asian Development Bank and the UN Security Council. *World Politics*, 65, no. 1, 2013, 34–72.

például az ún. Békés felemelkedés 2003-ban.³³ A kezdeményezés az egyik legjobb agytröszt, a China Center for International Economic Exchanges (CCIEE) nevéhez fűződik, amely a rendezvényen két bank létrehozására tett javaslatot: az egyik az Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bank, a másik pedig az Ázsiai Mezőgazdasági Beruházási Bank. A javaslat kellően mértékadó volt, a javaslattevő agytröszt erősen be van kötve a kínai vezetéshez, irodái csupán néhány száz méterre vannak a Csungnanhaj³⁴ kormányzati hivatali központtól, vezetője, Ceng Pej-jen³⁵ pedig korábban miniszterelnök-helyettes volt.³⁶ A CCIEE-t az Államtanács hozta létre a pénzügyi válság után, és az első nagyobb munkája a válságra adandó lehetséges szakpolitikai válaszok kidolgozása volt. A témakörben még egy nagyobb konferenciát is szerveztek, amelyen Ven Csia-pao miniszterelnök és az a Li Ko-csiang is részt vett, aki akkor első miniszterelnök-helyettes volt. Az ismertebb igazgatósági tagok mindegyikének külpolitikai háttere volt, például Tang Csia-hszüan,³⁷ aki korábban külügyminiszter volt, és Liu Hua-csing, aki a KKP KB külpolitikai irodájának volt a korábbi igazgatója. Ezen túlmenően a CCIEE javaslata az AIIB létrehozására minden bizonnyal összefüggött a Központi Szakpolitikai Kutatóintézetben (Central Policy Research Institute – CPRO) folyó munkákkal, a tisztviselő pedig, aki a Boao Fórumon az AIIB létrehozására javaslatot tett, az a Cseng Hszin-li³⁸ volt, aki néhány hónappal korábban még az említett intézet (CPRO) igazgatóhelyette-

³³ Zheng Xinli beszédének teljes szövegét lásd 会员通讯2009 第2期 [Member Newsletter, 2009 Issue 2]. 中国国际经济交流中心 [China Center for International Economic Exchanges], 2009. június 3. <http://www.cciee.org.cn/Detail.aspx?newsId=58&Tid=106>.

³⁴Zhongnanhai (az állami vezetők tavas lakóparkja Pekingben). (A Kiadó.)

³⁵Zeng Peiyan. (A Kiadó.)

³⁶ Cheng Li: China's New Think Tanks: Where Officials, Entrepreneurs, and Scholars Interact. *China Leadership Monitor*, no. 29, 2009, 2.

³⁷ Tang Jiaxuan. (A Kiadó.)

³⁸ Zheng Xinli. (*A Kiadó.*)

seként dolgozott.³⁹ Ez az a befolyásos intézmény, amely komoly szerepet vállal a KKP ideológiájának és hosszú távú politikájának kidolgozásában, és minden jel szerint itt született meg a bank létrehozásának ötlete is, ami szintén arra utal, hogy az intézménynek komoly szerepe van a Párt stratégiai tervezésében. Összefoglalva: Az a tény, hogy egy jó kapcsolatokkal rendelkező agytröszt, mint a CCIEE, amelyet a globális pénzügyi válság után hoztak létre, hogy javaslatokat tegyen szakpolitikai kiigazításokra, a CPRO korábbi helyettes igazgatóját küldi, hogy vessen fel az AIIB létrehozásának ötletét – ráadásul egy olyan kínai fórumon, amelyet gyakran használnak a nagyobb kínai kezdeményezések visszhangjának tesztelésére – erőteljesen arra utal, hogy a kínai vezetés nem sokkal a válság után kezdett el foglalkozni a bank létrehozásának gondolatával.

Miután elhangzott az AIIB létrehozására vonatkozó javaslat a Boao Fórumon, Cseng Hszin-li és a CCIEE többi munkatársa további jelentéseket készítettek a felső vezetés számára az AIIB-vel kapcsolatban, bár a bank létrehozása még éveket csúszott, részben mert Cseng megfogalmazásában „az első néhány évben a helyzet és a körülmények még nem értek meg”. Cseng szerint csak a 18. pártkongresszusra „értek meg a feltételek, és Hszi elnök ott hozta meg a döntést”.⁴⁰ Cseng azt is egyértelművé teszi, hogy a pártvezetésnek három megfontolása volt az AIIB-vel kapcsolatban: 1. Ázsiának infrastrukturális beruházásokra van szüksége, amit a Világbank vagy az ADB nem tud kielégíteni; 2. Kínának valamit kezdeni kellett a devizatartalékaival; és 3. Kínának lehetősége nyílt, hogy a gazdasági infrastruktúra támogatásával fejlessze a kapcsolatokat a szomszédaival, amelyek így összekapcsolódhatnak a kínai gazdasággal. Amikor Hszi Csin-ping 2013-ban meglepte indonéz

házigazdát a bankalapítás ötletével, Cseng Hszin-li a delegáció tagja volt.⁴¹ Az állami média az „AIIB atyjának” keresztelte el a bank létrehozásában játszott szerepéért.⁴² Az AIIB hamarosan tárcaközi együttműködés tárgya lett Kínában. Ahogy Csin Li-csün megjegyzi, „a kínai kormánysszervek, a pénzügyminiszter, a külügyminiszter, a jegybank és mások vettek részt az új bank koncepcionális megalapozásában és az új bank architektúrájával [sic!] kapcsolatos tárgyalásokon”.⁴³

Mások, akik jól ismerik a bank létrehozásának a történetét, szintén a pénzügyi válsághoz kötik a létrejöttét. Csin Li-csün a Bretton Woods-i rendszer jövőjével foglalkozó egyik tanulmányban erőteljesen utal arra, hogy a bank gyökereit az Egyesült Államok percipiált meggyengülésében kell keresni a globális pénzügyi válság után: „Az első naptól kezdve a Bretton Woods-i rendszer működése és fenntarthatósága az Egyesült Államok erején nyugodott.” Ám most az Egyesült Államok kevésbé képes a rendszer megreformálására és fenntartására, ezért „azt kockáztatja, hogy elveszíti nemzetközi relevanciáját, és a belesüpped saját belpolitikai mocsarába”.⁴⁴ Gondolatmenete végén hosszan elmélkedik az Egyesült Államok hanyatlásáról: „Edward Gibbons magnum opusa, *A Római Birodalom hanyatlása és bukása* című monumentális mű megjelenése óta a hanyatlás és bukás a történelemben a megbukott birodalmak állandó jelzője lett. Függetlenül attól, hogy mely országokról beszélünk, mindegyik elvesztette korábbi látványos energiáit. Bár egy hatalom hanyatlása minden jel szerint folyamat, a bukás nem elkerülhetetlen végkifejlet. Egyes esetekben nincs szó arról, hogy egy nemzet egyenesen hanyatlik vagy megbukik, inkább csak az országok közötti erőviszonyok folyamatos ide-oda játékaról beszélünk. Az új hatalmak

³⁹ Zheng Xinli Author Introduction. 中国国际经济交流中心 [China Center for International Economic Exchanges], 2011. május 4. <http://english.cciee.org.cn/Detail.aspx?newsId=2479&Tid=197>.

⁴⁰ China's Transition at Home and Abroad. Brookings, Washington, 2015. július 21., 74–77. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2015/07/20150721_china_transition_transcript.pdf; kínai nyelven elérhető az eredeti felvétel a Brookings honlapján. Zheng megjegyzései „02:34:00”-nál kezdődnek.

⁴¹ 王琳 (Wang Lin): 中国倡议建亚洲基础设施投资银行 [China Proposes to Build Asia Infrastructure Investment Bank]. 第一财经日报 [First Financial Daily], 2013. október 8. <http://www.yicai.com/news/3036393.html>.

⁴² Hua Shengdun: AIIB 'Father' Tells of Bank's Birth. *China Daily*, 2015. július 24. http://usa.chinadaily.com.cn/epaper/2015-07/24/content_21395787.htm.

⁴³ Jin Liqun: Building Asia's New Bank, 6.

⁴⁴ Jin Liqun: Bretton Woods, 214–215.

kicsit megbökdösik a nagyot, hogy nekik is szükségük van egy kis térre. [...] Egyesek, akik előnyben részesítik a status quót, talán megízlelhetik a gondolatébresztő mondatot, amely a *Párduc* című filmben hangzik el egy arisztokrata szájából, aki azzal szembesül, hogy komoly társadalmi változások vannak készülóban: *Ha azt akarjuk, hogy a dolgok úgy maradjanak, mint most, akkor a dolgoknak változniuk kell.*⁴⁵

A Csin által kiemelt idézet jelzi a kapcsolatot Kína célirányos impulzusai és Amerika percipiált hanyatlása között. Ezekre a célirányos impulzusokra azok a kínai vezetők is felhívták a figyelmet, akiknek beszédeiben az AIIB Kína növekvő önbizalmát, vezetői ambícióit jelképezi és az igényt a közjavak biztosítására. Hszi az AIIB megalakulásának alkalmából elmondott beszédében kijelentette, hogy „a kezdeményezés az AIIB létrehozására konstruktív lépés”, amelynek célja, hogy „Kína több nemzetközi kötelezettséget vállaljon, több nemzetközi közjóságot nyújtson”.⁴⁶ Azt is kijelentette, hogy „Kína minden országot üdvözl, amely élni akar a Kína fejlődése által kínált lehetőségekkel”. Csin Li-csün, az AIIB elnöke is erre hívta fel a figyelmet: „Most, hogy Kína fejlettebb lett, és megengedheti magának, hogy pénzügyi forrásokat biztosítson más fejlődő országok számára Ázsiában, rajtunk a sor, hogy tegyünk valamit Ázsiáért. Rajtunk a sor, hogy kivegyük a részünket a fejlődésből.”⁴⁷ Cseng Hszin-li, az „AIIB atyja” arról beszélt, hogy az AIIB létrehozása előnyös a szomszédos országok számára, mert lehetővé teszi, hogy kapcsolódjanak a kínai gazdasághoz: „Kína nagy ázsiai ország, amelynek segítenie kell a szomszédos országokat, hogy felszálljanak a kínai gazdaság fejlődésének vonatára. Ha az infrastruktúra a helyén van, elkezdődhet a csere; az országok nyersanyagforrásait gazdasági előnyökké konvertálhatjuk, és ezzel a saját nyersanyag- és mezőgazdasági szükség-

teinket is kielégíthetjük.”⁴⁸ Ezek a kijelentések együttesen arra utalnak, hogy az AIIB a közjavak nyújtásának az eszköze, amely lehetővé teszi, hogy Kína beköthesse a szomszédos országokat a maga gazdasági motorjába, és ezzel regionális rendet építhessen. Ahogy Lai-Ha Chan megjegyzi: „Röviden az AIIB létrehozásának a célja, hogy támogassa Kína átfogó stratégiáját, amely a regionális rendépítésre irányul.”⁴⁹

Az erőteljes intézményesítés támogatása

Kína tárgyalásai az AIIB intézményesítésével kapcsolatosan szintén betekintést engednek intézményi preferenciáiba. Az AIIB az egyik legerőteljesebben intézményesített kínai szervezet, amelynek titkársága, alapító okmánya, munkatársi állománya, rendszeres ülései, kötelezettségei és felügyeleti előírásai vannak. Amikor Kína első ízben tett bejelentést a bank létrehozásáról 2014-ben, még úgy tűnt, olyan szervezetre gondol, amely inkább a gazdasági államvezetés Kína irányította eszköze lesz, nem pedig a nemzetközi szokványoknak megfelelő fejlesztési bank. Intézményi szinten kezdetben Kína 1. kisebb *részvényesi körre* gondolt a régió kívüli országok kizárásával; 2. *vétőjogot* igényelt magának, miután a részvények felét birtokolta; 3. erős *munkatársi gárdát* tervezett gyenge külső ellenőrzéssel; 4. a bank *feladatának* az Övezet és Út (BRI) program támogatását tekintette. A bankot tehát Kínának kell dominálnia kevés olyan korlát mellett, amelyek célja a politikai célú felhasználás keretek között tartása. Am a nyugati és az ázsiai országok azt várták, hogy a bank „legyen üzleti irányultságú, hitelezési tevékenysége szabályalapú és átlátható, valamint alkalmazza a környezet-

⁴⁵ I. m. 216.

⁴⁶ Xi Jinping: Chinese President Xi Jinping's Address at AIIB Inauguration Ceremony. AIIB Inauguration Ceremony, Peking, 2016. január 16. http://www.xinhuanet.com/english/china/2016-01/16/c_135015661.htm.

⁴⁷ Jin Liqun: Building Asia's New Bank, 4–5.

⁴⁸ China's Transition at Home and Abroad. Ez az idézet az eredeti kínai felvétel fordításából származik, ami elérhető a Brookings honlapján. Zheng megjegyzései 02:34:00-nál kezdődnek.

⁴⁹ Lai-Ha Chan: Soft Balancing against the US 'Pivot to Asia': China's Geostrategic Rationale for Establishing the Asian Infrastructure. *Australian Journal of International Affairs*, 71, no. 6, 2017, 577.

és a társadalom védelme terén kialakított legjobb gyakorlatokat”.⁵⁰ E két ellentétes felfogás küzdelme alakította a bank intézményesítését a már említett négy kulcsterületen: tagság, vétó, munkatársi gárda és misszió. A végül megszületett alku azt mutatja, hogy Kína engedményeket tett, a többi állam pedig cserébe legitimálta a kínai erőt.

Ami a tagságot, azaz a részvényesek körét illeti, Kína kezdetben abból indult ki, hogy csak kevés ország fog a bankhoz csatlakozni, és készen állt arra, hogy domináns szerepet töltsön be. Csin Li-csün, az AIIB elnöke közvetve idézte Hszi Csin-ping útmutatását e kérdéssel kapcsolatban: „A bankot akkor is létrehozzuk, ha csak egy ország, Kína lesz a részvényese.”⁵¹ Amikor Kína megkezdte a tagok toborzását 2013-ban, kezdetben kizárta a riválisokat, mert attól tartott, hogy részvételük gyengíti Kína érdekérvényesítő képességét. A folyamat már hét hónapja tartott, de a japán és az indiai kormányt saját elmondásuk szerint Kína meg sem kérte, nemhogy felkérte volna a csatlakozásra. Az indiai pénzügyminiszter szerint „a kínai fél még nem beszélt, főleg nem tárgyalt velünk. Csak azt tudom, amit az újságban olvastam”.⁵² Az első sokoldalú megbeszélésre az AIIB-vel kapcsolatban 2014 májusában az Ázsiai Fejlesztési Bank Kazahsztánban megtartott ülésének farvizén került sor. Peking számos ázsiai országot meghívott, „India, Japán és az Egyesült Államok azonban nem kapott meghívást”.⁵³ Kína a régió

⁵⁰ Wilson: What Does China Want from the Asia Infrastructure Investment Bank?, 7.

⁵¹ Jin Liqun: Building Asia's New Bank, 5.

⁵² China's \$50 Billion Asia Bank Snubs Japan, India: *Bloomberg*, 2014. <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-05-11/china-s-50-billion-asia-bank-snubs-japan-india-in-power-push>.

⁵³ Robert Wihtol: Whither Multilateral Development Finance? Asia Development Bank Institute, 2014. <http://www.adbi.org/files/2014.07.21.wp491.whither.multilateral.dev.finance.pdf>; China's \$50 Billion Asia Bank Snubs Japan, India; 楼继伟主持筹建亚投行部长级工作晚餐会并致辞 [Lou Jiwei Presided over the Preparatory Work for the Ministerial Dinner Meeting of the AIIB and Delivered a Speech]. 中华人民共和国财政部 [Ministry of Finance of the People's Republic of China], 2014. május 3. http://gss.mof.gov.cn/mofhome/guojisi/zhuantilanmu/yth/201506/t20150617_1257643.html.

kívüli országokat az ún. Egyetértési Memorandum (Memorandum of Understanding – MOU) megszövegezéséből is kizárta, amely 2014 októberében az első lépés volt az AIIB intézményesítése terén. Ennek kapcsán Lou Csi-vej⁵⁴ pénzügyminiszter szerint Kína azt az „elvet” követte, hogy „a régió országai elsőbbséget élveznek a nem régióbéli országokkal szemben”.⁵⁵ Bár Kína a meghívások első köréből Indiát kizárta, amely így az első előkészítő megbeszélésen sem vehetett részt 2014 márciusában, ezt követően azonban irányt váltott, és 2014 júniusában felkérte Indiát a csatlakozásra.⁵⁶ Három hónappal később az Egyetértési Memorandumot huszonegy ázsiai ország írta alá, a régió kívüli országok egy ideig azonban még nem kaptak meghívást.⁵⁷ Lou a kínai népi gyűlés előtt mondott beszédében azt hangsúlyozta, hogy „a későbbiekben a tagság elsőként a régió belüli országok számára áll nyitva, és jelenleg nem foglalkozunk a régió kívüli országok csatlakozásával”.⁵⁸ Am Kína fokozatosan irányt váltott, miután felismerte a lehetőségben

⁵⁴ Lou Jiwei. (A Kiadó).

⁵⁵ 楼继伟就筹建亚洲基础设施投资银行答记者问 [Lou Jiwei Answers Reporters' Questions on the Establishment of AIIB]. 中华人民共和国财政部 [Ministry of Finance of the People's Republic of China], 2015. december 25. http://www.mof.gov.cn/zhengwuxinxi/zhengcejiedu/2015zcid/201512/t20151225_1632389.htm; Idézi Yun Sun: China and the Evolving Asian Infrastructure Investment Bank. In Daniel Bob ed.: *Asian Infrastructure Investment Bank: China as Responsible Stakeholder*. Washington, 2015, Sasakawa USA, 27–42. https://spfusa.org/wp-content/uploads/2015/07/AIIB-Report_4web.pdf.

⁵⁶ Timeline. *China Daily*, 2014. október 27. http://usa.chinadaily.com.cn/epaper/2014-10/27/content_18808521.htm.

⁵⁷ Banglades, Brunei, Fülöp-szigetek, India, Kambodzsa, Katar, Kazahsztán, Kína, Kuvait, Laosz, Malajzia, Mianmar, Mongólia, Nepál, Omán, Pakisztán, Sri Lanka, Szingapúr, Thaiföld, Üzbegisztán és Vietnám.

⁵⁸ Idézi Yun Sun: How the International Community Changed China's Asian Infrastructure Investment Bank. *The Diplomat*, 2015. július 31. <https://thediplomat.com/2015/07/how-theinternational-community-changed-chinas-asian-infrastructure-investment-bank/>; a teljes idézetet és az eredeti forrást lásd 楼继伟: 亚投行创始成员国资格确认3月底截止 [Lou Jiwei: The Cutoff for Founding Members of AIIB Is

rejlő előnyöket, így 2015 márciusában Nagy-Britannia csatlakozott, később más, régió kívüli országok is követték.⁵⁹ Másodszor, Kína igyekezett erős vétójogokat kikötni a maga számára a szervezetben belül. Az első lépés megtételekor Kína ötvenmilliárd dolláros alaptőkét javasolt, amelynek nagy részét ő maga biztosította volna; ami kényelmes többséget jelentett volna a döntéseknél. Kína természetesen várt külföldi forrásokat, de Csin Li-csün szerint ez nem volt elsőrendűen fontos, mert „legrosszabb esetben itt a hatalmas kínai piac, amelyet [finanszírozási célokra] igénybe vehetünk”.⁶⁰ Az ázsiai országoknak azonban nem tetszett Kína domináns szerepe a bank tőkésítése, következésképpen a szavazati jogok elosztása terén, így 2014 júniusában Kína megduplázta a jegyzett tőkét ötvenmilliárd dollárról százmilliárdra mondván, ennek felét ő biztosítja, így megkapja a szavazati jogok felét.⁶¹ Am ahogy egyre több ország jelezte csatlakozási igényét, Kína csökkentette saját alaptőke-hozzájárulását, következésképpen a szavazati arányát is. Végül 2015 márciusában bejelentette, hogy nem tart igényt vétójogra, a bank működését inkább konszenzusos alapra helyezik.⁶² Végül újra irányt váltott, és informális vétót igényelt magának a 26,06 százalékos részesedésével, ami elegendő a kétharmados többséget igénylő döntések blokkolásához. Kína irányváltására azután került sor, hogy a részvényesi kör kibővült, és a kínai társadalomtudományi akadémia (CASS) egy korábbi munkatársa szerint „azt az aggodalmat tükrözi, hogy a nyugati országok átvehetik az irányítást a bank felett, ha Kína

in the End of March]. 新华网 [Xinhua], 2015. március 6. http://www.xinhuanet.com/politics/2015lh/2015-03/06/c_1114552782.htm.

⁵⁹ Jane Perlez: Stampede to Join China's Development Bank Stuns Even Its Founder. *New York Times*, 2015. április 2.

⁶⁰ Jin Liqun: Building Asia's New Bank, 23.

⁶¹ Yun Sun: China and the Evolving Asian Infrastructure Investment Bank, 38.

⁶² Lingling Wei – Bob Davis: China Forgoes Veto Power at New Bank to Win Key European Nations' Support. *Wall Street Journal*, 2015. március 23. <http://www.wsj.com/articles/china-forgoes-veto-power-at-new-bank-to-win-key-european-nations-support-1427131055>; Xingqiang (Alex) He: China in the International Financial System, 10.

feladja a vétójogot”.⁶³ Befolyását védendő Kína 25 százalékban maximálta a régió kívüli országok szavazati jogát, így a 75 százalék az ázsiaiak kezébe került, és Kína természetesen a meghatározó ázsiai ország. Kína szavazati részaránya az AIIB-ben (26 százalék) meghaladja az Egyesült Államokét a Világbankban (15,02 százalék) és Japánét is az ADB-ben (12,84 százalék).⁶⁴ Az összes multilaterális fejlesztési bank közül az AIIB-ben messze a legnagyobb a különbség az első és a második legnagyobb szavazati aránnyal és jegyzett tőke aránnyal rendelkező ország között (Kína 26 százalék, India 8 százalék, illetve 31 százalék és 9 százalék). Ráadásul mivel sok döntéshez háromnegyedes többség kell, a Kína által élvezett informális vétó nagyobb jogokat ad, mint „a nagy részvényeseknek általában a multilaterális fejlesztési bankokban”.⁶⁵ A 2015-ben elfogadott alapszabály szerint Kínának vétójoga van az alaptőke változtatása, a tagországok alaptőke-hozzájárulása, az igazgatótanács összetétele, az elnök személye, az alapszabály módosítása és még több kisebb kérdés vonatkozásában.⁶⁶ Végül soron Kína pozíciója a bankban biztosított. Ahogy Pin Ku,⁶⁷ a pekingi Külföldi Tanulmányok Egyeteme Jogi Iskolájának tanára megjegyzi, azon országok, „amelyek elmulasztották, hogy az első körben alapítók legyenek”, aligha rendelkeznek jelentős befolyással, ha most csatlakoznak, mert „az újonnan csatlakozók számára már csak kis összegű lejegyezettlen tőke áll rendelkezésre”.⁶⁸ Kína ezen túlmenően leszavazhat bármilyen javaslatot, ami fenyegetést jelent a vétójogára nézve (például a jegyzett tőke felemelését), ha pedig mégis veszítene, támogatja őt a vele együtt szavazó államok koalíciója.

in the End of March]. 新华网 [Xinhua], 2015. március 6. http://www.xinhuanet.com/politics/2015lh/2015-03/06/c_1114552782.htm.

⁶³ Xingqiang (Alex) He, 10.

⁶⁴ Martin A. Weiss: Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB). Congressional Research Service, 2017. február 3., 9.; Callaghan–Hubbard: The Asian Infrastructure Investment Bank, 129.

⁶⁵ Callaghan–Hubbard, 130.

⁶⁶ L. m. 129.

⁶⁷ Bin Gu. (A Kiadó.)

⁶⁸ Bin Gu: Chinese Multilateralism in the AIIB. *Journal of International Economic Law*, 20, no. 1, 2017, 150.

Az intézményesítés harmadik fontos területe az AIIB *munkatársi állománya* és a *felügyelet*. A legtöbb multilaterális fejlesztési bank igazgatótanácsa főállású tagokból áll, akik egyszersmind a felügyeletet is ellátják, és gondoskodnak a politikai manipuláció kiküszöböléséről.⁶⁹ Kína kezdetben nem is akart ilyesmit, inkább egy bizonytalan jelentésű „technikai panelről” beszélt. Aztán amikor újabb tagországok csatlakoztak, kompromisszumként elfogadta, hogy 12 *külső*, fizetés nélküli tagból álló igazgatótanács működjön.⁷⁰ A bankok még főállású igazgatók esetében is meglehetősen önállósággal tudnak működni, mert a részvényesek kezdeményezései nehezen mennek át, az igazgatósági határozatokat sem nehéz kijátszani.⁷¹ Kína döntése, hogy gyenge, fizetés nélküli, külső tagokból álló igazgatótanács mellett teszi le a voksot, azt valószínűsíti, hogy a bank döntéseiben az elnök-vezérigazgató és az ügyvezetés akarata érvényesül, akiket viszont Kína választott ki. Más multilaterális fejlesztési bankoktól eltérően az AIIB hitelezési irányelvei arra utalnak, hogy a külsősökből álló igazgatótanács a jogosítványaiából sokat átad az elnök-vezérigazgatónak, ez viszont meglehetősen eltér a többi modelltól.⁷²

Negyedszer, az AIIB eredeti feladata az volt, hogy a BRI-t támogassa. Egy hónappal azt követően, hogy az AIIB létrehozásáról szóló Egyetértési Memorandum aláírásra került, Hszi Csin-ping egy interjúban ezt mondta: „Kína kezdeményezése az AIIB létrehozására és a közös munka más országokkal, aminek az eredményeként a bank megszületett, azt a célt szolgálta, hogy az Övezet és Út mentén fekvő országok infrastruktúrájának fejlődéséhez pénzügyi forrásokat biztosítsunk, illetve ösztönözzük a gazdasági együttműködést.”⁷³ Ezek a megfontolások további megerősítést nyertek

a szűk körű vezetői értekezletekről kiadott összefoglalókban, amelyekből megtudhatjuk, hogy az AIIB „létrehozásának célja az Övezet és Út program jobb végrehajtása.”⁷⁴ Kína csupán 2016 közepén, amikor az európai és az ázsiai államok részéről egyaránt bírálatok érték, volt hajlandó távolságot teremteni a BRI és az AIIB között. Egy alkalommal üzleti vezetőkkel beszélgetve Csin Li-csün kijelentette, hogy az AIIB „olyan országokban is kész infrastrukturális projektek finanszírozására, melyek nem vesznek részt az Övezet és Út programban.”⁷⁵ Ennek ellenére a 2016-ban hitelezésre elfogadott tizenhat infrastrukturális projekt mindegyike kapcsolódik a BRI-hez. Ahogy egy korábbi CASS-elemző megjegyezte: „Az AIIB és az BRI létrehozása során a kínai döntéshozók váratlanul azzal szembesültek, hogy valamennyire távolságot kell teremteniük a kettő között. [...] A kijelentés, hogy az AIIB nem kizárólag a BRI előmozdítására szolgál, okos lépésnek nevezhető.”⁷⁶

Összességében tehát elmondható, hogy Kína támogatta az AIIB intézményesítését, amelynek sokkal világosabbak a szabályai és a döntéshozatali mechanizmusa, mint akár az APEC, akár az ARF esetében, amelyekben Kína ugyancsak részt vett, mert immáron készen állt a rendépítésre. Kezdetben megpróbálkozott azzal, hogy a bankot hatékonyabban állítsa a maga érdekei szolgálatába, de mire a bank végül elindult, Kína kompromisszumokat kötött, hogy leserelje a tagállamok aggodalmait, amelyek úgy látták, hogy az AIIB eszköz lesz Kína kezében. Cserébe viszont Peking vezető szerepe legitimé vált. Ahogy Hszi Csin-ping fogalmazott az AIIB megnyitásakor

⁶⁹ Xi Stresses Implementing Central Economic Policies. *Xinhua*, 2015. február 2. http://www.xinhuanet.com/english/china/2015-02/10/c_127481077.htm. (Kiemelés R. D.); 王琳 (Wang Lin): 傅莹: 亚投行, 丝路基金支持‘一带一路’ [Fu Ying: AIIB and the Silk Road Fund Support 'One Belt, One Road']. 一财网 [Yicai Wang], 2015. március 4: <http://www.yicai.com/news/4581546.html>; idézi Yun Sun: China and the Evolving Asian Infrastructure Investment Bank, 30.

⁷⁰ Xingqiang (Alex) He: China in the International Financial System, 12.

⁷¹ Curtiss S. Chin: New Bank Launch Charts Path to Asian-Led Order. *China-US Focus*, 2015. július 7. <https://www.chinausfocus.com/finance-economy/beyond-the-signing-ceremony-ata-chinas-own-asian-development-bank/>.

⁷² Weiss: Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB), 9.

⁷³ Idézi Yun Sun: China and the Evolving Asian Infrastructure Investment Bank, 30.

⁷⁴ Xi Stresses Implementing Central Economic Policies. *Xinhua*, 2015. február 2. http://www.xinhuanet.com/english/china/2015-02/10/c_127481077.htm. (Kiemelés R. D.); 王琳 (Wang Lin): 傅莹: 亚投行, 丝路基金支持‘一带一路’ [Fu Ying: AIIB and the Silk Road Fund Support 'One Belt, One Road']. 一财网 [Yicai Wang], 2015. március 4: <http://www.yicai.com/news/4581546.html>; idézi Yun Sun: China and the Evolving Asian Infrastructure Investment Bank, 30.

⁷⁵ Chan: Soft Balancing against the US 'Pivot to Asia', 574.; Zhong Nan – Cai Xiao: AIIB Leads Support for Belt and Road Infrastructure Projects. *China Daily*, 2016. június 8. http://www.chinadaily.com.cn/business/2016-06/08/content_25645165.htm.

⁷⁶ Xingqiang (Alex) He: China in the International Financial System, 16.

elmondott beszédében, Kína olyan bankot akart, amely „szabályalapú és minden szempontból magas szakmai színvonalon működik, ideértve az irányítás szerkezetét, a finanszírozási irányelveket, a biztonsági és szerzési politikát, valamint a humánerőforrás-menedzsmentet”.⁷⁷ Ami igazán figyelemreméltó ezzel az alkúval kapcsolatban, hogy „Kína milyen sikeresen szerelte le ezeket az aggodalmakat [ti. a tagországok részéről] anélkül, hogy lényeges áldozatot hozott volna a bank feletti ellenőrzés vonatkozásában”.⁷⁸ A bank telephelye Kínában van, forrásai legnagyobb részét Kína biztosítja; Kínának vétőjoga van minden döntés felett, a külsős tagokból álló igazgatótanács gyenge, a munkatársak többsége kínai nemzetiségű, a bank kínai ügyvezető igazgatója pedig korábban pénzügyminiszter-helyettes volt.⁷⁹

Rendépítés

Az AIIB számos előnyt kínál Kína számára a rendépítési stratégiája végrehajtása terén: 1. kényszerítőképeséget biztosít a szomszédok korlátozása vonatkozásában; 2. lehetővé teszi, hogy szabályokat állapítson meg és konszenzuális alkukat kössön; 3. legitimitációt biztosít a számára.

Először is az AIIB intézményesíti Kína kényszerítőképeségét, biztosít számára valamennyi plauzibilis tagadhatóságot, ha ez alkalmazásra kerül, és mérsékli a konfliktus intenzitását, amit az erő egyoldalú használata kiváltana. Kína ellenőrzése alatt tartja, ki lehet az AIIB tagja, vétőjoga van, és ő biztosítja a munkatársi gárdát – ez az állomány az elnökkel valamekkora

⁷⁷ Xi Jinping: Chinese President Xi Jinping's Address at AIIB Inauguration Ceremony.

⁷⁸ Callaghan–Hubbard: The Asian Infrastructure Investment Bank, 129.

⁷⁹ Victoria Ruan: Former Deputy Finance Minister Jin Liqun Tipped to Become Head of China-Led AIIB. *South China Morning Post*, 2015. április 27. <http://www.scmp.com/news/china/policies-politics/article/1754771/former-deputy-finance-minister-jin-liqun-tipped-become>; Wei–Davis: China Forgoes Veto Power at New Bank to Win Key European Nations' Support; Cary Huang: Does China Have What It Takes to Lead the AIIB. *South China Morning Post*, 2015. május 16. <http://www.scmp.com/news/china/policies-politics/article/1798724/does-china-have-what-it-takes-lead-aiib>.

autonómiával rendelkezik a hitelek odaítélése terén – mindez teret nyit valamilyen szintű gazdasági államvezetés számára. Ha az AIIB a hitelnyújtáshoz olyan feltételeket rendel, amelyek explicit vagy implicit módon összhangban vannak Kína saját politikai vagy gazdasági preferenciáival, képes korlátozni az ázsiai fejlődő országok autonómiáját, és ezzel növeli annak a valószínűségét, hogy ezek az országok a pénzhez jutás érdekében jobban igazodnak Kínához a külpolitika terén. Egyes kínai tisztviselők és kutatók nem hivatalosan utalnak arra, hogy a Kínával vitában álló országok kevésbé valószínűen jutnak forrásokhoz majd.⁸⁰ Mások felfigyeltek az ellentétre, amely „a Kínától való növekvő gazdasági függés és az Egyesült Államoktól a biztonság terén fennálló függés között feszül”, és azt állítják, hogy a gazdasági előnyök felkínálása növeli Kína mozgásszabadságát.⁸¹

Kína korábban felhasználta a multilaterális szervezetekben meglévő befolyását mások ellen. Például megtagadta, hogy az Ázsiai Fejlesztési Bank sokoldalú fejlesztési programot hagyjon jóvá India számára, mert a források egy része Arunácsal Prades tartományban került volna felhasználásra, amelyet Kína magának igényel.⁸² Az AIIB arra is lehetőséget ad, hogy mások fontos szerephez jussanak a kínai renden belül. Már most is szó van arról, hogy az AIIB-ben az alelnöki pozíciókat Kína politikai érdekei szerint osztják el. Dél-Korea ígéretet kapott az egyik alelnöki posztra, de elvesztette, és helyette Franciaország kapta meg állítólag azért, mert az előbbi lehetővé tette az Egyesült Államok számára, hogy rakétavédelmi rendszereket telepítsen az ország területén.⁸³ Kína bizalmasan fontos pozíciót ajánlott Ausztráliának az AIIB-ben, ha 2014 októberében az ország aláírja az Egyetértési Memorandumot, de később visszakozott, mert Ausztrália bizonytalankodását az amerikai és a japán nyomással hozta összefüggésbe.⁸⁴ És még

⁸⁰ Yun Sun: China and the Evolving Asian Infrastructure Investment Bank, 33.

⁸¹ Idézi Chan: Soft Balancing against the US 'Pivot to Asia', 577.

⁸² Raphael Minder – Jamil Anderlini: China Blocks ADB India Loan Plan. *Financial Times*, 2009. április 10.

⁸³ Chan: Soft Balancing against the US 'Pivot to Asia', 580.

⁸⁴ I. m. 578.; Callaghan–Hubbard: The Asian Infrastructure Investment Bank, 129.

intézményt hozzon létre, amelyben ő játszhatja a vezető szerepet”.⁹² Ez az oka annak, hogy a korábbi évek gyakorlatával szemben Kína nem azt az utat választotta, hogy másokkal együttműködve mintegy az ASEAN + 3 vagy más fórum folyományaként hozza létre az AIIB-t. Sőt az AIIB pozicionálása érdekében a kínai tisztviselők gyakran élesen bíráltak más intézményeket. Lou Csi-vej pénzügyminiszter például kijelentette, hogy az ADB „jelenlegi kapacitásai valójában elégtelenek”, és hogy Kínának bőséges tapasztalatai vannak ezen a téren: a belföldön működő „Kínai Beruházási Bank régóta foglalkozik kereskedelmi hitelek nyújtásával, és portfóliója nagyobb, mint az ADP és a Világbank portfóliója együttesen, és ehhez mindössze húsz évre volt szüksége”.⁹³ Lou azért is bírálta az ADB-t, mert túlságosan bürokratikus.⁹⁴ Csin Li-csün szerint a bank irányítási rendszere „katasztrofális”.⁹⁵ Hasonló bírálatok a Világbanknak címezve is elhangzottak.

A többi multilaterális fejlesztési bankhoz hasonlóan az AIIB egyik feladata, hogy legitimálja az alapítója által fontosnak tartott normákat és elveket. Például a Világbank és az IMF lehetővé tette Washington számára, hogy az érdekeinek megfelelő gazdasági normákat érvényesítsen, a Világbank Ease of Doing Business-indexe⁹⁶ pedig alaposan átformálta a fejlődő országok szakpolitikáit és belpolitikai környezetét. Vang Csi-sze is egyértelművé tette, hogy az AIIB egyik feladata, hogy a globális gazdasági rendszer közelebb legyen a kínai normákhoz és értékekhez, mint a nyugatiakhoz.⁹⁷ Csin Li-csün, akkor még a megalakulás előtt álló bank vezetői tisztségének várományosa a Boao Fórumon az AIIB-ről szólva Kína fejlesztési tapaszta-

⁹² Ren Xiao: China as an Institution-Builder, 436.

⁹³ China's \$50 Billion Asia Bank Snubs Japan, India.

⁹⁴ China Finance Minister Raps ADB for Being Bureaucratic. *Nikkei Asian Review*, 2015. március 22. <http://asia.nikkei.com/Politics-Economy/International-Relations/China-finance-minister-raps-ADB-for-being-bureaucratic>.

⁹⁵ Jane Perlez: China Creates a World Bank of Its Own, and the U.S. Balks. *New York Times*, 2015. december 4.

⁹⁶ A vállalkozások szabályozási környezetét mérő mutatószám. (A Ford.)

⁹⁷ Jisi Wang: One World One Dream?: China and International Order. Harvard University, 2015. április 1.

tairól beszélt, hangsúlyozva, hogy a bank segítségével lehet másoknak, hogy átvegyék ezeket a tapasztalatokat: „Kína fejlesztési módszertana logikus, tapasztalatai bármely országba áttűtethetők. Ha Kína képes volt erre, nincs ok arra, hogy mások ne lennének azok”.⁹⁸ Más tisztviselők, mint Lou Csi-vej, a nyugati modellt bírálták: „Sokszor elmondtam már, nem fogadom el a legjobb gyakorlat kifejezést. Ki a legjobb? [...] Figyelembe kell vennünk a [fejlődő országok] szükségleteit, és a Nyugat néha olyan szabályokat ír elő, amelyek szerintünk nem optimálisak. Nem gondoljuk, hogy a jelenlegi rendszer a legjobb lenne.”⁹⁹ Feltételezhető, hogy az AIIB felállításával párhuzamosan normává válik Peking törekvése, hogy a hitelnyújtás során a politikai, emberjogi és kormányzási szttenderdek szerepét háttérbe szorítsa. Ily módon az AIIB lemorzsolhatja a liberális értékek legitimációját, amelyek olyannyira fontos szerepet játszanak a Nyugat politika erejének és befolyásának megalapozásában, és amelyek egyébként fenyegetést jelentenek Kína stabilitására.

Az ázsiai bizalomépítési kölcsönhatásokkal és intézkedésekkel foglalkozó konferencia (CICA) 1992-ben jött létre, első fontosabb értekezletét 1999-ben tartotta, majd 2002 óta négyévente tart csúcstalálkozókat. A szervezet, amelyet régebben Kazahsztán vezetett, de Törökország rotációs alapon 2010-ben átvette a vezetést, meglehetősen jelentéktelen volt, kevés kapcsolattal más szervezetekkel, a nagyhatalmak számára érdektelen, az intézményesítés folyamata lassú és általában elég sekélyes volt. Mindez 2014-ben

⁹⁸ A Speech on the Establishment Progress of Asian Infrastructure Investment Bank by Mr. Jin Liqun, Head of the Working Group for Establishment of AIIB. Boao Forum for Asia, 2015. május 17. <http://english.boaoforum.org/mtzxxwz xen/14301.jhtml>.

⁹⁹ Paul Pennay: China Says Western Rules May Not Be Best for AIIB. *Business Spectator*, 2015. március 23. <http://www.businessspectator.com.au/news/2015/3/23/china/china-says-western-rules-may-not-be-best-aiib>.

megváltozott, ekkor Kína vette át a szervezet vezetését; és azonnal hozzá is látott, hogy olyan eszközzé formálja, amelynek segítségével létrehozható az új ázsiai biztonsági szerkezet, vagy legalábbis vita indítható róla. Mindazonáltal Kína erőfeszítései a szervezettel kapcsolatban eléggé zavarba ejtők.

ALTERNATÍV MAGYARÁZATOK

Kína döntése, hogy átveszi a CICA vezetését, zavarba ejtő, mert ennek az egyébként obskúrus szervezetnek nincs missziója, sem említésre méltó felhatalmazása. A CICA bevallott célja a bizalomépítő intézkedések (Confidence Building Measures – CBM) elősegítése a katonai-politikai kérdésektől a terrorizmus elleni harcon át a gazdasági, környezetvédelmi és emberi aspektusokig.¹⁰⁰ A gyakorlatban a CBM erőtlén; akciótervek gyűjtőhelye akció nélkül. Az államok önkéntes alapon hajtják végre ezeket, és legnagyobbreszt olyasmikből állnak, mint a kölcsönös katonai látogatások, katonai életrajzok cseréje, a kereskedelemmel vagy a bevándorlással kapcsolatos jogharmonizáció és információcsere.¹⁰¹ A szervezet az intézményesítés nagyon alacsony fokán áll. A CICA maga is elismeri, hogy a titkárság feladatköre többnyire logisztikai természetű, „adminisztratív, szervezési és technikai segítséget nyújt a találkozók megszervezéséhez és a CICA keretében folyó egyéb tevékenységekhez”. Nincs monitoringjogköre, az országok önkéntes alapon adnak tájékoztatást a CBM-ajánlások végrehajtásáról.¹⁰² E gyengeségek okán más szervezetekkel ellentétben a CICA általában nem képes arra, hogy betöltse vállalt funkcióit. Bár a fő feladata a bizalom erősítés, ellentétben az ASEAN-nal és az ARF-fel, a CICA-nak 2014-ig nem volt

olyan programja, amely lehetővé tette volna a megelőző diplomáciát vagy a konfliktusok kialakulásának megelőzését. Például Európában a hidegháború idején vagy a Sanghaj Együttműködési Szervezet (SCO) tagállamai között határozott korlátok vannak érvényben a katonai személyzet tevékenységére és elhelyezkedésére nézve, a CICA esetében viszont még közelítőleg sem beszélhetünk ilyenről. És bár a szervezet néha állítja, hogy foglalkozik a terrorrelhárítással, de nincs kapacitása a koordinációra, ahogy egyébként például az SCO-nak van. A CICA legjobb esetben sem több kávéházi asztaltársaságnál, és még ezzel is problémák vannak; csak négyévente tart legfelső szintű találkozót, ellentétben az APEC-kel, az ARF-fel és az SCO-val, amelyek keretében évente kerül sor ilyen megbeszélésekre.

ÉPÍTKEZÉS Kína döntését, hogy e kihívások dacára befektet a CICA-ba, nyilván nem a szervezet jelenlegi képességei motiválták, hanem a jövőbeni lehetőségek. Kína számára a CICA minta, melynek alapján létrehozható a pánázsiai biztonsági keretrendszer, amely az amerikai vezetésű szövetségi rendszeren és az ASEAN által dominált délkelet-ázsiai multilaterális fórumokon kívül működik, és amely kínai dominancia alatt állhat.

Lehetőség a válság után

Kína régóta részt vesz a CICA munkájában, de csupán a globális pénzügyi válság után döntött úgy, hogy a szervezetet felhasználja a saját víziója előmozdítására Ázsia biztonsági architektúrájával kapcsolatosan. Ez a vízió az Egyesült Államok ellen irányul. Ahogy e fejezet bevezető részében erről szó volt, a folyamat 2010-ben indult az első CICA-csúcson, amely a válságot követően megrendezésre került. Kína és Oroszország aláírta a *Közös orosz–kínai kezdeményezés a biztonság erősítésére az ázsiai csendes-óceáni régióban* címet viselő dokumentumot, és elérték, hogy a CICA a 2010-es

¹⁰⁰ CICA Catalogue of Confidence Building Measures. Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia, 2004. [http://www.s-cica.org/admin/upload/files/CICA_CATALOGUE_\(2004\)_-eng.doc](http://www.s-cica.org/admin/upload/files/CICA_CATALOGUE_(2004)_-eng.doc).

¹⁰¹ CICA Catalogue of Confidence Building Measures.

¹⁰² Secretariat of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia. CICA. http://www.s-cica.kz/page.php?page_id=9&lang=1.

csúcson és az azt követő munkacsoport-megbeszéléseken elfogadja mint a jövőbeni regionális architektúra alapját. Az angol nyelvű, közös kínai–oroszl előkészítő dokumentumok és prezentációk, amelyeket minden jel szerint alighanem a kínaiak készítettek, és nem az orosz fél, tekintettel az idézetek kínai központosására, azt mutatják, hogy a kezdeményezés az amerikaiak vezette szövetségek ellen irányul, és közvetlen összefüggésben áll a globális pénzügyi válság által előidézett új politikai környezettel.¹⁰³ „A globális pénzügyi és gazdasági válság egész sor trendet indított el, amelyek elmozdulásokat eredményeznek a globális politikai és gazdasági erőviszonyokban, aminek része a nemzetközi kapcsolatok egészének mélyreható átalakulása” – ezzel a mondattal indul az egyik anyag, amely így folytatódik: „A válság rávilágított a tényre, hogy új gazdasági erők és politikai befolyásközpontok vannak felemelkedőben. A politikai tevékenység súlypontja is az ázsiai csendes-óceáni térség felé tolódik el. A globális átalakulások hatására megkezdődött a regionális architektúra átalakulásának a folyamata az ázsiai csendes-óceáni térségben.”¹⁰⁴ Az anyag ezt követően bírálja az Egyesült Államokra alapozó regionális architektúrát: „Egyre nyilvánvalóbb, hogy a jelenlegi biztonsági architektúra az ázsiai csendes-óceáni régióban, amely nem transzparens katonai szövetségekre épül, nem felel meg a multipoláris világ modern realitásainak, sem a halmozódó fenyegetések és kihívások természetének, illetve mértékének, amelyekkel a régió jelenleg szembesül. A régiónak változatlanul nincsenek jól strukturált intézményei és jogi eszközei, amelyek garantálnák a békét és a stabilitást ebben a hatalmas régióban. Ezek a tények sürgetően hívják fel a figyelmet arra, hogy további lépésekre van szükség, amelyek erősítik a biztonságot a régióban.”¹⁰⁵

¹⁰³ Ezek a dokumentumok látszólag közös dokumentumok voltak, de az írásjelek megválasztása egyértelművé teszi, hogy Kína készítette őket. Például az idézőjelek kínai formáit használják mindenütt a nyugati formák helyett.

¹⁰⁴ The Presentation on the Joint Russian–Chinese Initiative on Strengthening Security in the Asia Pacific Region, 1–2. http://www.s-cica.org/page.php?page_id=24&lang=1&year=2017&month=1&day=0.

¹⁰⁵ I. m. 4.

Az amerikai megközelítés helyett „a jövő regionális architektúrájának nyitottnak, transzparensnek és egyenlőnek kell lennie”, amely a tömbelenség elvére épül. A dokumentum szerint „Oroszország és Kína vezetői pontosan ebben állapodtak meg a múlt év szeptemberében Pekingben megtartott csúcstalálkozójukon”.¹⁰⁶ Röviden, a globális pénzügyi válságot követően eljött egy olyan ázsiai architektúra ideje, amely a kínai–oroszmegállapodásra támaszkodik, szemben az amerikai szövetségekkel, és a CICA lesz az eszköz ennek az architektúrának a felépítéséhez.

Magas rangú kínai diplomaták beszédei a CICA ülésein egyértelművé tették a kapcsolatot a globális pénzügyi válság és Kína erőfeszítései között. 2010-ben például Taj Ping-kuo államtanácsos ezt mondta: „Tekintettel a pénzügyi válság utáni időszakra, a CICA-tagállamoknak erősíteniük kell a bizalmat és az együttműködést, valamint megingások nélkül” dolgozniuk kell az új ázsiai biztonsági architektúra érdekében.¹⁰⁷ A globális pénzügyi válság után valóban új kor jött el, mert a válság mindent megváltoztatott. Taj szerint a válság világossá tette, hogy „a multipolaritás irányába mutató trend soha nem volt ennyire egyértelmű, és a nagyobb demokrácia iránti igény a nemzetközi kapcsolatokban soha nem volt ennyire erős. [...] Elmúltak azok az idők, amikor egy, két vagy egy maroknyi ország domináns szerepet játszhatott a világpolitikában”. Ebben a válságot követő új korszakban a CICA-ra eszközként van szükség: „Jó regionális környezetet kell teremteni, fontos, hogy maradéktalanul kiaknázzuk a CICA-ban és a multilaterális csere és együttműködés más regionális mechanizmusaiban rejlő lehetőségeket.”¹⁰⁸ A következő fontosabb CICA-találkozón, 2012-ben Csen Kuo-ping¹⁰⁹ külügyminiszter-helyettes folytatta ezt a gondolatmenetet, és bevezetett egy

¹⁰⁶ I. m. 5.

¹⁰⁷ 戴秉国在亚信论坛第三次峰会上发表讲话 [Dai Bingguo's Speech at the 3rd CICA Summit]. 中华人民共和国外交部 [Foreign Ministry of the People's Republic of China], 2010. http://www.fmprc.gov.cn/web/gjhdq_676201/gjhdqzz_681964/yzxhhy_683118/xgxw_683124/t707229.shtml.

¹⁰⁸ Uo.

¹⁰⁹ Chen Guoping. (A Kiadó.)

új, attól kezdve ikonikussá vált fogalmat, mely szerint a kölcsönös függés létrehozta a *közös jövőt építő országok közösségét*. Csen tovább is ment Tajnál, és javaslata szerint a korábban már említett kínai–oros regionális biztonsági keretrendszer kell, hogy a minta legyen, amely valamennyi ázsiai ország számára követendő.¹¹⁰ Két évvel később Hszi Csin-ping a 2014-es CICA-csúcstalálkozón újabb szintet emelt a kínai–oros kezdeményezés méltatásában mondván, az „fontos szerepet játszott a béke és a stabilitás megerősítésében és fenntartásában az ázsiai csendes-óceáni régióban”.¹¹¹

Kína az oldalonról ennél többet nem tehetett. Nézeteinek elfogadtatása érdekében valamilyen szintű ellenőrzésre kellett szert tennie a CICA fellett. A szervezetet története legnagyobb részében a kazahok irányították, majd négy éven keresztül (2010–2014) Törökország, és bár volt szó arról, hogy az elnökséget rotációs alapokra helyezik, döntés az utódlás módjáról nem született. Kína legalább 2012 óta aktívan dolgozott annak érdekében, hogy megkapja a soros elnökséget. Az első hivatalos jelét annak, hogy Kína szeretné elnyerni a CICA elnökségét, a 2012-es csúcstalálkozón láthatuk, amikor Csen Kuo-ping külügyminiszter-helyettes nem csupán az új regionális architektúrára tett javaslatot, de ugyanebben a beszédben ezt is mondta: „Igényt jelentettünk be a 2014–2016-os időszakra szóló elnökségre”, amihez kérte „a többi tagország támogatását”.¹¹² Dacára ezeknek az erőfeszítéseknek, a 2012-es közös közlemény nem tett említést konszenzusról Kína elnöki ambícióit illetően.

A kínai kampány 2013-ban kapott erős lökést, amikor Hszi Csin-ping elnök Aszتانába látogatott, ahol Nazarbayev kazah elnökkel találkozott. A négy-szemközti megbeszélésükről adott tájékoztatásban a kínai külügyminiszter

¹¹⁰ Statement by H.E. Mr. Chen Guoping at CICA Meeting of Ministers of Foreign Affairs.

¹¹¹ Xi Jinping: New Asian Security Concept for New Progress in Security Cooperation. 4th Summit of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia, Sanghaj, 2014. május 21. http://www.s-cica.org/page.php?page_id=711&lang=1.

¹¹² Statement by H.E. Mr. Chen Guoping at CICA Meeting of Ministers of Foreign Affairs.

említést tett arról, hogy a CICA is a témák között szerepelt, és hogy Kazahsztán támogatja Kína igényét az elnökségre a 2014–2016-os időszakra szólóan, továbbá támogatja azt is, hogy a következő, 2014-es CICA-csúcstalálkozó színhelye Peking legyen.¹¹³ A két kormány közleményt adott ki, amelyek formába öntik ezeket a pontokat, megerősítik az egyetértésüket az intézményesítésre, és kijelentik: „A két fél folytatja a CICA folyamatainak a fejlesztését és erősítését.”¹¹⁴ A közös közlemény azt jelentette, hogy Kínának nagyjából az időszak felénél sikerült megszereznie a szervezet vezetését a következő két-éves időszakra, sőt a meghosszabbítását is elérte 2018-ig, jóllehet a korábbi CICA-állásfoglalásokban csak kétéves időszakokról esett szó.¹¹⁵

Az intézményesítés erősítése

Amikor Kínának sikerült megszereznie az elnöki széket, lelkesen nekilátott, hogy elmélyítse a szervezet intézményesítését. Ahogy Csen Kuo-ping a CICA létrehozásának huszadik évfordulóján 2012-ben kijelentette, Kína támogatja, hogy a CICA „laza fórumból” szabályos nemzetközi szervezeté váljon.¹¹⁶ Ezeket az ambíciókat szem előtt tartva Hszi Csin-ping elnök

¹¹³ Xi Jinping Holds Talks with President Nursultan Nazarbayev of Kazakhstan. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2013. szeptember 7. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpfwzysiesgjtfhshzzfh_665686/t1075414.shtml.

¹¹⁴ 中哈关于进一步深化全面战略伙伴关系的联合宣言 [China and Kazakhstan Joint Declaration on Further Deepening Comprehensive Strategic Partnership]. 新华网 [Xinhua], 2013. szeptember 9. http://www.xinhuanet.com/world/2013-09/08/c_117273076.htm.

¹¹⁵ Lásd Article 29 of Declaration of the Fourth CICA Ministerial Meeting. Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia, 2012. szeptember 12. http://www.cica-china.org/eng/zyhyhwj_1/yxhy/yxwzh/t1149048.htm.

¹¹⁶ 中方支持亚信会议发展成为正式国际组织 [China Supports the Development of CICA into a Formal International Organization]. 中国新闻网 [China News], 2012. október 12. <http://www.chinanews.com/gn/2012/10-12/4244549.shtml>.

a 2024-es csúcstalálkozón elmondott beszédében széles ecsetvonásokkal rajzolta meg a CICA jövőjét: „Kína azt javasolja, hogy a CICA a biztonságga kapcsolatos párbeszéd és együttműködés platformja legyen, amely egész Ázsiát lefedi, és ezen az alapon tanulmányozhatjuk a lehetőségeket egy új regionális biztonsági-együttműködési architektúra létrehozására.”¹¹⁷ Ezért Kína három fő területen igyekezett megjavítani a CICA intézményi működését, ami drámai elmozdulás korábbi álláspontjához képest, amikor ellenezte az APEC és az ARF intézményesítését.

Először is 2002-es elindulása óta a CICA két évente vagy csúcstalálkozót, vagy miniszteri szintű megbeszéléseket tartott, a köztes időszakban pedig munkaértekezleteket vagy értekezleteket magas rangú állami tisztviselők részvételével. Ily módon az intézményesítése sokkal alacsonyabb szintű volt, mint az ARF, az APEC vagy az AES esetében, amelyek évente tartanak csúcstalálkozókat. Hszi ezért azt javasolta, hogy tegyék gyakoribbá a magas szintű találkozókat: „Kína úgy véli, hogy célszerű lenne növelni a külügyminiszteri vagy akár a legmagasabb szintű találkozók gyakoriságát, tekintettel a helyzetben bekövetkező változásokra; ily módon növekedhetne a CICA politikai irányító szerepe, és ki lehetne jelölni fejlődése irányát.”¹¹⁸ Kína csak szerény eredményeket ért el ezen a téren, jelesen egy miniszteri szintű értekezlet összehívását 2017-ben, illetve a CICA-tagállamok találkozóit az ENSZ közgyűlései alkalmával.¹¹⁹ A CICA keretei között működő agytrösztforum anyagait a sanghaji Nemzetközi Tanulmányok Intézete írta, amelyek ennél szélesebb körű terveket irányoznak elő, köztük a védelmi és közbiztonsági miniszterek rendszeres találkozóit.¹²⁰ Ezeknek a lépéseknek

¹¹⁷ Xi Jinping: New Asian Security Concept for New Progress in Security Cooperation. Uo.

¹¹⁸ Például lásd Keynote Address by H. E. Mr. Wang Yi at CICA 2016 Ministerial Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia, 2016. http://www.s-cica.org/page.php?page_id=6026&lang=1.

¹²⁰ Working Report on the CICA and Its Future Developments at the Fifth CICA Think Tank Roundtable. Sanghaj, CICA Think Tank Roundtable, 2016. április 22. <http://www.cicachina.org/eng/xjzs/yzxglt/t1448504.htm>.

köszönhetően a CICA intézményesítése közel kerülne az ASEAN-hoz kapcsolódó fórumokéhoz.

Másodszor, Kína törekedett a titkárság kapacitásának növelésére, ideértve a monitoring- és felügyeleti tevékenységeket, amelyek révén többet tehetne a bizalom erősítő intézkedések hatékonysága érdekében. Ahogy Hszi 2014-ben kifejtette: „Kína javasolja a CICA képességeinek és intézményesítésének erősítését, támogatja továbbá a CICA titkársága feladatkörének bővítését és egy munkacsoport létrehozását, amelynek feladata a bizalom erősítő intézkedések végrehajtásának felügyelete a CICA-keretrendszer különböző területein.” Ez drámai elmozdulás ahhoz az állásponthoz képest, amit Kína az APEC-ben és az ARF-ben képviselt, amikor minden ilyen javaslatot opponált. Az agytröszt által készített dokumentumok még tovább is mennek: javaslatot tesznek arra, hogy Kína támogassa, a titkárság kapjon több pénzt, vegyen fel több embert, és kapjon „egyértelmű felhatalmazást, hogy figyelemmel kísérhesse a bizalom erősítő lépések végrehajtását”, valamint „a válságkezelést és a válaszméchanizmusok működését válság idején.”¹²¹

Harmadszor, Kína azt remélte, hogy a CICA-n belüli kapcsolatokat számos területre kiterjesztheti. Hszi elnök sürgette, hogy „a tagállamok hozzanak létre védelmi célú konzultációs mechanizmusokat, terrorelhárítást, üzleti kapcsolatokat, turizmust, környezetvédelmi együttműködést, kulturális cserelehetőségeket és a hétköznapi emberek közötti kapcsolatokat.”¹²² Alig egy év leforgása alatt Kína számos új kezdeményezéssel élt a CICA-ban, ideértve egy ifjúsági és egy üzleti tanács felállítását, fórum létrehozását civil szervezetek és egy másikat agytrösztök számára; ezek csaknem mind egyikét kínai finanszírozással és támogatással hozták létre. Ezen túlmenően Kína tervbe vette, hogy házigazdája lesz egy rendszeresen megtartandó CICA-dialógusnak, amely az ázsiai tudatossággal foglalkozik. E kezdeményezéseket megelőzően a CICA meglehetősen súlytalan szervezet volt, ezek az erőfeszítések precedenst teremtettek, hogy miképpen bővíülhet a CICA feladatköre, amin egyébként Kína azóta is dolgozik.

¹²¹ Uo.

¹²² Xi Jinping: New Asian Security Concept for New Progress in Security Cooperation.

Rendéptítés... a harmadik országok ellen irányuló katonai szövetségek felduzzasztása és bebetonozása nem segíti a közös biztonságot”, valójában érvelés az Egyesült

A CICA számos konkrét előnyt biztosít Kína számára, amely igyekszik elfogadtatni a saját vízióját az ázsiai regionális biztonsági architektúrát illetően. A CICA a következőkkel segíti Kínát, hogy regionális rendet építsen Ázsiában: 1. eszközöket biztosít a számára, hogy korlátozza a szomszédait; 2. támogatja a Kína vezette rend konszenzuális alapjainak lerakását és a tartalmának meghatározását; valamint 3. igazolja Kína vezető szerepét és legitimációját.

Először is Kína erőfeszítéseket tett, hogy a CICA révén korlátozza a szomszédait abban, hogy együttműködjenek az Egyesült Államokkal például azáltal, hogy olyan normákat igyekezett elfogadtatni, amelyek stigmatizálják a szövetségeket, sőt akár még a biztonsági együttműködést is az Egyesült Államokkal. Ahogy e fejezet bevezető részében erről szó volt, Kína 2010 óta törekszik arra, hogy a CICA-t e cél szolgálatába állítsa, amikor az akkori csúcstalálkozóon Oroszországgal együtt új regionális biztonsági architektúrát szorgalmazott, amely hangsúlyozottan szövetségesellenes. Kína Oroszországgal együtt a 2011–2012-es és 2014-es CICA-üléseken is igyekezett elfogadtatni ezt az új biztonsági architektúrát.¹²³ A végső cél a régió államai magatartásának korlátozása volt, ahogy azt Csen Kuó-ping külügyminiszter-helyettes 2012-ben egyértelművé tette, amikor proponálta, hogy a kínai–orosz kezdeményezés legyen az ázsiai magatartási normák alapja.¹²⁴ Hszi 2014-es beszédében ezek az elgondolások játszották a fő szerepet. Állítása, miszerint „a 21. században senki sem boldogulhat a hidegháborúból itt maradt, elavult [zéró összegű] gondolkodással”, valójában az amerikai biztonsági architektúra bírálata. Ugyanígy a kijelentés, miszerint

¹²³ 戴秉国在亚信论坛第三次峰会上发表讲话 [Dai Bingguo's Speech at the 3rd CICA Summit]; Statement by H. E. Mr. Chen Guoping at CICA Meeting of Ministers of Foreign Affairs; Xi Jinping: New Asian Security Concept for New Progress in Security Cooperation.

¹²⁴ Statement by H. E. Mr. Chen Guoping at CICA Meeting of Ministers of Foreign Affairs.

„a harmadik országok ellen irányuló katonai szövetségek felduzzasztása és bebetonozása nem segíti a közös biztonságot”, valójában érvelés az Egyesült Államok és a Kína felemelkedésétől tartó ázsiai államok közötti szorosabb együttműködés ellen.¹²⁵ És a leginkább ellenállást kiváltó Ázsia az ázsiaiaké kijelentése magától értetődően következik ezekből a gondolatokból. 2017-ben Vang Tung¹²⁶ kínai diplomata a CICA miniszteri értekezletén csaknem megismételte Hszi kijelentését mondván, „a kínai fél úgy véli, hogy Ázsia biztonságát csak maguk az ázsiai országok és a népeik képesek megoldani, amelyeknek lehetőségük és szándékuk is adott, hogy megoldják ezeket a kérdéseket”.¹²⁷

Másodszor, a CICA felhasználásával Kína igyekezett magát gazdasági és biztonsági közjavak nyújtójaként pozicionálni, amely a szomszédos gazdaságokat a „közös jövőt építő országok” kölcsönösen előnyös „közösségébe” ágyazza. Így Kína felemelkedése Hszi megfogalmazásában „kézzelfogható előnyökkel jár Ázsia számára”.¹²⁸ A kulcsfontosságú kínai fogalmak, mint a közös jövőt építő országok közössége vagy az új ázsiai biztonsági koncepció egyszerre hangsúlyozzák Kína központi szerepét az ázsiai kölcsönös gazdasági függőségi rendszerben, és az amerikai vezetésű szövetségeknek címzett bírálatokat. A kettő együtt érdemleges elmozdulást jelent Kína korábbi felfogásától, amelyet hosszú időn keresztül igyekezett meghonosítani az ASEAN-ban. Most e két új koncepciót igyekszik elhelyezni Ázsia biztonsági architektúrájának középpontjában. Kung C sien-vej,¹²⁹ a CICA ügyvezető igazgatója szerint: „a CICA ütemesen haladt e cél (ti. az új biztonsági architektúra létrehozása) felé, de Hszi C sien-ping elnök úgy döntött, fel kell gyorsítani ezt a folyamatot, és ennek érdekében javaslatot tett az új ázsiai

¹²⁵ Xi Jinping: New Asian Security Concept for New Progress in Security Cooperation.

¹²⁶ Wang Tong. (A Kiadó.)

¹²⁷ Wang Tong: Statement of Mr. Wang Tong, Counselor of the Embassy of the People's Republic of China at the 25th Anniversary of the CICA Process. Astana, 2017. április 19. http://www.s-cica.kz/page.php?page_id=6130&lang=1.

¹²⁸ Xi Jinping: New Asian Security Concept for New Progress in Security Cooperation.

¹²⁹ Gong Jianwei. (A Kiadó.)

biztonsági koncepcióra”.¹³⁰ Ez utóbbi, amelyet Hszi a CICA 2014-es csúcstalálkozóján terjesztett elő mint Ázsia új biztonsági szerkezetének alapját, „közös, átfogó, együttműködő és fenntartható biztonságot” ígér.¹³¹ A beszédben Hszi gondosan elemzi a koncepció mindegyik elemét, amit aztán az ázsiai csendes-óceáni térség biztonsági együttműködésével foglalkozó 2017-es kínai fehér könyv tovább részletez: 1. a „közös biztonság” a *közös jövőt építő országok közösségére* utal, és egyértelmű bírálatot tartalmaz a szövetségek számlájára, amelyek „egyes államok számára biztonságot jelentenek, más országok számára viszont nem”;¹³² 2. az „átfogó biztonság” a hagyományos és nem hagyományos biztonsági fenyegetésekre utal, amivel tulajdonképpen nincs baj; 3. az *együttműködő biztonság* az ázsiaiak erőfeszítéseire utal, akik „párbeszéd és érdemi kommunikáció révén” együttesen oldják meg a problémáikat, egyszersmind bírálatot is tartalmaz a külső beavatkozók számlájára, például Kína területi vitái esetében;¹³³ végül 4. a *fenntartható biztonság* azt jelenti, hogy az ázsiai országoknak a „fejlesztéssel és a biztonsággal együtt kell foglalkozniuk, hogy a tartós biztonság elérhető legyen”. A CICA keretében működő agytrösztforum dokumentumaiból kitűnik, hogy ez hivatkozást jelent a „két nyomtávúként” jellemezhető állapotokra Ázsiában, mely szerint Kína jelenti a fejlődést, az Egyesült Államok pedig a biztonságot, a gondolat pedig, hogy fejlődés nélkül nincs biztonság, valójában azt jelenti, hogy ebben a „két nyomtávú” helyzetben Kína szerepe fontosabb, mint az Egyesült Államoké.

¹³⁰ Gong Jianwei: CICA Day Reception 2014: Statement of Ambassador Gong Jianwei, Executive Director, CICA, Astana, 2014. október 6. http://www.s-cica.kz/page.php?page_id=828&lang=1.

¹³¹ Xi Jinping: Inaugural Statement by H. E. Mr. Xi Jinping at the 2016 CICA Ministerial. CICA, 2016 Ministerial, Peking, 2016. http://www.s-cica.org/page.php?page_id=6044&lang=1.

¹³² Xi Jinping: New Asian Security Concept for New Progress in Security Cooperation; China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation. State Council Information Affairs Office, 2017. január. <http://www.scio.gov.cn/32618/Document/1539667/1539667.htm>.

¹³³ China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation.

A fenti négyet összerakva a koncepció a regionális biztonságot a *közös jövőt építő országok közösségeként* határozza meg, amelynek tagjai előnyökre tesznek szert Kína fejlődéséből, kerülük a szövetségek létrehozását, nem vonnak be más államokat a vitáikba, és előnyben részesítik a Kína fejlődéséből származó előnyöket a külső biztonsági garanciákkal szemben. Ez a koncepció immáron alapvető fontosságúvá vált a CICA számára, és minden közös nyilatkozatban annak rendje és módja szerint meg is jelent. 2017-ben Vang Ji diadalmasan bejelentette: „Mióta Kína átvette a CICA vezetését; az általa szorgalmazott közös, átfogó, együttműködő és fenntartható Ázsia biztonsági koncepció széles körben elismerésnek örvend.”¹³⁴ A CICA ügyvezető igazgatója leszögezte: „Őszintén reméljük, hogy valamennyi tagország közösen fog dolgozni az új biztonsági koncepció elfogadása és megvalósítása érdekében, ami a CICA végső célja”, továbbá Kína célja, hogy „a koncepcióból valóság legyen, ezáltal Ázsiában jobb biztonsági architektúra jöjjön létre”.¹³⁵ A CICA hivatalos agytröszt jelentése egészen nyíltan fogalmaz a koncepció végső céljáról, ami nem más, mint hogy alternatívát teremtsen az Egyesült Államok vezette renddel szemben: „A nézetkülönbségek Ázsia biztonsági architektúráját illetően növekednek. A Kína által javasolt és a CICA által elfogadott új ázsiai biztonsági koncepció közös, átfogó, együttműködő és fenntartható biztonságra tesz javaslatot. [Ellenben] az Egyesült Államok változatlanul ragaszkodik a katonai szövetségekhez, és akadályozza a biztonságot.”¹³⁶

¹³⁴ 王毅 (Wang Yi): 王毅主持亚信成员国外长非正式会晤 [Wang Yi Chairs Informal Meeting of Foreign Ministers of CICA Member Countries]. Informal Meeting of CICA Foreign Ministers at the UN General Assembly, New York, 2017. szeptember 20. <http://www.cica-china.org/chn/yxxw/t1495625.htm>.

¹³⁵ Gong Jianwei: CICA Day Reception 2014: Statement of Ambassador Gong Jianwei, Executive Director; Gong Jianwei: Second Conference of CICA Non-Governmental Forum: Statement of Ambassador Gong Jianwei Executive Director, CICA Secretariat. Peking, 2017. június 28. http://www.s-cica.kz/page.php?page_id=6150&lang=1.

¹³⁶ The Statement of the Chairman of the Fourth CICA Think Tank Roundtable on Asian Security Cooperation: Contexts, Missions and Prospects. CICA Think Tank

Az új ázsiai biztonsági koncepció legfontosabb – utolsó – komponense a kapcsolódása a BRI-hez, amely közjavak nyújtását ígéri, ami alapul szolgál a *közös jövőt építő országok közössége* számára. Mivel a BRI fontos szerepet játszik Kína rendépítésében, fontos volt, hogy a CICA jóváhagyja a BRI-t, azaz nagyobb legitimitással ruházza fel, és az ázsiai biztonsági rend középpontjába helyezze. A CICA ügyvezető igazgatója közvetlen kapcsolatot teremtett a CICA és a BRI között: „Kína Övezet és Út Kezdeményezése egy újabb fontos lépés a regionális együttműködés előmozdítása felé, ami a CICA valódi szellemiségét tükrözi.”¹³⁷ Vang Ji külügyminiszter ezeket a koncepciókat egybe-fésülve a fejlődést és a biztonságot egy regionális vízió egységébe helyezte el: „A jövőben az [új] ázsiai biztonsági koncepciót arra használjuk, hogy keretet teremtsünk az ázsiai regionális biztonsági együttműködés számára; egyesítjük a CICA [új ázsiai biztonsági] koncepcióját a Selyemút szellemiségével, és a CICA adta kereteket arra használjuk, hogy megvizsgáljuk, az ázsiai országok fejlesztési stratégiái miként integrálhatók a Övezet és Út programmal. Meg kell vizsgálnunk a CICA rendelkezésére álló integrációs adottságokat, hogy létrehozzuk a *közös jövőt építő országok közösségét*.”¹³⁸

Harmadszor, a CICA lehetővé teszi Kína számára, hogy vezető szerepet igényeljen magának az ázsiai regionalizmussal kapcsolatos vitákban. Az ázsiai csendes-óceáni térség biztonsági együttműködésével foglalkozó 2017-es kínai fehér könyv három utat határoz meg az ázsiai regionalizmus számára: „Ebben a régióban létezik 1. az ASEAN vezette biztonsági együttműködési mechanizmus, 2. a SCO- és a CICA-féle platformok és 3. a történelem folyamán létrejött katonai szövetségek.”¹³⁹ Kína számára a második út

Roundtable, Sanghaj, 2015. december 17. <http://www.cica-china.org/eng/xjzs/xyzglt/t1448497.htm>.

¹³⁷ Gong Jianwei: Address by Ambassador Gong Jianwei at the 25th Anniversary of the CICA Process. 25th Anniversary of the CICA Process, Astana, 2017. április 19. http://www.scica.kz/page.php?page_id=6108&lang=1.

¹³⁸ 王毅 (Wang Yi): 王毅主持亚信成员国国外长非正式会晤 [Wang Yi Chairs Informal Meeting of Foreign Ministers of CICA Member Countries].

¹³⁹ China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation.

volt a kívánatos, a CICA pedig lehetővé tette a számára az ASEAN-vezetés, valamint az amerikai és a japán beavatkozás megkerülését. Ahogy Ma Csun-san¹⁴⁰ megjegyzi, a CICA az egyetlen pánázsiai „együttműködési platform, amelyben nem vesz részt az Egyesült Államok és fontos ázsiai szövetségese, Japán”.¹⁴¹ Ily módon Kína tetszése szerint alakíthatja ezt a szervezetet. Ráadásul a CICA abból a szempontból is hasznos szerepet játszik, hogy segít Kínának keretezni a regionalizmussal kapcsolatos vitát. A tagállamok nagy száma alapján hihetően állítható, hogy a fórum reprezentálja Ázsiát, s Kína egyetlen alkalmat sem szalaszt el, hogy erre felhívja a figyelmet. 2002 és 2010 között a kínai megszólalásokban a CICA „fontos szervezetként” szerepelt, amióta Kína 2014-ben átvette a szervezet irányítását, egyértelműen összehasonlítható kategóriákban beszél róla, ami lehetőséget ad arra, hogy a többi alternatív csoport fölé emelje.¹⁴² „A CICA a legnagyobb és leginkább reprezentatív regionális biztonsági fórum” – mondta Hszi Csin-ping a CICA 2014. évi csúcstalálkozóján. Kung Csien-vej, a CICA ügyvezető igazgatója szerint „az egyetlen a maga nemében [Ázsiában]”.¹⁴³ Vang Ji 2016-ban arról beszélt, hogy a „CICA Ázsia legnagyobb és leginkább reprezentatív biztonsági fóruma”. Ugyanő a szervezet megalakulásának huszonötödik évfordulóján arra hívta fel a figyelmet, hogy a CICA „a leginkább reprezentatív biztonsági fórummá vált a legnagyobb földrajzi lefedettséggel és taglétszámmal Ázsiában”.¹⁴⁴ E kijelentésekkel a kínai vezetőknek az a céljuk, hogy a CICA-t erősebb legitimitással rendelkező szervezetként tüntessék

¹⁴⁰ Ma Chunshan. (A Kiadó.)

¹⁴¹ Ma Chunshan: What Is CICA (and Why Does China Care about It?). *The Diplomat*, 2014. május 17.

¹⁴² Ez az idézet, amely szinte az összes korábbi beszéd keretezését reprezentálja, a Chen Guoping 2012-es beszédéből származik. Statement by H. E. Mr. Chen Guoping at CICA Meeting of Ministers of Foreign Affairs.

¹⁴³ Gong Jianwei: Statement of Executive Director Gong Jianwei at the Xiangshan Forum. http://www.s-cica.kz/page.php?page_id=843&lang=1.

¹⁴⁴ Keynote Address by H. E. Mr. Wang Yi at CICA 2016 Ministerial; 王毅 (Wang Yi): 王毅主持亚信成员国国外长非正式会晤 [Wang Yi Chairs Informal Meeting of Foreign Ministers of CICA Member Countries].

fel az ázsiai regionális biztonsági architektúra megteremtése terén, mint amilyennel az alternatív országcsoportok rendelkeznek. A kínai agytrösztök jelentései, amelyek a kormány CICA-honlapján jelentek meg, nem csupán rendszeresen megismétlik ezt az álláspontot, de végcélként azt is előírányozzák, hogy a CICA az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet ázsiai megfelelőjévé váljon. A Shanghai Institute for International Studies egyik jelentése, amely díszhelyen szerepel a honlapon, azt állítja, hogy a reprezentativitása okán „a CICA képes arra, hogy szilárd intézményi alapokat biztosítson az ázsiai biztonsági architektúra számára, illetve kijelölje az ahhoz vezető legrovidebb utat”.¹⁴⁵ Egy másik jelentés szerint „ha a CICA teljes potenciálja és előnyei kiaknázásra kerülnek, aminek révén ázsiai EBESZ [Organization for Security and Cooperation in Asia – OSCA] válhat belőle, az az új ázsiai biztonsági architektúra nagy hasznára lesz”.¹⁴⁶ Ennek részben az az oka, hogy a CICA konszolidáló feladatokat láthat el. Csen Kuo-ping külügyminiszter egy beszédben, amelyet a CICA felső vezetői bizottsága előtt tartott, ezt mondta: „A szubregionális biztonsági együttműködés mindig is jól haladt Ázsiában, de az együttműködési mechanizmusok szétदारboltak, és a feladatkörük átfedi egymást. Fontos, hogy az összes erőforrást egyesítsük, szélesebb és hatékonyabb platformot építsünk, valamint új architektúrát teremtsünk a regionális biztonsággal foglalkozó együttműködés számára. Ebben a folyamatban a CICA kulcsszerepet játszhat, felhasználva erősségét, ami a földrajzi lefedettséget, a bevonást és a bizalom erősítő intézkedéseket illeti.”¹⁴⁷

És végül Kína a saját vezetése alatt közös identitás megteremtésére is igyekszik felhasználni a CICA-t. Részben ezért támogatta a CICA keretei

között fórumok teremtését civil szervezetek és agytrösztök számára.¹⁴⁸ Hasonlóan ahhoz, ahogy az 1990-es években az APEC és az ASEAN körül létrejövő fórumok fontos szerepet játszottak az ázsiai regionalizmussal kapcsolatos vitákban, Kína azt remélte, hogy 2014-től a CICA hasonló szerepet tölthet be. Ahogy Vang Ji kifejtette 2016-ban, ezeknek a fórumoknak az a céljuk, hogy „bátorítást adjanak minden fél számára, hogy háttér-megbeszéléseken és nem hivatalos fórumokon foglalkozzanak az új ázsiai biztonsági architektúrával, ezáltal konszenzust építsenek a CICA jövőbeni fejlődése és átalakulása tekintetében”.¹⁴⁹ Hszi Csin-ping hasonlóképpen azt fejtegette, hogy ezek a fórumok „szilárd társadalmi alapot teremtenek a CICA-féle biztonsági koncepció terjesztése számára, erősítik a CICA befolyását, és javítják a regionális biztonság irányítási mechanizmusát”.¹⁵⁰ És természetesen mindez javarészt Kína vezetése alatt valósul meg. Ezekkel az egyik cél a kontraszt megteremtése az ázsiai és a nyugati országok között. A CICA keretei között működő agytrösztforum jelentései és a kínai vezetők megszólalásai arra utalnak, hogy a „közös ázsiai identitás elégtelen volta az egyik ok, ami miatt nehezen halad az átfogó [ázsiai] biztonsági mechanizmus létrehozása”.¹⁵¹ Egy másik jelentés, amely az agytrösztforumon készült, azt állítja, hogy Kína számára fontos cél kell hogy legyen a „pánázsiai sorsközösség érzésének elősegítése a civilizációk közötti érdemi párbeszéd, illetve a szorosabb gazdasági együttműködés révén”.¹⁵² Ezt szem előtt tartva javasolta Hszi Csin-ping 2014-ben, hogy a CICA keretei között hozzanak létre fórumot az ázsiai civilizációk közötti párbeszéd elősegítésére, ami 2018-ra meg is született. Bár ezek a lépések aligha hidalják át az ázsiai

¹⁴⁵ CICA at 25.

¹⁴⁶ Chen Dongxiao: Prospects and Paths of CICA's Transformation. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 1, no. 3, 2015, 453.

¹⁴⁷ Chen Guoping: Vice Minister Cheng Guoping's Speech at the Opening Ceremony of the Meeting of CICA Senior Officials Committee. CICA Senior Officials Committee, Yangzhou, 2014. november 6. http://www.cica-china.org/eng/yxxw_1/t1212946.htm.

¹⁴⁸ Shanghai Declaration of the Launching of CICA Think Tank Roundtable. Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia, 2014. március 22. <http://www.cicachina.org/eng/xjzs/yxzgl/t1448473.htm>.

¹⁴⁹ Keynote Address by H.E. Mr. Wang Yi at CICA 2016 Ministerial.

¹⁵⁰ Xi Jinping: New Asian Security Concept for New Progress in Security Cooperation.

¹⁵¹ Chen Dongxiao: Prospects and Paths of CICA's Transformation, 459.

¹⁵² CICA at 25.

nézetkülönbségeket, Kína fontosnak tartja ezeket abból a szempontból, hogy a régió Kína vezetése alatt fokozatosan egységessé váljon.

Az ázsiai regionális intézményektől nagyjából ennyi telik az ilyen célok megvalósítása terén. A további eszközök, amelyekkel Kína törekedhet a régió összekovácsolására, a gazdasági államvezetés és az ellenőrzés eszközei – mind a kényszerítők, mind pedig a konszenzuálisak –, amelyek az előzőkből adódnak. Ahogy a következő fejezetben bemutatom, a gazdasági eszközök legalább egy fontos tekintetben hasonlítanak a multilaterális intézményekre: mind a kettő az államvezetés liberális eszközének látszik, de mind a kettő alkalmas arra, hogy nyersebb politikai célokat is szolgáljon, amilyen például a regionális rendépítés.

10.

FEJLŐDÉSÜNK VONATÁN

A GAZDASÁGI ÉPÍTKEZÉS MEGVALÓSÍTÁSA

„Aktívan részt kell vennünk és erőteljesen szorgalmaznunk kell az autópályák, vasutak, kommunikációs vonalak és energiatovábbító csatornák építését a perifériánkban, hogy Kína körül összekapcsolt és interoperábilis hálózati infrastruktúra jöjjön létre.”¹

(Hu Csin-tao, 2009, négy évvel az Övezet és Út elindítása előtt)

2012-ben Vang Csi-sze, a Pekingi Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének vezetője fontos írást tett közzé a *Global Times* nevű nacionalista bulvárújságban. Vang Csi-sze jó kapcsolatokkal rendelkezik, egy időben Hu Csin-tao első számú vezető nem hivatalos tanácsadója is volt, írása pedig eléggé provokált. Keleten Kínának biztonsági kihívásokkal kell szembenéznie: tengeri viták, szigetláncok, bizalmatlan szomszédok és az amerikai Haditengerészet. A „menetelés nyugatra” a szárazföldön át, írta Vang, vonzó alternatívának tűnik.²

¹ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], Peking, 2016, 人民出版社 [People's Press], 241. Az eredeti a 周边 kifejezést használja, ami a könyvben minden más esetben perifériaként van fordítva, kivéve ezt a bekezdést a kontextus limitációi miatt.

² 王缉思 (Wang Jisi): Wang Jisi: 'Marching Westward': 王缉思: '西进', 中国地缘战略的再平衡 [The Rebalancing of China's Geostrategy]. 环球网 [Global Times], 2012. október 17. http://opinion.huanqiu.com/opinion_world/2012-10/3193760.html

„Ellentétben Kelet-Ázsiával, a nyugatra fekvő országoknak nincsenek amerikai vezetésű katonai szövetségei, és nem is nagyon valószínű, hogy lesznek ilyenek” – fejtegette Vang.³ Viszont vannak bőséges nyersanyagkészletek és egyfajta kontinentális vákuum, amit a dollár- és kapacitásfeleslegek felhasználásával meg lehet tölteni csővezetékekkel, vasutakkal, autópályákkal, sőt még felszíni internet-infrastruktúrával is, ami csökkentené Kína függetlenségét a tengerektől, a régiót pedig erőteljesebben kötné Kínához. Ez egyfajta rendépítés volt, és bár a Vang által hangoztatott gondolatokat korábban már mások is kifejtették – maga Hu Csin-tao is, aki évekkel korábban hasonló infrastrukturális hálózat létrehozása mellett szállt síkra – az írás ez alkalommal telibe talált. Sok kínai szerint Vang írására felfigyelt a kínai vezetés, és ebben az értelemben közrejátszott a Hszi által egy évvel később elindított Övezet és Út program (BRI) szárazföldi komponensének kialakításában. Talán valóban ez volt a helyzet, de Hu Csin-tao évekkel korábban éppen abban a beszédben tett említést az infrastruktúra-építésről, amelyben a globális pénzügyi válságot követően felülvizsgálta Kína átfogó stratégiáját.⁴ Végül is mindegy, hogy Vang új kezdeményezést indított-e az útjára, vagy egy meglévőt segített felújítani, a szakpolitikai pálya egyre világosabban rajzolódott ki: Kínának geostratégiai célokra, ezen belül rendépítésre kell használnia a gazdasági erejét és az infrastruktúra-célú költségeit.

Vang arra biztatta a felemelkedő Kínát, hogy meneteljen nyugatra, hogy elkerülje az ellenséges Keletet. Érdekes módon egy évszázaddal korábban a felemelkedő Németország döntött úgy, hogy keletre fog masírozni, hogy elkerülje az ellenséges Nyugatot. A német vezetés ezer mérföld hosszú vasutat tervezett Berlinton Bagdadig, és onnan a Perzsa-öböl felé. Németország számára ez a Berlin–Bagdad vasútvonal nem egyszerűen lehetővé tette volna a túlságosan erős brit flotta kikerülését, de segített volna elmélyíteni a német befolyást a Közel-Keleten, megnyitva az Oszmán Birodalmat a német exporttermékek előtt, illetve nyersanyagforrást jelentett volna, és lehetővé tette volna a meghódított területek védelmét Afrikában. Korántsem Né-

metország volt az egyetlen, amelynek nagyszabású infrastrukturális tervei voltak. Nagy-Britannia megépítette a Szuezi-csatornát, az Egyesült Államok a Panama-csatornát, Japán pedig abban reménykedett, hogy megépítheti a maga csatornáját a thaiföldi Kra-földszorosnál, hogy kikerülje a britek által ellenőrzött Szingapúrt és a Malacca-szorost. Ezek a hatalmak mind értették, hogy a geográfia alkalmas a geopolitika átírására.

A német projekt, amely komoly előrehaladást ért el, végül az első világháború miatt leállt, de ha elkészül, forradalmasíthatta volna Eurázsia stratégiai arculatát. Mindenesetre a kudarcot valló program helyét most a kínai Övezet és Út vette át. Szélesebb értelemben Németországhoz hasonlóan Kína sem gondolja, hogy gazdasági eszközeit kizárólag infrastruktúra-finanszírozásra fogja használni. A felemelkedő Németországhoz hasonlóan, amelynek gondot okozott a brit ellenőrzés a pénzügyek felett, és kereste az útját-módját annak, hogy miként lehetne ezt a kontrollt csökkenteni, a felemelkedő Kína számára is régóta gondot okoz az amerikai dollár dominanciája, és ő is igyekszik megkerülni részben azzal, hogy *tompítja* az amerikai erőt, részben pedig azzal, hogy *felépíti* a maga pénzügyi versenyelőnyét.

Kína erőfeszítéseit az infrastruktúra és a pénzügyek terén elsősorban nem a közvetlen gazdasági előnyök vagy a kínai érdekcsoportok követelései mozgatják, hanem a törekvés a gazdasági nyomásgyakorlás lehetőségének megteremtésére. Ez a nyomásgyakorlás, ahogy arról a 6. fejezetben szó volt, többféle formát ölthet: lehet *relacionális*, ami az államok között kölcsönös függés adta lehetőségekkel él (pl. kétoldalú kereskedelmi megállapodások), lehet *strukturális*, amely a globális gazdasági tevékenység színteréül szolgáló rendszereket és kereteket alakítja (például egy valuta kézben tartása), és lehet *belföldi*, ami a megcélzott állam belpolitikájának és preferenciáinak az alakítására irányul (például az elitek foglyul ejtése).

Ebben a fejezetben Kína erőfeszítéseivel foglalkozom, amelyek célja a nyomásgyakorlás e formáinak az *építése*. Bemutatom, hogy Kína Övezet és Út programja és a részét képező pénzügyi államvezetés jelentős mértékben a globális pénzügyi válság eredménye, amelynek nyomán Peking arra a következtetésre jutott, hogy asszertívebbnek kell lennie abban, ahogy

³ Uo.⁴ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 241.

a gazdasági eszközeit rendépítésre használja. Most Kínának a gazdasági kérdésekkel kapcsolatos változó diskurzusával fogok foglalkozni, mielőtt gazdasági viselkedését elemezném.

A KÍNAI GAZDASÁGI TEXTUSOK

Éveken keresztül a kínai gazdasági erőfeszítések az amerikai gazdasági nyomásgyakorlás *tompítására* irányultak biztosítandó, hogy Kína változatlanul hozzáférhessen a piacokhoz, a technológiához és a tőkéhez, mert ezek a fejlődésének kulcsfeltételei. A válság utáni időszakban született kínai textusok megmutatják az elmozdulást Kína gazdasági stratégiájában, méghozzá két fő irányban. Először is Kína tudatosan a periferiális diplomácia gazdasági komponensére fókuszált, ami konkrétan kínai vezetésű rendépítést jelent a gazdasági nyomásgyakorlás relacionális, strukturális és belföldi-politikai formáinak kultiválása révén a szomszéd államok vonatkozásában. E nyomásgyakorlási lehetőség megteremtésének fő eszközét a masszív infrastruktúrális beruházások jelentik, illetve ezen túlmenően a kedvezményes kereskedelmi feltételek biztosítása, valamint a kereskedelmi szankciók. A második irány a nagyobb aktivizmus a globális finanszírozás terén, ahol Kína sérülékenysége az Egyesült Államok irányába nagy és növekvő. Ezen a területen Kína új megközelítése azt jelentette, hogy igyekezett alternatívákat létrehozni az amerikai pénzügyi infrastruktúrával szemben. A tompítási időszakhoz hasonlóan most sem arról van szó, hogy Kína gazdasági tevékenységét kizárólag stratégiai megfontolások vezetik, de a gazdasági eszközök minden kétséget kizáróan részét képezik az átfogó stratégiának.

A MÁSODIK ELMOZDULÁS A STRATÉGIÁBAN

A globális pénzügyi válság előtt, még 2006-ban is, a kínai fókusz egészen más volt. Az az évi Központi Külpolitika Munkaértekezleten Kína számba vette a külpolitikával kapcsolatos előfeltevéseit, átfogó stratégiájának fő fő-

kusza a *Tao Kuang Jang Huj* (Rejtőzködj, és várd ki, míg eljön a te időd!), illetve a külföldi nyomás *tompítása* volt.⁵ Mindössze két évvel később a 2008-as globális pénzügyi válság nyomán sokkal nagyobb elmozdulásra került sor. Kína érzékelésében a relatív erőkülönbség az Egyesült Államok vonatkozásában jelentősen csökkent, és ennek nyomán Hu elnök hivatalosan is revízió alá vette a *Tao Kuang Jang Huj* koncepciót azzal, hogy 2009-es beszédében megjelent az *Aktívan érjünk el dolgokat!* gondolat.⁶ E röpké két év alatt Hu szakított azzal, amit a 2006-os beszédben részletekbe menően tárgyalt, jelesen, hogy Kína *ne beszéljen túl sokat, és ne vállaljon vezető szerepet*.⁷

A válság utáni időszakban Kína megközelítése gazdasági téren megváltozott abban az értelemben ugyanis, hogy nagyobb hangsúlyt helyez a rendépítésre a szomszédságában. Hu 2009-es beszédében, amelyben újradefiniálta Kína átfogó stratégiáját, a „periferiális diplomácia” előtérbe helyezését hangsúlyozta, hozzátéve, hogy csökkent a Kínára nehezedő külső nyomás, ami nagyobb mozgásszabadságot biztosít a számára a régióban.⁸ Ahogy fogalmazott, a válság után „a széles értelemben vett stratégiai környezet egyre kedvezőbbé válik, befolyásunk a periférián növekszik.”⁹ Ez teret nyit a nagyobb gazdasági aktivizmus előtt, ezért Hu „a gazdasági diplomácia erősítését” szorgalmazta.¹⁰ A beszéde nem hagyott kétséget afelől, hogy a gazdasági diplomácia előtérbe kerülése egyaránt értendő a perifériára és a nemzetközi pénzügyi rendszerre.

A rá következő években aztán a kínai vezetők sűrűn hangsúlyozták ezeket a témákat. Ahogy arról a 7. fejezetben szó volt, Hu beszéde után a periferiális diplomácia fokozatosan az első helyre került Kína átfogó stratégiájában a *közös jövőt építő országok közössége* rubrikában. 2011-ben Kína

⁵ I. m. 第二卷 [vol. 2], 518. (Kiemelés R. D.)

⁶ I. m. 第三卷 [vol. 3], 234–246.

⁷ I. m. 第二卷 [vol. 2], 518.

⁸ I. m. 第三卷 [vol. 3], 241.

⁹ I. m. 第三卷 [vol. 3], 234.

¹⁰ I. m. 第三卷 [vol. 3], 239.

fehér könyvet adott ki, amelyben meghirdette e közösség létrehozását Ázsiában, amit az egyszerűség kedvéért a kínai rendépítésnek tekinthetünk a régióban.¹¹ Két évvel később Vang Ji külügyminiszter a „perifériát” a kínai külpolitika „prioritást élvező irányának” nevezte, amellyel ez utóbbi minden jel szerint a többi kérdés, például a nagyhatalmak vonatkozásában folytatott diplomáciai tevékenység elé került, és egyébként első ízben kapcsolódott közvetlenül a *közös jövőt építő országok közössége* elnevezésű koncepcióhoz.¹² Még ugyanabban az évben Hszi elnök példa nélkül álló módon munkaértekezletet hívott össze a perifériális diplomácia kérdéskörében, az első ilyen a külpolitika terén 2006 óta és az elsőt a perifériális diplomácia kérdéskörében. Beszédében egyértelművé tette, hogy a perifériális diplomácia központi szerepet kapott Kína külpolitikájában, elengedhetetlenül fontos a nemzeti megújulás szempontjából, és célja e közösség létrehozása a régió szintjén.¹³ Az elméleti szakemberek és az agytrösztök elemzői gyorsan felvették a ritmust: Jang Hszüe-tung¹⁴ például ezt írta: „Kína perifériális

¹¹ China's Peaceful Development. Peking, Information Office of the State Council, 2011. szeptember. http://english.gov.cn/archive/white_paper/2014/09/09/content_281474986284646.htm.

¹² Ezt valószínűleg úgy is le lehetne fordítani, mint „elsőbbségi irány”, de a nyelvezet egyértelműen jelzi a központiséget más kontextusban való használata alapján. Lásd 王毅 (Wang Yi): 王毅部长在第二届世界和平论坛午餐会上的演讲 [Speech by Minister Wang Yi at the Luncheon of the 2nd World Peace Forum]. 中华人民共和国外交部 [Foreign Ministry of the People's Republic of China], 2013. június 27. https://www.fmprc.gov.cn/web/wjzb_673089/zjyh_673099/t1053901.shtml; lásd még 王毅 (Wang Yi): 人民日报: 坚持正确义利观 积极发挥负责任大国作用: 深刻领会习近平同志关于外交工作的重要讲话精神 [Insist on Correct View of Righteousness and Benefits, Actively Play the Role of Responsible Great Powers: Deeply Comprehend the Spirit of Comrade Xi Jinping's Important Speech on Diplomatic Work]. 人民网 [People's Daily Online], 2013. szeptember 10. <http://opinion.people.com.cn/n/2013/0910/c1003-22862978.html>.

¹³ 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China]. 1. kötet, Peking, 2014, 外文出版社 [Foreign Language Press], 296.

¹⁴ Yang Xuetong. (A Kiadó.)

vagy szomszédsági diplomáciája az ország felemelkedése szempontjából fontosabb, mint amit Kína az Egyesült Államok vonatkozásában folytat”, tehát Kína a perifériát fontosabbnak tartja a korábbi gyakorlatnál, amikor a cél az amerikai nyomásgyakorlás kezelése volt.¹⁵ A rá következő évben a 2014. évi Központi Külpolitikai Munkaértekezleten – ilyen nagyszabású, külpolitikával foglalkozó eseményre mindössze négy alkalommal került sor a Párt történetében, általában a nagy váltások időszakában – Hszi minden jel szerint az Egyesült Államokkal fenntartott kapcsolatok elé helyezte a perifériális diplomáciát.¹⁶ A 2014. évi Kormányzati Munka Jelentés megismételte ezt a gondolatot, ami arra utal, hogy megtörtént annak formális jóváhagyása.¹⁷ Hszi a *közös jövőt építő országok közössége* koncepciót a 2015. évi Boao Fórumon is felvetette, ahol annak fő témája lett. Végül pedig az Ázsiai Biztonsági Együttműködéssel foglalkozó 2017. évi kínai fehér könyv kimondja: „A kínai vezetők számos alkalommal foglalkoztak a közös jövőt építő országok közösségének gondolatával. Kína dolgozik e közösség létrehozásán [...] Ázsiában és az ázsiai csendes-óceáni térség egészében.”¹⁸ E források erőteljesen alátámasztani látszanak, hogy a kínai külpolitikában nagy hangsúlyt kapott a regionális rendépítés, ha ugyan nem ez lett az átfogó stratégia legfontosabb fókusza.

A periféria növekvő súlya mellett Kína egyre nagyobb aktivitást tanúsít a nemzetközi pénzügyi rendszer megreformálása terén. A továbbiakban

¹⁵ 阎学通 (Yan Xuetong): 阎学通: 整体的‘周边’比美国更重要 [Yan Xuetong: The Overall 'Periphery' Is More Important than the United States]. 环球时报 [Global Times], 2015. január 13. <http://opinion.huanqiu.com/1152/2015-01/5392162.html>.

¹⁶ The Central Conference on Work Relating to Foreign Affairs Was Held in Beijing. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2014. november 29. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1215680.shtml.

¹⁷ Li Keqiang: Full Text: Report on the Work of the Government, 2014. http://english.gov.cn/archive/publications/2014/08/23/content_281474982987826.htm.

¹⁸ 中国的亚太安全合作政策白皮书 [China's White Paper on Asia-Pacific Security Cooperation Policies]. 国务院新闻办公室 [State Council Information Office], Peking, January 2017. január. <http://www.scio.gov.cn/zfbps/32832/Document/1539907/1539907.htm>.

részletesebben tárgyalom a pénzügyi alternatívák kérdését, aminek alapján egyértelmű, hogy 2008-tól kezdődően a különböző kínai tisztviselők példa nélkül álló módon imámalom módjára követelik a monetáris rendszer diverzifikációját, ezen belül a dollár mint tartalék valuta szerepének meggyengítését. Ilyen kijelentéseket nem csupán a kínai központi bank vezetőjének szájából hallani, de Hu elnök és más vezető kínai politikusok is így foglalnak állást a legfontosabb gazdasági fórumokon, mint például a G20-on. Hu 2009-es beszéde részletesen taglalja ezt a stratégiát, ami azóta is a kínai külpolitika visszatérő eleme.

ÉPÍTKEZŐ STRATÉGIA

Kína erőfeszítései a regionális rend építésére tekinthetők Hu *Aktívan érjünk el dolgokat!* útmutatása végrehajtásának. Ahogy Hu fogalmazott, „Kínának aktívabban kell részt vennie a nemzetközi szabályok alakításában”, és ugyanaz vonatkozik az intézményekre is, ami előrevetíti az Ázsiai Infrastruktúra Beruházási Bank (AIIB) létrehozását és a vezető szerepet a CICA élén.¹⁹ A pénzügyi kérdések vonatkozásában Hu kijelentette: „[Kínának] aktívabban kell szorgalmaznia a nemzetközi gazdasági és pénzügyi rendszer reformját”, aminek nyomán még ugyanabban az évben Kína új kezdeményezéseket tett a diverzifikációra a nemzetközi pénzügyi rendszerben, azaz a dollár szerepének csökkentésére és párhuzamos pénzügyi rendszerek létrehozására; ezt a projektet Hu szerint „a fejlődő országokkal koordinálva és együttműködve” kell végrehajtani.²⁰ És végül Kína gazdasági stratégiája részeként Hu nagyszabású infrastrukturális beruházásokra tett javaslatot. Mintegy a BRI-t megelőlegezve Hu kijelentette: „Aktívan részt kell vennünk és erőteljesen szorgalmaznunk kell az autópályák, vasutak, kommunikációs vonalak és energiatovábbító csatornák építését a perifériánkon, hogy Kína

¹⁹ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 237.

²⁰ I. m. 237.

körül összekapcsolt és interoperábilis hálózati infrastruktúra jöjjön létre.”²¹ Röviden, Kína gazdasági stratégiájában már legalább 2009 óta fontos szerepet játszik a kereskedelem, az infrastruktúra és a pénzügyi diverzifikáció.

Hu és Hszi beszédei egyértelművé teszik a kapcsolatot Kína regionális gazdasági erőfeszítései és rendépítő tevékenysége között. Hu 2009-es beszédében így fogalmazott: „A jó periféria rendkívül fontos külső feltétel Kína számára.” Az is egyértelmű, hogy a kedvezményes gazdasági megállapodásokat – különösen az infrastrukturális kérdésekkel foglalkozókat – a perifériális diplomácia részének tekinti.²² Kínának „a perifériális diplomáciában jószomszédi és partnerségi elveket kell érvényesítenie, erősítenie kell a stratégiai tervezést a periféria egésze tekintetében, erősítenie kell továbbá a kölcsönös bizalmat, és elő kell mozdítania az együttműködést”.²³ Ebben szerepet játszik a kölcsönös komplementaritás keresése a kínai gazdaság és a szomszédos országok gazdaságai között. Hu szerint Kínának „keresnie kell a közös érdekeket országunk és a perifériális országok között, el kell mélyítenünk a regionális együttműködést Ázsiában, figyelniünk kell arra, hogy integráljuk a regionális és szubregionális együttműködést Kína belföldi fejlesztési stratégiájával”, hogy ily módon lehetővé váljon az kínai gazdaság és a szomszédos országok gazdaságainak összekapcsolódása.²⁴ Hu hangsúlyozta: „Aktívabb részt kell vállalnunk a nemzetközi szabályok alakításában, ösztönöznünk kell a nemzetközi gazdasági és pénzügyi rendszer reformját, és aktívabban kell fellépni a nagyszámú fejlődő ország érdekeinek védelméért.”²⁵

A rá következő években e témák közül több is nyomatékot kapott. Kína 2011-es fehér könyve, amelyben elsőként esett szó a *közös jövőt építő országok közösségéről*, hangsúlyozta a „kölcsönös függés”, valamint az „összefonódott” és „összekapcsolódott érdekek” fontosságát, ami a gyakorlatban

²¹ I. m. 241.

²² Uo.

²³ Uo.

²⁴ I. m. 242.

²⁵ I. m. 239., 241.

aszimmetrikus függést jelent, tekintettel a méretekben meglévő különbségekre.²⁶ A fehér könyv regionális együttműködést is szorgalmaz a HU által javasolt és Hszi alatt teljesebben kidolgozott elgondolások mentén. Kína a perifériája számára „nagyobb kereskedelmi forgalmat” javasolt hozzátevé, hogy elő fogja mozdítani a regionális gazdasági integrációt. Ennek során nem mulasztotta el emlékeztetni a szomszédait, hogy: „Kína virágzása, fejlődése és hosszú távú stabilitása lehetőséget, nem pedig fenyegetést jelent a szomszédai számára.”²⁷ Mindez négy évvel az előtt történt, hogy a BRI, valamint a kedvezményes kereskedelmi megállapodások meghirdetésre kerültek.²⁸ Hszi alatt ezeknek a lépéseknek a tárgyalása nagyobb egyértelműséggel történik. Ami a gazdasági kérdéseket illeti, a periferiális diplomáciával foglalkozó 2013. évi Munka Fórumon Hszi közjavak nyújtásáról és a kölcsönös függés ösztönzéséről beszélt; e kettő ugyanis „létrehozza a közös érdekek szorosabb hálózatát, és jobban egyesíti Kína érdekeit [a szomszédokéival], hogy azok profitálni tudjanak Kína fejlődéséből.”²⁸ Hszi pontosan elmagyarázta azt is, hogy Kína mit fog tenni ennek érdekében: „Mindent meg kell tennünk a kölcsönösen előnyös reciprocitás elősegítésére [...], átfogó terveket kell készítenünk az erőforrásaink kiaknázására [...], előnyt kell kovácsolnunk a komparatív erősségeinkből, pontosan be kell azonosítanunk a konvergenciát lehetővé tevő stratégiai pontokat, amelyek elősegítik a kölcsönösen előnyös együttműködést a szomszédainkkal, illetve aktívan részt kell vennünk a regionális gazdasági együttműködésben.”²⁹ Gyakorlati értelemben, ahogy mondta: „Együtt kell működünk a szomszédainkkal, hogy összekössük Kína és a szomszédaink infrastruktúráját”, és ennek sorában kifejezetten utalt a BRI-re és az AIIB-re mint e célra alkalmas eszközökre.³⁰

²⁶ China's Peaceful Development.

²⁷ Uo.

²⁸ 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China], 1. kötet, 296–299.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

Továbbá Hszi fontosnak tartotta „a szabadkereskedelmi zónákkal kapcsolatos stratégia megvalósításának meggyorsítását”, hogy a „szomszédaink bázisként szolgálhassanak”, ami újabb jele a periféria felértékelődésének.³¹ Az új beruházások és a kínai határ menti régiók és a szomszédos országok aktív összekapcsolása szintén fontos. Ahogy fogalmazott, a legfontosabb cél „a regionális gazdasági integráció új mintázatának létrehozása”, ami, ahogy többször is hangsúlyozta, szorosan kötődik majd Kínához.³² Amiről nem esett szó, hogy ez a fajta aszimmetrikus kölcsönös függés milyen nagyfokú mozgásszabadságot biztosít Kína számára, és a lehetőséget is, hogy adott esetben korlátozza a szomszédait. És a 2017. évi BRI-fórumon Hszi egyértelművé tette, hogy ezek az erőfeszítések összhangban vannak a céljával, ami a közös jövőt építő országok közösségének létrehozása. Ahogy fogalmazott, a BRI minden résztvevője „egyre jobban közeledik, hogy az emberiség közös jövőjét építő közösségben egyesüljön. Ez lebegett a szemem előtt, amikor az Övezet és Út gondolatát előterjesztettem. És ennek a kezdeményezésnek ez is a végső célja.”³³ Kína „gyorsan növekszik”, mondta egy másik beszédében, ezért „tárt karokkal várja más országok népeit, hogy felszálljanak Kína fejlődésének gyorsvonatára.”³⁴ Röviden ezek a gazdasági és intézményi eszközök állnak Kína átfogó stratégiájának középpontjában, amelynek célja a regionális rend építése.

³¹ Uo.

³² Uo.

³³ 习近平 (Xi Jinping): 习近平主席在‘一带一路’国际合作高峰论坛圆桌峰会上的开幕辞 [Chairman Xi Jinping's Opening Remarks at the Roundtable Summit of the 'Belt and Road' International Cooperation Summit Forum]. Ministry of Commerce of the People's Republic of China, 2017. május 15. <http://www.mofcom.gov.cn/article/i/jyj/1/201705/20170502576387.shtml>.

³⁴ Xi Jinping: Jointly Shoulder Responsibility of Our Times, Promote Global Growth. World Economic Forum, Davos, 2017. január 17. http://www.xinhuanet.com/english/2018-09/03/c_137441987.htm.

INFRASTRUKTURÁLIS BERUHÁZÁSOK ÉS A BRI

Az infrastrukturális beruházások nem egyszerűen ösztönzően hatnak a kereskedelemre és az összekapcsolódásra, de lehetőséget adnak a „gazdasági erő kivetítésére” is, és ennek révén a nagyhatalmi verseny stratégiai geográfiájának formálására. A múlt nagyhatalmaihoz hasonlóan Peking is a rendépítés eszközeként használja az infrastrukturális beruházásokat, aminek leginkább kézzelfogható példája Peking BRI-programja, illetve a pénzügyi intézmények, amelyek ezt a programot támogatják.

ALTERNATÍV MAGYARÁZATOK

Bár ebben a részben amellettt érvelek, hogy számos BRI-projekt mögött stratégiai mozgatórugókat kell keresni, a BRI-vel foglalkozó irodalomban számos alternatív magyarázat is létezik.

Először is vannak, akik úgy vélik, hogy Pekinget a BRI-program kapcsán tisztán a várható gazdasági előnyök vezérik. Ám a legtöbb ilyen projekt veszteséges, ami kétségeket támaszt az ilyesfajta magyarázatokkal kapcsolatban. Például az elemzések azt mutatják, hogy a BRI keretében megvalósuló kikötői projektek, amelyek aztán igazán könnyű esetnek számítanak a profitabilitás vizsgálata szempontjából, hiszen a tengeri kereskedelem drámaian nagyobb, mint a szárazföldi, valójában eléggé szenvednek. A C4ADS agytröszt foglalkozott ezeknek a projekteknek a pénzügyi teljesítményével, és az egyértelmű veszteség számos jelével találkozott, ami inkább arra utal, hogy Pekinget leginkább a kikötői projektekben rejlő földrajzi lehetőségek aktív kiaknázása érdekli.³⁵ Például Kína nyolcmilliárd dolláros befektetése a Malacca-szoros közelében lévő egyik maláj kikötőbe a Világbank szerint tökéletesen redundáns, hiszen a közelben lévő többi kikötő is a saját elmé-

³⁵ Devin Thorne – David Spevack: *Harbored Ambitions: How China's Port Investments Are Strategically Reshaping the Indo-Pacific*. Washington, 2017, Center for Advanced Defense Studies, 65.

leti kapacitása alatt működik. Kína Hambanatota kikötője Srí Lankában a megnyitása óta több száz millió dollár veszteséget halmozott fel, valójában szinte nincs teherforgalma (a közeli colombói kikötő forgalmának egy százaléka), ám Kína ettől függetlenül egy kilencvenkilenc éves lízingmegállapodás keretében átvette a működtetését.³⁶ A kínaiak által felépített kikötő a pakisztáni Gvadar városában szintén veszteséges, de a kínai beruházás folytatódik, a kínai fél negyvenéves lízingmegállapodás keretében átvette a kikötő működtetését annak adósságaival együtt. E beruházások mögött nincs gazdasági ráció, de ahogy látni fogjuk, stratégiai megfontolás viszont bőven van.

Másodszor, egyesek szerint e projektek gyenge pénzügyi teljesítménye arra utal, hogy inkább erős érdekcsoportok érdekeit szolgálják: a BRI például többek szerint lehetőséget teremt a kínai gazdaság megfelelő ágazati számára, hogy bekapcsolódhassanak külföldi infrastrukturális beruházásokba. Ám ezzel a magyarázattal is vannak problémák. Ahogy David Dollar megjegyzi, a BRI még a legkedvezőbb forgatókönyvben sem képes lekötöni Kína többletkapacitásait. Például „az acél vonatkozásában évi hatvanmilliárd dollár többletkeresletre lenné szükség a felesleges kapacitások lekötéséhez. És ebben nincs benne a cement, az építés és a nehézgépek”. A szerző arra a következtetésre jut, hogy a BRI és a keretei között megvalósuló projektek „túlságosan csekély léptékűek, semhogy érdemi megoldást jelenthetnének Kína problémáira a többletkapacitásaival kapcsolatosan, még ha maga Kína lenne is a kizárólagos szállító, amiről szó sincs”.³⁷ Ráadásul a Kína által nyújtott hitelek egyre nagyobb része nem kerül visszafizetésre. Ez volt a helyzet Srí Lanka esetében, és könnyen ez lehet a helyzet a Maldív-szigeteknél is: az ország költségvetésének nagyjából húsz százalékát költi a kínai hitellel kapcsolatos adósságszolgálatra. A veszteséges tőkebefektetésnek nincs sok

³⁶ Maria Abi-Habib: *How China Got Sri Lanka to Cough Up a Port*. *New York Times*, 2018. június 25. <https://www.nytimes.com/2018/06/25/world/asia/china-sri-lanka-port.html>.

³⁷ David Dollar: *The AIIB and the 'One Belt, One Road'*. *Brookings*, 2015. <https://www.brookings.edu/opinions/the-aiib-and-the-one-belt-one-road/>.

értelme, ám ha a beruházás eredménye stratégiai eszköz, annak stratégiai jelentősége van.

Harmadszor, egyesek szerint nem gazdasági, nem is stratégiai, inkább státuszmegfontolásokról van szó, Hszi Csin-ping hiúságának legyezéséről. Ám az események időbeli egymásutánisága nem támasztja alá ezt a feltételezést. A legtöbb jelentős projekt (Gvadar, Hambanatóta, valamint számos vasút- és földgázprojekt Közép-Ázsiában) nem egyszerűen Hszi előtt indult, de kifejezetten stratégiai megjelöléssel szerepeltek a kínai kormányzati diskurzusokban, ahogy látni fogjuk.

Negyedszer, a bírálók egy része szerint a BRI-nek nagyjából-egészében nincs értelme: Szerintük minden, amit Kína manapság csinál, legyen az a Sarkvidéki Selyemút vagy a bizonytalan kategóriákban tárgyalt BRI-útvonalak, BRI-nek számít, és ha ez így van, a kifejezésnek nincs értelme. Ennek a bírálatnak van helye, de még ha a kifejezés néha üresen kong is, a projektek némelyike nagyon is valós. Ha csak a BRI-re figyelünk, szem elől téveszthetjük a tényt, hogy az infrastrukturális projektek a BRI-n belül és azon kívül alkalmasak a tartós gazdasági nyomásgyakorlásra. Ha a BRI célja az, amit Kína évek óta folytat az indiai–csendes-óceáni térségben – ez volt a BRI eredeti célja –, aligha lehet kétség afelől, hogy ezeknek a „látványprojekteknek” stratégiai céljuk van.

AZ ÁTFOGÓ STRATÉGIÁRA APELLÁLÓ MAGYARÁZATOK

Ilyen szűk értelemben véve a BRI legalább annyira – de minden valószínűség szerint inkább nagyobb mértékben – stratégiai természetű kezdeményezés, mint amennyire gazdasági vagy belföldi-politikai természetű. Mint ilyen, megteremti a relacionális, strukturális és belföldi-politikai nyomásgyakorlás számos formáját, amelyek mind lényegesek a rendépítés szempontjából. A következőkben a nyomásgyakorlás e három formájának mindegyikével foglalkozni fogok.

Relacionális nyomásgyakorlás

Először is a BRI a relacionális nyomásgyakorlás számos fontos formáját teremti meg. Pénzügyi természetű azok esetében, akik hitel fogadnak el Pekingtől, mint Sri Lanka és a Maldív-szigetek; ha azoknak nehézségeik támadnak a hitelek visszafizetésével. A Maldív-szigetek esetében, ahogy arról korábban szó volt, a költségvetés nagyjából húsz százaléka megy el a Kínától felvett hitelek utáni kamatok megfizetésére. Sri Lanka esetében az éves adósságszolgálat, amelynek legnagyobb része a Kínától felvett hitellel kapcsolatos, szinte teljes egészében felemészti a kormányzati bevételeket.³⁸ A Hambanatóta kikötő bővítésére felvett hitel kamata kirívóan magas – hat százalék –, szemben a japán infrastrukturális hitelek utáni nagyjából fél százalékkal.³⁹ Egyes országok, amelyeknek gondjai támadtak a Kínától felvett hitelek törlesztésével, további hiteleket vettek fel kínai bankoktól, ami mélyítette az adósságsapdát.⁴⁰

A BRI lehetőséget ad arra is, hogy a kereskedelmi kapcsolatokban aszimmetrikus függések jöjjenek létre, mivel az összekapcsolódás növeli a kétoldali kereskedelmet Kína és a szomszédai között, de erősíti a Kínától való függést. A cél pontosan az, hogy Kína meghatározó szereplővé váljon az ázsiai gazdaságok számára. Hszi a 2013. évi periferiális diplomáciával foglalkozó Munka Fórumon, amely megelőzte a BRI-folyamat érettebbé válását, arról beszélt, hogy az infrastrukturális beruházások és az AIIB „felgyorsítja Kína és a szomszédos országok infrastruktúrájának összekapcsolódását, létrehozza a közös érdekek szorosabb hálózatát, jobban egyesíti Kína érdekeit [a szomszédaiéval], hogy azok profitálhassanak Kína fejlődéséből”.⁴¹ 2017-ben Hszi egyértelművé tette, hogy a BRI része az erőfeszítéseknek, amelyek célja a közös jövőt építő országok közösségének létrehozása; számos

³⁸ Abi-Habib: How China Got Sri Lanka to Cough Up a Port.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China], 1. kötet, 296–299.

beszédében hangsúlyozta, hogy a kölcsönös függés és összekapcsolódás kulcskritérium az ilyen közösség számára. A felső vezetők sokasága ismételt meg többet e gondolatok közül, köztük Cseng Hszin-li, a Párt központi kutatóintézetének egyik magas beosztású munkatársa, aki javaslatot tett az AIIB létrehozására, hangsúlyozva annak központi szerepét a BRI szempontjából.⁴² A nem hivatalos források körében számos elméleti írás adott hangot annak a reménynek, hogy az ilyesfajta kölcsönös függés potenciális korlátozási lehetőségeket biztosít Kína számára a szomszédai vonatkozásában. És végül a BRI keretében a pénzügyekkel és a kereskedelemmel kapcsolatos relacionális nyomáslehetőséget kiegészíti a fenntartással kapcsolatos nyomáslehetőség is, hiszen e projektek működtetése leggyakrabban kínai mérnökök jelenlétét igényli, különösen mert a kínai állami vállalatok erős piaci pozíciókkal rendelkeznek ezekben az országokban kezdve a vízi erőművektől egészen a nagy sebességű vonatokig.⁴³

A strukturális szint

Strukturális szinten a BRI lehetővé teszi Peking számára olyan konnektivitás építését, amelyből a dolog lényegét tekintve más országok kizárhatók: Az egyik ilyen lehetőség a kereskedelmi kikötők kapcsán kínálkozik, amelyek manapság a tengeri kereskedelmi új fojtópontjai, és ezek között egyre növekszik a kínai állami vállalatok által működtetettek vagy lízingelték száma. Ez komoly gazdasági nyomásgyakorlási lehetőséget teremt az ázsiai kereskedelem szerkezeze tekintetében. Például a kínai kikötőprojekt a Sri Lanka-i Colombóban könnyen kínai ellenőrzés alatt álló „mesterséges fojtóponttá” válhat. India jövőbeni tengeri kereskedelmének akár harminc százaléka is Colombón keresztül bonyolódhat le, ahol a nagy konténerhajókról kisebbekre rakják át a konténereket, és az utóbbiak lépnek be az

⁴² Lásd a 9. fejezetet.

⁴³ Robert A. Manning – Bharath Gopalaswamy: Is Abdulla Yameen Handing Over the Maldives to China? *Foreign Policy*, 2018. március 21.

indiai kikötőkbe.⁴⁴ Ezt a mesterséges fojtópontot legalább nyolcvanöt százalékban a China Merchants Holding Corporation (CMH) ellenőrzi, amely egyébként a Hambanatot kikötőt is üzemelteti, és természetesen a kínai állam felügyelete alatt áll.⁴⁵ A kínai befektetés a kikötőbe a jelek szerint nem hoz gazdasági értelemben vett nyereséget. Valójában a colombói kikötő jelenleg masszívan veszteséges, és legalább még tíz évig nem éri el a nullszaldót. A kikötő pénzügyi helyzete annyira rossz, hogy az Aiken Spence vállalat, amely a CMH legfontosabb partnere volt a magánszektorból, és a kínai kormánnyal ellentétben a profitban érdekelt, kénytelen volt eladni a részesedését.⁴⁶ A projekt rossz pénzügyi kilátásai alapján nehéz másra gondolni, mint hogy Kína kitartását ebben a gazdasági szempontból megkérdőjelezhető projektben stratégiai megfontolások magyarázzák. Eközben a CMH egy tizenegymilliárd dollár értékű kikötőprojekt előkészítő munkálatait indította el a tanzániai Bagamoyo városában, amely a tervek szerint hamarosan a legnagyobb kikötő lesz Afrikában. A kikötőt ugyancsak a kínaiak által építendő vasút fogja összekötni nyersanyag-kitermelő államokkal, mint a Kongói Demokratikus Köztársaság, Zambia, Ruanda, Malawi, Burundi és Uganda.⁴⁷ Ezek az államok mind a Bagamoyo kikötőtől fognak függeni, ha el akarják érni a nemzetközi piacokat; ezt a kikötőt is a CMH fogja üzemeltetni, ezzel egy kínaiak által ellenőrzött fojtópont jön létre az indiai–csendes-óceáni térség nyugati részén.

Emellett a tény, hogy Peking nem csupán a hagyományos infrastruktúrával, mint a vasúttal kapcsolatos mérnöki sztentenderjeit exportálja, de a magas műszaki színvonalú infrastruktúráét is, amely az internet vagy az 5G

⁴⁴ China's Foreign Ports. *The Economist*, 2013. június 18. <http://www.economist.com/news/international/21579039-chinas-growing-empire-ports-abroadmainly-about-trade-not-aggression-new-masters>.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Fumbuka Ng: Tanzania Signs Port Deal with China Merchants Holdings. *Reuters*, 2013. május 30. <http://www.reuters.com/article/2013/05/30/tanzania-china-infrastructureidUSLSN0EB3RU20130530>.

szolgáltatásokat támogatja, útvonalfüggést eredményez a kapcsolódások terén, azaz Pekingnek sokkal könnyebb lesz zárt kapcsolatot teremtenie az ázsiai országokkal, amelyek számára viszont megnehezedik a diverzifikáció lehetősége a Nyugat felé. Elképzelhető például, hogy a jövőben az amerikai gyártmányú önvezető autók nem lesznek képesek rácsatlakozni a kínai vezeték nélküli hálózatokra a BRI-országokban.⁴⁸

Belföldi nyomásgyakorlás A BRI-országokban a kínai vállalatok és a kínai államok közötti kapcsolatrendszer a BRI-országokban a kínai vállalatok és a kínai államok közötti kapcsolatrendszer. És végül a belföldi-politikai szinten a BRI egyértelműen lehetőséget teremt a fogadó országok erős érdekcsoportjainak megvesztegetésére, ami a politika megváltoztatását eredményezheti ezekben az országokban. Kína a saját állami vállalatait, amelyek a fogadó országokban elindított projekteket érdekeltek, egyértelműen felhasználta ilyen célokra. A *The New York Times* szerint „a 2015-ös Sri Lanka-i választásokon a kínai kikötőépítési alaptól nagy pénzek vándoroltak Mr. Rajapaksa hívei és a kampánya támogatására”.⁴⁹ A pénzek közvetlenül a kikötőépítéssel megbízott kínai állami vállalatnak (China Harbor) a Standard Chartered banknál vezetett számlájáról kerültek át Rajapaksa akkori miniszterelnök társaihoz; ennek része volt egy 3,7 millió dolláros tétel is, amely tíz nappal a választások előtt került átutalásra. Ugyanígy jelentések érkeztek Bangladesből és a Fülöp-szigetekről, ahol a kínai vállalatok, köztük a China Harbor, de a Cina Communications Construction Company is magas beosztású állami tisztviselőket vesztegettek meg.⁵⁰

Nem tagadható, hogy ez a fajta nyomásgyakorlási lehetőség függetlenül attól létezik, hogy Pekingnek ténylegesen vannak-e ilyen szándékai, vagy sem, de a bizonyítékok mégis erősen arra utalnak, hogy Kína sok esetben

tudatosan élt ezekkel a gazdaságilag egyébként nem indokolható eszközökkel, ami arra utal, hogy az infrastruktúra minden bizonnyal fontos szerepet játszik Kína átfogó stratégiájában.

Katonai jelentőség A BRI-országokban a kínai vállalatok és a kínai államok közötti kapcsolatrendszer a BRI-országokban a kínai vállalatok és a kínai államok közötti kapcsolatrendszer.

Egyes BRI-projekteknek nyilván van katonai jelentőségük, mert lehetőséget adnak külföldi kiszolgálólétesítmények létrehozására, ahogy azt a 8. és 12. fejezetben részletesen kifejttem. Ha Peking célja a rendépítés az indiai-csendes-óceáni térségben, hadseregének hatalmas területeken kell tudnia erőt demonstrálni. Peking kikötőprojektjei lehetőséget adnak a készletek feltöltésére az indiai-csendes-óceáni térség egészében, ami nem egyszerűen lehetővé teszi a védelmet a kínai nyersanyagszállítások számára az esetleges amerikai vagy kínai beavatkozással szemben, de lehetőséget ad – ha ez szükséges – a külföldön történő beavatkozásra is. Egyes kiszivárgott BRI-féle előkészítő anyagokban a kikötői projektek kitüntetett helyen szerepelnek, ezen anyagok szerint a kínai hatóságok követelik „a Tengeri Selyemút építésének a felgyorsítását”⁵¹ és a prioritás biztosítását a kikötőberuházások számára.⁵²

Konkrétabban, magas rangú kínai vezetők magánbeszélgetésekben arról tájékoztattak külföldi delegációkat, hogy ezek a kikötők kettős rendeltetésűek, mert Kína arra számít, hogy a jövőben katonai célú felhasználásuk is napirendre kerül. Kína első tengerentúli katonai bázisa Dzsibutiban és a katonai célú mesterséges szigetek építése a Dél-kínai-tengeren – egyébként

A BRI-országokban a kínai vállalatok és a kínai államok közötti kapcsolatrendszer a BRI-országokban a kínai vállalatok és a kínai államok közötti kapcsolatrendszer.

⁵¹ He (合) Lian (联): 21世纪海上丝绸之路建设规划正加快制定 [The Development of Plans for the Construction of the Maritime Silk Road of the 21st Century Is Accelerating]. 中国证券报 [China Securities Journal], 2014. április 16. http://www.cs.com.cn/app/ipad/ipad01/01/201404/t20140416_4364603.html.

⁵² China Accelerates Planning to Re-Connect Maritime Silk Road. *China Daily*, 2014. április 16. http://www.chinadaily.com.cn/china/2014-04/16/content_17439523.htm.

⁴⁸ Köszönöm Tarun Chhabrának, hogy felvetette ezt a szempontot. (R. D.)

⁴⁹ Abi-Habib: How China Got Sri Lanka to Cough Up a Port.

⁵⁰ Uo.

mind a kettő ellentétben áll a korábbi kínai ígéretekkal a katonai bázisok és általában a militarizáció vonatkozásában – fontos kontextust jelentenek e megjegyzések szempontjából.⁵³ A kikötőkhöz történő hozzáférés témájában a kínai partnereikkel tárgyaló pakisztáni és Srí Lanka-i kormánytisztviselők arra hívták fel a figyelmet, hogy a katonai és hírszerzési témák a tárgyalások részét képezték. Amikor Srí Lanka a dolog lényegét tekintve eladott egy kikötőt Kínának, a kínai tárgyalópartnerek kizárólag tulajdonszerzésről voltak hajlandók tárgyalni utalva arra, hogy ezt régóta preferenciaként kezelték. A kínai tisztviselők nyitva hagyták a kérdést, hogy a kínai hadsereg használhatja-e a kikötőt, és kizárólag India intervenciója nyomán került a szerződésbe az a klauzula, amely Srí Lanka engedélyéhez köti a kikötő katonai célú felhasználását.⁵⁴

És végül számos félhivatalos forrás tárgyalja ezeket a kikötőprojekteket hosszú távú katonai befektetésként. Cso Po,⁵⁵ a kínai Katonai Tudományok Akadémiájának munkatársa nem tagadja: „Nem annyira a bázis, sokkal inkább a hozzáférés az, ami igazán fontos a kínai haditengerészet számára az Indiai-óceánon.”⁵⁶ A hozzáférés természetesen lehetővé teszi az erődemonstrációt ezeken a fontos vizeken, mindössze a lábnyom kisebb. Ahogy Cso Po és mások elismerik, ezek a kikötőprojektek fontos szerepet játszanak a hozzáférés biztosításában. Hszü Kuang-jü,⁵⁷ a kínai haditengerészet védelmi intézetének korábbi alelnöke szerint a kínai kereskedelmi kikötőprojektek, mint a tanzániai, katonai célokat szolgálnak. Szerinte „ahogy a kínai haditengerészet egyre messzebbre hajózik, utánpótlási bázisra van szüksége a flotta ellátásához; ez teljesen normális szükséglet, de a külföldiek nincse-

⁵³ Személyes interjú egy ASEAN-állam magas rangú diplomatájával, aki a PLA vezető tisztviselőivel találkozott az „Egy Övezet Egy Út” kapcsán.

⁵⁴ Abi-Habib: How China Got Sri Lanka to Cough Up a Port.

⁵⁵ Zhou Bo. (A Kiadó.)

⁵⁶ Zhou Bo: The String of Pearls and the Maritime Silk Road. *China-US Focus*, 2014. február 11. <http://www.chinausfocus.com/foreign-policy/the-string-of-pearls-and-the-maritimesilk-road/>

⁵⁷ Xu Guangyu. (A Kiadó.)

nek ahhoz szokva, hogy Kína kihajózik a nyílt vizekre”.⁵⁸ A Macau Military Institute elnöke arról beszélt, hogy ezeknek a kikötőknek van „potenciális katonai felhasználhatóságuk”, de Kína csak akkor fogja megengedni, hogy hadihajói ezekben dokkoljanak, ha már valamennyi idő eltelt a felépítésük óta, és akkor is csak olyan esetekben, ha feltétlenül szükséges, mert el akarja kerülni, hogy a „Kína-fenyegetés lángjait” élesszék.⁵⁹

A BRI komplex jelenség, és egyetlen elmélet sem képes arra, hogy Kína valamennyi külföldi gazdasági befektetésére magyarázatot adjon. Ebben a részben mindenesetre azt állítom, hogy Kína nem különbözik az előtte járó többi nagyhatalomtól; ő is felhasználja a kulcsfontosságú infrastruktúrákat a relacionális, strukturális és belföldi-politikai nyomásgyakorlásra, valamint a katonai célú hozzáférésre a számára fontos vízi területekhez. Mindez elképzelhetetlen lett volna abban az időben, amikor Kína egyszerűen csak az amerikai erő tompítására törekedett, egyszersmind komoly bizonyíték arra, hogy Kína stratégiájában áttért a regionális rendépítésre.

A PÉNZÜGYI ALTERNATÍVÁK ÉPÍTÉSE

Részen a 2008-as globális pénzügyi válságon felbátorodva Kína számos párhuzamos intézménybe fektetett azzal a céllal, hogy strukturális értelemben hatalmat kapjon a globális pénzügyi rendszer felett. A pénzügyi erő abból jön, hogy az illető ország valutája központi szerepet játszik a globális pénzügyi rendszerben; az Egyesült Államok esetében ez a dollár hegemoniáját jelenti, ami lehetővé teszi az Egyesült Államok számára, hogy a „bankokat és a pénzügyi intézményeket a politika eszközeként tegye, még ha azok

⁵⁸ 东非建港口料华舰补给基地 [East African Port Construction Expected to Be Chinese Supply Base]. 明報 [Mingpao], 2013. március 25. <http://www.mingpao.com/htm/News/20130325/vab1h.htm?m=0>

⁵⁹ Uo.

az Egyesült Államok határain kívül működnek is”.⁶⁰ Az amerikai pénzügyi hegemonia egyszerre példa arra, hogy Kína miként építhet rendet, de a fenyegetésre is, amit Kínának tompítania kell.

A 2008-as globális pénzügyi válság és az amerikai gazdasági modell presztízsének percipiált hanyatlása nyomán összehangolt kínai erőfeszítés indult el, amelynek a célja a strukturális erő fokozatos *felépítése*, amely lehetővé teszi a globális gazdaság feletti ellenőrzést, miközben *tompítja* az amerikai pénzügyi hatalmat. Kína erőfeszítései három széles értelemben vett területet érintenek. Először is Kína kísérletet tett a dollár fokozatos gyengítésére, és ezzel párhuzamosan a saját nemzeti valutája pozícióinak az erősítésére. Másodszor, igyekezett alternatívát találni a SWIFT nemzetközi bankközi fizetési rendszerrel szemben gyengítendő a nyugati nyomásgyakorlási lehetőséget és biztosítandó az ellenőrzést a zsenminpi-fizetések felett. És harmadszor, igyekezett alternatívákat találni, az Egyesült Államokban található három nagy hitelminősítő ügynökséggel szemben, ezek minősítései ugyanis hatással vannak a tőkepiacokra, így az országok és a vállalatok sorsára is. Lesznek, akik szerint Kínát az abszolút gazdasági előnyök vezérlik, vagy az érdekcsoportok nyomására cselekszik, ám az elemzésnek ebben a részében azt igyekszem bizonyítani, hogy nem erről van szó. Valójában a leginkább hihető magyarázat változatlanul az átfogó stratégiára apellál. Az amerikai strukturális erő nem kerülhető meg a rendszer elhagyása nélkül, ami gazdasági öngyilkosság lenne. A másik lehetőség a párhuzamos infrastruktúra létrehozása, és Kína pontosan ezt az utat választotta.

⁶⁰ Henry Farrell: Russia Is Hinting at a New Cold War over SWIFT. So What's SWIFT? *Washington Post*, 2015. január 28. https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/01/28/russia-is-hinting-at-a-new-cold-war-over-swift-so-whats-swift/?noredirect=on&utm_term=.29c15baefc36.

DIVERZIFIKÁCIÓ A DOLLÁRTÓL ÉS A ZSENMINPI HASZNÁLATÁNAK ÖSZTÖNZÉSE

A globális pénzügyi válságot követően Kína a diverzifikációt szorgalmazta a nemzetközi pénzügyi rendszerben, ami a dollár szerepének a csökkenését és az alternatív eszközök, mint az IMF különleges lehívási jogai (Special Drawing Rights – SDR) és a kínai zsenminpi szerepének növelését jelenti. Lehetséges lenne, hogy emögött gazdasági megfontolások vagy az érdekcsoportok munkálkodása áll? Hyonging Wang e kérdésre nemmel válaszol, mondván: „Kína pozícióját nem lehet logikusan megmagyarázni pusztán a gazdasági érdekeivel.”⁶¹ A dollár értékének jelentős csökkenése kárt okozna Kína exportvezérelt gazdaságának, és csökkentené Kína hatalmas, dollárban denominált eszközállományának értékét.

Wang ezzel szemben úgy véli, hogy a nemzeti identitással kapcsolatos megfontolások alkalmasabbak Kína álláspontjának megértéséhez, ám ezt tapasztalati tények cáfolják. A belső dokumentumok, köztük a Központi Gazdasági Munka Fórumon elhangzott beszédek tanúsága szerint, amikor Hu Csin-tao a dollár szerepének csökkentéséről beszélt, azt nem kísérte semmilyen melldöngető, nacionalista retorika Kína státuszáról. Ugyanez vonatkozik a G20-találkozókon elmondott beszédeire is: Ráadásul Hu a dollár bírálatát általában nem kapcsolta össze a kínai valuta nemzetközivé tételével, amit egy nacionalizmusra hajló vezető megtenne, ha országa státuszát tartja szem előtt.

Ezzel szemben Kína lépései mögött intenzív és régóta dédelgetett reményt látunk, hogy a nemzetközi pénzügyi architektúra úgy fog megváltozni, hogy a dollár csak egy lesz a számos tartalék valuta között; a kínai javaslatokat a zsenminpi szerepének a növelésére ilyen kontextusban érdemes vizsgálni. Peking egy ideje aktívan szorgalmazza a zsenminpi nemzetközi szerepének növelését, ami nem egyszerűen gyorsítja a diverzifikációt, de

⁶¹ Hongying Wang: China and the International Monetary System: Does Beijing Really Want to Challenge the Dollar. *Foreign Affairs*, 2017. december 19. <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/2017-12-19/china-and-international-monetary-system>.

alapokat teremt Kínai saját strukturális hatalmának megteremtéséhez is Ázsiában.

Ezek az erőfeszítések a 2008-as globális pénzügyi válsággal vették kezdetüket. A válság után a kínai vezetés egyre inkább megkérdőjelezte a dollár mint nemzetközi tartalék valuta státuszát. Természetesen a kínai vezetők hosszú idő óta „mint tisztességtelent” bírálják a nemzetközi gazdasági rendszert, és szorgalmazzák a reformját; a jegybanki vezetők időről időre észszerűtlenként minősítették a pénzügyi rendszert, és nagyobb pénzügyi felügyeletet szorgalmaztak a fejlett gazdaságok vonatkozásában.⁶² Ebben az értelemben a 2008-as globális pénzügyi válság nem annyira Kína preferenciáiban, mint inkább a magabiztosságában eredményezett elmozdulást abban az értelemben, hogy immáron van lehetősége a nemzetközi pénzügyi architektúra átalakítására. Gregory Chin szerint a válság után „a kínai vezetők első számú prioritásként kezdték kezelni a pénzügyi-monetáris politikát, illetve a monetáris diplomáciát”.⁶³ A válság kirobbanásának évében a Központi Gazdasági Munkaértekezleten megtörtént a párt monetáris politikájának jóváhagyása a következtetéssel, miszerint „a nemzetközi monetáris diverzifikáció kibontakozása elkerülhetetlen, ám a dollár mint legfőbb nemzetközi valuta státusza alapvetően nem változott”.⁶⁴ Más szavakkal: a diverzifikációhoz összehangolt erőfeszítésekre van szükség.

Hu Csin-tao elnök valóságos jelképévé és egyes számú szószólójává vált ennek a gondolatnak; ő lett „Kína globális monetáris gondolkodásának legfontosabb szóvivője”. Ez komoly elmozdulást jelentett a válság előtti évtizedhez képest, amikor Kína pénzügyi államvezetése „néhány jegybanki és

⁶² Gregory Chin: China's Rising Monetary Power. In Eric Helleiner and Jonathan Kirshner eds.: *The Great Wall of Money: Power and Politics in China's International Monetary Relations*. Ithaca, 2014, Cornell University Press, 190–192. Lásd még Wang: China and the International Monetary System.

⁶³ Chin: China's Rising Monetary Power, 192.

⁶⁴ 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第三卷 [volume 3], 2016, 280.

kisebb mértékben pénzügyminisztériumi felső vezető hitbizománya volt”.⁶⁵ A 2008-as G20-értekezleten, amely az első volt a válság kitörése után, és feladata a válságra adandó válaszlépések koordinációja volt, Hu elnök arra biztatta az országok vezetőit, hogy „javítsák a nemzetközi pénzügyi rendszert, folyamatosan haladjanak előre a nemzetközi pénzügyi rendszer diverzifikációja terén”.⁶⁶ E nézetek sokkal inkább technikai kifejtése található Csou Hsziao-csuan,⁶⁷ a kínai jegybank elnökének tanulmányában, amely kifejezetten proponálta az SDR felhasználását a dolláralapú rendszer leváltására. A meglehetősen provokatív *A nemzetközi pénzügyi rendszer reformja* címet viselő tanulmányban, amely a kellő hatás érdekében közvetlenül a 2009-es londoni G20-as csúcstalálkozó előtt jelent meg, Csou azt fejtegette, hogy a dollár tartalék valutaként történő felhasználása „ritka egyedi jelenség a történelemben, a válság ismét felhívja a figyelmet a meglévő nemzetközi pénzügyi rendszer kreatív reformjának szükségességére”. Csou ugyan csak közvetve utalt a dollárra, Hu sokkal egyértelműbb volt a szándékait illetően, hogy ti. diverzifikációra van szükség a dollár rovására. A Központi Gazdasági Munkaértekezleten, amelyre nem sokkal azután került sor, hogy Csou tanulmánya megjelent, Hu ezt mondta: „A nemzetközi pénzügyi válság óta a nemzetközi közösség általában felismerte, hogy a globális gazdaságban kialakult egyensúlyhiány és a nemzetközi pénzügyi válság oka az eredendő hiányosság, ami a dollárközpontú nemzetközi monetáris és pénzügyi rendszerrel sajátja”.⁶⁸ Ezért „a nemzetközi pénzügyi rendszer diverzifikációja és észszerűsítése” a reform lényegi eleme kell hogy legyen. Hu egyértelmű volt a tekintetben, hogy a fő cél a dollár központi szerepének gyengítése, ám abban is, hogy ez a folyamat nem lesz gyors. „Ugyanakkor látnunk kell, hogy a dollár domináns pozícióját az amerikai gazdaság és az ország ereje garantálja, és még hosszú ideig nem lesz mód arra, hogy ezen változtassunk.” Kínának a stratégiájában hosszú idővel kell számolnia: „Tartanunk

⁶⁵ Chin: China's Rising Monetary Power, 192.

⁶⁶ (Hu Jintao): [Hu Jintao Selected Works]. [volume 3], 2016, 139.

⁶⁷ Zhou Xiaochuan. (A Kiadó.)

⁶⁸ I. m. 281.

kell magunkat az elveinkhez, miszerint a nemzetközi pénzügyi rendszer reformjának szorgalmazása során átfogó megközelítésre, kiegyensúlyozottságra, fokozatosságra és hatékonyságra törekszünk.”⁶⁹ A következő néhány évben Hu elnök és a többi kínai felső vezető a fontos multilaterális gazdasági találkozókra, ideértve a legtöbb G20-as csúcst, a BRICS-csúcsokat és a G6 + G5-csúcstalálkozókat – újra és újra szorgalmazta a diverzifikációt a nemzetközi tartalékokban, az SDR szerepének a növelését és a monetáris reformot.⁷⁰ Sok G7-ország, köztük Nagy-Britannia, Kanada és Japán védelmébe vette a dollárt, és megkérdőjelezte Kína megközelítésének „alkalmas voltát”.⁷¹ Am Kína nem hagyott fel az erőfeszítéseivel. Ahogy Li Zsou-ku,⁷² a kínai Export-Import Bank elnöke megjegyezte, az amerikai dollár ereje veszélyt jelent Kínára: „Az amerikaiak ezzel a módszerrel [a dollár manipulálásával] éltek, hogy megbuktassák a japán gazdaságot, most ugyanezzel a módszerrel Kína fejlődését akarják megállítani.”⁷³ Kínának tompítania kell az amerikai erőt, illetve kikerülnie; „csakis a dollár egyeduralmának megdöntésével” sikerülhet a nemzetközi pénzügyi rendszer megreformálása.⁷⁴

Kína nem csupán az SDR alkalmazásának valamennyire reménytelennek tűnő szorgalmazásával, valamint a jegybankok közötti informális megállapodásokkal igyekezett elérni a diverzifikációt a nemzetközi pénzügyi rendszerben – ez utóbbiak arról szóltak, hogy a tartalékok között csökkenti kell a dollár részarányát –, de nagyfokú óvatosság mellett ösztönözte a zsenminpi nemzetközivé válását is, különösen Ázsián belül Kína nyersanyag-beszállítói körében. Ezeknek a kezdeményezéseknek volt valameny

nyi anyagi hasznuk Kína számára, de ettől függetlenül tükrözték Peking

⁶⁹ I. m. 281–282.

⁷⁰ I. m. 218.; Chin: *China's Rising Monetary Power*, 196–198.

⁷¹ Chin: *China's Rising Monetary Power*, 195.

⁷² Li Rougu. (A Kiadó.)

⁷³ Jonathan Kirshner: *Regional Hegemony and an Emerging RMB Zone*. In Eric Hel-leiner – Jonathan Kirshner eds.: *The Great Wall of Money: Power and Politics in China's International Relations*. Ithaca, 2014, Cornell University Press, 223.

⁷⁴ Idézi uo.

szándékát, hogy növelje a zsenminpi felhasználását a nemzetközi fizetésekben. Ahogy Jonathan Kirchner kifejti a tanulmányában, amely azzal foglalkozik, hogy a nagyhatalmak miként igyekeznek előmozdítani saját valutájuk felhasználását nemzetközi fizetések terén, „a regionális (és globális) pénzügyi rendben vezető szerepet ambicionáló államoknak szinte kivétel nélkül mindig politikai motivációik vannak, elsősorban az igény ugyanis, hogy befolyással bírjanak más országokra”.⁷⁵ Erre törekedett Franciaország az 1860-as években, amikor Németország kizárásával frankövezetet igyekezett létrehozni, vagy a náci Németország és a császári Japán, amelyek a 20. században igyekeztek kiterjeszteni saját valutájuk felhasználását, hogy strukturális hatalomhoz jussanak, és végül az Egyesült Államok is így tett a második világháború után.

Oly sok más kínai lépéshez hasonlóan, melyek célja a globális gazdasági rend átalakítása, a zsenminpi népszerűsítése is a 2008-as globális pénzügyi válság után kezdődött. A hagyományos felfogás szerint egy valuta felhasználhatósága a nemzetközi rendszerben attól függ, hogy a kibocsátó ország milyen mértékű átválthatóságot tesz lehetővé a tőkemérlegében, mennyire alkalmas a valuta a nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi tranzakciók végzésére, és milyen mértékben szerepel más országok nemzetközi tartalékain belül. Kína 2008 után változó intenzitással mindhárom területen tett lépéseket.⁷⁶ Ami a tőkemérleget illeti, ti. annak engedélyezését a tőkepiaci műveletek végzése során, hogy a valutája szabadon átváltható legyen más valutákra, a megtett lépések rendkívül szerények voltak. Kína tett valameny

nyi erőfeszítést annak érdekében is, hogy a zsenminpi más országok devizataralékai között is szerepeljen.

A legnagyobb aktivitást a zsenminpi felhasználása érdekében Kína a nemzetközi kereskedelem terén tanúsította; számos valutacsere-megállapodást kötött, hogy valutája külföldön felhasználható legyen. 2015-ben a zsenminpiben lebonyolított pénzügyi forgalom elérte az ezeregyszáz

⁷⁵ I. m. 215.

⁷⁶ Eswar Prasad: *Gaining Currency: The Rise of the Renminbi*. Oxford, 2017, Oxford University Press.

milliárd dollárt, ez Kína teljes kereskedelmi forgalmának harminc százaléka, miközben 2000-ben ez az arány gyakorlatilag nulla volt.⁷⁷ Ha ennek a részarányának a növekedése folytatódik, Kína sebezhetősége az amerikai strukturális erővel szemben valamennyire csökken, hiszen nagyobb mértékben lesz képes a kereskedelmét saját valutájában elszámolni. Ugyanakkor kár lenne ezt a fejleményt túlértékelni. A tény, hogy a kínai kereskedelem egyre része zsenminpiben bonyolódik le, nem jelenti, hogy a nemzetközi tranzakciók elszámolása terén a zsenminpi széles körben elfogadott fizetési eszköz lenne, így Kína lehetősége, hogy strukturális erőt gyakoroljon más országok vonatkozásában, egyelőre meglehetősen korlátozott. A SWIFT adataiból kitűnik, hogy a zsenminpi részaránya nemzetközi fizetésekben mindössze 1-2 százalék, és bár a SWIFT adatbázisa nem feltétlenül tükrözi a teljes adatforgalmat (különösen igaz ez a zsenminpiben denominált tranzakciókra), azért hasznos becslésnek tekinthető.⁷⁸

Ha igaz is, hogy a zsenminpi eddig nem ért el jelentős globális piaci részesedést, de ettől még regionális pozíciókat szerezhet. 2015-re a zsenminpi részesedése Kínának az ázsiai országokkal folytatott összes tranzakciójában elérte a harminc százalékot, megelőzve a dollárt, az eurót és a jent.⁷⁹ Ha a következő évtizedben ez a részarány emelkedik, Kína felépíthet egy zsenminpizónát Ázsián belül, ami lehetővé teszi a nyomásgyakorlást a szomszédságában. Ha, ahogy Kirshner állítja, a zsenminpi vélhetően nem is veszi át a dollár helyét a globális kereskedelemben, de Kína meghatározó szerepe Ázsia gazdaságában és a szállítói láncok együttesen azt valószínűsítik, hogy a kínai valuta meghatározó szerephez juthat a régióban.⁸⁰ Kirshner azt is

⁷⁷ I. m. 103.

⁷⁸ Huileng Tan: China's Currency Is Still Nowhere Near Overtaking the Dollar for Global Payments. CNBC, 2018. február 2. <https://www.cnbc.com/2018/02/02/china-currencyuan-the-rmb-isnt-near-overtaking-the-us-dollar.html>.

⁷⁹ James Kyngge: Renminbi Tops Currency Usage Table for China's Trade with Asia. *Financial Times*, 2015. május 27. <https://www.ft.com/content/1e44915c-048d-11e5-adaf-00144feabdc0>.

⁸⁰ Kirshner: Regional Hegemony and an Emerging RMB Zone, 214.

állítja, hogy Kína alighanem más utat választ a zsenminpi nemzetközivé tételére a régióban; ennek ugyan része lesz az infrastruktúra megteremtése a zsenminpi számára, a tranzakciókban történő felhasználásának ösztönzése és a régió jegybankjainak ösztökélése, hogy a nemzetközi tartalékaik között a zsenminpit is szerepeltessék – mindeközben azonban Kína valamilyen szinten fenn fogja tartani a tőkemozgások ellenőrzését és a szabályozást.⁸¹ Kína valutacsere-megállapodásai hasznos szerepet játszhatnak ezen a téren, ahogy hasznosak a Kína által szorgalmazott, zsenminpiben denominált kötvénykibocsátások, amelyeket külföldi jegybankok is megvásárolhatnak; ez likvidebbé teszi a befektetési célú zsenminpieszközök piacát – a dollár esetében ez a dominancia egyik legfontosabb feltétele.

Ha Ázsia jelentős része zsenminpiövezet lesz a következő évtizedben, akkor az amerikai pénzügyi hatalmi eszközök közül néhányat Kína is bevethet a szomszédaival szemben. Ezeknek az országoknak hozzáféréssel kell rendelkezniük a zsenminpirendszerhez, a fizetési infrastruktúrához, mint a CNIPS és a CNAPS, és persze a kínai bankokhoz – Kína ezek mindegyikét ellenőrzés alatt tarthatja. A kínai pénzügyi államvezetés és a lehetséges szankciók kora, ha globálisan nem is, de Ázsiában nem olyan soká eljöhét, ami megalapozza a kínai befolyási övezet létrejöttét Ázsiában. Ily módon a kínai pénzügyi zóna Ázsiában újabb réteggént az amerikai globális pénzügyi rendre rakódik. A SWIFT a globális pénzügyi rendszer alrendszere, sztenderdizált üzenetközvetítő hálózati rendszer, amely lehetővé teszi a nemzetközi fizetéseket. A szervezetet 1973-ban hozták létre, amikor kétszázharminckilenc bank tizenöt országból megállapodott abban, hogy egységesíti a sztenderdjeit, létrehozna egy üzenetküldő platformot és hálózatot az üzenetek küldésére.⁸² A szervezet szerint „a SWIFT lett az első nodális pénzügyi üzenetkü-

⁸¹ Lásd i. m. 236–237.

⁸² SWIFT History. SWIFT, 2018. <https://www.swift.com/about-us/history>.

dő rendszer, amely jegybankokhoz kapcsolódott, első ízben 1983-ban. Ez megerősítette a SWIFT pozícióit a pénzügyi szektor valamennyi szereplőjét összekötő kapocsként.⁸³ A SWIFT gyorsan a telex helyébe lépett, ami lassú, gyakran hibázó, kézzel működtetett és nem is teljes körű hálózat volt különböző sztenderdekkel, aminek következtében a bankok kénytelenek voltak fizetéseiket többféle, egymásnak alkalmanként ellentmondó formában lebonyolítani. Ma a SWIFT kétszáz országra terjed ki, több mint tízezer tagbankja van, és naponta tizenötmillió üzenetet kezel – jól látható, hogy lényeges infrastruktúráról beszélünk a nemzetközi fizetések lebonyolítása tekintetében. Fontos, hogy a SWIFT csupán üzenetküldő rendszer, nem feladata az elszámolás vagy az összevezetés, azaz pénz nem áramlik a rendszeren keresztül, csupán üzenet, amely lehetővé teszi a pénzáttalálást. Az elszámolás és az összevezetés amerikai szolgáltatók révén történik, mint a Fedwire (amely a Federal Reserve-nél vezetett bankszámlák közötti pénzmozgásokat bonyolítja le) és a CHIPS (amely magánkézben van, és a feladata az oda-vissza fizetések bankpáronkénti napi „nettósítása”), és vannak még további szolgáltatók is.

Miután a SWIFT alapvető feladata a koordinációs probléma megoldása – univerzális és konzisztens nyelvet használó üzenetek szükségesek, hogy a pénzek az egyik banktól a másikhoz átkerüljenek –, nem sok szólt amellett, hogy bármely ország alternatív sztenderdek és infrastruktúrát hozzon létre, ha egyszer a koordinációs probléma már megoldásra került. A jelenlegi rendszer nagyságrendekkel előnyösebb bármely alternatívához képest, mert a hálózati hatás révén likvidebb és gyorsabb. Ezzel szemben egy alternatív rendszer szükségképpen költségesebb, és egyetlen felhasználói csoport sem profitál abból, ha a felhasználás nehezekebb a meglévőnél. A dolog lényegét tekintve tehát Kínának vagy egyetlen kínai érdekcsoportnak sem lehet olyan gazdasági megfontolása, amely indokoltá tenné egy alternatív üzenetküldő rendszer kiépítését. Mint ebben a fejezetben bemutatom, stratégiai megfontolások azonban nagyon is szólhatnak emellett.

⁸³ Uo.

Alighanem a legjobb magyarázat arra, hogy Kína miért fektetett be SWIFT-alternatívák kifejlesztésébe, a sebezhetőség csökkentése az amerikai pénzügyi nyomásgyakorlással szemben. Bár a SWIFT csak üzenetküldő rendszer, amely sem elszámolással, sem összevezetéssel nem foglalkozik, ha egy bankot kitiltanak a rendszerből, akkor a létező globális pénzügyi rendszerből, illetve az elszámolási és összevezetési infrastruktúrából tiltják ki. A SWIFT feletti ellenőrzés tehát jelentős strukturális hatalmat biztosít.

Ezzel a hatalommal a múltban másokkal szemben már éltek. Bár a szervezet maga nem politizál, de előírja, hogy a bankoknak meg kell felelniük a belga és az uniós jognak, valamint – a másodlagos szankciók fenyegetése miatt – az amerikaiak is. 2012-ben az Egyesült Államok és Európa a szervezet feletti jogosítványival élve elérték az iráni bankok kitiltását a SWIFT-ből; ez volt az első alkalom, hogy egy egész országot leválasztottak a szervezet által működtetett hálózatról.⁸⁴ Irán évente több mint kétmillió nemzetközi fizetéshez használta a SWIFT-et – ezt semmilyen más üzenetküldő rendszer nem képes átvenni. Az intézkedés ellehetetlenítette az iráni olaj miatti fizetéseket, súlyos károkat okozott az iráni gazdaságnak; meggátolta, hogy az iráni kormány hozzáférjen külföldön elhelyezett valutataralékai jelentős részéhez.⁸⁵ Néhány évvel később az észak-koreai bankokat is kitiltották a SWIFT-ből.⁸⁶

A SWIFT jelentette strukturális erővel nagyhatalmakat is megfenyegettek, például Oroszországot a Krím megszállása után. A fenyegetés épp elége

⁸⁴ Philip Blenkinsop – Rachel Younglai: Banking's SWIFT Says Ready to Block Iran Transactions. *Reuters*, 2012. február 17. <https://www.reuters.com/article/us-iran-sanctionsswift/bankings-swift-says-ready-to-block-iran-transactions-idUSTRE81G26820120217>.

⁸⁵ Payments System SWIFT to Cut Off Iranian Banks. *Reuters*, 2012. március 15. <https://www.reuters.com/article/us-eu-iran-sanctions/payments-system-swift-to-cut-off-iranian-banksidUSBRE82E0VR20120315>.

⁸⁶ Jeremy Wagstaff – Tom Begin: SWIFT Messaging System Bans North Korean Banks Blacklisted by UN. *Reuters*, 2017. március 8. <https://www.reuters.com/article/us-northkorea-banks-swift/swift-messaging-system-bans-north-korean-banks-blacklisted-by-un-idUSKBN16F0N1>.

húsbavágó volt ahhoz, hogy Medvegyev orosz miniszterelnök nyilvánosan „korlátlan orosz reakcióval” fenyegetőzzön.⁸⁷ Elvira Nabulina, az orosz jegybank vezetője a helyzetre tekintettel 2014 elején adott utasítást a SWIFT orosz alternatívájának kidolgozására. Putyinnal folytatott megbeszélésén kijelentette: „Elhangzottak fenyegetések, hogy esetleg kizárnak bennünket a SWIFT-ből. Befejeztük a saját rendszerünk felépítését, és ha bármi történik, készen állunk arra, hogy az országon belüli tranzakciókat SWIFT formátumban lebonyolítsuk. Létrehoztuk az alternatívát.”⁸⁸ Oroszország igyekezett népszerűsíteni alternatív rendszerét az Eurázsiai Unión belül, tárgyalt róla Iránnal is. A rendszer, bár nem tökéletes, azt mutatja, hogy a nagyhatalmak stratégiai megfontolásokból aktívan törekednek arra, hogy kikerüljék az amerikai ellenőrzés alatt álló SWIFT-rendszert.⁸⁹

Az Egyesült Államok Kínát is megfenyegette, hogy kizárja a SWIFT-ből. Washington legalább egy kínai bankot szankcionált, mert részt vett Észak-Koreával folytatott kereskedelmi tranzakciókban. Mnuchin amerikai pénzügyminiszter kijelentette: „Ha Kína nem tartja magát ezekhez a szankciókhoz, további szankciókat vetünk ki rá, megakadályozzuk a hozzáférésüket az amerikai és a nemzetközi dollár alapú rendszerhez.” Egyes amerikai törvényhozók is javasolták, hogy néhány kínai nagybancot zárjanak ki a

⁸⁷ Farrell: Russia Is Hinting at a New Cold War over SWIFT.

⁸⁸ Russia's Banking System Has SWIFT Alternative Ready. RT, 2017. március 23. <https://www.rt.com/business/382017-russia-swift-central-bank/>

⁸⁹ Leonid Bershidsky: How Europe Can Keep the Money Flowing to Iran. Bloomberg, 2018. május 18. <https://www.bloomberg.com/view/articles/2018-05-18/how-europe-can-keep-money-flowing-to-iran>; lásd még Iran nachal podgotovku predlozhenii po ispol'zovaniyu kriptovalyut v tovaroobmene s RF. Interfax, 2018. május 15. <http://www.interfax.ru/business/612729>; Natasha Turak: Russia's Central Bank Governor Touts Moscow Alternative to SWIFT Transfer System as Protection from US Sanctions. CNBC, 2018. május 23. <https://www.cnbc.com/2018/05/23/russias-central-bank-governor-touts-moscow-alternative-to-swift-transfer-system-as-protection-from-us-sanctions.html>.

globális pénzügyi rendszerből.⁹⁰ Kínának minden oka megvan arra, hogy tartson a SWIFT-tel kapcsolatos retorzióktól, és Oroszországhoz hasonlóan igyekszik ellenlépéseket tenni:

A kínai jegybank a kínai kormány hozzájárulásával már 2013-ban hozzalátott egy alternatív pénzügyi üzenetküldő és bankközi fizetési rendszer létrehozásához nagyjából egy évvel azután, hogy a Nyugat kizárta Iránt.⁹¹ A Kína Nemzetközi Fizetési Rendszer (China International Payments System – CIPS) elnevezésű rendszer nem csupán ellenállóvá teszi Kínát a pénzügyi nyomással szemben, de növeli az ország mozgásterét, teljes ellenőrzést biztosítva a hálózatán átfutó összes információ felett. Ugyancsak lehetővé teszi mások számára, hogy elhárítsák a szankciók okozta károkat, illetve adott esetben másokat kizárjanak a kínai rendszerből. A CIPS nagyobb funkcionalitást tervez a maga számára, mint a SWIFT; nem csupán üzenetküldő feladatokat lát el, de összevezetést és elszámolást is, azaz teljes mértékben integrálja a pénzügyi folyamatot. Ellentétben az orosz elittel, a kínaiak nem verték nagydobra a saját rendszerük kínálta többlet-lehetőségeket a SWIFT-hez képest, de a stratégiai potenciál valós, még ha valamennyire távoli is.

A szkeptikusok szerint a CIPS mögött meghúzódhatnak valós gazdasági motivációk is. Először is a CIPS eleve előrelépés a zsenminpiben denominált nemzetközi fizetések korábbi rendszeréhez képest. Korábban a belföldi rendszer – China National Advanced Payment System (CNAPS) nem támogatta a nemzetközi fizetéseket; ezek speciális külföldi jüan-klíringbankokon vagy belföldi levelezőbankokon keresztül bonyolódtak le. Ráadásul a CIPS feladata e pillanatban az elszámolás és az összevonás. A CIPS és a

⁹⁰ Zhenhua Lu: US House Committee Targets Major Chinese Banks' Lifeline to North Korea. South China Morning Post, September 13, 2017. szeptember 13. <https://www.scmp.com/news/china/policies-politics/article/2110914/us-house-committee-targets-major-chinese-banks-lifeline>.

⁹¹ Michelle Chen – Koh Gui Qing: China's International Payments System Ready, Could Launch by End-2015. Reuters, 2015. március 9. <http://www.reuters.com/article/2015/03/09/us-china-yuan-payments-exclusive-idUSKBN0M50BV20150309>.

SWIFT 2016-ban megállapodást írt alá, amelynek értelmében a CIPS hozzáférést kapott a SWIFT üzenetküldő rendszerhez. Ebből a szemszögből nézve a jóindulatú megfigyelő arra a következtetésre juthat, hogy a CIPS nem annyira a SWIFT alternatívája, mint inkább kiegészítője.

E gondolatmenetek egyike sem téveszti szem elől a stratégiai logikát, amely az egész CIPS-projekt mögött meghúzódik. Először is, ha Kínának tisztán gazdasági és műszaki megfontolásai lettek volna a CIPS elindításával kapcsolatban, sokkal hatékonyabb lett volna, ha a meglévő CNAPS-rendszert korszerűsíti, hogy az kommunikálni tudjon a SWIFT-tel. Más országok, amelyeknek van a SWIFT-tel hasonlóképpen nem kommunikáló belföldi bankközi fizetési rendszerük, gyakran módosították őket, hogy lehetővé tegyék a kommunikációt. Ennek alapján nem nehéz arra gondolni, hogy a gazdasági megfontolás a CIPS elindítása mögött aligha lehetett a legfontosabb.

Másodszor az a tény, hogy a CIPS hozzáférést biztosító megállapodást írt alá a SWIFT-tel, és a SWIFT üzenetküldő szótárát használja, korántsem csökkenti az értékét mint SWIFT lehetséges stratégiai alternatíva, mert a CIPS dolgozik azon, hogy képes legyen a SWIFT hálózatán kívüli üzenetek feldolgozására. Éppúgy, ahogy a SWIFT arra kötelezi a tagbankokat, hogy vásárolják meg a hálózati csatlakozáshoz szükséges költséges berendezéseket, a CIPS is ugyanezt teszi, ami lehetővé teszi a SWIFT-technológiától független párhuzamos futást.⁹² És annak mértékében, ahogy a CIPS fejlődik, a cél sok szempontból a SWIFT-től független működés biztosítása. A kínai jegybanknak a CIPS-szel kapcsolatos terveit ismerő egyik megfigyelő a *Financial Times*-nek a következőket mondta: „A CIPS a jövőben a saját (kommunikációs) vonalait akarja használni, és akkor teljes mértékben képes lesz arra, hogy leváltsa a SWIFT-tet, ami a bankközi zsen-

⁹² Don Weinland: China's Global Payment System CIPs Too Costly for Most Banks - For Now. *South China Morning Post*, 2015. október 17. <https://www.scmp.com/business/banking-finance/article/1868749/chinas-global-payment-system-cips-too-costly-most-banks-now>.

minpi bankközi fizetéseket illeti.”⁹³ Eswar Prasad szerint „a CIPS úgy került kialakításra, hogy végső soron a zsenminpi-tranzakciók vonatkozásában a SWIFT-től függetlenül ki tudja szolgálni a bankközi kommunikációt. Így a rendszer nem csupán a fizetések kezelésére lesz képes, de a kommunikációs feladatok ellátására is, ami csökkentheti a SWIFT monopóliumát a nemzetközi pénzáramokkal kapcsolatos bankközi kommunikáció terén. A kínai kormány épp elég okos ahhoz, hogy ne dobjon kesztyűt a SWIFT-nek mindaddig, amíg a CIPS fejlettsége nem ér el megfelelő szintet, de egy napon a kihívás megtörténik.”⁹⁴ Az együttműködés a SWIFT és a CIPS között segíti ennek a fejlettségnek az elérését, piaci részesedést és szaktudást biztosít Kína számára, miközben ezt a párhuzamos rendszert építi. Másfelől a helyzet a SWIFT számára is előnyös, amelynek munkatársai éppenséggel aggodalmuknak adnak hangot, hogy „a kínai hatóságok a SWIFT leváltásán gondolkodnak a saját rendszerükkel, ami nem csak versenyképes, de alkalmasint jobb is lehet, mint a SWIFT.”⁹⁵ Daphne Wang, a SWIFT kínai részlegének vezetője minden jel szerint igyekezett meggyőzni a CIPS-et, hogy ne építsen alternatív üzenetküldő rendszert, és inkább az elszámolásokra koncentráljon: „Mi nem foglalkozunk elszámolásokkal, mint a CIPS. Amikor beszéltünk velük, ezt mondtuk: miért építetek autópályát [üzenetküldő rendszert], ha már van autópálya? Most úgy néz ki, hogy eladtok egy autót [elszámolási és összevezetési képességeket], de senki nem tudja az autót a már meglévő autópályán vezetni.”⁹⁶ Dacára a SWIFT erőfeszítéseinek, hogy lebeszélje Kínát az alternatív autópálya felépítéséről, az utóbbi nem változtatott az álláspontján. A CIPS-hez közel álló egyik megfigyelő szerint

⁹³ Gabriel Wildau: China Launch of Renminbi Payments System Reflects SWIFT Spying Concerns. *Financial Times*, 2015. október 8. <https://www.ft.com/content/84241292-66a1-11e5-a155-02b6f8af6a62>.

⁹⁴ Prasad: *Gaining Currency*, 116.

⁹⁵ China and the Age of Strategic Rivalry. Canadian Security Intelligence Services, Ottawa, 2018, 113–122.

⁹⁶ Stefania Palma: SWIFT Dips into China with CIPS. *The Banker*, 2016. július 1. <https://www.thebanker.com/Global-Transaction-Banking/Swift-dips-into-China-with-CIPS>.

a rendszert mindezen funkcionalitások nélkül indították el, de az „ambíció” nem változott: „A CIPS sok mindent nem tud még, de erős a nyomás, hogy többet tudjon.”⁹⁷ A végcél, hogy a „külföldi bankok is részt vehessenek benne, ami lehetővé teszi a külföldiek közötti zsenminpi-tranzakciókat, ahogy a Kína és a külföld közöttieket is.”⁹⁸ Ennek eredményeként a CIPS teljes egészében független pénzügyi infrastruktúrává válna, amely képes üzenetküldő, elszámoló és összevezető szolgáltatások nyújtására a világon mindenütt két fél között úgy, hogy kizárja az amerikai betekintést. Ezzel jelentősen csökkenne az Egyesült Államok globális pénzügyi nyomásgyakorlási képessége.

Harmadszor, még ha a CIPS nem futna is párhuzamosan a SWIFT-tel, a tény, hogy kapcsolódik hozzá, hasznos befolyásolási lehetőséget biztosít Kína számára. A CIPS-et megelőzően a SWIFT már harminc éve működött Kínában, négyszáz kínai pénzügyi vállalkozással és vállalati pénzügyi központtal volt kapcsolatban.⁹⁹ Most az összes SWIFT-üzenet a CIPS közbeiktatásával fut. Egy fizetési szakember szerint: „a CIPS igyekszik közbülső szerepet szerezni a maga számára a SWIFT és a CNAPS között”, ami a kínai jegybank számára eszközt biztosít, hogy eldöntse, kinek ad hozzáférést a kínai pénzügyi rendszerhez.¹⁰⁰ Ez ellenőrzési lehetőséget biztosít a zsenminpi-tranzakciók felett, így növeli Kína strukturális erejét.

Jelenleg a CIPS nem jelent komoly alternatívát a SWIFT-tel szemben. Bár növeli Kína strukturális erejét abban az értelemben, hogy sokkal könnyebb kizárnia más országokat vagy intézményeket Kína pénzügyi rendszeréből, de arra még nem alkalmas, hogy alternatív üzenetküldő rendszer legyen a Kínán kívüli nemzetközi fizetésekkel kapcsolatban. Egy nap ez is el fog

⁹⁷ Beijing's International Payments System Scaled Back for Launch. *South China Morning Post*, 2015. július 23. <https://www.scmp.com/business/money/article/1838428/beijings-international-payments-system-scaled-back-launch>.

⁹⁸ Wildau: China Launch of Renminbi Payments System Reflects SWIFT Spying Concerns.

⁹⁹ *China and the Age of Strategic Rivalry*, 113–122.

¹⁰⁰ Wildau: China Launch of Renminbi Payments System Reflects SWIFT Spying Concerns.

jönni. Más nagyhatalmak, mint Oroszország is investálnak hasonló rendszerekbe, Kínának pedig, amely szintén joggal tart a nyugati szankcióktól, minden oka megvan arra, hogy alternatív rendszert fejlesszen, amellyel a következő évtizedben képessé válik az amerikai strukturális nyomásgyakorlás kikerülésére a nemzetközi fizetések terén. Egy szakíró szerint „egyáltalán nem elképzelhetetlen a visszatérés a SWIFT előtti időkhöz, amikor a bankok kénytelenek voltak a tranzakcióikkal kapcsolatos információkat ezerféle formátumban küldeni és elfogadni”, és ez rámutat arra, hogy Kína stratégiai aggodalmai miként fonódnak össze azzal, hogy a felemelkedése nyomán a globális pénzügyek egy fontos alrendszere a darabjaira hulljon.¹⁰¹

HITELMINŐSÍTŐ INTÉZETEK

A hitelminősítő intézetek feladata, hogy információval lássák el a befektetőket a különböző adósságlevelekkel kapcsolatos kockázatokról, így az általuk megítélt minősítés fontos szerepet játszik a vállalatok és az országok életében. A nemzetközi hitelminősítések piacát három nagy amerikai cég – a Standard and Poor's, a Moody's és a Fitch csoport – dominálja, amelyek együttes piaci részesedése meghaladja a kilencven százalékot. E három cég dominanciája legalább részben az amerikai strukturális erőttől függ – a dollár központi szerepétől, a New York-i pénzügyi intézményektől és az amerikai töbzsdefelügyeletről, amely eldönti, ki jogosult a hitelek minősítésére.

Nagyon is észszerű gazdasági megfontolások szólnak amellett, hogy Kína alternatív hitelminősítő intézeteket hozzon létre. Az ország egészét tekintve Kína számára gondot okozhat, hogy a „három nagy” talán nem kellő pontossággal minősíti a kínai állam vagy a kínai vállalatok által kibocsátott adósságleveleket; helyi szinten egyes kínai állami vállalatok gondolhatják úgy, hogy előnyükre válna, ha barátságosabb hitelminősítést kapnának. Kezdetben legalábbis nem valószínű, hogy a kínai hitelminősítők külföldi megbízásokat kapnának, tekintettel vélelmezett állami kapcsolataikra és a

¹⁰¹ Bershidsky: How Europe Can Keep the Money Flowing to Iran.

tapasztalat hiányára; ehhez bőkezű állami szubvenciókra és hátszélre lenne szükség. Ha a kínai állam a létfontosabb, nemzetközi kapcsolatokkal is rendelkező hitelügynökség támogatása mellett dönt, van okunk a gyanakvásra, hogy a megfontolások politikai természetűek.

A 2008-as globális pénzügyi válságot követően a „három nagyot” sok kritika érte, mert tévesen mérték fel az egyes pénzügyi eszközökkel kapcsolatos kockázatokat, ami aztán a válság elindulásához vezetett. Sok európai vezető elfogultsággal és politikai szerepvállalással vádolta őket, amivel elindították, sőt intenzívebbé tették az euró-zóna adósságválságát különösen azt követően, hogy bővli szintre vágták a görög adósságpapírokat 2010-ben. Egyes politikai vezetők alternatív európai hitelminősítő felállítását szorgalmazták (sikertelenül).¹⁰² A tény, hogy még Amerika szövetségesei is alternatívát kerestek a „három nagy” befolyásával szemben, amely egyébként még a válság után is hetvenhat százalékos összesített piaci részesedéssel rendelkezett az európai kibocsátások terén, nehezen vitathatóvá teszi, hogy Kínának hasonló megfontolásai lehetnek.¹⁰³

Európához hasonlóan Kína is a globális pénzügyi válság hatására kezdett el foglalkozni alternatív hitelminősítő létrehozásával, miután két dolog világossá vált: egyrészt a válság megtépázta a „három nagy” nimbuszát, másrészt ettől függetlenül a hitelminősítők a tevékenységükkel hatással vannak a tőke mozgásokra. Bár Washingtonnak nincs módja arra, hogy közvetlenül utasítsa a hitelminősítőket vagy manipulálja az általuk kiadott minősítéseket, Kína mégis úgy tekint ezekre, mint amelyek közvetve vagy közvetlenül az amerikai erő megjelenítői, és a minősítéseik politikai értelemben elfogultak. A G20 2010-es torontói csúcsertekezletén Hu Csin-tao elnök

¹⁰² EU Criticizes Role of US Credit Rating Agencies in Debt Crisis. *Deutsche Welle*, 2011. július 11. <https://www.dw.com/en/eu-criticizes-role-of-us-credit-rating-agencies-in-debtcrisis/a-15225330>.

¹⁰³ Huw Jones – Marc Jones: EU Watchdog Tightens Grip over Use of Foreign Credit Ratings. *Reuters*, 2017. november 17. <https://www.reuters.com/article/us-britain-eu-creditratingagencies/eu-watchdog-tightens-grip-over-use-of-foreign-credit-ratings-idUSKBN1DH1J1>.

arra szólította fel a résztvevőket, hogy „dolgozzanak ki objektív, méltányos, észszerű és egységes módszereket, valamint szabványokat az országminősítésekre”. Ez arra vall, hogy a kérdéssel Kínában a politika legmagasabb szintjein foglalkoztak. Alig egy hónappal később minden jel szerint Hu felhívásától egyáltalán nem függetlenül a Dagong Global Credit Rating – a legnagyobb kínai hitelminősítő – első ízben adott ki országminősítéseket. A válságot követő néhány évben a kínai kormány folyamatosan támadta a hitelminősítő intézeteket. Lou Csi-vej pénzügyminiszter szerint a „három nagy” hitelminősítései „elfogultak”, a pénzügyminisztérium pedig „rossz döntésnek” nevezte, amikor a Moody's 2017-ben lerontotta Kína hitelminősítését.¹⁰⁴

A Dagong a legfontosabb eszköz Kína kezében, amellyel hatást gyakorolhat a hitelminősítésekre, egyszersmind ez az egyetlen kínai tulajdonban lévő nagyobb hitelminősítő. A másik két nagyobb intézet – a China Lianhe Credit Rating és a China Chengxin International – kínai magánvállalatok és a „három nagy” valamelyike által létrehozott vegyesvállalatok. A Dagong nyilvános dokumentumai és alapítója, Kuan Csi-en-csung¹⁰⁵ – ő egyébként a hitelminősítési szakma arca Kínában – számos nyilatkozata alapján tudni lehet, hogy a hitelminősítés stratégiai eszköz, és azt is, hogy az amerikai dominancia ezen a téren árt Kína érdekeinek. Kuan 2012-ben ezt írta: „Az Egyesült Államok által dominált hitelminősítés az amerikai globális stratégiát szolgálja, a nemzetközi hitelminősítés jelenlegi mintázata akadályozza Kína felemelkedését.” Kuan és mások szerint a hitelminősítők „hitelminősítési diszkurzív hatalmat” gyakorolnak, ami lehetővé teszi a számukra, hogy alakítsák a globális gazdaságot. Ha ez a „hitelminősítési diszkurzív hatalom” az Egyesült Államok ellenőrzése alatt áll, „Kína el fogja veszíteni a pénzügyi

¹⁰⁴ China's Finance Minister Accuses Credit Rating Agencies of Bias. *South China Morning Post*, 2016. április 16. <https://www.scmp.com/news/china/economy/article/1936614/chinas-finance-minister-accuses-credit-rating-agencies-bias>; Joe McDonald: China Criticizes S&P Rating Cut as 'Wrong Decision', *Associated Press*, 2017. szeptember 22. <https://apnews.com/743f86862f5a4b85844dcc10f96e3f8c>.

¹⁰⁵ Guan Jianzhong. (A Kiadó.)

szuverenitását”. Sőt, ami még ennél is rosszabb, „a hitelminősítési diszkurzív hatalom manipulálható annak érdekében, hogy a Párt társadalmi bázisa erodálódjon”. Ezzel szemben a 2008-as globális pénzügyi válság „nagyszerű történelmi lehetőséget biztosított Kína számára, hogy megszerezze a nemzetközi hitelminősítési diszkurzív hatalmat”.¹⁰⁶ A kínai hitelminősítők, még ha nem szereznek is komoly piaci részesedést, nyomást gyakorolhatnak a három nagyra, hogy a minősítéseikben „konvergáljanak a kínai minősítések felé”, amit Kuan üdvözlölné.¹⁰⁷

Igy aztán a globális pénzügyi válság kellős közepén, 2008-ban a Dagong javaslatokat terjesztett elő egy Univerzális Hitelminősítő Csoport (Universal Credit Rating Group – UCRG) létrehozására, amely végül 2013 júniusában indult el, amikor a Dagong összeállt egy orosz vállalattal és egy kisebb amerikai hitelminősítővel. Az új vállalat, amely azt a célt tűzte ki maga elé, hogy versenyezzen a három naggyal, önjellemzése szerint magántulajdonban van, együttműködő és politikamentes vállalkozás. Ezek az állítások mind megdőlték, amikor Richard Hainsworth, a vállalat első elnök-vezérigazgatója lemondott, és később nem tagadta, hogy a vállalkozást a dolog lényegét tekintve a kínai kormány finanszírozta és minden egyéb módon támogatta.¹⁰⁸ Hainsworth szerint az orosz és az amerikai partnerek nagyon csekély tőkét biztosítottak, és a vállalkozás felett a teljes ellenőrzés a Dagongnak jutott, minden nagyobb kiadást a Dagong igazgatóságának kellett jóváhagynia, és a kínai kormány nemcsak az UCRG-t, de magát a Dagongot is finanszírozta. Ennek fényében az UCRG együttműködése a külföldi hitelminősítőkkel alighanem csak fügefalevel volt, amely ennek az újszerű vállalkozásnak a legitimitásához kellett. Hainsworth szerint az UCRG valódi célja politikai és nem üzleti – aláásni a nyugati hitelminősítők legitimitását,

¹⁰⁶ Guan Jianzhong: The Strategic Choice of Chinese Credit Rating System. *Dagong Global* (via Internet Archive), 2012. https://web.archive.org/web/20160805110146/http://en.dagongcredit.com/content/details58_6631.html.

¹⁰⁷ Uo.

¹⁰⁸ Man in the Middle. *South China Morning Post*, 2014. április 26. <https://www.scmp.com/business/china-business/article/1497241/man-middle>.

és felmutatni a kínai alternatívát, bár az utóbbi célra nem költöttek eleget. A Dagong számos nyugati szakértőt alkalmazott; akiknek az volt a feladatuk, hogy bírálják az amerikai hitelminősítő rendszert, köztük volt Dominique Villepin volt francia miniszterelnök, aki körbeutazta a világot, hogy ideológiai alapon támadhassa a nyugati hitelminősítőket. Villepin, egyenes vonallal kapcsolta össze az ópiumháborúkat, a brit indiai birodalmat, az európai gyarmatosítók afrikai ügyeit és a mai nyugati előjogokat, köztük a hitelminősítők kontrolljogait”.¹⁰⁹ Dacára az ideológiai irányultságnak és az állítólagos kínai támogatásnak, az UCRG szétesett, és be kellett zárni.

Az UCRG kudarcra nem jelentette azt, hogy Kína lemondott volna a terveiről, hogy átalakítsa a hitelminősítés globális rendszerét. Ellenkezőleg, minden jel szerint fokozta a Dagongnak nyújtott támogatást, hogy nemzetközivé váljon. A vállalat ennek megfelelően irodákat nyitott szerte a világban, és nem rejtette véka alá, hogy versenyezni akar a három naggyal. A Dagong minden jel szerint folytatja az UCRG-nek szánt missziót, és meg is tartotta annak számos nemzetközi munkatársát a legitimitás megőrzése érdekében.¹¹⁰ Bár a Dagong azt állítja magáról, hogy teljes egészében magánkézben van, ám Hainsworth szerint a finanszírozást Peking biztosítja. Sőt Kuan Csien-csung, az alapító és elnök-vezérigazgató állami tisztviselő volt; mielőtt elindította volna a Dagongot. Már évek óta a Dagong vezetője volt; de továbbra is a kínai államtanács alkalmazásában állt, a vállalata olyannyira közvetlen hatással van a kínai állami vállalatok érdekeire, hogy valóban nehéz elképzelni, hogy az állami befolyástól függetlenül működne.¹¹¹ Ettől

¹⁰⁹ Uo.

¹¹⁰ Liz Mak: China's Dagong Global Credit Mounts Challenge to 'Big Three' Rating Agencies. *South China Morning Post*, 2016. augusztus 7. <https://www.scmp.com/business/bankingfinance/article/2000489/chinas-dagong-global-credit-mounts-challenge-big-three>.

¹¹¹ A könyvben a Guan kormányzati kapcsolatairól szóló jelentések megvitatását lásd Christopher Ricking: US Rating Agencies Face Chinese Challenge. *Deutsche Welle*, 2012. november 19. <https://www.dw.com/en/us-ratings-agencies-face-chinese-challenge/a-16389497>; Guan Jianzhong: The Strategic Choice of Chinese Credit Rating System.

függetlenül Peking törekszik arra, hogy valamekkora plauzibilis távolságot tartson a Dagongtól, hogy biztosítsa a legitimitását. A kínai tisztviselők még az ellen is felléptek, hogy a BRICS-országok saját hitelminősítőt hozzanak létre, mondván: „az állam által támogatott hitelminősítőnek nem lesz hitele”, hogy érdemben versenyezni tudjon a három naggyal.¹¹² És bár a Dagong formálisan magánkézben van és politikamentes, az általa adományozott minősítések nagyon erősen politikai elfogultságra utalnak. Csodálkozást váltott ki, amikor a Kínai Vasútügyi Minisztérium számára magasabb hitelminősítést állapított meg, mint a kínai állam számára, vagy amikor Oroszország és Botswana jobb minősítést kapott tőle, mint az Egyesült Államok. A módszertanáról szólva a Dagong pártideológiai kifejezéseket is használ, és állítása szerint a marxi dialektikus materializmust használja mint értékelési módszere egyik elemét.¹¹³ A vállalat általában siet leminősíteni az Egyesült Államokat, a honlapján pedig büszkén állítja: „A Dagong az első hitelminősítő intézet, amely tanulmányozta az amerikai hitelminősítési elméleteket és módszertant, és feltárta azok hiányosságait. Szintén az első, amely leminősítette az Egyesült Államokat.”¹¹⁴

A kínai erőfeszítések a globális hitelminősítő piac befolyásolására nyilván a globális pénzügyi válságból merítettek ösztönzést, ennek ellenére eléggé szerénynek mondhatók. A cél a piaci részesedés fokozatos növelése, nem pedig a három nagy kiszorítása, különösen azért nem, mert a piaci részesedés növelése is elegendő lehet a konvergenciához. Kína végül is beengedte a három nagyot a kínai piacra minden jel szerint azért, hogy a külföldi befektetéseket ösztönözze, és eközben törekszik a lehetséges nyomásgyakorlás csökkentésére. Ez pozitív lépés, és minden bizonnyal nem ellentétes a kínai

¹¹² Asit Ranjan Mishra: China Not in Favor of BRICS Proposed Credit Rating Agency. *Livemint*, 2014. október 14. <https://www.livemint.com/Politics/btAFFggl1-LoKBNZK0a45fJ/China-not-in-favour-of-proposed-Brics-credit-rating-agency.html>.

¹¹³ Corporate Culture. *Dagong Global* (via Internet Archive), 2016. <https://web.archive.org/web/20160704062906/http://en.dagongcredit.com:80/about/culture.html>.

¹¹⁴ About Us. *Dagong Global* (via Internet Archive), 2016. <https://web.archive.org/web/20160326131607/http://en.dagongcredit.com/about/aboutDagong.html>.

törekvéssel, hogy befolyásolja a globális hitelminősítő piacot: ha az amerikai hitelminősítők beléphetnek a vonzó kínai piacra, nyilván nehéz dolguk lesz, hogy negatívan értékeljenek politikai értelemben érzékeny kínai entitásokat vagy éppen magának a kínai államnak az adósságát.

Összefoglalva: Kína törekvése a pénzügyi diverzifikációra, illetve az alternatív fizetési rendszer építése a CIPS révén és végül az alternatív hitelminősítő létrehozása a Dagong keretei között azt mutatják, hogy hosszú távú érdekekről van szó, amelyek célja a dollár Kínát korlátozó effektusainak gyengítése és kikerülése, ami, ha sikeres, pénzügyi multipolaritást teremthet a jelenlegi globális gazdasági architektúra helyébe.

Ezek az erőfeszítések illenek egy nagyhatalomhoz, amelynek célja, hogy domináns szerephez jusson a saját régiójában, és kesztyűt dobjon a regnáló hegemonnak. A motivációt a globális pénzügyi válság és az amerikai befolyással kapcsolatban változatlanul fennálló aggodalmak jelentik. Ha ezeket összekapcsoljuk Kína infrastruktúra-beruházási ambícióival az Övezet és Út program keretében, illetve azzal, hogy Kína ma már nincs annyira ellene a gazdasági szankciók latba vetésének, a kép, amely kibontakozik előttünk, egy emelkedő hatalom képe, amely már épp elég magasra emelkedett, és készen áll arra, hogy a gazdasági eszközök felhasználásával rendet építsen odahaza, hogy aztán egyre nagyobb mértékben ugyanezt tegye globálisan is. A következő fejezetben bemutatom, hogy ezek az ambíciók nem korlátozódnak a régióra. Peking a tompítás és építkezés kettőseit globális szintre igyekszik emelni, amelynek eredményeként Kína fokozatosan felemelkedik, és leváltja az Egyesült Államokat a globális rend éléről.

EGY EGÉSZ ÉVSZÁZAD
NEM LÁTOTT ILYEN
HORDEREJŰ
VÁLTOZÁSOKAT

Globális expanzió, Kína harmadik leváltási stratégiája (2017-től)

GAZDASÁGI ÉS KULTURÁLIS KÖZÉPPONTJÁBAN A VILÁG SZÍNPADÁNAK KÖZÉPPONTJÁBAN

„Az Egyesült Államok által dominált nyugati központú világ-
rendnek sokat köszönhet az emberi haladás és a gazdasági nö-
vekedés. De ez már a múlt.”¹

11. A VILÁG SZÍNPADÁNAK
KÖZÉPPONTJÁBAN

A VILÁG SZÍNPADÁNAK KÖZÉPPONTJÁBAN

AMERIKA HANYATLÁSA ÉS KÍNA GLOBÁLIS AMBÍCIÓI

„Az Egyesült Államok által dominált nyugati központú világ-
rendnek sokat köszönhet az emberi haladás és a gazdasági nö-
vekedés. De ez már a múlt.”¹

(Fu Jing, 2016)

„A világ olyan nagy változásokon megy keresztül, amelyeket egy
évszázad alatt sem láttunk, de az idő és a lendület a mi oldalun-
kon van. Ez a mi erőnk és dinamizmusunk, ez a mi határozott-
ságunk és magabiztosságunk.”²

(Hszi Csin-ping, 2021)

2017. október 18-án kétezer-kétszáznyolcvan pártvezető a felvezető zene
ütemére tapsolva fogadta Hszi Csin-ping érkezését a kínai nagy nemzetgyű-
lés termébe. Az alkalmat a párt 19. kongresszusa szolgáltatta. A pártkong-

¹ Fu Ying: The US World Order Is a Suit That No Longer Fits. *Financial Times*, 2016. január 6. <https://www.ft.com/content/c09cbcb6-b3cb-11e5-b147-e5e5bba42e51>.

² 习近平 (Xi Jinping): 习近平在省部级主要领导干部学习贯彻党的十九届五中全会精神专题研讨班开班式上发表重要讲话 [Xi Jinping Delivered an Important Speech at the Opening Ceremony of the Seminar on Learning and Implementing the Spirit of the Fifth Plenary Session of the 19th Central Committee of the Party]. 新华 [Xinhua], 2021. január 11. http://www.xinhuanet.com/politics/leaders/2021-01/11/c_1126970918.htm.

resszus, amelyre ötévente kerül sor, az ország legmagasabb szintű fóruma, és az itt elhangzó főtitkári beszéd a párt legfontosabb eseménye, amely meghatározza a párt által a jövőben követendő irányvonalat.

A kongresszus a szokott koreográfiával indult, de talán a vártól egy kicsit szürkébb volt. Az amerikai politikusokat többnyire sugógép segíti, hogy szónoklatuk hatásosabb legyen, Li Ko-csiang miniszterelnök azonban papírról olvasta fel a beszédét. Lenézett, majd fel, aztán ismét le, miközben megnyitotta a kongresszust. Egy perc néma csendet kért a párt mártírjai számára, felkérte a jelenlévőket, hogy álljanak fel és énekeljék el a nemzeti himnuszt, aztán végre átadta a helyét Hszi-nek.

Hszi szigorúnak látszott, ahogy a pódium felé sietett. Fekete ruhát viselt gesztenyebarna nyakkendővel, mellén vörös névkitűzővel, ami természetesen teljesen felesleges volt, hiszen minden résztvevő ismerte őt. Előtte sem volt sugógép, csak egy vastag, harmincezer szót tartalmazó papírköteg, amelyet annak rendje és módja szerint három és fél órán keresztül olvasott fel.

Hszi beszédéhez kitarítás kellett, nem is annyira a szónok, mint inkább a hallgatóság részéről. A kongresszusi beszéd általában eléggé kimerítő gyakorlat, ezért a korábbi főtitkárok igyekeztek rövidebbre fogni mondanivalójukat. Hu Csin-tao általában kilencven percig beszélt, Csiang beszéde pedig néha egyenesen csak tizenöt percig tartott, a többit a jegyzőkönyvbe vették fel, amit a delegátusok számára hozzáférhetővé tettek. Hszi döntése, hogy a teljes beszédet felolvassa, egyfajta hatalmi játszma lehetett, amivel a felső vezetőket akarta arra kényszeríteni, hogy végig figyeljenek.³ Ám ez csak részben sikerült. Az alacsonyabb rangú funkcionáriusok nem engedhettek meg maguknak semmilyen lazaságot, de Csiang többször is ásított, majd el is aludt, Hu pedig a karórájára mutatott, amikor Hszi befejezte a beszédét.

A pártzsargonral teletűzdelt beszéd dacára a nem túl sikeres előadásnak és elképesztő hosszúságának mindazonáltal egyike a legfontosabb beszédek-

³ Zheping Huang: Xi Jinping Just Showed His Power by Making China's Elite Sit through a Tortuously Long Speech. *Quartz*, 2017. október 10. <https://qz.com/1105235/chinas-19th-party-congress-xi-jinping-just-showed-his-power-by-making-chinas-elite-sit-through-a-tortuously-long-speech/>.

nek az elmúlt évtizedekben, különösen ami Kína világpolitikai helyét illeti. A szónok „új korszakról” beszélt, 2049-ig szóló menetrendet irányozott elő Kína megújítására, nagyobb kínai szerepvállalást irányozott elő a globális ügyekben, „világszínvonalú” haderőt ígért, elkötelezte Kínát mint „globális innovátort”, és kijelentette, hogy „Kína a nemzeti erő és a nemzetközi befolyás vonatkozásában vezető ország lesz”.⁴ Hszi új korszakot nyitott Kína külföldi szerepvállalása tekintetében is, amely nem korlátozódik a *tompításra* és *építkezésre* Ázsiában, hanem egyre inkább globálissá válik. Emlékeztet, ahogy a beszédében fogalmazott: ebben az új korban „Kína közelebb kerül a világ színpad középpontjához”.⁵

A többi elmozduláshoz hasonlóan, amely végbement Kína átfogó stratégiájában, ezt a mostanit is, ami nagyobb globális ambíciókról tanúskodik, az a percepció motiválta, amit Peking a Nyugat megállíthatatlan romlásának és hanyatlásának lát. 2016-ban, egy évvel Hszi kongresszusi beszéde előtt az Egyesült Királyság népszavazáson úgy döntött, hogy kilép az Európai Unióból, Donald Trumpot pedig az Egyesült Államok elnökévé választották. Kína szemszögéből nézve – és ez a szemszög rendkívül érzékenyen reagál arra, amit az amerikai hatalomban végbemenő változásokként percipál, e két esemény sokkoló volt. A világ leghatalmasabb demokráciái kivonulnak a nemzetközi rendből, amely az ő közreműködésükkel jött létre, és e kivonulás nyomán a kínai párt- és külpolitikai elit szerint eljött a „történelmi lehetőségek időszaka”, hogy az ország az Ázsiára irányuló stratégiai fókuszát a világ egészére és annak politikai intézményrendszerére helyezze át.

Ezen eseményeket követően a magas rangú kínai vezetők elkezdtek bátrabban fogalmazni Kína ambícióit illetően. Fu Jing,⁶ a kínai nemzetgyűlés külpolitikai bizottságának a vezetője, korábbi magas rangú diplomata 2016

⁴ 习近平 (Xi Jinping): 决胜全面建成小康社会 夺取新时代中国特色社会主义伟大胜利 [Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era]. 19th Party Congress Political Report, Peking, 2017. október 18.

⁵ Uo.

⁶ Fu Ying. (A Kiadó.)

elején ezt írta: „Az Egyesült Államok által dominált nyugati központú világrendnek sokat köszönhet az emberi haladás és a gazdasági növekedés. De ez már a múlt.” Írásának címe pontosan ragadja meg a mondanivalót: *Az amerikai világrend olyan ruha, amely immáron nem áll jól.*⁷ A 2016-os eseményeket követően a kínai vezetés körében a világrend felett érzett frusztráció átadta helyét az érzésnek, hogy új lehetőségek kínálóznak. Az állambiztonsági minisztériummal jó kapcsolatokat ápoló egyik befolyásos agytröszt helyettes vezetője ezt így fogalmazta meg: „Az amerikai visszavonulás nagyobb bizalmat és tiszteletet ébresztett a kínai szerepvállalás iránt, ami lehetővé tette, hogy az ország közelebb kerüljön a világszínpad középpontjához, hogy részt vegyen a globális ügyek intézésében, megmutassa erejét és hangját a világnak.”⁸

A rá következő évben Jang Csie-cse, Amerika „tartótisztje”, aki huszonevésen kalauzolta a Bush családot, most pedig évtizedekkel később a Politikai Bizottság tagjaként a Párt Központi Külpolitikai Bizottságát vezeti, a *Zsenmin Zsipao* pártlapban megvetően írt a Nyugatról: „A nyugati centralizmus, ahol a nemzetközi színteret a Nyugat dominálja, és a nemzetközi kapcsolatok többnyire a nyugati értékekre épülnek, aligha fenntartható. Ennek az az oka, hogy a nyugati politikai fogalmak és rendszerek egyre kevésbé alkalmasak az új nemzetközi struktúrák és trendek lekövetésére, még a nyugati hatalmak is küszködnek a rossz politikai berendezkedésükkel és egyéb kérdések sokaságával.” Eljött az idő, hogy „új koncepciót dolgozzunk ki a globális rend működésére.”⁹

Ugyanakkor Donald Trump megválasztása kétségkívül problémákat is jelentett Peking számára. A folyamatosan növekvő feszültségek és a Donald Trump döntése nyomán Kína ellen elindult kereskedelmi háború, valamint

a kétpárti döntés következtében, miszerint szakítani kell a korábbi időszak együttműködésre alapozó Kína-politikájával, a kétoldalú kapcsolatok terén új, eddig ismeretlen helyzet alakult ki. A kettős konklúzió, miszerint az Egyesült Államok globálisan visszavonulóban van, de ezzel egy időben a kétoldalú kapcsolatok keretében ráébredt Kína növekvő erejére, meggyőzte Kínát, hogy immáron nem kell véka alá rejtienie globális ambícióit, sőt adott a lehetőség, ha ugyan nem a parancsoló szükségszerűség, hogy ezeket valóra váltsa. 2017-ben Hszi Csin-ping elvetette, hogy szimplán módosítsa a tengeri útmutatást (*Rejtsd el a képességeidet, és várd ki, míg eljön a te időd*), ahogy azt Hu tette. Ő egy lépéssel továbbment. 2017-ben a Nemzetbiztonsági Munka Fórumon minden jel szerint teljes mértékben visszavonta azt mondván, eljött az idő, hogy Kína maga mögött hagyja az útmutatást, ahogy megbízható kommentárok értelmezték a beszédét.¹⁰

A *Rejtsd el a képességeidet, és várd ki, míg eljön a te időd*, valamint az *aktívan érjünk el bizonyos dolgokat* útmutatások alkalmasak voltak az átfogó stratégia számára, amelynek célja az amerikai erő tompítása és a kínai rend építése volt Ázsiában. Most ugyanígy új koncepcióra volt szükség, amelyre Hszi stratégiája alapozható az „új korszakban”, és amely Kína globális ambícióinak kiteljesítéséről szól. Trump elnök beiktatását követően nem sokkal megszületett az új koncepció, amelyet a Kínai Kommunista Párt nagy változások, amelyeket korábban egy egész évszázad sem látott kifejezéssel illetett. Nem sokkal Hszi kongresszusi beszédét követően a kifejezés Hszi és külpolitikai csapata megszólalásainak sokaságában jelent meg; ez lett a kínai külpolitika, a védelmi fehér könyvek és a külpolitikával foglalkozó elméleti írások kiindulópontja. Hszi egyértelművé tette, hogy ez a mondat mennyire fontos a stratégia szempontjából. Egy közelmúltban elmondott beszédében így fogalmazott: „Gyakran elmondom, hogy a vezetőknek két dolgot

⁷ Fu Ying: *The US World Order Is a Suit That No Longer Fits*.

⁸ Chen Xiangyang: *China Advances as the US Retreats*. *China-US Focus*, 2018. január 23. <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/china-advances-as-the-us-retreats>.

⁹ 杨洁篪 (Yang Jiechi): *推动构建人类命运共同体* [Promote the Construction of a Community of Common Destiny for Mankind]. *人民日报* [People's Daily], 2017. november 19. <http://cpc.people.com.cn/n1/2017/1119/c64094-29654801.html>.

¹⁰ 习近平首提‘两个引导’有深意 [Xi Jinping's First Mention of the 'Two Guidances' Has Profound Meaning]. *学习中国* [Study China], 2017. február 21. <https://web.archive.org/web/20171219140753/http://www.ccln.gov.cn/hotnews/230779.shtml>; a Hszi Csin-ping beszédéhez fűzött kommentárt a China Cadre Learning Network (中国干部学习网) vezetése tette közzé, amely anyagokat tesz közzé a párt káderei számára.

kell szem előtt tartaniuk, az egyik a kínai nemzet nagyszerű megújódása, a másik a nagy változások, amilyeneket korábban egy egész évszázad sem látott. *A tervezőmunkának ez a kiindulópontja.*¹¹

Ahogy arról a bevezető fejezetben szó volt, a kifejezésnek történelmi gyökerei vannak. 1872-ben Li Hung-csang, a Csing-dinasztia tábornoka, aki felpanaszolta a nyugati hatalmak garázdálkodását, használta ezt a híressé vált kifejezést: a világ olyan „nagy változásokkal szembesül, amelyeket háromezer év alatt sem láthatott”. Ezt a súlyos kijelentést, amely emlékezteti a kínai nacionalistákat az ország által elszenvedett megaláztatásokra, formálta át Hszi elnök 2017-ben, hogy bevezesse Kína hidegháború utáni átfogó stratégiájának új szakaszát. Li mondata Kína megaláztatásainak mélypontját jelzi; Hszié viszont a megújódás kezdetét. Li a tragédiára emlékeztet, Hszi a lehetőségre. Ám mindkettő valami lényegeset ragad meg: azt ugyanis, hogy példa nélkül álló geopolitikai és technológiai változások nyomán a tét ismét a világrend lett, és ehhez a stratégiát újra kell gondolni.

Ebben a fejezetben és a következőben Kína globális *expanzióját* tárgyalom. A fejezetek a korábbiak felépítését követik, amelyekben a *tompítás* és az *építkezés* stratégiáját tárgyaltam. Bemutatom, hogy a kínai percepció, miszerint az amerikai hanyatlás a Brexit, Trump és a 2020-as koronavírus-járvány nyomán gyorsuló ütemben folytatódik, miként vezetett a stratégia módosításához. Ebben a fejezetben tehát tárgyalom a kínai átfogó stratégia ezen új, globális szakaszának végcéljait: ezek minden bizónnyal az Egyesült Államok utoléréséről és elhagyásáról szólnak a globális vezető szerepért folytatott versenyben. A következő fejezetben a politikai, gazdasági és katonai utakkal-módokkal foglalkozom, amelyeket Kína igénybe vesz a célok elérése érdekében. Bemutatom, hogy Kína manapság tudatosan veszi célba azokat az alapokat, amelyek szerinte az amerikai hegemoniát biztosítják; ezzel reméli tompítani az amerikai globális rendet, és ezzel párhuzamosan építeni a sajátját. Ez a fejezet és a következő együttesen képet ad arról, hogy milyen lehet a kínai globális rend.

¹¹ 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China]. 第三卷 [vol. 3], Peking, 2020, 外文出版社 [Foreign Language Press], 77. (Kiemelés R. D.)

Ennek a kínai rendnek része a lehetőségek megragadása, amelyeket az *egy évszázad alatt sem látott változások* tesznek lehetővé, és ezzel az Egyesült Államoknak mint a világ vezető hatalmának a leváltása. Ennek érdekében Peking igyekszik minden lehetséges módon meggyengíteni azokat az ellenőrzési lehetőségeket, amelyek az amerikai globális rend fennmaradását támogatják, és ezzel párhuzamosan erősíteni azokat az ellenőrzési lehetőségeket, amelyek a kínai alternatívát segítik. Politikai értelemben Peking igyekszik a vezető képét sugározni magáról a globális politikai kérdések terén és a nemzetközi szervezetekben, teret akar nyitni az autokrata normák számára a liberális értékek rovására, igyekszik éket verni az Egyesült Államok és európai, illetve ázsiai szövetségei közé. Gazdasági értelemben Kína célja azoknak a pénzügyi előnyöknek a meggyengítése, amelyek fontosak az amerikai hegemonia szempontjából, továbbá vezető szerepre tör a „negyedik ipari forradalomban”, kezdve a mesterséges intelligenciával a kvantum-számítástechnikáig, miközben az Egyesült Államok elveszti ipari ágazatait. Katonai téren a kínai hadsereg világszínvonalra emelése a cél bázisokkal világszerte, amelyek a legtöbb régióban, sőt még az újakban is védelmet nyújtanak a kínai érdekek számára. Összességében Kína törekvése az, hogy Ázsiában „tökéletesen összerendezett befolyásolási övezetet” hozzon létre, a fejlődő országok vonatkozásában pedig részleges hegemoniát az Övezet és Út program keretei között. Talán még a fejlett világ egy része is idetartozhat egyes kínai szerzők szerint, akik felidéznek Mao forradalmi útmutatását, miszerint „a városokat a vidék kerítheti be”.¹²

A tény, hogy Kína globális ambíciójának egyes elemei megjelennek a felső szintű beszédekben, egyértelműen azt bizonyítja, hogy a kínai ambí-

¹² Robert E. Kelly: What Would Chinese Hegemony Look Like? *The Diplomat*, 2014. február 10. <https://thediplomat.com/2014/02/what-would-chinese-hegemony-look-like/>; Nadège Rolland: China's Vision for a New World Order. *National Bureau of Asian Research*, 2020. <https://www.nbr.org/publication/chinas-vision-for-a-new-world-order/>.

ciók nem korlátozódnak Tajvanra vagy az indiai–csendes-óceáni térségre. Az „uralomért folytatott küzdelem”, amely egykor Ázsiára korlátozódott, immáron a globális rendért és annak jövőjéért folyik.

EGY EGÉSZ ÉVSZÁZAD ALATT SEM LÁTOTT NAGY VÁLTOZÁSOK

A nagy változások, amelyeket korábban egy egész évszázad sem látott kifejezés nagyon fontos, ha még akarjuk érteni Kína átfogó stratégiáját; a kifejezés tükrözi a vélekedést, hogy az Egyesült Államok olyannyira hanyatlásnak indult, hogy megkérdőjeleződött kizárólagos szuperhatalmi státusza. A kifejezés előtérbe kerülése 2017-ben bizonyíték arra, hogy Kína erre reagálva módosította átfogó stratégiáját.

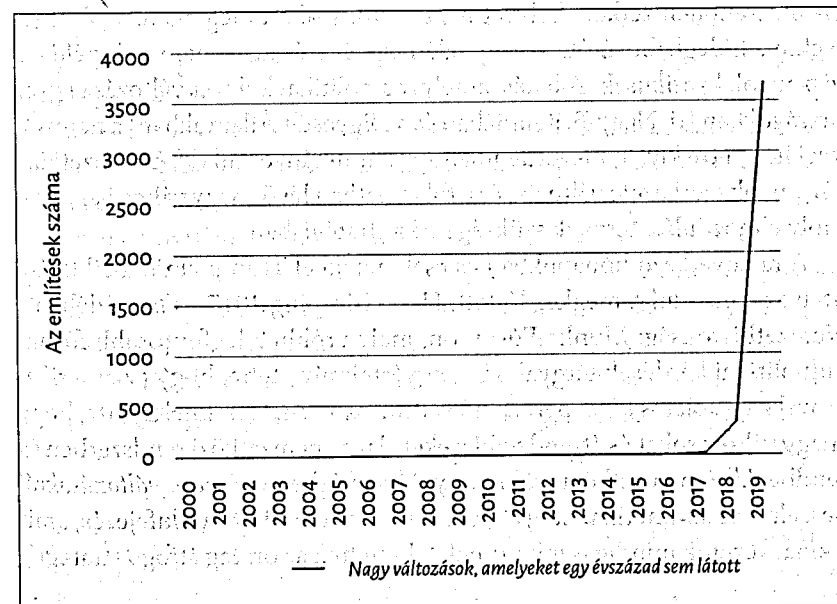
A kifejezés elsőként a globális pénzügyi válságot követő diskurzusokban jelent meg, amelyek a Nyugat hanyatlásával foglalkoztak. Elsőként Jüan Peng¹³ 2009-es tanulmányában találkozhatunk vele, amely *A pénzügyi válság és az amerikai hegemonia* címet kapta. A szerző befolyásos személy, ő volt az állambiztonsági minisztérium CICIR nevű agytrösztje Amerika Intézetének a vezetője, ma pedig az agytröszt egészét vezeti. Jüan peng arról ír, hogy „hegemóniája történetében először” az Egyesült Államok súlyos kihívásokkal szembesült, amelyek egy egész évszázad alatt sem látott változásokhoz vezettek, amelyek viszont „hatással vannak az amerikai vezetésű politikai és gazdasági rendre”.¹⁴ Dacára a hanyatlásnak a kínai kommentátorok szerint az Egyesült Államok továbbra is az egyetlen szuperhatalom, így ez a kifejezés a későbbiek folyamán csupán néhányszor fordult elő; a leginkább említésre méltó ezek közül Lö Jü-cseng¹⁵ diplomata 2012-es in-

¹³ Yuan Peng. (A Kiadó.)

¹⁴ 袁鹏 (Yuan Peng): 金融危机与美国经济霸权:历史与政治的解读 [Financial Crisis and U.S. Economic Hegemony: An Interpretation of History and Politics]. 现代国际关系 [Contemporary International Relations], no. 5, 2009.

¹⁵ Le Yucheng. (A Kiadó.)

terjúja. Lö Jü-cseng, aki gyorsan emelkedett a ranglétrán, később a hírek szerint az Övezet és Út egyik ötletgazdája volt. Bár ezek a hivatkozások azt mutatják, hogy a kifejezés megjelent a hivatalos gondolkodásban, de még nem nyerte el a Párt áldását, és tekintettel az Egyesült Államok változatlanként percipiált erejére, nagyjából el is tűnt a hivatalos diskurzusokból.

2. ábra. Kínai folyóiratokban 2000–2019 között megjelent cikkek száma, amelyek tartalmazzák a nagy változások, amelyeket egy évszázad sem látott kifejezést

Mindez 2017-ben, közvetlenül a Brexit és Trump megválasztása után megváltozott, amikor a kifejezés hirtelen a hivatalos és félhivatalos diskurzusok középpontjába került. Ezekből az eseményekből Peking azt a következtetést vonta le, hogy a nyugati befolyás gyengül, és az Egyesült Államok mint egyetlen szuperhatalom pozíciója megkérdőjeleződik. A kifejezés hirtelen megjelenése arra utal, hogy Pekingben megkezdődött a stratégia átfogó újragondolása.

A folyamat alig egy héttel Trump beiktatása előtt kezdődött, amikor Jang Csié-cse államtanácsos egy 2017-es tanulmányban újra bevezette a kifejezést. A tanulmány a külügyminisztérium honlapján jelent meg, és a „Hszi Csin-ping gondolata” újonnan kidolgozott és hamárosan jóváhagyásra kerülő koncepciójának külpolitikai komponensével foglalkozott. Jang a koncepciót összekapcsolta az Egyesült Államok helyzetének értékelésével: „A mostani nemzetközi helyzet nagy változásokon megy keresztül, amelyekre a hidegháború óta – vagy talán egy évszázada – nem volt példa, a viszonyok kaotikusak. A hatás, amelyet a politikai helyzet változása egyes országokban [ti. Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban] a nemzetközi helyzetre kivált, megérdemli, hogy tanulmányozzuk.”¹⁶ A nemzetközi viszonyok szerkezete változik, és a folyamatban lévő „nagy változások” komoly elmozdulást tesznek szükségessé a stratégiában.

A rá következő hónapokban és csak hetekkel Trump elnök beiktatása után az elmozdulás megkezdődött. Hszi Csin-ping 2017-es beszédében a Nemzetbiztonsági Munka Fórumon, mely utóbbi a legfontosabb fórum külpolitikai kérdések tárgyalására, egyértelművé tette, hogy az amerikai erővel kapcsolatos kínai percepció változóban van. Hszi kijelentette, hogy „nagy változásokat és átrendeződéseket” lát a „nemzetközi rendszerben és rendben”.¹⁷ A nemzetközi erőviszonyokban végbemenő *nagy változásokról* beszélt – ez az amerikai hanyatlásra használt eufemisztikus kifejezés, amit a kínai vezetők mindig is iránytűnek tekintettek az ország átfogó stratégiá-

¹⁶ 杨洁篪 (Yang Jiechi): 在习近平总书记外交思想指引下不断开创对外工作新局面 [Continue to Create New Prospects for Foreign Work under the Guidance of General Secretary Xi Jinping's Diplomatic Thoughts]. 中华人民共和国外交部 [Foreign Ministry of the People's Republic of China], 2017. január 14. <https://www.fmprc.gov.cn/ce/ceus/chn/zgyw/t1430589.htm>.

¹⁷ 习近平首提‘两个引导’有深意 [Xi Jinping's First Mention of the 'Two Guidances' Has Profound Meaning]. Ez az oldal a China Cadre Learning Network (中国干部学习网) része a pártkáderek számára. Lásd még a Xinhua felolvasást, amely más részeket is tartalmaz. 习近平 (Xi Jinping): 习近平主持召开国家安全工作座谈会 [Xi Jinping Presided over the National Security Work Symposium]. 新华 [Xinhua], 2017. február 17. http://www.xinhuanet.com/politics/2017-02/17/c_1120486809.htm.

ja számára.¹⁸ Ezek a témák még erőteljesebb kifejtést kaptak a beszédéhez fűzött magyarázó megjegyzésekben, amelyeket a pártkáderek tájékoztatása céljából készítettek.¹⁹ „Bár a nyugati rezsimek minden jel szerint működnek, de a képességük és hajlandóságuk, hogy beavatkozzanak a világ dolgaiba, gyengül. Az Egyesült Államok a jelek szerint lemond a globális biztonság garantálásáról és a közjavak nyújtásáról, ehelyett egyoldalú, sőt nacionalista külpolitikát folytat.”²⁰ Hszi beszédének az alapját az a vélelem jelentette, hogy a Brexit és Trump megjelenése a nyugati demokráciák gyengeségének a jelei, így az Egyesült Államok és az általa vezetett rend meggyengült. Ez a kifejezésmód megjelent Hszi beszámolójában is, amelyet azon az őszön a 19. pártkongresszus előtt mondott el, és amelyben kijelentette: „felgyorsulóban vannak a változások a nemzetközi politikai viszonyokban és rendben, a releváns erőviszonyok gyors ütemben az egyensúly felé haladnak” – ez egy újabb utalás a kritikusan fontos paraméterre, amelyre Kína átfogó stratégiája minden jel szerint épül.²¹ Ahogy a továbbiakban látni fogjuk, éppen ebben a beszédben jelent meg számos téma, amelyek kulcsfontosságúak az új globális átfogó stratégia szempontjából, amelynek a célja, hogy Kína eljusson a „világszínpad közepére”, jelesül, hogy vezető szerephez jusson

¹⁸ 习近平首提‘两个引导’有深意 [Xi Jinping's First Mention of the 'Two Guidances' Has Profound Meaning]. Ez az oldal a China Cadre Learning Network (中国干部学习网) része a pártkáderek számára. (Kiemelés R. D.)

¹⁹ Ezt a kommentárt a China Cadre Learning Network (中国干部学习网), a Központi Pártiskola által szervezett weboldal szerkesztője írta, hogy betekintést nyújtson a kulcsfontosságú ideológiai kérdésekbe, és közzétették a kínai állami médiában is, többek között a *People's Daily* honlapján.

²⁰ 习近平首提‘两个引导’有深意 [Xi Jinping's First Mention of the 'Two Guidances' Has Profound Meaning]. Ez az oldal a China Cadre Learning Network (中国干部学习网) része a pártkáderek számára.

²¹ 习近平 (Xi Jinping): 决胜全面建成小康社会 夺取新时代中国特色社会主义伟大胜利 [Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era].

a globális politikában, a technológiai fejlődésben, illetve globális katonai képességekkel rendelkezzen.

Egy hónappal e fontos beszéd elhangzása után Hszi részt vett a 2017. évi Nagyköveti Konferencián.²² Történetileg ezeken a rendezvényeken, amelyeken jószerivel a teljes külpolitikai apparátus és az összes kínai nagykövet részt vesz, került sor Kína stratégiájának módosítására, és ez a mostani beszéd sem volt kivétel ez alól. Hszi első ízben jelentette meg azt a kifejezést, amelyet Jang Csie-cse annak idején még nagyon diszkréten vezetett be Trump győzelmét követően: „Ha széttekintünk a világban, nagy változásokat látunk, amelyeket egy évszázad alatt sem láthattunk.”²³ Ez átfogó elmozdulást jelent Kína percepciójában, ami az Egyesült Államokat és Kína saját átfogó stratégiáját illeti, és a beszédéből csak úgy áradt a magabiztosság. „A kínai nemzet megújulásának még soha nem voltak ilyen nagyszerű kilátásai”, és ha Kína nem tér le a kijelölt útról, „egyre közelebb kerül a világsszínpad központjához.”²⁴ Egyes kérdések vonatkozásában Hszi finoman intenzívebbé tette a pártkongresszuson elhangzott beszédében elmondottakat: „A nemzetközi szerkezet egyre kiegyensúlyozottabb, és a nemzetközi trend visszafordíthatatlanná vált” – ezek a kifejezések erőteljesebbek annál, amit akár ő, akár az elődei korábban használtak, ami arra utal, hogy a stratégia változóban volt.²⁵

Mit jelen mindez? A 2018. évi Külpolitika Munkaértekezleten, amely mindössze a hatodik ilyen volt Kína történelmében, Hszi kifejtette: „Jelenleg Kína a legjobb fejlődési szakaszában van, amióta a modern kor elkezdődött, a világ pedig olyan változásokon megy keresztül, amelyekre egy évszázad óta nem volt példa. E kettő összefonódik, és hatással van egymás-

²² 习近平 (Xi Jinping): 习近平会见2017年度驻外使节工作会议与会使节并发表重要讲话 [Xi Jinping Met the 2017 Ambassadorial Conference and Delivered an Important Speech]. 新华 [Xinhua], 2017. december 28. http://www.xinhuanet.com/2017-12/28/c_1122181743.htm.

²³ Uo.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

ra.” Hszi szerint Kína globális felemelkedése és a Nyugat látható hanyatlása egymást erősítő trendek.

Miközben Hszi hangsúlyozza, hogy „olyan változások tanúi vagyunk; amelyekre egy évszázad óta nem volt példa”, eléggé homályosan fogalmaz az amerikai hanyatlást illetően, ám a legjobb kínai elméleti szakemberek és a félhivatalos kommentárok nem ennyire szégyenlősek. Szerintük a „nagy változások” az Egyesült Államok és a Nyugat hanyatlását jelentik Kínához képest. Ami fontos, hogy ezek a források követik Hszi vezetését, és kifejezetten összekapcsolják a nagy változások kifejezést azzal a paraméterrel, amely évtizedeken át meghatározta Kína átfogó stratégiáját, ami nem más, mint a nemzetközi erőviszonyok. Csu Feng,²⁶ az ismert nemzetközi politikatudós ezt írta: „A nagy változások a nagy változások, amelyekre egy évszázad óta nem volt példa kifejezésben azt jelenti, hogy gyorsul az átrendeződés a nemzetközi erőviszonyokban.”²⁷ A *Study Times* honlapján megjelent kommentár szerint „a nagy változások lényege, hogy a nagyhatalmak közötti erőviszonyok drasztikusan átrendeződtek, ami alaposan átrendezte a nemzetközi szerkezetet és a globális rendet.”²⁸

Csang Jü-jen,²⁹ a Kínai Népi Politikai Konzultatív Konferencia Nemzeti Bizottságának tagja ezt írta: „Az egy évszázad óta nem látott nagy változások legfontosabb paramétere a nagyhatalmi erőviszonyok megváltozásában

²⁶ Zhu Feng. (A Kiadó.)

²⁷ 朱锋 (Zhu Feng): 近期学界关于‘百年未有之大变局’研究综述 [A Summary of Recent Academic Research on 'Great Changes Unseen in a Century']. 人民论坛 - 学术前沿 [People's Forum - Academic Frontier], no. 4; 2019. Zhu Feng ezt a cikket a Kínai Kommunista Párt által kiadott zászlóshajójában, a *People's Daily* (人民日报) társadalomtudományi folyóiratban tette közzé.

²⁸ 李杰 (Li Jie): 深刻理解把握世界“百年未有之大变局” [Deeply Understand and Grasp the World's 'Big Changes Unseen in a Century']. 学习时报 [Study Times], 2018. szeptember 3. https://web.archive.org/web/20200624172344/http://www.qstheory.cn/llwx/2018-09/03/c_1123369881.htm; ezt az írást először a Pártiskola folyóiratában, a *Study Times*-ban (学习时报) publikálták, majd feltették a *Seeking Truth* (求是) oldalra.

²⁹ Zhang Yuyan. (A Kiadó.)

keresendő.”³⁰ Hao Tö-csing,³¹ a Központi Pártiskola tanára ennél részletesebben fogalmazott, mondván: minden „nagy változás a történelemben megjelent a legnagyobb nemzetközi szereplők közötti erőviszonyokban”.³²

Ami okozta ezeknek az erőviszonyoknak a megváltozását? E szakemberek szerint a dolog nem egyszerűen Kína felemelkedéséről szólt, de a Nyugat hanyatlásáról is. Ezt bizonyítja a sokkoló és egyedi eseményeknek egy újabb hármassokkjá, amely a Brexittel és Trump megválasztásával kezdődött, és amelyeket a Nyugat által a Covid-19-re adott tragikusan rossz válasz koronázott meg. A „nagy változásokkal” foglalkozó tanulmányában Vu Hszin-po azt állítja, hogy „az Egyesült Államok pszichésen kimerült, fizikai értelemben gyenge, és immáron nem képes a világ irányítására”.³³ Csü Feng, a Nanking Egyetem tanára szerint „a nyugati országok súlyos belföldi gondokkal küzdenek [a populizmus miatt], a Kelet felemelkedik, a Nyugat hanyatlik”.³⁴ Lo Csin-pao,³⁵ mint a Központi Pártiskola többi tanára, akiknek részben az a feladatuk, hogy egységessé és terjeszthetővé tegyék a Párt koncepcióit, ezt írta: „A nagy változások, amelyeket egy egész évszázad sem láthatott, átfogó stratégiai felismerés”; szerinte e változások eredménye, hogy „véget ért az Atlanti éra” a globális politikában.³⁶

³⁰ 张宇燕 (Zhang Yuyan): 理解百年未有之大变局 [Understanding the Great Changes Unseen in a Century]. 国际经济评论 [International Economic Review], 2019. szeptember 18. http://www.qstheory.cn/llwx/2019-09/18/c_1125010363.htm.

³¹ Hao Deqing. (A Kiadó.)

³² 杜庆昊 (Du Qinghao): 大历史视野中的‘百年未有之大变局’ [Great Changes Unseen in a Century in Historical Perspective]. 学习时报 [Study Times], 2019. március 11. http://www.qstheory.cn/llwx/2019-03/11/c_1124218453.htm.

³³ 武心波 (Wu Xinbo): 百年未有之大变局，中日关系有‘明’‘暗’ [The Great Changes Unseen in a Century and Sino-Japanese Relations Have Bright Spots and Dark Spots]. 解放日报 [Liberation Daily], 2019. január 19.

³⁴ 朱锋 (Zhu Feng): 近期学界关于‘百年未有之大变局’研究综述 [A Summary of Recent Academic Research on ‘Great Changes Unseen in a Century’].

³⁵ Luo Jinbao. (A Kiadó.)

³⁶ 罗建波 (Luo Jianbo): 从全局高度 理解和把握世界百年未有之大变局 [From the Overall Perspective, Understand and Grasp the World's Great Changes Unseen in

Kao Cu-kuj,³⁷ a Központi Pártiskola dékánja, aki a Nemzetközi Stratégia Intézet igazgatóhelyettese is, kijelentette: „Az Egyesült Államok hajlandósága, elszántsága és képessége, hogy ellenőrzése alatt tartsa a regionális és globális helyzetet, jelentősen csökkent.”³⁸

E merész kijelentések mögött ezernyi tanulmány áll a legjobb kínai tudósok tollából, amelyek a Nyugat hanyatlásával foglalkoznak. Ezek a tanulmányok rávilágítanak maguknak a kínaiaknak az előítéleteire, a tendenciára, hogy a marxi elméletet követve a gazdaságra mint „alapra” tekintenek, a sokszínűséget gyengeségnek gondolják, szemben Kína relatív homogenitásával, az információáramlást is szembeállítják Kína illiberalizmusával. A legtöbb tanulmány hasonló, eléggé leegyszerűsített kauzális láncra épít: a Nyugat negyven éven keresztül kísérletezett a „neoliberális” gazdaságpolitikával, ami fokozta az egyenlőtlenségeket és az etnikai feszültségeket. Ezek populista hullám kialakulásához vezettek, amelyek megbénították az államot. Mindezt csak felerősíti a szabados nyugati információs környezet. Ez nem csupán néhány obskúrus szakértő véleménye, de olyannyira általános, hogy bátran konszenzusnak tekinthető. Hszi Csin-ping soha nem fog ilyesmiről a nyilvánosság előtt beszélni, de ő és vezetőtársai minden kétséget kizáróan ezt gondolják az Egyesült Államokról, és ez bátorította fel őket.

Egy rövid áttekintés az amerikai hanyatlással foglalkozó kínai diskurzusról tanulságos lehet. A történet gyakran a gazdasági egyenlőtlenségekkel kezdődik. Az 1970-es éveket követően, írja Hszie Tao,³⁹ a pekingi Külföldi Tanulmányok Egyetemének dékánhelyettese, „a neoliberalizmus vált uralkodóvá; a kormányok a gazdasági szabadságot tették az első helyre, adócsökkentéseket hirdettek, és kevesebb figyelmet fordítottak a társadalmi

a Century]. 学习时报 [Study Times], 2019. június 7. <http://theory.people.com.cn/n1/2019/0607/c40531-31125044.html>.

³⁷ Gao Zugui. (A Kiadó.)

³⁸ 高祖贵 (Gao Zugui): 世界百年未有之大变局的丰富内涵 [The Rich Connotation of the Great Changes Unseen in a Century]. 学习时报 [Study Times], 2019. január 21. <http://theory.people.com.cn/n1/2019/0121/c40531-30579611.html>.

³⁹ Xie Tao. (A Kiadó.)

egyenlőtlenségekre”.⁴⁰ Csin Can-zsung szerint, aki ismert tudós és a Zsen-min Egyetem dékánja, a neoliberalizmus hulláma az „1979-es Thatcher-féle forradalommal és az 1980-es Reagan-féle forradalommal” vette kezdetét és vezetett a „szegények és a gazdagok közötti szakadékhöz”.⁴¹ A gazdaság szerkezete is megváltozott. Nie Wen-csüan,⁴² a Kínai Külügyi Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének helyettes igazgatója szerint „az Egyesült Államok a demokratikus berendezkedésével nem képes megakadályozni a pénzügyi kapitalizmus felduzzadását, vagy hogy érdemi intézkedéseket tegyen a lobbierdekek ellen”, ez pedig stagnáláshoz és egyenlőtlenséghez vezet.⁴³ Vu Paj-ji, a Kínai Társadalomtudományi Akadémia Amerika Intézetének igazgatója azt hangsúlyozza, hogy ezek az erők „kiüresítették” az amerikai gazdaságot, mert a technológia és a pénzügyi szolgáltatások terén elért sikerek árát az export és a hagyományos ipar fizette meg.⁴⁴

Kínai szemszögből nézve, amikor a 2008-as pénzügyi válság beütött, ezek a trendek benyújtották a számlát: a rá következő években a populizmus és az etnikai feszültségek megbénították a nyugati országokat. Egy tanulmányban, amelyet a külügyminisztériumhoz közel álló Nemzetközi Tanulmányok Kínai Intézete (China Institute for International Studies – CIIS) agytröszt készített, ezt olvashatjuk: „A populizmus, amely ma Európában és az Egyesült Államokban felemelkedőben van, azt az ellentétet tükrözi, amely az alsó és középosztályok, valamint a felső osztályok között

⁴⁰ Ennek a koncepciónak a figyelemre méltó kerekasztal-elemzését, amely több vezető kínai gondolkodót is magában foglal, lásd 张蕴岭 (Zhang Yunling) et al.: 如何认识和理解百年大变局 [How to Recognize and Understand the Century's Great Changes]. 亚太安全与海洋研究 [Asia-Pacific Security and Maritime Research], no. 2, 2019. <http://www.charhar.org.cn/newsinfo.aspx?newsid=14706>.

⁴¹ Uo.

⁴² Nie Wenjuan. (A Kiadó.)

⁴³ Nie Wenjuan: US vs. China: Which System Is Superior? *China-US Focus*, 2020. április 29. <https://www.chinausfocus.com/society-culture/us-vs-china-which-system-is-superior>.

⁴⁴ Wu Baiyi: American Illness. *China-US Focus*, 2020. június 17. <https://www.chinausfocus.com/society-culture/american-illness>.

feszül” és ami a globális pénzügyi válság eredménye.⁴⁵ Az ideológiai szélsőségség is fokozódott. Csin Can-zsung szerint „eszmei téren a szélsőséges ideák vannak előretörőben, a populizmus és a rasszizmus egyre nyíltabbá és befolyásosabbá válik”.⁴⁶ Csu Feng ugyancsak azt állítja, hogy „a fehér nacionalizmus az Egyesült Államokban és Európában egyre aktívabbá válik”.⁴⁷ A technológia felerősíti ezeket a trendeket. Egy mértékadó kommentár, amely Hszi beszédével foglalkozik, és amely a 2017. évi Nemzetbiztonsági Munka Fórumon hangzott el, nyugati forrásokra hivatkozva azt állítja, hogy „a nyugati világrend legalapvetőbb támaszai oszlófélben vannak. Az »igazságon túli« korban a »liberális demokráciák« nem tudnak védekezni a hamis és félrevezető információkkal szemben”.⁴⁸ Az információrobbanás felszakítja a „társadalom szövetét” – jegyzi meg a Kínai Társadalomtudományi Akadémia (CASS) egy kutatója; mindent felerősítenek az algoritmusok, a célzott marketing, a dezinformáció, ami „meggyorsítja a globális populizmus/nacionalizmus terjedését”, és „súlyos polarizációhoz” vezet.⁴⁹ Csin Can-zsung szerint e trendek az illiberalizmusban és a diszfunkciókban kulminálnak: „A polarizáció a szegények és a gazdagok között széles körben elégedetlenséghez vezet a középosztályon és a szegényeken belül. Ez az elégedetlenség populizmust szül bal- és jobboldalon egyaránt. Az erős

⁴⁵ 崔洪建 (Cui Hongjian): 频频上头条的‘民粹主义’到底是什么意思 [What Does ‘Populism’, Found in So Many Headlines, Actually Mean?]. 中国国际问题研究院 [China Institute of International Studies], 2018. március 10. https://web.archive.org/web/20180325192425/http://www.ciis.org.cn/chinese/2018-03/12/content_40248594.htm; a szerző korábban diplomata volt, mielőtt a Kínai Nemzetközi Tanulmányok Intézetében dolgozott.

⁴⁶ 张蕴岭 (Zhang Yunling) et al.: 如何认识和理解百年大变局 [How to Recognize and Understand the Century's Great Changes].

⁴⁷ 朱锋 (Zhu Feng): 近期学界关于‘百年未有之大变局’研究综述 [A Summary of Recent Academic Research on ‘Great Changes Unseen in a Century’].

⁴⁸ 习近平首提‘两个引导’有深意 [Xi Jinping's First Mention of the ‘Two Guidances’ Has Profound Meaning].

⁴⁹ 张宇燕 (Zhang Yuyan): 理解百年未有之大变局 [Understanding the Great Changes Unseen in a Century].

emberek óhatatlanul populizmushoz folyamodnak. Ez elkerülhetetlen.⁵⁰ A kínai elméleti szakemberek a 2009-es Tea Party mozgalomra és a 2011-es Occupy Wall Street mozgalomra hivatkoznak, de legfőképpen a Brexitre és Trump 2016-os győzelmére, ami a populizmus erejét bizonyítja.⁵¹

Amikor a nyugati országok 2020-ban a Covid-19-járvánnyal küzdöttek, a fenti jóslatok még inkább megerősítést nyertek. Hszi Csin-ping szerint „ez az új koronavírus-járvány nagy vizsga az államirányítási rendszer és képességek számára” világszerte.⁵² A kérdéssel foglalkozó szinte valamennyi kínai megszólaló mélyen meg volt arról győződve, hogy Kína sikeresen helytállt ezen a vizsgán, míg a Nyugat többé-kevésbé elbukott rajta. A pénzügy- és kereskedelmi minisztérium honlapján megjelent egyik cikk szerint „a járvány bebizonyította, hogy az Egyesült Államok és a nyugati országok egyre kevésbé képesek intézményi reformok és kiigazítások végrehajtására, patthelyzetbe kerültek, amiből nem találják a kiutat”.⁵³ Egy amerikai kérdéssel foglalkozó, fontos CASS-kiadvány szerkesztője szerint „a fogyatékoságok, amelyek az amerikai szövetségi kormány bürokratikussá válásával és az elmúlt fél évszázad »kis állam« tendenciáival függnek össze, egészen nyilvánvalóvá váltak válaszokban, amelyeket erre a komoly egészségügyi kihívásra adtak, és ez a diszfunkció »politikai radikalizálódáshoz« vezet”.⁵⁴ A Központi Pártiskola egyik tanára látható elégedettséggel arról értekezett, hogy a Covid-19 erősíti

⁵⁰ 张蕴岭 (Zhang Yunling) et al.: 如何认识和理解百年大变局 [How to Recognize and Understand the Century's Great Changes].

⁵¹ Uo.

⁵² 深刻认识疫情防控这次大考 [Deeply Understand the Big Test of Epidemic Prevention and Control]. 人民日报 [People's Daily], 2020. április 23.

⁵³ 陈琪 (Chen Qi): 全球新冠疫情对百年未有之大变局的影响 [The Impact of the Global Coronavirus Pandemic on the Great Changes Unseen in a Century]. 中华人民共和国商务部 [Ministry of Commerce of the People's Republic of China], 2020. április 22. <http://chinawto.mofcom.gov.cn/article/br/bs/202004/20200402957839.shtml>.

⁵⁴ 北京大学美国研究中心成功举办‘全球疫情下的美国与中美关系’线上研讨会 [Peking University Center for American Studies Successfully Held an Online Seminar on U.S. and China Relations under the Global Pandemic]. 北京大学国际关系学院 [School of

a nyugati nacionalizmust, és további károkat okoz a liberális rendnek. „A Covid-19 kitörése előtt a nacionalizmus trenddé vált, ami hasznos Kína megújódása számára. A Trump-adminisztráció és a Brexit kiváló teljesítményt nyújtott, a Covid-19 pedig mindezt felerősíti Kína javára.”⁵⁵ Vu Paj-ji szerint „a gazdasági bajok, a társadalmi nyugtalanság és a Covid-19 elhibázott kezelése azt jelenti, hogy az ország, amely korábban arról locsogott, hogy »világítótorony a hegycsúcson«, most tartósan a társadalmi elégedetlenség mocsarába süllyedt. Káosz és megosztottság fojtogatja az embereket”.⁵⁶ A Központi Pártiskola egyik korábbi igazgatóhelyettese szerint a világjárvány „hozzájárult a nagy változásokhoz, amelyekkel egy évszázada nem találkoztunk”.⁵⁷ Jüan Peng szerint az Egyesült Államok rosszul kezelte a Covid-19-járványt, ami csapást mért „puha és kemény hatalmára, így Amerika nemzetközi befolyása súlyosan hanyatlásnak indult”.⁵⁸

Sokak szerint a Nyugat intézményi hanyatlása nagyjából-egészében kezelhetetlen, ezért nem is valószínű, hogy a Nyugat viszonylag rövid időn belül képes lesz megoldani. Hszie Tao szerint az „ún. posztmaterialista értékek hangsúlyozása olyan politikához vezetett, amelyik inkább szól az önkifejezésről és a tisztelet megköveteléséről, mint a hagyományos gazdasági újraelosztásról”, ez pedig megnehezíti az egyenlőtlenségek okainak kezelését. A pekingi Külföldi Tanulmányok Egyetemének egy tanára szerint „a két erő, [a bal- és jobboldali] populizmus kézben tartása az Egyesült

International Studies, Peking University], 2020. április 13. <https://www.sis.pku.edu.cn/news64/1324227.htm>.

⁵⁵ Chen Jinmin: COVID-19 Hits International System. *China-US Focus*, 2020. április 27. <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/covid-19-hits-international-system>.

⁵⁶ Wu Baiyi: American Illness.

⁵⁷ 深刻认识疫情防控这次大考 [Deeply Understand the Big Test of Epidemic Prevention and Control].

⁵⁸ 袁鹏 (Yuan Peng): 新冠疫情与百年变局 [The Coronavirus Pandemic and the Great Changes Unseen in a Century]. 现代国际关系 [Contemporary International Relations], no. 5, 2020. június, 1–6.

Államokban egyetlen választással nem oldható meg”.⁵⁹ Egyesek szerint ez a diszfunkció hosszú időre fennmarad, „a populizmus kognitív gyökerei hosszú időre fennmaradnak” – spekulált a külügyminisztériumhoz közel álló agytröszt egyik publikációja.⁶⁰ Hsieh Tao szerint a populista szakasz „akár tíz vagy húsz évig is fennmaradhat”.⁶¹ A pártok közötti vetélkedés okozta diszfunkció minden bizonnyal fennmarad a populizmussal együtt. Ahogy Csin Can-zsung írja a védelmi minisztérium honlapján megjelent egyik cikkében, „a két párt közötti ellentétek az Egyesült Államokban szintén nagyon mélyek”.⁶² Nie Ven-csüan, a kínai Külügyi Egyetem tanára szerint „a pandémia parancsolóan szükségessé tette [a reformot], de az amerikai politikusok a jelek szerint nem találták meg a választ”. Szerinte az új adminisztráció is minden bizonnyal csak „mászolni” fog a strukturális problémák körül.⁶³ Vu Paj-ji szerint az Egyesült Államok a „nagy amerikai betegséggel” szembesült a „holland betegség” és a „latin-amerikai betegség” analógiájára, amelyekkel a diszfunkcionális államokat szokás jellemezni. A megfigyelők immáron „nem áltathatják magukat azzal, hogy az Egyesült Államok képes lenne az önkorrekcióra”; a gazdasági torta egyre kisebb, az „általános gyártás összement”, kevés a jó munkahely, az export csökken, a gazdaság pedig elbillent a technológia és a pénzügyi szolgáltatások felé; mindezek nyomán növekednek az egyenlőtlenségek, miközben a „felfelé

⁵⁹ 史泽华 (Shi Zehua): 美国民粹主义何以此时兴起 [Why Has American Populism Risen at This Time]. 中美印象 [U.S.-China Perception Monitor], 2016. május 4. http://www.uscnpm.com/model_item.html?action=view&table=article&id=10182.

⁶⁰ 崔洪建 (Cui Hongjian): 频频上头条的‘民粹主义’到底是什么意思 [What Does ‘Populism’ Found in So Many Headlines, Actually Mean?].

⁶¹ 张蕴岭 (Zhang Yunling) et al.: 如何认识和理解百年大变局 [How to Recognize and Understand the Century’s Great Changes].

⁶² 金灿荣 (Jin Canrong): 百年未有之大变局与中国担当 [Great Changes Unseen in a Century and China’s Responsibility]. 解放军报 [Liberation Army Daily], 2019. december 11. http://www.mod.gov.cn/jmsd/2019-12/11/content_4856573.htm; az eredetileg a *Liberation Army Daily*-ben megjelent cikk a honvédelmi minisztérium hivatalos honlapján is megjelent.

⁶³ Nie Wenjuan: US vs. China.

irányuló mobilitás csatornái szűkülnek”.⁶⁴ A politikai intézmények is kudarcot vallanak: „Mindegy, hogy egy bizonyos törvényjavaslat támogatottsága a közvéleményben harminc százalék vagy száz százalék, nem ettől függ, hogy törvény lesz belőle, vagy sem”, mert olyan mértékű a polarizáció, így nem sikerül haladást elérni a diszfunkció okainak megszüntetése terén. Szerinte ennek nyomán „ördögi kör jött létre, ahol is a szakadékok az amerikai társadalmon belül egyre nagyobbak lesznek, az esélyek az intézményi kompromisszumokra csökkennek, az országos szintű döntéshozatal egyre távolabb kerül »először az emberek« elvtől”.⁶⁵

Csin Can-zsung szerint a „megatrendek” egyike, ami ebből az állapotból kiindulva megerősödött, hogy az Egyesült Államok immáron nem egyedüli superhatalom; ehelyett „a globális világ olyan irányba fejlődik, amikor egy superhatalom helyébe számos nagyhatalom és két superhatalom lép”.⁶⁶ Ez nem akármilyen horderejű kijelentés, hiszen Kína számára évtizedeken keresztül a világban egy superhatalom volt, az Egyesült Államok, ami kulcsfontosságú szerepet játszott átfogó stratégiájában. Ez most nem csupán megváltozott, de tekintve a kínai elit meggyőződését, hogy Amerika hanyatlik, akár az is plauzibilisnek tűnhet a számára, hogy végül is olyan világ jön létre, amelyben csak egy superhatalom van – Kína –, valamint számos nagyhatalom. Nem kevesen vannak olyanok, akik szerint ez a kínai átfogó stratégia végső célja.

⁶⁴ Wu Baiyi: American Illness.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ 金灿荣 (Jin Canrong): 观天下讲坛|金灿荣: 未来10年的世界大变局 [Looking at the World Forum, Jin Canrong: Great Changes in the World in the Next Ten Years]. 观察 [Guancha], 2017. augusztus 1. https://www.guancha.cn/JinCanRong/2017_08_01_420867_s.shtml.

CÉLOK – A NEMZETI MEGÚJHODÁS

Kína átfogó stratégiájának célja a nemzeti megújulás elérése 2049-re. Peking szemszögéből ez azt jelenti, hogy a következő három évtizedben meg kell ragadnia a lehetőségeket, amelyeket az *egy egész évszázad alatt sem látott nagy változások* kínálnak, azaz globálisan meg kell haladnia az Egyesült Államokat, ám eközben el kell kerülnie annak a növekvő kockázatát, hogy az Egyesült Államok nem lesz hajlandó önként elfogadni saját hanyatlása tényét. A „nagy változások” időszaka Peking szerint tele van nagyszerű lehetőségekkel és kockázatokkal, de a kínai vezetés szerint az előbbiek meghaladják az utóbbiakat. Ezért állítják, hogy Kína olyan időszakban él, amely „stratégiai” vagy „történelmi” lehetőségeket kínál a megújulásra.

A kapcsolat a „nagy változások” és a megújulás között egyértelműen megjelenik a mértékadó beszédekben. Hszi és vezetőtársai 2017-ben kijelentették: „A világ nagy változások előtt áll, amelyeket egy egész évszázad sem látott, ami nagy lehetőségeket kínál a kínai nemzet nagyszerű megújulására.”⁶⁷ „A világ ma nagy változásokon megy keresztül, amelyeket egy egész évszázad sem látott és a kínai nemzet nagyszerű megújulása e pillanatban válaszátként áll” – fogalmazott 2019-es beszédében.⁶⁸ Még ugyanabban az évben a Központi Pártiskola előtt ezt mondta: „A világ ma olyan nagy változásokon megy keresztül, amelyeket egy egész évszázad sem látott. Pártunk nagy küzdelme, nagy projektje és nagy álma teljes sebességgel a megvalósulás felé halad” – ez utalás a nemzeti megújulásra. Ez az értelmezés általánosnak mondható. A CASS egyik kutatója összefoglalva az e tárgyban született elméleti írásokat kifejti: „Egészében általános a vélekedés,

⁶⁷ 中央经济工作会议在北京举行 习近平李克强作重要讲话: [The Central Economic Work Conference Was Held in Beijing Xi Jinping and Li Keqiang Delivered an Important Speech]. 新华 [Xinhua], 2018. december 21. http://www.xinhuanet.com/2018-12/21/c_1123887379.htm.

⁶⁸ 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China]. 第三卷 [vol. 3], 294.

hogy a *nagy változások, amelyeket egy egész évszázad sem látott* történelmi lehetőség a kínai nemzet megújulására.”⁶⁹

Ha a nagy változások lehetőségét jelentenek a megújulásra, mit jelent maga a megújulás? Bár nyugati körökben erősen vitatott, hogy a koncepció az Egyesült Államok leváltását jelenti világhatalmi pozíciójából 2049-re, ez manapság implicit, de néha explicit módon is jelen van a megújulásról és a nagy változásokról folyó vitákban. Például még Csang Jün-ling⁷⁰ is, aki elismert kínai tudós, néha tanácsot ad a külügyminisztériumnak a liberális külpolitika tárgyában, a koncepcióval foglalkozó egyik tanulmányában összekapcsolja a megújulást az Egyesült Államok meghaladásával: „A történelem folyamán átfogó értelemben Kína volt a világ legnagyobb hatalma, várható, hogy a 21. század közepére, ami 2050, Kína az átfogó erő tekintetében ismét világszűz lesz, és beteljesíti a kínai nemzet megújulásának tervét.”⁷¹ Egy másik tanulmányban pedig ezt írja: „A múlt század legnagyobb változását az amerikai erő szakadatlan gyarapodása jelentette; először megelőzte Nagy-Britanniát, majd legyőzte Németországot és Japánt, majd szétverte a Szovjetuniót, és így lett egyedüli szuperhatalom. Ám most, a 21. század első felében a legnagyobb változást minden valószínűség szerint az jelenti, hogy Kína az átfogó erő tekintetében meghaladja az Egyesült Államokat. Minden bizonnyal ez lesz a legnagyobb változás a nyugati ipari forradalom óta.”⁷²

A befolyásos Hszinhua hírügynökség a Párt 19. kongresszusa idején megjelentetett szerkesztőségi cikkében ezt írja. „2050-re, két évszázaddal az ópiumháborúk után, amely a Középső Királyságot fájdalomba és szegénységbe

⁶⁹ 任晶晶 (Ren Jingjing): 在‘百年未有之大变局’中奋力实现中华民族伟大复兴 [Strive to Realize the Great Rejuvenation of the Chinese Nation in the ‘Great Changes Unseen in a Century’]. 东北亚学刊 [Journal of Northeast Asia Studies], 2019.

⁷⁰ Zhang Yunling. (A Kiadó.)

⁷¹ 张蕴岭 (Zhang Yunling): 对‘百年之大变局’的分析与思考 [An Analysis of the ‘Great Changes Unseen in a Century’]. 山东大学学报 [Journal of Shandong University], no. 5, 2019, 1–15.

⁷² Uo.

döntötte, Kína újra visszanyeri az erejét, és ismét a világ csúcsára emelkedik.”⁷³ A Központi Pártiskola *Study Times* kiadványának honlapján álnév alatt megjelent egy írás, amely egyértelművé tette, hogy a „nagy változások” a „nemzetközi erőviszonyokban” bekövetkező változásokat jelentik. A szerző széles ecsetvonásokkal ír arról, hogy „az Egyesült Államok fokozatosan leváltotta Nagy-Britanniát mint a nyugati tábor és a globális rend vezetőjét, és maga lépett a helyébe”. A szerző arra utal, hogy ilyen változások vannak kialakulóban az Egyesült Államok és Kína között, amelyek hasonlóképpen történelmi jelentőségűek.⁷⁴ A központi kormány megbízásából íródott cikkben Zsen Csing-csing,⁷⁵ a CASS és az Övezet és Út kutatóközpont igazgatóhelyettese szerint: „Kína 2021-re csatlakozik a magas jövedelmű országok csoportjához, 2030-ra a kínai GDP lényegesen meghaladhatja az Egyesült Államokét, 2035-re a csúcstechnológiákra fordított kutatás-fejlesztési költségvetése meghaladhatja az Egyesült Államokét, 2050-re Kína katonai költségvetése nagyobb lesz, mint az Egyesült Államoké.”⁷⁶ Ez a kijelentés összhangot teremt két dolog között; egyfelől adott Kína szándéka, hogy megelőzze az Egyesült Államokat, másfelől ugyancsak adott a megújulás hivatalos menetrendje, és mind a kettő 2049, ami a Párt alapításának századik évfordulója. „Ha Kína fejlődése akadálytalanul halad – folytatja Zsen –, a következő harminc évben minden téren beéri vagy akár meg is előzi az Egyesült Államokat.”⁷⁷ Valójában „a nagy változások trendje a következő harminc éven múlik”, ami Zsen szerint „átmeneti időszak”.⁷⁸ A Párt vezetői

egyetérténi látszanak ezzel a megállapítással, miszerint a következő három évtized és abból is az első kulcsfontosságú, a tekintetben, hogy sikerül-e megragadni a lehetőségeket, amelyeket az egy egész évszázad alatt sem látott nagy változások kínálnak. Ahogy maga Hszi fogalmazott, „a következő tíz év a nemzetközi rendszer és erőviszonyok gyorsuló változásának az évtizede lesz, egyszersmind a nemzetközi politikai rendszer újramodellezésének az évtizede is”.⁷⁹

E nagy változások egyszerre jelentenek lehetőséget és kockázatot, és a nagy változások fogalmát bevezető beszédében Hszi erről az átmenetről mint „a példa nélkül álló lehetőségek és kockázatok” időszakáról beszélt.⁸⁰ Ezeket a kérdéseket többször is hangsúlyozta. „Történelmi lehetőségekkel és számos kihívással szembesülünk” – mondta egy beszédében, amelyben a nagy változásokról és a nemzeti megújodásról beszélt.⁸¹ „A nagy változások idején a válságok és a lehetőségek együtt vannak jelen” – állapította meg vezetőtársaival a 2018. évi Központi Gazdasági Munka Fórumon.⁸²

Konkrétan mik ezek a lehetőségek és kihívások? Kína 2019. évi fehér könyve, amely a *Kína és a világ az új korszakban* címet kapta, megadja a választ erre a kérdésre. A dokumentum külön fejezetet szentel a nagy változá-

⁷³ Lu Hui: Commentary: Milestone Congress Points to New Era for China, The World. *Xinhua*, 2017. október 24. http://www.xinhuanet.com/english/2017-10/24/c_136702090.htm.

⁷⁴ Li Jie (Li Jie): Deeply Understand and Grasp the World's 'Big Changes Unseen in a Century'.

⁷⁵ Rem Jingjing. (A Kiadó.)

⁷⁶ Ren Jingjing (Ren Jingjing): In 'Big Changes Unseen in a Century' Strive to Realize the Great Rejuvenation of the Chinese Nation in the 'Great Changes Unseen in a Century'.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Xi Jinping (Xi Jinping): Xi Jinping: Follow the Trend of the Times to Achieve Common Development [Xi Jinping: Follow the Trend of the Times to Achieve Common Development]. Speech at the BRICS Business Forum, Johannesburg, 2018. július 25. <http://cpc.people.com.cn/n1/2018/0726/c64094-30170246.html>.

⁸⁰ Xi Jinping (Xi Jinping): Xi Jinping Met the 2017 Ambassadorial Conference and Delivered an Important Speech.

⁸¹ Xi Jinping (Xi Jinping): Xi Jinping at the Central Party School (National School of Administration) Young and Middle-Aged Cadres Training Class Opening Ceremony [Xi Jinping Delivered an Important Speech at the Opening Ceremony of the Training Class for Young and Middle-Aged Cadres at the Central Party School (National School of Administration)]. Central Party School, 2019. szeptember 3. http://www.gov.cn/xinwen/2019-09/03/content_5426920.htm.

⁸² Central Economic Work Conference Was Held in Beijing Xi Jinping and Li Keqiang Delivered an Important Speech.

soknak, az egyik része a lehetőségekkel, a másik a kihívásokkal foglalkozik.⁸³ Az elméleti kommentárokkal együtt a dokumentum erősen valószínűsíti, hogy a lehetőséget az Egyesült Államok visszavonulása és hanyatlása jelenti, a kockázat viszont abban áll, hogy az Egyesült Államok nagyobb ellenállást fog tanúsítani Kína felemelkedésével szemben, miközben a saját hanyatlása egyre nyilvánvalóbbá válik.

Először is a fehér könyv egyértelműen leszögezi: „E nagy változások felgyorsítják az új lehetőségek megérkezését, az egy egész évszázad alatt sem látott nagy változások közül a legfontosabb éppen *Kína felemelkedése*, ami alapvetően átrendezi a nemzetközi erőviszonyokat.” A dokumentum szerint „az ipari forradalom óta a nemzetközi politikában és a gazdasági rendszerben a nyugati hatalmak játszották a vezető szerepet”. Ez ma már nincs így, állapítja meg a fehér könyv, amely tartalmaz egy grafikont is, amely a „fejlett országok” részesedésének csökkenését mutatja a globális GDP-ben. Ennek következtében „a világban gyorsul a multipolaritás, a modern fejlődési modellek egyre sokrétűbbek, egyetlen ország vagy országcsoport sem igényelhet magának domináns szerepet a világ dolgai-ban”. E trendek „lehetőségeket” kínálnak Kína számára; ezt az értelmezést a kommentárok nagyjából visszhangozzák. Például Jang Hszüe-tung egy 2018-as interjúban kijelentette: „Szerintem a hidegháború befejeződése óta a mostani időszak kínálja a legjobb stratégiai lehetőségeket Kína számára.”⁸⁴ Gondolatmenetét alátámasztandó Jang kifejti: „Trump tönkretette az amerikai vezetésű szövetségi rendszereket, és ezzel jobb nemzetközi környezetet teremtett Kína számára. Stratégiai értelemben Kína nemzetközi környezete ma sokkal jobb, mint Trump megválasztása előtt

volt.”⁸⁵ A szerző mindezt történelmi kontextusba helyezi: „Röviden, el-lentétben a koreai háborúval az 1950-es években, a vietnámi háborúval az 1960-as években és a gazdasági szankciókkal az 1990-es években, Kína mostani nemzetközi kihívásai csekély mértékűnek mondhatók, a különbség Kína és az Egyesült Államok között sokkal kisebb, mint korábban.”⁸⁶ Álláspontjának lényege: „Ami jelenleg a legfontosabb, hogyan sikerül Kínának kihasználnia ezt a stratégiai lehetőséget.”⁸⁷ Mások is hasonlóképpen gondolkodnak. Vu Hszin-po például arról ír, hogy a Trump-adminisztráció „folyamatosan visszavonul” a nemzetközi színterről, lásd a kilépést a TPP-ből (Transpacific Partnership), a Párizsi Klímamegállapodásból, az UNESCO-ból, az Egyetemes Postaegyesületből, az iráni atomalkuból, vagy a fenyegetést, hogy elhagyja a WTO-t, a NATO arcucsapása, de még az ENSZ-é is, valamint a bejelentést a csapatkivonásról Szíriában, stb. Úgy tűnik, az Egyesült Államok nem tehet mást, mint feladja vezető szerepét a háború utáni világrendben. Az amerikai befolyás csökkenése Vu Hszin-po szerint „objektív értelemben ablakot nyit számos régió és ország számára, hogy újrapiroponálja magát; és megoldást találjon számos történelmi problémájára”. Ha az Egyesült Államok hanyatlik, „a hatalma átadása és korlátozó erejének meglazulása sok ember számára váratlan stratégiai előnyöket kínál.”⁸⁸

Másfelől a fehér könyv a kihívásokra, azaz a kockázatokra is felhívja a figyelmet, amelyek forrása szintén az Egyesült Államok. „A hidegháborús mentalitás, amely a bekerítésről, korlátozásról, konfrontációról és fenyegetésről szól, ismét velünk van. Egyes nyugati országok komoly nehézségekkel néznek szembe a kormányzati berendezkedésük terén, erősödik a populizmus, és gyakoribbak a támadások a globalizáció ellen.” Hszi Csin-ping utalt erre 2019-es beszédében: „A világ olyan nagy változásokon megy át,

⁸³ 新时代的中国与世界 [China and the World in the New Era]. 白皮书 [White Paper], 国务院新闻办公室 [State Council Information Office], 2019.

⁸⁴ 郑嘉璐 (Zheng Jialu): 当前是冷战结束以来中国最好的战略机遇——专访清华大学国际关系研究院院长阎学通教授 [This Is China's Best Strategic Opportunity Since the End of the Cold War – Interview with Professor Yan Xuetong, Dean of the Institute of International Relations, Tsinghua University]. 南风窗 [Window on the South], 2018. október 9. <https://www.nfcmag.com/article/8372.html>.

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ 武心波 (Wu Xinbo): 百年未有大变局，中日关系有“明”“暗” [The Great Changes Unseen in a Century and Sino-Japanese Relations Have Bright Spots and Dark Spots].

amilyeneket egy egész évszázad sem látott, és a kínai nemzet egyszerű megújodása kritikus szakaszhoz érkezett. Minél közelebb a cél, annál bonyolultabb a helyzet és annál nehezebb a feladat.⁸⁹

Az elméleti kommentárok ennél egyértelműbben fogalmaznak. A megújodást leginkább az Egyesült Államok fenyegeti, állítja a Központi Pártiskola dékánja, aki az iskola Központi Párt és Állami Káder Fórumára jelentette meg az írását: „Kína számára a nagy változások kihívást és lehetőséget egyaránt jelentenek. A kihívásokat a nagyhatalmi stratégiái játszmák jelentik. Az Egyesült Államok stratégiai versenytársként tekint Kínára, és az ereje összességében még nagyobb, mint Kínáé. Egy ilyen helyzetben komoly kihívást jelent Kína számára, hogy megbirkózzon az Egyesült Államok stratégiai nyomásával.”⁹⁰ A legtöbben úgy vélik, hogy a hanyatló Egyesült Államok csapást mér a felemelkedő Kínára akár önpusztító módon is. Zsen Csing-csing, a CASS munkatársa szerint „az Egyesült Államok jelenti a legnagyobb korlátozó tényezőt Kína felemelkedésének és nemzeti megújodásának útján. Az Egyesült Államok igyekszik kiiktatni Kínát a globális értékláncból”, hogy ezzel alááshassa a helyzetét.⁹¹ Csü Feng, aki gyakran nagyobb visszafogottságot szorgalmaz a külpolitika terén, a hurráoptimizmustól óv, különösen a nagy változások, amelyeket egy egész évszázad sem látott típusúaktól, amelyek idő előtt nyugati válaszreakciókat válthatnak ki. „Minél nagyobb lendülettel halad Kína előre, a nyugati országok annál jobban fognak nyugtalankodni a versenyelőnyük elvesztése miatt, és nyilvánvalóan erőteljes korlátozó és ellensúlyozó intézkedéseket fognak tenni Kínával szemben. A nagy változások diskurzus nem foglalkozhat ön-

⁸⁹ 习近平 (Xi Jinping): 习近平谈治国理政 [Xi Jinping: The Governance of China], 第三卷 [vol. 3], 294.

⁹⁰ 刘建飞 (Liu Jianfei): 领导干部如何认识世界百年未有之大变局 [How Do Leading Cadres Recognize the World's 'Great Changes Unseen in a Century']. 中国党政干部论坛 [China Party and Government Cadres Tribune], 2019. október 25. https://www.ccps.gov.cn/zt/dxxylldzt/202004/t20200424_139781.shtml.

⁹¹ 任晶晶 (Ren Jingjing): 在‘百年未有之大变局’中奋力实现中华民族伟大复兴 [Strive to Realize the Great Rejuvenation of the Chinese Nation in the 'Great Changes Unseen in a Century'].

elégülten a nemzetközi erőviszonyok újrendeződésével, el kell kerülnie azt is, hogy a Nyugat ürügyet találjon Kína megtámadására.”⁹² 2019 végére egyértelművé vált, hogy a legnagyobb akadályt az Egyesült Államok jelenti. Például a sanghaji Nemzetközi Tanulmányok Intézetének egyik munkatársa a „nagy változásokkal” foglalkozó írásában ezt írja: „Az Egyesült Államok és más nyugati országok nem rejtik véka alá, hogy Kínát tekintik a fő versenytársuknak, bár a nyugati civilizáció vezető szerepe a világpolitikában, a gazdaságban és katonai téren viszonylag gyenge szakaszához érkezett”, részben a populizmusnak köszönhetően, ami valamennyi időt ad Kína számára.⁹³ A kínai stratégiák azt szeretnék, ha az Egyesült Államok elegánsan tudomásul venné saját hanyatlását. A Központi Pártiskola egyik dékánja már említett írásában így fogalmazott: „A nagy változások közül a leginkább bizonytalan tényezőt a nyugati hatalmak jelentik, különösen az Egyesült Államok mint szuperhatalom. Hogy az Egyesült Államok képes a helyzet megítélésére, követi a trendet, és racionálisan reagálva a nagy változásokra elegánsan és decens módon elfogadja a hegemoniája hanyatlását – nos, ez határozza meg a nagy változások lefolyását.” De még ha nem tesz is így, az Egyesült Államok ellenállása „csak lassíthatja a nagy változások kibontakozását, de nem változtathatja meg az irányát”.⁹⁴ Hosszú távon az Egyesült Államok hanyatlása elkerülhetetlen.

Hogyan kell tehát mérlegelni a lehetőségeket és a kockázatokat? Általában véve a lehetőségek nagyobbak. A Központi Pártiskola dékánja szerint „a nagy változások jelentette lehetőségek inkább érdemesek a figyelmünkre, mint a kockázatok. Hszi Csin-ping főtárgy a nagy változásokról szólva általában elmondja azt is, hogy Kína továbbra is a nagy stratégiai

⁹² 朱锋 (Zhu Feng): 近期学界关于‘百年未有之大变局’研究综述 [A Summary of Recent Academic Research on 'Great Changes Unseen in a Century'].

⁹³ 方晓 (Fang Xiao): 创新伙伴关系: 打造全球伙伴关系的新增长点 [Innovative Partnership Networks: To Create Growth Point for a Global Partnership Network]. 国际问题研究 [International Studies], no. 6, 2019, 41–55.

⁹⁴ 刘建飞 (Liu Jianfei): 领导干部如何认识世界百年未有之大变局 [How Do Leading Cadres Recognize the World's Great Changes Unseen in a Century].

lehetőségek korát éli.”⁹⁵ Kínának mindent meg kell tennie, hogy 2049-re befejezze a nemzeti megújulás programját. Ahogy Hszi a 2017-es beszédében fogalmazott: „A kínai nemzet megújulása nem könnyű feladat, amit zeneszóra meg lehet oldani. Nagy küzdelemre van szükség e nagyszerű álmok megvalósításához. Ezek a küzdelmek nem rövid távra szólnak, hanem hosszúra, velünk lesznek mindaddig, míg el nem érjük két évszázados célunkat, a megújulást.”⁹⁶ A 2021-es beszéd egyértelművé tette, hogy Hszi magabiztos a jövőt illetően: „A világ egy egész évszázad óta nem látott nagy változásokon megy keresztül, de az idő és a lendület a mi oldalunkon van. Ebben lakozik az erőnk, az energiánk, ebben lakozik az elhatározásunk és a magabiztosságunk.”⁹⁷

Röviden: Kínának olyan megközelítésre van szüksége, amely integrálja a politikai, a gazdasági és a katonai eszközöket, amelyek e nagyszabású célok eléréséhez és az Egyesült Államok leváltásához szükségesek a globális világrend éléről. Ennek a stratégiának, ahogy a következő fejezetben részletesen bemutatom, része a globális intézmények előtérbe helyezése, a vezető szerepe a „negyedik ipari forradalomban” gazdasági téren, és végül az egyre inkább globálissá váló katonai képességek kifejlesztése; mindezek együttesen részét képezik a régóta folyamatban lévő tompító és építkező stratégiának Ázsiában és a világban.

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ 习近平 (Xi Jinping): 习近平在中央党校 (国家行政学院) 中青年干部培训班开班式上发表重要讲话 [Xi Jinping Delivered an Important Speech at the Opening Ceremony of the Training Class for Young and Middle-Aged Cadres at the Central Party School (National School of Administration)].

⁹⁷ 习近平 (Xi Jinping): 习近平在省部级主要领导干部学习贯彻党的十九届五中全会精神专题研讨班开班式上发表重要讲话 [Xi Jinping Delivered an Important Speech at the Opening Ceremony of the Seminar on Learning and Implementing the Spirit of the 5th Plenary Session of the 19th Central Committee of the Party]. (Kiemelés R. D.)

EMELJÜK FEL BÁTRAN A FEJÜNKET, ÉS TEKINTSÜNK A MESSZI TÁVOLBA

KÍNA GLOBÁLIS EXPANZIÓJÁNAK IRÁNYA ÉS ESZKÖZEI

„A barátaink számára finom bort tartogatunk, az ellenségeink számára pisztolyt.”¹

(Kuj Cung-ju,² Kína stockholmi nagykövete, 2019)

2019. november 30-án Kuj Cung-ju, Kína stockholmi nagykövete a svéd közszolgálati rádióknak interjút adott. Az interjú nem sikerült igazán jól.

A kérdéses időszakban Kína és Svédország kapcsolatai feszültek voltak, bár a legtöbb megfigyelő szerint nem kellett volna, hogy ez a helyzet előálljon. Svédország semlegessége hosszú idő óta köztudott, ami még a napóleoni háborúk idejéig nyúlik vissza. A második világháború alatt Svédország megenyedte, hogy Németország használhassa a vasúti hálózatát, ugyanakkor a szövetségesek számára hírszerzési és néha katonai hozzáférést is biztosított; a hidegháború alatt Svédország diszkrétan a nyugati oldalra állt, de hivatalosan határozottan semlegesnek nyilvánította magát. Peking számára ez a semlegesség Svédországot vonzó partnerré tette, és ezt a kínai

¹ Kvinna åtalad för grovt förtal – DN sprid historien under metoo, Kinas ambassadör i intervju, public service debatterar public service [Woman Accused of Gross Slander – DN Spread the Story Using Metoo, China's Ambassador in Interview, Public Service Debates Public Service]. Sveriges Radio, 2019. november 30. <https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/1421039?programid=2795>.

² Gui Congyou. (A Kiadó.)

fél gyakran hangoztatta is.³ A két ország még akkor is megtalálta a közös hangot, amikor az Egyesült Államok és Kína között növekedtek a feszültségek, Kuj interjújának tehát nem kellett volna rosszul sikerülnie.

Am az interjúra bonyolult időszakban került sor. A kétoldalú kapcsolatokban feszültségek keletkeztek, amikor Peking – dacára az évek óta fennálló szívélyes kapcsolatoknak – az ügynökeivel elraboltatott egy svéd állampolgárt, Kuj Ming-hajt,⁴ akinek könyvesboltja volt Thaiföldön. Kuj közreműködött néhány könyv kiadásában, amelyek bírálták a kínai elitet, ezért Kína arra kényszerítette, hogy televíziós adásban tegyen vallomást, majd kétéves fogva tartás után újabb tíz év börtönbüntetésre ítélte.

Svédország természetesen liberális ország szabad sajtóval, és egy svéd állampolgár elrablását a sajtó nem hagyhatta szó nélkül. Am Peking számára a független civil szervezetek tevékenysége, amelyek beszámoltak Kuj Ming-haj letartóztatásáról, és követelték a szabadon bocsátását, túrheteren volt, dacára annak, hogy a svéd kormány nyilvánosan viszonylag nagyfokú visszafogottságot mutatott. Ez volt az a kontextus, amelyben a civil szervezetek aktivitásával szembeállva Kuj nagykövét úgy döntött, egyértelművé teszi, milyen tétek forognak kockán, ha Svédország továbbra is zajt csap saját állampolgárai elrablása kapcsán: „A barátaink számára finom bort tartogatunk, az ellenségeink számára pisztolyt” – mondta.⁵

Kuj politikusnak nem mondható fenyegetése példa arra, amit ma sokan Kína „farkasharcos” diplomáciájának neveznek; éles, nacionalista hangnem, ami gyakran kontraproduktív, de utal arra is, hogy még mire lehet számítani. Csaknem egy évvel később Kína tizennégy pontból álló panaszlistát adott

³ Stephen Chen: China Launches Its First Fully Owned Overseas Satellite Ground Station near North Pole. *South China Morning Post*, 2016. december 16. <https://www.scmp.com/news/china/policies-politics/article/2055224/china-launches-its-first-fully-owned-overseas-satellite>.

⁴ Gui Minghai. (A Kiadó.)

⁵ Egy felvétel megtalálható itt: Kvinna åtalad för grovt förtal–DN sprid historien under metoo, Kinas ambassadör i intervju, public service debatterar public service [Woman Accused of Gross Slander–DN Spread the Story Using Metoo, China's Ambassador in Interview, Public Service Debates Public Service].

át Ausztráliának, amely szerinte indokoltá teszi az utóbbi ország gazdasági eszközökkel történő megbüntetését. Összességében e panaszok alapján képet alkothatunk arról, hogy milyen lesz a kínai rend. Kína elvárta, hogy Ausztrália csökkentse a külföldi befektetések átvilágítását, tolerálja a Huawei, építse le a külföldi beavatkozások elhárításával foglalkozó rendeleteit, könnyítse a beutazási rendelkezéseit, hagyjon fel az emberjogi bírálatokkal, változtassa meg az álláspontját a Dél-kínai-tengerrel kapcsolatban, ne vádolja nyilvánosan Kínát kibertámadások támogatásával, tegye lehetővé az ausztrál államok számára, hogy csatlakozhassanak az Övezet és Út programhoz, korlátozza a független agytrösztök, a média és a helyi tisztviselők tevékenységét, amit Kína visszataszítónak tart.⁶ Ha nem így tesz, további gazdasági szankciókra számíthat.

Kuj megszólalása és Kína levele Ausztráliának jól tükröznék egy folyamatot, jelesül azt, hogy Kína egyre inkább alkalmazza az „ellenőrzés különböző formáit” egyes országokkal szemben, amilyen Svédország vagy Ausztrália; a Kína számára kellemetlenek büntetésre számíthatnak, az oldalára állók pedig jutalomra. Kína nagyhatalmi magatartása, amelyet egy ideje már gyakorol a közvetlen szomszédságában, most már egyre inkább megszokottá válik azon kívül is. Kína átfogó stratégiája immáron ambíciózusabb, az ellenőrzés formáit – kényszerítés, egyetértésen alapuló indíttatás és legitimáció – immáron globális szinten akarja alkalmazni.

Ebben a fejezetben azzal foglalkozom, hogy mindezt miként teszi. Megvizsgálom Kína globális átfogó stratégiájának útjait-módjait; azt, hogy konkrétan miként építi az ellenőrzés formáit globális szinten, miközben igyekszik gyengíteni ugyanazeket az Egyesült Államok esetében. Az államvezetés három területét vizsgálom: politikai szinten hogyan igyekszik Peking a globális intézményeket és a maga illiberális normáit globálisan elfogadtatni,

⁶ Jonathan Kearsley – Eryk Bagshaw – Anthony Galloway: 'If You Make China the Enemy, China Will Be the Enemy': Beijing's Fresh Threat to Australia. *Sydney Morning Herald*, 2020. november 18. <https://www.smh.com.au/world/asia/if-you-make-china-the-enemy-china-will-be-the-enemy-beijing-s-fresh-threat-to-australia-20201118-p56fqs.html>.

gazdasági szinten miként igyekeznek vezető szerepre szert tenni a „negyedik ipari forradalomban” és meggyengíteni az Egyesült Államok pénzügyi hatalmát, végül katonai szinten hogyan tesz szert egyre globálisabb katonai képességekre és létesítményekre. Ezek mindegyike a nemzeti megújulás nacionalista víziójának és az amerikai világrend leváltásának nagyobb céljait szolgálja.

UTAK ÉS MÓDOK – A GLOBÁLIS ÁTFOGÓ STRATÉGIA

Egyes nyugati megfigyelők szerint Kína előtt két út áll, hogy a globális rendet alakítsa: a regionális, „először a nyugat-csendes-óceáni térségben teremti dominanciát, és onnan kiindulva terjeszkedik”, és a globális, amely az Egyesült Államokat „átkaroló” művelet révén „gazdasági és politikai rendet épít a világban”.⁷ Kína 2008 óta nagyobb asszertivitással építi regionális stratégiáját azzal, hogy igyekszik lefektetni a regionális hegemonia alapjait, és ez az építkezés azóta is folyamatban van. Ami 2016 óta változott, az egy új, globális megközelítés eljött, amellyel Kína széles értelemben igényt jelent be a globális rendre.

Kína új globális kezdeményezése szakítással kezdődött, nevezetesen nyílt szakítás történt a Teng-féle útmutatással. Egy mértékadó kommentár, amely Hszinek a 2017-es Nemzetbiztonsági Munka Fórumon elhangzott beszédével foglalkozott, egy fontos ponton átfogalmazta Teng útmutatását mondván, az elavult: „E pillanatban diplomáciai stratégiánknak lépést kell tartania az idővel, és maga mögött kell hagynia a *rejtjük el a képességeinket, és várjuk ki az időnket!* útmutatást.”⁸ Hszi a 2018-as Központi Külpolitikai

Munka Konferencián elmondott fontos beszédében minden jel szerint megkérdőjelezte, hogy Teng útmutatása érvényben van-e még, amikor így fogalmazott: „A szerepünkkel kapcsolatos úgynevezett korrekt nézet nem csupán abban áll, hogy higgadtan elemezzük a különböző nemzetközi jelenségeket”, amit egyébként Teng ismeretesen ajánlott a *rejtőzködj és várj!* dictum részeként, „de bele kell helyezni magunkat, meg kell vizsgálni a Kína és a világ között fennálló ügyeket, világosan meg kell értenünk a státuszunkat és a szerepünket a nemzetközi szerkezet alakulásában, és tudományos igényvel kell kialakítanunk a külpolitikánkat”.⁹ Ahogy fogalmazott, Kínának „alapvetően meg kell erősíteni stratégiai önbizalmát”. Egy fontos ülésen, amely a BRI 5. évfordulóját ünnepelte, Hszi ezt mondta: „A világ nagy fejlődésen, nagy változásokon és nagy kiigazításokon megy keresztül. Stratégiai vízióra és globális nézőpontra van szükségünk: egyszerre kell érzékelnünk a kockázatokat és a történelmi lehetőségeket, meg kell ragadnunk ezeket a változásokat, amelyeket egy egész évszázad sem látott.”¹⁰

Hogyan néz ki Kína globális rendépítése konkrétan? Kína stratégiája változik, de a kínai források és a kínai viselkedés segítenek a kontúrok megrajzolásában. A középpontban egy meglehetősen amorf koncepció áll az *emberiség közös jövőjét építő közösség* elnevezéssel, amely számos tisztségviselő szerint központi szerepet játszik a nemzeti megújulásban. Bár e koncepció korábbi verziói a régióra korlátozódtak, időközben egyértelműen globálissá vált, és megjelent az összes fontosabb külpolitikával foglalkozó beszédben, sőt huszonkét alkalommal a 2019. évi kínai fehér könyvben, mint a „kínai

a Hszi Csin-ping beszédéhez fűzött kommentárt a China Cadre Learning Network (中国干部学习网) vezetése tette közzé, amely anyagokat közöl a párt káderei számára.

⁹ 习近平 (Xi Jinping): 努力开创中国特色大国外交新局面 [Xi Urges Breaking New Ground in Major Country Diplomacy with Chinese Characteristics]. 新华网 [Xinhua], 2018. június 22. http://www.xinhuanet.com/politics/2018-06/23/c_1123025806.htm.

¹⁰ 习近平: 推动共建‘一带一路’走深走实造福人民 [Xi Jinping: Promoting Belt and Road Cooperation to Deeply Benefit the People]. 新华网 [Xinhua], 2018. augusztus 27. http://www.xinhuanet.com/politics/2018-08/27/c_1123336562.htm.

⁷ Hal Brands: What Does China Really Want?: To Dominate the World. *Japan Times*, 2020. május 22. <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2020/05/22/commentary/worldcommentary/china-really-want-dominate-world/>.

⁸ 习近平首提‘两个引导’有深意 [Xi Jinping's First Mention of the 'Two Guidances' Has Profound Meaning]. 学习中国 [Study China], 2017. február 21. <https://web.archive.org/web/20171219140753/http://www.ccln.gov.cn/hotnews/230779.shtml>;

bölcsesség és erő példája a világ problémáinak a megoldása terén”.¹¹ Ahogy két CASS-kutató megjegyzi, a koncepció szerint Kína „közjavakat nyújt, hogy nagyhatalomként szerepeljen” – ezeket a témákat egyébként a fehér könyv is kiemeli.¹² „Kína legfontosabb feladata a 21. században a nemzeti megújulás, valamint a modern és erős állam felépítése” – fejtegeti Csang Jün-ling.¹³ Jüan Peng szerint ez továbbá egy laza politikai csoportosulás alapja, és arra figyelmeztet, hogy ha az Egyesült Államok igyekezne a világot két „gazdasági blokkra” osztani, akkor Kína dolga, hogy „a karját a BRI és a közös jövőt építő országok közössége felé kitérve létrehozza a saját támogató csoportját, amely Kína köré szerveződik”.¹⁴ Végül is a koncepció minden jel szerint a globális kínai hierarchikus rendet fedi, ami biztosítja a Peking igényei szerinti elfogadást a kényszerítés, az egyetértésen alapuló indíttatás (mint a közjavak) és a jogos legitimáció együttese révén. Ez emlékeztet arra, amit egyesek „részleges hegemoniának” neveznek, ami nem feltétlenül földrajzi természetű, inkább az államvezetés különböző eszközeinek komplex hálózatára épül, és amelyek mind Kínából kiindulva a világ felé irányulnak behálózva azt.

A rendelkezésre álló pártdokumentumok és mértékadó kommentárok szerint a kialakulóban lévő kínai globális stratégia három, széles értelemben vett eszközre épül. A továbbiakban ezeket vizsgálok részletesebben.

¹¹ 新时代的中国与世界 [China and the World in the New Era]. 白皮书 [White Paper], 国务院新闻办公室 [State Council Information Office], 2019.

¹² 王俊生 (Wang Junsheng) – 秦升 (Qin Sheng): 从‘百年未有之大变局’中把握机遇 [Seize the Opportunity from the ‘Great Changes Unseen in a Century’]. 红旗文稿 [Red Flag Manuscripts], 2019. április 10. http://www.qstheory.cn/dukan/hqw/2019-04/10/c_1124344744.htm; a Red Flag Manuscriptsot kéthetente adja ki a Qiushi, és ez a cikk nyomtatásban is megjelent.

¹³ 张蕴岭 (Zhang Yunling): 对‘百年之大变局’的分析与思考 [An Analysis of the ‘Great Changes Unseen in a Century’]. 山东大学学报 [Journal of Shandong University], no. 5, 2019, 1–15.

¹⁴ 袁鹏 (Yuan Peng): 新冠疫情与百年变局 [The Coronavirus Pandemic and the Great Changes Unseen in a Century]. 现代国际关系 [Contemporary International Relations], no. 5, 2020. június, 1–6.

POLITIKAI UTAK ÉS MÓDOK – IGÉNY A GLOBÁLIS VEZETÉSRE

Politikai szinten Kína egykor arra törekedett, hogy tompítsa a mások által működtetett regionális szervezeteket, másfelől olyanokat építsen, amelyek az ő ellenőrzése alatt állnak. Most a párttextusok és magának Kínának a viselkedése arra vall, hogy a törekvései a globális berendezkedésre és rendre irányulnak; illetve arra, hogy határozott lépéseket tegyen a saját rendszere legitimitásának megerősítésére. A fontosabb külpolitikai dokumentumok és beszédek áttekintése alapján ez a törekvés egyértelműen kirajzolódik.

Az inkább globális megközelítéssel első ízben Jang Csie-cse 2017-es tanulmányában találkozhatunk, amely egyáltalán nem véletlenül első ízben használta az *egy egész évszázada nem látott nagy változások* kifejezést, és egyébként egy héttel Trump beiktatása előtt jelent meg. Jang számos „fontos pontot” sorolt fel, amelyeknek szerepet kell kapniuk Kína új „nagyhatalmi diplomáciájában”, és amelyek mindegyike globális természetű: „a kínai álom propagálása és globális jelentőségűvé tétele”, a „közös jövőt építő országok közösségének létrehozása az emberiség egésze számára”, „globális partnerségi hálózatok létrehozása”, a törekvés, hogy „a kínai bölcsesség szerepet kapjon a világpolitikai berendezkedésben”, valamint az Övezet és Út program előmozdítása. A korábban használt nyelvezettel tökéletes ellentétben Jang tanulmánya egyértelműen igényt jelent be a kínai vezetésre, hangsúlyozva, hogy a „részvétel és a vezető szerep a globális politikai kérdésekben”, „úttörő vállalkozás” lesz a kínai diplomácia számára, de ezen túlmenően Kínának „aktívan vezető szerepet kell vállalnia a nemzetközi gazdasági együttműködésben” is. Jang felvezetésében sokkal magabiztosabb globális megközelítéssel találkozhatunk, mint a múltban; kijelenti azt is, hogy „meg kell haladni a nemzetközi kapcsolatok hagyományos nyugati felfogását, amely zéró összegű játszmákra és erőpolitizálásra épül”, és mindez a kínai diplomácia számára „erkölcsi fölényt” biztosít.¹⁵

¹⁵ 杨洁篪 (Yang Jiechi): 在习近平总书记外交思想指引下不断开创对外工作新局面 [Continue to Create New Prospects for Foreign Work under the Guidance of Ge-

Hszi magas szintű külpolitikai beszédei tovább részletezték ezeket a kérdéseket. A 2017. évi Nemzetbiztonsági Munka Fórumon elmondott beszédében továbblépett az általánosabb, szónokias megfogalmazásokon, amelyekkel korábban írta le Kína globális rendépítési ambícióit: „[Kína számára] fontos, hogy irányt adjon a nemzetközi közösség számára, hogy igazságosabb és észszerűbb nemzetközi rendet hozzon létre.”¹⁶ A beszéddel foglalkozó egyik mértékadó kommentár még ennél is tovább ment, mondván: „Kína lesz a nemzetközi rendszer jövője és vezetője”, továbbá „a világnak új rendre van szüksége. Kína alkalmas a vezető szerepre. Rendelkezünk minden adottsággal és képességgel, hogy irányt adjunk a nemzetközi rend és biztonság számára.”¹⁷ Egy hónappal később a Párt 19. kongresszusán elmondott beszédében Hszi folytatta e kérdések kibontását: „Az új korszakban Kína közelebb kerül a világszínpad középpontjához”, és ennek nyomán sokkal aktívabbá válik a globális politikai kérdésekben (ellentétben a Hu beszédében foglaltakkal öt évvel korábban): A 2017. évi nagyköveti értekezleten alig néhány hónappal később Hszi arról beszélt, hogy Kínának „szélesebb globális vízióra és nagyobb stratégiai ambíciókra van szüksége”, és ennek kapcsán felsorolta ugyanazokat a globális feladatokat, amelyeket Jang Csie-cse tárgyalt a tanulmányában ugyanabban az évben.¹⁸

Majd a 2018. évi Központi Külpolitikai Munka Konferencián Hszi nem egyszerűen megismételte a Jang-féle globális feladatokat (amelyeket egyébként szükségesnek tartott a megújulás szempontjából is), de élt a Jang-féle nyelvezettel is a vezetéssel kapcsolatosan. Hszi elődei *aktív részvételről* beszéltek a világpolitikai rendszer megreformálását illetően, Hszi szerint

neral Secretary Xi Jinping's Diplomatic Thoughts]. 中华人民共和国外交部 [Foreign Ministry of the People's Republic of China], 2017. január 14. <https://www.fmprc.gov.cn/ce/ceus/chn/zgyw/t1430589.htm>.

¹⁶ 习近平首提‘两个引导’有深意 [Xi Jinping's First Mention of the 'Two Guidances' Has Profound Meaning]. (Kiemelés R. D.)

¹⁷ Uo. (Kiemelés R. D.)

¹⁸ Vagyis „az emberiség sorsközösségének közösségét”, Kína „globális partnerségi hálozatának” bővítését, „az ország „baráti körének” bővítését és a BRI népszerűsítését sorolta fel.

Kínának *vezető szerepet* kell játszania a globális rendszer megreformálásában.¹⁹ Vang Csi államtanácsos e fontos beszédet kommentálva azt hangsúlyozta, hogy a kulcsszó Kína számára a *vezetés*, illetve, hogy „a vezetés mint tendencia tükrözi Kína elkötelezettségét az emberiség jóléte iránt.”²⁰ Így fogalmazott: „Napjainkban a nemzetközi rendszer reformja kritikus ponthoz érkezett. Látva egyes országok között a széthúzást, a csalódást és a nyugtalanságot, Kína bátran felemeli a fejét, és a messzi távolba tekint”, mert létrehozta a „közös jövőt építő országok közösségét, aktívan vezeti a globális politikai rendszer reformját, a világban uralkodó káosz közepette a stabilitás forrása”, ez utóbbi hivatkozás az Egyesült Államokra.²¹ A 2019. évi fehér könyv ugyancsak arról szól, hogy Kína „vezető szerepet vállal a nyitott világgazdaság létrehozásában, és aktívan közreműködik a globális politikai rendszer reformjában.”²²

A tudományos intézetek és az agytrösztök munkatársai sokkal kevésbé tartózkodók Kína átfogó stratégiája politikai elemeinek tárgyalásakor; úgy vélik, hogy az Egyesült Államok visszahúzódása lehetőséget teremtett. A Központi Pártiskola dékánja a hallgatók számára írt tanulmányában ezt fejtegeti: „A múltban a nyugati országok játszották a fő szerepet, ők határozták meg a globális politikai berendezkedést. Ám manapság az Egyesült Államok, amely a nyugati világ vezető hatalma, elvesztette dinamizmusát, hogy a globális berendezkedést alakítsa, ezért gyakran kiszállt. Ez új helyzet, amelyre egy egész évszázadban sem volt példa.”²³ A *Study Times*-ben egy névtelen szerző tollából megjelent írás szerint „az átmenet a régi rendből

¹⁹ 习近平 (Xi Jinping): 努力开创中国特色大国外交新局面 [Xi Urges Breaking New Ground in Major Country Diplomacy with Chinese Characteristics].

²⁰ 王毅 (Wang Yi): 在2018年国际形势与中国外交研讨会开幕式上的演讲 [Speech at the Opening Ceremony of the 2018 Symposium on the International Situation and China's Diplomacy]. 中华人民共和国外交部 [Foreign Ministry of the People's Republic of China], 2018. december 11. <https://www.fmprc.gov.cn/web/wjbzhd/t1620761.shtml>.

²¹ Uo.

²² 新时代的中国与世界 [China and the World in the New Era].

²³ 刘建飞 (Liu Jianfei): 领导干部如何认识世界百年未有之大变局 [How Do Leading Cadres Recognize the World's Great Changes Unseen in a Century]. 中国党政干部论坛

az újba és a jelenlegi rendszer megropppanása az átmenet ideje alatt fontos lehetőséget kínál Kína számára, hogy hatalmát gyakorolja és kiterjessze a nemzetközi rendszerben.”²⁴ Jang Kuang-pin²⁵ szerint a tét nagy, „a jelenlegi világrend a senki földjére tévedt, és nem tudjuk, merre forduljunk. Aki elsőként kerül ki a senki földjéről, az vezetheti a világot.”²⁶ A legtöbben, mint Csin Can-zsung, úgy vélik, Kína képes az új betöltésére: „Fontos számunkra a globális berendezkedés, Kína erős államirányítási adottságokkal rendelkezik. Részt veszünk a globális politikában, és meglehetősen jobb a problémamegoldó képességünk, mint a Nyugaté.”²⁷ Végül is, „a sok globális kihívással szembesülve, aki jobb válaszokat ad, annak a jövőben erősebb lesz a hangja, és nagyobb népszerűségnek fog örvendeni a világban.”²⁸ Ahogy a két, korábban már idézett CASS-kutató megjegyezte, a népszerűsége, a vezető szerepen és a transznacionális problémák megoldásán túl esély van a rendépítésre: „Ez [a globális berendezkedés] nemcsak a kihívások kezeléséről szól, de arról is, hogy mik lesznek a szabályok és irányok a nemzetközi

[China Party and Government Cadres Tribune], 2019. október 25. https://www.ccps.gov.cn/zt/dxxyldlzt/202004/t20200424_139781.shtml.

²⁴ 李杰 (Li Jie): 深刻理解把握世界‘百年未有之大变局’ [Deeply Understand and Grasp the World’s ‘Big Changes Unseen in a Century’]. 学习时报 [Study Times], 2018. szeptember 3. https://web.archive.org/web/20200624172344/http://www.qstheory.cn/llwx/2018-09/03/c_1123369881.htm.

²⁵ Yang Guanbin. (A Kiadó.)

²⁶ 张蕴岭 (Zhang Yunling) et al.: 如何认识和理解百年大变局 [How to Recognize and Understand the Century’s Great Changes]. 亚太安全与海洋研究 [Asia-Pacific Security and Maritime Research], no. 2, 2019. <http://www.charhar.org.cn/newsinfo.aspx?newsid=14706>.

²⁷ 金灿荣 (Jin Canrong): 观天下讲坛|金灿荣: 未来10年的世界大变局 [Looking at the World Forum, Jin Canrong: Great Changes in the World in the Next Ten Years]. 观察 [Guancha], 2017. augusztus 1. https://www.guancha.cn/JinCanRong/2017_08_01_420867_s.shtml.

²⁸ 金灿荣 (Jin Canrong): 百年未有之大变局与中国担当 [Great Changes Unseen in a Century and China’s Responsibility]. 解放军报 [Liberation Army Daily], 2019. december 11. http://www.mod.gov.cn/jmsd/2019-12/11/content_4856573.htm.

rend és rendszer számára, továbbá szól a hosszú távú intézményi berendezkedésről, a státuszról és a szerepekről a rendszerben.” A rendépítés lényegi koncepciója is világos Kína számára: „A cél a közös jövőt építő országok közösségének létrehozása; ennek részeként Kína közjavakat nyújt, hogy magát nagyhatalomként építhesse fel.” Mindez „fontos alapokat biztosít Kína számára a stratégiai lehetőségek időszakában.”²⁹ A legitimáció ad támaszt a célok számára. Egy CASS-kutató az állam által megrendelt tanulmányában ezt írja: „Végso soron egy nagyhatalom felemelkedése kulturális jelenség. A nemzetközi közösségnek el kell fogadnia, a nemzetközi rendszernek kellő környezetet kell biztosítania a számára, a nemzetközi normáknak pedig az elismerést kell biztosítaniuk.”³⁰

Kína elköteleződése a globális politikai rend alakítása és az emberiség javára közös jövőt építő országok közösségének építése iránt számos kezdeményezésben öltött testet. Ezek célja együttesen, hogy Kína számos területen letegye a hegemonikus rend alapjait, mint a kényszerítés, egyetértés, legitimáció. Ilyen területek például 1. az ENSZ, 2. a globális regionális szervezetek, 3. az új koalíciók és 4. bizonyos államigazgatási eljárások exportja.

Először is „a vezető szerep a globális politikai rendszer reformjában” az ENSZ-et jelenti, ahogy azt a 2019. évi fehér könyv egyértelművé teszi: „Az ENSZ áll a globális politikai rendszer középpontjában.”³¹ A befolyás az ENSZ-en belül lehetővé teszi Kína számára, hogy bizonyos kényszerítő, konszenzuális és legitimációs nyomásgyakorlási képességeket alkalmazzon, ennek célja a liberális értékek mint általánosan elfogadott normák lecserélése, másfelől a kínai elvek és programok előtérbe helyezése, legitimálása és

²⁹ 王俊生 (Wang Junsheng) – 秦升 (Qin Sheng): 从‘百年未有之大变局’中把握机遇 [Seize the Opportunity from the ‘Great Changes Unseen in a Century’].

³⁰ 任晶晶 (Ren Jingjing): 在‘百年未有之大变局’中奋力实现中华民族伟大复兴 [Strive to Realize the Great Rejuvenation of the Chinese Nation in the ‘Great Changes Unseen in a Century’]. 东北亚学刊 [Journal of Northeast Asia Studies], 2019.

³¹ 新时代的中国与世界 [China and the World in the New Era].

globálissá tétele.³² A kínai kormányzati dokumentumok azzal hengegnek, hogy Peking elvei „a közös jövőt építők globális közösségéről, továbbá az Övezet és Út Kezdeményezés számos ENSZ-határozatban szerepelnek, széles körben elismerésnek örvendenek, és meleg fogadtatásban részesültek a nemzetközi közösség részéről”.³³ Peking igyekszik növelni a befolyását az ENSZ-ben, és ennek érdekében – kihasználva az Egyesült Államok figyelmetlenségét – szorgalmasan dolgozott, hogy az embereit felső vezetői pozícióba juttassa az ENSZ szakosított szervezeteiben; a tizenöt szervezetből négyben ez sikerült is, ami több, mint bármely más ország esetében; ezek az ENSZ Iparfejlesztési Szervezete (UNIDO), a Nemzetközi Polgári Repülési Szervezete (ICAO), a Nemzetközi Telekommunikációs Unió, a Nemzetközi Távközlési Unió (ITU) és az Élelmészeti és Mezőgazdasági Szervezet (FAO). Korábban Kína vezette a WHO-t és az Interpol-t is, jelenleg pedig az ENSZ Gazdasági és Társadalmi Ügyek Osztályát (DESA) vezeti. És csaknem sikerült megszereznie a Szellemi Tulajdonjogok Világszervezete (WIPO) vezetői posztját is 2020-ban. A FAO-választáskor például Kína azzal fenyegette Argentínát, Brazíliát és Uruguayt, hogy korlátozza az ezekből az országokból származó importját. Másfelől elengedte Kamerun adósságát, hogy cserébe az ne állítson jelöltet.³⁴ 2016 óta Kína nagyon sokat tett annak érdekében, hogy programjait és elveit megjelenítse az ENSZ architektúrájában. Az ENSZ felső vezetése többször is elismeréssel nyilatkozott az Övezet és Út (BRI) programról, amelyet felvett a Fenntartható Fejlesztési Célok elnevezésű, igen fontosnak mondható tervébe, a BRI és a közös jövőt építő országok közössége mint koncepció megjelent számos ENSZ-hatá-

rozatban, illetve számos ENSZ-szervezet – az UNICEF, az UNESCO, az UNHCR és a DESA – biztosította támogatásáról, juttatott forrásokat vagy folytat együttműködést ezekkel a programokkal.³⁵ Más esetekben Kína élve a befolyásával az ICAO-ban és a WHO-ban elérte Tajvan oldalvonalra szorítását. Ugyancsak sikerült elérnie, hogy Peking emberjogi teljesítményével kritikus egyes civil szervezeteket kitiltsanak, a saját, „állami” civil szervezeteit viszont, amelyek Peking útmutatásait követik a legfontosabb kérdésekben, helyzetbe hozzák. Magas rangú tisztviselői, mint például Vu Hung-po,³⁶ a DESA korábbi igazgatója egyáltalán nem rejtik véka alá, hogy a nemzeti kötelezettségeiket a nemzetközies fölé helyezik. Az említett kínai tisztviselő például büszkén kijelentette: „Kínai nemzetiségű nemzetközi tisztviselőként hajlíthatatlan vagyok olyan kérdésekben, amelyek Kína nemzeti szuverenitását vagy biztonsági érdekeit érintik, és határozottan védelmezem országom érdekeit.”³⁷ Azzal büszkélkedett, hogy egy ízben az ENSZ biztonsági embereivel távolíttatott el egy uigur aktivistát mondván, nem egy „engedélyezett” civil szervezet tagja, és szerepelt az Interpol „vörös listáján”, amely magának Pekingnek a műve volt. Ez hasznos példa arra, hogy Peking miként igyekszik megtisztítani a liberális normáktól az ENSZ architektúráját.

Másodszor, az ENSZ rendszerén kívül és függetlenül a regionális tévénységétől Ázsiában Kína együttműködési fórumok hálózatát hozta létre szinte a világ összes régiójában. A legfontosabb ezek közül a Kína–Afrika Együttműködési Fórum (FOCAC), a Kína–Arab országok Együttműködési Fórum (CAFCF), a Kína–Közép- és Kelet-európai Országok (CEEC vagy 17 + 1), valamint a Kína–Latin-amerikai Államok Közössége (China-

³² Kristine Lee – Alexander Sullivan: *People's Republic of the United Nations: China's Emerging Revisionism in International Organizations*. Center for a New American Security, Washington, 2019. május.

³³ 新时代的中国与世界 [China and the World in the New Era].

³⁴ Courtney Fung – Shing-Hon Lam: *China Already Leads 4 of the 15 U.N. Specialized Agencies – and Is Aiming for a 5th*. *Washington Post*, 2020. március 3. <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/03/03/china-already-leads-4-15-un-specialize-dagencies-is-aiming-5th/>.

³⁵ Uo.

³⁶ Wu Hongbo. (A Kiadó.)

³⁷ Lásd a 24. perctől: „Lectures” Former UN Deputy Secretary-General Wu Hongbo: *Excellent Diplomats Must Have Strong Patriotism and Enterprising Spirit 2018-12-22* | CCTV „Lectures” Official Channel [《开讲啦》前联合国副秘书长吴红波: 优秀的外交官要有强烈的爱国心和进取精神20181222 | CCTV《开讲啦》官方频道] (CCTV, 2018). <https://www.youtube.com/watch?v=pmrI2n6d6VU&t=24m56s>.

CELAC). Ezek a szervezetek 125 országra terjednek ki és a kapcsolatokat kétoldalú rendben szervezik a sokféle szereplő között.³⁸ Bár ezek létrehozására még akkor került sor, mielőtt megtörtént volna a fordulat Kína stratégiájában a globálisabb irányba, minden bizonnyal nagyobb szerephez jutnak Kína globális rendépítési tevékenységében, és az utóbbi időben valóban nagyobb figyelem övezi ezeket; 2016 óta több a találkozó, nagyobb az aktivitás, történtek lépések az intézményesítés irányába.³⁹ Ami a konszenzusos aspektusokat illeti, Kína ezeket a platformokat regionális együttműködésre és „közjavak” nyújtására használja; ezek részeként több tízmilliárdos fejlesztési hitelek, segélyek, infrastrukturális beruházások vagy Covid-támogatás kerülnek meghirdetésre. E fórumok mindegyikének van „akcióterve” vagy „fejlesztési terve”, amelyek meghatározzák a kereteket Kína jó szándékot tükröző interakciói számára a régióval. Ugyancsak mindegyik ilyennek vannak „alfórumai” agytrösztök, fiatal politikai vezetők, politikai pártok, parlamentek, a média, az üzleti körök, a kultúra és a tudomány, a környezetvédelem és más területek számára, amelyek nem csupán kapcsolatépítésre alkalmasak (különösen a média és a technológia terén), de a kínai gyakorlatok, szten-derdek és képzés, illetve más kormányzati irányelvek megosztására is. És végül, ami a legitimitációt illeti, ezek a szervezetek alkalmasak a liberális normák megkérdőjelezésére és a támogatás létrehozására a kínai preferenciák számára; a legtöbb állásfoglalásokat ad ki, amelyek sikra szállnak a rendszerek globális sokszínűsége mellett, támogatják az előrelépést a multipolaritás felé, elvetik a „beavatkozásokat” az emberjogi kérdések terén, és bírálják az Egyesült Államok politikáját, másfelől számos kérdés tekintetében támogatják Kína álláspontját, legyen szó Tajvanról, Tibetről vagy Hongkongról.⁴⁰

³⁸ Nicola Contessi: Experiments in Soft Balancing: China-Led Multilateralism in Africa and the Arab World. *Caucasian Review of International Affairs*, 3, no. 4, 2009, 404–434.

³⁹ Jakub Jakóbowski: Chinese-Led Regional Multilateralism in Central and Eastern Europe, Africa and Latin America: 16 + 1, FOCAC, and CCF. *Journal of Contemporary China*, 27, no. 113, 2018. április 11., 659–673.

⁴⁰ Például lásd Joint Declaration of China–Latin America and the Caribbean Countries Leaders’ Meeting in Brasília. China–Latin America and the Caribbean Coun-

Például 2020-ban került sor a FOCAC speciális ülésére a Covid-19-cel kapcsolatban, amely állásfoglalást adott ki; ebben a résztvevők támogatásukról biztosították az afrikai államokat, amelyek „saját feltételeik között haladnak a fejlődés útján”, és „támogatják Kína erőfeszítéseit, hogy a törvényekkel összhangban örködjön Hongkong nemzetbiztonsága felett”.⁴¹

Harmadszor, az elmúlt években Kína koalíciókat hozott létre hasonló gondolkodású országokból, hogy támogassák belföldi autoriter lépéseit; ezek a jövőben konkrét feladatokat is vállalhatnak, és nagyobb aktivitást tanúsíthatnak. Például 2019–2020-ban a liberális demokráciák elérték, hogy több mint húsz ország három különböző nyilatkozatban bírálja Kína politikáját Hszincsiang tartományban, majd Hongkongban. Válaszul Kína ötven országot toborozott össze, amelyek három különböző állásfoglalásban fejezték ki elismerésüket „Kína nagyszerű teljesítményéért emberjogi téren” és szálltak szembe határozottan bizonyos országok törekvéseivel, hogy „politikai ügyet fabrikáljanak emberjogi kérdésekből”.⁴² E három eset

ries, Brasília, 2014. július 17. http://www.itamaraty.gov.br/images/ed_integracao/docs_CELAC/DECLCHALC.2014ENG.pdf; Declaration of Action on China–Arab States Cooperation under the Belt and Road Initiative. China–Arab States Cooperation, Peking, 2018. július 10. <http://www.chinaarabcf.org/chn/lthyjwx/bzjhywj/dbjbzjhy/P020180726404036530409.pdf>; Beijing Declaration of the First Ministerial Meeting of the CELAC–China Forum. China–CELAC Forum, Peking, 2015. január 23. http://www.chinacelacforum.org/eng/zywj_3/t1230938.htm.

⁴¹ Joint Statement of the Extraordinary China–Africa Summit on Solidarity Against COVID-19. Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 2020. június 17. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1789596.shtml.

⁴² A Kínát az emberi jogokkal kapcsolatban bíráló és támogató aláírókat tartalmazó különféle leveleket lásd Nick Cumming-Bruce: China Rebuked by 22 Nations Over Xinjiang Repression. *New York Times*, 2019. július 10. <https://www.nytimes.com/2019/07/10/world/asia/china-xinjiang-rights.html>; Catherine Putz: Which Countries Are for or against China’s Xinjiang Policies? *The Diplomat*, 2019. július 15. <https://thediplomat.com/2019/07/whichcountries-are-for-or-against-chinas-xinjiang-policies/>; Roie Yellinek – Elizabeth Chen: The ‘22 vs. 50’ Diplomatic Split between the West and China over Xinjiang and Human Rights. *China Brief*, 19, no. 22, 2019. december 31. <https://jamestown.org/program/the-22-vs-50-diplomatic-split-between->

mindegyikében a levelek aláíróinak az összehasonlítása jellemző földrajzi és ideológiai különbségeket tár fel; az egyik oldalon a BRI-aláírók és Kína kereskedelmi partnerei, míg a másik csoport többségét a liberális demokráciák és az európai országok adják. Ahogy a *Zsenmin Zsipaó* megfogalmazta, ötven ország támogatta Kínát; és csak húsz bírálta, ami egyértelművé teszi, hogy Washington a „nemzetközi közösség rossz oldalán áll”.⁴³ Ezek a laza koalíciók a jövőben más normatív kérdések kapcsán is összeállhatnak.

És végül a Brexit, Trump és a Covid-19 hármasság nyomán Kína fokozódó lelkesedéssel reklámozza a saját modelljét és értékeit – ez defenzív értelemben az ellenállást jelenti a nyugati liberalizmussal szemben, offenzív értelemben pedig a hegemonia normatív alapjainak lerakását. A „Kínamegoldás” kifejezés említése, amely elsőként 2013-ban jelent meg a magas szintű beszédekben, a Brexit és Trump megválasztása óta tizennégy-szeresére nőtt az újságokban és folyóiratokban; 2015-ben mindössze 337 írás említette, 2017-ben 4845.⁴⁴ Hszi a 19. pártkongresszuson elmondott beszédében egészen odáig ment, hogy kijelentette: „Kína új lehetőséget biztosít azon országok és nemzetek számára, amelyek úgy akarják meggyorsítani a fejlődésüket, hogy eközben megőrzik a függetlenségüket.” Ezt aztán a 2019. évi fehér könyv megismételte, sőt *öt alkalommal* tett említést arról, hogy Pekingnek meg kell osztania a „kínai bölcsességet és erőt” a világgal.⁴⁵ Ugyanebben a dokumentumban arról is szó van, hogy „egyes

the-west-and-china-over-xinjiang-and-human-rights/; Ambassadors from 37 Countries Issue Joint Letter to Support China on Its Human Rights Achievements. *Xinhua*, 2019. július 13. http://www.xinhuanet.com/english/2019-07/13/c_138222183.htm.

⁴³ 绝大多数国家坚决反对美国等国借涉疆问题干涉中国内政 [The Overwhelming Majority of Countries Resolutely Oppose the United States and Other Countries Interfering in China's Internal Affairs with Xinjiang-Related Issues]. *人民日报* [*People's Daily*], 2019. október 31. <http://world.people.com.cn/n1/2019/1031/c1002-31429458.html>.

⁴⁴ Adat a CNKI-ből.

⁴⁵ 习近平 (Xi Jinping): 决胜全面建成小康社会 夺取新时代中国特色社会主义伟大胜利 [Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New

nyugati országok komoly gondokkal küzdenek az államigazgatás terén”, küzdeniük kell a populizmussal, illetve „más országok vakon másolták a nyugati modellt, vagy rákényszerültek arra, hogy elfogadják”, és hogy ezek az országok „gyakran társadalmi zavargásoktól, gazdasági válságoktól, kormányzási bénultságtól, sőt végeláthatatlan polgárháborúktól szenvednek”.⁴⁶ Más források, mint a *Zsenmin Zsipaó*-ban *Nyilatkozat* címmel megjelent hivatalos kommentár, szembeállították a „Kína-szabályt” a Nyugat által létrehozott „globális káosszal”, természetesen az összehasonlításból az előző jön ki kedvezően.⁴⁷ Az elméleti kommentárok még ennél is messzebb mennek. Egy CASS-kutató szerint „bármely magát okkal nagyhatalomnak tekintő ország nagy hatással volt az emberiség fejlődésére”, Nagy-Britannia, a Szovjetunió és az Egyesült Államok mind megosztották a modelljüket, és most eljött az idő, hogy Kína is megoszthasson valamit.⁴⁸ Mások szerint a Nyugatnak tanulmányoznia kellene Kínát. „A pandémia alaposan megtépázta az amerikaiak felsőbbrendűségi érzését, kultúráját és rendszerét, amely a felvilágosodás óta működött”, fogalmaz meg egy tipikus gondolatot Nie Ven-csüan, a Külügyi Egyetem tanára. „A lelkük mélyén az amerikaiaknak szembe kell nézniük a realitással, hogy a szabadság világítótornyának van mit tanulnia a kommunista Kína autoriter rendszerétől”.⁴⁹ Az elmúlt négy évben sok más ehhez hasonló gondolatmenet látott napvilágot, sőt egyesek odáig mentek, hogy Kína „fejlődési koncepciója” inkább exportképes, mint

Era]. 19th Party Congress Political Report, Peking, 2017. október 18.; 新时代的中国与世界 [China and the World in the New Era].

⁴⁶ 新时代的中国与世界 [China and the World in the New Era].

⁴⁷ 宣言 [Declaration]: 紧紧抓住大有可为的历史机遇期 [Seize the Promising Period of Historical Opportunity]. *人民日报* [*People's Daily*], 2018. január 15. <http://opinion.people.com.cn/n1/2018/0115/c1003-29763759.html>.

⁴⁸ 任晶晶 (Ren Jingjing): 在‘百年未有之大变局’中奋力实现中华民族伟大复兴 [Strive to Realize the Great Rejuvenation of the Chinese Nation in the 'Great Changes Unseen in a Century'].

⁴⁹ Nie Wenjuan: US vs. China: Which System Is Superior? *China-US Focus*, 2020. április 29. <https://www.chinausfocus.com/society-culture/us-vs-china-which-system-is-superior>.

a nyugati liberalizmus, és alkalmasabb „a szélsőségeség, a terrorizmus és a populizmus” kezelésére.⁵⁰

Vajon hogyan nézhet ez ki a gyakorlatban? Ahogy az Egyesült Államok sem exportálja konkrét intézményeit, inkább a széles értelemben vett liberális elveit, Kína sem exportálja a „szocializmust kínai sajátosságokkal”, inkább az ugyancsak széles értelemben vett illiberális és a technológia által támogatott megoldásait a 21. századi kihívásokra, amelyekkel a kormányzatok szembesülnek. Ilyenek az információmenedzsment, a terrorizmus, a bűnüldözés és a járványkezelés – csupa olyan probléma, amelyre a kínai elméleti szakemberek szerint a Nyugat a maga diszfunkciói és a liberális értékek „abszolutizálása” okán nem tud megfelelő válaszokat adni.⁵¹ E kihívások kezelésére Kína megfigyelést és cenzúrát támogató berendezéseket exportál, átad sztenderdeket, oktatási és államigazgatási mechanizmusokat, telekommunikációs támogatást és konzultációt biztosít szabályozási kérdések terén, továbbá médiatréningeket. Például kínai vállalatok aktívan segítettek az ugandai és a zambiai kormányt az ellenzéki személyekkel kapcsolatos lejárató információk összegyűjtésében, segítettek az ecuadori kormánynak egy átfogó megfigyelési rendszer felépítésében, és olyan mértékben beépültek az etióp telekommunikációs hálózatba, hogy a civil szervezetek munkatársai úgy gondolják, öncenzúrát kell alkalmazniuk; hogy elkerüljék a megfigyelést és a letartóztatást.⁵² Ezeket a tevékenységeket ázsiai, afrikai

⁵⁰ Ez a vélemény több írásban is megtalálható, többek között: 张蕴岭 (Zhang Yunling) et al.: 如何认识和理解百年大变局 [How to Recognize and Understand the Century's Great Changes]. Lásd még 任晶晶 (Ren Jingjing): 在‘百年未有之大变局’中奋力实现中华民族伟大复兴 [Strive to Realize the Great Rejuvenation of the Chinese Nation in the ‘Great Changes Unseen in a Century’]; 张蕴岭 (Zhang Yunling): 张蕴岭: 对‘百年之大变局’的分析与思考 [Zhang Yunling: Analysis and Thinking on the ‘Great Changes Not Seen in a Century’]. 求是网 [Qishi Online], 2019. október 8. http://www.qstheory.cn/international/2019-10/08/c_1125078720.htm.

⁵¹ 袁鹏 (Yuan Peng): 新冠疫情与百年变局 [The Coronavirus Pandemic and the Great Changes Unseen in a Century].

⁵² Charles Rollet: Ecuador's All-Seeing Eye Is Made in China. *Foreign Policy*, 2018. augusztus 9. <https://foreignpolicy.com/2018/08/09/ecuadors-all-seeing-eye-is->

és latin-amerikai országok tucatjaiban végzik, meghonosítva ezzel az illiberális kormányzati normákat ezekben az országokban: Peking azt állítja, hogy mindössze választ ad a kérdésre, hogy a technológia és a kormányzati munka milyen interakcióban van egymással, ami összhangban van a saját illiberális rendszereivel, miközben a Nyugat néma marad e kulcsfontosságú 21. századi kérdés vonatkozásában. És bár a kínai modell még nem állt össze koherens ideológiává, ha a Nyugat demokratikus koalíciókat szervez a globális rendszer szubstruktúrájának az ellenőrzésére (technológia, kereskedelem, finanszírozás), Kína indítva érezheti magát, hogy a saját rendszereit exportálja, beavatkozzon ideológiai megfontolások alapján, és a saját koalícióit építse, amivel élezi az ideológiai versenyt. Az ideológia évszázadok óta áthatja a nagyhatalmi politikát, gondoljunk a katolikus és protestáns országokra, a republikánus kormányokra és a monarchiákra, a kommunista és a kapitalista államokra, valamint természetesen a demokratikus és autoriter országokra.

GAZDASÁGI UTAK-MÓDOK, TECHNOLÓGIA ÉS FINANSZÍROZÁS

Ami a gazdasági eszközöket illeti, Peking manapság a technológiának elsőrendű jelentőséget tulajdonít az amerikai rend leváltásával kapcsolatos ambícióiban. A nagy változások, amelyeket egy egész évszázad sem látott koncepció kulcseleme a vélekedés, hogy a világ a technológiai innováció új hullámát éli át, amelyet néha *negyedik ipari forradalomnak* is neveznek, amely lehetőséget biztosít Kína számára, hogy maga mögött hagyja a Nyugatot. Ezt a

made-in-china/; Josh Chin: Huawei Technicians Helped African Governments Spy on Political Opponents. *Wall Street Journal*, 2019. augusztus 15. <https://www.wsj.com/articles/huaweitechnicians-helped-african-governments-spy-on-political-opponents-11565793017>; Nick Bailey: East African States Adopt China's Playbook on Internet Censorship. *Freedom House*, 2017. október 24. <https://freedomhouse.org/article/east-african-states-adopt-chinas-playbook-internet-censorship>.

kifejezést, amely eredetileg a 2015. évi Világgaazdasági Fórumon hangzott el, és amelyet Peking átvett, általában a technológiák széles körével hozzák összefüggésbe: mesterséges intelligencia (MI), kvantum-számítástechnika, okosgyártás, biotechnológia és még a nemzeti digitális valuták is egyebek között. Peking szerint a technológia találkozása az ellátási láncokkal, a kereskedelmi struktúrákkal, a pénzügyi erővel és az információáramlással képes a rendalkotásra együtt a hagyományos gazdasági eszközökkel, amelyek Kína átfogó stratégiájának korábbi szakaszaiban játszottak fontosabb szerepet. Ezen oknál fogva a gazdasági eszközök – kiváltképp a technológia – egyre inkább a globális rendért folyó amerikai–kínai vetélkedés középpontjába kerülnek.

A legtöbb hivatkozás a *nagy változásokra, amelyeket egy egész évszázad sem látott* felidéli a tényt, hogy a technológiai átalakulások időről időre átformálták a történelmet. Ahogy Hszi Csin-ping fogalmazott 2018-as beszédében, „az első ipari forradalom gépesítésétől a 18. században a második ipari forradalom villamosításáig a 19. században és az informatika megjelenésig a harmadik ipari forradalom idején a 20. században – a romboló technológiai innováció mindegyik fordulója átalakította a világot”.⁵³ Kína most a negyedik ipari forradalom küszöbén áll, és a következő évtizedben módja lesz arra, hogy magához ragadja a vezető szerepet ezen a téren. „A következő évtized kulcsfontosságú lesz a világgaazdaság számára – állítja Hszi –, a technológiai forradalom és az ipari változások újabb fordulója, mint a mesterséges intelligencia, a *big data*, a kvantuminformatika és a biotechnológia egyre gyorsuló ütemben bontakozik ki és hoz eget rengető változásokat, miközben megnyitja a lehetőséget a gyorsítás előtt, így Kína kikerülve a meglévő rendszereket leghagyhatja a versenytársakat.”⁵⁴

⁵³ A *Qiushi* által közzétett kulcsfontosságú kivonatokat Hszi negyedik ipari forradalommal kapcsolatos megjegyzéseiből lásd 第四次工业革命什么样? 习近平这样描绘蓝图! [What Is the Fourth Industrial Revolution?: Xi Jinping Described Its Blueprint Like This]. 求是网 [Qiushi Online], 2018. július 27. http://www.qstheory.cn/zhuanqu/2018-07/27/c_1123186013.htm.

⁵⁴ 习近平 (Xi Jinping): 习近平: 顺应时代潮流 实现共同发展 [Xi Jinping: Follow the Trend of the Times to Achieve Common Development]. Speech at the BRICS Business

A technológiai vezető szerep lehetővé tenné Kína számára, hogy kiaknázza a nagy változásokban rejlő potenciált. A legtöbb kínai kommentátor arra hívja fel a figyelmet, hogy az utolsó három forradalom eredményeként egyes országok „divergáltak”, és ezzel geopolitikai vezetők lettek, míg más országok lemaradtak. Peking nem vett részt ezekben a forradalmakban, de most itt a lehetőség, hogy meglovgolja a negyediket, és globális vezető szerepre tegyen szert. Két CASS-kutató egy tipikusnak mondható bevezetésben egyértelművé teszi ezt a gondolatmenetet: „Kína nem vett részt a gőzgép- és gépesítési forradalomban, amely a 18. században indult el, a 19. században sem vett részt a hajtóerő- és szállítási forradalomban, de részlegesen részt vett a 20. századi villamossági és információs forradalomban.” De ez most megváltozik, állítják, mert „a jelenleg kibontakozó mesterséges intelligencia, a dolgok internetje, az energiainternet és a biotechnológia forradalmában Kína a kanyarban előz”.⁵⁵ Ennek a látszólag érthetetlen kifejezésnek – kanyarban előzni – a gyökereit a 2009 utáni viták némelyikében lehet fellelni, amelyek az amerikai erővel kapcsolatban folytak a globális pénzügyi válságot követően; olyasmire utal, amikor a futóversenyen az élen álló a kanyarban lelassul vagy hibát követ el, a versenytárs pedig pályát váltva megelőzi, azaz új, innovatív módszerrel győzi le riválisát.

A kínai átfogó stratégiával foglalkozó kínai diskurzusok a „nagy változások” kontextusában gyakran hangsúlyozzák a hatalmi átmenetnek ezt a technológiai és anyagi felfogását. Például a *Study Times* honlapján jelent meg egy tipikusnak mondható és mértékadó kommentár két hónappal Hszi 2018-as beszéde után, amely a negyedik ipari forradalommal foglalkozott. A kommentár világosan fogalmaz ezeknek a technológiai változásoknak a geopolitikai tétje tekintetében: „A nagy változások mozgatóereje a termel-

Forum, Johannesburg, 2018. július 25. <http://cpc.people.com.cn/n1/2018/0726/c64094-30170246.html>.

⁵⁵ 王俊生 (Wang Junsheng) – 秦升 (Qin Sheng): 从‘百年未有之大变局’中把握机遇 [Seize the Opportunity from the ‘Great Changes Unseen in a Century’].

kenység meghatározó szerepe.⁵⁶ Nagy-Britannia élt az első ipari forradalom kínálta lehetőségekkel, amit a szén és gőzre alapozó technológia jelentett, és létrehozta a birodalmát, amely fölött soha nem megy le a nap.⁵⁷ Majd „az Egyesült Államok átvette a termelékenység adta vezető szerepet Nagy-Britanniától”, mert élen járt a villamosításra alapozó második ipari forradalomban, és így lett a világ egyes számú ipari hatalma, amellyel megalapozta globális hegemoniáját.⁵⁸ Majd a harmadik ipari forradalom az Egyesült Államokban indult el; és a digitális forradalom biztosította előnyöket kihasználva az Egyesült Államok egyre erősebb lett, és kiterjesztette globális hegemoniáját.⁵⁹ A negyedik ipari forradalom most lehetőséget kínál arra, hogy behozzuk az elvesztegetett időt. A kínai vezetők évtizedeken keresztül használták az *utolérni és elhagyni* kifejezést saját technológiai ambícióik leírására, ahol is a mércét az Egyesült Államok és a Nyugat jelentette.⁶⁰ Most azonban Peking úgy látja, hogy az *elhagyni* kifejezés nem szónoki fordulat, hanem nagyon is elérhető cél. A 2019. évi kínai fehér könyv szerint „Kína utoléri és elhagyja [versenytársait]”.⁶¹

A *Study Times* honlapján megjelent kommentár szerint a kulcs a vezetőszerephez az ipari forradalom ezen új hullámaiban az ország „intézményi előnye”. „Nagy-Britannia leváltotta a spanyol hegemoniát, mert a kapitalista rendszer sokkal hatékonyabb volt, mint a feudális, amely röghöz kötötte a földművelőket. A nagy változásokat száz évvel ezelőtt az indította el, hogy az Egyesült Államokban alkalmasabb, demokratikus köztársasági rendszer jött létre, amely modern piaci viszonyokat és sztenderdizált ipari termelési rendszereket [azaz futószalagokat] teremtett, amelyek nagyban különböztek

⁵⁶ 李杰 (Li Jie): 深刻理解把握世界“百年未有之大变局” [Deeply Understand and Grasp the World's 'Big Changes Unseen in a Century'].

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Julian Baird Gewirtz: China's Long March to Technological Supremacy. *Foreign Affairs*, 2019. augusztus 7. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2019-08-27/chinas-long-march-technological-supremacy>.

⁶¹ 新时代的中国与世界 [China and the World in the New Era].

a brit eljárásoktól.”⁶² Ám mostanra az amerikai rendszernek kihívásokkal kell szembenéznie. „A kormányzási nehézségek együttes hatása a Nyugaton belül és kívül egyre nyilvánvalóbbá válnak. Az évszázados neoliberális fejlődési modell és a Nyugatra épülő nemzetközi hierarchikus rend fokozatosan leromlott.”⁶³ Ezzel összehasonlítva a kínai rendszer jobb helyzetben van: „A nagy változások időszakában kibontakozóban vannak az ellentmondások a nyugati táboron belül, illetve a különböző politikai erők között az egyes nagy országokon belül, és bizonyos társadalmi trendek is kibontakozóban vannak. Erős a kontraszt a Kínában uralkodó rend és a világban uralkodó káosz között, és a tudományos-technológiai forradalom és ipari átalakulások újabb szakaszában felerősödnek Kína intézményi előnyei, így a kanyarban előzhet.”⁶⁴ Kínának tehát lehetősége van arra, hogy kövesse Nagy-Britannia és az Egyesült Államok példáját, kihasználja az új ipari forradalom kínálta előnyöket, és a világ vezető hatalma legyen.

A nemzetközi kérdésekkel foglalkozó legtöbb kínai elméleti szakember és szakértő osztja ezeket a gondolatokat; szerintük a technológia és a hatalom közötti kapcsolatot kell keresni a nagy változásokban, amelyeket egy egész évszázad sem látott. Ahogy Csin Can-zsung kifejti, „a következő évtizedben a megkezdődik a verseny a negyedik ipari forradalomért Kína és az Egyesült Államok között.”⁶⁵ Szerinte ez alapvető fontosságú fejlemény: „Nagy horderejű változásról van szó, amelyre ötszáz éve nem volt példa. Az elmúlt ötszáz évben az ipari forradalom a Nyugatra korlátozódott, ez alkalommal az ipari forradalomban a Nyugat és a Kelet egyaránt részt vesz.

⁶² 李杰 (Li Jie): 深刻理解把握世界“百年未有之大变局” [Deeply Understand and Grasp the World's 'Big Changes Unseen in a Century'].

⁶³ Uo.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ 金灿荣 (Jin Canrong): 金灿荣: 第四次工业革命主要是中美之间的竞争, 且中国胜算更大 [Jin Canrong: The Fourth Industrial Revolution Is Mainly a Competition between China and the United States, and China Has a Greater Chance of Winning]. 观察 [Guancha], 2019. július 29. https://www.guancha.cn/JinCanRong/2019_07_29_511347_s.shtml.

Ez nagy lehetőség Kína és nagy kihívás az Egyesült Államok számára.⁶⁶ Mások is egyetértenek ezzel a nézőponttal. A technológia valójában geopolitika, érvel Csü Feng, a Nankingi Egyetem ismert tanára: „A tudományos-technológiai képesség mostanra egy ország erejének fontos mutatója lett, egyszersmind a legfontosabb csatater is, amelyen a nagyhatalmak közötti verseny folyik.”⁶⁷ Csang Jü-jen szerint Kína techipara feszültség forrása lett. A hatalmi politizálás főképpen arról szól, hogy az illető évszázadban a nagyhatalmak minden eszközzel igyekeztek legyőzni vetélytársaikat, még ha ezzel a saját érdekeiket sértették is. A világban zajló változások alapvető oka lényegében egy dologra redukálható: Kína gyors belépése a high-tech iparba.⁶⁸ Jang Hszüe-tung szerint kétpólusú világ van kialakulóban, amelyben a verseny a technológia terén zajlik. „A bipoláris amerikai–kínai stratégiai verseny a technológiai innovációval kapcsolatos versenyelőnyökről szól. A leválás a technológia terén az egyetlen stratégia, hogy technológiai előnyre tegyünk szert.”⁶⁹ Jüan Peng szerint a konfliktus „a high-tech terén egyre inkább a nemzetközi politika legfontosabb konfliktusává válik.”⁷⁰

Kína stratégiája a nagyszabású, államilag támogatott törekvés, hogy vezető szerepre tegyen szert ezeken a területeken, és ezt arra használhassa, hogy lemorzsolja a különböző területeken fennálló amerikai előnyt.

Először is, Kína kölcsönvett egy oldalt az amerikai történelemből, amennyiben a kínai állam óriási beruházásokat hajtott végre az alap kutatások terén, amit a piac egyébként mellőz. A National Science Foundation becs-

⁶⁶ 张蕴岭 (Zhang Yunling) et al.: 如何认识和理解百年大变局 [How to Recognize and Understand the Century's Great Changes].

⁶⁷ 朱锋 (Zhu Feng): 近期学界关于‘百年未有之大变局’研究综述 [A Summary of Recent Academic Research on 'Great Changes Unseen in a Century'], 人民论坛—学术前沿 [People's Forum – Academic Frontier], no. 4, 2019.

⁶⁸ 张宇燕 (Zhang Yuyan): 理解百年未有之大变局 [Understanding the Great Changes Unseen in a Century], 国际经济评论 [International Economic Review], 2019. szeptember 18. http://www.qstheory.cn/llwx/2019-09/18/c_1125010363.htm.

⁶⁹ 袁鹏 (Yuan Peng): 新冠疫情与百年变局 [The Coronavirus Pandemic and the Great Changes Unseen in a Century].

⁷⁰ Uo.

lése szerint Kína K+F-költségvetése nagyjából megegyezik az amerikaival, jöllehet a kínai gazdaság kisebb, mint az amerikai.⁷¹ A negyedik ipari forradalom szempontjából lényeges technológiákba viszont Kína alighanem többet fektet. Például legalább tízszer annyit költ kvantum-számítástechnikára, mint az Egyesült Államok.⁷² Hasonlóképpen, ami a mesterséges intelligenciát illeti, Kína legalább annyit költ, mint az Egyesült Államok, de akár többet is a Georgetown Egyetem Center for Security and Emerging Technologies becslése szerint.⁷³

Másodszor, Kína úgy gondolja, hogy az intézményei alkalmasabbak az állam, a társadalom és a piac mozgósítására olyan iparpolitika végrehajtása érdekében, amely támogatja az ország technológiai ambícióinak a bevalótását, kiváltképp ha a polarizált és rövid távra optimalizáló amerikai politikai rendszerrel hasonlítjuk össze.⁷⁴ Peking konkrét iparpolitikai irányokat azonosított be, amelyek révén Kína vezető szerepre tehet szert a negyedik ipari forradalomban. Csaknem száz tudományos-technikai terv került elfogadásra több mint ezer milliárd dolláros költségvetéssel.⁷⁵ Az egyik ezek közül a Made in China 2025 program, amely tíz high-tech ágazatra koncentrál,

⁷¹ Khan Beethika – Carol Robbins – Abigail Okrent: The State of U.S. Science and Engineering 2020. National Science Foundation, 2020. <https://ncses.nsf.gov/pubs/nsb20201/global-r-d>.

⁷² Arthur Herman: The Quantum Computing Threat to American Security. *Wall Street Journal*, 2019. november 10. <https://www.wsj.com/articles/the-quantum-computing-threat-to-american-security-11573411715>.

⁷³ Ashwin Acharya – Zachary Arnold: Chinese Public AI R&D Spending: Provisional Findings. Center for Security and Emerging Technology, 2019. <https://cset.georgetown.edu/wp-content/uploads/Chinese-Public-AI-RD-Spending-Provisional-Findings-1.pdf>.

⁷⁴ 张蕴岭 (Zhang Yunling) et al.: 如何认识和理解百年大变局 [How to Recognize and Understand the Century's Great Changes].

⁷⁵ 李克强强互联网+双创+中国制造2025催生一场“新工业革命” [Li Keqiang: Internet + Double Innovation + Made in China 2025 Will Give Birth to a 'New Industrial Revolution']. Xinhua [新华网], 2015. október 15. http://www.xinhuanet.com/politics/2015-10/15/c_1116825589.htm.

igyekszik honosítani a kulcstechnológiákat, piaci részesedések elérését írja elő belföldön és a külföldön; mindezt több tízmilliárdos állami szubvenció, technológiatranszfer, a piaci hozzáférés korlátozása, államilag támogatott felvásárlások és más eszközök támogatják.⁷⁶ Bár Peking a hivatalos megnyilvánulásokban lefokozta ezt a projektet, miután az Egyesült Államok és Európa válaszlépéseket tett, de a program lényege egyáltalán nem változott. Ezen túlmenően 2016 óta Peking számos ehhez hasonló és masszív finanszírozott programot indított el, köztük egy tervet, melynek alapján Kína 2030-ra világelső lesz a mesterséges intelligencia terén, egy másikat, melynek alapján a szabványok terén akar domináns szerephez jutni, és egy harmadikat, melynek alapján ezernégyszázmilliárd dollárt fog költeni az országot lefedő 5G hálózat kiépítésére.⁷⁷

Harmadszor, a kínai források szerint a kínai gazdaság szerepe az ellátási láncokban óriási előny, amit meg kell őrizni a technológiai versenyfutás kiéleződésétől függetlenül. Bár a Covid-19 idején számos ország igyekezett függetlenedni a kínai beszerzési forrásoktól, de, ahogy Hszi elnök kijelentette, Kína szerepének megőrzése a globális ellátási láncokban egyike a legfontosabb nemzeti prioritásoknak. Épp az ellátási láncokban betöltött szerep jelenti sok kutató, mint Csin Can-zsung szerint Kína legjobb esélyét a győzelemre a negyedik ipari forradalomban.⁷⁸ A szerző elismeri, hogy az Egyesült Államok rendelkezik a legjobb innovációs képességekkel, de most „nagy problémával küzd, mert az ipari bázisa kiüresedett”.⁷⁹ Ez azt jelenti, hogy a kínai gyárak közreműködése nélkül „nem képes a technológiát a piac

számára vonzó termékévé változtatni”. „Kínában szinte minden iparág jelen van, és 2030-ra a kínai feldolgozóipar fogja adni a világtermelés ötven százalékát.”⁸⁰ Az országban rengeteg a mérnök, képes a fordított tervezésre vagy másképpen a visszafejtésre, és gyárai közelsége a globális technológiákhoz „valódi előnyt jelentenek Kína számára a hosszú távú ipari versenyben”.⁸¹ Kínának élnie kell ezzel az előnnyel. „Függetlenül attól, miként érez az Egyesült Államok, Kínának keményen dolgoznia kell, hogy magához ragadja a vezető szerepet a negyedik ipari forradalomban.”⁸² A külföldi nyomás dacára Kína tartja a pozícióit a globális ellátási láncokban. Az Európai Kereskedelmi Kamara pekingi képviselője szerint 2020-ban a tagjainak csupán 11 százaléka vette fontolóra, hogy távozik Kínából, az AmCham ugyancsak arra a következtetésre jutott, hogy tagjainak többsége nem tervezi, hogy kivonul Kínából.⁸³ E vállalatok esetében nem csupán költségmegtérülésekről van szó. Ahogy Damien Ma, a Paulson Institute munkatársa fogalmaz, éppúgy, ahogy az amerikaiak számára nehéz lenne lemondani az Amazonról, ahol minden kapható, a vállalatok számára sem egyszerű a kivonulás egy országból, amely „mindent gyárt”.⁸⁴

⁸⁰ Uo.

⁸¹ Uo.

⁸² 金灿荣 (Jin Canrong): 百年未有之大变局 中美博弈谁主沉浮 [Great Change Unseen in a Century: In the Sino-American Chess Game, Who Controls the Ups and Downs]. 中国青年报社 [China Youth Daily], 2019. augusztus 14. <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1641695768001946785&wfr=spider&for=pc>; a cikket az itt található linken tették újból közzé.

⁸³ Joe McDonald: Companies Prodded to Rely Less on China, but Few Respond. Associated Press, 2020. június 29. <https://apnews.com/bc9f37e67745c046563234d1d2e3fe01>; Supply Chain Challenges for US Companies in China. AmCham China, Peking, 2020. április 17. <https://www.amchamchina.org/about/press-center/amcham-statement/supply-chain-challenges-for-us-companies-in-china>.

⁸⁴ Damien Ma (@damienics), Twitter-bejegyzés, 2020. június 30. 16:54. <https://twitter.com/damienics/status/1278114690871300101?s=20>.

⁷⁶ Made in China 2025: Global Ambitions Built on Local Protections. United States Chamber of Commerce, 2017. https://www.uschamber.com/sites/default/files/final_made_in_china_2025_report_full.pdf.

⁷⁷ Anjani Trivedi: China Is Winning the Trillion-Dollar 5G War. Washington Post, 2020. július 12. https://www.washingtonpost.com/business/china-is-winning-the-trillion-dollar-5gwar/2020/07/12/876cb2f6-c493-11ea-a825-8722004e4150_story.html.

⁷⁸ 金灿荣 (Jin Canrong): 金灿荣: 第四次工业革命主要是中美之间的竞争, 且中国胜算更大 [Jin Canrong: The Fourth Industrial Revolution Is Mainly a Competition Between China and the United States, and China Has a Greater Chance of Winning].

⁷⁹ Uo.

Negyedszer, Kína egyre nagyobb mértékben törekszik arra, hogy a technológiai szervezetekben „szabványmegállapító” funkciókat kapjon. Nem csupán arról van szó, hogy az iparvállalatai helyzetbe kerülnek, jogdíjat kapnak, ha a szabadalmaikat használják, de arról is, hogy elfogadtatja az értékeit és eljárásait az adott technológia architektúráján belül. Már azelőtt, hogy elfogadta volna a 2035 Standards Plan programját, Kína komoly befolyáshoz jutott néhány fontos szervezetben, mint a Third Generation Partnership Project (3GPP) és az International Telecommunication Union (ITU), és bizonyos esetekben elérte, hogy a szabványmegállapítással kapcsolatos tárgyalásokra azokban a szervezetekben kerüljön sor, amelyekben nagyobb befolyással rendelkeznek. Ami az eljárásokat illeti, a kínai vállalatok, például a ZTE, az utcai világítások architektúrája számára olyan szabványokat javasolt, amelyek lehetővé teszik arcfelismerő videómonitoring-képességek beépítését, amelyekhez speciális és egyébként szükségtelen demográfiai és biometrikus adatok elraktározása szükséges, vagy olyan szabványokat az új internetarchitektúra számára, amelyek viszont lehetővé teszik a monitoringot, a cenzúrát és az ellenőrzést.⁸⁵ Peking sikerét ezen a téren részben az magyarázza, hogy sikeresen fektetett be a technológiák következő nemzedékébe, mint az 5G, de részben az is, hogy a Párt inkább kézivezérlő ezeket a folyamatokat, szemben az Egyesült Államokkal, ahol inkább a vállalatokra bízák ezeket az ügyeket. Bár számos szabványmegállapító szervezetnek többnyire olyan vállalatok a tagjai, amelyek alapesetben a saját érdekeik szerint szavaznak, de például Kína esetében a Lenovo, amely eredetileg együtt szavazott az amerikai vállalatokkal, a nacionalista kritikák hatására átváltott egy másik javaslat támogatására, amelyet a nagyobb kínai vállalatok, mint a Huawei támogattak. A Lenovo vezetése feltett az internetre egy bocsánatkérő üzenetet az alábbi szöveggel: „Mi egyként hiszünk abban, hogy a kínai vállalatoknak egyesülniük kell, és nem szabad megengedniük,

⁸⁵ Lindsay Gorman: The U.S. Needs to Get in the Standards Game – With Like-Minded Democracies. *Lawfare*, 2020. április 2. <https://www.lawfareblog.com/us-needs-get-standards-game%E2%80%94like-minded-democracies>.

hogy kijátszanak bennünket egymás ellen.”⁸⁶ Ha Kína sikert ér el ezen a téren, képes lesz blokkoló pozíciókra szert tennie, és megerősíteni vezető szerepét egyes kulcsfontosságú technológiák terén az általános értékek és az amerikai érdekek kárára.

A technológia találkozik a kínai gazdasági államvezetés más, hagyományosabb céljaival is. Például Kína egy ideje igyekszik csökkenteni a dollárral szembeni sebezhetőségét, és azt reméli, hogy a saját digitális valutája kibocsátásával meglovagolhat egy újonnan kialakuló pénzügyi innovációs hullámmal, amellyel tompíthatja az amerikai pénzügyi előnyöket, és globális szinten megteremtheti a magáét. A kínai tisztviselők hosszabb ideje aggódtak amiatt, hogy a Facebook terve, hogy digitális pénzt hoz létre (Libra), olyan nagy horderejű változást jelent, ami újra lökést ad a dollárrendszernek. Vang Hszin,⁸⁷ a kínai jegybank kutatási osztályának vezetője szerint, „ha a digitális pénz [Libra] szorosan a dollárhoz kapcsolódik, akkor egy főnök lesz, az amerikai dollár és az Egyesült Államok”, aminek geopolitikai következményei lesznek.⁸⁸ Ennek nyomán a kínai jegybank meggyorsította a saját terveit, hogy digitális nemzeti valutát hozzon létre, ami lehetővé tenné Kína számára, hogy csökkentse a függését a dollártól, és a tartós amerikai előnyök elé kerüljön.

És végül a rendépítés kényszerítő és konszenzuális alapjai változatlanul nagyon fontosak Peking számára. Ami a kényszerítő aspektusokat illeti, az elmúlt néhány évben Peking gazdasági államvezetése egyre globálisabbá vált, növekedett mind gyakoriságában, mind pedig kiterjedésében. Orszá-

⁸⁶ 行动起来，誓死打赢联想荣誉保卫战！[Take action and fight to the death to win Lenovo's honor defense war!]. WeChat-bejegyzés, 2018. május 16. <https://mp.weixin.qq.com/s/JDlmQbGFkxu-D2jsqNz3w>.

⁸⁷ Wang Xin. (A Kiadó.)

⁸⁸ Frank Tang: Facebook's Libra Forcing China to Step Up Plans for Its Own Cryptocurrency, Says Central Bank Official. *South China Morning Post*, 2019. július 8. <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3017716/facebooks-libra-forcing-chinastep-plans-its-own>.

gokat a világ bármely pontján Brazíliától a Cseh Köztársaságig érte kínai fenyegetés; ha nem tesznek eleget Kína igényeinek nem csupán a szokásos szuverenitási kérdésekben, de más tekintetben is.⁸⁹ Ez nem szokatlan egy nagyhatalom részéről, de jelentős elmozdulást mutat Kína korábbi gyakorlatához képest, amikor is elsősorban a rendépítés konszenzuális, nem pedig büntető elemeit helyezte előtérbe különösen a fejlődő országok esetében, amelyeket természetes bázisának tekint. Ezen túlmenően a legkisebb sérelem esetében bojkottot szervez vállalatok ellen; a legismertebb ilyen eset az amerikai NBA ellen történt, mert az egyik csapat menedzsere egy tweet-üzenetet tett fel a hongkongi tüntetők támogatására. Természetesen a rendépítés konszenzuális elemei is megmaradtak és egyre inkább globálissá váltak. A kínai külpolitikában a globális „közjavak” nyújtása hivatalos és magas szinten hangsúlyozott elemmé vált olyannyira, hogy Kína 2019. évi fehér könyvében külön fejezetet kapott. Ebből a megfontolásból Kína igyekszik globálissá tenni az Övezet és Út programot, amelynek immáron 1398 együttműködő tagállama van.⁹⁰ Kína segélyezési és támogatási politikája, amelynek célja az érintettek jóindulatának elnyerése, kiváltképp aktívvá vált a Covid-19 óta, ennek része a vakcinák, védőmaszkok és más egészségügyi felszerelések juttatása.

⁸⁹ Fung-Lam: China Already Leads 4 of the 15 U.N. Specialized Agencies – and Is Aiming for a 5th; Raphaël Satter – Nick Carey: China Threatened to Harm Czech Companies Over Taiwan Visit: Letter. *Reuters*, 2020. február 19. <https://www.reuters.com/article/us-china-czech-taiwan/china-threatened-to-harm-czech-companies-overtaiwan-visit-letter-idUSKBN20D0G3>.

⁹⁰ Jack Nolan – Wendy Leutert: Signing Up or Standing Aside: Disaggregating Participation in China's Belt and Road Initiative. *Global China: Assessing China's Growing Role in the World*. Washington, DC, 2020, Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/articles/signing-up-or-standing-aside-disaggregating-participation-in-chinas-belt-and-road-initiative/>.

KATONAI UTAK-MÓDOK – GLOBÁLISSÁ VÁLNI

Kína katonai stratégiája egykor az amerikai erő tompítására irányult, majd a kínai erő felépítésére az indiai–csendes-óceáni térségben. A mostani harmadik szakasz arra utal, hogy Kína hadereje globálissá válik, azaz egyre inkább kilép a hazainak tekinthető régió határain túlra.

Ez a gondolatmenet alkalmasint vita tárgya lehet. Vannak szkeptikusok, akik szerint a Tajvan és Dél-, illetve Kelet-kínai-tenger körüli konfliktusok továbbra is le fogják kötni Kína figyelmét katonai téren. Bár ez természetesen igaz, de ebből nem következik, hogy Peking lemondana a globálisabb expedíciós képességek építéséről. Mások szerint nem valószínű, hogy Kína vállalkozna arra, hogy az egymástól távol eső bázisok és globális képességek ugyanolyan komplex rendszerét hozza létre, mint amilyennel az Egyesült Államok rendelkezik. Ez a megközelítés azonban figyelmen kívül hagyja a tényt, hogy Kína alighanem anélkül is képes az indiai–csendes-óceáni térségen kívüli műveletek végzésére, hogy pontosan lemásolná az Egyesült Államok komplex és költséges rendszerét. Annak idején az Egyesült Államok nem vette át Nagy-Britannia szénállomásokból és kontinensnyi gyarmatokból álló hálózatát, ugyanígy Kínának sem kell másolnia a szövetségesekre és a nagyszámú külföldi bázisra épülő amerikai rendszert, alkalmazhatja inkább a saját hibrid megoldásait.

A leginkább mérvadó kínai források gyakran óvatosan fogalmaznak az ország globális ambícióiról, de a jelek, hogy a korábbiaknál globálisabb fókuszról van szó, kétségek nélkül léteznek, különösen 2016 óta. Ezek az utalások három területet érintenek: 1. Kína világszínvonalú hadsereget akar; 2. a fegyveres erők szerepet kapnak Kína globális céljaiban; és 3. Kínának tengerentúli érdekei vannak.

Először is Hszi a 2019. pártkongresszuson elmondott beszédében többször is említette, hogy Peking „célja az új korszakban”, hogy „a 21. század közepére minden szempontból világszínvonalú fegyveres erővel rendelkezzen”; ez a kifejezés aztán visszaköszönt Kína 2019. évi, védelmi kérdésekkel

foglalkozó fehér könyvében.⁹¹ E beszéd hangvétele egyértelműen globális volt, és megfogalmazta a célt, hogy Kína „kerüljön közelebb a világszínpad középpontjához”, továbbá „legyen globális vezető az összesített erő és a nemzetközi befolyás” tekintetében. Ezért kézenfekvő, hogy a „világszínvonalú fegyveres erők” kifejezést globális kategóriákban értelmezzük. Egyes kutatók nem fogadják el ezt az értelmezést, szerintük a kifejezés „erőfejlesztési koncepció”, de a témával kapcsolatos kommentároknak nem vitatják, hogy „valamilyen mértékű erőprojekcióról természetesen szó van, amikor amerikai, orosz, francia és más fegyveres erőket említünk mint példákat a világszínvonalú hadseregre. Ezek mindegyike képes a saját régióján kívül harci erőt projektálni és legalább részben fenntartani.”⁹² Ily módon „Kína globális katonai jelenléte Kelet-Ázsián kívül növekedni fog a következő évtizedben, bár az erőteljes amerikai katonai jelenléthez képes egyelőre viszonylag szerény marad, tekintettel az erőprojekcióval kapcsolatos kihívásokra.”⁹³

Másodszor, a mértékadó textusok szerint a kínai fegyveres erők feladata azon politikai prioritások támogatása, amelyeket a kínai vezetés különösen fontosnak tart a megújulás szempontjából és amelyek a természetüknél fogva globálisak, mint az emberiség számára közös jövőt építő országok közössége, valamint az Övezet és Út; mindez arra utal, hogy globálisabb hadsereg van szüksége. Például a 2019. évi fehér könyv, amely a *Kína és a világ az új korszakban* címet kapta, egyértelműen kimondja: „A kínai hadsereg hűségesen végrehajtja a közös jövőt építők globális közösségének a koncepcióját. Kína közelebb kerül a világszínpad középpontjához, és a nemzetközi

közösségnek nagyobb elvárásai vannak a kínai fegyveres erőkkel szemben a biztonsági közjavak nyújtása terén.”⁹⁴ A 2019. évi fehér könyv sokkal részletesebben tárgyalja ezeket a globális témákat, és a korábbi fehér könyvekkel ellentétben van benne egy hosszú fejezet ezzel a címmel: *Aktív hozzájárulás az emberiség számára közös jövőt építő országok közösségének létrehozásához*. Az alfejezetek az ENSZ keretei között kifejtendő aktivitással, a globális biztonsági partnerségekkel és a biztonsági közjavak nyújtásával foglalkoznak. A dokumentum utal arra is, hogy a kínai fegyveres erők készen állnak arra, hogy „erős stratégiai támogatást nyújtsanak a nemzeti megújulás kínai álmának megvalósításához, továbbá új és egyszerű módon hozzájáruljanak az emberiség számára közös jövőt építő országok közösségének létrehozásához.”⁹⁵ „Kína nemzetvédelmének az új korszakban globális jelentősége van. Aktívan részt fog venni a globális biztonsági rendszer reformjában.”⁹⁶ Ezek a textusok egyértelművé teszik a kínai fegyveres erők helyét Kína átfogó stratégiájának ebben a globális fordulatában.

Harmadszor, a mértékadó textusok arra utalnak, hogy Kínának globális fegyveres erőkre van szüksége, hogy közreműködhessen az ország tengerentúli érdekeinek biztosításával kapcsolatos nagyon specifikus és konkrét kérdések megoldásában. Ahogy arról a 9. fejezetben szó volt, bár a kínai vezetők már évekkel korábban beszéltek az ország Malacca-dilemmájáról, a szélesebb értelemben vett tengerentúli kínai érdekek védelméről első ízben Hu elnök beszélt nagyobb nyomatékkal a 2009. évi 11. Nagyköveti

⁹⁴ 新时代的中国与世界 [China and the World in the New Era].

⁹⁵ Lásd a három legutóbbi védelmi fehér könyvet: 中国武装力量的多样化运用 [The Diversified Employment of China's Armed Forces]. 白皮书 [White Paper], Peking, 国务院新闻办公室 [State Council Information Office], 2013; 中国的军事战略 [China's Military Strategy]. 白皮书 [White Paper], Peking, 国务院新闻办公室 [State Council Information Office], 2015; 新时代的中国国防 [China's National Defense in the New Era].

⁹⁶ Lásd a három legutóbbi védelmi fehér könyvet: 中国武装力量的多样化运用 [The Diversified Employment of China's Armed Forces]; 中国的军事战略 [China's Military Strategy]; 新时代的中国国防 [China's National Defense in the New Era].

⁹¹ 习近平 (Xi Jinping): 决胜全面建成小康社会 夺取新时代中国特色社会主义伟大胜利 [Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era]; 新时代的中国国防 [China's National Defense in the New Era]. 白皮书 [White Paper], Peking, 国务院新闻办公室 [State Council Information Office], 2019.

⁹² Taylor Fravel: China's 'World Class Military' Ambitions: Origins and Implications. *Washington Quarterly*, 43, no. 1, 2020, 91–92.

⁹³ I. m. 96.

Konferencián. 2016 után ez az elmozdulás még inkább egyértelművé és globálisra vált, és ennek során különösen erős hangsúlyt kapott azoknak a tengerentúli képességeknek a létrehozása, amelyek ezen érdekek védelméhez szükségesek. A mértékadó dokumentumok a tengerentúli érdekeket a következőképpen határozzák meg: kínai állampolgárok és személyzet, intézmények, szervezetek, eszközök, tengerentúli energia- és nyersanyag, tengeri kommunikációs útvonalak (SLOC), sőt még az Övezet és Út is.⁹⁷ Ezeknek az érdekeknek a védelme valóban globális léptékű feladat. A Covid-19 előtt például kínai statisztikák szerint évente százhuszmillió kínai utazott külföldre, sok millióan élnek külföldön, és harmincezer kínai vállalkozás van bejegyezve külföldön.⁹⁸ Egyes becslések szerint az összes kínai munkavállaló egyhatoda (16 százalék) és a külföldi működőtőke kevéssel több mint egyötöde (21 százalék) olyan országokban van, amelyek a Világbank instabilitási indexe szerinti rangsor alsó negyedében vannak, és értelemszerűen súlyos biztonsági problémákkal küzdenek.⁹⁹ Ennek alapján nem meglepő, hogy egyre több kínai állampolgárt ölnek meg és rabolnak el olyan országokban, mint Afganisztán, Irak, Pakisztán, Nigéria, Etiópia, Niger,

⁹⁷ 习近平 (Xi Jinping): 防范化解各领域重大风险, 习近平有明确要求 [To Prevent and Resolve Major Risks in Various Domains, Xi Jinping Has Clear Requirements]. 新华网 [Xinhua], 2019. január 22. http://www.xinhuanet.com/2019-01/22/c_1124024464.htm; 新时代的中国国防 [China's National Defense in the New Era].

⁹⁸ Wang Yi: Wang Yi Address to the CSIS Statesmen Forum, Washington, 2016. február 25. https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/event/160225_statesmen_forum_wang_yi.pdf; lásd még Su Zhou: Number of Chinese Immigrants in Africa Rapidly Increasing. *China Daily*, January 14, 2017. január 14. http://www.chinadaily.com.cn/world/2017-01/14/content_27952426.htm; Tom Hancock: Chinese Return from Africa as Migrant Population Peaks. *Financial Times*, 2017. augusztus 28. <https://www.ft.com/content/7106ab42-80d1-11e7-a4ce-15b2513cb3ff>.

⁹⁹ Murray Scott Tanner – Peter W. Mackenzie: China's Emerging National Security Interests and Their Impact on the People's Liberation Army. Center for Naval Analyses, Arlington, 2015, 32.

Kongó, Szíria és Laosz.¹⁰⁰ A nyersanyagszállítások szintén nincsenek biztonságban. Kína 2017-ben megelőzte az Egyesült Államokat mint legnagyobb nyersanyagimportőrt; abban az évben kőolajszükségletének kétharmadát, földgázfelhasználásának negyven százalékát importból fedezte; ezek jelentős része tengerentúlról, illetve fojtópontokon keresztül érkezett.¹⁰¹ Egyéb nyersanyagok, mint a vasérc, a szén és a réz esetében az import kilencven százaléka – a kínai külkereskedelem nagyjából ugyanekkora része – tengeri úton érkezik.¹⁰² Ennek ellenére legalábbis 2016-ban a mértékadó kínai beszédek tanúbizonysága szerint Peking még nem gondolta, hogy elégséges előrehaladást ért el a globális érdekek védelme terén. Vang Ji külügyminiszter a SCIS előtt elmondott beszédében kijelentette: „A kínai diplomácia feladata, hogy hatékony védelmet nyújtson az egyre bővülő tengerentúli érdekek számára, de őszintén szólva nem rendelkezünk sem elegendő erőforrással, sem képességekkel, hogy ezt a feladatot ellássuk.”¹⁰³ Talán ez lehet az oka annak, hogy Hszi Csin-pingnek a 19. pártkongresszuson elmondott beszédében és a beszédhez fűzött kommentárban megfogalmazódott az igény, hogy a kínai fegyveres erők globálisabbá váljanak. Hszi munkajelentése a 19. pártkongresszuson nem foglalkozik explicit módon a tengerentúli érdekekkel, de a „világszínpad középpontja felé haladás” és a „világszínvonalú fegyveres erők” említése mellett előíranyozza: „További erőfeszítéseket kell tenni, hogy Kínából erős tengeri hatalom váljon.”¹⁰⁴ Ezen túlmenően

¹⁰⁰ I. m. 36.

¹⁰¹ How Is China's Energy Footprint Changing? *ChinaPower* (blog), 2016. február 15. <https://chinapower.csis.org/energy-footprint/>.

¹⁰² 梁芳 (Liang Fang): 今日‘海上丝绸之路’通道风险有多大? [What Are the Risks to the 'Maritime Silk Road' Sea Lanes?]. 国防参考 [Defense Reference], 2015. március 13. http://www.globalview.cn/html/strategy/info_1707.html.

¹⁰³ Wang Yi: Wang Yi Address to the CSIS Statesmen Forum.

¹⁰⁴ 习近平 (Xi Jinping): 决胜全面建成小康社会 夺取新时代中国特色社会主义伟大胜利 [Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era].

a 2019. évi fehér könyv, amely ezt követően jelent meg, a „tengerentúli érdekek védelmét” a kínai fegyveres erők előtt álló kilenc kulcsfontosságú feladat egyikeként említi azon túl, hogy „biztosítania kell az ország fenn tartható fejlődését”.¹⁰⁵ A dokumentum ismét önálló fejezetben tárgyalja Kína tengerentúli érdekeit szemben a korábbi fehér könyvvel, amelyben ezt a kérdést több alfejezet tárgyalja. És ami fontos, felsorolja azt is, hogy mi Kína teendője, hogy ezt a feladatot teljesíteni tudja: „Orvosolni kell a hiányosságokat a tengerentúli műveletek terén, támogatni kell a fegyveres erők távoli, nyílt vízi erőit, fejleszteni kell a tengerentúli logisztikai létesítményeket és a képességeket a sokféle katonai feladat ellátására.” Érdemes felfigyelni a nyelvezetre: a korábbi fehér könyv „fokozatos elmozdulásról” beszélt a „távoli tengeri” védelem felé, a mostani viszont egyértelműbben fogalmaz, és első ízben említi a tengerentúli kiszolgálólétesítményeket mint szükséges feltételt.¹⁰⁶ A 2019. évi fehér könyv felsorolja azt is, hogy konkrétan milyen műveletek szükségesek a tengerentúli érdekek védelméhez: „A kínai néphadsereg védelmet biztosít, garancia a stratégiai fontosságú kereskedelmi vízi utak védelmére, szükség esetén evakuál [kínai állampolgárokat], és védelemben részesíti a tengerentúli kínai jogokat.”¹⁰⁷ Megint csak arról van szó, hogy mindezekhez globális jelenlétre van szükség.

Kína magatartása összhangban van ezzel a fókusszal, amely a globális jelenlétet hangsúlyozza, még ha ez az alakulóban lévő megközelítés drámaian pehelysúlyú is az amerikai alternatívával szemben. Kína már évekkel korábban lefektette a katonai prioritásait, jóval azelőtt, hogy nyíltan hozzálátott volna megvalósításukhoz; emlékeztet, hogy az anyahajókérdés tanulmányozása évtizedeket vett igénybe, miközben a program hivatalos elindításával egészen a globális pénzügyi válságig várt, jöhet rendelkezett a szükséges képességekkel. Hasonlóképpen Kína már évekkel azt megelőzően foglalkozott a tengerentúli kiszolgáló kapacitások létrehozásával, hogy 2017-ben az első Dzsibutiban létrehozta volna; ez utóbbinak a kitárgyalása

¹⁰⁵ 新时代的中国国防 [China's National Defense in the New Era].

¹⁰⁶ 中国的军事战略 [China's Military Strategy].

¹⁰⁷ 新时代的中国国防 [China's National Defense in the New Era].

3-4 évet vett igénybe. És ahogy a 9. fejezetben arról már szó volt, Kína egyes BRI-projektekkel spekulatívnak tekintett abban az értelemben, hogy egy napon katonai hozzáférés céljaira, sőt bázisként felhasználhatók lesznek. Ezt az értelmezést nem hivatalosan kínai katonai szakértők, sőt az Állami Tengerészeti Hivatal korábbi vezetője is megerősítették. Ismeretes, hogy ez utóbbi hivatal feladata Kína tengerészeti stratégiájának kidolgozása. 2016 óta a kínai tisztviselők nem rejtik véka alá, hogy Kína törekszik tengerentúli kiszolgálólétesítmények megszerzésére. Például 2016-ban Vang Ji külügy-miniszter Kína tengerentúli ambícióiról szólva ezt mondta: „Igyekszünk létrehozni a szükséges infrastruktúrát és logisztikai képességeket azokban a régiókban, amelyekben a legnagyobb a kínai érdekek koncentrációja. Ez nem egyszerűen észszerű és logikus, de összhangban van a nemzetközi gyakorlattal.”¹⁰⁸ 2019-ben Li Csun-peng,¹⁰⁹ Dzsibuti bázis politikai tisztje szerint a kínai haditengerészet „a távoli vizeken végzett kísérő műveleteiben a hangsúly fokozatosan áttevődik a kiszolgálóhajókra alapozó modellről, amelyeket a külföldi kikötők egészítenek ki, a tengerentúli bázisokra, amelyeket a külföldi kikötők és a hazai támogatás egészít ki”.¹¹⁰ Kína még 2014-ben is cáfolta, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsának felhatalmazása nélkül tengerentúli katonai műveleteket folytatna; most „a hangsúly immáron nem a cáfolaton van, hogy Kína globális expedícióképeségeket építene, inkább a gyakorlati feltételek meghatározásán, amelyek ilyen műveletek elindításához vezethetnek”.¹¹¹

¹⁰⁸ Foreign Minister Wang Yi Meets the Press. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2016. március 9. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1346238.shtml; Ankit Panda: After Djibouti Base, China Eyes Additional Overseas Military Facilities. *The Diplomat*, 2016. március 9. <https://thediplomat.com/2016/03/after-djibouti-base-china-eyes-additional-overseas-military-facilities/>.

¹⁰⁹ Li Chunpeng. (A Kiadó.)

¹¹⁰ Adam Ni: Twitter-bejegyzés, 2019. április 20. 8:32 ET. https://twitter.com/adam_ni/status/1119579479087747072/photo/1.

¹¹¹ Mathieu Duchâtel: Overseas Military Operations in Belt and Road Countries: The Normative Constraints and Legal Framework. In *Securing the Belt and Road Initiative*:

Kína 2016 utáni tevékenysége összhangban van ezekkel a nyilatkozatokkal. 2017-ben, ugyanabban az évben, amikor Kína megnyitotta a Dzsibuti létesítményét, egyes beszámolók szerint a tárgyalások a Sri Lanka-i Hambantota kikötő kilencvenkilenc éves bérbevételéről szintén érintették a katonai célú felhasználás lehetőségét.¹¹² 2016–2017-ben az egyik kínai vállalat mindössze négy millió dollárért ötven évre bérbe vette Feydhoo Finolhu szigetét, amely a Maldív-szigetek tagja, és megkezdte a földmunkákat.¹¹³ Ugyanebből az időből származik az információ, hogy, Kína bázist létesített Tadzsisikisztánban is. 2018-ban az egyik kínai vállalat Grönlandon igyekezett elérni, hogy három repülőtérrel létesíthessen összhangban a régi ambícióval, hogy jelenlétet teremtsen a maga számára az Északi-sarkon azt követően, hogy nem sikerült megszereznie egy korábban elhagyott amerikai katonai bázist.¹¹⁴ 2019-ben Kína tárgyalásokat folytatott egy kambodzsai haditengerészeti bázis bérbevételéről, kikötői és repülőtéri építkezésekre fogott, amelyek képesek a kínai hadihajók fogadására. És bár ezek a projektek névlegesen polgári célokat szolgálnak, vannak arra utaló jelek, hogy a két kormány között a katonai célú hozzáférésről is folynak tárgyalások.¹¹⁵

China's Evolving Military Engagement along the Silk Roads. National Bureau of Asian Research, 2019, 11.

¹¹² Maria Abi-Habib: How China Got Sri Lanka to Cough Up a Port. *New York Times*, 2018. június 25. <https://www.nytimes.com/2018/06/25/world/asia/china-sri-lanka-port.html>.

¹¹³ Saikiran Kannan: How China Has Expanded Its Influence in the Arabian Sea. *India Today*, 2020. május 15. <https://www.indiatoday.in/world/story/how-china-has-expanded-its-influence-in-the-arabian-sea-1678167-2020-05-15>.

¹¹⁴ Jacob Gronholt-Pedersen: China Withdraws Bid for Greenland Airport Projects: Sermitsiaq Newspaper. *Reuters*, 2019. június 4. <https://www.reuters.com/article/us-china-silkroadgreenland/china-withdraws-bid-for-greenland-airport-projects-sermitsiaq-newspaperidUSKCN1T5191>.

¹¹⁵ Jeremy Page – Gordon Lubold – Rob Taylor: Deal for Naval Outpost in Cambodia Furthers China's Quest for Military Network. *Wall Street Journal*, 2019. július 22. <https://www.wsj.com/articles/secret-deal-for-chinese-naval-outpost-in-cambodia-raises-u-s-fear-of-beijings-ambitions-11563732482>.

Ugyanabban az évben egy kínai konzorcium egy egész szigetet bérbe vett a Salamon-szigetektől, bár a döntést átmenetileg visszavonták.¹¹⁶ Nem tagadható, hogy néhány részlet ezekben az esetekben nehezen verifikálható, de a bizonyítékok – különösen ha egybevetjük a kínai nyilatkozatokkal és a ténnyel, hogy Pekingnek nem okozott gondot, hogy megszegje korábbi ígéreteit, miszerint soha nem fog katonai erőt külföldön állomásoztatni – erősen arra utalnak, hogy Kína egyre jobban érdeklődik az ilyen létesítmények iránt.

A bizonyítékok egy másik fontos csoportját a kínai beruházások adják, amelyek a növekvő érdeklődést tanúsítják az expedíciós képességek létrehozása iránt. Például 2016-ban a kínai fegyveres erők tízezerről harmincezerre emelték a tengerészgyalogosok létszámát, és egyes feltevések szerint ezekre az erőkre a tajvani forgatókönyvet nem számítva is szükség lesz, míg a szárazföldi hadsereg expedíciós erőit a tajvani forgatókönyv számára tartalékolják. Egyes jelentések arra utalnak, hogy a hadsereg haditengerészeti egységei Dél-kínai-tengeren túli régiókban is gyakorlatoznak, felkészülve különböző domborzati, klimatikus és földrajzi körülményekre. Mindez szélesebb körű bevetési forgatókönyvekre utal.¹¹⁷ Ezen túlmenően az elmúlt néhány évben egyértelművé vált, hogy Kína atommeghajtású anyahajókat is hadrendbe fog állítani a globális erőprojekció céljaira. Bár vannak olyan hírek, hogy a technikai nehézségekre tekintettel a programot átmenetileg felfüggesztették, ennek ellenére Kína folytatja a tervezést legalább négy anyahajócsoport felállítására.¹¹⁸ A régió kívüli műveletek támogatása ér-

¹¹⁶ Ben Blanchard: China Downplays Solomon Island Lease Debacle, Tells U.S. to Stay Out. *Reuters*, 2019. október 29. <https://www.reuters.com/article/us-china-solomonislands/china-downplays-solomon-island-lease-debacle-tells-u-s-to-stay-out-idUSKBN1X80YR>.

¹¹⁷ Dennis J. Blasko – Roderick Lee: The Chinese Navy's Marine Corps, Part 2: Chain-of-Command Reforms and Evolving Training. *Jamestown China Brief* 19, no. 4, 2019. <https://jamestown.org/program/the-chinese-navys-marine-corps-part-2-chain-of-command-reforms-and-evolving-training/>.

¹¹⁸ Minnie Chan: Chinese Navy Set to Build Fourth Aircraft Carrier, but Plans for a More Advanced Ship Are Put on Hold. *South China Morning Post*, 2019. november

dekében Kína fokozta beruházásait „a menet közbeni utánpótlást biztosító hajók, a légi utántöltő kapacitások; valamint a szolgáltató és támogató hajók megépítésére, illetve arra, hogy a haditengerészet egyre több hajóját műholdas kommunikációs eszközökkel szereljük fel”; ezek szintén kulcsfontosságúak a globális működés szempontjából.¹¹⁹ Egyes esetekben Kína globális ambíciói valóban átfogónak tekinthetők. Hszi Csin-ping kijelentette, hogy a sarkvidék, az űr és a nyílt vizek egyaránt Kína új határait jelentik, és Kína valóban egyre több pénzt költ ezek biztosítására. Például Kína 2018-ban versenytárgyalást hirdetett atommeghajtású jégtörők építésére. Ez valóban költséges beruházás, ráadásul azután, hogy már elég sokat elkötött jégtörőkre. Mindez arra utal, hogy a globálissá váló kínai fegyveres erők számolnak az Északi- és Déli-sarkon végzendő műveletekkel.¹²⁰

Kína globális katonai viselkedése talán nem hasonlítható az amerikaihoz. Peking nem rendelkezik szövetségi hálózattal és több tízezer katona állomásoztatására alkalmas bázisokkal, illetve valószínűleg le fog mondani a költséges intervenciókról. Sokkal valószínűbb, hogy duális létesítmények, rotációs alapú hozzáférések és a kevésbé fajsúlyos jelenlét mellett fog dönteni, legalábbis egyelőre, amíg a kínai fegyveres erők számára kihívást jelent, hogy megmérkőzzön az amerikai fegyveres erőkkel az indiai-csendes-óceáni térségen kívül. Ennek a megközelítésnek vannak hátrányai, de lehetővé teszi Peking számára, hogy jobban biztosítsa az érdekeit, biztonsági közjavakat nyújtson, és egyes esetekben vezetőként pozicionálja magát.

Ezek a katonai prioritások, ha kombináljuk őket Kína politikai és gazdasági törekvéseivel, arra utalnak, hogy Kína a 21. században határozottan

28. <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3039653/chinese-navy-set-build-fourthaircraft-carrier-plans-more>.

¹¹⁹ Christopher D. Yung: 'Building a World Class Expeditionary Force'. The US-China Economic And Security Review Commission, Washington, 2019. június 20. https://www.uscc.gov/sites/default/files/Yung_USCC%20Testimony_FINAL.pdf.

¹²⁰ Trym Aleksander Eiterjord: Checking In on China's Nuclear Icebreaker. *The Diplomat*, 2019. szeptember 5. <https://thediplomat.com/2019/09/checking-in-on-chinas-nuclear-icebreaker/>.

törekszik a globális rend formálására, ami éppannyira fontosnak bizonyulhat, mint amikor az Egyesült Államok átalakította a 20. századot. Kína természetesen kihívásokkal néz szembe ezen ambíciója valóra váltása során; amelyek közül a kínai források többet nem tartanak túlzottan fontosnak, ám Washington és a szövetségesei, illetve partnerei nem hagyhatnak figyelmen kívül. A következő fejezetben azt vizsgálom, hogy miként reagálhat az Egyesült Államok a globális kínai ambíciókra és tevékenységekre.

13.

ASZIMMETRIKUS STRATÉGIA AZ AMERIKAI-KÍNAI VERSENGÉSHEZ

„Az Egyesült Államoknak jónak vagy jobbnak kell lennie az ellenfelénél az erőforrások felhasználásának hatékonysága terén most, hogy [ők is] nagyjából ugyanannyit költenek.”

(Andrew Marshall, az Office of the Net Assessment igazgatója, 1973)

1973 közepén Csou En-laj, Kína világfi miniszterelnöke amerikai delegációval találkozott. Csou egyike volt a modern Kína alapító atyáinak, ő volt a hosszú menetelés szervezője és a későbbi reformerek, mint Teng Hsziao-ping mentora. Amikor találkozott az amerikai delegáció tagjaival, kérte, hogy a legfiatalabb lépjen előre, és feltett számára egy kérdést: „Gondolja, hogy eljön az idő, amikor Kína agresszív vagy terjeszkedő hatalom lesz?” A találkozóra a Peking és Washington közötti történelmi közeledés után került sor. A fiatal és optimista amerikai nemmel válaszolt. Ám a miniszterelnök azonnal megkontrázta: „Ne kössön erre fogadást, mert lehetséges. De ha Kína egyszer ilyen útra lép, álljanak ellen – majd a nyomaték kedvéért szünetet tartva felkiáltott –, és mondják meg azoknak a kínaiaknak, hogy ezt Csou En-laj mondta maguknak.”¹

Meglehet, Csou En-laj arra kért másokat, hogy tartsák kordában a kínai expanzió ártalmas kinövéseit, de azt nem mondta meg, hogy ezt miként tegyék. E fejezetben javaslatot teszek arra, hogy az Egyesült Államok vá-

¹ Harold Karan Jacobson – Michel Oksenberg: *China's Participation in the IMF, the World Bank, and GATT: Toward a Global Economic Order*. Ann Arbor, 1990, University of Michigan Press, 139.

lasszon aszimmetrikus módszereket a Kínával folytatott versenyben. Ez nem könnyű feladat. Ázsiában a katonai célú kiadások fele Kínára esik, a gazdasági tevékenységnek pedig több mint a fele. Ami pedig az Egyesült Államokat illeti, Kína az első olyan versenytárs, amelynek a GDP-je több, mint az amerikai GDP hatvan százaléka, vásárlóerő-alapon nézve pedig huszonöt százalékkal több.

Részben e trendeknek köszönhetően Kína az utóbbi évtizedben felbátorodott, és szakított többel a kötelezettségei közül, amelyeket akkor vállalt, amikor még gyengébb volt. 2016 óta, ahogy a két utolsó fejezetben bemutattam, egyre assertívebbé vált a saját régiójában és világszerte is. Egy nem teljes körű lista alapján is meglehetősen kép bontakozik ki: Kína koncentrációs táboort létesített Hszincsiang tartományban, megsértette a Hongkong autonómiájával kapcsolatban vállalt nemzetközi kötelezettségeit, megölt húsz indiai katonát az évtizedek óta első halálos kimenetelű incidensben a kínai-indiai határon, rakétákat helyezett el a Dél-kínai-tengeren található szigeteken dacára a korábbi ígéreteknek, hogy ettől tartózkodik, tizeennégy pontból álló panaszlistát adott át Ausztráliának gazdasági szankciókkal fenyegetőzve, európai állampolgárokat raboltatott el harmadik országokból, gazdasági szankciókat vetett be vagy helyezett kilátásba tucatnyi országgal, köztük a Cseh Köztársasággal és a hagyományosan semleges Svédországgal szemben.

Egyértelmű, hogy Kína ez ideig nem követte a korábbi évszázad felemelkedő hatalmainak véres példáját, de a tény, hogy maga Csou En-laj sem vette biztosra, hogy országa örökre visszafogott marad, mindenesetre óvatosságra int. A felemelkedő hatalmak a történelem folyamán gyakran megszegték korábbi kötelezettségeiket, néha erőszakhöz folyamodtak, hogy tompítsák a többi hatalom által felépített rendet és hogy felépíthessék a sajátjukat. A korábbi fejezetekben bemutattam, hogy a magas rangú kínai vezetők manapság önbizalomtól duzzadva nem csupán országuk regionális ambícióit hirdetik, de valódi globális ambícióikat fogalmaznak meg. Peking végső célja az amerikai rend leváltása globálisan és ezzel párhuzamosan Kína mint domináns világhatalom felemelkedése 2049-re. Bár vannak, akik szkeptikusan viszonyulnak ahhoz, hogy Kínának valóban ezek a szándékai,

a nacionalista ihletésű párt, amely egykor rosszul érezte magát a szovjet táborban, aligha veti alá magát önként az amerikai rendnek az idők végezetéig. És ahogy ebben a könyvben igyekeztem bizonyítani, valójában évtizedek óta dolgozik azon, hogy kihívást intézzon az amerikai rend ellen.

Tekintettel az egyre intenzívebbé váló amerikai–kínai versenyre, ebben a fejezetben számbaveszem a Kínával szemben hosszú távra kialakítandó amerikai stratégia egymással versengő alternatíváit. Ezt három síkon végzem el.

Először elemezni fogom e verseny természetét. Ahogy az 1. fejezetben erről szó volt, a verseny elsődlegesen a regionális és globális rendért, valamint az ellenőrzés formáiért folyik; ezek a kényszerítőképeségek, az egyetértésen alapuló indíttatás és a legitimáció, amelyek segítségével az érintett hatalom pozíciója az adott renden belül fenntartható lesz.

Másodszor nagy vonalakban két stratégiai megközelítést veszek górcső alá: 1. a stratégiák, amelyek célja Kína igényeinek kielégítése vagy megnyugtató egy nagyszabású alku keretében vagy „együtműködési spirál” formájában; illetve 2. olyan stratégiák, amelyek célja Kína megváltoztatása „békés evolúció” vagy fellazítás útján. Tárgyalom a kétféle megközelítés egymáshoz viszonyított hatékonyságát, és arra a következtésre jutok, hogy mindkettőnek komoly korlátai vannak.

Harmadszor olyan stratégiára teszek javaslatot, amelynek célja a kínai erő és rend *tompítása*, illetve az amerikai erő és rend alapjainak építése. Több területen és különösen, ami a tompítást illeti, a javasolt stratégia aszimmetrikus, és valamennyire a Kína által az 1990-es években, illetve a 2000-es évek elején folytatott átfogó stratégiára hajaz. Pusztán Kína méretei okán az Egyesült Államok nincs abban a helyzetben, hogy szimmetrikusan versenyezzen, azaz minden egyes elköltött kínai dollárral szemben ugyanannyi amerikai dollárt, minden felépített kínai hajóval szemben ugyanannyi amerikai hajót, minden harmadik fél számára nyújtott kínai hitellel szemben ugyanannyi amerikai hitelt állítson. A tompításra irányuló aszimmetrikus megközelítések célja, hogy alacsonyabb költség mellett hiúsítsa meg a kínai erő és befolyás hatásait – egyes esetekben a forrásait –, mint amennyit Kína szán ezek létrehozására. A stratégia *építkező* komponense inkább szimmetrikus, de általában az amerikai rend alapjaiba javasol befektetni, különösen

azokon a területeken, amelyeken a kényszerítésből, az egyetértésen alapuló indíttatásból és a legitimációból származó előnyök drámaian meghaladják a befektetés költségeit, illetve minden olyan esetben, amikor az ilyen lépések költsége alacsonyabb, mint a kínai lépéseké, amelyek célja az amerikai rend tompítása. Ez a stratégiai megközelítés nem az alku vagy a megnyugtató révén akar versenyezni Kínával, hanem úgy, hogy korlátozza Kína képességeit, hogy az erejét regionális vagy globális rendre konvertálja. Ezen a téren az Egyesült Államoknak vannak bizonyos előnyei, amelyek nyitott rendszeréből fakadnak: képes erőforrásokat és tehetségeket magához vonzani, rendelkezik olyan szövetségi hálózattal, amelyet Kína ez idő szerint nem tud megosztani vagy másolni, és végül az Egyesült Államok földrajzi értelemben távol van a rivális nagyhatalmaktól. Ezek az előnyök azonban nem végtelenek, ezért az Egyesült Államoknak költséghatékonyan kell versenyeznie.

Abban az évben, amelyben Csou En-laj találkozott az amerikai delegációval, Andrew Marshall, aki később évtizedeken keresztül a Pentagon Office of Net Assessment (elemzésekkel foglalkozó szervezeti egység) vezetője volt, és már jó úton haladt, hogy az Egyesült Államok legbefolyásosabb stratégiáinak egyike legyen, nagyon hasonló problémával küszködött, mint amilyennel manapság küzdünk. Jelentését, amely a *Long-Term Competition with the Soviets: Framework for Strategic Analysis* (Hosszú távú verseny a szovjetekkel, keretek a stratégiai elemzés számára) címet kapta, a Pentagonon belül körözték. Álláspontjának lényege, hogy most, hogy az oroszok költségei növekednek, az Egyesült Államoknak legalább annyira jónak vagy jobbnak kell lennie az ellenfelénél hatékonysági téren, ami az erőforrások felhasználását illeti.² A feladat olyan lépések megtétele, amelyek révén az ellenfélnek többet kell költenie, mint amennyibe ezek az ellensúlyozó lépések kerülnek. Ehhez be kell azonosítani azokat a területeket, amelyeken az Egyesült Államoknak, illetve az ellenfelének előnyei és hátrányai vannak.

² Andrew W. Marshall: *Long-Term Competition with the Soviets: A Framework for Strategic Analysis*. Arlington, 1972, RAND, viii.

Dacára annak, hogy Kína maga is komoly kihívásokkal küzd és vannak gyengeségei, a pusztán méret arra enged következtetni, hogy a szovjetekkel ellentétben Peking egyre több erőforrással fog rendelkezni, amit az Egyesült Államokkal folytatott versenyre fordíthat, mely utóbbi viszont komoly ellenszélben dolgozik, ami a belföldi viszonyokat illeti. Ezért arra van szükség, hogy a szimmetrikus és aszimmetrikus verseny kérdései, amelyeket a stratégiai elemzők korábbi nemzedékei pontosan értettek, ismét helyet kapjanak a vitákban, amelyek azzal foglalkoznak, hogy miként versenyezzünk Kínával katonai, politikai, gazdasági és más területeken.

A VERSENY TERMÉSZETE

Az elmúlt években az amerikai-kínai verseny élesebbé vált, ezért a döntéshozók és az elméletei szakemberek gyakran ugyanazt a kérdést tették fel: miről szól ez a verseny? Kína és a legtöbb tárgyilagos megfigyelő számára a verseny tétje régóta világos: az amerikai-kínai verseny elsősorban arról szól, hogy kié a vezető szerep a regionális és globális rendben, és hogy a vezető szerepből e hatalom vélhetően milyen rendet fog építeni: Sok területen, bár nem mindegyiken ez zéró összegű játszma, mert pozicionális jószágról szól, a szerepről ugyanis az adott hierarchián belül. Más területeken van mód kölcsönös kiigazításokra, különösen a tekintetben, hogy milyen rend jön létre, és természetesen van mód az együttműködésre transznacionális kérdésekben. A továbbiakban a rend kérdéseivel, a békeidőben folytatott versennyel és a mostani verseny tétjeivel foglalkozom.

A REND DEFINÍCIÓJA

Ahogy arról az 1. fejezetben szó volt, jöllehet a nemzetközi viszonyokkal foglalkozó elméleti szakemberek többsége szerint a világ kaotikus, a valóság az, hogy gyakran mégis inkább hierarchikus abban az értelemben, hogy egyes államok valamilyen mértékű befolyást gyakorolnak más államok

felett.³ A hegemonikus rendben a vezető állam „mobilizálja a vezetését” a hierarchia tetején, hogy strukturálja a kapcsolatokat az államok között és az államokon belül.⁴ A hegemonikus rendnek része az, amit Robert Gilpin az „ellenőrzés formáinak” nevezett, melyek révén a domináns állam szabályozza a neki alávetetteket, és ez az ellenőrzés gyakran az alábbi három komponens keverékéből áll: kényszerítőképesség (az igazodás kikényszerítése), az egyetértésen alapuló indíttatás (ösztönzés az igazodásra) és a legitimáció (az utasítás jogszerű volta).⁵

A kényszerítés alapja a büntetéssel történő fenyegetés, ideértve a katonai erőt vagy a strukturált ellenőrzést a rendszer meghatározó pontjai felett, legyen szó valutáról, kereskedelemről vagy technológiáról. Az egyetértésen alapuló indíttatás ösztönzésre építő együttműködés, mint a kölcsönösen előnyös alkuk vagy juttatások, mint a biztonsági garanciák, a köz- vagy magánjavak biztosítása, vagy akár az elit foglyul ejtése. És végül a legitimáció egyszerűen annyit jelent, hogy a domináns államot az identitása vagy az ideológiája alkalmassá teszi az utasításra. Például volt idő, amikor a Vatikán képes volt arra, hogy utasítson államokat, mert bár az anyagi ereje szerény volt, az ideológiai szerepe mégis alkalmassá tette erre. A kényszerítőképesség, az egyetértésen alapuló indíttatás és a legitimáció tehát együttesen idéz elő olyan helyzetet, amelyben az államok a renden belül alávetik magukat a domináns szereplőnek.

³ Kenneth Waltz: *Theory of International Politics*. Long Grove, 2010 [1979], Waveland Press; David Lake: *Hierarchy in International Relations*. Ithaca, 2009, Cornell University Press.

⁴ Paul Musgrave – Dan Nexon: Defending Hierarchy from the Moon to the Indian Ocean: Symbolic Capital and Political Dominance in Early Modern China and the Cold War. *International Organization*, 73, no. 3, 2018, 531–626.; Alex D. Barder: International Hierarchy. In *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. Oxford, 2015, Oxford University Press.

⁵ Robert Gilpin: *War and Change in World Politics*. Cambridge, 1981, Cambridge University Press, 26.

A BÉKEIDŐBEN FOLYÓ VERSENY DEFINÍCIÓJA

A békeidőben folyó verseny az Egyesült Államok és Kína között a regionális és a globális rendért zajlik, továbbá az ellenőrzési formákért, amelyek ezeket alátámasztják. Hogyan fog tehát a rendért folyó amerikai-kínai verseny kibontakozni, és hogyan változhat meg az amerikai vezetésű rend? A legtöbb elemző abból indul ki, hogy a hegemonikus rendek masszív nagyhatalmi háborúk eredményeként változnak. Az amerikai rend például a második világháború után jött létre. Ám az Egyesült Államok és Kína esetében ez kevésbé valószínű, mint a múltban, és ennek az oka a nukleáris forradalom. Ezért egyesek talán kicsit idő előtt azt feltételezték, hogy az amerikai rend alapvetően stabil.

A renddel kapcsolatos fenti eszmefuttatások közül egy sem teszi szükségessé, hogy a rendváltásra kizárólag háború révén kerülhet sor, valójában a rend a békeidőben folytatott verseny eredményeként is megváltozhat. A rend akkor gyengül meg, ha az előzőekben említett ellenőrzési formák – kényszerítés, egyetértés és legitimáció – meggyengülnek,⁶ és megfordítva, a rend megerősödik, ha ugyanezek a formák életre kapnak. Ebben az értelemben az átmenetre háború hiányában is sor kerülhet. Az ilyen átmenet történhet fokozatosan, lépésről lépésre kibontakozó evolúció útján, vagy hirtelen, ahogy azt a Szovjetunió összeomlása mutatja, de ezekhez nincs szükség háborúra a nagyhatalmak között, sőt még nagyhatalmi versenytársra sincs feltétlenül szükség.⁶ Ismert kínai kutatók, akik az egyik rendből a másikba történő átmenettel kapcsolatban fejtenek ki spekulatív gondolatokat, ezt tényként kezelik, Jüan Peng, az állambiztonsági minisztérium agytrösztjének vezetője azt állítja, hogy akár az is játszhat ugyanolyan szerepet az átmenetben, mint a nagyhatalmak közötti háború.

⁶I. m. 44.; Evan A. Feigenbaum: Reluctant Stakeholder: Why China's Highly Strategic Brand of Revisionism Is More Challenging Than Washington Thinks. 2018. április 27. <https://carnegieendowment.org/2018/04/27/reluctant-stakeholder-why-china-s-highly-strategicbrand-of-revisionism-is-more-challenging-than-washington-thinks-pub-76213>.

Akkor hát milyen lehet a békeidőben folyó verseny? Ahogy az előző fejezetekben már szó volt erről, az 1. fejezet pedig részletesen tárgyalta, ha a hegemon pozíció forrásai az „ellenőrzés formái”, mint a kényszerítés, az egyetértés és a legitimáció, akkor a rendért folyó versenyt az erőfeszítések jelentik e formák meggyengítésére vagy erősítésére. A könyvben ezért két, széles értelemben vett és általában egymást követő stratégiát tárgyaltam, amelyeket a felemelkedő hatalom, mint Kína alkalmazhat, hogy békésen, a háborút mellőzve leváltsa a hegemon pozícióban lévő, amilyen az Egyesült Államok.

Az első ezek közül a *tompítás*, azaz a hegemon dolganak megnehezítése, hogy gyakorolja az ellenőrzési formákat, különösen azokat, amelyek érintik a felemelkedő államot. Végül is egyetlen felemelkedő állam sem válthatja le a hegemon, ha nagyjából-egészében változatlanul kiszolgáltatott marad az utóbbi kénye-kedvének. A második a nyomásgyakorlási lehetőségek vagy ellenőrzési formák *építése* mások felett, illetve az egyetértésen alapuló alkuk és a legitimáció alapjainak megteremtése. Végül is egyetlen felemelkedő államból sem lesz hegemon, ha nem tudja mások autonómiáját korlátozni, vagy egyetértésen alapuló alkukkal és legitimációval nem tud rávenni más államokat, hogy a felemelkedő állam preferenciáival összhangban cselekedjenek. A tompítás jellemzően megelőzi az építkezést, illetve mind a kettőre előbb regionális szinten kerül sor, aztán globálisan. Kína, ahogy ezt ebben a könyvben bemutattam, a felemelkedés eszközeként alkalmazta ezt a két stratégiát; kihívást intézett az amerikai rend ellen regionális, majd globális szinten, miközben lerakta a saját rendje építéséhez szükséges alapokat.

Ez a fejezet erre alapozva amellel érvel, hogy e stratégiák a felállt hatalmak számára is rendelkezésre állnak. Az Egyesült Államok például szintén tompíthatja a kínai rendet, miközben építi vagy újjáépíti a sajátját.

A TÉT DEFINÍCIÓJA

Mi a rendért folyó verseny tétje? Az Egyesült Államok gyakorta nem megfelelően értékeli a saját rendjét támogató alapokat. Sok amerikai ahelyett, hogy a hegemonia alapjait vizsgálná, adottnak veszi a nemzetközi rendszer

jellemzőit, jóllehet azok az amerikai erő produktumai. Például a feltételezés, hogy az államok többnyire demokratikusak kell hogy legyenek; hogy nem vehetnek részt népiirtásban, az atomfegyverek terjesztésében, területi hódításokban, biológiai fegyverek bevetésében, nem tanúsíthatnák nyíltan illiberális magatartást (szemben a legalább burkoltan, a legitimáció köntösébe öltöztetett illiberális magatartással) azokkal a költségekkel függ össze, amit az ilyen magatartást tanúsító államoknak az amerikai rendben fizetniük kell még akkor is, ha egyébként magának Washingtonnak sem tökéletes a bizonyítványa e normák betartása terén. Az elfogadás, amit az Egyesült Államok a preferenciáit illetően a szövetségesei és a partnerei részéről számos esetben élvez, szintén ennek a rendnek a termékei éppúgy, mint a tengerentúli bázisok vagy a dollár mint tartalék valuta viszonylag problémamentes elfogadása. Ezek olyan tények, amelyeket az illiberális államok, mint Kína, amelyek évtizedeken keresztül a nemzetközi rendszer és az amerikai hegemonia alapvető aspektusainak liberális irányú elfogultságáról írtak, nem hagyhatnak figyelmen kívül. Kína nem egyszerűen felpanaszolja, hogy a nemzetközi rendszer magától értetődőnek tartja az amerikai strukturális előnyöket, hanem vizsgálat tárgyává teszi ezeket, felteszi a kérdést, miért olyanok ezek, amilyenek, és igyekszik a rendszert a saját igényei szerint megváltoztatni azzal, hogy saját rendet épít.

E könyvben igyekeztem elgondolni, milyen lehet a kínai rend. Regionális szinten, ahol is Kína már az ázsiai GDP több mint a felét és Ázsia katonai célú költségeinek a felét adja, olyan befolyási övezet jöhet létre, amelyben nem vesz részt egyensúlyteremtő céllal külső hatalom. A teljesen felállt kínai rend végül azzal járhat, hogy az Egyesült Államok visszavonul Japánból és Koreából, felbomlanak az amerikai szövetségek, az amerikai flotta kiszorul a nyugat-csendes-óceáni térségből, Kína regionális szomszédai elfogadják Kína igényeit, megtörténik az újraegyesítés Tajvannal, és megoldódnak a területi viták a délkelet-kínai-tengeri térségben. A kínai rendnek vélhetően erősebbek lesznek a kényszerítő vonásai, mint a jelenleginek, annyiban fog egyetértésre épülni, amennyire az előnyös az együttműködő elitek számára akár a választópolgár kárára is, és többnyire annyira lesz legitim, amennyire a közvetlen kedvezményezettek annak tartják. Kína ezt a rendet úgy hozza

létre, hogy eközben sérülnek a liberális elvek, és felerősödnek az autoriter szelek a régióban. Mivel a rend külföldön gyakran emlékeztet a belföldre, Kína rendépítése nagyon valószínűen határozottan illiberális lesz az amerikai rendhez képest.

Globális szinten, ahogy a két utolsó fejezetben tárgyaltam, a kínai rend igyekszik megragadni a lehetőségeket, amelyeket a „nagy változások” kínálnak, amilyeneket „egy egész évszázad sem látott”, hogy leváltsa az Egyesült Államokat mint a világ vezető hatalmát. Ehhez sikeresen kell menedzselni a legfőbb kockázatot, amely a „nagy változásokban” rejlik, jelesül, hogy az Egyesült Államok nem hajlandó elegánsan elfogadni a maga hanyatlását. Ezért Kína törekedni fog az amerikai globális rendet támogató ellenőrzési formák gyengítésére és azoknak a formáknak az erősítésére, amelyek a kínai alternatívát támogatják. Politikai téren Peking vezető szerepet fog igényelni a maga számára a nemzetközi politikai rendszerben és intézményekben, igyekszik előmozdítani az autoriter normák érvényesülését a liberális normák kárára, törekedni fog az Egyesült Államok által vezetett szövetségek megosztására Európában és Ázsiában. Gazdasági téren igyekezni fog, hogy meggyengítse azokat a pénzügyi előnyöket, amelyek az amerikai hegemonia támaszai, igyekszik elfoglalni a „negyedik ipari forradalom” parancsnoki magaslatait kezdve a mesterséges intelligenciával egészen a kvantum-számítástechnikáig, miközben az Egyesült Államok „egy latina-merikai ország angolul beszélő iparát vesztett verziójává” hanyatlik, amely „nyersanyagokra, ingatlanokra, turizmusra és talán nemzetközi adóelkerülésre” szakosodik.⁷ Katonai téren a kínai fegyveres erők világszínvonalra emelkednek, bázisokkal szerte a világban, amelyek képesek védelmet biztosítani a kínai érdekek számára a legtöbb régióban, sőt még új területeken is, mint az űr, a sarkvidék és a nyílt vízi térségek. Mindent egybevetve Kína létrehozhat egy „szuper-összerendezett befolyási zónát” a saját régiójában, valamint „részesleges hegemoniát” azon fejlődő országok körében, amelyek csatlakoznak az Övezet és Út programhoz (BRI), ami aztán tovább bővíülhet, hogy a fejlett világot

⁷ Michael Lind: The China Question. *Tablet*, 2020. május 19. <https://www.tabletmag.com/sections/news/articles/china-strategy-trade-lind>.

is elérje – ez az a vízió, amely egyes népszerű kínai szerzők szerint elhozza Mao jövődölését, miszerint „a falvak felől kell bekeríteni a városokat”.⁸

E rendek egyike sem szolgálja az Egyesült Államok érdekeit; de nem előnyös a szövetségesei és a partnerei számára sem. A következőkben két stratégiát veszek górcső alá, amelyek célja Kína felemelkedésének kezelése. Az egyik Kína igényeinek kielégítése, a másik Kína megváltoztatása. Bemutatom mindkét stratégia hibáit.

KÍNA IGÉNYEINEK KIELÉGÍTÉSE

Számos elemző tett javaslatot arra, hogy Kína igényeinek kielégítése oldhatja a kínai erőgyakorlást, és valamelyest csökkentheti a feszültségeket. Kína igényeinek kielégítése néhány nagyobb kategóriába sorolható: 1. teljes értékű, egyoldalú területi lépések, 2. „maximalista” nagy alku, 3. sokkal óvatosabb „minimalista” nagy alku, amely fokozatosan kölcsönös igénykielégítésbe megy át, és 4. taktikai vagy műveleti biztosítékok újbóli nyújtása politikai vagy katonai szinten.

Az első e lehetőségek közül, az egyoldalú igénykielégítés igyekszik oldani a kínai erőgyakorlást azzal, hogy ellenszolgáltatás nélkül befolyási övezetet ajánl fel Kína számára. Az ilyen vagy olyan igénykielégítés legtöbb proponálója is úgy véli, hogy az egyoldalú engedmények könnyen kontraproduktívak lehetnek: „Kína nagyon könnyen félreérthet egy ekkora változást az amerikai politikában, ami fokozhatja az önbizalmát, és még ha-

tározottabban kérdőjelezheti meg az amerikai érdekeket” – írja egy szakértő, aki a nagy alku híve.⁹

Az előző opcióval szemben a második és a harmadik – a maximalista és a minimalista nagy alku – nem egyoldalú, hanem valódi „alkukat” jelent, amelyek keretében az amerikai engedményekkel szemben valamilyen kínai engedmények állnak. A „maximalista” alku hívei szerint az Egyesült Államoknak fel kell hagynia a szövetségekkel, ki kell vonnia az erőt a nyugat-csendes-óceáni térségből, és befolyási övezetet kell biztosítani Kína számára cserébe kínai engedményekért számos kérdésben. Ettől még Washingtonnak talán meg kellene engednie Kína számára, hogy a saját feltételei alapján rendezze a területi vitáit, és anektálja Tajvánt. Ám megint csak a korlátozás legtöbb híve, köztük Barry Posen, nem támogatják ezt a megközelítést, mert átfogó és visszavonhatatlan amerikai engedményeket jelent spekulatív és végső soron kikényszeríthetetlen ígéretekért cserébe.¹⁰ A Quincy Institute jelentése például, amely kevésbé konfrontatív álláspontot javasol Kínával szemben, ellenzi „az amerikai csapatok teljes kivonását Kelet-Ázsiából, ami lehetővé tenné Kína számára, hogy kizárólagos befolyási övezetet hozzon létre abban a térségben.”¹¹

A harmadik és negyedik opció – a minimalista nagy alku és valamilyen stratégiai biztosítéknyújtás – tűnik a legerősebb és leginkább védhető felvetésnek, ezért indokolt ezek alaposabb vizsgálata.

Az amerikai és kínai vezetői közötti tárgyalások során a két fél gyakran megemlíti a kölcsönös engedmények lehetőségét. A kölcsönös engedmények fogalma azonban nem egyértelmű. A kölcsönös engedmények lehetnek taktikai vagy műveleti biztosítékok, amelyek a két fél közötti feszültséget csökkentik, de nem érintik a két fél alapvető érdekeit. A kölcsönös engedmények lehetnek azonban stratégiai biztosítékok is, amelyek a két fél közötti feszültséget csökkentik, de nem érintik a két fél alapvető érdekeit.

⁹ Charles Glaser: A U.S.–China Grand Bargain?: The Hard Choice between Military Competition and Accommodation. *International Security*, 39, no. 4, 2015, 86., 49–90.

¹⁰ Barry R. Posen: Pull Back: The Case for a Less Activist Foreign Policy. *Foreign Affairs*, 92, no. 1, 2013.

¹¹ Michael D. Swaine – Jessica J. Lee – Rachel Esplin Odell: Towards an Inclusive and Balanced Regional Order: A New U.S. Strategy in East Asia. Quincy Institute, Washington, 2021, 8–9. <https://quincyinst.org/wp-content/uploads/2021/01/A-New-Strategy-in-East-Asia.pdf>.

⁸ 袁鹏 (Yuan Peng): 新冠疫情与百年变局 [The Coronavirus Pandemic and the Great Changes Unseen in a Century]. 现代国际关系 [Contemporary International Relations], no. 5, 2020. június, 1–6.; Robert E. Kelly: What Would Chinese Hegemony Look Like? *The Diplomat*, 2014. február 10. <https://thediplomat.com/2014/02/what-would-chinese-hegemony-look-like/>; Nadège Rolland: China's Vision for a New World Order. National Bureau of Asian Research, 2020. <https://www.nbr.org/publication/chinas-vision-for-a-new-world-order/>.

A „MINIMALISTA” ÜTEMEZETT NAGY ALKU

A „minimalista” és ütemezett nagy alku vélhetően kevesebbet ad Pekingnek, mint az egyoldalú engedmény opció, mert fenntartaná az amerikai szövetségeket és jelenlétet Ázsiában, de felkínálja Kína számára, amit az a legjobban akar – Tajvant. Ennek az opciónak az ismert hívei, mint Charles Glaser, azt állítják, hogy az Egyesült Államoknak „nagyszabású alkut kellene kitárgyalnia, ami azzal végződik, hogy feladja kötelezettségét, hogy megvédi Tajvant a kínai agresszióval szemben”.¹² A hasonlóan gondolkodók között találjuk Lyle Goldsteint, a Naval War College munkatársát, aki szerint „az egyik (bár nem egyetlen) fontos ok, ami miatt az amerikai-kínai kapcsolatok talán az 1950-es évek óta nem látott, új mélypontot értek el, a feszültségek kiéleződése Tajvan körül”. Szerinte „józan politikára van szükség, ami lehetővé teszi a tajvani kérdéssel kapcsolatban a lemondást a katonai szerepvállalásról”, és aminek részét képezik az ütemezett engedmények.¹³ Peter Beinart is úgy véli, hogy „ha Kína lemond az erő alkalmazásáról, az Egyesült Államok elfogadhatná a Tajvannal történő újraegyesülést az egy ország két rendszer elv alapján”, mert az Egyesült Államok Tajvannal szembeni kötelezettségvállalása „csődbe jutott”.¹⁴ Chas Freeman korábbi nagykövet hasonló gondolatmenetet fejt ki, és Beinarthoz hasonlóan úgy véli, hogy Kína összességében tiszteletben tartaná Tajvan autonómiáját.¹⁵ Bruce Gilley szerint az ilyesfajta tiszteletben tartás kevésbé fontos, és azt

¹² Glaser: A U.S.–China Grand Bargain?, 50.

¹³ Lyle Goldstein: How Progressives and Restrainers Can Unite on Taiwan and Reduce the Potential for Conflict with China. Quincy Institute, Washington, 2020. április 17. <https://responsiblestatecraft.org/2020/04/17/how-progressives-and-restrainers-can-unite-on-taiwan-and-reduce-the-potential-for-conflict-with-china/>

¹⁴ Peter Beinart: America Needs an Entirely New Foreign Policy for the Trump Age. *The Atlantic*, 2018. <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2018/09/shield-of-the-republic-a-democratic-foreign-policy-for-the-trump-age/570010/>.

¹⁵ Chas W. Freeman: Beijing, Washington, and the Shifting Balance of Prestige. China Maritime Studies Institute, Newport, 2011. <https://mepc.org/speeches/beijing-washington-and-shifting-balance-prestige>.

szorgalmazza, hogy az Egyesült Államok ne emeljen kifogást Tajvan finlandizációjával szemben.¹⁶

A feltételezések szerint a Tajvan kapcsán létrejövő amerikai-kínai nagy alku a következő logika alapján csökkentené a rivalizálást: „elégítsük ki” Kínát, ha a céljai korlátozottak, számoljuk fel a legvalószínűbb konfliktusforrást, és – tekintve, hogy milyen nagy és költséges engedményt jelent a Tajvannal kapcsolatos alku – „jelezzük, hogy az Egyesült Államoknak korlátozottak a céljai a régióban”, ami ahhoz vezet, hogy Kína megváltoztatja a vélekedését az amerikai szándékokkal kapcsolatban.¹⁷ Az opció egy másik híve szerint egy nagy alku akár Kína belpolitikáját is megváltoztathatja, mert „aláásná azon keményvonalas háborúpártiak álláspontját, akik a tajvani kérdést felhasználva igyekeznek táplálni a nacionalista lángokat és félreállítani a Nyugat felé hajló technokratákat”.¹⁸ Röviden, az alku a remények szerint az engedmények és a megváltozott vélemények elegye révén felszámolná az amerikai-kínai biztonsági verseny egy fontos területét. Az alkunak számos további előnye is lenne. Meg lehetne spórolni az „ezermilliárd dolláros fegyverkezési versenyt”, ami forrásokat szabadítana fel a belföldi megújulás, sőt a Kínával más területeken folytatandó verseny számára is.¹⁹ És a várakozások szerint további értékes engedmények is születnének. Az ilyesfajta alku hívei számos lehetséges engedményt sorolnak fel, ami az alku részét képezheti: az amerikai adósság elengedése, a kötelezettségvállalás, hogy nem kerül sor Tajvan militarizálására, illetve a politikai szabadságjogait tiszteletben tartják, a Dél- és Kelet-kínai-tengeri viták békés megoldása, az Egyesült Államok ázsiai katonai szerepvállalásának az elfogadása, Irán, Észak-Korea

¹⁶ Bruce Gilley: Not So Dire Straits: How the Finlandization of Taiwan Benefits U.S. Security. *Foreign Affairs*, 2010. január/február.

¹⁷ Glaser: A U.S.–China Grand Bargain?, 57., 72.

¹⁸ Paul Kane: To Save Our Economy, Ditch Taiwan. *New York Times*, 2011. november 10. <https://www.nytimes.com/2011/11/11/opinion/to-save-our-economy-ditch-taiwan.html>.

¹⁹ Goldstein: How Progressives and Restrainers Can Unite on Taiwan and Reduce the Potential for Conflict with China.

és Pakisztán támogatásának beszüntetése és általában kevésbé erőszakos kapcsolatok globálisan.

A „minimalista” nagy alku Tajvan tekintetében minden bizonnyal kudarcot vallana. Bár ennek a korlátozott megközelítésnek a célja az amerikai pozíciók megőrzése Ázsiában, ez a forgatókönyv a gyakorlatban könnyen visszatérést jelenthetne az első és a második opcióhoz, azaz a dolog lényegét tekintve amerikai kivonulást jelentene Ázsiából. Bár az amerikai szavahitelséggel kapcsolatos vélelmek néha eltúlzottak, de Washington döntése, hogy önként visszalép a Tajvannal kapcsolatban vállalt kötelezettségeiből, megrémíthetné a szövetségeseit a régióban, mint Japánt, Dél-Koreát és Ausztráliát. Továbbá láncreakció indulna be, ha ezek a szövetségesek az egyensúlyozást haszontalannak gondolják, és ez alááshatná az amerikai pozíciókat a régióban. Átfogó értelemben mivel a nagy alku nyomán Kína minden bizonnyal anektálná Tajvant, és élne a geostratégiai előnyökkel, amelyeket a sziget birtoklása jelent, az amerikai kötelezettségvállalások hitelessége a kelet- és dél-kínai-tengeri térségben komolyan csorbulna, sőt teljes egészében védhetetlenné válna, és még a „cáfolatra épülő elrettentés” stratégiája is értelmét vesztené, amely nem is a túlerőre vagy az elsődlegességre törekszik, hanem arra, hogy megnehezítse a kínai kalandorpolitikát. Arra sincs garancia, hogy Kína betartaná a Washington által kért vállalások többségét, ideértve az amerikai katonai jelenlét elfogadását, a viták békés megoldását, a kötelezettséget, hogy nem militarizálja Tajvant, és hogy garantálja a politikai szabadságjogokat a szigeten. A nagy alku nem ugyanaz, mint egy bíróság előtt kikényszeríthető szerződés; nincs az a bíró, aki rákényszeríthetné Kínát a vállalt kötelezettségei betartására.

Javítandó az esélyeket, hogy Kína betartja az alku részeként vállalt kötelezettségeit, egyesek szakaszos megoldást javasolnak, azaz „a nagy alkut fel kell darabolni kisebb, teljesíthető részekre”, ami lehetővé tenné az Egyesült Államok számára, hogy irányt váltson, ha egyértelművé válik, hogy Kína nem tartja magát a nagy alku feltételeihez.²⁰ Például Lyle Goldstein szerint az Egyesült

Államok csökkenthetné a Guam szigeten állomásozó fegyveres erők létszámát, bezárhatná a kiképzőközpontjait, és leállíthatná a fegyvereladásokat, ha cserébe Kína kivonná a rakétáit a Kelet-kínai-tenger térségéből, nagyobb nemzetközi jelenlétet tenne lehetővé Tajvan számára, és korlátozná a kínai fegyveres erők partraszálló képességeinek fejlesztését. E lépések mindegyikét egymás után kellene megtenni, de végül Kína beolvaszthatná Tajvant (mondjuk konföderáció formájában).²¹ Bár első pillantásra a szakaszolt megközelítés Tajvan vonatkozásában működőképesnek tűnhet, ám a gyakorlatban nagyon kevésbé stabil megoldásnak látszik. Bármilyen is legyen a két fél által előterjesztett engedmények sorrendisége, a tárgyalások azzal az előfeltevéssel folynának, hogy a megfelelő engedmények és biztosítékok felajánlása esetén az Egyesült Államok végül is semmisnek tekinti a Tajvannal kapcsolatos kötelezettségvállalását. Pusztán ennek a kilátásba helyezésével az Egyesült Államok már a tárgyalások elindulásakor óriási engedményt tenne, és mintegy felkínálná Pekingnek, hogy tesztelje az amerikai kötelezettségvállalást. Egyszerűen nem lenne hiteles, ha az Egyesült Államok kijelentené, hogy kész kilépni a Tajvannal kapcsolatos költséges kötelezettségvállalásából valamilyen kitérővel, „árért” cserébe, ugyanakkor hajlandó lenne egy még költségesebb háborúra, ha az „ár” nem kellőképpen vonzó. A szakaszolt megoldás tehát nem jelent valódi védelmet az ellen, hogy Kína megszegi a megállapodást, sőt inkább fokozná az instabilitást.

MEGNYUGTATÁSNAK SZÁNT GESZTUSOK KÖLCSÖNÖS RENDSZERE

Egyes elemzők, főként Mike O'Hanlon, Jim Steinberg és Lyle Goldstein, részletes, lépésről lépésre haladó ütemtervet dolgoztak ki, amelyeket a felek egymás megnyugtatósára hajtanának végre, elsősorban a regionális biztonsági kérdések vonatkozásában. Ahogy O'Hanlon és Steinberg meg-

²⁰ Glaser: *A U.S.-China Grand Bargain?*, 86.; Goldstein: *How Progressives and Restrainers Can Unite on Taiwan and Reduce the Potential for Conflict with China*, 61.

²¹ Lyle J. Goldstein: *Meeting China Halfway: How to Defuse the Emerging US-China Rivalry*. Washington, 2015, Georgetown University Press, 61.

jegyzi, a megnyugtatósnak szánt stratégiai gesztusok kölcsönös nyújtása azt a célt szolgálja, hogy „a két fél jó szándékát bizonyítsa azáltal, hogy amennyire lehetséges, csökkenti a kétértelműséget és a bizonytalanságot, ami az egyoldalú biztonsági lépésekből szükségképpen adódik”.²² E felfogás szerint az Egyesült Államoknak és Kínának egyoldalúan önkorlátozást kellene tanúsítania, aminek a része a lemondás bizonyos technológiákról, viselkedési formákról és doktrínákról, amelyek fenyegetést jelenthetnek a másik fél számára; ezt az önkorlátozást aztán a másik fél viszonzóná, és a folyamat az interakciók révén haladna előre. A folyamatot a transzparencia és az információmegosztás működteti, ami csökkenti a félreértések és az ellenállás kockázatát. A lépések mindkét oldalon egymást követnék, hogy ha a másik fél csalna, a kellő válaszlépéseket meg lehessen tenni.

Az O'Hanlon, Steinberg és Goldstein által javasolt lépések egymás kölcsönös megnyugtatósára figyelemre méltók, okosak, illetve maga az ötlet, hogy „együtműködési spirált” kellene létrehozni, megáll a lábán, és minden bizonnyal működött volna az amerikai hegemonia csúcspontján, a 2000-es évek elején. Sok esetben azonban a javasolt lépések akadályokba ütköznek. Először is az alku tárgyát explicit vagy implicit módon képező bármilyen lépés, amely csökkenti az Egyesült Államok elköteleződését a szövetségesei és partnerei megvédésére, destabilizáló hatású lehet. Ahogy arról korábban szó volt, a megnyugtatósnak szánt lépések ilyen esetekben valójában idő előtt aláássák az Egyesült Államok határozottságát, mert azt az üzenetet küldik, hogy Washington hajlandó redukálni vagy akár fel is mondani védelmi kötelezettségeit valamilyen hipotetikus kínai engedményért cserébe, amire válaszul a kínaiak már azelőtt tesztelnék ezt a határozottságot, hogy a tárgyalási folyamat befejeződött vagy bármilyen oknál fogva elakadt volna.

Másodszor, bár az esélyeket arra, amit Lyle Goldstein „együtműködési spirálnak” nevez, ahol a megnyugtatósnak szánt intézkedések egyik csomagja újabb ilyen intézkedéscsomaghoz vezet, nem lehet figyelmen kívül hagy-

ni, de sok esetben az ugrás az engedmények alacsonyabb szintjéről (például az Okinava szigetén állomásozó tengerészgyalogosok számának csökkentése) a kölcsönös lépések magasabb szintjére egyáltalán nem egyszerű. Abban valamennyi szerző egyetért, hogy egymás kölcsönös megnyugtatósása azokon a pontokon a legnehezebb, ahol a legnagyobb szükség van rá. Nagyon nem valószínű, ahogy egyesek állítják, hogy az Egyesült Államok biztonsággal lemondhat a nagy hatósugarú precíziós csapásmérő rendszerek „modernizálásáról és telepítéséről”, Kína pedig viszonzásképpen „korlátozza a hajók ellen bevethető ballisztikus rakéták fejlesztését és telepítését”.²³ Ráadásul az együtműködési spirál egyik területén elérhető sikert könnyen kudarcra ítéltet egy másik területen megtett lépés vagy nézeteltérés. Egyes szerzők szerint bizonyos engedményekkel el lehetne érni, hogy Kína hosszú időre korlátozza a fegyveres erőinek a szerkezetét (pl. lemondana a nyílt vízi flotta fejlesztéséről), ám ezek a példák legalább is kétségesek, mert Kína terveit a fegyveres erői modernizálására nem egyetlen regionális eshetőség vezérli, azaz annak a bizonyos egyetlen problémának a megoldása nem jelent sokat a legtöbb életbe vágóan fontos kérdés vonatkozásában.

Harmadszor, a gesztus az erő pozíciójából egészen másként fest, mint a gesztus a gyengeség pozíciójából. Számos szerző véli úgy, hogy az Egyesült Államok az erő pozíciójából tehet megnyugtató gesztusokat Kína felé. Ahogy Goldstein írja: „Az Egyesült Államok stratégiai pozíciója nagyon erős, jószerivel érinthetetlen. Megvan az ereje ahhoz, hogy átgondolt és észszerű kompromisszumokat kössön a béke érdekében.”²⁴ Ez a megállapítás akkor is vitatható volt, amikor megszületett, most, évekkel később egyszerűen nem felel meg a valóságnak. Ahogy a 11. fejezetben bizonyítottam, Kína percepciójában az Egyesült Államok hanyatlása visszafordíthatatlan. Ezért a megnyugtatósnak szánt gesztusokra úgy tekintene, mint ami Kína új státuszának az elfogadása, ezért kevésbé valószínű, hogy az

²³ Michael O'Hanlon – James Steinberg: *A Glass Half Full?: Rebalance, Reassurance, and Resolve in the U.S.-China Strategic Relationship*. Washington, 2017, Brookings Institution Press, 21–23.

²⁴ Goldstein: *Meeting China Halfway*.

²² James Steinberg – Michael E. O'Hanlon: *Strategic Reassurance and Resolve: U.S.-China Relations in the Twenty-First Century*. Princeton, 2014, Princeton University Press, 5.

utóbbi viszónozná, sőt sokkal valószínűbb, hogy provokációval válaszolna. Ha az Egyesült Államok a 2000-es évek elején tett volna lépéseket az együttműködési spirál elindítására, amikor Kína valóban támadhatatlannak látta az Egyesült Államok helyzetét, a két félnek nagyobb esélyei lettek volna, hogy fenntartható kimeneteket érjenek el. Ha a jelenlegi trendek az Egyesült Államok kárára folytatódnak, kevésbé valószínű, hogy az ilyen lépések sikerrel járnának.

Negyedszer, a múltban többször is előfordult, hogy Kína kifarolt bizonyos technikai engedményekből, vagy a mások által megnyugtatósnak szánt gesztusokra ellenségesen, még erőteljesebb igényekkel reagált. Ennek alapján feltételezhető, hogy Pekinget inkább az érdekei és a hatalma érdeklik, mint a kérdés, hogy vajon a kötelezettségvállalásai hihetőnek tűnnek-e; mindez kérdéseket vet fel a tekintetben, hogy az erőfeszítések az „együttműködési spirálok” és a nagy alkuk létrehozására mennyire lehetnek sikeresek. Amikor India elismerte a Kínai Kommunista Párt hatalmát Kínában, és elfogadta a Tibettel kapcsolatos igényét is – ami egyáltalán nem volt egyszerű India számára abban az időben –, a gesztus egyáltalán nem gátolta meg Kínát abban, hogy néhány évvel később a közös határon fegyveres konfliktust robbantson ki, és nem ingatta meg Peking hitét abban sem, hogy India túl szoros kapcsolatokat ápol Washingtonnal, és túlságosan terjeszkedő politikát folytat. Más megnyugtatósnak szánt gesztusok, például amikor az Egyesült Államok a globális pénzügyi válságot követően felfüggesztette a fegyvereladásokat Tajvan részére, továbbá egy valamennyire engedménynek szánt közös nyilatkozatot fogadott el „Kína alapvető érdekeiről”, és végül készséget mutatott arra, hogy átmenetileg jegelje az emberjogi kérdéseket, nem gátolták meg a kínai külpolitikát, hogy a korábbinál nagyobb asszertivitást mutasson, sőt talán egyenesen bátorította ezt a fordulatot. A kínai felvetések, miszerint az ország nem fog repülőgépanyahajókat építeni, később alaptalannak bizonyultak; az ígéretét, hogy nem hoz létre tengerentúli bázisokat, meghazudtolta a Dzsibuti létesítmény megszerzése (és a tervek további hasonló létesítmények létrehozására). Az ígéretét, miszerint nem militarizálja a Dél-kínai-tenger térségét, alig pár

hónappal később maga hazudtolta meg, és végül a Kínával 2015-ben létrehozott kibervédelmi megállapodás összeomlott.

Ami a területi vitákat illeti, a kínai igények néha még nőttek is. India esetében Kína korábban Tavang körzetet tekintette magáénak, de az 1980-as évek közepére már az egész Arunácsal Prades tartományt.²⁵ Ami Japánt illeti, egyes nacionalista erők az állam hallgatólagos támogatásával azt követelik, hogy Kína ne csupán a Szenkaku/Tiaoju-szigeteket, de Okinavát, sőt az egész Rjúkjú-szigetcsoporthoz tekintse a magáénak.²⁶ Ami pedig Oroszországot illeti, 2020-ban a kínai állami média ismert alakjai, de még kínai diplomata is bírálta az orosz kormányt, mert videót tett közzé Vlagyivosztok megalapításának évfordulóját ünneplendő. A kínai bírálók szerint a város eredetileg kínai volt, bár odáig nem mentek el, hogy visszaköveteljék Kína számára.²⁷ Hongkong esetében a kínai bizonyítvány kiváltképp rossz; Peking nagyon hamar megszegte az ígéretét, mely szerint tiszteletben tartja a város autonómiáját. Egyes szakértők, mint Peter Beinart a közelmúltban azt javasolták, hogy az Egyesült Államok követelje, Peking „nyilvánosan kötelezze el magát, hogy nem állomásoztat csapatokat vagy a kommunista párt tisztviselőit Tajvanon, és hagyja, hogy sziget maga intézze a saját belpolitikai ügyeit”. E szakértők szerint a „legjobb precedenst” arra, hogy Kína betartja az ígéretét, Hongkong jelenti; Chas Freeman 2011-ben szintén Hongkongra hivatkozott, mint annak bizonyítékára, hogy Peking tiszteletben fogja tartani Tajvan autonómiáját.²⁸ Ezekben a reményekben azonban

²⁵ Ananth Krishnan: From Tibet to Tawang, A Legacy of Suspicion. *The Hindu*, 2012. október 22. <https://www.thehindu.com/opinion/op-ed/from-tibet-to-tawang-a-legacy-of-suspensions/article4019717.ece>.

²⁶ Jane Perlez: Calls Grow in China to Press Claim for Okinawa. *New York Times*, 2013. június 13. <https://www.nytimes.com/2013/06/14/world/asia/sentiment-builds-in-china-topress-claim-for-okinawa.html>.

²⁷ Eduardo Baptista: Why Russia's Vladivostok Celebration Prompted a Nationalist Backlash in China. *South China Morning Post*, 2020. július 2. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3091611/why-russias-vladivostok-celebration-prompted-nationalist>.

²⁸ Beinart: America Needs an Entirely New Foreign Policy for the Trump Age.

csalatközni kellett, amikor 2020-ban Peking leszámolt az „egy ország, két rendszer” politikával. Összességében elmondható, hogy Peking politikája nem sok jót ígér a nagy alkui vagy a fenntartható együttműködési spirál típusú projektek számára.

KIHÍVÁSOK A MEGNYUGTATÁSNAK SZÁNT GESZTUSOKKAL A KAPCSOLATBAN

A nagy alkukra és az együttműködési spirálokra vonatkozó javaslatok mindegyike abból indul ki, hogy sikerül Kínát megnyugtatni, ám közben figyelmen kívül hagyják a mozzanatot, hogy a Kínai Kommunista Párt leninista világlátása miatt az ilyesfajta megnyugtató egyáltalán nem könnyű. A nehézségek drámaian fokozódtak a Tienanmen téri mészárlást és a Szovjetunió összeomlását követően, amikor a párt a saját túlélése miatt aggódott. Ezt követően a kínai elit újra és újra úgy látta, a Nyugat célja a Párt hatalmának aláásása. Amikor Kína beintegrálódott a világ gazdaságba, a folyamat nyomán megjelentek bizonyos liberális elvek, egyes társadalmi osztályok lehetőségekhez jutottak, a Párt aggodalmait viszont fokozódtak, hogy elveszítheti a hatalmát.

A 2. és 3. fejezetben bemutattam, hogy a Tienanmen téri mészárlást megelőzően Kína kváziszövetségesként tekintett az Egyesült Államokra. Azt követően Teng Hsziao-ping nem hagyott kétséget afelől, hogy Kína meglátása szerint az Egyesült Államok a Párt megbuktatására törekszik. Ahogy fogalmazott, „nincs kétség afelől, hogy az imperialisták azt akarják, hogy a szocialista országok berendezkedése változzon meg. A problémát immáron nem az jelenti, hogy a Szovjetunió zászlaja lehanyatlík-e – ott biztosan lesznek zavargások –, hanem hogy Kína zászlaja lehanyatlík-e”.²⁹ „Az Egyesült Államok kitalált egy kifejezést: *világháború puskapor nélkül*. Ébernek kell maradnunk. A kapitalisták hosszú távon a szocialisták legyőzésére

²⁹ 邓小平文选 [Deng Xiaoping Selected Works]. 2. kiadás, 第三卷 [vol. 3], Peking, 1993, 人民出版社 [People's Press], 320.

törekednek, ám a világ népei szembeszállnak velük. A múltban fegyvereket, atom- és hidrogénbombákat használtak, de a világ népei ellenállást tanúsítottak. Ezért most békés módszerekkel próbálkoznak.”³⁰

Az utódai hasonlóképpen vélekednek. Az 1990-es évek elején a Csiang-féle vezetés „öt méregről” beszélt, amelyek fenyegetik a Párt hatalmát, az egyik ezek közül a demokráciáért folytatott aktivizmus. A Párt kampányt indított a „szellemi szennyezés” ellen, amelyet a liberális értékek terjesztene, és szorgalmazta a később „hazafias nevelésként” ismertté vált programot. Csiang felhasználta a fontos külpolitikai témájú rendezvényeket – az öt- vagy hatévente megtartásra kerülő nagyköveti értekezleteket, amelyeket gyakran felhasználnak a kínai átfogó stratégia módosítására –, hogy újra és újra az amerikai fenyegetésről beszéljen: „A Kínával kapcsolatos amerikai politika mindig is kétélű volt. Egyesek számára az Egyesült Államokban országunk békés átalakulása hosszú távú stratégiai cél” – fogalmazott, hozzátéve, hogy Kína fő „ellenfele” az Egyesült Államok.³¹ Utódja, Hu Csin-tao szintén az Egyesült Államokat nevezte meg Kína fő ellenfeleként.³² A kiszivárgott dokumentumok tanúbizonysága szerint az Állandó Bizottság tagjai közül többen ennél messzebb mentek mondván, az Egyesült Államok célja Kína feltartóztatása, mert hosszú távon az utóbbi felemelkedésétől tart.³³

Hszi Csin-ping ideje alatt ez az ideológiai vonal folytatódott. Hszi többször is nyomatékosította az ideológiai tisztaság fontosságát és óvott a liberális engedményektől. A kiszivárgás után híressé vált 9. számú dokumentum, amelyben erősen visszaköszönnék a Nyugattal foglalkozó egyébként nyilvános pártkiadványok megállapításai, szintén egyértelműen fogalmaz a

³⁰ I. m. 324–327.

³¹ Jiang 8. Nagyköveti Konferencián tartott beszédét lásd 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第一卷 [vol. 1], Peking, 2006, 人民出版社 [People's Press], 311–317.

³² 胡锦涛 (Hu Jintao): 胡锦涛文选 [Hu Jintao Selected Works]. 第二卷 [vol. 2], Peking, 2016, 人民出版社 [People's Press], 503–504.

³³ 宗海仁 (Zong Hairen): 中国掌權者: 第四代 [China's New Leaders: The Fourth Generation]. New York, 2002, 明鏡出版社 [Mirror Books].

„békés evolúció” és az ideológiai aknamunka jelentette veszélyeket illetően. Jen Hsziao-feng,³⁴ a Tiencsini Egyetem Marxizmus Iskolájának dékánja szerint „az ideológia nemzetbiztonsági kérdés. Egy rezsim összeomlása gyakran az ideológia terén kezdődik. Amikor az ideológia jelentette védőfalak leomlanak, a többi védvonal nehezen lesz tartható”.³⁵ Ez az oka annak, hogy 2013 októberében a fegyveres erő *Silent Contest* [Csendes verseny] címmel népszerű dokumentumot tett közzé, amelynek a célja a katonai nevelés. A dokumentum azt fejtegeti, hogy az Egyesült Államok a liberális értékekkel akarja aláásni a KKP-t és megakadályozni Kína megújulását. Ez a felfogás nem csupán a hivatalos Kína héjának tekinthető körben jelenik meg, de a nyugállományba vonult diplomaták körében is, akik gyakran a kínai diplomácia megnyugtatósnak szánt arcai az Egyesült Államokban. Fu Jing, egy korábbi diplomata, aki most ezt a szerepét tölti be, meglepő módon az alábbi kijelentést tette: „Kína szemszögéből az Egyesült Államok soha nem mondott le arról, hogy megdöntse a KKP által vezetett szocialista rendszert.”³⁶

Talán a legfőbb bizonyítékot, hogy mennyire nehéz lenne hihető módon megnyugtani Kínát, a fenyegetettség érzésének tartós fennmaradása jelenti még abban az időszakban is, amikor az Egyesült Államok az együttműködés politikája jegyében összességében jóindulatú és barátságos politikát folytatott Kínával szemben. Évtizedeken keresztül az egymást követő amerikai elnökök nyilvános megszólalásaikban üdvözölték, hogy Kína erős legyen. Gazdasági és technológiai téren megnyitották az amerikai egyetemeket a kínai diákok előtt, engedélyezték az amerikai technológia átadását

³⁴ Yan Xiaofeng. (A Kiadó.)

³⁵ 颜晓峰 (Yan Xiaofeng): 在百年未有之大变局中打好战略主动仗 [Take the Strategic Initiative in the Great Changes Unseen in a Century]. 红旗文稿 [Qishi Red Flag Manuscripts], 2019. február 26. http://www.qstheory.cn/dukan/hqwq/2019-02/26/c_1124163834.htm?spm=zm5062-001.0.0.1.Cr0LbB; a Red Flag Manuscriptsot kéthetente adja ki a Qishi, és ez a cikk nyomtatásban is megjelent.

³⁶ 傅莹 (Fu Ying): 新冠疫情后的中美关系 [Sino-American Relations after the Coronavirus]. *China-US Focus*, 2020. június 26. <http://cn.chinausfocus.com/foreign-policy/20200629/41939.html>.

Kína számára, lehetővé tették az amerikai tőke beáramlását Kínába és az amerikai ipar áttelepülését, igyekeztek megkönnyíteni Kína csatlakozását a WTO-hoz, biztosították a normális kereskedelmi kapcsolatok tartós fennmaradását, és önként mérsékeltek a gazdasági nyomásgyakorlás lehetőségeit Kínával szemben. Politikai téren üdvözölték Kína csatlakozását az amerikai vezetésű regionális és globális szervezetekhez. Katonai téren törekedtek a kockázatok mérséklésére és válságkezelési mechanizmusok létrehozására Kínával, implicit módon elleneztek Tajvan függetlenné válását, és formálisan semlegesek maradtak azon országoknak a szuverenitást érintő követelései vonatkozásában, amelyeknek területi vitái vannak Kínával. Mindezen idő alatt, amelyet az egész amerikai történelem során bátran nevezhetünk a leginkább olyannak, amikor az Egyesült Államok igyekezett megnyugtatósnak szánt gesztusokat tenni Kína felé, a kínai vezetők továbbra is azt szerepeltették a pártanyagokban, hogy szerintük az Egyesült Államok a „békés evolúció” és a feltartóztatás politikáját folytatja. Jellemző például, hogy miután Kína csatlakozott a WTO-hoz, Csiang Cö-min zárt körben fontos beszédet mondott az összes tartományi párt- és állami vezetőjének a jelenlétében, amelynek lényege, hogy az Egyesült Államok Kína csatlakozását a WTO-hoz igyekszik arra felhasználni, hogy aláássa a KKP hatalmát.³⁷ Hu Csin-tao a magas szintű beszédekben szintén ezt visszhangozta.³⁸ Amit az Egyesült Államokban sokan a Kínának tett engedménynek gondoltak, azt a kínai pártelit nem titkolt módon taktikának tekintette, amelynek a célja a kínai kormányzati rendszer „békés átalakítása”. Ha a megnyugtató gesztusok abban az időben problematikusak voltak, ma minden bizonnyal még inkább azok.

³⁷ 江泽民 (Jiang Zemin): 江泽民文选 [Jiang Zemin Selected Works]. 第三卷 [vol. 3], 448–449.

³⁸ Hu beszédét lásd 中共中央文献研究室 [Literature Research Office of the Chinese Communist Party Central Committee]: 十五大以来重要文献选编 [Selection of Important Documents since the 15th Party Congress]. 2. kötet, Peking, 2001; 人民出版社 [People's Publishing House], 1205–1227.

KÍNA MEGVÁLTOZTATÁSA

A politikai ajánlások széles köre arról szól, hogy miként lehetne megváltoztatni Kínát azzal, hogy a belső rendszereket, amelyek állítólagosan Kínát versenytárrá teszik, eltávolítják vagy felpuhítják. A „békés evolúció” a liberálisabb irányba vagy a vélelmezett liberális csoportok támogatása nem járt sikerrel, és ma még kevésbé valószínű, hogy sikerrel járna. Megfordítva: a törekvések a Párt hatalmának aláásására vagy megdöntésére alábecsülik a Párt erejét és a kihívásokat a kínai politika alakításával kapcsolatosan. Mindkét irány, amelyet a politikai vitában részt vevő nagyon különböző csoportok képviselnek, végső soron ugyanazokra az erőltetett és idealizált előfeltevésekre épül, melyek szerint Washington képes befolyásolni egy erős, szuverén ország politikáját.

BÉKÉS EVOLÚCIÓ

Kevésbé valószínű, hogy sikerülne Kína belpolitikáját pozitív irányba terelni. Kína már ma is azt gondolja, hogy az Egyesült Államok a békés evolúcióra törekszik, ami azt jelenti, hogy a stratégiák, amelyek célja a kínai társadalom egyik vagy másik részének az együttműködés révén történő liberalizálása volt, előbb utóbb megtorlást váltottak ki a Párt részéről. Tény, hogy az 1990-es és 2000-es években az internet valamivel szabadabb volt, nagyobb volt az akadémiai szabadság, a hatalom valamennyire tolerálta az emberjogi ügyvédek működését, és volt valamennyi hajlandóság minimális távolság létrehozására a Párt és az állam között. Ám abban a pillanatban, amint a Párt arra a következtetésre jutott, hogy ezek a fejlemények veszélyeztethetik a hatalmát, irányt váltott; ez a folyamat a 2000-es évek közepén kezdődött, és mind a mai napig egyre intenzívebben folytatódik.

A javaslatok, melyek szerint az Egyesült Államoknak támogatnia kellene a „reformpárti” párttagokat, már a múltban is fenntarthatatlanok voltak, hiszen még a leginkább reformpártinak tűnő pártvezetők is elkötelezettek maradtak a Párt iránt, és mély gyanakvással tekintettek az Egyesült Álla-

mokra. A nyugati megfigyelők gyakran rossz teljesítményt nyújtanak, amikor a potenciális szövetségesek beazonosításáról van szó. Nicholas Kristof újságíró például ezt írta: „Az új felső vezető, Hszi Csin-ping újraindítja a reformokat, és engedélyez valamekkora politikai enyhülést is. Mao testét elviszik a Tienanmen térről, és a Nobel-díjas író, Liu Hsziao-pót³⁹ kienvedik a börtönből.”⁴⁰ E jóslatok mindegyike tévedésnek bizonyult. Lyle Goldstein 2014-ben azt állította, hogy Hszi Csin-ping nem kimondottan illiberális vagy éppen nacionalista: „Inkább mérnökember, akinek a családja a kulturális forradalom idején a tömeghisztéria és a radikalizmus miatt sokat szenvedett. Vannak kapcsolatai a hadseregben, és rövid ideig Iowa államban is élt. Meglehetősen liberális, sőt Nyugat-barát nézeteit mi sem bizonyítja jobban, mint hogy egyetlen gyermekét a Harvardra küldte.”⁴¹ Ez sem bizonyult jó jóslatnak. A vélelmezett liberálisok, köztük Csu Zsung-csi, Li Zsuj-hüan és Vang Csi-san⁴² nem tudtak vagy nem akartak reformista politikai nézeteket hangoztatni. Jelenleg nagyon valószínűtlen, hogy a legmagasabb körökben lennének olyan reformerek, akik képesek komoly hatást gyakorolni Hszi döntéseire.

A javaslatok, amelyek szerint az Egyesült Államoknak conciliáns álláspontra kellene helyezkednie Kína vonatkozásában elkerülendő a keményvonalasok és a nacionalisták térnyerését, szintén tévedésen alapulnak. Bár az amerikai–kínai politika dinamikája hatással lehet a kínai nacionalizmusra, de a belföldi tényezők sokkal nagyobb magyarázó erőt jelentenek a nacionalista ideológiát illetően. Mivel a tájékoztatási rendszert a Párt tartja ellenőrzése alatt, illetve évtizedek óta működteti a „hazafias nevelés” rendszerét, nincs ok annak feltételezésére, hogy az Egyesült Államok alkalmas lenne

³⁹ Liu Xiaobo. (A Kiadó.)

⁴⁰ Nicholas Kristof: Looking for a Jump-Start in China. *New York Times*, 2013. január 5. <https://www.nytimes.com/2013/01/06/opinion/sunday/kristof-looking-for-a-jump-start-in-china.html>.

⁴¹ Goldstein: *Meeting China Halfway*, 335–336.

⁴² Wang Qishan. (A Kiadó.)

Kína belső információs környezetének alakítására, vagy hogy az amerikai politikai lépések bármennyire is hatással lennének a közvéleményre.

És végül természetesen érdemes folytatni az erőfeszítéseket bizonyos csoportok helyzetbe hozása érdekében, amelyek adott esetben szerepet játszhatnak a liberalizációban, gondolok jogászokra, egyetemi tanárookra, civil szervezetekre és a magánszektorra, de különösebb sikert nem érdemes várni, mivel a kínai hatóságok legalább egy évtizede elnyomják ezeket a csoportokat, illetve általában a belföldi környezet egyre inkább elnyomásra épül.

FELFORGATÁS ÉS MEGDÖNTÉS

Kiváltképp veszélyes lenne felforgatással próbálkozni Kínában, ami egyébként valószínűleg kudarcot vallana. Először is a kísérletek a KKP megdöntésére olyan konfrontációt eredményeznének, amelyben a verseny nem a rendről, hanem alapvetően a túlélésről szólna. Minden bizonnyal drasztikusan megnőne a háború kockázata, és megszűnné mindennemű lehetőség az együttműködésre a közös fenyegetések, mint a klímaváltozás terén. Másfelől számítani lehetne viszontlépésekre, azaz komoly kínai beavatkozásra az amerikai választási politikába. Kína fontolóra vette, de egészében véve tartózkodott ettől – lemondva olyasmiről az Egyesült Államok esetében, amit a tajvani választások során alkalmazott –, ehelyett inkább a hagyományos információs-befolyásolási kampányokra szorítkozott, amelyekkel támogatott vagy büntetett intézményeket és egyéneket a Kínával kapcsolatos álláspontjuk miatt, illetve igyekezett befolyásra szert tenni az amerikai hagyományos és új médiában.

Másodszor, a KKP megbuktatása tekintettel a Párt ellenálló képességére minden bizonnyal kudarcot vallana, vagy olyan eredményekkel járna, amelyeket az Egyesült Államok nem lenne képes az ellenőrzése alatt tartani. Kínában nem érett a helyzet egy alulról induló, békés forradalomra, amelynek az esélyei amúgy is csökkentek azután, hogy az állam a digitális autoriter képességei kifejlesztésével jelentősen megkönnyítette a maga számára a más nézeteket vallók megfigyelését és megbüntetését. A politikai

közvélemény-kutatás rendkívül körülményes Kínában, de a rendelkezésre álló társadalomtudományi ismeretek alapján elmondható, hogy nincs széles körű elégedetlenség a Párt vezető szerepével szemben.⁴³ Úgy tűnik, a kormány eredményesen fogadtatta el a lakossággal, hogy a kínai modell sikereesebb a nyugatinál, kiváltképp a Covid-19-járvány után. Kína minden jel szerint nem az a szklerotikus és inkompetens ország, mint a Szovjetunió volt, az Egyesült Államok pedig nem annyira vonzó a kínaiak számára, mint az 1980–90-es években volt.

Az elit valószínűleg kevésbé elégedett Hszi teljesítményével, mint a közvélemény, de Kínában az elit által vezetett forradalomra sem érett a helyzet. Caj Hszia,⁴⁴ a Központi Pártiskola korábbi tanára, ma másként gondolkodó szerint Hszi szem előtt tartja az ország magas rangú kádereit, hogy megakadályozzon bárminemű ellene irányuló kollektív akciót. Caj hozzáteszi: „A fejlett megfigyelő rendszerek nem csupán Hszincsiang tartományban és Tibetben működnek, de megfigyelik a párttagokat és a közép-, illetve magas szintű állami vezetőket is. A hétköznapi kapcsolattartás a pártkáderek között gyakran tilos.”⁴⁵ Nem valószínű, hogy az Egyesült Államok képes lenne érdemben ösztönözni valamilyen közös akciót a Párt ellen az elit szintjén, tekintettel a megfigyelési rendszerre és az információáramlás ellenőrzésére. Ezzel természetesen nem azt akarom állítani, hogy a kínai rendszer tökéletesen stabil az elitek szintjén, de az nagyon is valószínű,

⁴³ Edward Cunningham – Tony Saich – Jesse Turiel: Understanding CCP Resilience: Surveying Chinese Public Opinion through Time. Ash Center for Democratic Governance and Innovation, Harvard Kennedy School, 2020. július. <https://ash.harvard.edu/publications/understanding-ccp-resilience-surveying-chinese-public-opinion-through-time>; Lei Guang et al.: Pandemic Sees Increase in Chinese Support for Regime. China Data Lab at University of California at San Diego, 2020. június 30. <http://chinadatalab.ucsd.edu/viz-blog/pandemic-sees-increase-in-chinese-supportfor-regime-decrease-in-views-towards-us/>.

⁴⁴ Cai Xia. (A Kiadó.)

⁴⁵ Interview: 'You Can Criticize The CCP, but You Must Not Criticize Xi Jinping'. Radio Free Asia, 2020. augusztus 18. <https://www.rfa.org/english/news/china/interview-caixia-08182020152449.html>.

hogy bármilyen békés hatalomátadás Hszi és egy jövőbeni vezető között komoly feszültségekkel járna, ahogy az az autoriter átmenetek esetében szokásos. Ettől függetlenül még elképzelni is nehéz, hogy miként tudná az Egyesült Államok elérni a feszültségek növekedését egy olyan politikai rendszer elitjén belül, amely nem átlátszó, erőteljesen megfigyelt, és amely egyébként nem könnyen érthető Washington számára.

Ráadásul, ahogy Hal Brands és Zack Cooper stratégiai elemzők megjegyzik, az amerikai szankciók a kínainál gyengébb és kevésbé jól beágyazott rezsimek esetében sem működtek. És még ha Washington sikerrel járna is, „a kommunista párt összeomlása legalább akkora valószínűséggel eredményezné egy radikális nacionalista-katonai klikk hatalomra jutását, mint valamilyen stabil demokráciáét”.⁴⁶

ASZIMMETRIKUS STRATÉGIA

Ha a megnyugtatósnak szánt gesztusok Kína számára vagy magának Kínának a megváltoztatása vélhetően nem járnak sikerrel, a leginkább logikus alternatív a versengő stratégia. Széles kategóriáról beszélünk, és számos elemzés tesz javaslatot a versengő stratégiára, amely összhangban van az itt kifejtésre kerülő megközelítéssel.⁴⁷ Ezek az elemzések közös logikára

⁴⁶ Hal Brands – Zack Cooper: After the Responsible Stakeholder, What?: Debating America's China Strategy. *Texas National Security Review*, 2, no. 1, 2019. <https://tnsr.org/2019/02/after-the-responsible-stakeholder-what-debating-americas-china-strategy-2/>.

⁴⁷ Aaron Friedberg: An Answer to Aggression: How to Push Back Against Beijing. *Foreign Affairs*, 99, no. 5, 2020, 150–164.; Matthew Kroenig – Jeffrey Cimmino: Global Strategy 2021: An Allied Strategy for China. Atlantic Council, Washington, 2020; Kurt M. Campbell – Jake Sullivan: Competition without Catastrophe: How America Can Both Challenge and Coexist with China. *Foreign Affairs*, 98, no. 5, 2019, 96–110.; Melanie Hart – Kelly Magsamen: Limit, Leverage, and Compete: A New Strategy on China. Center for American Progress, Washington, 2019. április 3.; Orville Schell – Susan L. Shirk: Course Correction: Toward an Effective and Sustainable China Policy.

épülnek, amelyet ebben a részben két jellemzővel szeretnék kiegészíteni. Először is igyekszem bizonyítani, hogy egy valóban kompetitív stratégia Kína vonatkozásában nem lehet teljes mértékben szimmetrikus. Az amerikai lépéseknek gyakran aszimmetrikusnak kell lenniük; a kínai rendépítés tompítására kell irányulniuk alacsonyabb költségek mellett, mint amennyibe Kínának kerül magának a rendépítésnek a folytatása. Másodszor ebben a részben emellett érvelek, hogy bármely versengő stratégiának azal kell kezdődnie, hogy megértjük, az amerikai–kínai verseny elsősorban a regionális és a globális rendért folyik, valamint az „ellenőrzés formáiért”, amelyek ezeket támogatják. A versengő stratégiának tehát nem egyszerűen tompítania kell a kínai rendépítést, de újra kell építenie az amerikai rend alapjait is. Ez részben szimmetrikus lesz, de lesznek olyan tevékenységek, amelyek költsége alacsonyabb, mint amennyibe a kínai tompítási erőfeszítések kerülnek. Ha együttesen kerül sor ezekre, a rend újraépítésének terhe jobban eloszlik.

AMIÉRT A STRATÉGIÁNAK ASZIMMETRIKUSNAK KELL LENNIE

Az Egyesült Államok pusztán a méretkülönbségek okán sem lesz képes szimmetrikus versenyt folytatni Kínával, azaz minden egyes Kína által elköltött dollárral szemben ugyanannyi elköltött dollárt állítani, minden megépített kínai hadihajóval szemben ugyanannyi amerikai hadihajót építeni, vagy minden Kína által nyújtott hitellel szemben ugyanannyi hitelt nyújtani. Több mint egy évszázadon keresztül az Egyesült Államok egyetlen ellenfelének vagy ellenfelei koalíciójának a GDP-je sem érte el az amerikai GDP hatvan százalékát. Sem a császári Németország az első világháborúban, sem a náci Németország és a császári Japán együttesen a másodikban vagy

Asia Society and UCSD 21st Century China Center, 2019; Ely Ratner et al.: Rising to the China Challenge: Renewing American Competitiveness in the Indo-Pacific. Center for a New American Security, Washington, 2019.

a Szovjetunió a gazdasági ereje csúcsán nem lépte át ezt a küszöbértéket.⁴⁸ Kína ezzel szemben már 2014-re csendben elérte ezt, és jó úton halad, hogy a gazdaság mérete tekintetében megelőzze az Egyesült Államokat. Ha az adatokat a relatív árakkal korrigáljuk (vásárlóerő-paritáson számolunk), a kínai gazdaság már ma huszonöt százalékkal nagyobb, mint az amerikai.⁴⁹ Az előrejelzések szerint 2028-ra nominálisan is beéri az Egyesült Államokat főleg a koronavírus-járvány hatása miatt, aminek a következtében az amerikai gazdaság nyolc százalékkal zsugorodott, míg Kína egy-két százalékkal nőtt.⁵⁰ Egyértelmű tehát, hogy Kína az elmúlt száz évben a legerősebb versenytárs lett, amellyel az Egyesült Államok szembesül, és a versenyhez nagyobb erőforrásokat tud mozgósítani, mint bármelyik korábbi versenytárs. Mind az Egyesült Államoknak, mind Kínának sokféle előnye van, amikor erőforrásokat kell mozgósítani a stratégiai verseny számára. A kínai rendszer lehetővé teszi, hogy az állam a nemzeti zászlóshajóként működő állami vállalatok és a nagy magánvállalatok penetrációja révén jelentős befolyást gyakoroljon a gazdaságra. Ezzel szemben az Egyesült Államok esetében az állam sokkal kisebb mértékben gyakorol ellenőrzést a gazdaság és annak erőforrásai felett, ráadásul az államadóssága már most is magas; a második világháború óta ez először haladta meg a teljes amerikai gazdaság méretét a 2020-as világjárvány miatt. És bár az adósság kamatterhe viszonylag alacsony a dollár pozíciójának és a biztonságosnak tekintett eszközök iránti keresletnek köszönhetően, ez a teher a jövőben emelkedhet. Ha ehhez hozzáadjuk a kötelezően teljesítendő kifizetéseket, amelyek a GDP nagy és növekvő részét teszik ki és amelyek módosítása a közpolitika révén egyáltalán

nem egyszerű, a stratégiai verseny céljaira rendelkezésre álló költségvetési mozgástér tovább szűkül. Igaz, Kínának vannak hátrányai – a demográfiai lassulás, a közepes fejlettség csapdája, az állami adósság magas szintje, a problémákkal küzdő pénzügyi rendszer –, és az is igaz, hogy az amerikai rendszer nyitottsága erősíti a dollár domináns szerepét, és lehetővé teszi Washington számára, hogy jelentős forrásokat vonjon be a hitelpiacokról. Összességében azonban bár az Egyesült Államok nagy, fiatal és növekvő ország, de kisebb, mint Kína, és emellett demokratikus korlátai is vannak, hogy a hosszú távú verseny céljaira erőforrásokat mozgósítson, a számottevő fiskális korlátokról nem beszélve. Fenntartható amerikai stratégia nem hagyhatja ezeket a tényeket figyelmen kívül, és ebből következően a kiindulópont bármilyen stratégia számára az, hogy aszimmetrikusnak kell lennie. Mik lehetnek azok az erősségek, amelyekre az Egyesült Államok támaszkodhat? Az amerikai demokrácia – és a rend, amelyet a demokrácia produkált – versenyelőnyöket biztosít az autoriter versenytárral szemben. A közfelfogás szerint az autoriter államokban nincsenek intézményi ellensúlyok; nincs közvélemény, ezért képes titokban, határozottan és kíméletlenül működni, gyakran mozgósít óriási erőforrásokat és épít hosszú távú stratégiákat. Ám ennek kockázatai is vannak. Az autokráciák képesek a gyors haladásra a jó irányba, de ugyanilyen sebességgel képesek a katasztrófa felé is haladni, mert híján vannak a nyilvános vitának és egyetértésnek.

Ezzel szemben az amerikai rendszer nyitottsága és a jog uralma tartósabb előnyöket biztosít. Képes a szövetségesek, sőt az ellenfelek számára is teret biztosítani a rendet belül, nem rejt el az amerikai szándékokat és ambíciókat, és ezekhez gyakran kapcsolódik közjavak nyújtása is. Összességében az Egyesült Államok ezek következtében kevésbé fenyegetőként és inkább akceptálhatóként tűnik fel. Ami fontos, ezek az előnyök azt is lehetővé teszik, hogy az ország szövetségeseket, bevándorlókat és tőkét vonzzon magához, ami mind támogatja a liberális rend működését, a technológiai innovációt, a katonai erőt és a dollár domináns szerepének fennmaradását. Ezek az amerikai globális rend alapjai, és ezek különleges versenyelőnyöket biztosítanak Kínával szemben. Ezek építése és újraépítése továbbra is prioritás kell hogy legyen.

⁴⁸ Andrew F. Krepinevich: Preserving the Balance: A U.S. Eurasia Defense Strategy. Center for Strategic and Budgetary Assessments, Washington, 2017. január 19. https://csbaonline.org/uploads/documents/Preserving_the_Balance_%2819Jan17%29-HANDOUTS.pdf.

⁴⁹ GDP, (Current US\$). World Bank Open Data, 2020. <https://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.mktp.cd>.

⁵⁰ Ben Carter: Is China's Economy Really the Largest in the World? BBC, 2014. december 15. <http://www.bbc.com/news/magazine-30483762>.

CÉLOK, UTAK ÉS MÓDOK

Mi legyen az amerikai stratégia célja? Washingtonnak fel kell ismernie, hogy alapvetően a regionális és globális rendért folytatott versenyben vesz részt, valamint az „ellenőrzés formáiért”, amelyek ezeket alátámasztják. Regionális szinten az Egyesült Államok a történelem folyamán mindig arra törekedett, hogy megakadályozza hegemon felemelkedését a tengeri és szárazföldi Euráziában.⁵¹ Ez egyike azoknak a céloknak, amelyeknek ismét meghatározó szerepet kell kapniuk az Egyesült Államok Kína-politikájában, mert Kína átfogó stratégiája és a globális vezetéssel kapcsolatos aspirációi végső soron Ázsiát érintik, így az indiai–csendes-óceáni térség tűnik a legalkalmasabb régióknak, amelyre az Egyesült Államok összpontosíthatja az erőfeszítéseit. Másodszor, az Egyesült Államoknak globális szinten is erőfeszítéseket kell tennie, hogy megakadályozza Pekinget abban, hogy leváltsa globális vezetői pozíciójából, és ezzel egy időben erősítenie kell az amerikai rend alapjait, különösen ami a szövetségeket, a pénzügyi erőt, a katonai erőt, a technológiai vezetéset, a globális intézményekben játszott szerepet és végül a befolyást illeti az információáramlás felett. E célok mindegyike megköveteli, hogy valamennyi szerepet a transznacionális együttműködés is kapjon.

Melyek az utak, amelyek segítségével az Egyesült Államok elérheti ezeket a célokat, különös tekintettel a belföldi politikai és gazdasági szembeszélre, amelyben ma halad, és a versenytársra, amely gazdaságának mérete bizonyos mutatók alapján már meghaladta az amerikai gazdaságét? Ha elfogadjuk, hogy a verseny az Egyesült Államok és Kína között a rendért folyik, akkor a stratégiakészítés első lépése annak elemzése, hogyan működik a rend. Ahogy arról korábban szó volt, a rend az „ellenőrzés formáiból” áll, amelyek segítségével a domináns állam szabályozza a renden belül a hierarchia alacsonyabb szintjén álló államokat; ezek a kényszerítés (az igazodás kikényszerítése), az egyetértés (ösztönzés) és a legitimáció (jogos veze-

tés) valamilyen elegyét jelentik, de a liberális rendek jellemzően inkább az egyetértésre és a legitimációra, míg az illiberálisak inkább a kényszerítésre támaszkodnak. A rendért folyó verseny tehát az ellenfél „ellenőrzési formáinak” a tompításáról szól, miközben a saját rendünk formáit építjük. A Kínával folyó versenyben ezek a stratégiák – tompítás és építkezés – nem alkalmazhatók szimmetrikusan, mert ez azt jelentené, hogy az Egyesült Államok minden egyes kínai gazdasági, katonai vagy politikai kezdeményezéssel szemben egy az egyben a sajátját állítja. A cél ezzel szemben az kell, hogy legyen, hogy az Egyesült Államok gondos számítás alapján versenyezzen, priorizáljon egyes országokat, régiókat és a nemzetközi rendszeren belül alrendszereket. Jellemző módon Kína saját tapasztalatai az 1990-es évekből, amikor még gyengébb volt, azt mutatják, hogy az aszimmetrikus megközelítéssel meglehetősen hatékonyan tompíthatók a versenytárs hegemoniái; ez még inkább igaz lehet az egyelőre még épp elég erős Egyesült Államokra. A rendépítés nagyon nehéz feladat, a rendépítés megghiúsítása sokkal kisebb kihívást jelent. E megközelítés logikája viszonylag egyszerű: alacsonyabb költség mellett kell aláásni Kína hegemoniáit, mint amennyibe Kínának kerül, hogy megvalósítsa ezeket. Ami pedig az építkezést illeti, a cél az amerikai rend újraépítése az esetek többségében, ideértve a Kína feletti ellenőrzés formáit is, ha ezek az erőfeszítések alacsonyabb költség mellett valósíthatók meg, mint Kína erőfeszítései a tompításukra.

Érdemes egy pillanatra megállni, hogy végiggondoljuk, az ellenőrzés formáinak vannak felfelé és lefelé ható komponensei. Például az Egyesült Államok rendelkezésére állnak a pénzügyi államvezetés eszközei, aminek van „felfelé” irányuló hatása (az amerikai dollár dominanciája), amiből egy „lefelé” irányuló hatás adódik (a szankcionálandó államnak pénzügyi nehézségei támadnak). Kína dönthet úgy, hogy törekszik az amerikai pénzügyi dominancia tompítására úgy, hogy a „felfelé” ható komponensre fókuszál (csökkenti a dollár dominanciáját) vagy a „lefelé” ható komponensre azaz, hogy pénzügyi támogatásban részesíti a szankcionálandó államot. Az aszimmetrikus tompítás esetében néha olcsóbb lehet az ellenőrzés lefelé ható komponenseire összpontosítani, míg a saját ellenőrzési formák építése

⁵¹ Michael J. Green: *By More than Providence: Grand Strategy and American Power in the Asia Pacific Since 1783*. New York, 2017, Columbia University Press.

vagy védelme szempontjából hasznosabb lehet a versenytárs azon törekvéseire fókuszálni, amelyek célja a nyomásgyakorlás felfelé ható komponenseinek meggyengítése, és nem azokra, amelyek a lefelé ható komponensre irányulnak.

Ezzel eljutunk a kérdések utolsó csoportjához: melyek azok az eszközök, amelyek segítségével az aszimmetrikus tompítás és építkezés stratégiája megvalósítható? Általában igaz, hogy a rend alapjául szolgáló „ellenőrzési formák” sokrétűek; vannak különböző katonai, politikai és gazdasági komponensek. A tompítás és építkezés átfogó stratégiájának integrálnia és koordinálnia kell az államvezetés számos eszközét, és foglalkoznia kell a szűkebb területekkel, amilyen például a technológia, a pénzügyek, az ellátási láncok, az információ, az ideológia.

A következő két részben tárgyalok néhány koncepcionális természetű javaslatot, amelyek alkalmasak lehetnek egy ilyen stratégia megkomponálására. Mielőtt azonban mélyre merülnék a verseny taglalásába, érdemes az együttműködéssel is foglalkozni. Kína az Egyesült Államok nélkülözhetetlen partnere gyakorlatilag minden transznacionális probléma terén, legyen szó az atomfegyverek terjedésének megakadályozásáról vagy éppen a globális felmelegedésről. A 3. fejezetben volt szó arról, hogy a kínai vezetők időről időre számot vetnek azzal, hogy Washington szeretne együttműködni ezeken a területeken, ami bizonyos lehetőségeket jelent Peking számára abban az értelemben, hogy a közös érdekeken alapuló globális együttműködés feltételeként engedményeket igényeltek a kétoldalú kapcsolatok terén. A következő időszakban az Egyesült Államoknak le kell választani ezt a kettőt egymásról, és szilárdan ragaszkodnia kell ahhoz, hogy az amerikai-kínai kapcsolatoknak két vágánya van: az egyik az együttműködésről, a másik a versenyről szól. Ez az elv talán túlzónak tűnik, de érdemes emlékeztetni arra, hogy az Egyesült Államok és a Szovjetunió képes volt az együttműködésre számos területen egy olyan szituációban, ami a mostanihoz képest sokkal inkább szólt a túlélésről; ilyen együttműködés jött létre a járványos gyermekbénulás, az ózonlyuk vagy az űrkutatás terén. Washington és Peking szintén tehetne ugyanígy, de ehhez az kell, hogy az amerikai vezetők felhagyjanak azzal a percepciójukkal, hogy ők a mohó

kérvényezők, és felismerjék, hogy Pekingnek éppannyi előnye származik az együttműködésből, mint Washingtonnak.

A továbbiakban a kétoldalú kapcsolatok versengő vonulatával fogok foglalkozni, ezen belül a tompítás és az építkezés stratégiájával.

A KÍNAI RENDÉPÍTÉS TOMPÍTÁSA

A kínai rendépítés tompítására irányuló stratégia a Kína által regionális és globális szinten egyaránt épített „ellenőrzés legfontosabb formáira” fókuszál, és aszimmetrikus módon száll szembe ezekkel. Az amerikai stratégia célja, hogy aláássa a kínai rendépítést regionális szinten egyfelől úgy, hogy tompítja a kínai hatalomgyakorlást, másfelől úgy, hogy lehetőségeket teremt azon országok számára, amelyek egyébként a kínai rend részeivé válnának, hogy megőrizhessék a mozgásszabadságuk valamekkora részét Pekinggel szemben. Globálisan a hasonló stratégia szintén hasznosnak bizonyulhat, de az amerikai erőfeszítéseknek ki kell terjedniük a globális rendszer alrendszereiért folytatott versenyre, köztük a pénzügyekre, a technológiára, az információra és a multilaterális intézményekre. Általában az Egyesült Államok előnyt kovácsolhat abból a tényből, hogy a rendet könnyebb aláásni, mint felépíteni és fenntartani.

Kína rendépítése katonai, gazdasági és politikai alapokon nyugszik. Ami a katonai alapokat illeti, az elmúlt évtizedben Kína növekvő erőfeszítéseket tett, hogy olyan haditengerészetet állítson fel, amely képes partraszálló műveletek végrehajtására, a tengerellenőrzésre és távoli, nyílt vízi feladatok végrehajtására. Az ilyen haditengerészet, amely egyre inkább globális és amelyet seregnyi tengerentúli létesítmény támogat, azzal teszi lehetővé a rendépítést, hogy Kína katonai nyomásgyakorlásra képes más államokkal szemben, képes elfoglalni és megtartani távoli szigeteket és vizeket, védelmezi a tengeri útvonalakat, biztonsági közjavakat kínál, és képes arra, hogy beavatkozzon más államok ügyeibe. Gazdasági szinten Kína rendépítésének középpontjában az infrastrukturális költségek állnak (amire a BRI a legjobb példa), valamint a gazdasági államvezetés kényszerítő eszközei. Ezen túl

menően igyekszik vezető szerephez jutni a globális technológia terén az ún. negyedik ipari forradalomban, hogy reményei szerint, ahogy Hszi Csin-ping fogalmazott, a kanyarban előzze a nyugati versenytársakat. És végül politikai szinten igyekszik olyan intézményeket létrehozni, amelyek kínai érdekeket szolgálnak, illetve törekszik a globális információáramlás befolyásolására, hogy az az ő narratíváit erősítse. Mindezek révén abban reménykedik, hogy legitimálhatja a kínai hatalmat, de legalábbis csökkentheti a reputációs kárt, amelyet illiberális lépései okoznak.

Az alábbi gondolatokkal ötleteket szeretnék adni arra, hogy miként lehetne viszonylag alacsony költségek mellett aláásni Kína rendépítését. Ennek során többször is meríték magának Kínának a stratégiai forgatókönyvéből, amelyet az 1990–2000-es években használt.

TOMPÍTÁS KATONAI TÉREN

1. *Invesztáljunk aszimmetrikus, hozzáférést akadályozó fegyverekbe:* Az öbölháborút követően Kína olcsóbb és aszimmetrikus fegyvereket fejlesztett, hogy kihívást intézzon a drágább amerikai erőprojekciós platformok ellen. A kínai erőfeszítések, amelyeket néha „hozzáférést akadályozó” stratégiának neveznek (A2/AD), olyan „összekapcsolt rakéta-, szenzor-, vezérlés- más technológiák kifejlesztésére” irányultak, amelyek célja az Egyesült Államok mozgásszabadságának a korlátozása Kelet-Ázsiában.⁵² Az Egyesült Államok egyre inkább készen áll, hogy mérítsen a kínai példából, és hasonló, a hozzáférést akadályozó képességek kifejlesztésén dolgozik, amelyek akadályozzák Kína mozgásszabadságát – ezt a megközelítést szokás „elrettentés akadályozás révén” (*deterrence by denial*) nevezni. E stratégia része az is, hogy olyan „Senki tengere” térségeket hozzon létrehozni, ahol egyetlen szereplő sem számíthat sikerre a vizek vagy szigetek ellenőrzése terén vagy

⁵² Stephen Biddle – Ivan Oelrich: Future Warfare in the Western Pacific: Chinese Antiaccess/Area Denial, U.S. AirSea Battle, and Command of the Commons in East Asia. *International Security*, 41, no. 1, 2016, 7–48.

indíthat partraszálló műveleteket az Első Szigetláncnál.⁵³ Az Egyesült Államok rendelkezik a kellő technikai felkészültséggel, hogy kifejlessze ezeket a képességeket, és mára nagyjából konszenzus jött létre e megközelítés főbb vonalairól: nagy hatótávolságú precíziós csapásmérés, anyahajóról indított pilóta nélküli támadó repülőgép, önjáró víz alatti eszközök, nagy rakétakészletekkel felszerelt tengeralattjárók, nagy sebességű csapásmérő fegyverek, aknahadviselés – ezek a fő prioritások. Ezek az eszközök kevésbé elérhetők a kínai A2/AD arzenál számára, és megnehezítik a kínai partraszálló műveleteket a Tajvani-szorosban vagy a Kelet- és Dél-kínai tenger térségében ráadásul alacsonyabb költségek mellett, mint amibe a Kínának kerül, hogy szembeszálljon ezekkel.

2. *Támogatni kell a szövetségeseket és partnereket, hogy kifejleszthessék a maguk A2/AD képességeit:* Az Egyesült Államoknak lehetővé kell tennie, hogy a szövetségesek és partnerek kifejlesszék a maguk A2/AD fegyverzetét, hogy elrettentsék Kínát az asszertív lépésektől. Ennek során Tajvanra, Japánra, Vietnámmra, a Fülöp-szigetekre, Indonéziára, Malajziára és Indiára kell összpontosítani; ezek mindegyike profitálna abból, ha olyan képességekre tenne szert, amelyet Kína alkalmazott az amerikai tengeri beavatkozás elrettentésére és amelyek sokkal kevesebbe kerülnek, mint amennyit Kína a partraszálló vagy a tengerellenőrző képességek létrehozásába fektet. Bár ezeknek a költségvonzata viszonylag alacsony, de a szomszédos országok amerikai segítség nélkül aligha tudják ezeket gyorsan kifejleszteni. Washingtonnak segítséget kell nyújtania, hogy az érintett országok a „hagyományos manőver- és területvédő” koncepcióktól eltérő új műveleti koncepciókat dolgozzanak ki, amelyek részei „a hozzáférés megakadályozása, a nagy hatótávolságú tüzerő, a kiberhadviselés, az elektronikus hadviselés és a mozgékony mélységi védelem”.⁵⁴ Az amerikai együttműködésnek része lehet

⁵³ Michael Beckley: Plausible Denial: How China's Neighbors Can Check Chinese Naval Expansion. *International Security*, 42, no. 2, 2017; Eugene Gholz – Benjamin Friedman – Enea Gjoza: Defensive Defense: A Better Way to Protect US Allies in Asia. *Washington Quarterly*, 42, no. 4, 2019, 171–189.

⁵⁴ Ratner et al.: Rising to the China Challenge, 29.

a támogatás nyújtása az alábbi területeken: közös stratégiai játékok, hadgyakorlatok, koncepciófejlesztés, a parancsnoki tevékenységek, ellenőrzés, kommunikáció, hírszerzés, megfigyelés és felderítés (C4ISR) fejlesztése és gyakorlása, célpontkijelölés harci környezetben, támogatás aknábeszerzés, valamint a mobil légvédelmi és rakétaelhárító képességek létrehozása terén, továbbá a földi indítású, hajó elleni cirkálórakéták, a tengeralattjárók és az önjáró felszíni és felszín alatti eszközök beszerzésében. Ezek segítségével Kína a költségárányok és a hadviselési trendek rosszabbik oldalára szorítható, ami megnehezíti a számára, hogy költséges beruházásokat hajtson végre a katonai kényszerítés és erőprojekció eszközeibe.

3. *Célszerű aláásni Kína költséges erőfeszítéseit, hogy tengerentúli bázisokat hozzon létre:* Az Egyesült Államok képes arra, hogy alacsonyabb költségek mellett ássa alá a kínai erőfeszítéseket, amelyek célja a tengerentúli bázisok és logisztikai létesítmények létrehozása, mint amennyibe Kínának ezek megszerzése kerül. E téren is van mód arra, hogy az Egyesült Államok elemeket vegyen kölcsön Kína forgatókönyvéből. Kína a regionális intézményeket arra használta, hogy normákat állapítson meg, illetve aggodalmakat hangoztathasson az amerikai bázisműködtetéssel kapcsolatban; most az Egyesült Államok is ugyanígy tehet például a Kambodzsában és más régiókban tervezett bázisokkal kapcsolatban. Washington tehet annak érdekében is, hogy ráébredje az országokat különösen Ázsiában, amelyek fontolóra vették, hogy kínai létesítményeket fogadjanak be, hogy ezek a bázisok könnyen célpontokká válhatnak. Gyakran előfordul, hogy az amerikai döntéshozók és diplomaták ódzkodnak attól, hogy kimondják, ami nyilvánvaló – ha az amerikai erőket csapás éri egy tengerentúli kínai bázisról, az veszélyt jelent ezekre a bázisokra nézve. És végül az Egyesült Államok a szövetségeseivel és partnereivel együttműködve pénzügyi előnyöket vagy infrastrukturális beruházásokat kínálhat a szóba jövő országoknak, hogy letegyenek a kínai létesítmények fogadásáról. Bár ennek az összege meghaladhatja a Kína által befektetett, de ha a szövetségesek és partnerek konzorciuma adja össze a pénzt például infrastrukturális célokra, az aszimmetria biztosított lehet.

TOMPÍTÁS GAZDASÁGI TÉREN

1. *Igényelni kell a BRI multilaterálissá tételét és intézményesítését annak megakadályozása érdekében, hogy Kína a programot politikai zsarolásra használja.* Ahogy annak idején Kína intézményesítette kereskedelmi kapcsolatait Washingtonnal, hogy megakadályozza a gazdasági kényszerítés lehetőségét, a multilaterálissá tétel és az intézményesítés mindenestre alacsonyabb költségek mellett korlátozhatja Pekinget abban, hogy diktáljon más államok számára, mintha az Egyesült Államok minden kínai hitellel szemben ugyanakkor amerikai hitelt állítana. A veszélyt a BRI esetében az átláthatatlansága és a nyomásgyakorlási potenciálja jelenti. És megfordítva, a BRI multilaterálissá tétele és a társfinanszírozás a BRI-projektekkel kapcsolatban tökerészesedés vagy magasabb szakmai és adatközlési sztenderdek fejében kínos kimenteket akadályozhat meg, lehetőséget teremthet a régió államainak a beleszólásra a tranzakciók kapcsán, növelheti a transzparenciát, és megnehezíti Peking számára a politikai nyomásgyakorlást. Például amikor Sri Lanka nem tudta teljesíteni a Hambantota kikötőprojekttel kapcsolatban felvett egymilliárd dollár összegű hitel adósságszolgálatát – ami viszonylag szerény összeg, ha figyelembe vesszük, hogy geopolitikai értelemben mi forog kockán –, a kínai állami vállalat kilencvenkilenc évre bérbe vette a kikötőt. Ez a kimenet megakadályozható lett volna, ha más államoknak is van tökerészesedésük a projektben vagy vétőjoguk a döntést illetően. Ha viszont Kína megtagadja, hogy multilaterálissá tegye a BRI-projektet, azzal tovább rombolja a BRI hitelét, és tápot ad az amerikai érveknek, miszerint Kína megfontolásai gyakran politikai természetűek. És végül az infrastruktúra fontos az ázsiai államok számára, hogy saját jogon iparosodott gazdasággal rendelkezzenek, ami azt is lehetővé tenné, hogy az ellátási láncok Kínából más fejlődő országokba tevődjenek át.

2. *Tréninglehetőségeket kell biztosítani a partnerek számára, hogy képesek legyenek értékelni a kínai pénzügyi ajánlatokat.* A fejlődő világban számos államnak nincs elegendő tapasztalata, hogy érdemben vizsgálja a nagyobb infrastrukturális projektek megvalósíthatóságát, így könnyen kiszolgáltott helyzetben találhatják magukat, amikor kínai partnerekkel hitelekről

és beruházásokról tárgyalnak. Az Egyesült Államoknak több képzési lehetőséget kell biztosítani a külföldi kormányok munkatársai számára, hogy kiismerjék magukat ezekben a kérdésekben, elkerüljék a szokásos buktatókat, és hogy képesek legyenek felismerni az ilyen projektekkel kapcsolatos biztonsági kockázatokat. Közgazdászokból, diplomatákból és kiváltképp jogászokból és fejlesztési szakemberekből álló szakértői csapatra van szükség, amely a helyszínen „tanulmányozhat szerződéseket, felhívhatja a figyelmet a rossz üzletekre, és segíthet az illető országnak, hogy jobb feltételeket érjen el a kínai ügynökségekkel és vállalatokkal folytatott tárgyalásokon”.⁵⁵

3. Az információs tér felhasználásával szembe kell szállni a kínai korrupciós politikai gyakorlattal a külföldi országokban. Az Övezet és Út program részeként a kínai állami vállalatok és beruházási ügynökségek korrupcióra épülő üzleteket hoztak létre befolyásos politikai szereplőkkel Malajziában, Dzsibutiban, Kambodzsában, Srí Lankán, a Maldív-szigeteken, Ecuadorban, Egyenlítői Guineában, a Salamon-szigeteken és más országokban is, ahol a vesztegetési pénzekért cserébe a kínai fél nyersanyag-kitermelési lehetőségeket vagy katonai hozzáférést kapott.⁵⁶ A kínai politikai befolyást sok esetben az ilyen korrupciós kapcsolatok éltetik a helyi politikai vezetők és a kínai vállalatok között, a média felhasználása pedig viszonylag olcsó lehetőség Kína növekvő politikai befolyásának visszafogására ezekben az országokban.

⁵⁵ Ben Kesling – Jon Emont: U.S. Goes on the Offensive against China's Empire-Building Funding Plan. *Wall Street Journal*, 2019. április 29. <https://www.wsj.com/articles/u-s-goes-on-the-offensive-against-chinas-empire-building-megaplan-11554809402>.

⁵⁶ Néhány ilyen eset áttekintését lásd Dan Kliman et al.: Grading China's Belt and Road. Center for a New American Security, Washington, 2019. https://s3.amazonaws.com/files.cnas.org/CNAS+Report_China+Belt+and+Road_final.pdf; Edward Cavanaugh: When China Came Calling: Inside the Solomon Islands Switch. *The Guardian*, 2019. december 9. <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/08/when-china-came-calling-inside-the-solomon-islands-switch>; Maldives' Defeated President, Abdulla Yameen, Accused of Receiving US\$1.5 Million in Illicit Payments before Election. *South China Morning Post*, 2018. október 3. <https://www.scmp.com/news/asia/south-asia/article/2166728/maldives-defeated-president-abdulla-yameen-accused-receiving>.

Előfordult már, hogy a kínai korrupciós gyakorlatok nyilvánosságra hozatala megghiúsított üzleteket és kapcsolatokat, amelyeket Kína igyekezett ápolni egyebek között Srí Lankán, Malajziában és a Maldív-szigeteken. Viszonylag szerény erőfeszítésekkel ezek a korrupciós esetek nyilvánosságra hozhatók, és ezzel aránytalanul megdrágíthatók a BRI-projektek. Az Egyesült Államok ideális esetben független civil szervezetek révén támogathatja vagy finanszírozhatja a helyi médiát, hogy megőrizze a függetlenségét. Mindez alternatívát jelentene a mostani globális „médiásivatagban”. A hozzáférés biztosítása a közösségi médiához és az internethez ezekben az országokban, az Amerika Hangja és a Radio Free Asia elérhetősége, az előfizetések finanszírozása a nyugati hírügynökségek szolgáltatásaira (ahogy azt az Egyesült Államok tette a Csendes-óceáni-szigetek esetében) vagy a közreműködés a külföldi médiába történő kínai befektetések korlátozásában mind komoly hatással járhatnak.

4. Egyes esetekben alternatív finanszírozási lehetőségek biztosítása a szövetségesek és a partnerek közreműködésével. Az Egyesült Államok nem képes alternatív finanszírozást biztosítani minden egyes projekt kapcsán, amit Kína kiválaszt a maga számára, és erre nincs is szükség. A szövetségesekkel és a partnerekkel együttműködve az alternatív finanszírozást a legnagyobb stratégiai értékkel bíró projektekhez kell biztosítani, amilyenek a kettős felhasználású kikötők, a víz alatti kábelek vagy a repülőterek. Alternatívaként szóba jöhet a kínai finanszírozás multilaterálissá tétele, ami helyét biztosít az Egyesült Államok számára a tárgyalóasztalnál.

5. A kínai technológiabeszerezés vagy illegális eltulajdonítás megakadályozása. Kína törekszik a Nyugat „utolérésére és elhagyására” technológiai téren, és bár ennek egy része belföldi beruházási és kutatási célokat szolgál, egy másik jelentős része Kína technológiai fejlődését meggyorsítandó csak kihasználja az amerikai pénzügyi piacok, egyetemek és vállalatok nyitottságát. Sokak szerint elegendő, ha az Egyesült Államok a Kínával folytatott versenyben egyszerűen csak „gyorsabban fut”, de ez aligha célravezető, ha Kína a maga számára lerövidíti a célszalaghoz vezető utat. Először is, ami a finanszírozást illeti, az Egyesült Államok már tett lépéseket, hogy megakadályozza a „ragadozó” befektetéseket a vállalataiba. Ezeket az in-

tézkedéseket ki lehet terjeszteni a Committee on Foreign Investment in the United States (Szövetségi Ügynökség a Nemzetbiztonsági Kockázatot Érintő Külföldi Befektetések Vizsgálatára – CFIUS) eljárásn túlra, mert ez utóbbi egyelőre továbbra is önkéntes alapú. Ambiciózusabb erőfeszítésekre van szükség, amelyek növelik a transzparenciát, megnehezítik a külföldi befektetők számára a közvetítőkön és üres vállalatokon keresztül történő befektetéseket. Ami az egyetemeket illeti, célszerű korlátozni azon kínai nemzetiségű diákok felvételét, akik a hadsereggel szoros kapcsolatban álló egyetemekről jelentkeznek, másfelől továbbra is érdemes fogadni és megtartani a legjobb kínai kutatókat, akiknek a többsége szívesen maradna az Egyesült Államokban. Ehhez az kell, hogy az igazságügy-minisztérium rendelkezésére álló erőforrásokat jelentősen növeljék, növekedjen a kínai nyelv ismerete az FBI-on belül, növelni kell a nyomozók technikai felkészültségét, javítani kell a vízumelbírálás gyakorlatát, hatékonyabban kell felhasználni a nyilvános forrásokat, és ami igazán fontos, fokozni kell az állam, az egyetemek és az üzleti világ közötti együttműködést a kémkedés kockázatát kiszűrendő. És végül az Egyesült Államoknak több intézményi erőforrást kell biztosítani a határozottabb és hatékonyabb exportellenőrzés céljaira a fejlett iparágakban, meg kell tiltania, hogy az amerikai vállalatok rövid távú profitérdekekből a dolog lényegét tekintve átadják az amerikai eljárásokat Kínának. Büntetni kell továbbá a technológiai lopásból profitáló vállalatokat.

TOMPÍTÁS POLITIKAI TÉREN

1. Be kell kapcsolódni a kínai vezetésű multilaterális folyamatokba azok alakítása vagy adott esetben akadályozása céljából. Kína egy időben akadályozta a költséges amerikai törekvéseket, hogy szabályokat állapítson meg a multilaterális szervezetek révén, mint az APEC és az ARF. Ehhez csak arra volt szüksége, hogy helyet kapjon a tárgyalóasztalnál. Célszerű, hogy Washington is csatlakozzon a kínai vezetésű szervezetekhez, hogy javítsa, vagy ha ez nem sikerül, akadályozza ezek működését alacsonyabb költség-

gek mellett, mint amibe a kínai építkező erőfeszítések kerülnek. Ázsiában ilyen lehetőségek az Ázsiai Infrastruktúra Beruházási Bank (AIIB) és az Ázsiai Bizalomépítési Kölcsönhatásokkal és Intézkedésekkel Foglalkozó Konferencia (CICA) esetében kínálkoznak; Peking mind a kettőt arra használja, hogy gazdasági és biztonsági normákat építsen Ázsiában. Ha az Egyesült Államok nincs abban a helyzetben, hogy csatlakozzon, vagy, ami előfordul, a törvényhozás nem hagyja jóvá a csatlakozáshoz szükséges pénzügyi forrásokat, a csatlakozás tanácsadó vagy megfigyelői minőségben történhet, illetve az Egyesült Államok bátoríthatja a szövetségeseit és partnereit a csatlakozásra (például Japánt, amely ez idő szerint egyik szervezethez sem csatlakozott).

2. Alternatívákat kell teremteni a kínai vezetésű multilaterális szervezetekkel szemben. Ha sikerül megerősíteni a multilaterális szervezeteket, amilyen a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN) vagy a Kelet-ázsiai Csúcsertekezlet, csökkenthető annak a valószínűsége, hogy a kínai vezetésű alternatívák központi szerephez jutnak, másfelől az ázsiai országok nagyobb szerepet kaphatnak a régió jövőjének alakításában. Célszerű, hogy az Egyesült Államok rendszeresen és magas szinten képviseltesse magát ezekben a szervezetekben biztosítandó az Egyesült Államok, nem pedig Kína központi szerepét az ázsiai regionális tevékenységekben.

3. Szembe kell szállni a kínai befolyással az ENSZ-ben és más globális szervezetekben. Kína érdeke, hogy „vezesse a globális politikai rendszer reformját”, elsősorban az ENSZ-ben nyilvánul meg, miután – ahogy azt a diplomáciával foglalkozó 2019. évi fehér könyve egyértelművé teszi – „az ENSZ áll a globális politikai rendszer középpontjában”. Az ENSZ-ben élvezett befolyásnak köszönhetően Kína bizonyos kényszerítő és konszenzuális, illetve legitimációs érvényesítő képességre tett szert, ami lehetővé teszi a számára, hogy a szervezetben alapértelmezésként szereplő liberális értékeket leváltsa, és a helyükbe a saját elveit és programjait emelje fel legitimként és globálisként. Az ENSZ magas rangú kínai származású felső vezetői nem rejtik véka alá, hogy bár nemzetközi tisztviselőként semmilyen nemzeti elköteleződésük nem lehetne, mindazonáltal a kínai érdekeket tartják szem előtt a kérdések széles körében, kezdve az emberi jogokkal vagy a szuveren-

nitással.⁵⁷ Kína e pillanatban az ENSZ tizenöt szakosított szervezete közül négynek ad első számú vezetőt, ami messze több, mint bármely más állam esetében. Ez nem utolsósorban az Egyesült Államok évtizedes figyelmetlensége és hanyagsága miatt van így. Kína vezető szerepe tudatos stratégia eredménye, hogy befolyáshoz jusson az ENSZ-en belül mind a vezetőválasztás, mind pedig a munkatársak felvétele terén. A FAO-választás során például Peking megfenyegette Argentínát, Brazíliát és Uruguayt, hogy korlátozza az ezekből az országokból származó importját, ha nem támogatják a jelöltjét, másfelől elengedte Kamerun adósságát, hogy az visszaléptesse a sajátját.⁵⁸ Bár az nem várható, hogy az amerikai jelöltet minden esetben megválasszák, de az Egyesült Államok felhasználhatja a jelölést arra, hogy különösebb költségek nélkül megakadályozza a Peking által preferált jelölt megválasztását, és a folyamatot egy barátabb alternatíva felé terelje. Például 2020-ban az Egyesült Államok erőfeszítéseinek köszönhetően sikerült megakadályozni a korábban esélyesnek számító kínai jelölt megválasztását a Szellemi Tulajdon Világszervezet (WIPO) élére.

4. Ösztönözni kell olyan jogi szabványok elfogadását, amelyek kudarcra ítélik Kína globális erőfeszítéseit a befolyásszerzésre az információs térben. Kína egyértelműen szeretné megnyerni azt, amit Propagandaosztályának munkatársai a „diszkurzív hatalomért” folytatott küzdelemnek neveznek a nyugati „diszkurzív hegemoniával” szemben. Ennek érdekében Kína jelentős forrásokat investált, hogy nyomást gyakorolhasson az információs ellátási lánc különböző csomópontjaira, kezdve az emberektől (tartalomgyártók) az

⁵⁷ 《开讲啦》我的时代答卷前联合国副秘书长吴红波：优秀的外交官要有强烈的爱国心和进取精神20181222 | CCTV《开讲啦》官方频道 [‘Let’s Talk’ – Former UN Deputy Secretary-General, Wu Hongbo: Excellent Diplomats Must Have Strong Patriotism and Enterprising Spirit, December 22, 2018 | CCTV ‘Let’s Talk’ Official Channel]. YouTube, 2018. december 22. <https://www.youtube.com/watch?v=pmrI2n6d6-VU&t=24m56s>.

⁵⁸ Courtney Fung – Shing-Hon Lam: China Already Leads 4 of the 15 U.N. Specialized Agencies – and Is Aiming for a 5th. *Washington Post*, 2020. március 3. [https://www.washingtonpost.com/politics/2020/03/03/china-already-leads-4-15-un-specialize-](https://www.washingtonpost.com/politics/2020/03/03/china-already-leads-4-15-un-specialized-agencies-is-aiming-5th/)

intézményeken (médiaszervezetek) és a platformokon (közösségi média) át egészen a információfogyasztókig. Az Egyesült Államoknak módja van arra, hogy aszimmetrikusan ellenhatást fejtessen ki. Például élve a viszonylag liberális tajvani és ausztráliai rágalmazási jogszabályokkal, Kína zaklatja a vele szemben kritikus újságírókat és elméleti szakembereket; ezt szimpla szabályozási reformokkal meg lehet változtatni. Kína beruházásokkal, reklámmal, közös gyártással és fizetett *inzertekkel* tudja alakítani a médiaszervezeteket Latin-Amerikától Európán keresztül Ázsiáig. Az Egyesült Államok képes tompítani e befolyásolási csatornák hatását azzal, ha támogatást nyújt az érintett országoknak olyan szabályozási környezet kialakításában, amely kezeli a kínai befektetéseket, a külföldi ügynökök regisztrálását és a külföldről történő reklámozást. És végül vezető kínai propagandisták írtak arról, hogy a platformok az információáramlás „éltető nedve”, és „aki a platform, azé a kezdeményezés, hogy terjessze a nézeteit és uralja a közvéleményt”.⁵⁹ Az Egyesült Államok sem örülne, ha a Facebook orosz tulajdonban lenne, ugyanígy aggodalomra ad okot a nagy platformok, mint a TikTok kínai tulajdona, mert ez óriási lehetőséget teremt az információáramlás és a belpolitika manipulálására. Az autokrata tulajdonban lévő közösségi média, mint a TikTok korlátozása – ideértve a külföldi tulajdon kényszereladását vagy *de facto* tilalmát – nem drága és nagyon is szükséges lépés a kínai térfoglalás ellen az információs térben.

AZ AMERIKAI REND ÉPÍTÉSE

A kínai rendépítés tompítása alacsony költségek mellett számos területen működhet, de nem fenntartható, ha nem jár együtt újbóli beruházásokkal az amerikai rend alapjaiba. Kína is folytatott tompítási stratégiát, amely a

⁵⁹ 田玉红 (Tian Yuhong): 国际广播电台田玉红：相加到相融重构新型国际传媒 [China Radio International’s Tian Yuhong: From Adding Together to Fusing Together to Restructure a New Type of International Media Structure]. 搜狐 [Sohu], 2019. december 13. https://m.sohu.com/n/475699064/?wscrid=95360_6.

regionális és globális szinten meglévő amerikai előnyöket vette célba, most viszont az Egyesült Államokon van a sör, hogy ismét elkötelezze magát ezen előnyök mellett.

Katonai területen az ún. A2/AD-képességek építésével Kína igyekszik tompítani az amerikai beavatkozási képességeket Ázsiában, és ezzel aláásni az amerikai regionális befolyás és nyomásgyakorlás egy fontos forrását. Gazdasági szinten élve a gazdasági államvezetés eszközeivel – az Övezet és Út program; illetve a gazdasági kényszerítés révén – Kína ugyancsak az amerikai erőt tompítja. Peking az amerikai pénzügyi erő alapjait is célba vette a digitális nemzeti valuta kifejlesztésével, az amerikai technológiai dominanciát pedig agresszív ipárpolitikával ellensúlyozza. És végül politikai szinten Kína fokozza a befolyását a globális szervezetekben vagy úgy, hogy azok diszfunkcionálissá válnak, vagy úgy, hogy Peking a saját külpolitikája szolgálatába állítja ezeket, ugyancsak tompítva ezzel az előnyöket, amelyekre ezek révén korábban az Egyesült Államok tett szert.

Az Egyesült Államok számára a rendépítés költségesebb, mint a tompítás, így a stratégiának ez az aspektusa szimmetrikusabb, mint a lépések, amelyekről az előző részekben volt szó. Ennek ellenére az amerikai erő alapjainak legfontosabb komponenseibe eszközölt átgondolt befektetésekkel – és a koordináció révén a szövetségesekkel, ahol ez csak lehetséges az építkezés és a fenntartás költségeinek megosztása érdekében – lehetővé válik az erőforrások takarékosabb felhasználása.

ÉPÍTKEZÉS KATONAI TÉREN

1. Ellenálló képességek kifejlesztése a kínai A2/AD-képességekkel szemben. Kína hosszú idő óta törekszik az amerikai katonai erő tompítására a nyugat-csendes-óceáni térségben. Például a kínai levegőből indított cirkálórakéták és földi indítású ballisztikus rakéták elérik a Guam szigeten található bázisokat, képesek a kifutók megrongálására, az üzemanyagraktárak megsemmisítésére és a betonon álló repülőgépek kiiktatására. Válaszul az Egyesült Államoknak számos beruházást lenne érdemes végrehajtania, ezek többsége jól

ismert, de forrás hiányában nem kerültek napirendre. A lényeg: ellenállónak kell tenni az amerikai eszközöket a kínai akadályozó/gátló képességekkel szemben. Gondoskodni kell a legfontosabb létesítmények fokozottabb védelméről; az üzemanyag- és információs infrastruktúrát mélyen a föld alá kell rejtetni, képesnek kell lenni a felszerelések gyors mozgására a bázisok, illetve az első és második szigetlánc között, lényegesen növelni kell a fontos lőszerkészleteket, fokozni kell a kamuflázst, az elrejtést és a félrevezetést lehetővé tevő képességeket.

2. Célszerű az amerikai erők elhelyezkedésének széthúzása az indiai-csendes-óceáni térségben. Az Ázsiában található amerikai bázisok egyre inkább sebezhetőkké válnak a rakétatámadásokkal szemben. Az ellenálló képesség növelése feltételezi, hogy az amerikai erőket jobban széthúzzák a régióban, illetve tesztelt képességekre van szükség, hogy ezeket az erőket gyorsan mozgassák a régió különböző pontjai között. Az amerikai eszközök elhelyezése több országban és a távolabbi szigeten nem oldja meg teljes egészében ezt a problémát, de valamelyest csökkenti a veszélyt, amelyet az amerikai erők néhány helyen történő koncentrálása jelent. Jelenleg, valamennyire a hidegháború örökségeként az amerikai katonai erők elhelyezkedésében aránytalanul nagy súlyt kap Északkelet-Ázsia, miközben Délkelet-Ázsia, az Indiai-óceán, a Csendes-óceáni-szigetek és Óceánia viszonylag alulreprezentáltak. Történetek lépések ebben az irányban, de még többre van szükség, ideértve egyebek között a Palauban és Yapban található létesítményeket. Ezen túlmenően az amerikai erők elhelyezése során nem csupán az állandó bázisokkal kell számolni, de egyre inkább szükség van hozzáférésre és az amerikai erők státuszát szabályozó megállapodásokra a partnerországokkal, ami szintén hasznos lehet az erők elhelyezkedésének diverzifikálása szempontjából, növelve az „alacsony költségű lábnyom” típusú létesítmények szerepét úgy, hogy eközben az Egyesült Államok képessé válik, hogy gyorsan és határozottan reagáljon a földrajzi értelemben távoli regionális válságokra. És végül a jobban széthúzott elhelyezkedés révén az Egyesült Államok gyorsabban lesz képes reagálni a humanitárius válságokra és katasztrófákra, több lehetőség nyílik a katonai diplomáciára Indiától Vietnámgig és a Csendes-óceáni-szigetekig, ami valamennyire csökkenti a politikai kockázatokat.

3. *Ellenálló információs infrastruktúrára van szükség.* Az amerikai katonai műveletek Ázsiában és általában a világban kiváltképp nagymértékben függenek a biztonságos információáramlástól, gondolok a parancskiadásra, az ellenőrzésre, a kommunikációra, a hírszerzésre, a megfigyelésre és felderítésre (C4ISR). Például információ híján a precíziós irányítású lövedékek pontossága jelentősen csökken. Ennek az információs architektúrának a nagy részét olyan időszakban építették ki, amikor a feltevés az volt, hogy az ellenfél nem képes érdemben megzavarni ezek működését. Most azonban ezeket újra kell építeni, hogy ellenállóvá tegyük a kínai kihívással szemben. Sok esetben ez annyit jelent, hogy a kommunikáció vagy pozíciómeghatározás, a navigáció és az időzítés tekintetében investálni kell a mostani műholdas rendszerek alternatíváiba; ilyenek az innovatív szenzoros ISR-rendszerek (parancsnoki tevékenységet támogató rendszer, amely koordinált, integrált és megbízható módon adatgyűjtést, feldolgozást és információnyújtást végez), amelyek képesek az együttműködésre ellenséges környezetben; a mesterséges intelligencia felhasználásának és az autonómiának a javítása, ami csökkenti az információáramlásnak való kitettségét; az elektronikus hadviselés folyamatos fejlesztése, tréningprogramok, amelyek célja a működés gyakorlása olyan környezetben, amelyben a C4ISR nem nyújt megfelelő teljesítményt.⁶⁰ Egyes szakértők szerint „az amerikai C4ISR architektúra ellenálló képességének javítása a támadásokkal szemben alighanem a leghatékonyabb lépés lehet, amellyel az Egyesült Államok erősítheti hágyományos elrettentő képességét”.⁶¹

ÉPÍTKEZÉS GAZDASÁGI TERÜLETEN

1. *Meg kell őrizni a dollár dominanciáját függetlenül a kínai kihívásoktól és új technológiáktól.* A dollár tartalékvaluta-státusza az amerikai globális hegemonia alapja; megkönnyíti az Egyesült Államok számára a deficitfinanszírozást,

⁶⁰ Ratner et al.: Rising to the China Challenge, 15–16.

⁶¹ Uo.

az országhatárokon túli tranzakciók monitorálását és a pénzügyi szankciókat. Az Egyesült Államok ugyan csak a globális GDP egynegyedét adja, ám a dollár súlya a nemzetközi tartalékokban hatvan százalék; ehhez az előnyhöz hozzáadódik a tény, hogy az Egyesült Államok nagy és likvid pénzügyi piacokkal rendelkezik, a gazdasága nagy és jól diverzifikált. A dollár sikere azonban problémákat is eredményezett: az Egyesült Államokat sújtja a „holland betegségnek” nevezett jelenség dollár változata. Ennek a lényege, hogy egy bizonyos termék – adott esetben a dollár – exportja az ipar leépüléséhez vezet, ha az intézmények nem működnek megfelelőképpen. Ebben az értelemben az Egyesült Államok a „pénz Szaúd-Arábiája”; a feldolgozóipari kapacitásai egyre vérszegényebbek, miközben az eszközárak az égbe szöknek.⁶² A valuta a múltban más országokban is eredményezett „holland betegséget”: a gyarmati birodalommal rendelkező Spanyolország például sokat köszönhetett az amerikai földrésről érkező aranyának, de végül ugyanez az arany katasztrofális geopolitikai következményekkel járt. Bár a dollár pozíciója erős, két trend fenyegetést jelent a számára és ezen keresztül az amerikai hegemonia számára is. Az első a pénzügyi szankciók túlzott használata, ami egyes szövetségeseket és ellenfeleket egy táborba hoz össze, hogy (eddig sikertelenül) kikerüljék a dolláralapú rendszert. Másodszor, és ez fontosabb, Kína digitális valután dolgozik, amellyel teljes egészében képes lesz a dolláralapú pénzügyi infrastruktúra kikerülésére. A kínai tisztviselők régóta hangoztatják aggodalmaikat, ha amerikai vezetésű digitális valuta jönne létre, amely nagy lökést jelentene a dolláralapú rendszer számára, ezért mindent megtesznek annak érdekében, hogy elsőként jelenjenek meg ezzel az eszközzel. Vang Hszin, a kínai jegybank kutatási részlegének igazgatója szerint „ha a dollárral szoros kapcsolatban lévő digitális valuta jelenik meg, egy főnök lesz, az amerikai dollár és az Egyesült Államok”, aminek geopolitikai követke-

⁶² Brendan Greeley: How to Diagnose Your Own Dutch Disease. *Financial Times*, 2019. <https://ftalphaville.ft.com/2019/03/13/1552487003000/How-to-diagnose-your-own-Dutch-disease/>.

kezményei lesznek.⁶³ Az Egyesült Államoknak gondosan tanulmányoznia kell a digitális valuta kérdését, hogy megjelenhessen egy olyan verzióval, amely segíti, hogy megőrizze az eddigi pénzügyi előnyöket, és pontosan azt eredményezze, amitől Vang Hszin tart: digitális valutát, amely kiegészíti a dollárrendszert és abban beágyazott. Végül, ahogy Mike O'Hanlon megjegyzi, „ezeknek az erősségeknek a megőrzése megteremti az elrettentés nem kinetikus és nem halálos kimenetelű módját kisebb kínai területi provokációs esetén.”⁶⁴

2. A meglévő globális intézményeket fel kell használni infrastruktúra-finanszírozásra, illetve újakat kell létrehozni az amerikai befolyás kiterjesztésére. Washingtonnak erősen ösztökelnie kell a meglévő fejlesztési intézményeket, különösen a Világbankot, hogy nagyobb szerepet játsszanak a globális infrastruktúra-fejlesztések terén dacára ezek vonakodásának. Ugyanakkor az Egyesült Államoknak fontolóra kellene vennie új intézmények létrehozását a globális infrastruktúra támogatására különösen a viszonylag olcsó, de nagy hatással járó digitális univerzumban. Például Kína erősen szubvencionált befektetéseket hajt végre az információs infrastruktúrába, így gyakran nincs is versenyhelyzetben. Erre válaszul az Egyesült Államok a szövetségeseivel és a partnereivel digitális fejlesztési bankot hozhatna létre, hogy versenyezzen az ilyen projektekért. Így sikerülne az is, hogy az érintett fejlődő országok inkább olyan szolgáltatókat és operátorokat válasszanak, amelyek inkább megfelelnek a liberális és demokratikus értékeknek.

3. Célszerű lenne létrehozni egy specializált szervezetet az amerikai ellátási láncok auditálására. Kína egyértelműen tanújelét adta, hogy a modern ellátási láncok terén meglévő dominanciáját nyomásgyakorlásra használja más országokkal szemben. E pillanatban az Egyesült Államok nincs igazán

tisztában e kapcsolatok természetével. A pandémia tapasztalatai megmutatták, hogy az Egyesült Államok milyen mértékben kiszolgáltatott Kínának egészségügyi téren, de hasonló függés sok területen van a ritka fémektől a mikroelektronikáig. Hogy függetlenedjen a kínai kényszerítő gazdasági diplomáciától, az Egyesült Államoknak szövetségi szinten adatgyűjtési jogosítványokkal felruházott szervezeti egységet kellene létrehoznia, hogy az iparágak többségében folyamatosan auditálja az ellátási láncok működését, illetve időről időre stressztesztet végezzen ezeken a területeken.⁶⁵

4. Újra be kell fektetni az amerikai innovációt támogató tehetségbázisba. Az amerikai innováció számos forrásból táplálkozik, ám ezek közül több elapadóban van. Az Egyesült Államoknak vonzania kell a legjobb tehetségeket a tudomány, a technológia, a műszaki tudományok és a matematika terén (STEM). A villamosmérnöki szakon például a mesterszakos hallgatók nagyjából nyolcvan százaléka külföldi, akiknek a nagy többsége szívesen maradna az Egyesült Államokban, sőt marad is, ha erre lehetősége van.⁶⁶ Más területeken is hasonló a helyzet. Ezt az előnyt megőrizendő, az Egye-

⁶³ David Simchi-Levi – Edith Simchi-Levi: We Need a Stress Test for Critical Supply Chains. *Harvard Business Review*, 2020. április 28. <https://hbr-org.cdn.ampproject.org/c/s/hbr.org/amp/2020/04/we-need-a-stress-test-for-critical-supply-chains>; Bill Gertz: China Begins to Build Its Own Aircraft Carrier. *Washington Times*, 2011. augusztus 1.

⁶⁴ The Importance of International Students to American Science and Engineering. National Foundation for American Policy, 2017. október. <http://nfap.com/wp-content/uploads/2017/10/The-Importance-of-International-Students.NFAP-Policy-Brief-October-20171.pdf>; Boris Granovskiy – Jill H. Wilson: Foreign STEM Students in the United States. Congressional Research Service, Washington, 2019. november 1. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11347>; a jelentés megjegyzi, hogy „A National Science Foundation 2017-es felmérése szerint az Egyesült Államok IHE-jeinek STEM-doktorátusaira vonatkozóan a külföldi doktori fokozatban részesülők 72%-a még 10 évvel a diploma megszerzése után is az Egyesült Államokban tartózkodott. Ez a százalék származási országonként változott; például a kínai (90%) és indiai (83%) STEM-diplomások magasabb arányban maradtak, mint az európai diákok (69%).

⁶³ Frank Tang: Facebook's Libra Forcing China to Step Up Plans for Its Own Cryptocurrency, Says Central Bank Official. *South China Morning Post*, 2019. július 8. <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3017716/facebooks-libra-forcing-china-stepplans-its-own>.

⁶⁴ Michael E. O'Hanlon: *The Senkaku Paradox: Risking Great Power War Over Small Stakes*. Washington, 2019, Brookings Institution Press.

sült Államoknak növelni kell a H1-B vízumok (munkavállalást engedélyező tartózkodási engedély) számát a STEM-területeken, illetve egyéb reformok mellett meg kell könnyíteni a zöldkártya kiadását a posztgraduális fokozattal rendelkező STEM-hallgatók számára.⁶⁷

5. *Többet kell investálni az alapkutatásokba az amerikai innováció ösztönzése érdekében.* Az Egyesült Államok szövetségi szinten mindössze a GDP 0,61 százalékát költi K+F-re, ez egyike a legalacsonyabbaknak az elmúlt hetven évben, és alacsonyabb, mint tíz másik, a tudomány területén vezető szerepet játszó országé, sőt még a Szputnyik-korszakot megelőző időszak mutatójánál is alacsonyabb. Ráadásul ennek az összegnek a fele az egészségtudományok támogatására megy el.⁶⁸ Az üzleti világ is költ K+F-re, de jellemzően alkalmazott kutatásokra, míg az alapkutatásokat a szövetségi kormány finanszírozza. A történelem folyamán az utóbbinak köszönhetünk olyan forradalmi áttöréseket, mint a radar, a számítástechnika és a nukleáris energia.⁶⁹ Például a törvényhozás az 1980-as években hárommilliárd dollárt hagyott jóvá az emberi genom feltérképezésére, mert a vállalatok nem voltak hajlandók költeni erre; ennek nyomán jött viszont létre a genomipar, amely ma 2,8 millió embert foglalkoztat az Egyesült Államokban, és évi hatmilliárd dollár adóbevételt eredményez.⁷⁰ Fontos lenne ennek az összegnek és ezen belül a nem élettudományok súlyának a növelése.

⁶⁷ Remco Zwetsloot: Keeping Top AI Talent in the United States: Findings and Policy Options for International Graduate Student Retention. Center for Security and Emerging Technology, Washington, 2019. <https://cset.georgetown.edu/wp-content/uploads/Keeping-Top-AI-Talent-in-the-United-States.pdf>.

⁶⁸ James Pethokoukis: Jonathan Gruber on Jump-Starting Breakthrough Science and Reviving Economic Growth: A Long-Read Q&A. American Enterprise Institute, 2019. június 3. <https://www.aei.org/economics/johnathan-gruber-on-jump-starting-breakthrough-science-andreviving-economic-growth-a-long-read-qa/>.

⁶⁹ Anthony M. Mills – Mark P. Mills: The Science before the War. *The New Atlantis*, 2020.

⁷⁰ Pethokoukis: Jonathan Gruber on Jump-Starting Breakthrough Science and Reviving Economic Growth.

6. *Meg kell reformálni a pénzügyi piacokat és az adópolitikát, hogy a vállalatokat hosszú távú szemléletre ösztönözzük.* Az 1980-as évek részvényesi forradalma a tőkemegtérülést helyezte a középpontba a hosszabb távú szemlélet kárára. A részvények többségét a tulajdonosok kevesebb mint egy évig tartják; szemben az 1950-es évekkel, amikor ez nyolc év volt. Az elnök-vezérigazgatók nagyjából ötévente cserélődnek, ilyenre az Egyesült Államok történelmében még nem volt példa. A nyomás a pénzügyi hozamok maximalizálására gyakran háttérbe szorítja a gyártást, illetve más, pénzügyileg vonzóbb tevékenységeket helyez előtérbe. A vállalatok gyakran Kínába helyezik ki a termelést a gyors megtérülés reményében. Ismert vállalatvezetők, mint a Jamie Dimon, a JPMorgan Chase elnök-vezérigazgatója vagy Warren Buffet, a Berkshire Hathaway elnök-vezérigazgatója szólalnak fel amellett, hogy valamit tenni kell az amerikai tőkepiacok intézményessé vált „rövid távú szemlélete” ellen. A javaslatok között szerepel új mutatók bevezetése, amelyek a hosszabb távú teljesítményt mérik, és az adópolitika reformja, amely a részvények hosszabb ideig történő tartására ösztönöz.⁷¹

7. *Versenyképes iparpolitikai architektúrára van szükség az amerikai kulcsiparágak és az innováció fenntartása érdekében.* Ha az Egyesült Államok versenyezni szeretne a kínai iparpolitikával a fejlett iparágakban, saját iparpolitikára van szüksége. Ez nem egyszerűen csak szubvenciókat jelent; szükség van a tehetségek nevelésére és bevonására a kulcsiparágakban, ugyancsak szükség van a külföldi és az amerikai gyártók ösztönzésére, hogy visszatérjenek az Egyesült Államokba, ehhez a hitelek és a honosítási követelmények együttesére van szükség. Állami ráhatással kell újraszervezni az ellátási láncokat, fel kell törni a monopóliumokat, amelyek hátráltatják az innovációt, és a méreteiknél fogva csökkentik az amerikai gazdaság ellenálló képességét. És végül valamekkora védetségre van szükség a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok ellen. Ezeknek az intézkedéseknek a célja az

⁷¹ Michael Brown – Eric Chewing – Pavneet Singh: *Preparing the United States for the Superpower Marathon with China*. Washington, 2020, Brookings Institution. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/04/FP_20200427_superpower_marathon_brown_chewing_singh.pdf.

iparágak és nem a vállalatok támogatása. Ez kiváltképp fontos a technológiai határon működő vállalatok esetében, ahol a vállalatoknak döntést kell hozniuk a technológiai fejlődés jövőbeni irányáról, ami vagy bejön, vagy nem (l. például szuper-számítástechnika vagy személyi számítástechnika). Ha egy iparágban csak egy nemzeti zászlóshajó működik, a téves előrejelzés katasztrofális következményekkel járhat a gazdaság egészére, illetve az ország vezető szerepére nézve a technológiai versenyben. Ha viszont több vállalat működik a kulcsfontosságú ágazatban, az esély, hogy valamelyikük jó döntést hoz, amivel megőrizhető az ország vezető szerepe, sokkal nagyobb. Amikor a piac szerkezete nehezebbé teszi a verseny biztosítását, a törvényhozás támogatást nyújthat a gyengébb versenytársnak, ahogy ez a múltban történt a védelmi iparban.⁷² Ahogy akkor is, a verseny a vezető vállalatok között ezekben a fontos ágazatokban nagyobb valószínűséggel eredményez alacsonyabb árakat, jobb minőséget és innovációt. Mindez az Egyesült Államok előnyére szolgál, mint ha a merkantilista versenyfelfogás szellemében csak egy nemzeti zászlóshajó lenne.

8. *A szövetségekkel közösen K+F ökoszisztémát kell létrehozni.* Az alap kutatás már ma is nemzetközi műfaj, és az amerikai-kínai tudományos együttműködés egyre inkább hétköznapivá válik. Az Egyesült Államok és Kína nagyjából ugyanannyit költ K+F-re, de Japán, Németország, Dél-Korea, Franciaország és Nagy-Britannia együttesen többet költ bármelyiknél. A törvényhozás enyhíthetné a vízumelőírásokat, amelyek gátolják az együttműködést a szövetségekkel és a partnerekkel, másfelől bátoríthatná az alap kutatással foglalkozó szervezeteket, hogy aktívabban működjenek együtt a szövetségekkel és a partnerekkel. A szélesebb körű együttműködés növelhetné az Egyesült Államok előnyét technológiai téren. A formalizált együttműködés kiterjedhetne „az adatmegosztással kapcsolatos szabványok és értékek megállapítására, nagyobb transzparenciát, reprodukálhatóságot tenne lehetővé, és javítaná a kutatásokkal kapcsolatos szakmai-

⁷² Matt Stoller: *Goliath: The 100-Year War between Monopoly Power and Democracy*. New York, 2019, Simon & Schuster.

erkölcsi normák színvonalát”, ahogy azt a Georgetown Egyetem Strategic and Emerging Technology központja állítja.⁷³

9. *Meg kell teremteni a kereskedelmi szabványmegállapítással foglalkozó szervezetekben történő nagyobb állami részvétel és koordináció előfeltételeit.* Bár számos szabványmegállapítással foglalkozó szervezetet a vállalatok és nem a kormányok működtetnek, az Egyesült Államok kormánya nem hagyhatja válasz nélkül Kína felülről lefelé irányuló gyakorlatát, amelynek célja az ipari szabványok alakítása. Ez kiváltképp fontos manapság, amikor a szabványmegállapítás folyamata önmagában új paradigmákat hoz létre a kritikus fontos ágazatokban, mint a telekommunikáció (l. például a Nyílt Hálózati Hozzáférés koncepcióját), a dolgok internetje, hiszen ezek hosszú időre meghatározhatják a jövőt. A törvényhozásnak elsőként tárcaközi munkacsoportot kellene létrehoznia a technológiai szabványok tárgyában, amelynek feladata a belső koordináció lenne. Például a Fehér Ház tudományos-technológiai szakpolitikai kérdésekkel foglalkozó hivatala a munkacsoportban összehozhatná a külügyminisztérium, az igazságügy-minisztérium, a honvédelmi minisztérium és a hírszerző közösség munkatársait, aztán konzultálna az iparági képviselőkkel.⁷⁴ A törvényhozás támogathatná az ilyen egységek létrehozását a kereskedelmi és a külügyminisztériumon belül, amely koordinálná az amerikai álláspontot a hasonlóképpen gondolkodó partnerekkel.⁷⁵

⁷³ Alison Snyder: *Allies Could Shift U.S.-China Scientific Balance of Power*. *Axios*, 2020. június 18. <https://www.axios.com/scientific-research-expenditures-america-china-743755fe-3e94-4cd3-92cf-ea9eb1268ec2.html>.

⁷⁴ Ratner et al.: *Rising to the China Challenge*.

⁷⁵ Lindsay Gorman: *The U.S. Needs to Get in the Standards Game – With Like-Minded Democracies*. *Lawfare*, 2020. április 2. <https://www.lawfareblog.com/us-needs-get-standards-game%E2%80%9494-minded-democracies>.

ÉPÍTKEZÉS POLITIKAI TÉREN

Demokratikus, illetve szövetségi koalíciókat kell építeni a szakpolitikai kérdések terén a technológiától a kereskedelmen és az ellátási láncokon keresztül egészen a szabványokig. Az elmúlt három évben számos nagy- és közepes hatalom tett javaslatot demokratikus koalíciók szervezésére, annak érdekében, hogy szembe lehessen szállni a kínai törekvésekkel, amelyek célja a globális szervezetek munkájának akadályozása vagy adott esetben a saját preferenciák érvényesítése. Ezek a koalíciók – például a D10, amelyet Nagy-Britannia javasolt az SG kérdésében és amelyben a G7-en kívül Ausztrália, India és Dél-Korea is részt venne – az összetételüket tekintve liberálisak, és a feladatuk az lenne, hogy a nemzetközi rendszert a liberális államok köré szervezzék, ami így egyfajta rendépítésként is működne. Az Egyesült Államoknak célszerű támogatnia ezeket a kezdeményezéseket, amelyek segítségével nyomást lehetne gyakorolni a meglévő szervezetekre, vagy ha ez szükséges, alternatív szabályokat lehetne kidolgozni. Az ilyesfajta koalíciók, amelyek különböző területeken és ügyekben jöhetnének létre, a dolog lényegét tekintve „kartellként” működnének, amelyek „klubszolgáltatásokat” nyújtanak a tagjaik számára, amelyekben a kívül maradók értelemszerűen nem részesülnek. Például a TPP vagy a TTIP (Csendes-óceáni és Atlanti-óceáni kereskedelmi és beruházásvédelmi megállapodások) mintájára létrehozott koalíciók kikerülhetik a WTO-t, amelyben Kína jelentős befolyással rendelkezik. A demokratikus kartell szabványmegállapító szervezeteket is létrehozhatna, amivel megkerülhetők lennének a globális szervezetek, mint például a Nemzetközi Telekommunikációs Unió, amelyben Kína részt vesz. Ezzel biztosítani lehetne, hogy a liberális védelmi eszközök megjelenjenek az internetarchitektúrában. Egész iparágak vagy akár ellátási láncok szerveződhetnek az ilyen demokratikus vagy szövetségi koalíciók köré legfőképpen azokban az ágazatokban, amelyekben Kína ambíciói a legnagyobbak. A kínai szerzőket aggasztják ezek a felvetések, mert pontosan értik, hogy az autokrata országok kevésbé gazdagok, kisebb a befolyásuk technológiai téren, és nagyobb szükségük van a globális szervezetekre jellemző formális egyenlőségre, hogy számukra kedvező kimeneteket érjenek el. Másfelől az

ilyen inkluzív rendépítés aszimmetrikus; az Egyesült Államoknak nem kerül sokba, különösen, ha a kezdeményezők középhatalmak, de jelentősen megdrágítják Kína számára az előrehaladás akadályozását más fórumokon.

Ebben a könyvben azt igyekeztem bizonyítani, hogy Kína célja az Egyesült Államok leváltása nem csupán a regionális, de a globális rend éléről is, és ennek érdekében minden bizonnyal több erőforrást tud mozgósítani, mint amennyire az Egyesült Államok képes, hogy megőrizze a saját rendjét. Még azoknak is, akik szkeptikusan viszonyulnak ahhoz, hogy Kínának valóban globális ambíciói lennének, el kell fogadniuk, hogy a KKP nacionalista és leninista gyökereire való tekintettel ezt az eshetőséget nem lehet félvállról venni. A Párt retorikája a megújhódással kapcsolatban erős indikációt tartalmaz arra nézve, hogy az Egyesült Államok leváltása jelen van Kína mai gondolatai között, és hogy Peking nem lesz hajlandó arra, hogy örökre alárendelt pozícióban maradjon az Egyesült Államok által vezetett rendben kiváltképp azért, mert ez utóbbi liberális jellege fenyegetést jelent Kína leninista berendezkedésére.

A dolgok ilyen állása mellett a Kína megnyugtatására vagy megváltoztatására irányuló stratégiák aligha fognak kielégítő eredménnyel járni. Az Egyesült Államoknak ezért a regionális és a globális rendért folyó versenyben *tompítania* kell Kína „ellenőrzési formáit”, miközben *építi*, illetve *újraépíti* saját rendjének alapjait. A legtöbb esetben mód van arra, hogy ez a tevékenység aszimmetrikus legyen, különösen a tompítás területén, hiszen egy rend aláépítése mindig kevésbé költséges, mint egy új építése. Ami a saját rendjének az újraépítését illeti, az Egyesült Államoknak számos előnye van, és ezek sorában kiváltképp fontos a szövetségi hálózat megléte, ami lehetővé teszi a rendépítés költségeinek szétterítését. Nincs garancia arra, hogy ez a versenyző attitűd megváltoztatja Kína stratégiáját; de képes valamilyenre korlátozni a kínai erőt és befolyást, illetve „puhítani” nem is annyira a kínai politika megváltoztatása vagy megnyugtatása révén, inkább azért, mert külső korlátot emel Kína elé, hogy erőforrásait politikai renddé konvertálja.

1. The Commission is of the opinion that the information provided by the applicant is not sufficient to establish that the applicant is a member of the Communist Party of the United States of America (CPUSA) or any of its branches, divisions, or sections. The Commission is of the opinion that the information provided by the applicant is not sufficient to establish that the applicant is a member of the CPUSA or any of its branches, divisions, or sections.

[illegible]

ZÁRSZÓ

ZÁRSZÓ

(Samuel Huntington politikatudós, 1988)

1970. november 28-án Elmo Zumwalt admirális, a Haditengerészet vezetője és Henry Kissinger nemzetbiztonsági tanácsadó együtt utaztak egy speciális katonai vonaton. Philadelphiába tartottak, ahol a Hadsereg és a Haditengerészet futballcsapata mérkőzött meg egymással. Mindez kellemes időtöltésnek ígérkezett, mégis, hat évvel később a beszélgetésüket az országos sajtó széltejében-hosszában tárgyalta az elnökjelölti kampány kellős közepén.

A két ember nagyjából hasonló korú volt, de a háttérük drámaian különbözött. Mindketten karrierjük csúcán voltak; Zumwalt mint a valaha volt legfiatalabb haditengerészeti parancsnok, Kissinger pedig az egyik legfiatalabb nemzetbiztonsági tanácsadó. Szakmai karrierjük akkor teljesedett ki, amikor az Egyesült Államok a világ vezető hatalma lett. Életüket meghatározta a második világháború, amikor fiatalon vezető pozíciókba kerültek és a tapasztalataik a nemzetbiztonsági karrier felé terelte őket, amire egyébként eredetileg egyikük sem gondolt.

¹ Samuel P. Huntington: The U.S. – Decline or Renewal? *Foreign Affairs*, 1988. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1988-12-01/us-decline-or-renewal>.

A huszonöt éves Elmo Zumwalt a Csendes-óceánon megbízást kapott arra, hogy egy elfogott 1200 tonnás japán folyami hadihajót és 190 fős személyzetét Sanghajba vigye. Behajóztak a Jangce folyóra – évek óta ez volt itt az első hajó amerikai zászló alatt –, elfoglalták a japán kikötői dokkokat, és kapcsolatba léptek az amerikai partizánerekkel. Az élmények hatására Zumwalt lemondott álmáról, hogy vidéki doktor legyen.² Kissinger, aki egykor arról álmodott, hogy könyvelő lesz, nem a Haditengerészetben szolgált, hanem besorozott gyalogsági közlegényként. Ezrede elhárítórészlegének lett a vezetője, és németnyelv-tudásának köszönhetően kiváló munkát végzett a korábbi náci beazonosítása és a Gestapo alvócellái feltörése terén, mely utóbbiak feladata szabotázsstevékenységek végrehajtása volt a megszállt Németországban. Munkája elismeréseként őrmesterré léptették elő, megkapta a Bronzcsillagot, törzsőrmesterré léptették elő, végül ő lett az elhárítás fő nyomozótisztje az európai hadszíntéren.³

Felnőtté érésük az Egyesült Államok felemelkedésének időszakára esett. Ám a vonaton huszonöt évvel később Amerika hanyatlásáról beszéltek szemben a viharos háború utáni időszakkal, és aggodalmuknak adtak hangot a szovjet katonai erőfölény kapcsán. Zumwalt később felidézte, hogy Kissinger szerint „az Egyesült Államok túljutott a zenitjén, ahogy oly sok korábbi civilizáció”, és „nem rendelkezik elegendő kitartással, hogy tartsa a lépést a szovjetekkel, akik spártaiak, ha mi Athén vagyunk”.⁴ E trendek ismeretében Kissinger szerint az ő feladata, hogy „meggyőzze az oroszokat, hogy a lehető legjobb üzletet köthessük meg velük annak tudatában, hogy a történelem az ő oldalukon áll”.⁵ Zumwalt ezzel nem értett ugyan egyet, de nagy hatással volt rá Kissinger gondolatmenetének a logikája.

Hat évvel később a beszélgetésből országos hír lett, amikor megjelentek Zumwalt visszaemlékezései, amelyben ez is szerepelt. Ronald Reagan minicióként használta Gerald Ford hivatalban lévő elnök ellen az elnökjelölti

² Elmo R. Zumwalt: *On Watch*. New York, 1976, Quadrangle, 3–22.

³ Niall Ferguson: *Kissinger, 1923–1968: The Idealist*. New York, 2015, Penguin, 183.

⁴ Zumwalt: *On Watch*, 319.

⁵ Uo.

vitában, míg végre Kissinger hevesen cáfolta, hogy ilyet mondott volna: „Pulitzer-díjra fogom a jó Zumwalt admirálist előterjeszteni” – mondta.⁶ Zumwaltnak természetesen volt oka, hogy túlozzon; abban az időben kampányolt, hogy Virginia állam szenátusának tagjává válasszák, de tény, hogy Kissinger az 1960-as években nem rejtette véka alá a véleményét az Egyesült Államok hanyatlását illetően, és az 1970-es években adott interjúban is többször említést tett erről. Régóta közismert volt a pesszimizmusa az Egyesült Államok relatív gyengeségével kapcsolatban a Szovjetunióval összehasonlítva.⁷

Ez a pesszimizmus ma ismét fellelhető a stratégiai kérdésekkel foglalkozó körökben olyannyira, hogy az ötven évvel korábbi beszélgetésre Zumwalt és Kissinger között akár ma is sor kerülhetne. Éppúgy, ahogy akkor, az Egyesült Államok ma is óriási feszültségekkel küzd belföldön, miközben a horizonton egy felemelkedő hatalom körvonalai rajzolódni látnak ki. Ahogy akkor, ma is sokan gondolják, hogy az Egyesült Államoknak kevésbé provokatívnak és versengőnek kellene lennie, mert a „történelmi erők” szerintük az Egyesült Államok ellen dolgoznak, ezért célszerű lenne a lehető legjobb alkut nyélbe ütni a felemelkedő riválissal. Kissinger gondolatmenetének felmelegített verziója ma arról szólna, hogy Kína uralja a globális feldolgozóipart, egyre inkább az Egyesült Államok versenytársává válik a magasan fejlett technológiák terén, a gazdasága vásárlóerő-paritáson nagyobb, mint az amerikai, övé a világ legnagyobb haditengerészete, jobban kezelte az egy évszázad alatt egyszer előforduló világválságot, mint a legtöbb ország, és végül 2020-ban egyetlen nagyhatalomként sikerült elkerülnie a gazdasági recessziót. Az

⁶ Bernard Gwertzman: *The Gloomy Side of the Historian Henry A. Kissinger*. *New York Times*, 1976. április 5. <https://www.nytimes.com/1976/04/05/archives/the-gloomy-side-of-the-historian-henry-a-kissinger.html>.

⁷ Uo.; Partial Transcript of an Interview with Kissinger on the State of Western World. *New York Times*, 1974. október 13. <https://www.nytimes.com/1974/10/13/archives/partial-transcript-of-an-interview-with-kissinger-on-the-state-of.html>; Henry A. Kissinger: *The Necessity for Choice: Prospects of American Foreign Policy*. New York, 1961, Harper, 2–3.

Egyesült Államok ezzel szemben sokak szerint Pekingben, de Washingtonban is reménytelenül megosztott, a saját kormányzati rendszere foglya, az intézményei hanyatlanak. Amikor e könyv napvilágot lát, a járvány már évek óta tart, az ipar leépül, az adósság növekszik, a demokrácia sérül, az ország reputációja a világban gyengül. Lehetséges lenne, hogy Kissinger pesszimizmusa indokolt?⁸

Korai még, hogy fatalizmusba zuhanjunk. A narratívának, mely szerint az Egyesült Államok hanyatlik, hagyománya van, és gazdag, bár gyakran pontatlan múltra tekint vissza; az elmúlt évszázadban legalább négy ilyen hulláma volt. Ezek mindegyikében az ország Samuel Huntington politikatudós szavaival „szokatlan mértékű önkorrekcióra volt képes”. A hanyatlást jóslók pedig ugyancsak az ő megfogalmazásában „nélkülözhetetlenül fontos szerepet játszottak abban, hogy ne valósuljon meg az, amit jósoltak”⁹

Az Amerika hanyatlására vonatkozó jóslatok első hulláma az 1930-as évek Nagy Gazdasági Világválsága idején volt. Kissinger és mások a háború utáni időszakot mint Amerika csillagának legmagasabb állását látták, de a gazdasági bajok évekkorábban, amelyekből minden jel szerint Németország és Japán gyorsabban lábalt ki, sokakban kétségeket ébresztett az ország önkormányzatra épülő rendszerével kapcsolatban. Ám az Egyesült Államok visszapattant az innovatív New Deal programoknak köszönhetően, amelyeket Franklin Delano Roosevelt elnök alkalmazott a gazdaság átalakítására, és a háború utáni időszakban az Egyesült Államok, amely minden jel szerint a padlón volt, újra vezető pozíciókhoz jutott. Majd 1957-ben a Szovjetunió fellötte a szputnyikot, amivel elindult a hanyatlásról szóló kéztördelések újabb hulláma. Ám a New Deal emléke még élénken élt, az Egyesült Államok szövetségi szinten kutatási és oktatási intézményeket

⁸ Az ezt a bekezdést követő szöveg nagy része a következő forrásból származik: Kurt M. Campbell – Rush Doshi: The China Challenge Can Help America Avert Decline. *Foreign Affairs*, 2020. december 3. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2020-12-03/china-challenge-can-help-america-avert-decline>.

⁹ Huntington: The U.S. – Decline or Renewal?

hozott létre, amelyeknek köszönhetően néhány évtized leforgása alatt az ország technológiai téren vezetővé vált.

A hanyatlás miatt aggodalom az 1960–70-es években tért vissza a harmadik, hosszú hullámban, ami próbára tette Kissinger, Zumwalt és még nagyon sokak hitét az ország ellenálló képességét illetően. Az Egyesült Államok a társadalmi nyugtalanság és a politikai gyilkosságok korát élte, összeomlott a Bretton Woods-i rendszer, beköszöntött a stagfláció, vád alá helyezték Richard Nixon elnököt, és elesett Saigon; mindeközben folytatódott a szovjet előrenyomulás. A társadalmi zavarok nyomán emberjogi reformok születtek; az elnök vád alá helyezése megerősítette a jog uralmába vetett hitet, Bretton Woods összeomlása nyomán a dollár domináns pozíciókat szerzett, a vietnámi vereség nyomán megszűnt a kötelező katonai szolgálat, a Szovjetunió afganisztáni inváziója pedig meggyorsította annak az országnak az összeomlását.

A negyedik hullám jellemzője az ipar leépülése, a kereskedelmi mérleghiány és a növekvő egyenlőtlenségek az 1980–90-es években, amelyek megdöbbentették az amerikai vezetőket. Paul Tsongas, Massachusetts állam szenátora például kijelentette: „A hidegháborúnak vége, Japán és Németország győzött.” Ám e nyomás ellenére az Egyesült Államok sikeresen a maga hasznára fordította az infokommunikációs forradalom jelentette kihívásokat. Kevesebb mint egy évtizeddel azután, hogy Tsongas kijelentése elhangzott, az Egyesült Államok versenytárs nélküli szuperhatalom lett.

Most az ötödik hullám időszakát éljük, amely a 2008. évi globális pénzügyi válsággal kezdődött és Trump normadöntő elnöksége idején gyorsult fel, majd folytatódott a Covid-19-világjárvánnyal és a Capitolium ostromával. Mindezenközben folytatódott Kína felemelkedése. Ahogy ez a könyv is tanúsítja, Kínának volt és van átfogó stratégiája az amerikai rend leváltására és a saját rendje építésére mind regionális, mind pedig globális szinten. Kína a világ vezető hatalma akar lenni.

Az Egyesült Államok hanyatlását jósló narratívák Pekingben népszerűek, de gyakran nem teljesek. A hanyatlást jóslók történelmi erőkről beszélnek – egyenlőtlenség, polarizáció, félreinformálás és az ipar leépülése, amelyek valós és nagy erejű folyamatok az Egyesült Államokban, ám szem elől té-

vesztik, hogy ezek az erők a természetüket tekintve globálisak, azaz nem kizárólag Amerikára jellemzők. Másfelől szem elől tévesztik az Egyesült Államok előnyeit Kínával szemben, mely utóbbi lakossága gyorsan előregedik, hatalmas adósságot halmozott fel, lassul a növekedése, és a valutája ma még nagyon messze van attól, hogy a dollár versenytársa legyen. Az Egyesült Államoknak továbbra is vannak irigylésre méltó előnyei: a fiatal lakosság, a pénzügyi vezető szerep, a bőséges erőforrások, a senki által nem fenyegetett határok, erős szövetségesek és az innovatív gazdaság. Aligha lehet véletlen, hogy Kína felemelkedésének csaknem négy évtizede alatt az Egyesült Államok GDP-je konzisztensen a globális GDP egynegyedét tette ki.¹⁰

A hanyatlást jóslók alábecsülik az Egyesült Államok vonzerejét. Amerika nyitottsága szövetségeseket vonz, és ez segít, hogy a liberális rend fennmaradjon. A bevándorlók hozzájárulnak a gazdaság növekedéséhez, a tőke fenntartja a dollár dominanciáját. Az amerikai puha hatalom alapja nem az állam, hanem az ország nyitott társadalma és civil hitvallása. A George Floyd meggyilkolását követő tüntetések, amit Kína tévesen a hanyatlás jeleként értékel, a közvélemény harcát jelentik az Egyesült Államok alapértékeinek a megőrzése iránt. Ezek az értékek világszerte vonzóak, amelyek megragadták a közvélemény figyelmét és az utcára vittek embereket. Az Egyesült Államok több bírálatban részesül, mint a legtöbb hatalom, aminek oka „pontosan az, hogy magasabb sztenderdeket tart a maga számára érvényesnek” – fogalmazott Dele Olojode, Dél-Afrikában élő újságíró. „Senki nem kéri számon ezeket az értékeket Kínán.”¹¹

Az Egyesült Államok számára a hanyatlás nem annyira állapot, mint inkább választás dolga. A lefelé menő ösvényt az ország megosztott politikai rendszere jelenti. Az utolsó fejezetben szó volt azokról a lehetséges szakpolitikai és politikai válaszokról, amelyeket Kína ambícióira célszerű adni; ezek együttesen erősítik az „ellenőrzés formáit”, amelyekre az ame-

¹⁰ Ruchir Sharma: The Comeback Nation. *Foreign Affairs*, 99, no. 3, 2020, 70–81.

¹¹ David Pilling: 'Everybody Has Their Eyes on America': Black Lives Matter Goes Global. *Financial Times*, 2020. június 21. <https://www.ft.com/content/fda8c04a-7737-4b17-bc80-d0ed5fa57c6c>.

rikai rend épül, és aláássák azokat, amelyekre a kínai rendnek hamarosan szüksége lesz. Az Egyesült Államok el tudja kerülni, és el is kell kerülnie, hogy egy az egyben – dollár per dollár, hajó per hajó, hitel per hitel – alapon versenyezzen Kínával, ehelyett aszimmetrikus megközelítésre van szüksége, amely alacsonyabb költségek mellett tompítja a kínai előrehaladást, mint amennyibe Kínának kerül ennek a megvalósítása, és e közben investálnia kell az amerikai rend és erő forrásaiba.

Az újrabefektetés imperatívusza kiváltképp sürgető. A fellépés a kínai kihívással szemben olyasfajta befektetéseket igényel a versenyképesség és az innováció terén, amelyek egyébként kulcsfontosságúak a hazai megújulás és a dolgozó osztályok jóléte szempontjából is. A döntéshozók dolga az lenne, hogy ezt a két dolgot összekapcsolják, ne pedig fokozzák az amerikaiak aggodalmait. Egyértelművé kell tenniük, hogy a legfontosabb hazai feladatok megoldása a külföld számára is üdvös következményekkel jár. Másfelől a döntéshozók ellent kell hogy álljanak a kísértésnek – ami egyébként a hanyatlást jósló tendencia sajátja –, amely a versenytársakat három méter magas óriásoknak látja. A feladat sokkal inkább olyan válaszlépések kalibrálása, amelyek úgy serkentik az innovációt, hogy eközben nem keltenek félelmet és előítéletet. A külső versenytárs megjelenése gyakran jelentett ösztönzést az Egyesült Államok számára, hogy a legjobbját adja; ezt most ismét megteheti. A hidegháború idején az amerikai politikusok rendszerint félretették a külpolitikával kapcsolatos nézeteltéréseiket. A mostani pártos időkben a konszenzus létrejötte talán éppen az amerikai határokon kívül fog elkezdődni.

A konstruktív Kína-politika erősítené az Egyesült Államokat belföldön, és versenyképesebbé tenné külföldön, amivel az amerikai vezetők megállíthatnák a benyomást, hogy Amerika hanyatlik. Ám ezen a ponton nem állhatnak meg. Határozott lépésekkel újra kell építeniük a szolidaritást és a polgári identitást, amely előfeltétele annak, hogy a demokrácia működjön. Az erőfeszítés, hogy közös liberális nacionalizmust teremtsünk vagy Jill Lepore történész szavaival, „új amerikanizmust”, mindig is része volt a civil kultúrának, és újra az lehet.¹²

¹² Jill Lepore: A New Americanism. *Foreign Affairs*, 98, no. 2, 2019, 10–19.

Hatvan éve, amikor az amerikaiak még nem tértek magukhoz a szputnyik fellövése miatt érzett sokkból, John F. Kennedy elnökjelöltként az Ohio állambeli Canton városában egy önkormányzati tanácsteremben tartott beszédet. Az országot súlyos válságok gyötörték, és Kennedy nyíltan beszélt ezekről: álcacsony bérek, növekvő lakhatási költségek, az összeütközés kockázata, az ipar fokozatos zsugorodása, a kockázat, hogy az új versenytárs elhúz, miközben Amerika álldogál. Ahogy fogalmazott: „Amit le kell győznünk, az az érzés, hogy az Egyesült Államok túljutott a csúcspontján, hogy a legszebb napjai már a múlté, és már csak hosszú, unalmas délutánok várnak ránk [...]. Nem hiszem, hogy ez igaz lenne, és ennek az országnak a népe sem hiszi.”¹³

¹³ John F. Kennedy: Remarks of Senator John F. Kennedy at Municipal Auditorium, Canton, Ohio. Canton, 1960. szeptember 27. <https://www.jfklibrary.org/archives/otherresources/john-f-kennedy-speeches/canton-oh-19600927>.

FÜGGELÉK

E könyv alapját eredeti és teljes egészében digitalizált adatbázis képezi, amely mértékadó, kínai nyelvű pártanyagokból áll; ezeket éveken keresztül személyesen bányásztam elő tajvani, hongkongi és kínai könyvtárakból, valamint kínai e-kereskedelmi honlapokról.

E dokumentumok összegyűjtése a Hszi Csin-ping-időszakban korántsem volt kis feladat; számos archívum bezárt, vagy csak korlátozottan hozzáférhető; a könyvesboltok, amelyek egykor bőséges készletekkel rendelkeztek kínai párt- vagy katonai anyagokból, egyes esetekben erősen redukáltak azt, amit a külföldieknek hajlandók voltak eladni. Az Egyesült Államokban vannak könyvtárak, amelyek tekintélyes kínai kollekciókkal rendelkeznek, de sok kínai anyag továbbra sem elérhető.

E korlátokra tekintettel a könyv alapjául szolgáló adatbázis felépítése egyes módszereket igényelt. Egyes felhasznált anyagok Tajvanban és Hongkongban közkézen forogtak, másokat úgy kellett elővarázsolni, ezeket egyes amerikai könyvtárak ládaszám vásárolták meg; megint más anyagokat önzetlen kollégák bocsátottak a rendelkezésemre, de meglepően sok anyag volt elérhető pusztán azon egyszerű oknál fogva, hogy óvatlanul kihelyezték őket kínai kormányzati portálokra.

A források legnagyobb része a Párt kiadói által menedzselte hivatalos kiadványok, amelyekre nem nagyon szokás odafigyelni. E kiadványok korábbi kötetei meglehetősen hasznosak, és segítenek beazonosítani az időbeni változásokat, amelyek a politikában végbementek, ám ezeket a könyvesboltokban nem könnyű fellelni. És elektronikusan sem könnyű megvásárolni, mivel a külföldiek számára történő eladások tekintetében kor-

látozások vannak érvényben, és persze van elektronikus szemét is. Egy helyi közvetítő segítségét vettem igénybe, aki inkább divatáru-kereskedelemmel foglalkozik. Így könnyebben megszereztem a hozzáférhető anyagokat, és végül komoly digitalizált kollekcióra tettem szert a pártanyagokból.

A kínai átfogó stratégiának ez a szövegalapú megközelítése a hozzáférhető és a bizalmas anyagok hierarchiájára épül megbízhatóság szempontjából, és a hivatkozások is ennek alapján történtek. A leginkább mértékadók ezek közül a vezetők emlékiratai, a hivatalos beszédek, a bizalmas anyagok és a vezetők által megjelentetett tanulmányok. Ezek jobban tükrözik a Párt gondolkodásmódját, mint a gyakrabban idézett, de sokszor kevésbé megbízható források, mint a kínai folyóiratokban megjelent cikkek vagy az agytrösztök jelentései. Ezért érdemes röviden szemügyre venni őket.

VEZETŐI BESZÉDEK

A párt- és vezetői szintű beszédek hierarchikus sorrendbe állítása történhet abból a szempontból, hogy kik jelentik a hallgatóságot, illetve mi a beszéd célja.

Az első csoportot a *pártvezetői beszédek* jelentik, amelyek megállapítják az irányvonalat és a politikát a legfontosabb kérdések vonatkozásában, és a hallgatóság a Párt legfontosabb intézményeinek munkatársai közül kerülnek ki. A leginkább mértékadó ezek sorában a pártkongresszusi beszámoló, amelyet a pártfőtitkár mond el az ötévente megtartott pártkongresszuson. A Párton belül ez a legfontosabb összejövetel, a nagyjából harmincezer szóból álló jelentés pedig az összes lényeges politikai kérdés, köztük a külpolitika tekintetében meghatározza a követendő irányvonalat. Az ilyen beszéd gyakran azzal kezdődik, hogy a szónok röviden, de árulkodó módon áttekinti a Párt konszenzusát a legfontosabb nemzetközi trendek vonatkozásában. Valamivel alacsonyabb szintűek, de szintén nagyon fontosak azok a pártvezetői beszédek, amelyek a legfontosabb pártfórumok előtt hangzanak el; ez utóbbiak hierarchikusan a kongresszus alatt helyezkednek el, mint például a nagyjából kétszáz tagot számláló

Központi Bizottság. Ezekre a plénumoknak nevezett összejövetelekre évente egyszer kerül sor.

A pártintézmények előtt tartott beszédek követik a *fontosabb külpolitikai* témájú beszédek, ezek jelentik a mérvadó vezetői szintű beszédek második szintjét, amelyek hasznosak az átfogó stratégia elemzése számára. A hallgatóság a Párt vagy az állam intézményeinek a munkatársai közül kerülhet ki. Ilyenek például a nagyköveti értekezletek, amelyeket általában hatévente tartanak, vagy a Központi Külpolitikai Munka Konferenciák, amelyeket eddig csak néhány alkalommal hívtak össze (1976, 1991, 2006, 2014 és 2018); a nagyobb külpolitikai témájú összejövetelek és szimpóziumok, mint a Perifériális Munkaértekezlet, amelyet 2013-ban tartottak meg. Miután az ilyen beszédekre ritkán kerül sor és gyakran a külpolitikai apparátus jelentős része előtt hangzanak el, kiváltképp fontosnak tekinthetők, és a tanulmányozásuk alapján megállapítható, hogy gyakran jelznek elmozdulást a külpolitikában vagy problémákat, amelyekkel az új vagy változó körülmények miatt foglalkozni kell. Az e beszédekben szereplő megállapítások gyakran kimondottan utalnak a párton belüli konszenzusra, amely a Központi Bizottság, a Politikai Bizottság, sőt akár a Politikai Bizottság Állandó Bizottságának szintjén kovácsolódott ki. A külpolitikai témájú vezetői beszédek egy másik kategóriája az, amelyek kulcsfontosságú intézmények, mint a Központi Katonai Bizottság vagy a külügyminisztérium előtt hangzanak el, és amelyek célja a Párton belüli konszenzus létrehozása vagy kommunikálása.

És végül van a vezetői szintű beszédeknek az a kategóriája, amelyek nem külpolitikával foglalkozó párt- vagy állami szervek előtt hangzanak el. Bármennyire furcsa, ezek a beszédek is valamilyen mélységben foglalkoznak külpolitikával, és felfoghatók úgy, mint amelyek célja a külpolitikával és a kínai stratégiával kapcsolatban a Párton belül létrejött konszenzus terjesztése vagy megerősítése.

KIFELE TEKINTŐ KÜLPOLITIKAI FORRÁSOK

Az előzőekben ismertetett beszédek célközönsége többnyire belföldi, és ritkán kerülnek a nyilvánosság elé, hacsak nem az illető vezető fontosabb munkáinak összefoglalásaként, bár néha az ilyen összefoglalók online formában is megjelennek. Ezzel szemben a kormány számos vezetői beszédet, illetve minisztériumi szintű fehér könyvet tesz közzé, amelyek célközönsége a külföld. Ilyen az ENSZ-ben vagy a szomszédos országok fővárosaiban elmondott beszédek, valamint az államminisztériumok által közzétett dokumentumok. Bár ezek mértékadónak tekinthetők, hiszen végül is magas szintű kínai hatóságok tették közre őket, de az alaposabb elemzés nyomán megállapítható, hogy a céljuk minden kétséget kizáróan a külföldi nézetek alakítása. Ezért bár egyes esetekben lehetnek fontosak, de nem feltétlenül tükrözik a „házon belüli” kínai gondolkodást. Például Csiang és Hu elnökök beszédeinek alaposabb tanulmányozása nyomán visszatérő módon – akár még ugyanabban az évben vagy hónapban – derülátóbb értékeléssel találkoztam a multipolaritás irányába történő haladás megítélése tekintetében a külföldi hallgatóságok előtt elmondott beszédekben, mint a belföldi hallgatóság előtt elmondottakban, mely utóbbiak hangvétele sokkal visszafogottabb volt. Ettől függetlenül a rendelkezésre álló dokumentumok sorában a kínai stratégia nyomon követéséhez ezek a leghasznosabbak közé tartoznak.

PÁRTSAJTÓ

A KKP gyakran veszi igénybe a mértékadó pártajtót, hogy terjessze a kulcskérdésekkel kapcsolatos álláspontját. Ezek között olyan napilapok vannak, mint a *Zsenmin Szipao* vagy a népszerű hetilapok, mint a *Csiusi* és a *Hszüehsi Sipao*. Ezeknek a sajtótermékeknek nemcsak az a feladatuk, hogy megvilágítsák a Párt nézeteit, de terjedelmes kommentárokat is fűznek a fontosabb vezetői szintű beszédekhez, sőt néha még a Párton belül folyó vitákról is beszámolnak. Ezért nagyon fontos, hogy számontartsuk, ki az ilyen írások szerzője, netán az írás álnévvel jelent meg, illetve fontos a megjelenés dátuma is.

FUNKCIONÁLIS FORRÁSOK

Ahogy arról korábban szó volt, a minisztériumok, a fegyveres erők és az ezekkel kapcsolatban álló kiadók is számos mértékadó dokumentumot publikálnak. Ezek, valamint a felső vezetők emlékiratai és válogatott munkái, a minisztériumok vagy a szolgálatok által kiadott újságok is hasznos forrásul szolgálhatnak, hogy megértsük, milyen útmutatások vagy irányelvek vannak érvényben a kulcsfontosságú állami szervek vonatkozásában.

Ami a katonai ügyeket illeti, a könyv felhasználja a kínai nyelvű, katonai doktrínával foglalkozó textusokat az 1980-as évektől kezdődően elsősorban abból a szempontból, hogy milyen változások következtek be a katonai doktrínában. Felhasználok továbbá emlékiratokat, tanulmányköteteket, napi tevékenységet rögzítő feljegyzéseket, valamint a Központi Katonai Bizottság alább felsorolt alelnökei által megjelentetett emlékiratokat az 1980-as évektől kezdődően: Je Csien-jing, Liu Hua-csing, Csang Cseng,¹ Csang Van-nien és Cse Hao-tien. A könyv tárgyalja a további katonai kérdésekkel foglalkozó összefoglalókat a következő vezetők megszólalásaiból: Teng Hsziao-ping, Csian-Cö-min, Hu Csin-tao és Hszü Csin-ping. És végül idézek számos többé-kevésbé elméletinek tekinthető publikációt, valamint történeti elemzést a Katonai Tudományok Akadémiájától, a Nemzetvédelmi Egyetemtől, katonai agytrösztöktől és a fegyveres erökhöz köthető számos kiadótól.

Ami a nemzetközi politikát, különösen a nemzetközi szervezeteket érintő döntéseket illeti, idézek az alábbi külügyminiszterek és külpolitikai kérdésekkel foglalkozó államtanácsosok emlékirataiból, tanulmányköteteiből és más dokumentumaiból: Vu Hszüe-csien,² Csien Csi-csen, Tang Csia-hszüan, Li Csao-hszing, Taj Ping-kuo, Jang Csie-cse Vang Ji. Megfelelő gondossággal idézek más szenior diplomata és tisztviselők nézeteiből, különösen azokéból, akik ezekkel az intézményekkel kapcsolatban voltak vagy vannak. Idézek továbbá olyan elméleti szakemberektől, akikről tudott, hogy

¹ Zhang Zeng. (A Kiadó.)

² Wu Xueqian. (A Kiadó.)

hatással voltak a kínai külpolitikára, különösen a nemzetközi szervezetek vonatkozásában: például Csang Jün-ling, Csin Ja-csing³ és Vang Ji-csou. Több nemzetközi szervezet nyilatkozata és publikációi is hasznosnak bizonyultak.

Harmadszor, ami a kínai magatartást illeti a nemzetközi gazdasági téren, ebben a dolgozatban hivatkozom Csu Zsüng-csi és Li Peng munkáira, hogy valamennyire felidézhessem a gazdasági kérdésekkel kapcsolatos döntéshozatal bizonyos elemeit. Számos más tisztviselő írásaira is hivatkozom a pénzügy- és kereskedelmi minisztériumból és a jegybankból, illetve felhasználok még számos más vezetői szintű és diplomáciai beszámolót, valamint beszédet.

AGYTRÖSZTÖK

A kínai külpolitikával foglalkozó elméleti szakemberek rendszeresen hivatkoznak egyetemi tanárookra, kutatókra, korábbi tisztviselőkre és agytrösztökben dolgozó elemzőkre. A legtöbb esetben ezek a források nem mértékadók, illetve nem tükrözik a Párt nézeteit.

Ennek ellenére bizonyos feltételek mellett ezek a források hasznosak lehetnek. Először is az ismert kínai agytrösztök munkatársai és más elméleti szakemberek korábban informális tanácsadóként működtek külpolitikai kérdések terén, ezért a nézeteik bizonyos mértékig kontextust jelenthetnek a meghozott döntések számára. Voltak olyanok, akik felkérést kaptak, hogy vegyének részt a Politikai Bizottság számára készülő nagyobb projektekben. A Politikai Bizottság ugyanis havi rendszerességgel hív össze „tanulmányi gyűléseket” a Párt számára fontos kérdések megvitatására. Az elméleti szakemberek hónapokon, de akár éveken keresztül is készülnek az ilyen rendezvényekre, és néha feladatuk kapják, hogy folytassák a kutatásaikat (például a felemelkedő hatalom témakörében). Ezek az írások nem feltétlenül tükrözik a Pártban kialakult konszenzust, de utalnak arra, hogy milyen területek érdekesesek vagy jelentik aggodalom forrását a Párt számára. Má-

sodszor, számos agytröszt és elméleti szakember vesz részt a Párt számára fontos kutatási projektekben. Számos egyetemi projekt kap finanszírozást konkrét funkcionális vagy regionális kérdések tanulmányozására, megint más agytrösztök minisztériumokkal állnak kapcsolatban. A legtöbb minisztérium számos folyóiratot és könyveket ad ki a velük kapcsolatban álló kiadókkal, és ezek kontextust adhatnak a jelenlegi politika, illetve a múltbeli politikával kapcsolatban lefolytatott viták vonatkozásában. Harmadszor, az agytrösztök és az elméleti források néha bepillantást engednek a külpolitikai apparátuson belül zajló vitákba, és ebben az értelemben valamennyire reprezentatívak az elit külpolitikai nézeteinek különböző vonulatai tekintetében (mint Vang Csi-sze, Csang Jün-ling).

Összességében ezek a dokumentumok segítenek megérteni, hogyan gondolkodik a Párt, és miként változott ez a gondolkodás az idők folyamán.

³ Qin Yaqing. (A Kiadó.)

Abi-Habib, Maria 389, 453, 455, 458, 460, 554
 Acharya, Ashwin 541
 Aggarwal, Vinod K. 236
 Allan, Bentley B. 50
 Aneez, Shihar 389
 Arnold, Zachary 541
 Ba, Alice D. 243
 Bagshaw, Eryk 519
 Baptista, Eduardo 577
 Barder, Alex D. 49, 563
 Barmé, Geremie R. 88
 Beinart, Peter 570, 577
 Bergstein, C. Fred 220
 Bin Gu lásd Pin Ku
 Bismarck, Otto von 17
 Blanchard, Jean-Marc 253
 Blanchette, Jude 12, 30
 Blasko, Dennis J. 140, 146, 555
 Bo Xilai lásd Po Hszi-laj
 Brands, Hal 11, 42, 46, 520, 586
 Breckon, Lyall 234, 241
 Brown, Michael 611
 Buckley, Chris 228

Cai Xia lásd Caj Hszia
 Caj Hszia (Cai Xia) 585
 Callaghan, Mike 404, 415-419
 Campbell, Kurt M. 12, 586, 620
 Carter, Ben 588
 Carter, Jimmy 259-261
 Ceaușescu, Nicolae 267
 Ceng Csin-hung (Zeng Qin-hong) 115
 Ceng Pej-jen (Zeng Pei-yan) 77, 407
 Chan, Lai-Ha 411, 417, 419, 420
 Chan, Minnie 185, 186, 189, 357-361, 365, 381, 555
 Chanda, Nayan 209, 228
 Chen Dingding lásd Csen Ting-ting
 Chen Duxiu lásd Csen Tu-hszü
 Chen, Elizabeth 531
 Chen Guoping lásd Csen Kuo-ping
 Chen, Michelle 473
 Chen, Stephen 518
 Chen Xulong lásd Csen Hszü-lung

NÉVMUTATÓ

Abi-Habib, Maria 389, 453, 455, 458, 460, 554
 Acharya, Ashwin 541
 Aggarwal, Vinod K. 236
 Allan, Bentley B. 50
 Aneez, Shihar 389
 Arnold, Zachary 541
 Ba, Alice D. 243
 Bagshaw, Eryk 519
 Baptista, Eduardo 577
 Barder, Alex D. 49, 563
 Barmé, Geremie R. 88
 Beinart, Peter 570, 577
 Bergstein, C. Fred 220
 Bin Gu lásd Pin Ku
 Bismarck, Otto von 17
 Blanchard, Jean-Marc 253
 Blanchette, Jude 12, 30
 Blasko, Dennis J. 140, 146, 555
 Bo Xilai lásd Po Hszi-laj
 Brands, Hal 11, 42, 46, 520, 586
 Breckon, Lyall 234, 241
 Brown, Michael 611
 Buckley, Chris 228

Buffet, Warren 611
 Bush, George H. W. 42, 101-105, 268, 328
 Bush, Richard C. 10, 139
 Cai Xia lásd Caj Hszia
 Caj Hszia (Cai Xia) 585
 Callaghan, Mike 404, 415-419
 Campbell, Kurt M. 12, 586, 620
 Carter, Ben 588
 Carter, Jimmy 259-261
 Ceaușescu, Nicolae 267
 Ceng Csin-hung (Zeng Qin-hong) 115
 Ceng Pej-jen (Zeng Pei-yan) 77, 407
 Chan, Lai-Ha 411, 417, 419, 420
 Chan, Minnie 185, 186, 189, 357-361, 365, 381, 555
 Chanda, Nayan 209, 228
 Chen Dingding lásd Csen Ting-ting
 Chen Duxiu lásd Csen Tu-hszü
 Chen, Elizabeth 531
 Chen Guoping lásd Csen Kuo-ping
 Chen, Michelle 473
 Chen, Stephen 518
 Chen Xulong lásd Csen Hszü-lung

- Chen Zhou *lásd* Csen Csou
 Cheney, Dick 288
 Cheng Li *lásd* Cseng Li
 Chewning, Eric 611
 Chi Haotian *lásd* Cse Hao-tien
 Chiang Kai-shek *lásd* Csang Kaj-sek
 Chin, Curtis S. 416
 Chin, Gregory 464–466
 Chin, Josh 535
 Christensen, Thomas J. 9, 80, 81
 Christman, Ron 182
 Chu Shulong *lásd* Csu Su-lung
 Chung, Chien-peng 216, 217, 230–233,
 235, 243, 251, 256
 Cimmino, Jeffrey 586
 Clinton, Hillary 328
 Clinton, William J. 112, 196–198,
 204, 218, 219, 222, 273, 285, 287,
 294
 Cohen, Paul A. 117
 Cole, Bernard D. 175, 345, 373, 374,
 376, 378, 379
 Cooper, Zack 12, 586
 Cui Tiankai *lásd* Cuj Tien-kaj
 Cuj Tien-kaj (Cui Tiankai) 237
 Cunningham, Edward 585
 Csang Cseng (Zhang Zhen) 142, 143,
 148, 150, 151, 155, 156, 629
 Csang Hszin-feng (Zhang Xinfeng) 246
 Csang Hszü-zsan (Zhang Xusan) 186,
 189
 Csang Jü-jen (Zhang Yuyan) 499, 500,
 503, 540
 Csang Jün-ling (Zhang Yunling) 204,
 205, 207–209, 211, 212, 231, 236,
 502–504, 506, 509, 522, 526, 534,
 540, 541, 630, 631
 Csang Jü-seng (Zhang Yusheng) 231
 Csang Kaj-sek (Chiang Kai-shek) 60,
 62
 Csang Lien-csung (Zhang Lianzhong)
 164
 Csang Van-nien (Zhang Wannian) 130,
 133–136, 142, 143, 147, 150, 153,
 154, 156, 159, 629
 Csao Ce-jang (Zhao Ziyang) 58, 59, 60,
 66, 67, 82, 109, 304
 Csao Szuj-seng (Zhao Suisheng) 77,
 78, 81, 208
 Cse Hao-tien (Chi Haotian) 142, 143,
 147–150, 176, 177, 179, 243, 244,
 247, 629
 Csen Csou (Chen Zhou) 384, 385, 387
 Csen Hszü-lung (Chen Xulong) 327
 Csen Kuo-ping (Chen Guoping) 392,
 427–429, 432, 437, 438
 Csen Ting-ting (Chen Dingding) 120,
 330
 Csen Tu-hsiu (Chen Duxiu) 65
 Csen Vang (Zhen Wang) 62
 Cseng Hszin-li (Zheng Xinli) 407–410,
 456
 Cseng Li (Cheng Li) 10, 407
 Cseng Min (Zheng Min) 186, 189
 Csi Seng-tö (Ji Shengde) 357
 Csiang Cö-min (Jiang Zemin) 62,
 65–71, 82, 83, 107, 109–113, 115,

- 121, 122, 126, 129, 130, 134, 135,
 145, 147, 148, 150, 153, 154, 156,
 157, 162, 187, 189, 190, 193, 207,
 209, 210, 212–214, 216, 221, 222,
 226, 248, 250, 251, 259, 267, 272,
 273, 275, 278, 279, 281, 283–287,
 294, 304–310, 317, 329–332, 361,
 369, 488, 579, 581, 628, 629
 Csien Csia-tung (Qian Jiadong) 314
 Csien Csi-csen (Qian Qichen) 209,
 227, 228, 239, 240, 262, 267–269,
 283, 290, 629
 Csin Can-zsung (Jin Canrong) 324,
 502, 503, 506, 507, 526, 539, 542,
 543
 Csin Ja-csing (Qin Yaqing) 236, 630
 Csin Li-csün (Jin Liqun) 400–404, 409,
 410, 412, 414, 417, 418, 421, 422,
 423
 Csou En-laj (Zhou Enlai) 64, 65, 176,
 182, 183, 187, 315, 353, 365, 558,
 559, 561
 Csou Hsziao-csuan (Zhou Xiaochuan)
 465
 Csou Po (Zhou Bo) 460
 Csu Feng (Zhu Feng) 499, 500, 503,
 514, 515, 540
 Csu Su-lung (Chu Shulong) 238, 239
 Csu Zsung-csi (Zhu Rongji) 235, 251,
 279, 280, 284, 285, 293, 295, 296,
 583, 630
 Dai Bingguo *lásd* Taj Ping-kuo
 Dani Zoltán 133, 134
 Delury, John 59, 63–65
 Dimon, Jamie 611
 Dollar, David 10, 403, 453
 Donahue, Gilbert 282
 Dong Lu *lásd* Tung Lu
 Du Zhenyuan *lásd* Tu Csen-jüan
 Duchâtel, Mathieu 553
 Economy, Elizabeth 12, 200
 Eiterjord, Trym Aleksander 556
 Emont, Jon 598
 Erickson, Andrew S. 145, 160, 166, 168,
 169, 172, 173, 175, 177, 179, 180,
 183, 187, 189, 192, 366, 372
 Fang Li-cse (Fang Lizhi) 269
 Fang Lizhi *lásd* Fang Li-cse
 Feigenbaum, Evan A. 564
 Feng Guifen *lásd* Feng Kuj-fen
 Feng Kuj-fen (Feng Guifen) 63, 64
 Ferguson, Niall 618
 Fewsmiths, Joseph 80, 279, 280
 Finkelstein, David M. 105, 140
 Floyd, George 622
 Foot, Rosemary 230, 231, 233, 239, 242
 Ford, Gerald 618
 Ford, Peter 314
 Fravel, Taylor 10, 105, 139, 140, 146,
 394, 548
 Freeman, Chas W. 570, 577
 Friedberg, Aaron L. 9, 31, 586
 Fu Csüan-ju (Fu Quanyou) 145
 Fu Jing (Fu Ying) 417, 487, 489, 490,
 580

- Fu Quanyou *lásd* Fu Csüan-ju
 Fu Ying *lásd* Fu Jing
 Fung, Courtney 528, 546, 602
 Galloway, Anthony 519
 Gao Zugui *lásd* Kao Cu-kuj
 Gibbons, Edward 409
 Gill, Bates 209, 230, 242, 257
 Gilley, Bruce 114, 115, 250, 570, 571
 Gilpin, Robert 49, 51–53, 563
 Giustozzi, Antonio 252, 253, 257
 Glaser, Bonnie S. 334
 Glaser, Charles 569–572
 Godwin, Paul 140, 146
 Goldstein, Avery 31, 316
 Goldstein, Lyle J. 166, 168, 169, 172,
 173, 175, 570–575, 583
 Gong Jianwei *lásd* Kung Csien-vej
 Gopalaswamy, Bharath 456
 Gorman, Lindsay 544, 613
 Goujian *lásd* Koucsien
 Granovskiy, Boris 609
 Green, Michael J. 209, 590
 Griffin, Christopher 193
 Gronholt-Pedersen, Jacob 554
 Guan Jianzhong *lásd* Kuan Csien-csung
 Gui Congyou *lásd* Kuj Cung-ju
 Gui Minghai *lásd* Kuj Ming-haj
 Gwertzman, Bernard 619
 Haas, Marcel de 255
 Haas, Mark 54
 Hainsworth, Richard 480
 Han Jün (Han Yun) 109
 Han, Miao 401
 Han Yun *lásd* Han Jün
 Hancock, Tom 550
 Hao Deqin *lásd* Hao Tö-csing
 Hao Tö-csing (Hao Deqin) 500
 He Pengfei *lásd* Ho Peng-fej
 He Xin *lásd* Ho Hszin
 Heath, Timothy 160, 316
 Hecker, Jayetta Z. 282
 Ho Hszin (He Xin) 143, 259, 283
 Ho Peng-fej (He Pengfei) 186, 357
 Hopf, Ted 50
 Horowitz, Michael 183
 Hszi Csin-ping (Xi Jinping) 15, 18, 19,
 24, 28, 29, 60, 62, 65, 68, 71, 76–78,
 82–85, 108, 145, 160, 301, 313, 314,
 317–324, 326, 334, 335, 337–342,
 349, 351, 354, 355, 390–393, 396,
 398–400, 408, 410, 412, 416–418,
 421, 428–434, 437, 439, 442, 446,
 447, 449–451, 454, 455, 487–489,
 491, 492, 496–499, 501, 503, 504,
 508, 511, 513–516, 520, 521, 524,
 525, 532, 536, 537, 542, 547, 548,
 550, 551, 556, 579, 583, 585, 586,
 594, 625, 629
 Hsziao Csin-kuang (Xiao Jinguang)
 365
 Hsziao Jün (Xiao Yun) 359
 Hszie Tao (Xie Tao) 501, 505, 506
 Hszü Caj-hou (Xu Caihou) 181
 Hszü Ceng-ping (Xu Zengping)
 357–361
 Hszü Csin (Xu Jin) 326, 335

- Hszü Kuang-jü (Xu Guangyu) 460
 Hszü Li-taj (Xue Litai) 184
 Hu Csin-tao (Hu Jintao) 38, 62, 65,
 67–69, 71, 83, 113, 114, 116, 119,
 122–124, 126, 129, 207, 214, 234,
 251, 274–276, 286, 300, 301,
 305–307, 310–313, 316, 317, 319,
 320, 329, 330, 332–334, 336, 337,
 342, 348–351, 354, 357, 361, 389,
 393–399, 441, 442, 445, 448, 449,
 463–466, 478, 479, 488, 491, 524,
 549, 579, 581, 628, 629
 Hu Jao-pang (Hu Yaobang) 58, 66, 67,
 104, 109, 304
 Hu Jintao *lásd* Hu Csin-tao
 Hu Yaobang *lásd* Hu Jao-pang
 Hubbard, Paul 404, 415, 416, 418, 419
 Huntington, Samuel P. 617, 620
 Jackson, Andrew 179
 Jacobson, Harold Karan 261, 558
 Jakobson, Linda 80, 81, 391
 Jang Csie-cse (Yang Jiechi) 84, 315,
 322, 328–330, 349, 490, 496, 498,
 523, 524, 629
 Jang Hszüe-tung (Yang Xuetong) 299,
 446, 512, 540
 Jang Kuang-pin (Yang Guangbin) 526
 Jang Lej (Yang Lei) 363
 Jang Sang-kun (Yang Shangkun) 101,
 102
 Jang Ti-hszia (Yang Dixia) 225, 289
 Jang Veng-csang (Yang Wengchang)
 126
 Jao Ming (Yao Ming) 357
 Je Ce-cseng (Ye Zicheng) 192, 193
 Je Csien-jing (Ye Jianying) 65, 629
 Jelcin, Borisz Nyikolajevics 244, 248
 Jen Hsziao-feng (Yan Xiaofeng) 580
 Jen Hszüe-tung (Yan Xuetong) 127,
 128, 299, 325, 335, 447, 512
 Jencks, Haarlan W. 107, 144, 146, 147
 Ji Shengde *lásd* Csi Seng-tö
 Jiang Zemin *lásd* Csiang Cö-min
 Jin Canrong *lásd* Csin Can-zsung
 Jin Liqun *lásd* Csin Li-csün
 Joffe, Ellis 141, 146
 Johnston, Alastair Iain 30, 136, 144,
 145, 233, 241, 304, 305
 Jones, Huw 478
 Jones, Marc 478
 Ju Csi (You Ji) 140, 183–185, 187, 190,
 194, 378, 380
 Jü Pin (Yu Bin) 253, 254
 Jüan Peng (Yuan Peng) 24, 494, 505,
 522, 534, 540, 564, 568
 Kai He *lásd* Kaj Ho
 Kaj Ho (Kai He) 202, 203, 217
 Kamphausen, Roy 146
 Kane, Paul 571
 Kang Ju-vej (Kang Youwei) 64, 65
 Kang Youwei *lásd* Kang Ju-vej
 Kannan, Saikiran 554
 Kao Cu-kuj (Gao Zugui) 501
 Kao, Ernest 383
 Kastner, Scott L. 199
 Kearsley, Jonathan 519

- Kelly, Robert E. 24, 493, 568
 Kennedy, Conor M. 387–389
 Kennedy, John F. 624
 Kennedy, Scott 74, 75
 Kesling, Ben 598
 Kilby, Christopher 405
 Kirchner, Jonathan 467
 Kissinger, Henry 34, 41, 617–621
 Kliman, Dan 11, 598
 Klintworth, Gary 288
 Ko, Blackie 358
 Koucsien (Goujian) 117
 Krepinevich, Andrew F. 26, 588
 Krishnan, Ananth 577
 Kristof, Nicholas 583
 Kroenig, Matthew 586
 Krugman, Paul 294
 Kuan Csien-csung (Guan Jianzhong) 479–481
 Kuj Cung-ju (Gui Congyou) 517–519
 Kuj Ming-haj (Gui Minghai) 518
 Kung Csien-vej (Gong Jianwei) 433–437
 Lai, David 146
 Lampton, David M. 74, 76, 80, 279
 Lansdowne, Helen 245
 Le Yucheng *lásd* Lő Jü-cseng
 Lee, Dongmin 208
 Lee, Jessica J. 569
 Lee, Kristine 528
 Lee Kuan Ye 25, 260
 Lee, Roderick 555
 Lepore, Jill 623
 Lewis, John Wilson 184
 Ley, Simon 87
 Li Chunpeng *lásd* Li Csun-peng
 Li Csao-hszing (Li Zhaoxing) 279, 280, 283, 284, 292, 293, 315, 331, 629
 Li Csun-peng (Li Chunpeng) 553
 Li He *lásd* Li Ho
 Li Ho (Li He) 108, 109
 Li Hongzhang *lásd* Li Hung-csang
 Li Hung-csang (Li Hongzhang) 17, 18, 64, 492
 Li Keqiang *lásd* Li Ko-csiang
 Li Ko-csiang (Li Keqiang) 321, 322, 355, 407, 447, 488, 541
 Li, Mingjiang 208
 Li Peng 102, 143, 267–270, 280, 281, 283, 285, 293–295, 630
 Li Rougu *lásd* Li Zsou-ku
 Li Ruihuan *lásd* Li Zsuj-huan
 Li Zhaoxing *lásd* Li Csao-hszing
 Li Zsou-ku (Li Rougu) 466
 Li Zsuj-huan 115, 583
 Liang Csi-csao (Liang Qichao) 64, 65
 Liang Fang 387, 551
 Liang Qichao *lásd* Liang Csi-csao
 Lieberthal, Ken 10, 76
 Lilley, James R. 86, 328
 Lilley, Jeffrey 328
 Lim, Daniel 406
 Lim, Yves-Heng 164–166, 345, 371, 372, 376
 Lin Biao *lásd* Lin Piao
 Lin, Jeffrey 364
 Lin, Joseph 193

- Lin Piao (Lin Biao) 65
 Lind, Michael 25, 567
 Liu Ce-kuj (Liu Cigui) 386, 387
 Liu Cigui *lásd* Liu Ce-kuj
 Liu Csen-min (Liu Zhenmin) 324
 Liu Hsziao-csiang (Liu Xiaojiang) 381
 Liu Hsziao-po (Liu Xiaobo) 583
 Liu Hua-csing (Liu Huaqing) 119, 141, 142, 151–153, 160, 164, 165, 184–190, 287, 288, 343–346, 353, 366, 367, 407, 629
 Liu Huaqing *lásd* Liu Hua-csing
 Liu Xiaobo *lásd* Liu Hsziao-po
 Liu Xiaojiang *lásd* Liu Hsziao-csiang
 Liu Zhenmin *lásd* Liu Csen-min
 Lo Csin-pao (Luo Jinbao) 500
 Lo Kan (Luo Gan) 250
 Long Yongtu *lásd* Lung Jung-tu
 Lou Csi-vej (Lou Jiwei) 413, 422, 423, 479
 Lou Jiwei *lásd* Lou Csi-vej
 Lő Jü-cseng (Le Yucheng) 494, 495
 Lubold, Gordon 554
 Lung Jung-tu (Long Yongtu) 279, 291, 292
 Luo Gan *lásd* Lo Kan
 Luo Jinbao *lásd* Lo Csin-pao
 Ma Chunshan *lásd* Ma Csun-san
 Ma Csun-san (Ma Chunshan) 437
 Ma, Damien 543
 Mackenzie, Peter W. 385, 387, 550
 Mahan, Alfred Thayer 43
 Mann, Jim 270, 328
 Manning, Robert A. 456
 Mao Ce-tung (Mao Zedong) 24, 31, 60, 64–66, 69, 91, 109, 141, 149, 152, 155, 176, 182, 264, 334, 493, 568, 583
 Mao Zedong *lásd* Mao Ce-tung
 Marshall, Andrew W. 558, 561
 Mateeva, Anna 252, 253, 257
 McDevitt, Michael A. 141, 345
 McGregor, Richard 61, 73, 74
 Medeiros, Evan S. 213, 243, 394
 Medvegyev, Dmitrij Anatoljevics 472
 Miller, Alice 75, 87, 88
 Mills, Anthony M. 610
 Mills, Mark P. 610
 Mohr, Mark E. 282
 Mondale, Walter 259
 Moore, Thomas G. 224, 225, 227, 289, 290
 Mulvenon, James 105, 162
 Murray, William S. 166, 168, 169, 172, 173, 175
 Musgrave, Paul 49, 563
 Nabulina, Elvira 472
 Nathan, Andrew 114, 115, 250
 Nexon, Dan 49, 563
 Ni, Adam 553
 Nie Ven-csüan (Nie Wenjuan) 502, 506, 533
 Nie Wenjuan *lásd* Nie Ven-csüan
 Nixon, Richard 106, 621
 Norris, Graham 277

- O'Hanlon, Michael E. 139, 573–575, 608
 Oberdorfer, Don 260
 Odell, Rachel Esplin 569
 Oksenberg, Michael 200, 261, 558
 Olikier, Olga 249
 Olojode, Dele 622
 Page, Jeremy 554
 Palma, Stefania 475
 Patrick, Stewart M. 255
 Pearson, Margaret M. 199, 279
 Pei, Minxin 81
 Perlez, Jane 402, 414, 422, 577
 Perry, William 222
 Pethokoukis, James 610
 Pilling, David 622
 Pillsbury, Michael 30, 135, 145, 146
 Pin Ku (Bin Gu) 415
 Po Hszí-laj (Bo Xilai) 277
 Pomfret, John 329, 349
 Posen, Barry R. 43, 46, 137, 138, 569
 Prasad, Eswar 467, 475
 Pregelj, Vladimir N. 260, 270
 Putyin, Vlagyimir Vlagyimirovics 243, 244, 247, 472
 Pyle, Richard 170
 Qian Jiadong *lásd* Csien Csia-tung
 Qian Qichen *lásd* Csien Csi-csen
 Qin Yaqing *lásd* Csin Ja-csing
 Qing, Koh Gui 473
 Reagan, Ronald 502, 618
 Rector, Chad 199
 Ren Jingjing *lásd* Zsen Csing-csing
 Ren Xiao *lásd* Zsen Hsziao
 Resende-Santos, João 138
 Roberts, Sean 256
 Roblin, Sebastien 98, 163
 Rodrik, Dani 404, 405
 Rolland, Nadège 24, 493, 568
 Roosevelt, Franklin Delano 620
 Ross, Robert S. 190
 Ryan, Mark A. 140
 Saich, Tony 585
 Sanger, David E. 220, 289, 295
 Schell, Orville 59, 63–65, 586
 Schurmann, Franz 72
 Scobell, Andrew 31, 135, 146
 Scowcroft, Ben 101–103, 105, 111, 267, 268
 Shambaugh David 31, 61, 78–81, 102, 108, 146, 199, 208, 316
 Sharma, Ruchir 622
 Shepherd, Christian 314
 Shi Yunsheng *lásd* Si Jün-seng
 Shirk, Susan L. 29, 209, 586
 Shlapak, David A. 249
 Si Jün-seng (Shi Yunsheng) 163
 Simchi-Levi, David 609
 Simchi-Levi, Edith 609
 Singh, Pavneet 611
 Sirilal, Ranga 389
 Snyder, Alison 613
 Song Jianguo *lásd* Szung Csien-kuo

- Spevack, David 452
 Steinberg, James 573–575
 Stockwin, Harvey B. 163
 Stoller, Matt 612
 Storey, Ian 183–185
 Sullivan, Jake 528, 586
 Sun Yat-sen *lásd* Szun Jat-szen
 Sun Zhenyu *lásd* Szun Csen-jü
 Sutter, Robert 29, 236, 257, 421
 Suttmeier, Richard P. 265, 272
 Swaine, Michael D. 30, 126, 127, 569
 Swinger, Peter W. 364
 Szalwinski, Alison 31, 334
 Szun Csen-jü (Sun Zhenyu) 277
 Szun Jat-szen (Sun Yat-sen) 59, 60, 62, 64–66, 69, 71
 Szung Csien-kuo (Song Jianguo) 385, 386
 Taj Ping-kuo (Dai Bingguo) 128, 245, 312, 427, 428, 629
 Tang Csia-hszüan (Tang Jiaxuan) 99, 407, 629
 Tang, Frank 545, 608
 Tang Jiaxuan *lásd* Tang Csia-hszüan
 Tang Shiping *lásd* Tang Si-ping
 Tang Si-ping (Tang Shiping) 208, 209, 211, 212
 Tanner, Murray Scott 385, 387, 550
 Taylor, Brendan 236
 Taylor, Rob 554
 Teng Hsziao-ping 37, 58–60, 64–66, 69, 70, 92, 97–99, 101–108, 111, 112, 118–123, 126, 129–132, 135, 136, 140, 150, 187, 193, 208, 228, 259–261, 264–268, 273, 301, 302, 304, 329–331, 334, 384, 520, 521, 578, 629
 Thorne, Devin 452
 Thornton, Rod 170
 Trump, Donald 19, 22, 30, 39, 271, 296, 489–492, 495–498, 500, 504, 505, 512, 513, 523, 532, 570, 621
 Tsai, Wen-Hsuan 76
 Tsongas, Paul 621
 Tu Csen-jüan (Du Zhenyuan) 326, 335
 Tung Lu (Dong Lu) 180
 Turak, Natasha 472
 Turiel, Jesse 585
 Twomey, Christopher P. 139
 Vang Csi (Wang Ji) 214, 525
 Vang Csien-vej (Wang Jianwei) 120, 330
 Vang Csi-san (Wang Qishan) 583
 Vang Csi-sze (Wang Jisi) 29, 422, 441, 442, 631
 Vang Csou (Wang Zhou) 76
 Vang Hszin (Wang Xin) 545, 607, 608
 Vang Ji (Wang Yi) 314–318, 320, 321, 334, 335, 341, 350, 396, 420, 435–437, 439, 446, 525, 550, 551, 553, 629
 Vang Ji-csou (Wang Yizhou) 196, 212, 327, 630
 Vang Jü-seng (Wang Yusheng) 196–198, 203–205, 215–227, 256, 288, 289

Vang Si-csang (Wang Shichang) 186
 Vang Tung (Wang Tong) 433
 Vej Feng-ho (Wei Fenghe) 341
 Vej Jüan (Wei Yuan) 63, 64
 Ven Csia-pao (Wen Jiabao) 114, 236,
 237, 274, 407
 Villepin, Dominique 481
 Vu Csi (Wu Yi) 290, 291
 Vu Hszin-po (Wu Xinbo) 209, 215,
 231, 237, 238, 500, 513
 Vu Hszüe-csien (Wu Xueqian) 629
 Vu Hung-po (Wu Hongbo) 529
 Vu Paj-ji (Wu Baiyi) 238, 502, 505-507
 Vucetic, Srdjan 50
 Walker, Michael 248
 Wallace, Mike 41, 105
 Wallace, Thomas 246
 Waltz, Kenneth 49, 138, 563
 Wang, Daphne 475
 Wang, Hyonging 463, 464
 Wang Ji *lásd* Vang Csi-san
 Wang Jianwei *lásd* Vang Csien-vej
 Wang Jisi *lásd* Vang Csi-sze
 Wang Qishan *lásd* Vang Csi-san
 Wang Shichang *lásd* Vang Si-csang
 Wang Tong *lásd* Vang Tung
 Wang Xin *lásd* Vang Hszin
 Wang Yi *lásd* Vang Ji
 Wang Yizhou *lásd* Vang Ji-csou
 Wang Yusheng *lásd* Vang Jü-seng
 Wang Zhou *lásd* Vang Csou
 Wei Fenghe *lásd* Vej Feng-ho
 Wei Yuan *lásd* Vej Jüan

Weinland, Don 474
 Weiss, Jessica Chen 80
 Weitz, Richard 246, 255, 257
 Wen Jiabao *lásd* Ven Csia-pao
 Wenrong, Wang 160
 Wildau, Gabriel 475, 476
 Wilson, Andrew R. 189, 192
 Wilson, Jeffrey D. 403, 412
 Wilson, Jill H. 609
 Wu Baiyi *lásd* Vu Paj-ji
 Wu Hongbo *lásd* Vu Hung-po
 Wu Xinbo *lásd* Vu Hszin-po
 Wu Xueqian *lásd* Vu Hszüe-csien
 Wu Yi *lásd* Vu Csi
 Xi Jinping *lásd* Hszü Csin-ping
 Xiao Jinguang *lásd* Hsziao Csin-kuang
 Xiao Yun *lásd* Hsziao Jün
 Xie Tao *lásd* Hszie Tao
 Xu Caihou *lásd* Hszü Caj-hou
 Xu Guangyu *lásd* Hszü Kuang-jü
 Xu Jin *lásd* Hszü Csin
 Xu Zengping *lásd* Hszü Ceng-ping
 Xue Litai *lásd* Hszü Li-taj
 Yan Xiaofeng *lásd* Jen Hsziao-feng
 Yan Xuetong *lásd* Jen Hszüe-tung
 Yang Dixia *lásd* Jang Ti-hszia
 Yang Guangbin *lásd* Jang Kuang-pin
 Yang Jiechi *lásd* Jang Csie-cse
 Yang Lei *lásd* Jang Lej
 Yang Shangkun *lásd* Jang Sang-kun
 Yang Wengchang *lásd* Jang
 Veng-csang

Yang Xuetong *lásd* Jang Hszüe-tung
 Yao Ming *lásd* Jao Ming
 Ye Jianying *lásd* Je Csien-jing
 Ye, Lee Kuan 25
 Ye Zicheng *lásd* Je Ce-cseng
 You Ji *lásd* Ju Csi
 Youzhi, Yao 160
 Yu Bin *lásd* Jü Pin
 Yuan Peng *lásd* Jüan Peng
 Yung, Christopher D. 556

Zelko, Darrell 133, 134
 Zeng Peiyan *lásd* Ceng Pej-jen
 Zeng Qinrong *lásd* Ceng Csin-hung
 Zhan Zheng *lásd* Csan Cseng
 Zhang Lianzhong *lásd* Csang
 Lien-csung
 Zhang Wannian *lásd* Csang Van-nien
 Zhang Xinfeng *lásd* Csang Hszin-feng
 Zhang Xusan *lásd* Csang Hszü-szan
 Zhang Yunling *lásd* Csang Jün-ling

Zhang Yunling *lásd* Csang Jün-ling
 Zhang Yusheng *lásd* Csang Jü-seng
 Zhang Yuyan *lásd* Csang Jü-jen
 Zhang Zhen *lásd* Csang Csen
 Zhao Suisheng *lásd* Csao Szuj-seng
 Zhao Ziyang *lásd* Csao Ce-jiang
 Zhen Wang *lásd* Csen Vang
 Zheng Min *lásd* Cseng Min
 Zheng Xinli *lásd* Cseng Hszin-li
 Zhou Bo *lásd* Csou Po
 Zhou Enlai *lásd* Csou En-laj
 Zhou Xiaochuan *lásd* Csou Hsziao-
 csuan
 Zhu Feng *lásd* Csu Feng
 Zhu Rongji *lásd* Csu Zsung-csi
 Zisk, Kimberley Marten 138
 Zumwalt, Elmo R. 617-619, 621
 Zsen Csing-csing (Ren Jingjing) 509,
 510, 514, 527, 533, 534
 Zsen Hsziao (Ren Xiao) 420-422

osiris társadalomtudományi könyvtár

Rush Doshi

A HOSSZÚ JÁTSZMA

KÍNA ÁTFOGÓ STRATÉGIÁJA AZ AMERIKAI VILÁGREND
LEVÁLTÁSÁRA

*

„E pillanatban a kezdeti szakaszában vagyunk annak, ami még előttünk áll – írja Doshi. – Kína nem egyszerűen regionális befolyásra törekszik, ahogy azt számos nagyhatalom teszi, de Evan Osnos szavaival »arra készül, hogy meghatározó módon alakítsa a 21. századot, éppúgy, ahogy az Egyesült Államok a 20. századot alakította.«” A szerző a kínai források gazdag készletére támaszkodva mutatja be Kína nagyszabású stratégiájának történetét a hidegháború végétől kezdődően, beleértve a pártdokumentumokat, kiszivárgott anyagokat és pártvezetők emlékiratait is.

*

RUSH DOSHI amerikai politológus, jelenleg a Fehér Ház Nemzetbiztonsági Tanácsának Kínáért és Tajvanért felelős helyettes vezető igazgatója. Korábban a Brookings Intézet Kína Stratégiai Kezdeményezésének alapító igazgatója volt.

ISBN 978 963 276 492 4

9 789632 764924

5980 Ft